

Sokrates'ten Sivas'a

TARİHİN YARGILADIĞI DAVALAR

Sönmeyen Ateş Madımak

Av. Adil Giray ÇELİK

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir.
Yazan, yapana sadık kalmazsa,
değişmeyen gerçek,
insanlığı şaşırtacak bir nitelik alır.*

M. Kemal ATATÜRK
Ağustos, 1931

Sokrates'ten Sivas'a
TARİHİN YARGILADIĞI DAVALAR
Sönmeyen Ateş Madımak

Yazan: Adil Giray Çelik
Yayın Hazırlık: Yaşar Tok

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 387
Yayıncı Sertifika No: 15566

ISBN: 978-605-7848-26-0

© Türkiye Barolar Birliği
Birinci Baskı: Ağustos 2020, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06520 Balgat – ANKARA
Tel: (312) 292 59 00 (pbx)
Faks: 312 286 55 65
www.barobirlik.org.tr
yayin@barobilik.org.tr

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B
Demirtepe-Ankara
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

Sertifika No: 47964

Yaşlılık başı pek darda olana,
Bilge olsa da kolay gelmez.

Ancak yaşlılık bilge olmayana,
Bolluk içinde yaşasa bile ağır gelir.

Yaşlığa karşı en etkin ve yetkin silahlar nedir,
Bilir misiniz?

Bilgili, erdemli ve üretken olmak.
Bu bilgiler, erdemler ve üretilenler uzun ve
dolu bir ömür sürdükten sonra,
İnsana tadına doyumaz bir zevk ve huzur verir.

Çünkü, bunlar insanı hiçbir zaman, dahası
yaşlanınca bile terk etmezler.
İşin asıl önemli yanı da budur ya.

Üstelik insanın iyi yaşadım diye
düşünebilmesi,

Yaptığı birçok hayırlı işi anımsayabilmesi
huzurlu bir durumdur.

Marcus Tilius Cicero

“İhtiyarlık” adlı eserinden

*43 yıllık eşim, dostum, arkadaşım **Serap'a***

İÇİNDEKİLER

YENİ BASKIYA ÖNSÖZ.....	11
İKİNCİ BASKIYA SUNUŞ	15
BİRİNCİ BASKIYA SUNUŞ	19
ÖNSÖZ	23
Av. Şenal SARIHAN	
YARGILAMADA İLK KAPSAMLI SAVUNMA SOKRATES DAVASI	27
ROMA HALKININ SEVGİLİSİ AVUKAT MARCUS TULLIUS CICERO	47
Engizisyon Mahkemesi Yargılamaları-I GALİLEO'NUN YARGILANMASI VE YAŞAMI.....	69
Engizisyon Mahkemesi Yargılamaları - II JEANNE D'ARC'IN YARGILANMASI VE CEZANIN İNFAZI.....	93
SULTAN ABDÜLAZİZ'İN ŞÜPHELİ ÖLÜMÜ YILDIZ MAHKEMESİ'NDE YARGILAMA.....	99
ADALET İÇİN BİR SAVAŞIN ÖYKÜSÜ GİZLİ BİR BELGE İLE MAHKÛMİYET DREYFUS DAVASI	119
MARGARETHA GEERTRUIDA ZELLE MATA HARİ DAVASI.....	135
OLAĞANDIŞI BİR DÖNEM OLAĞANDIŞI MAHKEMELER İSTİKLAL MAHKEMELERİ.....	151
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ULUSLARARASI HUKUKTAKİ İLK ZAFERİ BOZKURT - LOTUS DAVASI	187
ALMAN PARLAMENTO BİNASI (REICHSTAG) YANGINI ZORAKİ BİR SANIK: DİMİTROV.....	203

NÜRNBERG'DE ALMAN SAVAŞ SUÇLULARININ YARGILANMASI	221
SOĞUK SAVAŞIN KURBANLARI ETHEL - JULIUS ROSENBERG VE ÇOCUKLARI MICHAEL - ROBERT MEEREPOL	249
MEŞRU BİR İKTİDARIN YARGILANMASI YASSIADA MAHKEMELERİ	267
"DARAĞACINDA ÜÇ FİDAN" DENİZ GEZMİŞ • YUSUF ASLAN • HÜSEYİN İNAN	303
34 GÜNLÜK YARGILAMA SÜRECİ VE 17 YAŞINDA İDAM EDİLEN "GÖKÇE FİDAN" ERDAL EREN	337
İNSANLIK TARİHİNDE KARA BİR LEKE SİVAS OLAYLARI VE SİVAS DAVASI	373
SON SÖZ YERİNE	487
KAYNAKÇA	489

YENİ BASKIYA ÖNSÖZ

Sevgili okurlar meslek örgütümüz Türkiye Barolar Birliği tarafından yayınlanan ve genişletilmiş 3. baskı olarak sunulan bu kitap 25 yılı aşan bir çalışmanın ürünüdür.

Kitabın ilk baskısı “Tarihin Yargılandığı Davalar” ismi ile Eylül 2003 yılında Papirüs Yayınevi tarafından yayınlandı. İlk baskının ilgi görmesi üzerine ikinci baskı yapmayı planladık. Papirüs Yayınevi’nin ekonomik nedenlerle ticari hayattan çekilmesi neticesi aynı yayınevinin devamı niteliğindeki Yirmidört Yayınları ikinci baskıyı gerçekleştirdi. Yeni baskıya Sivas davasını ekleyerek, başlık olarak “Sokrates’ten Sivas’a Tarihin Yargılandığı Davalar” adını belirledik. İlk genişletilmiş baskı Aralık 2006 tarihinde okurla buluştu.

Ocak 2018 yılında, Türkiye Barolar Birliği Yayını olarak basılan “Osmanlı Darülfünun Mekteb-i Hukuk’da İlk Çiçek Süreyya Ağaoğlu” isimli son kitabımız Ankara, İzmir, Bursa kitap Fuarlarında beklenenin çok üzerinde ilgi gördü, 14 ay gibi bir sürede 3. baskısını, toplam 15.000 üzerinde yaptı. Bunun üzerine Türkiye Barolar Birliği Yönetimi ve emekçileri ile “Sokrates’ten Sivas’a Tarihin Yargılandığı Davalar” isimli kitabın genişletilmiş yeni bir baskısını yapmaya karar verdik.

Kitaplar kahramanları ve hazırlanma sürecinde yaşananlar ile yaşar.

Kitabın ilk baskısının hazırlanması aşamasında Av. Halit Çelenk Ustamız ile defalarca telefon ile görüştük ve yazıştık. Kendisi ile 1980’li yıllarda bizzat tanışma onuruna erişmek ve kitabın hazırlanması aşamasında kendisinden bilgi ve ışık almak en büyük hazinemdir. 7 Nisan 2003 günü saat 18.00 sularında Bağdat’ın havadan ve karadan bombalandığı saatlerde kendisi ile yazıştık. Çelenk usta bir mektubunda; “Kitabında mutlaka bu katliamı yaz. Tarihi Yargılayan davaların, uluslararası hukuku çiğneyen kişileri de bir gün yargılayacağını belirt.”

Meslek ustamız Av. Halit Çelenk'in ne kadar haklı olduğunu geçen 17 yıl kanıtlamıştır. Ustamızın bu arzusunu yerine getirerek belirtmek isteriz ki, "Uluslararası Hukuku çığneyenler, bir gün mutlaka, tarih önünde ve vicdanlarda daima yargılanacaklardır."

Ulusal Tarihimizde yer alan 4 büyük dava kitabımızda kahramanlarının katkılarıyla yer almıştır.

Yassıada'da Adnan Menderes ve arkadaşlarının yargılanmasını ve hangi kaynaklardan yararlanacağını kitabın ilk basımı aşamasında Avukat Talat Asal ile 2002 yılında görüşüm. Kendisi 1 Eylül 2012 tarihinde vefat etti. Av. Talat Asal, Adnan Menderes'in idamından sonra avukatlık cübbesini bir daha giymemiş, avukatlık mesleğinden ayrılmıştır. Meslek ustamızı verdiği katkılar nedeniyle saygı ve rahmetle anıyorum.

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılanmasını defalarca Av. Halit Çelenk ile görüşüm ve yazıştım. Kendisinin daktilo ile ve kendi el yazısı ile davaya ilişkin notları arşivimde değerli bir hazinedir. Av. Halit Çelenk, Deniz'lerin idam edildiği 6 Mayıs 1972 gününden sonra her 6 Mayıs günü mezarlarını ziyaret ederdi. 2011 yılı 6 Mayıs günü yeni bir ziyarette bulunmaya yüreği dayanamayarak idamların yıldönümünden bir gün önce 5 Mayıs 2011 günü vefat etti. Meslek ustamızı verdiği katkılar nedeniyle şükran, rahmet ve saygıyla anıyorum.

Erdal Eren'in yargılanmasını Av. Nihat Toktay ile görüşüm. Avukatlık mesleğinde yarım asrı geride bırakan değerli meslek ustamıza kitaba verdiği katkılarından ötürü şükranlarımı sunuyorum.

Sivas Katliamı davasını geçen 28 yıldan bu yana aralıksız takip eden ve bu alanda "Sivas Katliamı" davasını yazan Av. Şenal Sarıhan ile son baskının hazırlanması aşamasında birçok kez telefon ile görüştük. Kitapta yer alan şiirlerini kendisinin onayı ile yayına aldık ve hala devam etmekte olan "Sivas Katliamı Davası"na ilişkin son baskıya çok değerli katkı verdiler. Avukatlık mesleğinde yarım asrı geride bırakan değerli meslek ustamıza kitaba verdiği katkılarından ötürü şükranlarımı sunuyorum.

Kitabın genişletilmiş son baskısına Mata Hari davasını aldım. Mata Hari davası 1. Dünya savaşının sıcak savaş koşulları içinde görülmüş, müvekkiline platonik bir aşk ile bağlı 78 yaşında bir avukat ile fahişe olduğunu gizlemeyen, casusluk suçlaması ile idama mahkûm bir kadının davasıdır. Mata Hari davası, avukat, müvekkil ve mahkeme ilişkileri açısından tarihte iz bırakmış bir yargılamadır.

Kitabın genişletilmiş son baskısında, en çok zorlandığım 2. basımda olduğu gibi yine “Sivas Katliamı” Davası olmuştur. Sivas Katliamı, özellikle Madımak Otel’de yaşananları tekrar, tekrar yazdığım da gözyaşlarıma hâkim olamadım. İnsan kendi yazdıklarını yüzlerce kez okurda, her seferinde boğazı düğümленir, gözleri yaşarır mı?

Sivas Katliamı, Madımak ve yargılama süreci içimi çok acıttı ve acıtmaya devam ediyor. Madımak yangını ve hukuksal süreçte yaşananları duygusal yoğunluk içinde ne derece başarılı aktarabildiğimi bilemiyorum.

Madımak insanlık tarihinde dinmeyecek bir acı, yüreklerde sönmeyecek bir ateştir.

Bu olay insanlık dışı ve utanç verici, tarihte kara bir leke olarak kalacak bir vahşettir.

Kitabın yayına hazırlanmasında katkı veren ve Türkiye Barolar Birliği kütüphanesinde bulunan onlarca belge, kitap ve yayınların bana ulaştırılmasını sağlayan TBB Kütüphane Müdürü Havva Alkış’a, yine kitabın yayına hazırlanmasında ve kapak tasarımında teknik desteğini esirgemeyen Türkiye Barolar Birliği Yayın Sorumlusu Mustafa Horuş’a teşekkürlerini sunarım.

Kitabı yayına hazırlayan ve büyük emeği geçen Yaşar Tok dostum, “Bilemiyorum bundan sonra bu derece iddialı bir kitap yazabilir misiniz?” diyerek ve ilerleyen yaşımı da ima ederek bir yorumda bulundu.

Kendisine, Marcus Tilius Cicero’nun, kitabın girişinde tamamı yer alan satırları ile bir değerlendirmede bulunmak isterim.

“Yaşlılığa karşı en etkin ve yetkin silahlar nedir,

Bilir misiniz?

Bilgili,

Erdemli,

Ve üretken olmak.

Bu bilgiler, erdemler ve üretilenler,

Uzun ve dolu bir ömür sürdükten sonra

İnsana tadına doyumaz bir zevk ve huzur verir.”

Bu vesile ile 2019 yılında çok önemli kalp ve damar operasyonu geçirmesine karşın, kitabın hazırlanmasında büyük emeği geçen gazeteci Yaşar Tok dostuma şükranlarımı sunuyorum.

Ocak 2018 yılında Türkiye Barolar Birliği Yayını olarak yayınlanan “Osmanlı Darülfünun Mekteb-i Hukuk’da İlk Çiçek Süreyya Ağaoğlu” isimli kitabımda olduğu gibi, bu kitaptan da elde edilecek tüm geliri, Türkiye Barolar Birliği’nin bakıma muhtaç avukatlar için görev yapan birimine aktarıyorum.

En derin selam, sevgi ve saygılarımla.

Adil Giray Çelik

Şubat 2020

İKİNCİ BASKIYA SUNUŞ

Tarihin Yargıladığı Davalar Eylül 2004'de Papirüs Yayınevi'nce yayınlandı. Okurlara, dostlara, 29 Ekim 2004 ve 15 Nisan 2005 günleri Tüyap Kitap Fuarı etkinliğine gelen kitapseverlere şükranlarımı sunuyorum. Kitabın ilk çalışmalarına başladığımda bir araştırmamanın tarihi değer kazanması için olayların tarihsel nitelik kazanacak bir geçmişte yaşanması, en az 20, 25 yıllık bir geçmişi olması gerektiğini düşünmüştüm. Bu amaçla ilk baskıda kitapta son dava olarak ele alınan ve 1980 yılında yargılaması yapılan Erdal Eren davası irdelenmişti. Kitabın yayınevi hazırlıklarının yapıldığı günlerde Türkiye Barolar Birliği'nce 4 ciltten oluşan Av. Erdal Merdol, Av. Mehdi Bektaş ve Av. Ali Sarıgül tarafından hazırlanan bir kitap yayınlandı. Her bir cildi en az 500 sayfadan oluşan kitaplarda tüm mahkeme tutanakları ve kararlar bulunuyor.

Mahkeme tutanaklarını içeren bu kitapları incelediğimde, Sivas Davası'nın mutlaka bu kitapta yer alması gerektiğine karar verdim. Aradan 13 yıl geçmesine karşın Sivas Davası, ülke hukuk tarihimizin ötesinde Dünya Hukuk ve Siyasi Tarihi'nde yer alması gereken bir olaydı. Bir kültür etkinliği ile başlayan toplantı tarihe geçecek bir katliama dönüşüyordu.

Kitabımızda yer alan Engizisyon Yargılamaları bile bu derece vahşi, acımasız ve devletin aczi içerisinde gelişmemiştir. Tarihin, hiçbir davayı yargılamasa bile, mutlaka Sivas Davası'nı yargılaması gerekir.

Belki de sadece Sivas Davası'nın değil 2 Temmuz 1992 günü yaşanan olayların da tarih boyunca yargılanması gerekir. Hukuk Bilinci yerleşmemiş toplumların haklarını aramadıkları, hukuka sahip çıkmadıkları ölçüde, acıdır ki, tarih tekerrür edecektir.

En genci 12, yaşlısı 62 yaşında olan kadın erkek 33 sanatçı, öğrenci, aydın yurttaş diri diri yakılarak devletin gözü önünde katledilmiştir. Devlet 12 saat süren bu katliama seyirci kalmıştır. Yargılamalar sırasında devlet görevlileri bu aczi acı bir biçimde ifade ederler.

Bu amaçla, 13 yıllık bir geçmişi de tarihin bir parçası olarak değerlendirip kitabımızın yeni baskısıyla Sivas Davası'nı aldık.

Sivas Davası'nın kitabımızdaki başka bir özelliği de bu davada suçtan zarar görenlerin ön plana çıkartılmasıdır. Diğer davalarda sanıklar ve vekilleri olayın gerçek kahramanları iken Sivas Davası'nın kahramanları kıyılanlar ve suçtan zarar görenlerdir.

Sunulan nedenlerle kitabımız yeni baskısında “Sokrates’ den Sivas’a Tarihin Yargıladığı Davalar” olarak isimlendirilmiştir.

İlk baskının yayınevi tarafından inceleme ve hazırlıklarının yapıldığı 2004 yılının bahar aylarında kitabın içinde yer alan bir dava ile ilgili önemli bir olay yaşandı.

Başörtülü bir bayanın, tesettürlü kıyafeti ile Yargıtay’da yapılan bir duruşmaya katılmak isteyip bu isteminin kabul edilmesi üzerine olay kamuoyuna taşında. İktidar Partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekillerinden birisi bu olayın adeta bir Dreyfus Davası olduğunu açıkladı.

Çarpıcı bir gerçek, iktidar partisi milletvekilimiz Dreyfus Davası'nın içeriğini bilmemekteydi. Yargıtay da yaşanan türban olayının Dreyfus Davası ile uzaktan, yakından bir ilintisi bulunmamaktadır.

Bu arada görüştüğüm onlarca hukuk fakültesi öğrencisi ve hukukçunun kitapta yer alan davaların bazılarını ya hiç bilmediğini veya ayrıntısı konusunda bilgisi olmadığını anladım.

Kitabın 1. Baskısına ilişkin birkaç önemli eleştiri olmuştur. Bu eleştirilerden en önemlisi olayların derinlemesine aktarılmadığı yolundadır. Bu amaçla yeni baskıda biraz daha ayrıntıya girilmeye özen gösterilmiştir.

Ancak kitapta yer alan her bir olay elbette ki yüzlerce kitap yazılarak anlatılabilir ve değerlendirilebilir. Biz olayları genel hatlarıyla

aktarmaya çalıştık. Umarım ve dilerim bizden sonra gelen aydınlar, yazarlar, hukukçular kitapta yer alan davaları, olayları ayrıntısıyla aktarırlar.

Bir diğer eleştiri de kitapta yer alan tüm olayların belgeli kaynaklara dayanmasına karşın Fatih Sultan Mehmet Yargılanması'nın belgeli kaynaklara dayanmamasıdır. Doğrudur, bu yargılamaya ilişkin belgeli kaynağa ulaşamamış, başkaca kaynaklar ile doğrulanamamıştır. Bu husustaki eleştiri haklı bulunarak kitabımızın bu basımında Fatih Sultan Mehmet'in yargılanması kitaptan çıkartılmıştır.

Yeni baskıda işlediğimiz Sivas Kıyımı'na ilişkin çalışmalara başladığımda bu konuda hukuksal alanda hazırlanmış fazla yayın olmadığını üzülerek gözlemledim. 20. Yüzyılın son on yılında yaşanan bu olay tarihte görülmemiş, yaşanmamış ve belki de bir daha yaşanmayacak bir olaydır. Sivas Davasına ilişkin araştırmalarım ve yazılarım sırasında çok kötü günler yaşadım. Hukukçu kimliğimden, insanlığımdan utandım. Geçen on saat içerisinde neden oralara gidemememin, on insanlara yardımcı olamamamın kendime hesabımı vermeye çalıştım. Veremedim...

Konuya ilişkin araştırmaları yaptığım, yazıları hazırladığım günlerin geceleri bana kâbus oldu. Eşime “umarım bir kriz geçirmeden, ruhsal durumumu bozmadan bu araştırmayı bitirebilirim” dedim. Yazılar sırasında kaç kaz boğazımın tıkanıldığını, gözlerimin dolduğunu sayamadım.

Bu kitabın yayınlanması ile acılarının tazeleneneceğini düşündüğüm “kıyılanların” yakınlarından af diliyorum...

Adil Giray Çelik
Denizli, Aralık 2006

BİRİNCİ BASKIYA SUNUŞ

Yazarların kitaplarında en çok sıkıntı çektiği bölüm kitabın ismidir. Kitabınıza koyacağınız isim öyle bir anlam taşımalıdır ki, bu isim tüm kitabı kapsamalıdır. Bu kitabımız için de birçok isim düşünülmüştür. “Kahramanlarıyla Ünlü Davalar”, “Kahramanlarıyla Önemli Davalar”, “Tarihe Işık Tutan Davalar”, “Tarihte Savunmalarıyla Önemli Davalar” ve “Tarihin Yargıladığı Davalar” kitap için düşünülen isimler olmuştur.

Kitabın ismine karar verilmiş ve ismi “Tarihin Yargıladığı Davalar” olmuştur. Kitapta tarih boyunca yer alan on beş davanın ve dava konusu olayların her biri günümüzde dahi değerlendirilmekte, yargılanmaktadır. Aktarılmaya çalışılan davalar günümüzde birçok hukuk fakültesinde farklı hukuk normları açısından ele alınmaktadır.

Kitabımız Sokrates davası ile başlar. Sokrates’in yargılanması toplumsal ve hukuksal anlamda günümüze kadar tartışıla gelmiştir. Tarih, aradan 2400 yıl geçmesine karşın Sokrates Davasını hâlâ yargılamaktadır. Davanın günümüzdeki değerlendirilmesi, yargılaması şüphesiz Sokrates’ in yargılandığı biçimde beş yüzler meclisinde olmayıp akademik çalışmalarda ve diğer benzer davalarda ve değişik platformlarda yaşanmaktadır. Sokrates davası gibi yargılanan her bir dava gelecek kuşaklara da ışık tutmaktadır. Tarihin tanınan ilk savunmanlarından Cicero, mahkemelerdeki savunmalarında Sokrates’ e göndermelerde bulunmuştur.

Marcus Tullius Cicero hakkında uzun süreli bir inceleme yapılmıştır. Önceleri, birçok kimlikle tanınan tarihin bu renkli siması hakkında, “Avukat” kimliğini öne çıkartan ayrı bir kitap hazırlanması düşünülmüştür. Ancak hazırladığımız böylesi bir kitapta da Cicero’nun birçok yönüyle yer alabileceğine karar verilmiştir. Cicero’nun hayatı ve eser-

leri hakkında ağırlıklı olarak Arkeoloji Sanat Yayınları ve Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü' nün çalışmalarından yararlanılmıştır.

Galileo, yargılanmış, suçlanmış, hapsedilmese bile mahkum olmuştur. Jeanne D'arc, Engizisyon Mahkemesi'nde yargılanmış, ölüm cezası yakılarak infaz edilmiştir Ancak ölümünden çok sonra 1456 yılında Papa'nın emri üzerine toplanan mahkeme Jeanne D'arc'ın suçsuzluğuna karar vermiştir. İdam cezasının infazından yaklaşık beş yüz yıl sonra toplanan Fransız Parlamentosu 24 Haziran 1920 günü, Mayıs ayının ikinci Pazar gününü Jeanne D'arc onuruna ulusal bayram günü kabul etmiştir.

Hukuk Tarihinde önemli bir yeri olan Dreyfus Davası'nda, Dreyfus yargılanarak suçlu bulunmuştur. Ömür boyu hapis cezası 10 yıl hapse çevrilmiş; aradan yaklaşık on beş yıl geçtikten sonra 12 Temmuz 1906 Fransız Yargıtay'ı ilk mahkeme kararını bozarak Dreyfus' u aklamıştır. Bu olaydan sonra Dreyfus yeniden orduya alınarak tabur komutanlığına getirilmiş ve Legion D'Honneur nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Mithat Paşa ve arkadaşlarının Yıldız Sarayı bahçesinde kurulan mahkemede yargılanmaları, suçlamalar ve yargılama yöntemi hâlâ tartışılmaktadır. Tarih, yargılanan ve suçlu görülerek hapis cezasına mahkum olan Mithat Paşa ve arkadaşlarını değil yargılandıkları davayı yargılamaktadır.

Rosenbergler davası yakın tarihimize imzasını atan dramatik bir davadır. Bay ve bayan Rosenbergler yargılanmış, suçlu görülerek cezaları elektrikli sandalyede infaz edilmiştir. Aradan otuz yıl geçtikten sonra davanın bir numaralı tanığı bir televizyon programında Rosenbergler'in suçsuz olduğunu, yargılamada yalan söylediğini açıklamıştır.

Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun yargılanmalarının üzerinden çeyrek asırdan fazla bir süre geçtikten sonra itibarları iade edilerek cenazeleri ailelerinin istedikleri yerlere nakledilmiştir.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan darağacında çiçek açan üç fidan olmuşlardır. Tarih, hukuk ve akıl, yirmili yaşlarında idam

edilen üç gencin hangi suçlama ile yargıldığını ve hangi gerekçe ile mahkum olduklarını hâlâ açıklayamamıştır.

Av. Halit Çelenk, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılanması sırasındaki savunmalarında Engizisyon Yargılanmasına göndermelerde bulunmuştur. Av. Çelenk kitabın hazırlık aşamasında elinde olan belge ve bilgileri aktarmış, okuyucular ile paylaşmıştır.

Şimdiye kadar yazdığım kitaplarda kitabın kahramanlarından bazıları ile tanışma, kitaptan bahsetme şansım ve olanağım olmuştur. Tarihte Savunma ve Meslek Kuralları kitabının kahramanlarından Av. Dr. Faruk Erem ile 1981 yılında Stajyer Avukat olarak Ankara Barosu Dergisi adına söyleşi yapmışım. Şair Hukukçular Antolojisi isimli kitabımın hazırlık aşamasında Necati Cumalı ile görüşmüştük. Bu kitabımda kendisini 1980'li yıllarda Sıkıyönetim Mahkemeleri'nin koridorlarından tanıdığım Av. Halit Çelenk ile bir kez daha görüşme ve kitap hakkında bilgi verme olanağımı buldum.

7 Nisan 2003 saat 17.50, Av. Halit Çelenk ile görüşüyoruz. Ağır astım hastalığı nedeniyle zor konuşuyor. Yormak istemiyorum. Israrla devam ediyor. Oksijen takviyesinin arttığını, nerede ise sürekli oksijen maskesi takmak zorunda kaldığını söylüyor. Geçen 22 yılın hızlıca değerlendirmesini yapıyoruz. Kendisine 18.12.1988 tarihinde bana yazdığı mektubundan birkaç satır okuyorum. Çok mutlu oluyor, duygulanıyor. Şahsıma ait nazik değerlendirmelerini iletiyor. Kendisine kitabın gelişimine ilişkin bilgi sunuyorum. Çalışmalarına güç veriyor. Bildiği kadarıyla ülkemizde böyle bir çalışmanın şimdiye kadar yapılmadığını söylüyor. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılanması sırasındaki savunma tutanaklarının yayınlanması için bir yayınevine verdiğini ancak ticari kaygılar ile kitabın yayınlanmadığını söylüyor.

Ve Av. Halit Çelenk Bağdat'ın karadan ve havadan bombalandığı 7 Nisan 2003 saat 18.00 itibarıyla ekliyor:

“Kitabında mutlaka bu katliamı yaz. Tarihin Yargıladığı Davaların, uluslararası hukuku çiğneyen kişileri de bir gün yargılayacağını belirt.”

Meslek ustamızın görüşüne katılarak bir kez daha tekrarlıyoruz.

“Uluslararası hukuku çiğneyenler, bir gün mutlaka tarih önünde ve daima vicdanlarda yargılanacaklardır.”

Kitap Bilgi emanetinin gelecek kuşaklara aktarılması, belgelenmesidir. Kitabın gerçek sahipleri olaylarda yer alan avukatlar ve kahramanlardır. Yakın zaman dilimi içerisinde yaşadıklarını, ellerindeki belge ve bilgileri paylaşan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan'ın Avukatı Halit Çelenke, Menderes ve arkadaşlarının Avukatı Talat Asa'ya, Erdal Eren'in Avukatı Nihat Toktay'a teşekkür ediyorum.

Adil Giray ÇELİK

Denizli, Eylül 2003

ÖNSÖZ

“Her hükümet, yasaları kendi işine geldiği gibi kurar.

Demokratlar, demokrasiğe, Tyrannis, Tyrannis'e uygun yasalar kurar. Ötekiler de tıpkı böyle...

Bu yasaları kurmakla kendi işlerine gelen şeylerin idare edilenler için de doğru olduğunu söylerler.

Kendi işlerine gelenlerden ayrılanı da, yasalara, hakka karşı geldi diye cezalandırırlar...

Her şehir devletinde kuvvet, hüküm süren unsurun elindedir.”

Eflatun, “Devlet” adlı yapıtında “hukuk”u böyle tanımlar: “Sokrates’ten Sivas’a” da yer alan yargılama örnekleri bu tanımın kanıtı olarak önümüzde duruyor. Bu konuda milattan öncesinden yirmi birinci yüzyıla bizi yanıltan bir farklılıkla karşılaşmıyoruz. Her dönemde, hukukun temelini oluşturan ve yönetenlerle yönetilenler arasında bir toplumsal sözleşme olan Anayasa’lar, gücü elinde tutan iktidarlar tarafından ihlal ediliyor. Böylece, insanlığın mücadelesiyle kazanılmış olan temel hak ve özgürlükler, bir yasa metni olmaktan ileri gidemiyor.

Meslektaşım Adil Giray Çelik’in yapıtında bu gerçeğin yargı alanındaki örneklerini izliyoruz. İktidarın yargıyı, kendine bağlama çabasının karşısında, adil yargılanma ve onun en önemli unsuru olan savunma hakkını kullanmak için direnenlerin mücadelesine tanıklık ediyoruz. Özellikle bugün ve muhtemelen gelecek günlerde de hak savunuculuğu yapacak olan herkes, bu örneklerden feyz alacak. Giray, kitabının ikinci baskısının ön sözünde yapıtı ile gerçekleştirdiği önemli görevi, son derecede alçak gönüllü bir cümle ile ifade ediyor:

“Kitap, bilgi emanetinin gelecek kuşaklara aktarılması, belgelenmesidir. Kitabın gerçek sahipleri, olaylarda yer alan avukatlar ve kahramanlardır.”

“Bilgi emaneti!” Bu iyi seçilmiş niteleme, bilginin gelecek kuşaklara aktarılması sorumluluğunu ne güzel ifade ediyor. Bildiklerimizi ve biriktirdiklerimizi paylaşmanın ne denli büyük bir hazinenin kapısının açılması olduğunu da. Savunma mesleği, özellikle siyasi davalarda ciddi bir birikim taşıyor. Ancak, bu birikimin, taşıyanla yok olup gitmesine izin vermemek gerekiyor. Siyasi davalar, bir ülkenin siyasi tarihlerine de ayna oluşturuyor. Dava sahipleri ya da ardılları, gerçek bir tarih oluşturan davaları geleceğe taşımadıkça halkın tarihi de doğru biçimde yazılamıyor.

Giray, kitabın gerçek sahiplerinin de avukatlar ve olayların kahramanları olduğunu da ekliyor. Doğrudur. Özellikle siyasi davalarda avukatların rolü çok önemlidir. Avukat, iktidarın ya da yargıcın gözünde sanığın ideolojisi ya da eylemi ile özdeşleşmiş kişidir. Başka bir deyişle sanıktır. Sanığa öfkesi ne denli güçlü ise avukata da öfkesi aynıdır. Avukat, savunma kürsüsünde, sırat köprüsündedir. Küçük bir hamle, onu doğrudan sanık kürsüsüne oturtabilir. Bu onun davanın sanığı ya da mağdurunun avukatı oluşuna göre de değişmez. İktidar, bazen sanığın yanında da durabilir. Toplu katliam davalarında genellikle seçimi sanık ya da sanıklardan yanadır.

Bu kitapta yer alan Sivas Katliamı Davası'nın 28. yılındayız. 28 yıldan bu yana bu davada görev yapmaya çalışıyorum. Uzun bir zaman! 2 Temmuz 1993'te Pir Sultan Abdal Şenlikleri için Sivas'a gelen yüzlerce aydın Madımak Otelinde ateşe verildi. 35 can, dumandan boğularak ya da yanarak yaşamlarını yitirdiler. Otelde bulunanlardan yaralananlar ve kendi çabaları ile kurtulanlar oldu. “Şeriat İsteriz!. Laiklik Gidecek Şeriat gelecek, Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada Yıkılacak” sloganları ile 15.000 dinci gericinin gerçekleştirdiği katliamdan sonra bir avuç eylemci yargı önüne çıkarıldı. Adiyen adam öldürme savı ile açılan davada, Ancak, Yargıtay aşamasından sonra Anayasal düzeni tebdil, taşıyıcı ve ilgadan ceza verilebildi. Yargılama aşamasında sanıkların önemli bir bölümü salındı. Salınanlar, örgütlü bir biçimde yurt dışına kaçırıldılar. Kaçırılanlar arasında haklarında

idam cezası verilenler de vardı.(Bu ceza, TCK'nundan idam cezasının çıkarılması üzerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrildi.) Yakalanamayan sanıklar hakkında tefrik kararları verildi. Fakat, tutanaklarda yer alan on beş bin eylemci aranmadı. Bu katliamı düzenleyen örgüt ya da örgütler saptanmadı. Halen aranmakta olan kişilerle ilgili gıyaplarında yargılama sürüyor. TCY'nın 146/3. Maddesinden yargılananlar yönünden ise iç hukukumuzla göre zaman aşımından düşme kararları veriliyor. Savunma makamı olarak, eylemin insanlığa karşı suç olduğu ve zaman aşımından yararlanmaması gerektiğini savunuyoruz. Henüz bu savımız kabul görmedi. Dava devam ediyor...

Davadaki ihlallerin ayrıntılarına girmiyorum. Bir bölümü, elinizdeki kitapta yer alıyor. Ancak mutlaka teslim etmem gereken bir gerçek var. Giray'ın deyişi ile bu kitabın "kahramanları!" Bu davanın kahramanları, yakınlarını yitirmiş olan ailelerdir. 28 yıldır, çocuklarının, eşlerinin kardeşlerinin acısı ile kavru lanlar. Onlar her duruşmada mahkeme kapısı önünde oldular. Onları o kapılardan yalnızca ölüm ayırdı. Ve arkalarındaki başta Pir Sultan Abdal Derneği olmak üzere tüm alevi örgütleri ve dayanışmacı demokratik kitle örgütleri. Onlar, öç almak için değil, yeni katliamlar olmasın diye davanın sahibi oldular. Yılmadan...İnsanlık için...Onlar orada iken bir avukat olarak bana yılmak düşmüyordu. Tekrar ediyorum: Doğrudur. Tarihi davaların kahramanları avukatlardır. Bazan Halit Çelenk, bazan Nihat Toktay. Ama esas olarak dava sahipleri: Bazan Sokrates, Galileo, Dimitrow, Ethel- Julis Rosenberg, Cemil Gezmiş, Yeter Gültekin, Serdar Doğan, Hüsne Kaya ve başka kahramanlar....

Onları tarih yazacak. Adil olmayan Yargılamaları ise tarih yargılayacak. Mutlaka...

Bu yargılamanın kanıtları arasında yer alacak olan yapıtınıza verdiğiniz emeğe saygıyla.

17 Mart 2020

Av. Şenal SARIHAN

YARGILAMADA İLK KAPSAMLI SAVUNMA
SOKRATES DAVASI
(M.Ö 470-399)

Balk için su ne ise, savunma için özgürlük odur.
(Sokrates)

Tarihçiler bir itham, bir suçlama neticesi yargılanan bir kimsenin, yargılamayı yapan kurum önünde gerçek anlamda ilk savunmasının Athenai'de¹ (Atina) Sokrates ile başladığını yazarlar. Bu anlamda bazı hukukçu ve tarihçiler Sokrates'e "Savunmanın Babası" demişlerdir.

Yaşamı

Sokrates, MÖ 470-399 yılları arasında Atina'da yaşamıştır. Ölümünün 2400. yıldönümünde, dünyanın dört bir yanından felsefeciler ve hukukçular Sokrates'i anmak için 2001 yılı Temmuz ayında Atina'da toplanmışlardır.

Sokrates Atina'da fakir bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelir.² Babası heykel ustası, annesi ebe olan Sokrates, evli ve üç çocuk babasıdır. Hiçbir özel eğitim görmeden öğrenimini yurttış çocukları için düzenlenen parasız eğitim kurumlarında tamamlamıştır.

---

¹ Athenai (Atina); Mora Yarımadası'nda bulunan bir şehir devleti olan Atina'nın eski ismidir. Şehrin koruyucusu olabilmek için Tanrıca Athena ve Poseidon yarışmışlar, Zeus ise şehre hangisinin daha güzel, daha yararlı bir hediye verirse onun koruyucu olacağını söylemiştir. Poseidon şehre at, Athena ise zeytin dalı armağan etmiştir. Bu yarışmadan sonra yarışmayı kazanan Athena şehrin koruyucu tanrıçası olmuştur.

² Yaşar Şahin Anıl, Sokrates Davası s. 61

Gençliği Perikles³ döneminin kültür ortamı içinde geçmiş, o dönem Atina'da bulunan çağın ünlü sofistlerinin eğitim toplantılarına katılmıştır. Çağın tanınmış bilgilerinden olan Anaxagoras, Protagoras, Gogias, Zenon'u tanıma olanağı bulmuştur.

Erken dökülmüş saçları, yuvarlak yüzü, basık ve iri burnu, patlak gözleri ve kaba görünümü ile filozoftan çok hamala benzemektedir. (Roma Ulusal Arkeoloji Müzesinde heykeli bulunmakta olup, "hamal" benzetmesi tarihçilere aittir) Dış görünüş itibariyle Atina halkının zevkine ve yaşam biçimine aykırı bir yaşam sürmekteydi. Yaz kış yalınayak dolaşır, kendisine ve ailesine gelir sağlayacak hiçbir iş yapmazdı.

Hiçbir zaman iyi bir eş ve iyi bir aile babası olamamıştır.⁴ Ömrünü zengin dostlarının ziyafetlerinde, çarşıda pazarda, yollarda, halkla tartışıp onlara öğüt vermekle geçirmiştir. Bazen günlerce evine uğramaz, aç sefil bir halde bıraktığı ilk karısı Ksanthippi ile sürekli kavga ederdi. Ksanthippi ile kavgaları zamanın Atina'sında her zaman günün konusu olagelmiştir.

Yazar Gerald Messadie'nin Madame Socrate isimli romanında Sokrates'in karısı Ksanthippi anlatılmaktadır. Ancak Sokrates sorumsuz ve kötü bir aile babası olduğu için mi karısı Ksanthippi huysuz olmuştur, yoksa Ksanthippi huysuz olduğu için mi Sokrates kendisini sokaklara atmıştır sorusuna bu güne kadar net bir yanıt verilememiştir.

Yaşamında anne ve babasının mesleklerinden izlenimler görülür. Babasının heykeltıraş olması nedeniyle bir süre baba mesleği olan heykeltıraşlık yapmıştır. Atina'da Akropolis girişindeki M.S 2. yüzyıla kadar korunabilen bir kısım heykellerin onun tarafından yapıldığı belirtilir. Sokrates kendisini annesinin mesleği olan bir ebe gibi gör-

³ Perikles Dönemi; (Perikles M.Ö 495-429) Atina'nın M.Ö. V. yy. da yaşadığı parlak dönem. Eylemi ve kişiliğiyle Yunan uygarlığına damgasını vuran Perikles'in iktidarda olduğu dönemdir.

⁴ Aristoteles Sokrates'in iki kez evlendiğini söylemektedir. İlk eşi olan Ksanthippi'den (ölüme mahkûm edildiği dönemde ergen yaşına gelen) Lambrocles isminde bir oğlu vardır. İkinci eşi olan Myrto'dan ise Sophoniskos Meneksenos isminde iki oğlu olmuştur. Bazı yazarlar iki eşiyile de aynı anda evli olduğunu yazarlar. Ancak Platon ve Ksenophon ikinci eşinden bahsetmez ve her üç çocuğunun da Ksanthippi'den olduğunu yazarlar.

Sokrates Heykeli, Atina Yunan Akademisi
Socrates Sculpture: Academia din Atena, Grecia

düğünü, hiçbir şey öğretmediğini, insanlarda var olan bilgiyi doğurduğunu ve ortaya çıkarttığını belirtir.

Sokrates devletin kendisine verdiği görevleri yaşamı boyunca yerine getirmiştir. Gençliğinin ilk yıllarında Atina ile Sparta arasındaki Peloponnesos savaşına hoplit⁵ olarak katılır. Uzun yıllar süren sa-

---

⁵ Hoplit: Atina ordusunun ana çekirdeğini oluşturan ağır zırlı piyade görevini yapan askerdir. Hoplit, giysisini kendi hazırlamak zorundadır. Her Atina yurttaşı iki yıllık askerlik hizmetinin bir yılını eğitim olarak, diğer bir yılını da garnizonda olmak üzere yapmak zorundaydı. Hoplit olarak as-

vaşlarda bir savaşçı olarak Atina adına büyük yararlılıklar gösterir. Kaynaklar savaşta hoplit olarak görev alan askerlerin büyük paralar kazandıklarını yazarlar.

Mistik, gizemli bir yapıya sahip olan Sokrates, sık sık kendisinden geçer, saatlerce kıpırdamadan dururdu. Evine pek bağlı olmayan, gelişigüzel giyinen, her çeşit insanla ahablık kurabilen, kendi evinden çok başkalarının evinde yiyip içen ve yaşayan Sokrates, günler boyu çevresindeki insanlarla devleti, hayatı, bilinenleri tartışırdu. Bazen günlerce evine uğramaz ve ilgisizlik nedeniyle türlü sıkıntılar içerisinde olan eşi ile hiç geçinemezdi.

Döneme ilişkin araştırma yapan tarihçiler ile edebiyatçılar Sokrates'in eşi konusunda farklı düşüncededirler. Bazı yazar ve tarihçiler Sokrates'in eşinin son derece huysuz bir kadın olduğu için Sokrates'in evine uğramadığını belirtirken, diğerleri Sokrates'in evinde, eşine olan ilgisizliği ve olağan dışı yaşamı nedeniyle eşinin sinirlerinin bozulduğunu belirtmektedirler.

Sokrates, “Tek bildiğim şey, bilmediğimi bilmektir” diyerek yaşama, felsefeye derinlik kazandırmıştır. En ünlü özelliği de sağlığında hiçbir yazılı belge bırakmamasıdır. Kendisine ait tüm bilgiler o zamanın tarihçilerinin ve öğrencilerinin notlarından, günlüklerinden toplanmıştır. Öğrencilerinin en tanınmışlarından olan Platon, Sokrates'in ölümünden sonra onun düşüncelerini, Beşyüzler Meclisi'ndeki yargılanmasını ve yargılama sonrası yaşanan olayları ayrıntılarıyla yazarak tarihe yazılı belge bırakmıştır. Farklı kaynakların tamamında yargılama sırasında Platon'un isminden bahsedilmektedir. Bu durum Sokrates'in yargılanması sırasında Platon'un duruşmaları mahkeme salonunda izlediğini göstermektedir.

Aslında Sokrates'in kimliği konusu tam bir karmaşadır. Tarihçiler Sokrates konusunda farklı değerlendirmeler yaparlar. Birçok tarihçi kendisine göre farklı bir Sokrates kimliği oluşturur. Ancak tarihçilerin ortak görüşü Sokrates'in felsefi kimliği ve yargılandığı Beşyüzler Meclisi'ndeki ünlü savunmasıdır.

---

kerlik yapanlar giysi ve teçizatlarını kendilerinin hazırlamaları nedeniyle Atina ordusunda itibar görürlerdi.

Atina'nın Yargı Yapısı

Sokrates'in yargılandığı dönemde Hesiodos, "Adalet duygusunun insanlara tanınan bir nimet olduğunu" söyler. Helenler ise adaleti, baş tanrı Zeus'un kızı olarak kabul etmişlerdir. Atina'da, hiç bir yurttaşın mahkeme kararı olmadan cezalandırılmayacağı görüşü en temel kuraldır. Sokrates'in yaşadığı dönemde yürütme organının verdiği kararların dahi yargı denetimine tabi olması o dönemde sadece Atina'da uygulanmıştır.

200.000 nüfusu bulunan Atina'da yargı yapısı son derece karışık düzenlenmiştir. Halkın kendi kendisini yargılayan bir sistemi bulunmaktaydı. Gezici hâkimler özel davalara bakar, kasaba yargıçları ikinci derecede önemli davalarda görev alırlardı. Hukuk yargılamasında taraflar olayı isterlerse bir hakeme götürebilmekteydiler.⁶ Önemli bir yargı kuruluşu olan Areopagos, adam öldürme, kundaklama gibi ağır cezayı gerektiren davalara bakmaktaydı. Mahkemelerin en geniş yetkiye sahip olanları Heiania, halk mahkemeleridir. (Bazı kaynaklarda Heiania halk mahkemeleri Beşyüzler Meclisi olarak da geçmektedir.)

Heiania, otuz yaşını geçmiş, devlete borcu bulunmayan, yurttaşlık haklarına sahip sadece erkeklerden oluşan gönüllü başvuruda bulunmuş altı bin Atinalı yurttaştan oluşmaktaydı. Altı bin üyeli yargıçlar topluluğu on ayrı halk mahkemesini oluşturacak biçimde kura ile ayrı ayrı mahkemelerde görev almaktaydılar. Ancak her gün on ayrı mahkeme kurulmaz, o gün kaç mahkemeye gereksinim olursa o kadar mahkeme kurulur, o gün kurada ismi çıkanlar mahkemede görev alırlardı. Heiania Halk Mahkemeleri'nin yargıç sayısı davanın önemine göre 20İ ile 150İ arasında değişmektedir.

Heiania Halk Mahkemeleri'nde savcılık yapısı bulunmamaktaydı. Bu nedenle hukuk davalarında olduğu gibi ceza davalarında da yurttaşların şikâyetçi oldukları davaları kişisel suçlama biçiminde kendilerinin açmaları gerekmekteydi. (Kişisel suçlama sistemi günümüzde de uygulanmaktadır) Ayrıca yabancıların dava açma hak ve ehliyetleri

⁶ Antik Atina'da medeni hukuk davaları "Dikí", kamu hukuku davaları "Graphe" olarak adlandırılmaktaydı.

bulunmadığı için yabancılar ancak Atinalı bir yurttaşın temsilciliği ile dava açabilmekteydiler.

Davacı, davasını açmadan önce o işle görevli olan Arkhon⁷ isimli bir görevliye başvururdu. Arkhon'un görevlendirdiği memur davacının ve davalının yeminli olarak iddia ve savunmalarını alarak, davayı hazırlayıp Heiania halk mahkemesine gönderirdi.

Arkhon tarafından hazırlık aşaması tamamlanan dava, yargılamanın yapılacağı günün sabahı, gönüllü 6.000 yargıcın hangi mahkemede görev yapacağına kura ile belli olmasıyla o mahkemeye gönderilirdi. Gönüllü yargıçların hangi mahkemede görev alacağı yargılamanın yapılacağı günün sabahına kadar belli olmazdı.

Yargılamaya sabahın ilk ışıkları ile başlanır, sabunlu sularla yıkanmış mahkeme alanında kurbanlar kesilir, dualar okunur, takiben davacı ve davalının Arkhon tarafından alınmış yeminli ifadeleri okunurdu.

Davacı ve davalının daha önceden su saati ölçümü ile belirlenen süre kadar serbestçe konuşma hakları bulunmaktaydı.

Mahkeme heyeti üyeleri duruşmaya başlamadan önce bakır veya tunçtan iki levha alır, birinde mahkûmiyet diğerinde beraat belirtilen bu levhalardan bir tanesi mahkeme kararına göre oylamada kullanılırdı.

Mahkeme heyeti duruşmaya başlamadan önce, tam metni bu güne kadar bilinmemekle birlikte, aşağıdaki biçimde yemin ederdi. (Metin H. Basri Erk'in Adalet Edebiyatı Antolojisi'nden alınmıştır) Bu metin yargılama öncesi yemin geleneğinin ve söyleminin ilk örneğidir.

“Atina Halkının ve Halk Mahkemesi'nin kanun ve nizamlarına uygun şekilde oy kullanacağım. Yasaların yetersiz olduğu hallerde doğru olanı yapacağım. Korku veya gösterişe kapılmayacağım. Sadece Mah-

---

⁷ Arkhon; Polis yöneticisine verilen isimdir. Atina da her yıl Arkhon seçimi yapılır, seçilen üç Arkhon'un biri devletin başı olarak görev alır ve halk meclisi başkanlığını yürütür. İkinci Arkhon başkomutan olarak görev yapar, diğeri ise şehrin güvenliği ile ilgili olarak polis şefi olarak görev yapardı.

kemenin incelemesine sunulan konularda oy kullanacağım. Davacı, dava edilen ve savunmayı dikkatle dinleyeceğime Zeus hakkı için, Apollon hakkı için yemin ederim. Yeminimi tutarsam çok yaşarım. Tutmazsam bana ve aileme lanet olsun.”

Atina’da yargılama yöntemi bir kamu davası olmayıp kişisel suçlama olması nedeniyle, suçlamada bulunan kişi yapılan oylamada, oyların beşte birini alamazsa para cezası ödemek zorunda kalırdı. Bu para bir tür haksız suçlama nedeniyle ödenen tazminat yerine geçirdi. Buna karşılık sanık eğer suçlu bulunursa, kendine verilebilecek cezayı kendisi önerme hakkına sahipti.

Sabahın Alacakaranlığında Yargılama

Sokrates’in yargılanması dönemin en önemli olaylarından biri haline gelmiştir. Sabahın ilk saatleri ile bir gün önce sabunlu sularla yıkanmış mahkemenin bulunduğu alana yüzlerce insan dolmuştur. Görevli memurlar, seyircileri, davalı ve davacı yakınlarını düzgün bir biçimde mahkeme salonuna alırlar. Altı bin gönüllü yurttaş içinden kura ile seçilen yargıçlar, yavaş yavaş belli olmaktadır. Kura zarların atılması ile tespit edilmektedir. Zarların atılması tamamlandıktan sonra Sokrates’in davasına bakacak 501 yurttaş, ellerinde görevlerini belirten renkli sopaları ve suçlu veya suçsuz olduğunu bildirecekleri bakırdan veya tunçtan yapılmış oy markalarıyla, parmaklıkların arkasındaki yerlerini alırlar. Seçilen yargıçlardan dört kişi, tarafların konuşma sürelerini belirlemek için su saatini kullanmak ve oy verme işlemlerini düzenlemek üzere seçilirler ve farklı bir yere otururlar.

Mahkeme başkanı, başında çelengi, ağır adımlarla yerini alır. Tanrılara sunulan kurban ve duadan sonra duruşmaya geçilir.

M.Ö. 453’de bir darbeyle iktidarı ele geçiren demokratlardan üçü Sokrates’i suçlar.

Resmi iddianameyi sunan ve suçlamaların geçersiz olması durumunda sorumluluğu bulunan Meletos genç, tecrübesiz ve silik bir şairdir. Şair olan babası gibi edebiyatçı kimliğiyle sivrilememiş edilgen bir yapısı bulunmaktadır.

O dönem Atina'da saygın bir sınıf olan hatipler adına suçlamada bulunduğu beyan eden ve kendisi de bir hatip olan Lykon, komedya yazarı Eupolis'e göre aslen yabancı bir soydan gelmektedir. Hatta Kranitos yazılarında, Lykon ile kadınsı davranışları nedeniyle alay etmiştir.

Sokrates'i suçlayanların içinde en etkili olan Anytos, Atina ordusunda komutan olarak görev almış, ağır bir suçlamayla mahkemeye verilmesine karşın, yargulamaya bakan yargıçlar ile uygun olmayan ilişkiler kurarak beraat etmiştir. Demokrat kesimin önde gelen siyasetçilerinden birisi olan Anytos, Sokrates'e çocuklarının eğitimi yarım bıraktığı için kendisini başkalarının yanında azarlaması nedeniyle düşmanlık beslemektedir.

Üç Atina yurttaşı bütün delillerini bir kabın içine koyarak, mahkemeye sunulmak üzere mühürlerler. İçinde suçlamaların yer aldığı mühürlü kabı mahkemeye teslim ederler. Kabin mahkemeye teslimi ile dava açılmış sayılır.

Sokrates'e yöneltilen tüm suçlamalar ve istenilen ceza özetle: "Dinsiz. Gençlerin ahlakını bozuyor. Atina'nın iman ettiği ilahlara inanmıyor.

Tablo: Jacques-Louis David "Der Tod des Sokrates" (1787)

Devletin tanrılarını yok sayarak, yeni tanrılar yaratıyor. Sitenin tanrılarından farklı tanrıları yüceltiyor. İstenen ceza ölüm!”

Mahkemeye sunulan iddianameyi dönemin tanınmış hatiplerinden Polykrates hazırlamış ve yazmıştır.

Davacıardan ilk sözü Meletos alır. Sokrates'i neden suçladığını anlatır. Gençlerin ahlakını bozduğunu, aile bağlarını zayıflattığını, onları kurulu düzene ve tanrılara karşı kıskırttığını, site tanrılarını küçük düşürdüğünü belirtir. Sonra da diğer davacılar Anytos ve Lykon söz alırlar. Anytos derici yapmak istediği oğluna Sokrates'in bilgeliğe yönelmesini öğütlediğini, onun ruhi dengesinin bozulmasına sebep olduğunu ve gençleri baştan çıkardığı için ondan davacı olduğunu bildirir. Lykon ise, kendinden önce konuşanların suçlamalarını destekler nitelikte beyanda bulunur. Davacılar kendilerine ayrılan zaman kadar konuşma hakkına sahiptirler. Su saatinin kendilerine ayrılan vaktin dolduğunu haber vereceği ana kadar bütün iddialarını ortaya koyarlar, delillerini bildirip tanıkların dinletirler. Tanıklar: “Onun, bir hasta ile bir sanığa, hekimlerle avukatlar, onların hısm-larından daha faydalıdır” diyerek aile bağlarını gevşetmek istediğini, Sokrates'in, cenazelerin hemen kaldırılmaması gerektiğini söylediğini, ünlü ozanların şiirlerini ahlaksızca yorumladığını söylerler.

Söz savunmaya geldiğinde mahkeme başkanı Sokrates'i çağırır. Sanığın savunması da sürelidir. Mahkeme üyelerinden birisi su saati-ni kontrol eder ve suyunu yeniler. Bütün hayatının baştan sona bir savunma olduğunu söyleyen ihtiyar filozof, yetmiş yaşının bütün ağırlığıyla konuşma yerine doğru ilerler. Sokrates, kendisi hakkında istenilen ağır ceza üzerine, öncelikle kendisini mahkeme önüne çıkartanları sorgular. Onları yargılama sırasında bağımsız ve objektif olmaya zorlar. Kendisini suçlayanların meşruluğunu tartışır.

Sokrates savunmasına kendisini irdeleyerek başlar.

“Atinalılar, beni suçlayanların üzerinizdeki etkisini bilemiyorum; fakat beni suçlayanların sözleri o kadar inandırıcıydı ki, ben kendi adıma onları dinlerken az daha kim olduğumu unutuyordum. Böyle olmakla birlikte, inanın ki bir tek doğru söz bile söylemediler. An-

çak, uydurdukları birçok yalan arasında, beni usta bir konuşmacı gibi göstererek sözlerimin güzelliğine inanmamak için sizi uyanık olmaya çağırmalarına çok şaşım. Ağzımı açar açmaz büyük bir konuşmacı olmaktan nasıl uzak olduğumu bilmelerine karşın, bunu söylemeleri bana çok utanmazca göründü.

Eğer onlar her doğru söyleyen adama “konuşmacı” diyorlarsa diyeceğim yok. Bunu demek istiyorlarsa ben böyle olduğunu kabul ederim. Herhalde, az önce de dediğim gibi, söylediklerinde doğru bir yan hemen hemen yoktur, ben ise size tüm gerçeği söyleyeceğim. Ancak Atinalılar, ben onlar gibi baştanbaşa parlak ve gösterişli sözlerle bezemiş hazır bir söylev yapacak değilim. Tanrı korusun! Hayır, şu anda iyi kötü dilim döndüğü kadar söyleyeceğim.

Sizden yalnızca şunu dileyeceğim; kendimi savunurken öteden beri alışık olduğum gibi konuştuğumu, agorada, sarraf tezgâhlarında ve benzeri yerlerde nasıl konuşuyorsam burada da öyle konuştuğumu görürseniz şaşmayın, o yüzden de sözümü kesmeyin. Çünkü ben yetmişimi aştığım halde ilk kez yargıç huzurunda bulunuyorum; bu yerin diline tümüyle yabancıyım. Bunun için, bir yabancıнын ana diliyle kendi yurdunun geleneklerine göre konuşmasını nasıl doğal karşılasanız beni de tıpkı yabancı sayarak alışık olduğum gibi konuşmama izin verin. Bu dileğimi yersiz bulmayacağınızı umarım.”

Yüzyıllardan bu yana sözlü savunma yöntemlerinden kopuş savunmalarının (yargılamada sözlü savunma yöntemlerinden birisidir) babası Sokrates, yargılama sırasında yetmiş yaşındadır. Soru cevap biçiminde tarihe geçen ünlü savunmasına yukarıda ki cümleyle başlar. Savunmasında Atina halkını, soyluları, kendisini yargılayanları, devlet düzenini, iktidarı, ustaları, sanatçıları ve yaşamı sorgular.

“Belki içinizden biri bütün bunlara karşı diyecek ki ‘Sokrates, bunların hepsi güzel, ama uğradığın bu suçlamalar nereden çıkıyor? Herhalde alışılanın dışında bir şey yapmış olacaksın ki sana karşı bu suçlamalar var. Sen de herkes gibi olsaydın bütün bu dedikodular çıkmazdı; o halde, hakkında acele bir hüküm vermemizi istemiyorsan bize bunların nedenini anlat.’ Bazılarınız belki şaka ediyorum sanır; ama inanın ki tamamen doğru söylüyorum. Atinalılar, bu ün bende

bulunan bir tür bilgiden çıkmıştır. Bunun ne tür bir bilgi olduğunu sorarsanız, derim ki bu bilgi herkesin elde edebileceği bir bilgidir; ben de ancak bu anlamda bir bilgim olduğunu sanıyorum.

En son, ustalara gittim; çünkü kendim bir şey bilmediğimin farkında olduğum gibi, onların da hem çok, hem de iyi şeyler bildiklerinden emindim. Bu kez aldanmamıştım; onlar benim bilmediğim birçok şeyleri gerçekten biliyorlardı ve bunda hiç kuşkusuz benden daha bilgindiler. Ama Atinalılar gördüm ki iyi ustalarda da ozanlardaki özür var; kendi işlerinin eri oldukları için en yüksek şeylerden de anladıklarını sanıyorlar, böyle sandıkları için de asıl bilgileri gölgede kalıyor; o kadar ki Tanrının sözüne geldim, onlar gibi bilgin, onlar gibi de bilgisiz olmaktansa, bilgilerini de, bilgisizliklerini de edinmeyip ‘olduğum gibi kalmak daha iyi değil mi’ diye düşündüm; gerek kendime, gerek Tanrı sözüne yanıt vererek benim için olduğum gibi kalmak daha iyi dedim.”

Gençleri yoldan çıkarttığına, tanrılara inanmadığına, iyiyi kötü göstermeye çalıştığına ilişkin suçlamaları da yanıtlar.

“Bir takım gençler kendiliklerinden başıma toplanıyor; babaları zengin, zamanları bol; ben önüme aldığım adama sorular sorarken durup dinliyorlar; üstelik bilgiçlerin sorguya çekilmesini dinlerken hoşlanıyorlar, çoğu kez bana benzeyerek başkalarını da denemeye kalkışıyorlar; az bir bilgiye, üstüne üstlük büsbütün bilgisiz, kendilerini bilgin sayanlar sayısız; bunu o delikanlılar da biliyorlar. Sıkıştırdıkları adamlar kendilerine kızacaklarına bana kızıyor; ‘Ah alçak Sokrates gençleri baştan çıkartıyor!’ diyorlar. Oysa çıkıp biri kendilerine sorsa: ‘Peki ama bunun için ne yapıyor, ne öğretiyor?’ dese, ne yanıt vereceklerini bilemezler; fakat şaşkınlıklarını beli etmemek için her zaman filozoflara karşı çevrilen ‘bulutlarda, yerin dibinde olup bitenleri öğretmek’, ‘tanrılara inanmamak’, ‘iyiyi kötü göstermek’, gibi beylik sözleri sayıp dökerler; çünkü bir şey bilmedikleri halde biliyor görünmek istediklerinin açığa vurulduğunu söylemeye bir türlü dilleri varmaz. Onlar, iyi tanınacağız, sözümüz geçecek diyen kalabalık bir grup insandır; benim sözüm açılınca, bir ağızdan konuşup karşıdakini kandırmayı bildikleri için, öteden beri ağır karalamalarla kulaklarımızı doldurdular, gene de dolduruyorlar. Meletos’a, Anytos’a, Lykon’a bana saldırmak cesaretini veren, işte bu karalamalardır.

Meletos şairlerin, Anytos ustalarla politikacıların, Lykon da konuşmacıların düşmanlıklarına tercüman olmuştur. Sözüme başlarken de dediğim gibi, böyle kök salmış bir karalamadan kendimi böylesine az bir zamanda temize çıkartabileceğimi sanmam. İşte Atinalılar, size doğruyu söyledim; büyük küçük bir şey saklamadım, bir şeyi değiştirmedim. Biliyorum ki bu yüzden gene düşmanlıklarıyla karşı karşıya kalacağım; bu da gösterir ki ben doğruyu söylüyorum, bana haksızlık ediliyor, nedeni de budur.

Şimdi arayın, sonra arayın, bulacağınız hep budur.”

Kendisini suçlayanlardan Meletos’u mahkeme huzurunda sorgular, sanki mahkemede yargılanan kendisi değil kendisini suçlayanlardır:

Sokrates: Meletos şöyle gel, bana yanıt ver; Gençlerimizin olabildiğince erdemli olmalarına çok önem veriyorsun değil mi?

Meletos: Tabii veriyorum.

Sokrates: O halde, onları daha iyi kılanın kim olduğunu da yargıçlara söyle. Mademki onları doğru yoldan ayırmanı ortaya çıkarmak güçlüğüne katlanmışsın ve yargıçların karşısında beni göstererek bu suçlunun ben olduğumu ortaya atıyorsun, o halde şunu da bilmen gerekir. Onları eğitenler kim? Yargıçlara adlarıyla söyle... Gördün mü? Meletos, susuyorsun işte. Bir şey söylemiyorsun, ama bu susman için utanılacak bir durum değil mi? Konuyla hiçbir ilişkisi yoktur dememin, bu, açık bir kanıtı değil mi? Söyle dostum, söyle gençleri daha iyi kılan kimdir?

Meletos: Yasalar.

Sokrates: Fakat delikanlım, bu benim soruma yanıt değil ki. Ben şunu bilmek istiyorum; Her şeyden önce bu yasaları bilen kim?

Meletos: İşte bu mahkemedeki yargıçlar, Sokrates.

Sokrates: Ne dedin? Nasıl Meletos? Onlar gençleri yetiştirebilir, daha iyi kılar mı diyorsun?

Meletos: Elbette.

Sokrates: Hepsi mi, yoksa bazıları mı?

Meletos: Hepsi.

Sokrates: Hera hakkı için ne güzel söz! Demek gençleri iyi kılanlar birçok kişiymiş. O halde, söyle bakalım, burada bizi dinleyenler de gençliği eğitiyorlar mı?

Meletos: Evet onlar da.

Sokrates: Acaba meclis halinde toplanmış yurttaşlar, gençliği doğru yoldan ayırıyorlar mı, yoksa eğitiyorlar mı dersin?

Meletos: Onlar da eğitiyorlar.

Sokrates: O halde, bundan başka, bütün Atinalılar onları güzel ve iyi kılıyorlar; onları yalnızca ben doğru yoldan ayırıyorum. İleri sürdüğün bu değil mi?

Meletos: Tam bu işte.

Sokrates: Sen haklıysan ben gerçekten, çok mutsuz bir adamım... Ama de ki, sana şöyle bir şey soruyorum; acaba sana göre atlar için de bu böyle mi? Atlara da herkesin iyilik ettiğine, yalnızca bir kimsenin kötülük ettiğine mi inanıyorsun? Gerçek bunun tam tersi değil mi? Atları, bir veya birkaç kişi, yani seyisler eğitebiliyor, binenler ise onları bozuyorlar, değil mi? Atlar için de, başka hayvanlar için de böyledir, değil mi, Meletos? Bu, kuşkusuz böyledir; Anytos ile sen, ne dersenez deyin, gençleri yalnızca bir kişinin yanlış yola sürüklediği, ondan başka herkesin daha iyi kıldığı doğru olsaydı, bu onlar için gerçekten eşsiz bir mutluluk olurdu. Ama hayır, Meletos gençler üzerinde hiç kafa yormadığını yeterince gösterdin; senin kayıtsızlığın, başıma açtığını işleri hiç umursamamış olmandan da açıkça anlaşılıyor.

Meletos ile arasında geçen soru-cevap biçimindeki bu savunma ile Sokrates, mahkemede olmasa bile tarih önünde kendisini suçlayanları mahkûm eder.

Savunmasının ilerleyen bölümlerinde “İncelenmemiş bir yaşam için yaşamaya değmez” demiş ve yaşama ilk defa değer kazandırmıştır.

Savunmasının sonuna doğru sanki mahkûm olacağını bilirmişçesine üslubunu sertleştirir. Yargılamada kendisini suçlayanları yargılamış, mahkûm etmiş sıra Atina halkına gelmiştir. Savunmasının son bö-

lümünde Atina halkına seslenir ve adeta sonunu görürcesine veda konuşması yapar.

“O halde sayın yargıçlar! Siz de benim gibi ölümden korkmayın. Şunu bilin ki, iyi bir insana ne yaşamda, ne de öldükten sonra hiçbir kötülük gelmez. Onu ve onun gibileri tanrılar her zaman korur. Benim yaklaşan sonum, yalnızca bir rastlantı işi değildir; tam tersine, apaçık ölmek ve böylece bütün acılardan tümüyle kurtulmak benim için daha değerlidir. İşte içimden gelen işaretin beni alıkoymamasının nedeni budur. Gene bunun için, beni cezalandıranlara, beni suçlayanlara asla kızmıyorum. Onlar bana iyilik etmeyi bile bile istememişlerse de, bana hiç de kötülük etmemişlerdir. Onları bana ancak bilerek kötülük etmek istediklerinden dolayı kınayabilirim.

Sizden dileyebileceğim bir şey daha kaldı: Atinalılar, çocuklarım büyüdüğü zaman, erdemden çok zenginliğe, ya da başka şeylere düşkünlük gösterecek olurlarsa, ben sizinle nasıl uğraşmış isem siz de onlarla uğraşınız, onları uyarınız ve cezalandırınız. Kendilerine, kendilerinde olmayan bir değeri verir, önem vermeleri gereken şeye önem vermez, bir hiç oldukları halde kendilerini bir şey sanırlarsa, ben sizi nasıl azarlamışsam, siz de onları öyle azarlayınız. Bunu yaparsanız, bana da oğullarıma da iyilik yapmış olursunuz.

Artık ayrılık zamanı geldi, yolumuza gidelim. Ben ölmeye, siz yaşamaya... Hangisi daha iyi? Bunu Tanrıdan başka kimse bilemez.

Herhalde, iyice bilin ki, bir değil bin kere ölmem gerekse, yolumu asla değiştirmeyeceğim. Bilesiniz ki, benim gibi bir adamı öldürmekle, beni değil kendinizi cezalandıracaksınız”

Bu ifadeler yargıçlar kurulu arasında dalgalanmalara, bağrıışmalara neden olur. Yargıçlar kurulu ve halk arasından bu ifadelere karşı çıkanlar ayağa kalkarak, bağırarak itiraz ederler.

Su saatinin dolmasıyla, su saatini takip eden yargıç Sokrates'i uyarır. Bunun üzerine Sokrates savunmasını bitirir.

Görevli memur bağırarak yargıçları oylarını vermeye çağırır. Yargıçlar, ellerindeki delikli deliksiz markaları Mahkeme Başkanının biraz ilerisinde bulunan bakır ve tahta küplere atmak için sıraya girerler.

Eğer bakır küpe atılan deliksiz oy markaları, tahta küpe atılan delikli oy markalarından fazla olursa Sokrates suçsuz sayılacak, davacılar 1000 Drahme (Bazı kaynaklarda Mina olarak geçmektedir) para cezası ödemeye mahkûm olacaklar ve bir daha kamu davası açamayacaklardır. Eğer aksi olursa, Sokrates suçlu bulunmuş olacaktır. Oylar eşit çıkarsa yine davanın düşmesi ve Sokrates'in beraat etmesi gerekmektedir.

Oy verme işi fazla uzamaz. Oy saymacılar büyük bir alışkanlıkla oyları çömlerden çıkarıp sayarlar. Sonra bir memur olayları yüksek sesle açıklar. Davacılar 281 oy, Sokrates ise 220 oy almıştır.

Bu sonuç Sokrates'in suçluluğu anlamına gelmektedir.

Mahkeme kararının infazı

Atina yasalarına göre cezanın yirmi dört saat zarfında baldıran zehri içirilerek infaz edilmesi gerekir. Ancak Delos'a gönderilen otuz küreklili Kutsal Gemi'nin çıktığı seferden geç dönmesi nedeniyle infaz bir ay ertelenir. Dönemin inanışı gereği Tanrı Apollon⁸ adına gönderilen ve içinde genç erkeklerden oluşan koronun bulunduğu otuz küreklili geminin dönüşüne kadar Atina'nın temiz kalması gerektiğinden hiçbir ölüm cezası infaz edilmemektedir. Sokrates'in yargılamasından bir gün önce gemi hareket etmiştir. Kutsal Gemi'nin çıktığı seferden dönüşü beklenir. Sokrates, geminin seferden dönüşüne kadar geçen süre içerisinde dost ve yakınlarının kendisini kaçıрма önerilerini; "Devletin izni olmadan hapisneden çıkılmaz, meşru bir mahkeme kararına yanlış da olsa uymak gerekir" gerekçesiyle reddeder. Bunun için Sokrates bir aydan fazla bir süre hapiste ayağından zincirle bağlı olduğu halde mahkeme kararının infazını, idamını bekler.

Delos'a giden gemi Pire limanına geldiği zaman, artık Sokrates'in idamını engelleyen hiçbir sebep kalmamıştır. Geminin limana gelmesini takip eden gün Sokrates'i zincirlerinden çözerek, o gün idam edilece-

⁸ Olympos tanrıların en önemlilerinden birisidir. Efsaneye göre baş tanrı Zeus ile yarı tanrı olan Leto'dan Dünyaya gelmiştir. Leto onu Delos adasında Dünyaya getirmiştir. Güneşi temsil eden Apollon, birçok nitelikleri kendisinde toplamış bir tanrıdır. Korkunç bir savaşçı olduğu kadar hastalıklara şifa veren geleceği bilme yeteneği olan ve güzel sanatları koruyan bir tanrıdır.

ği haberini verirler. Sokrates, o günü de idam saatine kadar dostlarıyla konuşup tartışarak geçirir. Sonra dostlarına, “Dostlarım, kendimin şimdi sizinle görüşen ve yaşama ilişkin kanıtlarınızın her birini yerli yerine koyan şu Sokrates olduğuma bazılarınızı inandıramıyorum. Onlar sanıyor ki ben biraz sonra öldüğünü görecekle Sokrates'im. Bakın cenazemin nasıl kaldırılacağını soruyorlar; çoktan beri, bin kere tekrarlayıp durdum ki zehri içtikten sonra yanınızda kalmayacağım. Bahtlı insanların sonsuz saadetine kavuşacağım” der.

Sokrates'in baldıran zehri içirilerek idamı ve cezanın infazı Platon'un yazdığı eserde ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Sokrates ölüm cezasının infazını, aralarında öğrencisi Platon'un da bulunduğu diğer öğrencileri ve yakın dostlarıyla beklemiştir.

Sokrates, infaz saati geldiğinde kendisine bir tas içerisinde baldıran zehrini getiren görevliye: “Pekâlâ dostum, sen bu şeyleri bilirsin, ne yapmam gerekiyor” diye sormuş.

Gardiyan, “Kolay, sadece iç. İctikten sonra odanın içinde dolaşırısın, bir ağırlık duyunca uzanırsın, zehir de yapacağını yapar” diye yanıtlamıştır.

Geleneğe göre kabın içindeki zehirden tanrıya sunu yapmak üzere bir damlasını yere döktükten sonra, aynı zehri hiç yüzünü buruşturmadan, duraksamadan bir tas su gibi içmiştir. Vücudunun soğumaya başlamasından sonra, öğrencilerinden Platon ve Kriton'a, sağlık tanrısı Asklepios'a sunulmak üzere bir horoz adak etmelerini istemiştir.⁹ Ölümünü yanı başında ağlayıp, söylenerek izleyen öğrencilerine dönerek, “Ne tuhaf adamlarsınız, insan ölürken böyle uğursuz sözler duymamalı, haydi tutun kendinizi, dayanıklı olun, Tanrı Asklepios'a bir horoz borçluyuz onu sakın unutmayın, ödeyin” demiştir.

Öğrencisi Platon, Sokrates'in ölümünden hemen sonra; “İşte, bizim tanıdığımız şu zamanın insanları arasında en iyisi, en bilgini ve doğrusu olan bu adam böyle öldü” demiştir.

⁹ Sokrates, daha önce hastalık olarak tanımladığı, ruhun bedenden ayrılamaması durumundan kurtulacağını düşünerek Sağlık Tanrısı Asklepios'a bir horoz kurban etmek istemiştir.

Ölümünden sonra Sokrates, Kant tarafından “Akıl İdeali”, Hegel tarafından “Gerçek Bir Filozof”, Nietzsche tarafından bir akıl olarak ölmeyi seçtiği için “Canavar” olarak değerlendirilmiştir.

Günümüzde, dünyanın çeşitli ülkelerindeki hukuk fakülteleri, hukuk tarihindeki ilk kapsamlı savunma olan Sokrates’in savunmasını derslerinde vermektedirler. Amerika Birleşik Devletleri’nde birçok hukuk fakültesinde Sokrates usulü soru-cevap biçimindeki savunma, yargılamada bir sözlü savunma tekniği olarak öğretilmektedir. Avrupa’nın birçok ülkesinde hukuk fakülteleri sonrası mesleki eğitim veren, Avukatlığa hazırlayan okullarda, Sokrates’in savunması satır satır, cümle cümle incelenmektedir.

Avrupa Birliği, lisans ve lisansüstü öğrencilere verdiği en kapsamlı bursa “Sokrates Bursu” ismini vermiştir.

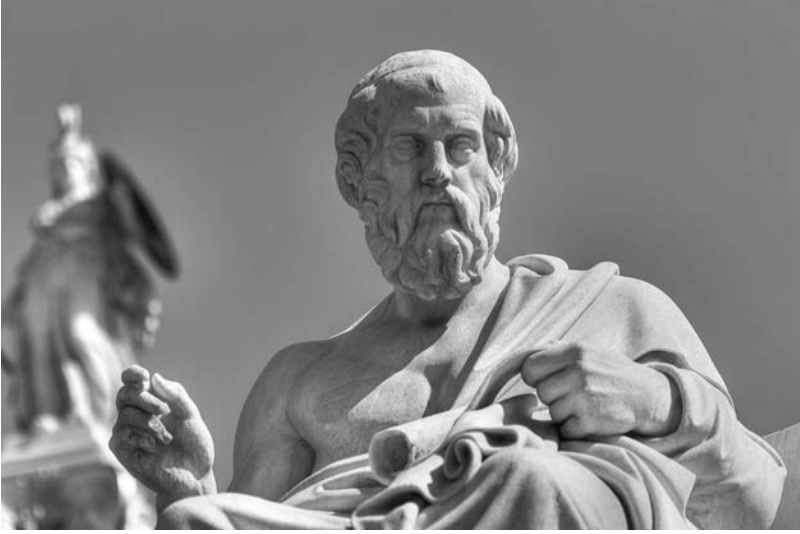
Platon’un yaşamı

Platon tam olarak bilinmemekle birlikte M.Ö 428 veya 427 sonbahar ayında Atina’da doğmuştur. Diogenel Laetrius, ailenin bir görev nedeniyle Aegina Adasına geldiğini, Platon’un ailenin bu adada bulunduğu sıralarda doğduğunu belirtmektedir. Platon’a önceleri dedesinin ismi olan Aristokles ismi verilir ancak alnının ve bağrının geniş olması nedeniyle jimnastik hocası Argoslu Ariston ona “geniş” anlamına gelen Platon isminin verilmesini istemiştir. Gençliğinde spor oyunlarında son derece başarılı olduğu İsthmia oyunlarında güreştiği bilinmektedir.

Platon’un babası Ariston, Atina’nın efsanevi kralı Kodros ve Messenia kralı Melenthos’un soyundan gelmektedir. Annesi Perictione ise yasa koyucu Solon’un soyundandır.

Platon diyaloglarında ve eserlerinde akrabalarından gurur duyan bir asilin yaklaşımıyla söz etmektedir. Ailenin neredeyse tümünün ustası Sokrates’e siyasi ve felsefi anlamda olumsuz bakması, onu siyasetten uzaklaştırmıştır.

O dönem Atina’nın aristokrat gençliğinin temel eğitiminde yer alan müzik ve jimnastik eğitimini ve Herakleitos ekolünden filozof Kratylos’tan felsefe eğitimi alır. Herakleitos sayesinde Sokrates öncesi filozofların eserlerini tanımıştır. Eserlerinde ve diyaloglarında Herak-

Platon Heykeli: Academia din Atena, Grecia

leitos ekolüne filozof Kratylos'a atıfta bulunmuştur. Ancak Platon'u en çok etkileyen ve hayatını değiştiren düşünür Sokrates olmuştur.

Platon ile Sokrates'in ilk kez nasıl karşılaştıkları konusu tam olarak bilinmemekle birlikte Diogenes Laertius buluşmayı şiirsel bir anlatımla Sokrates'in gördüğü bir rüya ile ilişkilendirir. Sokrates rüyasında küçük bir kuğu yavrusu tuttuğunu görür. Küçük kuğu tatlı bir ses çıkartmaktadır. Aniden kanatları büyümeye başlar ve uçarak kendisiyle kucaklaşır. Sokrates bir gün sonra yanına getirilen Platon'un rüyasında gördüğü o kuğu yavrusu olduğunu yakınlarına söylemiştir.

Platon hiçbir diyalogunda doğrudan kendini konuşurmadığı halde, eserlerinde hocası Sokrates'in çok yakınında bulunduğunu belirtir, dolaylı olarak hocasını anlatır. Phaidon isimli eserinde Sokrates'in son günlerinde onu ziyarete giden öğrencilerin arasında olmadığını, hocasına olan bağlılığı ve duygusal yakınlığı nedeniyle orada bulunmadığını belirtir.

Sokrates'in ölümünden sonra, Magara kentine Sokrates'in eski öğrencisi Eukleides'in yanına gider.

Burada bir yıl kadar kaldıktan sonra Atina'ya geri döner.

Platon'un eserleri¹⁰

Euthyphron, Sokrates'in Savunması, Kriton, Phaidon Kratylos, Theaetetos, Sophist, Politikos (siyasetçi) Parmenides, Philebos, Symposion (Şölen), Phaidros Alkibiades, İkinci Alkibiades, Hipparchos, Erastai (Âşıklar), Theages, Charmides, Laches, Lysis Euthydemos, Protogoras, Gorgias, Menon, Büyük Hippias, Küçük Hippias, İon, Meneksenos Kleitophon, Devlet, Timaios, Kritias Minos, Yasalar, Epinomis, Mektuplar.

Platon'un "Sokrates'in Savunması" ve "Mektuplar" dışındaki bütün eserleri diyalog şeklinde yazılmıştır.

Aristippos, Ksenophon, Antisthenes, Aeschines, Aristippos ve Sokrates'in başka öğrencileri de eserlerini diyalog biçiminde yazmışlardır. Sokrates'in tüm öğrencilerinin eserlerini diyalog yöntemiyle yazmaları, hepsinin Sokrates'in yönteminden etkilendiklerini göstermektedir. Tarihçilerin ortak görüşüne göre Platon'un erken tarihli eserlerinde Sokrates'in düşünceleri, geç tarihli eserlerinde ise kendi özgün düşünceleri yansıtılmaktadır.

¹⁰ Platon'un "Devlet" dışında diyalog şeklinde yazılmış tüm eserleri, "Diyaloglar" adı altında iki cilt halinde Türkçe'de derlenmiş ve Remzi Kitabevi Yayınları tarafından basılmıştır. Teoman Aktürel yönetiminde çevirisi derlenen Diyaloglar'ın ilk cildi 302 sayfa olup birinci baskısı 1982 yılında İstanbul'da yayınlanmış, Tanju Gökçöl yönetiminde hazırlanıp basılan 362 sayfalık ikinci cilt ise 1986 tarihinde İstanbul'da yayınlanmıştır. (Bilgiler Milli Kütüphane Başkanlığı karteks taramasından elde edilmiştir.)
"Devlet" ayrı basım olarak ilk kez Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde "Tercüme Bürosu" tarafından Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz çevirisi olarak basılmış, eser 1959 yılı TDK çeviri ödülüne değer bulunmuştur. Halen çeşitli yayınevlerinden yapılmış muhtelif baskıları mevcuttur.

ROMA HALKININ SEVGİLİSİ
AVUKAT MARCUS TULLIUS CICERO
(İ.Ö. 106-43)

“Cicero Avukattı, ama artık Avukat Cicero değildir.”

Paoli¹

İ.Ö 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu en parlak dönemini yaşamaktaydı. İmparatorluğun egemenliği doğuda bugünkü Anadolu, Suriye ve Filistin’i, güneyde Mısır, batıda İspanya’yı sınırları içine almıştı. Binlerce kilometrelik bir alanda hüküm süren imparatorluk, farklı ırk ve milletlere mensup insanları tek bir egemenlik altında toplamıştı. Bu egemenliğin mutlak şartı olan yargı erki kendi içerisinde bir dinamizme sahipti. Yargılamalar bir tören havasında yapılır, yargılamayı binlerce Roma yurttaşı izlerdi.

Roma döneminin en ünlü savunmanı, devlet adamı, bilgin, yazar, filozof ve o dönemin anlatımı ile “Roma halkının sevgilisi” Cicero’ydu.

Yaşamı

İ.Ö.106 yılı 3 Ocak günü Orta İtalya’da bulunan, Güney Latium’un küçük bir kasabası olan Aprinum’da varlıklı, tüccar bir ailenin sağlıklı küçük bir erkek çocukları dünyaya geldi. Aile, İmparatorluğu soy-

---

¹ Paoli Cicero’nun yakın arkadaşı olup, onun ölümünden sonra yayınlanan “Roma Yaşantısı” isimli yapıtından.

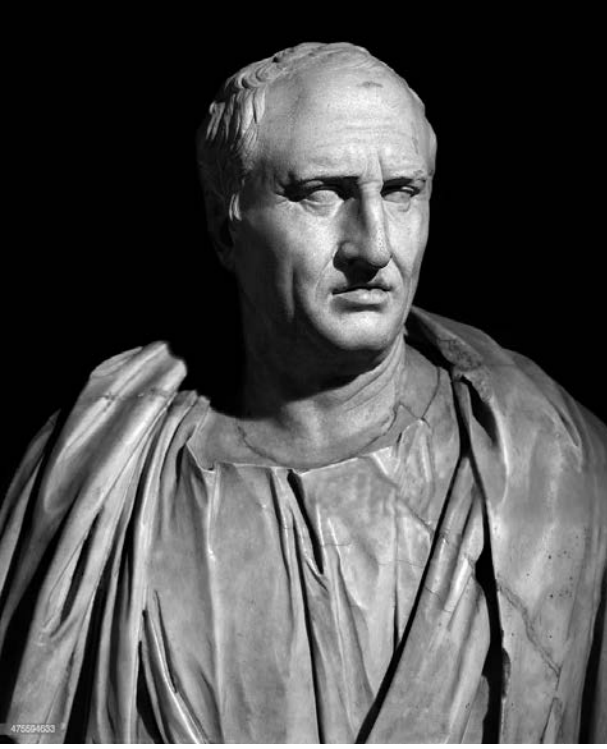
lulardan sonra gelen orta sınıfı olan atlı sınıfa mensuptu. O dönemde atlı sınıfa mensup aileler varlıklarına göre soylu sınıfına geçebilmek- te, Roma Senatosu'nda görev alabilmekteydiler.

Aile, oğulları doğduğunda ona bir isim koymak ister. Küçük Romalı bebeğin burnunda doğumdan itibaren belirgin bir et beni bulunmaktadır. Roma yurttaşları arasında çok yaygın olan otosemantik isim geleneğinin etkisiyle, burnunun ucundaki nohut büyüklüğündeki et beni nedeniyle ona Cicero ismi verilir. Cicero'nun hayatı boyunca kullandığı ismi Marcus Tullius Cicero'dur. Marcus babasının ismi, Tullius atalarının ismi, Cicero da kendi ismidir.

Cicero'nun annesi Helvia, düzenli bir yaşam süren ve çevresinde sayılan, sevilen asil bir aileden gelmektedir. Babasının geçmişi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak, babasının o dönemde ticareti çok yaygın olan yazma kumaşlarının boyamalarında çalıştığı, kumaşların boyaları tutması için deniz suyunda çırpma yapan ve çırpıcı olarak adlandırılan bir aileden geldiği söylenir. Yine bir kısım kaynaklar babasının ailesinin kökenini Volsklar'ın şanlı Kralı Tullus Attius'a bağlarlar. Zaten atalarının ismine izafeten de ailesi ve kendisi Tullius ismini kullanmıştır.

Cicero kurduğu düzgün cümleler sayesinde küçük yaştan itibaren etrafındakilerle ilişkiler kurmuş ve herkese kendisini kabul ettirip sevdirmiştir. Çocuk, annesi Helvia'ya çekmiştir. Annesi gibi uzun ağdalı cümleleri bir çırpıda söyleyebilmekte, herkesi şaşırtmaktadır. Aile karar vermiştir: Bu çocuk ataları gibi tüccar olamayacak, atlı sınıfa mensup kalmayacaktır. Çocuğun ağzı çok iyi laf yapmaktadır.

Roma'da o dönem eğitim yaşının başlangıcı olan sekiz yaşından itibaren dönemin ünlü filozof, sosyolog ve hukuk eğitimcilerinden dersler alır. Roma'nın seçkin eğitimcileri Autur Scaevola, Mucius Scaevola, Diodotos, Rodoslu Molo ve Crassus, Cicero'nun hukuk ve sosyoloji eğitiminde önemli rol oynamışlardır. Bu seçkin eğitimcilerden dersler alabilmesinde annesinin büyük çabaları olmuştur. On sekiz yaşına kadar felsefe, hukuk, sosyoloji, edebiyat içeren çok yönlü eğitimine devam etmiştir.

Marcus Tullius Cicero büstü: Roma Capitoline Müzesi

On sekiz yaşında her sağlıklı Roma vatandaşı gibi askere gider ve Komutan Pompeius Strabo komutasında Mars Savaşlarına katılır. Savaşta büyük yararlılıklar gösterir. Komutanları genç Cicerodan, onun kıvrak zekâsından ve insan ilişkilerinden etkilenir ve onu severler.

Askerlik sonrası eğitimine kaldığı yerden devam etmek ister. Hukuk ve sosyoloji alanında daha seçkin ve üst düzey eğitim almalıdır. Beş yıl boyunca yaşam ve felsefe konusunda ünlü düşünür ve öğretmen Rodoslu Molo'nun yanında felsefe ve söylem dersleri alır. Rodoslu Molo'nun sonraki hayatında önemli bir yeri olmuştur. Bir kısım savunmalarında ve söylevlerinde Molo'nun öğretilerinden yararlanmıştı.

Phaidros ve Diadotos, gençlik döneminde ders aldığı ünlü öğretmenleridir. Felsefe tarihinde çok önemli yeri olan Düşünce Okulu (Acade-

mia) kurucusu ve başkanı Philion'un yanında felsefe eğitimi almıştır. Avukatlık ve siyaset yaşamında, gençliğinde seçkin öğretmenlerden aldığı yoğun felsefe, sosyoloji, hukuk, söylem eğitiminin büyük etkisi görülür. Birçok söylevinde, konuşmasında ve yazısında özellikle eğitim aldığı Academia okuluna ve okulun öğretmeni Philion'a göndermelerde bulunmuştur.

Cicero, tüccar bir aileden olması ve devlet görevlerinde çalışan bir aileden gelmemesi nedeniyle başarılarını bireysel çalışmalarıyla kazanmıştır. Söz konusu başarılarını ifade ederken, "Ben benden doğdum ve kendime dayanarak yükseldim" demiştir.

Cicero'nun söylev ve savunmaları

Cicero'nun savunmalarından ve eserlerinden elli sekiz adedi günümüze ulaşabilmiştir. Roma ve Yunanistan'da üstlendiği davalarda söylev sanatı, hukuk, sosyoloji ve felsefe üzerine aldığı üstün eğitim birikimini savunmalarında ve söylevlerinde ustaca kullanmıştır.

Cicero'nun mahkemelerde yaptığı savunmalar söylev biçiminde yayınlanmıştır. Bu söylevlerin toplamının 106 olduğu sanılmaktadır. 106 söylevin 58'i günümüze kadar korunmuş, 48'i kaybolmuştur.

Söylevlerin içinde yer alan önemli savunmalar şunlardır: İ.Ö. 81 Quinctius Savunması, İ.Ö. 80 Roscius Amerinus Savunması, İ.Ö. 77 Bir Komedi Oyuncusu olan Roscius Savunması, İ.Ö. 60 Tullius Savunması, Fonteius Savunması, Caecina Savunması, Manilia Yasasını Savunma, Cluentius Savunması, İ.Ö. 63 Rullus'a Karşı Savunma, İ.Ö. 63 Catilina Aleyhine Savunma, İ.Ö. 63 Rabirius Savunması, İ.Ö. 63 Murena Savunması, İ.Ö. 62 Sulla Savunması, İ.Ö. 62 Şair Archias Savunması, İ.Ö. 59 Flaccus Savunması, İ.Ö. 57 Quirisé Döndükten Sonra, İ.Ö. 57 Senatoya Dönüşünden Sonra, İ.Ö. 57 Kendi Evi Üzerine, İ.Ö. 56 Sestius Savunması, İ.Ö. 56 Yanitus'un Aleyhine, İ.Ö. 57 Caelius Savunması, İ.Ö. 57 Balbus Savunması, İ.Ö. 55 Piso Aleyhine, İ.Ö. 54 Plascius Savunması, İ.Ö. 54 Postumus Savunması, İ.Ö. 52 Milo Savunması, İ.Ö. 45 Kral Deiotarus Savunması, İ.Ö. 44-43 Antonius'a Karşı Söylevler.

Cicero'nun söylev ve savunmalarında kullandığı teknikler

Cicero, Roma'da üst görevlerde bulunduğu dönemde konuşmalarında ve mahkemelerdeki savunmalarında Asia biçimini benimseyip kullanmıştır. Asia türü konuşma biçiminde süslü, ağdalı ve uzun tümceler kullanılmaktadır. Konuşmalarda bu tür anlatım biçimini kullanabilmek için ayrı ve özel bir eğitim almak gerekmekteydi. O dönem Roma'da, Caesar ve Brutus gibi bir kısım politikacılar söylevlerinde dolaysız ve yalın bir anlatım biçimi olan Attika biçimini kullanmaktaydılar. Attika anlatım biçimi, Asia biçimine nazaran çok daha kolay, günlük hayatta kullanılan ve halkın anlayabildiği bir anlatım biçimi idi.

Cicero Yunanistan'a gidip geldikten sonra her iki söylemi de terk ederek ve reddederek Rodos söylem biçimini benimsemiştir. Bu söylev biçiminde, birden fazla anlatım biçimleri ustalikle, birlikte kullanılmaktadır.

Söylevlerinin ve savunmalarının bir kısmı konuşma sırasında görevli yazmanlar tarafından kaleme alınmıştır. Bir kısım savunma ve söylevleri ise Milo davasında olduğu gibi mahkemede savunma yapıldıktan daha sonra kaleme alınmıştır. Diğer bir kısım savunma ve söylevleri ise yalnızca kaleme alınmış, sözlü ifade edilmemiştir. Savunma mesleğinde o tarihe kadar savunmanın sadece yazılı yapılmadığını Cicero'nun görev aldığı davalarda görmekteyiz. Söylevleri içinden İkinci Yerres Davası ve Philppica Söylevi kaleme alınmış, ifade edilmeyenlerdir.

Ayrıca Cicero, Archias Savunması'nda, o güne kadar kullandığı sözlü savunma tekniklerinden farklı bir yöntem uygulamıştır. Archias Savunması'nda, savunma ve söylev tekniklerinden olan hukuksal (Iudicialis) ve övgü (Pane Gyricus) türündeki söylev biçimi birlikte kullanılmıştır.

Genç Cicero'nun ilk davası

Cicero 25 yaşına gelmiş hayata hazır genç bir insandır. Aldığı yoğun eğitimin hakkını vermek istemektedir. İlk davası Roma da çok tar-

tıslan bir cinayet davasıdır. İ.Ö. 81 yılında Sextus Roscius'un baba katili olduğuna ilişkin davada Sextus Roscius'un avukatlığını üstlenir. Birçok kimse 25 yaşında genç bir adamın bu davanın üstesinden gelebileceğine inanmaz. Dava, adi bir cinayet davası olarak görünmesine rağmen yargılamada ele alınışı ve işlenişi açısından çok önemli bir davadır. Cicero mahkemede yaptığı savunma ile adeta Roma halkını büyülemiştir. Her geçen celse mahkeme salonu daha fazla dolar. Cicero cinayet olayının arkasında yatan nedenleri mahkeme önüne çıkartır. Roma halkı isminden çok bahsedeceği Cicero'yu yakından tanımaya böyle başlamıştır.

Bir sene sonra İ.Ö. 80 yılında Roscius Amerinus Savunması'nda dönemin diktatörü Sulla'yı ve onun yönetimini dolaylı olarak eleştirir. Sulla gibi Roma halkına kök söktüren bir diktatörün doğrudan ilgisi olmayan bir davada dolaylı da olsa eleştirilmesi halkı şaşırtmıştır. Cicero yargının kutsallığını ve dokunulmazlığını halka mesaj vermede kullanmaktadır. Halkın söylemeye cesaret edemediği konuları yargılamadaki savunmalarında dile getirmesi onu giderek Roma halkının gözünde kahraman yapmıştır.

Sulla davası Cicero'yu kahraman yapmış ancak Sulla'nın husumetini üzerine toplamıştır. Sulla'nın adamları Cicero'yu 24 saat izlerler. Roma Halkı Cicero'nun öldürülmesinden endişe etmektedir. Cicero, sağlık nedenlerini ileri sürerek Diktatör Sulla'nın hışmından kurtulabilmek amacıyla İ.Ö. 79 yılında Roma'dan ayrılarak Atina'ya gider.

Atina'da kısa bir süre içinde şair, yazar ve filozof Pomponius Atticus ile tanışır. Onunla ömür boyu sürecek kadim bir dostluk kurar. İki yıl kadar Atina'da kalır. İ.Ö. 77 yılında Sulla'nın görevden çekilmesi ve bir süre sonra da ölmesi üzerine, Sicilya'ya bir yıl sürecek idari bir görev olan Quaestor olarak atanır.

İ.Ö. 75 yılında Roma'ya döner. Halk genç Cicero'yu Roma'nın dış mahallelerinde karşılar. Cicero artık halkın sevgilisidir. Bir süre dinlenen Cicero avukatlık görevine kaldığı yerden devam eder. Bir süre sonra da Roma Senatosu'na senatör olarak girer.

Sicilya'dan ayrıldıktan sonra üstlendiği Verres Davası'nın meslek yaşantısında ayrı bir yeri vardır. Sicilyalıların davacı olduğu

Verres'e karşı açılan davayı, davacı savunmanı olarak kabul etmiştir. Sicilyalılar'a haksız ve hukuk dışı baskılar yapan Verres'in sanık olduğu yargılamada Sicilyalılar adına yaptığı savunma ile Verres'in mahkum olmasını sağlamıştır. Mahkemenin kararı üzerine Sicilyalılar Cicero'yu ödüllendirmek için kendisine bir gemi yükü buğday göndermişlerdir.

Cicero, İ.Ö. 70 yılında yürürlükte olan Cincia Yasası ile avukatların para almalarının yasak olması ve onursuzluk sayılması nedeniyle kendisine gönderilen bir gemi erzakı halka bağışlamıştır. Verres Davası da avukatlık mesleğinde kazandığı önemli başarılarından biri olmuştur.

Verres Davası'nın Anadolu açısından da ayrı bir özelliği vardır. Cicero, Verres Davası'nda davalı Verres'i birçok açıdan suçlamıştır. Bu suçlamalarından birisi de Aspendos ve Perg'e'yi ilgilendirmektedir. Roma yönetimine ait birçok yerleşim birimi Aspendos ve Perg'e'de olduğu gibi Romalı Siyaset adamı Verres'in soygununa uğrar. Verres, binalarda ve tapınaklardaki heykelleri söküp götürür. Cicero, yargılama aşamasında "Sayın Baylar, sizlerin de bildiği gibi" diye başlayan konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"Aspendos Pamphylia'nın eski bir tarihe sahip ve birbirinden güzel heykellerle dolu ünlü bir kentidir. Benim şikâyetim, bu kentten şu veya bu şekilde bir tane heykelin alınması değildir. Benim şikâyetim, Verres'in kentte tek bir heykel bile bırakmaması nedeniyledir. Verres, bütün tapınak ve meydanlardaki heykelleri alıp götürmüştür. Evet, hatta bu heykeller arasında, Grekler arasında atasözü haline gelmiş olan hikâyesini duymuş olduğunuz, kendi müziğini kendi yapan Aspendos'un ünlü 'Harp Çalan Heykeli'ni de alıp götürmüştür." Gerçekten, günümüzde Aspendos'ta ve Perg'e'de yapılan araştırmalarda bir tek heykele dahi rastlamak mümkün değildir.

Cicero, İ.Ö. 69 yılında Aedil² (Aedilis Curulis), İ.Ö. 66 yılında ise Praetor seçilmiştir. Praetor³ için yapılan ve sekiz aday olan seçimde

² Aedilis Curulis: Çarşı pazarda hukuk düzenini sağlamakla görevlidirler. Aynı zamanda Roma için erzak temin ederler.

³ Praetor, Roma Vatandaşları arasındaki hukuki anlaşmazlıkların ön incelemesini yapan ve yargıca gönderen, sosyal etkinlikler, yarışmalar ve spor karşılaşmalarının düzenleyicisi olan üstün yetkiler

oylama üç kez tekrarlanmıştır. Cicero yapılan tüm oylamalarda sekiz aday arasından en fazla oyu alan aday olmuştur.

İ.Ö. 66 yılında Pontus Kralı VI. Mithridates'in Anadolu'yu ele geçirme hazırlığına girdiği haberi Roma'ya ulaşır. Roma ekonomisine çok büyük katkı sağlayan ve İmparatorluk merkezinin yiyecek gereksiniminde önemli yeri olan Anadolu'nun yönetimini kaybetmeleri hiç de iyi olmayacaktır. Roma Senatosu acilen toplanır. Politikada yıldızı hızla parlayan ve etkinliği artan Cicero, Pontus Kralı ile yapılacak savaşta Roma üst düzey askeri komutanlarından Pompeius'a olağanüstü yetkiler verilmesini ve orduyu yönetmesini savunur. Pompeius savaşı kazanır. Cicero Roma halkının ve İmparatorluğun bir kez daha gönlünü kazanır.

Şair A. Licinius Archias davası

İ.Ö. 62 yılında Şair Archias isimli bir Yunan vatandaşı Cicero'nun kendisini savunmasını ister. Archias, Roma yurttaşlığından çıkartılmak istenmektedir.

Archias, şiire küçük yaşlarda başlamıştır. Bu alandaki üstün yeteneği bir anda ününü yurt dışına taşımıştır. Gençlik heyecanı ile önce Küçük Asya'ya, sonra Yunanistan ve Güney İtalya üzerinden Roma'ya gelmiş ve bu şehre yerleşmiştir. Gittiği kentlerde halkın şair kimliğine, şiirlerine gösterdiği sevgi ve ilgi nedeniyle bulunduğu şehir kendisini vatandaşlık hakkıyla ödüllendirmiştir. Hatta Roma'ya geldiğinde Roma'nın ünlü aristokrat ailesi Lucullus'lar kendisini korumaları altına almışlardır. Dava bir ölçüde Roma'ya karşı kazanılacak bir dava olacaktır.

Cicero'yu çok seven Roma halkı bu davaya nasıl bakacaktır? Cicero bir süre düşündükten sonra Şair Archias'ın davasını savunman olarak üstlenmeye karar verir. Archias, İ.Ö 89'da çıkan Lex Plautia (Plautia Papiria Yasası) ve İ.Ö. 90 yılında çıkan Lex Lulia yasanı (Lulia Yasası) uyarınca Roma vatandaşı sayılmalıdır. Cicero'nun bu davada yaptığı tüm savunmalar daha sonra bir bütün olarak 12 bölümden oluşan Pro-Archias ismi verilerek yayınlanacaktır.

---

ile donatılmış yönetici konumunda yüksek bir memur. Roma'da sayıları altıya kadar artırılmıştır.

Savunmayı içeren söylevin içeriği Archias'ın mahkemedeki yargılanmasından çok, bir davadaki savunmanın felsefi temellere dayanarak şiirsel biçimde nasıl ifade edilebileceğinin en güzel örneği olmuştur. Savunma Roma mahkemelerinden birinde o dönem Roma yargılamasında davayı izlemeye gelen kalabalık bir dinleyici kitlesinin ve jüri üyelerinin önünde yapılmıştır. Yunanlı Şair Archias, Praetor'un istemiyle yargıçlar huzurunda Roma vatandaşlığından çıkartılmak istenir. Cicero, Şair Archias savunması sırasında aynı zamanda konsül görevini yürütmektedir.

Cicero yargılama esnasında davalı Archias'ın savunmasını yaparken o dönem Roma'daki edebiyatçıların ve Roma edebiyatının da savunmasını yapar. Mahkemedeki sözlü savunmasında, o güne kadar uyguladığı sözlü savunma tekniklerinden farklı bir yöntem uygular. Söylem tekniklerinden olan hem hukuksal (Iudicialis), hem de övgü (Panegyricus) türündeki söylem biçimini birlikte kullanır. Bu savunmada Cicero, hukuksal olgular ile şairlere ve sanata olan övgüyü şiirsel bir anlatımla işler. Hukuksal söylev ve övgü karışınca o zamana kadar mahkeme söylevlerinde alışılmamış bir konuşma biçemi olan (Elocutio) konuşma biçemi kullanılmıştır. Ustaca işlenen söylev ve savunma tekniği ile birleşen Archias savunmasının, Cicero'nun diğer

Cesare Meccari: Fresk, Catiline'yi kınayan Cicero (1889) Torino-İtalya

savunmaları ve söylevleri yanında çok farklı ve özellikli bir yeri vardır. Yargılamayı izlemeye gelen halk bir yargılamadan çok şiir dinletisi izlemeye gelmiş gibidir. Cicero, şiirsel anlatımıyla sanatçıları, sanatı övmekte, Archias'ı aklamaktadır.

Zaman zaman, hukuksal savunma sınırlarının dışına çıkarak, dönemin kültür anlayışını tartışmış, sanatı ve sanatçıyı, şiiri ve şairi savunmuş, şairlerin insanlara tanrıların bir armağanı olduğunu, zihin gücüyle harekete geçtiklerini ve tanrısal bir esintiden ilham aldıklarını, güçlerini doğal yeteneklerinin oluşturduğunu belirtmiştir.

Şair Archias, bir zamanlar ünlü ve zengin bir kent olan, aynı zamanda bünyesinde çok iyi yetişmiş insanları barındıran Antiocheia'da doğmuştur. (Antiocheia, Syria'nın (Suriye) başkenti olup bu günkü Antakya sınırları içerisinde bulunmaktaydı) Daha sonraları Asia, Yunanistan ve Roma'da herkesin aradığı, sevdiği bir şair olarak tanınmıştır. Roma Halkı Archias'ı şair kimliğiyle benimsemiş, onu çok sevmiştir.

Cicero, Şair Arcias savunmasına şöyle başlar:

“Sayın yargıçlar; bir yeteneğim var. Ancak, bunun ne kadar sınırlı olduğunun farkındayım, ya da bir konuşma deneyimim söz konusuysa, buna oldukça emek harcadığımı inkâr etmiyorum ya da edebiyat çalışmalarından ve bu çalışmaların öğretilerinden kazanılmış konuşma sanatına ilişkin bir yöntemim varsa, bundan yaşantımın hiçbir döneminde uzak kalmadığımı kabul ediyorum. Bütün bunların meyvesini öncelikle Archias Licinius'un, haklı olarak benden istemesi gerekir. Çünkü zihnim geçmiş zaman dilimine geri dönüp uzun uzadıya baktığımda ve çocukluğumun en uzak anısını canlandırdığımda, o andan itibaren bugüne anımsayarak geldiğimde, bu çalışmaların öğrenimine başlamam ve ilerletmem konusunda, Archias'ı bana yol gösterenlerin başında görüyorum. Onun teşvikiyle ve ilkeleriyle eğitilmiş olan bu ses bazıları için bir zamanlar kurtuluş sağladıysa, başka insanlara yardım etmek ve bazıları için kurtarmak için, kendisinden aldığım bu yetkiyi elimden geldiğince, elbette yine kendisine yardım etmek ve onu kurtarmak için kullanmam gerekir. Ama kimse, tarafımdan bunun böyle söyleniyor olmasına hiç şaşırmasın çünkü Archias'da, konuşma sanatı ve öğretisi dışında, başka türlü bir zihinsel yetenek

vardır ve ben de hiç bir zaman kendimi tamamıyla sadece bu uğraşa vermiş değilim. İşin doğrusu, insan doğasına ilişkin bütün sanatların ortak bir bağı vardır ve sanki aralarında bir yakınlık varmışçasına birbirlerine kenetlidirler.

Yasal bir soruşturmada ve bir kamu mahkemesinde dava görülürken, devlerin bu en seçkin Praetor'unun ve çok saygı değer yargıçların huzurunda, bu kadar büyük ve kalabalık bir insan topluluğu önünde, yalnız yargıçların alışık olduğu türe değil, aynı zamanda toplumsal konuşma türüne de benzemeyen bir konuşma biçimi kullanmam, içinizden herhangi birisi için şaşkınlık verici görünmesin diye bu davada sizden, bu sanığa uygun olan şu lütfu bağışlamanızı diliyorum; bunun sizin için herhangi bir sıkıntı yaratmayacağını ümit ederim: Bu pek kültürlü insanlar topluluğunun ve sizin bu insancılığınızın önünde ve nihayet, adaleti icra eden bu Praetor önünde, bu çok seçkin şairi ve bu pek bilgili adamı savunurken onun kültür ve edebiyatla ilgili çalışmaları hakkında biraz daha serbestçe konuşmama ve kendisinin inzivaya çekilmiş olması ve çalışmaları sebebiyle mahkemelere ve buradaki tehlikelere hiç alışık olmayan böyle bir kişi için, oldukça yeni ve alışılmamış bir konuşma tarzı kullanmama izin vermenizi rica ediyorum. Çünkü sizin tarafınızdan bana izin verildiğini ve rıza gösterildiğini duyumsarsam, bu Archias Licinius'un, sadece vatandaşlıktan çıkarılmaması gerektiğini değil -mademki vatandaşır- aynı zamanda vatandaş olmasaydı bile, vatandaşlığa kabul edilmiş olmasının gerekli olduğunu düşünmenizi sağlayacağım."

Cicero Şair Archias'ın değil vatandaşlıktan çıkartılmasını; böyle bir değer için elden gelenin yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Roma halkının ününün bir deha olan bu sanatçılar aracılığıyla yayılıp, sanatçıyla beraber, halkın isminde yüceceğini belirterek savunmasına şöyle devam etmiştir:

"Yaşamda, şereften ve dürüstlükten başka hiç bir şeyin ısrarla istenmemesi gerekir. Şeref ve dürüstlüğü elde etme konusunda her türlü bedensel işkence, her türlü ölüm ve sürgün tehlikesi önemsenmemelidir. Sanatçıların bu konulardaki edebi yazıları sayesinde, bu değerle-

re inanmamış olsaydım, bu kadar büyük mücadeleye ve saldırıya asla karşı koymazdım.”

Savunmasının bir yerinde hukuksal söylev biçimine övgü karıştırarak, Elocutio konuşma biçimine çok güzel bir örnekleme yapar:

“Gizlenmesi olası olmayan bir şey gizli tutulmamalıdır, aksine açığa vurulmalıdır: Şan-şeref heyecanı hepimizi cezbelere ve şöhret en iyileri fazlasıyla yönlendirir. Filozofların kendileri şöhreti hor görmek konusunda yazdıkları kitapların üzerine bile kendi isimlerini yazarlar: Övgüyü ve şöhreti hor gördükleri yerde bile, kendilerinin övülmelerini ve üne kavuşturulmalarını isterler. Yüce bir kişi ve başkomutan olan Decimus Brutus (İ.Ö 138 Konsülü) bile samimi arkadaşı Accius’un (İ.Ö. 85 Tragedia şairi) şiirleriyle tapınakların ve anıtların girişlerini süslemiştir.”

Cicero sonuç konuşması ile Roma halkından ve yargıçlardan herkesin kutsal saydığı Archias’ı himayelerine almalarını ister.

“O halde, sayın yargıçlar bu adamı koruyunuz. Onun dürüstlüğüne, dostlarının saygınlığıyla olduğu kadar eskiliğiyle de onaylandığını görüyorsunuz; sizden ricam, böyle büyük dehalarda sadece insana özgü bir yetkinlik değil aynı zamanda tanrılara özgü bir yetkinlik olması gerekiyorsa, sizi komutanlarımızı, Roma halkının tarihini daima onurlandıran, hatta bizim ve sizin son zamanlarda geçirdiğimiz iç tehlikelere özgü edebi bir kanıt oluşturacak bir eser vereceğine söz veren, her zaman herkesin gözünde kutsal sayılan ve öyle söylenen kişilerden biri olan Archias’ı öyle himayenize alın ki, sertliğiniz yüzünden zarara uğramış görülmekten çok, insaniyetiniz sebebiyle rahata kavuşmuş görülsün.

Dava ile ilgili olarak âdetim olduğu üzere kısa ve yalın biçimde söylediğim şeylerin sayın yargıçlar, herkes tarafından onaylandığına inanıyorum; siyasal konuşmalara ve mahkeme usullerine uygun olmayan biçimde, Archias’ın hem dehası hem de genel olarak çalışması hakkında söylediğim bu şeylerin sayın yargıçlar tarafınızdan iyi niyetle kabul edildiğini ümit ederim, davayı yürüten yargıç tarafından da böyle kabul edildiğine eminim.”

Yargılama sonunda davanın nasıl sonuçlandığı, Archias'ın Roma vatandaşlığına kabul edilip edilmediği tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Cicero'nun konuşmasını kendinden emin biçimde bitirmesi ve konuşmanın bu şekilde yayınlanması, ayrıca bu savunmanın sonradan ayrıntılarıyla yayınlanmış olması benzerleri ile karşılaştırıldığında davanın kazanıldığına dair çok önemli göstergedir.

İ.Ö. 63 yılında Konsül olan Cicero, bu dönemde Catilina adındaki bir soylunun başlattığı ayaklanmayı bastırarak büyük bir başarı ve ün kazanır. İ.Ö. 58 yılında siyasi nedenlerle arasının açık olduğu Clodius Pulcher'in oç alma girişimleri nedeniyle Roma'dan ayrılarak bir kez daha Yunanistan'a gider.

Cicero İ.Ö. 51 yılında Vali olarak Küçük Asya'ya atanır. Bugünkü Denizli ilindeki Lycus Vadisi kentlerinden Laodikeia'da çok kısa bir süre kalır. Laodikeia'dan sonra Mersin ili topraklarında yer alan Kilikia, Pisidia, Pamphilia bölgelerinde görev aldığı bilinmektedir.

Cicero'nun Anadolu'yu ziyareti

Leodikeia: Laodikeia (Laodikya), Cicero'nun önemli görevlerde bulunduğu Roma döneminde Anadolu'nun en etkin ve ünlü kentlerinden biriydi. Şehir, günümüzde Denizli şehir merkezine altı kilometre uzaklıkta olup, Pamukkale Travertenleri ve Hierapolis Antik kenti ile karşılıklı birbirlerini görececek şekilde coğrafi yerleşime sahiptir. Lykos Irmağının güneyinde kurulmuştur. Kentin adı antik kaynaklarda daha çok "Lykos'un kıyısındaki Laodikeia" şeklinde geçmektedir.

Tarihçi Plinius'a göre Laodikeia, önceleri Diospolis "Zeus'un Şehri", daha sonraları ise Rhoas adını taşıyan bir köyün yıkıntıları üzerine inşa edilmiştir. Diospolis adı, buradaki Zeus Kültüne verilen önemin bir simgesidir. Rhoas adı ise, yerli Anadolu dillerinden birine ait olabilir. Diğer antik kaynaklara göre ise kent İ.Ö. 263-261 yılları arasında II. Antiokhos tarafından kurulmuş ve şehre karısı Laodike'nin adı verilmiştir. Laodikeia, İ.S. I. yüzyılda, Anadolu'nun en önemli ve ünlü kentlerinden biri olmuştur. Şehirdeki büyük sanat eserleri bu döneme ait olduğu gibi, yine bu yüzyılda burada düzenlenen gladyatör dövüşleri şehre ayrı bir önem kazandırmıştır.

Cicero heykeli, Roma Adalet Sarayı önü

Laodikeia kazı çalışmalarına 2002 yılında başlanmıştır. Şehir tarihçiler tarafından Roma döneminin İ.S. ilk yüzyılı itibariyle Anadolu'daki önemli kültür, sanat ve ticaret merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Şu ana kadar hiçbir antik Roma şehrinde olmayan dört adet tiyatro saptanmıştır. Antik Anadolu tarihçisi Strabon, Roma döneminde Laodikeia dolaylarında bir koyun türü yetiştirildiğini, bunların sadece yünlerinin yumuşaklığıyla değil fakat aynı zamanda kuzguni siyah renkleriyle de mükemmel olduğunu belirtirken⁴, bu yünlerden Diakletion fermanında da söz edilmektedir. Quebec Laval Üniversitesinden Gagniers ise “Laodikeia'da yapılan ve Trimita adıyla bilinen tunikler o denli ünlüydü ki, kent Trimitaria olarak anılıyordu”⁵ bilgisini aktarır.

⁴ Strabon, Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, 5. baskı, s. 85

⁵ Gagniers, Jean des; Laodicée du Lycos, s. 7; akratan Akurgal, Ekrem; Anadolu Uygarlıkları, Net Yayınları, 1. baskı, İst. 1988, s. 466

Romalılar Laodikeia'ya özel bir önem vermişlerdir. Ünlü devlet adamı ve hatip Cicero burayı ziyaretinde kısa bir süre kalırken, kentten bazı hukuki sorunları ile ilgilenmiştir. İ.Ö. 51-50 yıllarında Kilikia (Kilikya) Valisi olarak görev yapan Cicero, ilk kez İ.Ö. 51 yılında Kilikia'ya giderken Laodikeia'ya uğrar. Yaklaşık altı ay Kilikia'da kaldıktan sonra yeniden Laodikeia'ya gelir.

Cicero'nun Leodikeia ve Kilikya'yı ziyareti

M.Ö. 51-50'de Kilikya Valisi olarak görevde olan Cicero 51 yılının 31 Temmuz-3 Ağustos ve sonraki yılın 13 Şubat-7 Mayıs tarih aralıklarında Leodikeia'ya gelir. Cicero gittiği Anadolu kentlerinde genellikle hukuki konularda çalışır. Laodikeia ziyaretinde de boş durmaz ve kentte konaklayarak birtakım faaliyetlerde bulunur. Söz konusu faaliyetler arasında başlıcaları; Laodikeia ve çevresinde yer alan Apameia, Synnada ve Cibyra (2007 yılından beri M. Akif Ersoy Üniversitesi'nden bir ekip tarafından kazı yapılmaktadır) gibi kentlerin vergi sorunları ve bu kentlerin birbirleri arasında meydana gelen sınır anlaşmazlıkları ile ilgili olarak çeşitli kararlar almak ve uygulamaktır. Görevi sırasında her ne kadar perişan bir birlik olarak nitelendirse de Geç Roma Cumhuriyeti dönemi birliklerinden 2. Lejyon kendisine eşlik eder.

Cicero, Laodikeia'dan Roma'nın farklı eyaletlerinde bulunan bürokrat ve diplomat dostlarına (Bu kişiler: Atticus, Portilus, Cato) Laodikeia'dan mektuplar yazmıştır. Mektuplarında imparatorluğun bu eyaletlerdeki durumu ve kendi kişisel yalnızlığından söz etmiş, Atticus'a yazdığı mektuplarından birinde Laodikeia'dan "yalnızlıklar ve sağlam harabeler şehri" olarak bahseder. (Atticum.V.16)

Son olarak 13 Şubat 50 yılında Laodikeia'ya uğrayan Cicero, bu gelişinde yaklaşık 3 ay kalır ve 7 Mayıs 50 tarihinde Laodikeia'dan ayrılır.

Cicero'nun Anadolu ve Laodikeia ziyareti, antik çağ gezgin ve tarihçilerinin metinlerinde geçtiği biçimiyle, arkeologlar ve günümüz tarihçileri tarafından yoğun şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların yoğunlaşmasında, Laodikeia antik kent kazılarının 2002 yılında başlaması ve hızla gelişme kaydetmesinin rolü vardır.

Cicero Anadolu'da kaldığı süre boyunca dönemin Roma egemenliğindeki pek çok kenti ziyaret etmiştir. 22 Temmuz 51'de başlayan ziyaret gezileri bir yılı aşkın devam etmiş, sonraki yılın Ağustos ayının ilk haftası Roma'ya dönüşüne kadar sürmüştür. Aşağıda Cicero'nun Anadolu'yu ziyaret tarihleri ve uğradığı bölgeler çizelge halinde verilmiştir.

CİCERO'NUN ANADOLU ZİYARETİ		
22 Temmuz 51	Ephesos'a gelir	Atticum. V.13
27 Temmuz	Trales'e gelir	Atticum. V.14; Familiares.III.5
31 Tem.-3 Ağ.	Cicero Laodicea'da	Atticum V.15; Familiares. XV.4
5-9 Ağustos	Apameia'da	Atticum V.16; Familiares. XV.4
10-14 Ağustos	Synnada'da	Atticum V.16; Familiares. XV.4
16-20 Ağustos	Philomelium'da	Atticum V.20.1; Familiares. XV.4
24 Ağustos	Iconium'da kempta	Atticum V.20.2; Familiares. XV.4
1 Eylül	Iconium'dan doğuya yola çıkar	Familiares. XV.4
18 Eylül	Cybistra yakınlarına	Familiares. XV. 1
21 Eylül	5 günlüğüne Cybistra'da	Atticum. V.19;V.20.2
5 Ekim	Tarsus'ta	Atticum.V.20.3
7 Ekim	Tarsus'tan ayrılır.	
8 Ekim	Mopsuestia yakınlarında	Familiares. III. 8
12 Ekim	Epiphaneia'da	Familias. XV. 4
13 Ekim	Amanus Savaşı	Atticum. V. 20.3
14 Kasım	Pidenissum'da Kuşatmada 25. Gün	Familiares. II. 10
19 Aralık	Pidenissum kampında	Atticum. V. 20
5 Ocak 50	Tarsus'tan ayrılır	Atticum. V.21. 7
11 Şubat	Tekrar Laodicea'da	Atticum. V. 21.5
13 Şubat	Laodicea'da mahkeme	Atticum. V. 21
15 Mart	Laodicea'da mahkeme	Atticum. V. 21.9
Yukarıdaki tarihler ve şehirlere göre Cybistra'dan Roma'ya en fazla 99 günde Roma'dan Laodicea'ya en fazla 51 günde geldiği anlaşılmaktadır.		Atticum. VI. 1. 22
7 Mayıs	Laodicea'dan ayrıldığı tarih	Familiares. II. 13

5 Haziran	Tekrar Tarsus'da	Atticum. VI 4.1
21 Haziran	Kampta	Familiars. II.19
26 Haziran	Pyramus Nehri'nde kampta	Atticum. VI. 5.3
3-4 Ağustos	Roma'ya dönüşte Side'ye uğrar	Atticum. VI.6; Familiars III.12

Kapadokya

Kapadokya Bölgesinde bulunan Yeşilhisar'ın kuruluşu kesin olarak bilinmemekle beraber, tarihlerin kayıtlara geçtiği zamanlarda Hititlerin bu bölgeye yerleştiği bilinmektedir. Roma döneminde, Cicero'nun Kapadokya'daki sorunları çözmek üzere Roma İmparatorluğu tarafından bölgeye görevli olarak gönderildiği belgelerde yer almaktadır.

Kilikia

Kilikia, jeolojik yapısına bağlı olarak ikiye ayrılır: Dağlık Kilikia (Trakheia) ve Ovalık Kilikia. (Pedias) Dağlık Kilikia, Korakeison'dan (Alanya) Soloi/Pompeipolis'e (Viranşehir) kadar uzanır.

Bu kesimde Toros dağları denize kadar iner ve denize paralel dar, geçitsiz bir kıyı oluşturur. Buna karşın Ovalık Kilikia Soloi/Pompeipolis'den başlayıp, doğuda Alexandria Kat İsson'a (İskenderun) kadar olan verimli bölgeyi içerir. Kilikia'nın doğudaki sınırları ise daha iyi bilinmektedir. Doğuda Rhosus Burnu'nda (bugünkü Hınzır Burnu) başlar. Burası, Amanus (veya Amanos) dağlarının denizden yükseldiği yerdir. Sınır Pyramus vadisi boyunca Amanusların sonuna kadar kuzeye gider. Burada İssus Körfezi'nin girişi olan Suriye ile sınır oluşturur. Pyramus'da sınır batıya döner. Bu doğal sınırın doğusunda Germenikeia (Maraş) vardır ve onun toprakları Kommagene Bölgesi içindedir. Sarus (Seyhan) ve onun üst kısımları da aynı şekilde Kilikia'nın dışında kalıyor olmalıdır. Bu durum, bir kaya üzerinde yer alan yazıtta "Kilikia Sınırı" yazısının bulunduğu Kilikia Kapısı (Gülek Boğazı) ile uyum içindedir. Kilikia Kapısından sonra kuzey sınırı, Tarsus-Silifke arasında uzanan kıyının kuzeyindeki Bolkar dağlarını izleyerek Mut'un kuzeyine, Sertavul geçidinin bulunduğu zirveye kadar uzanır. Bu stratejik coğrafi konumu itibarıyla Kilikia tarihinin her döneminde önemli olaylara sahne olmuştur.

Mezopotamya'dan Sardes'e uzanan ticaret yolunun Kilikia kapısından (Pylai Kilikias) geçtiğini Xenophon aktarmaktadır.

İ.Ö. 68 yılı civarlarında Ostia limanındaki bir donanmanın korsanlar tarafından yakılması ve kentin tahrip edilmesi üzerine korsan etkinliklerinin durdurulması için Roma Senatosu Kilikia'ya, bir sefer düzenleyerek, başkenti olan Tarsus ismi ile bir Roma eyaleti yapmaya karar vermiştir. Böylece Kilikia, Provincia Militaris, yani askeri bölge ilan edilmiştir. Bu ilan, dağlık Kilikia'nın doğrudan Roma'nın idaresine bağlanması ve bundan sonra düzenli olarak Roma valileri tarafından yönetileceği anlamına gelmektedir.

Roma Kralı Gnaeus Pompeius, Seleukoslar'ın krallığını fethederek ve Kilikiada yuvalanmış korsanların bin üç yüz gemisini ele geçirip, otuz bin mürettebatını öldürerek işe başlar. Korsanları sindirip Anadolu'nun kıyılarında güvenliği sağlar. Korsanlarla işbirliği içindeki Mithridates ise İ.Ö. 63 yılında ölür.

Avukat Cicero, İ.Ö. 51 yılında Kilikia, Pisidia, Pamphilia ve Kıbrıs Prokonsülü sıfatıyla askeri vali olarak bölgeye atanır. Cicero bölgeye bir yıl süre ile atanmıştır. Pompeius ile başlayan düzen bu dönemde de sürer.

Cicero bu dönemde yöre ekonomisini, eyalet kamu yönetimini düzenlemiş, Amanus dağlarından gelen Parthialılar'ın bölgeyi taciz etmelerini önlemiştir. Kilikiada Roma yönetimi ve kentlerin yeniden yapılanmasını sağlamıştır.

Kilikiada o dönemde yoğun olarak köle ticareti yapılmaktadır. Bu durum Cicero tarafından nefretle, insan onuruna yakışmayan bir davranış olarak karşılanır. Oğluna meslek seçimi konusunda öğütler verirken, köle ticaretinin ne kadar pis bir iş olduğunu, bu tür ticareti hor gördüğünü Kilikiadan örnekler vererek belirtmiştir.

“Hemen tekrar satmak üzere insan ticareti yapan, pazarlıkla mal satan tüccar takımı pis bir iş yapıyor sayılır” demiştir. İ.Ö. 51 yılında Kilikia Prokonsülü olarak Tarsus'ta bir yıl kalan Marcus Tullius Cicero, mektuplarında işini sevmediğini, dürüst ve ölçülü davranacağını, zoraki olarak bulunduğu bu eyaletten nefret ettiğini yazmıştır. Cicero mektuplarında ülke, kentler ve tarihi eserlerden söz etmemiş, halkın

geleneklerine dair bilgi vermemiştir. Bir kısım Roma resmi belgeleri Cicero'nun Kilikiada başarılı olamadığını yazar. Kendisinin ifadeleri de aynı yönde olup, başarılı olamadığı şeklindedir.

Romalı bilgin, yazar Marcus Terentius Varro, Cicero'nun daveti üzerine o dönemde Tarsus'a gelmiş ve bölgeyi gezmiştir. Kilikia'ya ilişkin birçok bilgi Varro'nun izlenimlerinden aktarılmıştır.

İ.Ö. 49 yılının ocak ayında Cicero yeniden Roma'ya döner. Roma'ya dönüşünde Caesar ile Pompeius arasında iç savaş başlamıştır. Bir süre iç savaş ile ilgilenmez. Uzun bir süre tereddüt geçirdikten sonra yaşanan kanlı iç savaşta hayatının hatasını yapar ve taraflardan Pompeius'un yanında yer alır. Ömrünün son yıllarında yakınlarına daima yaptığı tercihin yanlış olduğunu belirtmiştir.

İç savaşı Pompeius'un kaybetmesi üzerine Roma'yı bir kez daha terk eder. Aracılar Caesar'ın, kendisini Roma için gösterdiği yararlılıkları göz önüne alarak affettiğini bildirir. Cicero, büyük bir endişe ile yeniden Roma'ya döner. Birkaç yıl tamamen kendi iç dünyasına çekilerek söz sanatı ve felsefe üzerine araştırmalar yapar, eserlerinin bir bölümü bu dönem yazılmıştır.

Cicero'nun temel eserleri, mektupları ve şiirleri

Cicero Avukat kimliğinin yanı sıra devlet adamı, bilgin, yazar, filozof kimlikleri ile de tarihteki yerini almıştır. Devlet yönetimi ve felsefeye ilişkin birçok temel eseri bulunmaktadır.

Temel eserleri:

De Finibus Bonorum Et Malorum (İyilerin ve Kötülerin Sınırları Üzerine), Paradoxa Stoicorum (Stoacıların Paradoksları), Tuzculanae Disputationes (Tusculum Tartışmaları), De Natura Deorum (Tanrıların Doğası Üzerine), De Officiis (Ödevler Üzerine), Academia 1.11, De Fato (Yazgı Üzerine), Laelius De Amicitia (Dostluk Üzerine), De Imperio Cn. Pompei (Cn. Pompeius'un Yetkisi Hakkında), De Oratore (Retorik Üzerine), De Republica (Cumhuriyet Üzerine) De Legibus (Yasalar Üzerine), Cato Maior de Senectute (Yaşlılık Üzerine), Conlatio (Teselli, Kızının Ölümü Üzerine)

Mektupları:

Cicero'nun duygu ve düşüncelerini en içten anlatan ve kişiliğinin en belirgin portresini çizen yazıları mektuplarıdır. İ.Ö. 70'den başlayıp İ.Ö. 43'e değin süren mektuplar, dönemin çok boyutlu tarihini aktaran özgün belgelerdir. Cicero'nun mektuplarının sayısının 800 kadar olduğu bilinmektedir. 100 kadar mektup da başkaları tarafından Cicero'ya yazılmıştır.

Epistulae Ad Familiares (Yakınlarına Mektuplar), Epistulae Ad Atticum (Atticus'a Mektuplar), Epistulae Ad Quintum Fratrem (Kardeşim Quintus'a Mektuplar), Epistulae Ad Brutum (Brutus'a Mektuplar. Brutus'a yazılan bu mektupların Cicero'ya ait olduğu konusunda bazı tarihçiler kuşku duymaktadırlar.)

Şiirleri:

Şiir, Cicero'nun daha çok gençlik yılları uğraşdır. Şiir yazma konusunda pek başarılı olduğu söylenemez. De Consulatu Meo (Konsüllük Dönemini Anlatır), De Temperibus Meis (Kendi Dönemim Üzerine), Limon (Yazınsal eleştiriden söz eder), Glaucus (Deniz Tanrısına dönüşen, büyüğü ot yiyen bir balıkçının öyküsü), Nilus (Afrikadaki ünlü bir ırmağı anlatır), Uxorius (Karisına çok bağlı ve düşkün bir adamı anlatır.)

51 yaşındayken, çok sevdiği kızı Tullia'yı (İ.Ö. 45) kaybeder. Kızını kaybetmenin verdiği acı Cicero'yu tamamen içine kapalı biri haline getirmiştir. Günlerce, haftalarca kimseyle konuşmaz. Sevdikleri, dostları günlerce kapısının önünde onunla konuşabilmek için beklerler. Acısı çok büyüktür. Roma halkının sevgilisi, kızının yokluğunu kabullenememiştir. Bu dönemden sonra kendisini bütün varlığı ile felsefeye verir. Yaşamında karşılaştığı sıkıntıları ve acısını felsefe eserleri vererek unutmaya çalışır. En önemli felsefi eserlerini İ.Ö. 45-44 yılları arasında vermiştir.

Julius Caesar'ın İ.Ö. 44 yılında 15 Mart günü öldürülmesinden sonra Marcus Antonius, tüm yönetimi ele geçirmiştir. Marcus Antonius, Roma'yı tek adam düşüncesi ile yönetmeye başlamıştır. Cicero, politika yaşamına yeniden atılmaya karar vererek Cumhuriyet yanlısı

partinin başına geçer. Eski bilinen Cicero yeniden halkın arasına karışmıştır. Marcus Antonius'a sözlü saldırılarda bulunur. Onu çok ağır biçimde, hakaret boyutunda eleştirir. Marcus Antonius'un ülkeyi tek adam olarak yönetme düşüncesi ile idaresine seyirci kalamayıp ünlü "Philippicae Söylevleri"ni yazmış ama ne yazık ki bu yazı onun önce Roma'yı terk etmesine, ardından ölümüne neden olmuştur. Yazının yayınlanmasını takip eden günlerde hakkında açılan soruşturma sonucunu süratle Roma'yı terk eder. Bu kaçış Roma'dan son kaçışıdır.

Kaçışı uzun sürmemiş, Marcus Antonius ve Octavius'un askerleri İ.Ö. 7 Aralık 43'de Cicero'yu yakalayıp onu altmış üç yaşında hunharca öldürmüşlerdir. Baş ve elleri kesilerek Roma Senatosu'nun önündeki Forum'a getirilir. Çok sevdiği Roma halkına yıllarca ateşli konuşmalar yaptığı Forum'da baş ve elleri kesilmiş biçimde teşhir edilir.

Çöküş dönemi başlayan Roma İmparatorluğu'nun bu süreci, Cicero'nun ölümü ile hızlanır. "Phillippicae Söylevleri" isimli eserinde Roma'nın bütün kurum ve kuruluşları yerilmiştir. Eser, bir dönemin tahlili niteliğini taşımaktadır. Roma yargılama biçimi ile Roma yurttaşlarının savunma hakları da bozulan yapının dışında kalmamıştır. Artık eski Roma yargılaması ve avukatlığı değişmiştir. Paoli, Ciceronun ölümünden sonra onun yaşadığı dönemi ve Cicero'yu anlatan bir eser yazmış, "Roma Yaşantısı" isimli bu yapıtında Cicero ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Cicero avukattı, ama artık avukat Cicero değildir."

Cicero, mahkemeyi etkilemenin son konuşmayla mümkün olacağını belirterek, mahkemelerde etkili bir savunma yapabilmek için öncelikle iyi bir hatip olmanın gerektiğini vurgulamıştır. İyi bir hitabete sahip olabilmek için ise geniş edebiyat bilgisi, sağlam felsefe temeli, hukuk uzmanlığı, rakibini köşeye sıkıştırma ve gerektiğinde jüriyi kahkahalarla güldürme ve ağlatabilme yeteneğinin olması gerektiğini belirtmiştir.

550 Roma Yılı'nda çıkartılan Cincia Yasası'nda avukatların mahkemelerdeki ilişkilerini düzenleyen maddeler bulunmaktaydı. (İ.Ö.204) Yasa uyarınca avukatların müvekkillerinden hediye ve hibeler almaları yasaklanmıştı. Roma da avukatlar verdikleri hizmet karşılığı uzun

bir süre ücret almadılar. Roma'nın ünlü avukatlarından ve tanınmış aşk şairi Ovidus, (bazı kaynaklarda Ovidie olarak geçer) Avukatların ücret almaları konusunda “*Güzel kadınların güzelliklerini satmaları ne kadar utanç verici ise, bir avukatın yardımını satması da o kadar utanç vericidir*” demiştir.

Daha sonraları, Cicero'un yaşadığı dönemde Claud Yasaları olarak bilinen düzenleme ile avukatlara savunman olarak görev aldıkları davalarda ve yaptıkları danışmanlıklarda ücret alma hakkı tanınmıştır. Cicero bu yasadan sonra yargılamalardaki savunmalarını Roma Para Birimi Sesters üzerinden alarak yapmıştır. Cicero'nun önemli davalarda çok önemli paralar aldığı bilinmektedir. Özellikle davalardan ve yaptığı danışmanlıklardan para almaya başlamasından sonra kazandığı paralarla Roma'da Platinus semtindeki devrin en lüks villalarından birini yaptırmıştır. Ayrıca Roma'da ve Sicilya'da o devrin çok lüks evlerinden bazılarını aldığı, bazılarını da yaptırdığı bilinmektedir.

Engizisyon Mahkemesi Yargılamaları-I

GALİLEO'NUN YARGILANMASI VE YAŞAMI

Eppur si Muove
“Ama yine de dönüyor”
Galilei Galileo

Galileo'nun yargılanması ve yaşamı

Galilei Galileo, müzik öğretmeni ve kumaş tüccarı olan baba Vincenzo Galilei ile anne Giulia Ammanati'nin oğlu olarak 15 Şubat 1564 günü Pisâda dünyaya gelir. Kaynaklar Vincenzo'nun asıl mesleğinin müzik öğretmenliği olduğunu, eşinin ailesinin kumaş tüccarı olması ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle istemeyerek de olsa kumaş tüccarlığı yaptığını yazarlar. Galilei, atalarından gelen aile ismidir. Galileo Buanaıuti 1400'lü yıllarda Floransa da tıp eğitimi gören, devlete sadakatle hizmet eden ünlü bir doktordur. Galileo isminin ünlü tıp doktorundan esinlenerek alındığı bilinmektedir. O dönemde yeni doğan çocuklara melodik isim verme geleneği yeni bebeğin isminin Galilei Galileo olmasına neden olmuştur. İlerleyen yıllarda aileye iki erkek dört kız çocuğu daha eklenir.

Baba Vincenzo Galilei, Galileo'yu yakın akrabalarına bırakarak 1572 yılında bir süreliğine Floransa'ya gider. Orada o zamana kadar müzikte hâkim görüşün aksine “akortta yeni eğilimi savunan” bir kitap yazar. Bu kuram o zamanki müzik otoritelerine bir başkaldırma biçiminde algılanır. Kitabın yayınlanması bir süre otoriteler tarafından engellenir. Kitap tüm engellemelere karşın 1581 yılında yayınlanır.

Galilei Galileo'nun zaman içerisinde otoriteye ve kuramlara karşı meydan okuma ve başkaldırışının babasının özelliğinden aldığı belirtilir.

Baba Vincenzo, önceleri oğlunu İtalya'da o günlerin gözde mesleklerinden biri olan yün tüccarı olarak eğitmeyi ve yetiştirmeyi düşünür. Ancak küçük Galilei Galileo büyüdükçe onun sanata ve müziğe olan ilgisini ve üstün yeteneğini fark eder. Galileo, 13 yaşına kadar Yunanca, Latince ve mantık eğitimi veren okullara devam eder. Vincenzo, oğlunun müziğe ve sanata karşı olağanüstü yeteneğine uygun bir eğitim almasına karar verir. Galileo'yu önce Güzel Sanatlar Akademisi'ne çok kısa bir süre sonra da 17 yaşında dönemin en seçkin okullarından biri olan Pisa Üniversitesine tıp öğrencisi olarak 1581 yılında kaydettirir.

Galileo, Pisa Üniversitesi Tıp Fakültesine babasının kısıtlı ekonomik olanaklarıyla kimi kaynaklara göre üç yıl kimi kaynaklara göre dört yıl devam edebilmiştir. Tıp öğrenimine olan sevgisi tıp öğreniminin içinde matematiği barındırmasıdır. Tıp öğrenimi içerisinde öklit geometrisi ile tanışınca matematiğe olan ilgisi daha da artar. Üç yılın sonunda babası Vincenzo oğlunun eğitimi için gerekli parayı bulamadığı için Galileo, 1585'te üniversiteyi ve çok sevdiği tıp eğitimini gerekli dersleri tamamlamadan terk etmek zorunda kalır.

Daha sonraları eğitimini felsefe ve matematik alanında dışarıdan kendi çabası ve öğretmenlerden aldığı bilgilerle ilerleterek, kendisini matematik alanında kanıtlar. 1589 yılında aynı üniversiteye yirmi beş yaşında okulun en genç öğretmenlerinden biri, matematik öğretmeni olarak atanır. Arno Nehri'nin taşması nedeniyle ilk dersine zamanında yetişemez, ilk altı dersi kaçıtır. Bu nedenle kendisine para cezası verilir. Üniversiteye sancılı başlamıştır. Yılları üniversite törenlerinde akademinin özel kıyafetini giymediğinden yine ceza alır ve ücretinde kesinti yapılır. Bunun üzerine üç yüz dizelik bu özel kıyafeti alaya alan küfürbaz bir şiir yazar.

1591 yılında baba Vincenzo yetmiş yaşında ölür. Floransa da Santa Croce Kilisesi'ne defnedilir. Bütün ailenin sorumluluğunu, yıllık 60 Scudo'luk maaşla, Galileo üstlenir. O dönemde günah çıkartan bir rahip 200, bir hekim 300, Toskana ordusunun subayı 2000 Scudo almaktadır.

Galilei Galileo'nun portresi

1592 yılında Toskana'dan ayrılarak Venedik Cumhuriyeti'ne gider. Burada Padua Üniversitesi Matematik Kürsüsünde yıllık 180 Venedik Florini ile çalışmaya başlar. İlerideki yaşamında Padua Üniversitesindeki günlerinden en mutlu dönemi olarak söz etmiştir. Üniversitedeki görevi sırasında aynı zamanda Venedik Tophanesi'nde gemi yapımına danışmanlık yapar. Venedik Senatosu, Galileo'ya kendi bulduğu sulama cihazının imtiyaz hakkını verir. Kısa bir süre içerisinde maaşı yılda 300 sonraları 480 Florin'e çıkar.

Padua'da, ne zaman nasıl olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, yirmi yıl boyunca birlikte olacakları ve üç çocuk sahibi olacağı Marina Gamba isimli genç bir bayan ile tanışır. Birliktelikleri başladığın-

da Marina yirmi yaşında, Galileo otuz beş yaşındadır. Birliktelikleri süresince Galileo, Marina Gamba ile evlenmez. Bu ilişkinin dönemin tutucu ortamında evlilik ile bitmemesinin bahaneleri vardır. Galilei Galileo yoksul ama soylu bir aileden gelmektedir. Marina Gamba “Andrea Gamba’nın” kızı olarak kayıtlarda yer almakta ancak soylu bir aileden gelmemektedir. Yine o dönemde bilim adamlarının bekar kalmaları bir gelenektir.

Birlikteliklerinden 13 Ağustos 1600 günü Suor Maria Celeste Galilei dünyaya gelir. Çocuk “Venedikli Marina’nın kızı” olarak kayıtlara geçer.

27 Ağustos 1601 günü Livia Antonina dünyaya gelir. Bu çocuk da Marina Gamba’nın kızı olarak kayıtlarda yer alır. Baba ismi yerinde boşluk bulunur.

22 Ağustos 1606 günü oğlu Vincenzio Andrea dünyaya gelir. Çocuk Andrea Gamba’nın kızı olan Madonna Marina’nın oğlu olarak kayıtlara geçer. Baba ismi bölümünde babası bilinmiyor denilmektedir. Çocuğa her iki büyükbabanın ismi olan Vincenzio Andrea ismi verilmiştir. Vincenzia, Galileo’nun babasının, Andrea ise anne Marina Gamba’nın babasının ismidir.

Felsefeye ve matematiğe olan üstün yeteneği ve bu alandaki çalışmaları sonucu 1610 yılında Galileo’ya, Pisa Üniversitesi Baş Matematikçisi ve Toskana Sarayı Filozofu ve Matematikçisi unvanı verilir.

Galileo çalışmaları ile döneminin en başarılı ve tanınmış matematikçilerinden biri olmaktadır. Çalışmaları içerisinde kendisini bilim dünyasına ve tarihe tanıtan en önemli kuramı, Dünyanın Güneşin etrafında döndüğü iddiasıdır. Galileo’nun bu teorisi bilim dünyasında Copernicus¹ (Kopernikus) Teorisi olarak bilinmektedir. O zamana kadar ilk defa ortaya atılan ve savunulan Kopernikus Teorisi, tutucu din adamları tarafından olağanüstü tepki ile karşılanır.

---

¹ Nicolaus Copernicus (1473-1543) Prusya İmparatorluğu’na bağlı Ermland Derebeyliği’nde Katolik piskopos danışmanı, matematik, astronomi ve harita bilimi ile meşgul olan amatör bilim adamı.

Galileo'nun yargılanması

1612 yılının Kasım ayında Floransa'da yaşlı bir Dominikan rahibinin sözleri ile ortalık ayağa kalkar. Kopernikus teorisine karşı kamuoyu oluşmaya başlamıştır.

“İpernikus'un ya da adı her ne ise, görüşünün Kitab-ı Mukaddes'e karşı olduğu görülüyor.”

Galileo, 21 Aralık 1613 tarihinde, Padua'dan bu yana uzun süredir birlikte oldukları, yakın dostu sevgili öğrencisi o sıralarda Benedik'te keşiş olan Benedetto Castelli²'ye bir mektup yazar. Castelli, aynı zamanda Galileo'nun Güneşteki Lekeler isimli araştırmasındaki sayısız şekli çizen, araştırmalarına katkı veren bir bilim adamıdır.

Galileo bu mektubunda günlük yaşantısından bilgiler verdikten sonra, Kopernikus teorisi konusunda da kişisel görüşlerini aktarır.

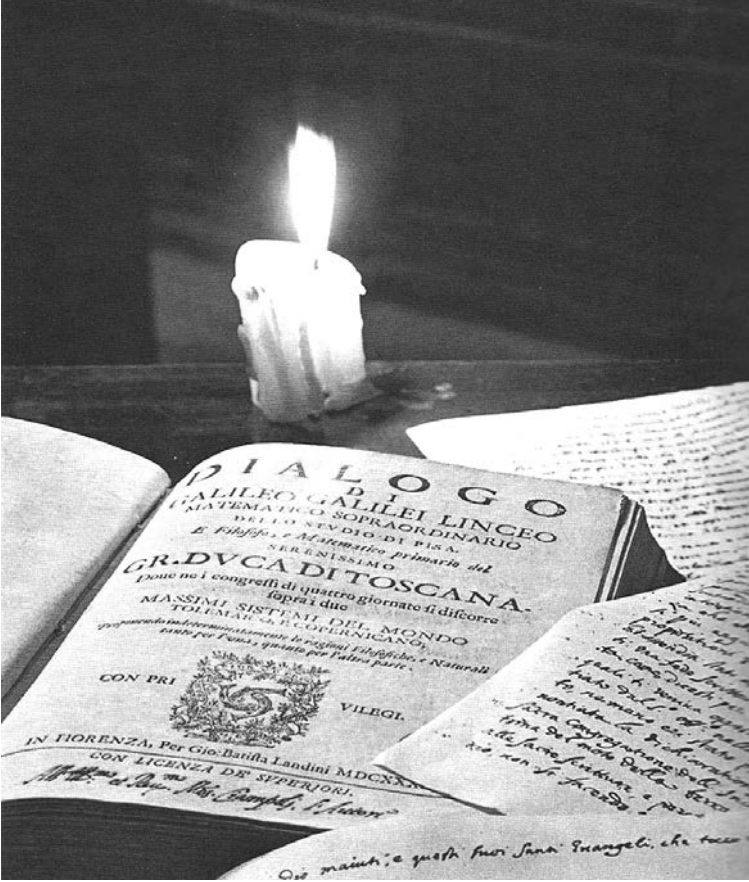
Galileo'nun Castelli'ye mektubu yazmasından sonra mektup elden ele dolaşmaya, tepkiler çığ gibi artmaya başlar. Galileo 21 Ekim 1614 günü Floransa'daki Santa Maria Novella Kilisesi kürsüsünden Dominikan rahip Tommaso Caccini tarafından alenen suçlanır. Rahip Caccini vaazında bütün matematikçileri Kitab-ı Mukaddes ile tutarsız ve aykırı ifadeler içerdikleri ve devlete zarar verdikleri gerekçesiyle kınar. Öfkeli rahip Caccini Kitab-ı Mukaddes'ten şu bölümü ezbere ve son derece sinirli bir biçimde okur;

“Tanrı'nın Amorileri İsrailoğullarına teslim ettiği gün Yeşu, Tanrı ile konuştu ve İsrail'in önünde şunu söyledi: Ey Güneş, Gibeon üstünde hareketsiz kal...”

Ve Güneş gökyüzünün ortasında hareketsiz kaldı.”

Konuşmasının sonunda ise Galileo'yu, yandaşlarını ve bütün matematikçileri, “Şeytanın sanatını icra eden gerçek din düşmanları olarak” niteler.

² Benedetto Castelli; (1578-1643) Padua Üniversitesi'nde okudu ve daha sonra Monte Cassino'daki Benedictine manastırında başrahip oldu. Galileo Galilei'nin destekçisi ve öğretmenidir. Castelli matematik ve hidrolik ile ilgilenmiş, Galileo'nun yerine Pisa Üniversitesi'ne ve daha sonra Roma La Sapienza Üniversitesi'ne matematikçi olarak atanmıştır.

Galileo'nun yazmak için uzun yıllar harcadığı "Diyalog" adlı eseri

Oysa gerek Kopernikus gerekse Galileo inançlı bir Katolik olup, kilise ile ilişkilerini her zaman üst seviyede tutmuşlardı. Kopernikus, De Revolutionibus isimli eserini Papa III. Paul'e ithaf etmiştir. Galileo, Güneşteki Lekelerle İlgili Mektuplar'ı yazarken, göklerdeki değişimler konusunda Kardinal Carlo Conti'den uzman görüşü istemiştir.

Kopernikus, yerden gökyüzünü incelediğinde gündün geceye geçişin yerin dönmesinden kaynaklandığını, bu harekete de Güneş'in neden olduğunu saptadı. Galileo, bu konuda Kopernikus ile aynı görüşte idi. Ayrıca Güneşteki Lekeler ile ilgili araştırmasını yaparken Güneş'in

ayda bir kendi ekseninde devri olduğunu da saptadı. Güneş'in ışıkları bütün gezegenleri aydınlattığı gibi, kendi eksenini etrafında hareketi de, gezegenlerin yörüngede kalmaları için gerekli duyduğu enerjiyi sağlamaktaydı.

Öfkeli ve tutucu kilise adamları, Galileo'nun teorisinde yer alan Dünya'nın Güneş çevresinde döndüğü iddiasının Kitab-ı Mukaddes'te yer alan ve Yeşu'nun Güneş'e hareketsiz durma emri verdiği yolundaki söylemlere ters düştüğüne dikkat çekerler. Tutucu din adamları ve bir kısım kilise görevlilerine göre Galileo bu teorisi ile açıkça kutsal kitapta yer alan düşünceye karşı gelmektedir. Din adamlarınca kutsal kitapta yer alan bir düşünceye karşı çıkmak, kutsal kitabın taşıdığı değerlerin tümüne karşı çıkmak anlamını taşımaktadır. Galileo'nun savunduğu Copernicus Teorisi kilise topluluğunun her geçen gün artan tepkisini çeker. Baskın görüşe göre Kopernikus Teorisi ile Güneş, evrenin merkezinde yer değiştirmeden sabit duruyorsa, Yeşu, Güneş'in hareket ettiğini nasıl iddia edebilirdi? Kitab-ı Mukaddes kesinlikle değiştirilemezdi ve tartışılmazdı.

Papa V. Paul,³ Aristotelesçi kapalı evren görüşünü savunanlar arasında yer alan, Kopernikus tezini savunan ve suçlu bulunup yakılarak idam edilen İtalyan filozof Giordano Bruno'nun⁴ duruşmasında görev alan Kardinal Robert Bellarmine'yi Galileo davasında soruşturmacı olarak atar.

Engizisyon'un bir üyesi olan Katolik Piskopos Kardinal Robert Bellarmine⁵ (Bazı İtalyan kaynaklarında Roberto Bellarmino olarak geçmektedir - Galileo'nun Kızı Dava Sobel) tarafından yazılan bir mektupta, göklerin nasıl hareket ettiğine dair Kilisenin görüşü şu şekilde aktarılmaktaydı.

³ Papa V Paul (1550-1621) 1605 ve 1621 yılları arasında Papalık görevinde bulunmuştur. Kilisenin ayrıcalıklarını en üst düzeyde savunan, sert yaradılışlı, hoşgörüsü olmayan, uzlaşmasız radikal bir din adamıdır.

⁴ Giordano Bruno; (1548 - 17 Şubat 1600) İtalyan filozof, rahip, gökbilimci ve okültist. Rönesans felsefesini biçimlendiren filozofların en önemlilerinden biridir. Ayrıca şair yönüyle de edebiyata son derece yatkın bir din adamıdır. Ona doğacı coşkuluğun düşünürü de denilmektedir.

⁵ Robert Bellarmine; (4 Ekim 1542 - 17 Eylül 1621) bir İtalyan Cizvit ve Katolik Kilisesi'nin Kardinal'i idi. 1930 yılında bir aziz olarak ilan edilmiştir. Kilise Doktoru unvanı olan 36 kişiden birisidir. İlahiyat profesörü ve ardından Roma Koleji rektörü ve 1602'de Capua Başpiskoposu olmuştur. Bellarmine, Giordano, Bruno, Galileo ve Friar Fulgenzio Manfredi'nin yargılanmasındaki etkin, yıkıcı ve tutucu rolüyle de tanınmaktadır.

“... Güneş doğar ve güneş batar ve doğduğu yere doğru gider- sözleri Süleyman tarafından yazılmıştır- ki o, tanrısal esinle konuşmakla kalmıyordu; aynı zamanda herkesten daha bilgeydi ve beşeri bilimlere ve bütün yaratılmış varlıklar hakkında bilgiye vakıftı ve bu bilgeliğini tanrıdan almıştı....”

“... Gemideki bir yolcuya gemi kıyıda değil de, kıyı gemiden uzaklaşıyor muş gibi görünse de, o bunun bir yanılsama olduğunu ve düzeltilebileceğini bilir; çünkü hareket halinde olanın kıyı değil, gemi olduğunu açıkça görmektedir. Oysa Güneş'e ve Yer'e gelince, bilge birinin yargısını düzeltmeye ihtiyacı yoktur; çünkü tecrübeleri ona, Yer'in olduğu yerde durduğunu ve Güneş'in, Ay'ın yıldızların hareket etmekte olduklarını söyleyen gözlerinin kendisini aldatmadığını şüpheye yer bırakmayacak biçimde söyler.”

Galileo, tutucu çevrelerin sözlü saldırıları ve ruhban sınıfının aşırı baskıları sonucu kilise içinden ve kilise dışından açıkça örgütlenmeye başlayan güçlere karşı çaresiz ve savunmasız kalır. Baskıların ve saldırıların yoğunlaşması neticesi Kardinal Bellarmine'nin sarayına, huzura çağrılır. Engizisyonundan iki görevli Galileo'yu bulunduğu Toskana elçiliğinden alarak Bellarmine'nin sarayına götürür. Kardinal, Galileo'nun teorisini açıklanmasından sonra araştırmalar yaptığını, konuyu ayrıntılarıyla yeniden incelediğini, Galileo'nun Copernicus teorisinin yanlış olduğunu saptadığını, bu görüşü savunmaktan vazgeçmesi gerektiğini söyler.

Kardinal'e göre, “Böyle saçma sapan bir düşünceyi savunmanın kimseye bir faydası olamadığı gibi bilimsel olmayan bir düşünceyi kutsal kitaba rağmen savunmak dine zarar vermektedir.”

Galileo yalnız ve çaresiz kalmıştır. Aydınlar ve bilim adamları görüşmelerinde kişisel olarak haklı olduğunu ifade etmekte, fakat teorisinde onu yalnız bırakmaktadırlar. 1616 Şubatında yer alan bir görüşme sonucunda, Galileo, Kutsal Peder Papa ve Kutsal Divan'ın bütün üyeleri huzurunda tüm fikirlerinden vazgeçeceğine, bu fikirlerini yazılı ve sözlü olarak benimsemeyeceğine, savunmayacağına ve aktarmayacağına söz verir. Verilen söz tarihe bir belge olarak aktarılır. Galileo'nun verdiği sözü içeren belgenin varlığı ve gerçekliği yüzyıllardır tartışılmaktadır.

Bu görüşmenin 1616 yılının Şubat ayında yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu konuda tek resmi kayıt tarihte geçerliliği hala tartışılan, imza ve noter damgası olmayan, Engizisyon Mahkemesi dosyalarındaki bir notta ibarettir. Bu notta ifade edildiğine göre, “Kardinal’in konuşmasından sonra Engizisyon Genel Komiseri öne çıkarak, Galileo’ya Kutsal Peder Papa ve Kutsal Divan’ın bütün üyeleri adına, sözü geçen fikirleri terk etmesi, onları her ne suretle olursa olsun yazılı ve sözlü benimsememesi, öğretmemesi ve savunmaması emredildi, aksi halde Kutsal Divan’ın gereken işlemleri yapacağı bildirildi. Galileo da bu emirleri kabul etti ve onlara uyacağına söz verdi” denilmektedir.

Galileo, uzun yıllar Copernicus Teorisini bütün dünyaya kimsenin kuşku duymayacağı şekilde anlatmayı hayal eder. Kendisine yapılan saldırılara karşı bir yanıt olarak düşündüğü “Dialogue” isimli bir kitap hazırlar. Galileo kitabı Roma’da yayınlamak istemektedir. O sırada bulunduğu Venedik’ten Roma’ya yola çıkmak için hazırlıklar yaptığı sırada hiç beklemediği bir haber alır. Papa VIII. Urban, “dürüst ve ahlaklı yaşamından, doğruluk ve erdem gibi diğer mezzetleri”nden dolayı Galileo’ya bir kutlama gönderir. Kendisini Brescia’daki kilise azalığına atadığını ve maaş bağladığını bildirir. Bu durum Galileo’nun o zamana kadar kaybettiği itibarının iadesi anlamını taşımaktadır.

Kitap kendisine yapılan tebliğin üzerinden on üç yıl geçtikten sonra 1629 yılında tamamlanır. Kitabın yayınlanmasının bu kadar süre gecikmesinin en büyük nedeni de Avrupa’nın yüzyılın 2. büyük veba salgınına yaşamasıdır. 1630 yılının Eylül ayında Floransa piskopos vekilinden, engizisyon görevlisinden, grandükün resmi kitap denetçisinden, sarayın resmi kitap denetçisinden gerekli izinler alınır. Kitaba Papa’nın dikte ettiği bir önsöz ve sonuç bölümü yazılır ve Şubat 1632’de yayınlanır. Yayınlanmasından sonra Cizvit papazları kitaba büyük tepki gösterirler. Cizvit gökbilimci Peder Christopher Scheiner (bazı kaynaklarda Apelles olarak geçer) kitabın yasaklanmasını ister. Bir süre sonra Cizvit Papazlarının baskıları sonuç verir ve kitabın basımının durdurulması konusunda Roma’dan emir gelir. Daha sonra basımdaki ve stoktaki tüm kitapların Vatikan’a gönderilmesi istenir.

Engizisyon Mahkemeleri

Engizisyon Mahkemeleri, 12. yüzyıldan itibaren Fransa, İtalya ve İspanya'da etkin rol oynadılar. Mahkeme heyetini din adamları oluşturmaktaydı. Engizisyon mahkemeleri Katolik Kilisesi'nde büyüclük, cadılık gibi etkinliklere karşı mücadele amacıyla oluşturulmuş, Papalığa bağlı bir yargı kurumu idi. Engizisyon görevlisi herhangi bir şikayet beklemezsizin din suçlarının yaptığı sapkınlıkları araştırıp, yapacağı ön kovuşturmadan sonra sanığı yargılamak üzere Engizisyon Mahkemesine sevk ediyordu.

Görevi Hıristiyanlığa karşı din suçlarını yargılamak olan mahkemede, soruşturma aşamasından itibaren sanık, savunmasında avukat, müdafî ve savunman bulunduramıyordu. Sanığın yargılamadaki savunması belirli kurallar ile kısıtlanmıştı. Mahkeme heyeti sanığa savunması sırasında müdahale edebilmekte, savunmasını kısıtlayabilmekte veya tamamen ortadan kaldırabilmekteydi. Genellikle sanığa itirafta bulunmak ve günah çıkarmak için belli bir süre tanınıyordu. Bu yolu benimseyen sanık, önce soruşturmacının önüne çıkartılır, kimlikleri gizli tutulan tanıkların yardımıyla sorgulanırdı.

Bazı yargılamalar sırasında sanıkların kimlikleri gizlenmekle birlikte yargılama sırasında sanıkların yüzlerinin de bir maske ile kapatıldığı bilinmektedir. Engizisyon yargılamasında önceleri sanığa suçunu kabul ettirmek ve suç ortaklarının kimliğini açıklamak için baskı ve işkence yasak olmasına rağmen, 13. yüzyıldan sonra baskı ve işkence yaygın bir hale geldi.

İşkencelerde kızgın kerpetenler, çivili sandalyeler, büyük huniler, parmakları sıkıştıran mengenerler, ölüm askıları kullanılır, bu işkence aletleri ile sanıkların suçlarını kabul etmeleri sağlanmaya çalışılırdı.

Engizisyon mahkemelerinin uyguladığı işkenceler konusundaki tartışma, günümüzde de sürmektedir. Bir grup tarihçi, bu işlemlerin acımasızlığını ve zalimliğini dile getirmektedir. Bu tarihçiler, bazı yazılı kaynaklarda işkence gören kimi suçluların vücutlarının normalden 30 santim daha uzadığını belirtmektedirler. Yine kurbanın ağzına, büyük hunilerle bir seferde litrelerce su, hatta kimi zaman idrar boşaltıldığını, günahkârların kalçaları kızgın kerpetenlerle sıkıştırıldı-

ğını belirtmişlerdir. 1486 yılında Alman engizisyon sorgucuları tarafından kaleme alınan “Cadıların Tokmağı” adlı el kitabı, engizisyon mahkemesinin uyguladığı bazı işkence yöntemlerini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Engizisyon mahkemeleri, çoğunlukla “ihbar” üzerine kurulmuştu. Eğer hakkında bir ihbar olan kişi kendi günahlarını gelip bir ay içinde itiraf ederse ve “özür dilerse”, günah çıkartırsa affedilirdi. Ancak bu süre içinde böyle bir davranışta bulunmazsa, ona karşı dava açılırdı. Yüzlerce kişi ihbar edildiğini düşünerek mahkemelere başvurmuş, özür dilemiş ve günah çıkartmıştır. Davalı, ya da hakkında suçlamada bulunulan kişi mahkemede kendisini kimin ihbar ettiğini asla öğrenemezdi.

Zamanımıza kadar ulaşan az sayıdaki mahkeme tutanaklarından edinilen bilgilere göre engizisyona gelen ihbarların yarısının ciddiye alınmadığı görülmektedir. Asılsız ihbarda bulunan kişiler de işkence ile cezalandırılmışlardır.

İhbarın üzerinden bir ay geçtikten ve değerlendirildikten sonra, Engizisyon Mahkemesi ihbar üzerine bir sorgucu veya soruşturmacı atar ve bu soruşturmacı bir ön sorgulama yapardı. Bu noktada engizisyon kuralları içerisinde dikkatli davranılırdı. Çok nadir olarak, ön sorgulamadan önce tutuklama yapılır ve bu durumda mutlaka iki tanık gösterilirdi. Ancak, ön sorgulamadan sonra, suçlanan kişi “tehlikeli” olarak tanımlanırsa, hemen tutuklanır veya piskoposluk sarayının ya da kraliyet mahkemesinin zindanına atılırdı.

Engizisyon kurallarına göre, tutukluların her türlü bakımından ve harcamalarından kilise sorumluydu. Belgeler, bu konuda oldukça ilginç uygulamalara tanıklık ediyor. Örneğin, bazı mahkûmlar zor koşullarda tutuklu kalmalarına rağmen, bazı mahkûmlar pahalı şaraplar sipariş ediyor; hatta bazıları, geceyi eşleriyle birlikte geçirmeyi talep ediyorlardı.

Yargılama usulü oldukça basit olarak işlemekteydi. Sanık ya piskoposluk sarayında ya da bir manastırda yargılanırdı. Mahkeme bir sorgucu kurulundan, noterden ve iki hukuk uzmanından oluşurdu. Bu uzmanlardan biri kilise dışından seçilebiliyordu. Engizisyon

Mahkemeleri'nin en önemli özelliklerinden biri, mahkemelerde suçlanan kişinin bir avukatının bulunmamasıdır. Sadece, sorgulamalarda itiraf edip etmediğine tanıklık etmek için bir kraliyet temsilcisi hazır bulunuyordu. Sorgucular, mahkemede suçlamalarını hem Latince hem de zanlının anadilinde yapmak zorundaydılar. Sorgucular, çoğunlukla zanlı sıralarından çok daha yüksekte bulunan bir kürsüde otururlardı. Sorgucu konuşmasına, önce zanlının kimliğinden, işinden, ailesinden söz ederek başlar ve daha sonra sözü işlenen suça getirirdi. Sorgucular psikolojik taktik konusunda son derece uzmandılar. Zanlıyı çelişkiye düşürüp, erken ve acele bir itiraf peşinde olurlardı. Bazı sorgucular bu konuda öyle uzmanlaşmışlardı ki, sanığı giyimine, bakışına ve duruşuna göre suçlayabiliyorlardı.

Yargılama neticesi sanığın suçunu kabul etmesi ya da suçlu bulunması durumunda verilecek ceza, dua edip oruç tutmaktan başlayarak, kısa ve uzun süreli hapis cezasına kadar olabiliyordu. Bir kısım sanıklar ise üzerinde haç işareti bulunan kıyafetler ile veya boyunlarına geçirilen büyük tahta haçlarla meydanlarda, sokaklarda dolaştırılır, sanıklar halka teşhir edilirdi. Engizisyon Mahkemelerinin en ağır cezaları, ölüm, ömür boyu hapis ve sanığın mallarına el koymak şeklinde idi. Sanık suçlu bulunduktan sonra, sapkın düşüncelerinden dönmeyenler, suç işlemeye devam edenler sivil mahkemelere sevk ediliyordu. Engizisyon Mahkemeleri'nin ölüm cezalarını ve diğer kararlarını sivil makamlar infaz ediyordu.

Engizisyon Mahkemeleri en yoğun biçimde İtalya'nın kuzeyi ile Fransa'nın güneyinde ve İspanya da uygulanmıştır. Engizisyon Mahkemesi tutanaklarından, günümüze kadar çok az bir kısmı kalmıştır. Bu belgelerin bir kısmı istatistik belgeleridir. Bu Mahkemelerin verdiği kararlarla yüzlerce kişinin direğe bağlanarak yakıldığı, giyotin ile idam edildiği yazılmaktadır.

Engizisyon yargılamalarında, İtalya ve İspanya'da kurulan mahkemelerde, yargılamalar neticesi inanç dışı davrandıkları ya da büyü yaptıkları iddia edilen yaklaşık 50 bin kişi suçlu bulunmuş bunların bir kısmının diri diri yakılmalarına karar verilmiştir. İspanya'da Engizisyon Mahkemelerinin zulmüne uğrayan Yahudiler 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmış, bir kısmı Anadolu'ya göçmüştür.

Galilei, Galileo'nun yargılanma süreci

Galileo kitabın yayınlanması üzerinden yedi yıl geçtikten sonra hasta olarak 20 Ocak 1633 günü, Engizisyon Mahkemesinde yargılanmak üzere Arcetri şehrinden Roma'ya hareket eder. Hareketinden 4 hafta sonra 13 Şubat 1633 günü akşamı Roma'ya ulaşır ve Toskana elçiliğine yerleşir. Roma'ya vardıktan sonra hastalığı ilerlemiştir. Bu vaziyette iki ay kadar bekletilir. 12 Nisan 1633 Salı günü engizisyon genel komiseri sorgulamak üzere Galileo'yu mahkemeye çağırır. Galileo'nun sorgusunda iki engizisyon görevlisi ve bir sekreter bulunmuştur.

Özellikle Cizvit papazları ve bir kısım tutucu din adamları, Galileo'nun "Kopernikus Teorisi" nedeniyle din sapkını olduğunu ve cezalandırılması gerektiğini iddia etmekte, kamuoyu oluşturmaya uğraşmaktadırlar. Bir kısım tarihçiler Galileo'nun Roma'da uzun bir süre bekletilme nedeninin din adamları tarafından Galileo'nun halkın gözünde yıpratılmasına yönelik sürecin bir parçası olduğunu belirtir.

Daha sonra yargıçlık ve jürilik görevi yapacak on kardinalin huzuruna çıkartılır. Galileo'nun yargılandığı mahkeme tutanakları günümüze kadar korunmuştur. Galileo'yu yargılayan ve tarih boyunca yargılanması devam eden Engizisyon Mahkemesi tutanaktan aynen alındığı şekilde başlar:

"Çağrılı; Roma'daki Engizisyon Sarayı'nda Muhterem Komiser Pederin her zamanki makamında, Engizisyon Savcısı Carlo Sinceri Cenaplarının yardımcılığını yaptığı Genel Komiser Muhterem Peder Fre Vincenzo Maculano da Firenzuola'nın huzuruna şahsen çıkartıldı.

Gerçeği anlatmaya yemin eden Floransalı merhum Vincenzo Galilei oğlu, yetmiş yaşındaki Galileo'ya Pederler sordu:

S: Roma'ya hangi yolla ve ne kadar süre önce geldi?

G: Roma'ya perhiz ayının ilk pazar günü bir tahtirevanla geldim.

S: Roma'ya kendi rızasıyla mı geldi yoksa çağrıldı veya birinden emir mi aldı? Eğer öyleyse emri veren kimdi?

G: Floransa'daki Engizisyon Pederi, Roma'ya gelmemi ve kendimi Engizisyon'a takdim etmemi emretti.

S: Kendisine bu emrin verilme nedenini biliyor mu ya da tahmin edebiliyor mu?

G: Engizisyon önüne çıkma emrinin verilme nedeninin, en son basılan kitabım hakkında hesap vermek olduğunu sanıyorum. Nedenin bu olduğunu zannediyorum; çünkü Roma'ya gelmem emredilmeden birkaç gün önce, matbaacıya ve bana kitabın basımının durdurulması için emir verildi ve ayrıca engizisyoncu peder tarafından matbaacıya kitabımın el yazmasını Romadaki Engizisyona gönderilmesi emredildi.

S: Roma'ya gelme emrinin verilme nedeninin, kitapta anlatıldığı şeyler olduğunu mu düşünüyor?

G: Bu diyalog tarzında yazılmış bir kitaptır ve dünyanın yasasını ya da daha ziyade başlıca iki dünya sistemini, göklerin ve öğelerin düzenini ele almaktır.

S: Sözü edilen kitap kendisine gösterilse tanıyabilir mi?

G: Öyle sanıyorum; yani kitap gösterilirse tanıyabileceğimi umuyorum.

Daha sonra kitap gösterilir ve kitapta yer alan yazıların kendisine ait olup olmadığı sorulur. Galileo, kitapta yazılan tüm satırları kendisinin yazdığını, her kelimesinin kendisine ait olduğunu ve kitabın yazımının sekiz yıl aldığını ve kitabı Floransa'da tamamladığını belirtir. Devamla, 1616 yılında bu yana yaşadıklarını ve son kitabın basımında hangi yolu izlediğini ve nerelerden izin aldığını belirtir.

Galileo yargılamanın başlangıcında mahkemenin önünde dik ve onurlu bir tavır sergilemekte, yazdıklarına düşüncelerine sahip çıkmaktadır. Bu durum Engizisyon yargıçlarını şaşırtır, yargıçlar paniğe kapılmışlardır.

İlk duruşmanın sonunda Galileo hapisine yerine Engizisyon Sarayı'ndaki görevliler koğuşundaki bir odaya kapatılır. Bu odadan izinsiz ayrılamayacağı, aksi takdirde cezalandırılacağı kendisine bildirilir.

Galileo'nun Engizisyon Mahkemesi'nde yargılaması devam ederken veba Floransa'yı kasıp kavurmaktadır. Galileo bir yandan yargılama

neticesi başına gelecekleri düşünmekte diğer yandan Floransa'da bulunan kızları için endişe duymaktadır. Bu sırada Galileo kızı Suor Maria Celeste'den bir mektup alır. Kendisinin ve kardeşlerinin acilen paraya gereksinimi olduğunu, bir sonraki yıl ödenmek üzere kendisine borç para vermesini yalvararak ister. Galileo, mektubun arkasına kendi el yazısı ile not düşer:

“Suor Maria Celeste'nin acilen paraya gereksinimi var.”

Ve her zaman olduğu gibi son derece çok zor koşullarda olmasına karşın kızının bu gereksinimini karşılar.

Devam eden günlerde Galileo Galilei, tüm direncini yitirmek üzere-dir. Görüştüğü dostları, kiliseye yakın olan din adamları Engizisyon Mahkemesi'nin kendisi hakkında hiç de iyi düşünmediğini belirtirler. Özellikle Papa Urban'ın yeğeni olan Kardinal Francesco Barberini, orta bir yol bulmaya çalışmakta, Galileo'yu ifadelerinde yumuşatmaya çalışmaktadır.

Bu amaçla Engizisyon Komiserlerinden askeri mühendislik eğitimi görmüş, Kopernikus düşüncelerini bilen ve kavramış biri olan Peder Vincenzo Maculani'ye bir not gönderilir. Galileo ile görüşmesi, mahkeme dışı yollarla anlaşması için Galileo'nun ikna edilmesi istenir. Komiser Maculani notu alır almaz hemen Galileo'nun yanına gider. Baş başa uzunca bir görüşme yaparlar.

Komiser, Kardinal Barberini'ye gönderdiği mektupta;

“Mahkemenin şanına leke gelmeyecek, dolayısıyla sanığa merhametli davranılacak bir karar çıkmasını umut ettiğini, Galileo'nun kendisine gösterilen lütfu kabul edeceğini, her şeyin istendiği gibi olacağını” belirtir.

Tüm bu yaşananlardan sonra Galileo 2. duruşmaya katılır. Büyükelçi Niccolini yargılama sırasında Galileo'yu görür ve yanındakilere; “Engizisyon ile uğraşmak zorunda kalmak korkunç. Zavallı adam hayalete dönmüş” değerlendirmesini yapar.

2. duruşmada farklı bir Galileo vardır. Görüşleri ve anlatımları tamamen değişmiştir. Kitapta yer alan yazıların kendisine ait olup olmadığı yeniden sorulur.

Yanıt olarak, “ Bunca zamandır yüzüne bakmadığımdan, sanki bana başka bir yazarın elinden çıkmış yeni bir yazı gibi geldi. Şunu rahatlıkla itiraf ederim: Fikirler pek çok yerde öyle bir biçimde ortaya konmuş ki gerçek niyetimden habersiz bir okurun, yanlış taraftan ileri sürülen, benim çürütmeyi amaçladığım kanıtlamaların, kolay bir izah tarzı olduğu için değil de, doğru olduğu yargısı yaratmak niyetiyle böyle ifade edildikleri sonucunu çıkarması olasıdır.”

Güneşteki lekelerle ilişkin değerlendirmelerine de yeni bir yorum getirir.

“ Her insanın kendi ustalıkları konusunda kapıldığı doğal kibre, yanlış işlerde bile dâhiyane ve inandırıcı kanıtlamalar tasarlamakta diğer insanlardan daha becerikli olduğunu gösterme hırsına yenik düştüğümü kabul ediyorum. Ben de hatamı kabul ediyorum. Kibirli, hırslı, cahil ve dikkatsiz davrandım.”

21 Temmuz günü son kez mahkeme huzuruna çıkartılır.

S: Söyleyeceğin bir şey var mı?

G: Söyleyeceğim bir şey yok.

S. Güneş’in Dünya’nın merkezi olduğunu, yerin ise Dünya’nın merkezi olmadığını, ayrıca kendi etrafında günlük hareketi olduğunu iddia ediyor musun? Ya da ne zamandır ve ne zamandan beri?

G: Uzun zaman önce, yani Kutsal Sansür Kurulu’nun kararından ve bu ihtarın bana yapılmasından önce, söz konusu olan iki görüş (Ptolemaios ve Kopernikus’un görüşleri) arasında çelişkide idim. Ancak birinden biri doğada olabileceğinden onları tartışmalı buluyordum. Fakat basiretli yetkililerin aldığı söz konusu karardan sonra, bütün belirsizliğim kalktı ve Ptolemaios’un görüşünü, yani yerin sabit durduğunu ve Güneş’in hareket ettiği görüşünü savunmaya başladım ve hala da onu savunuyorum.

Yayınlanmış olan Dialogue’u yazmam, Kopernikus’un öğretisinin doğru olduğuna inandığım için değildi. Tersine bunun genel bir yararı olduğu düşüncesi ile her iki görüşçe ileri sürülen fizik ve gökbilimle ilgili gerekçeleri ortaya koydum. Bu sayede her iki akıl yürütme yönteminin de ikna edici kanıtlama gücüne sahip olmadığını ve

gerçeğe, kesinliğe ulaşmak için daha yüksek bir öğretinin kararlarına başvurmamız gerektiğini göstermeye çalıştım.

Hâlihazırda Kopernikus'un görüşünü taşımadığım gibi, bir ihtarla bu görüşü bırakmam emredildikten sonra da taşımadım.

Hepsi bu, işte elinizdeyim, istediğinizi yapın.

S: Gerçeği anlatması, aksi halde işkenceye başvurulacağı söylendi.

G: İtaat etmek için buradayım. Ama dediğim gibi, karar alındıktan sonra bu görüşü taşımadım.

Engizisyon Mahkemesi 22 Temmuz 1633 Çarşamba günü Dominikan rahiplerine ait bir manastırda kararını açıklar. Galileo, sapkınlıktan mahkûm edilmiştir.

On Engizisyon yargıcından yedisi kararı imzalar.

Kardinal Francesco Barberini karar duruşmasına katılmaz ve kendisine imzalaması için gönderilen karar metnini imzalamayı reddeder.

Karar metni aynen şöyledir:

“Söyler, bildirir, hükmeder ve duyururuz ki; Sen Galileo, mahkemede ayrıntılarıyla görüşülen ve senin de itiraf ettiğin meselelerden dolayı sapkınlıktan, yani mukaddes ve ilahi yazıların tersine Dünya'nın merkezinin Güneş olduğunu ve Güneş'in doğudan batıya hareket etmediğini, yerin hareket ettiğini ve Dünya'nın merkezi olmadığını söyleyen yanlış bir öğretiyi taşımaktan ve inanmaktan ve bu görüşün Kitab-ı Mukaddese aykırı olduğu belirtilip ilan olunduktan sonra dahi bir kimsenin onu muhtemel bir görüş olarak benimseyebileceğini ve savunabileceğini ileri sürmekten, Engizisyonun kararına göre şiddetle şüpheli bulunduğunu ve mahkûm edildiğini duyururuz.

Bunun sonucu olarak, kutsal yasaların ve bütün özel ve genel yasaların bu tür suçlara karşı emrettiği bütün yasaklara ve cezalara çarptırıldın.

Samimiyetle ve hakiki imanla, huzurumuzda, sözü edilen yanlışları ve sapkınlıkları ve Katolik ve Apostolik Kiliseye karşı yapılmış diğer her yanlış ve sapkınlığı sana duyuracağımız tarzda ve usulde lanetleyerek doğru yola dönmen kaydıyla seni affetmeye hazırız.

Ayrıca, işlediğin bu tehlikeli ve alçakça yanlış ve günah tamamen cezasız kalmasın ve gelecekte sana bir uyarı ve bu tarz suçlar işleyecek olanlara bir ibret olsun diye Galileo Galilei'nin Dialogue isimli kitabının açık bir fermanla yasaklanmasını emrediyoruz.

Seni, Engizisyonunda hapis cezasına mahkûm ediyoruz; süresi bize kalmış. İslah cezası olarak da, pişmanlık metnini ilgili yedi memurun huzurunda üç yıl boyunca haftada bir kez okumaya mecbur tutuyoruz...

Söz konusu cezaları ve ıslahı hafifletme, değiştirme ya da indirme veya tümünü kaldırma yetkisi bizdedir. Söylediğimiz, bildiğimiz, hükmettiğimiz, emrettiğimiz budur ve bunları makul olduğuna kanaat getirebileceğimiz bir söylemde ve yöntemde değiştirme hakkımız saklıdır.

Biz aşağıda imzası bulunan kardinaler böyle bildiririz.”

Mahkeme Galileo'ya kendilerinin kaleme aldığı ve sesli okuması için bir yemin metnini verir. Metni önce içinden okuyan Galileo, iki maddenin kabul edilemez olduğunu bu koşullarda bile belirtilen iki hususu kabul edemeyeceğini bildirir. Bunlardan biri Katolik olarak sapkınlığa düştüğünün kabulü ile Dialogo isimli kitabına basım izni alırken hileye başvurduğunun kabulüdür. Bunun üzerine yetkililer bu ifadelerin üzerini çizerler.

Galileo, kardinalerin, kovuşturmacıların önünde bembeyaz tövbe elbisesi içerisinde diz çökerek özür dileme metnini başı önde, titrek bir sesle yavaş yavaş okur:

“Ama yine de dönüyor”

“Ben, merhum Vincenzio Galilei oğlu, Floransalı, yetmiş yaşındaki Galileo, mahkemeniz tarafından şahsen suçlu buldum ve Hıristiyan dünyasındaki fesatlara karşı mücadele eden siz mümtaz ve muhterem Kardinal cenaplarının, Engizisyoncuların önünde diz çökerek Kutsal Katolik ve Apostotik Kilisenin taşıdığı, vaaz ettiği her şey geçmişte her zaman inandığıma, halen inanmakta olduğuma ve Tanrının yardımıyla gelecekte de inanacağıma Kutsal Kitap'a el basarak yemin ederim.

Fakat Engizisyon tarafından Güneş'in Dünya'nın merkezi olduğunu ve hareket etmediğini, Yer'in Dünya'nın merkezi olmadığını ve hareket ettiğini ileri süren yanlış görüşü tamamen bırakmam, ister sözle ister yazıyla olsun söz konusu öğretiyi hiçbir zaman taşımamam, savunmamam ya da öğretmemem tembihlendiği ve bu öğretinin Kitab-ı Mukaddese aykırı olduğu bana bildirildiği halde, yazdığım ve basılmasına neden olduğum bir kitapta bu mahkûm edilmiş öğretiyi konu ettim ve herhangi bir sonuca varmaksızın onun lehine çok etkili kanıtlar ileri sürdüm. Bu yüzden sapkınlıktan, yani Güneş'in Dünya'nın merkezi olduğu ve hareket etmediği Yer'in merkez olmadığı ve hareket ettiği görüşünü taşımaktan ve bu görüşe inanmaktan şüpheli bulundum.

O nedenle, bana karşı haklı olarak uyanan bu şüpheyi siz Mümtaz Kardinallerin ve iman sahibi Hıristiyanların kafasından silmek isteğiyle, söz konusu yanlışları ve sapkınlıkları ve genel olarak Kutsal Katolik Kilisesine karşı işlenen her yanlış ve fesadı kalpten ve haki-ki imanla lanetlediğime yemin ederim.

Gelecekte, hakkımda benzer şüpheler uyandırabilecek bu gibi şeyleri ne sözle ne yazıyla bir daha asla tekrarlamayacağım, sapkın ya da sapkın olduğundan şüphelendiğim birini gördüğümde onu Engizisyona ya da bulunduğum yerdeki Engizisyoncuya teslim edeceğime yemin ederim. Yine, Kutsal Engizisyoncunun bana verdiği ya da verebileceği bütün kefaretlere -bir günahı bağışlatmak için yapılan ibadet, verilen sadaka veya tutulan oruç -kabul edeceğime ve onlara harfiyen uyacağıma yeminle söz veririm. Bu verilen sözlerin ya da edilen yeminlerin herhangi birinden -Tanrı saklasın- dönecek olursam, Kutsal Yasaların ve -genel, özel- öteki kararların bu gibi suçlara getirdiği bütün cezaya ve ezaya şimdiden boyun eğiyorum. Tanrı ve el bastığım Kutsal Kitap yardımcı olsun.

Ben, adı geçen Galileo Galilei, yukarıdaki gibi tövbe ettim, yemin ettim, söz verdim ve kendimi bağladım. Bu tövbe belgesini 1633 Temmuz 22'de Roma'da Minerva Manastırında kelime kelime okudum ve doğru olduğunu kabul ederek kendi elimle imzaladım.

Ben, Galileo Galilei, yukarıdaki gibi tövbe ettim ve imzaladım.”

Metnin okunduğu sırada salonda bulunanlar çok sonraları olayı aktarıırken Galileo'nun özür dileme metnini okuduktan sonra dizleri üzerinde yavaş yavaş doğrulmaya çalışırken gökyüzüne baktığını, ayağını sertçe yere vurarak şöyle mırıldandığını anlatmışlardır:

“Eppur si muove - ama yine de dönüyor”

Galileo'nun okuyup imzaladığı özür dileme metni Papa'nın emri ile ülkenin her tarafına iletilir.

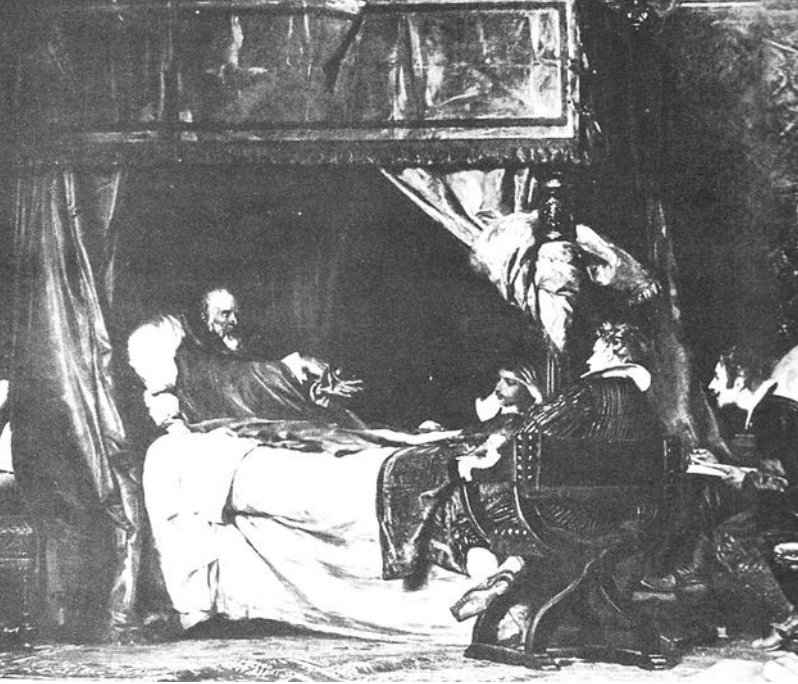
Engizisyon tarafından yasaklanan Dialogue isimli kitap elden ele dolaşmaya, karaborsada yok satmaya başlar. Yasaklanmadan önce yarım Scudo'ya satılan kitap önceleri dört Scudo'ya daha sonra altı Scudo'ya yükselmiştir.

Galileo'nun, özür dileme metnini okunmasıyla cezaevi yerine Floransa'ya, Arcetri'ye dönmesine izin verilir. Arcetri'ye dönmesinde Roma'daki en büyük destekçisi Kardinal Francesco Barberini'nin büyük yardımı olmuştur. 17 Aralık 1633 günü Kardinal Francesco Barberini'ye bir şükran mektubu yazar. Ancak, Floransa'ya dönmesine izin verilmesine rağmen, sürekli evinde gözetim hapsinde tutulur. Yaklaşık dokuz yıl, yani ömrünün sonuna kadar gözetim hapsi devam eder. Yaşı ilerleyen Galileo, vaktinin çoğunu yatakta geçirmekte, astım nöbetleri ve fitik sancuları çekmektedir. İlerleyen yaşına, dayanılmaz acılarına rağmen 1636 yılında Mekanik Biliminin temel eserlerinden “Söylevler” isimli eserini tamamlar. Söylevler isimli eserini, İtalya'daki çekişmelerden uzaklaşmak, Roma'ya olan kırgınlığını belirtmek amacıyla kendisine değer veren ve yakınlık gösteren Fransız asilzadesi Noailles Dükü'ne ithaf etmiştir.

Bilime yaptığı katkılar nedeniyle Albert Einstein, Galileo hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

“Tamamen mantıksal yollardan varılan önermeler, gerçeklik karşısında tamamen boşurlar. Galileo, bunu gördüğü ve özellikle bunu bilim dünyasına duyurduğu için modern fiziğin, daha doğrusu bütün modern bilimin babasıdır.”

Düşen cisimlerin hareket teorilerini inceleyen ve ışık dalgaları ile müzikal ses titreşimlerini inceleyen “Söylevler” isimli eseri Galileo'yu çok yormuş, her iki gözünde başlayan iltihaplanma ilerleyerek bir

Galileo'nun son yılları hasta yatağında geçer

süre sonra kör olmasına neden olmuştur. Yaşamının son yıllarında yalnız ve çaresiz kalan Galileo'ya dostları ve kızı bakmıştır.

8 Ocak 1642 akşamı yüksek ateş ve böbrek sancuları içerisinde yetmiş sekiz yaşında vefat eder. Katolik Kilisesi, Engizisyon Mahkemesi'nin verdiği karar ve Papa Urban'ın direktmesi ile Galileo'yu bu gün dahi yeri tam olarak bilinmeyen belirsiz bir mezara gömer. Galileo'nun ölümü ile bilimsel çalışma ve mücadelelerinin sona ereceğini düşünen yandaşları uzun süre yas tutmuşlardır.

Kopernikus Teorisi'nin doğruluğuna ilişkin özür, geç de olsa tam 359 yıl sonra dile getirilir. Amansız çekişme çok eski yıllara uzanmakla birlikte tüm dünya bu haberle çalkalanır. 1992'de Vatikan Kutsal Roma Katolik Kilisesi Ruhani Lideri Papa 11. Jean Paul yaptığı açıklamayla, "evrenin merkezi dünyadır" savını geri çekip, Toscanalı inatçı bilim adamının haklılığını kabul eder.

Galileo'nun öldüğü yıl olan 1642 yılında Isaac Newton dünyaya gelir. Galileo cisimlerin nasıl hareket ettiklerini keşfetmiş, öldüğü yıl dünyaya gelen Isaac Newton, Galileo'nun bu teorisinden esinlenerek cisimlerin neden hareket ettiklerini belirlemiştir.

Engizisyon Mahkemeleri zaman içerisinde Galileo ile birlikte diğer bazı bilim adamlarını da yargılamış ve bunlara çeşitli cezalar vermiştir.

Roger Bacon (1220-1292): Britanya İmparatorluğu'nda yaşayan Kelt bilim adamıdır. Deney yöntemini ilk savunan Ortaçağ aydınlarından. Büyüteci ilk bulan olarak tarihe geçmiştir. Fransisken öğretisini eleştirdiği için Engizisyon Mahkemesi'nde yargılanmış ve 15 yıl hapis yatmıştır.

Ockham'lı William (1285-1347): İngiliz filozof. Varlık konusundaki yalınlık ve tutumluluk ilkesiyle ünlüdür. "Nesnel zorunlu olanlar dışında çoğaltılmamalıdır" sözü, "Ockham'ın usturası" şeklinde adlandırılmaktadır. Papalığa karşı imparatorluğu desteklemenin İncil'e uygun olduğunu söylediği için mahkûm edilmiştir. Ancak, Münih'e kaçarak yaşamını orada sürdürmüştür.

Giordano Bruno (1548-1600): Aristotelesçi kapalı evren görüşünde olanlar arasında yer alan İtalyan filozoftur. Kopernik'in tezini savunmuştur. Evrende, Dünya'dan başka birçok gezegenin bulunduğunu söyler. Aykırı görüşler beslediği için Roma'da kazığa bağlanıp, diri diri yakılmıştır.

Galileo Davası pek çok sanat eserine konu olmuştur. Bu davayı edebi eserlerinde işleyen kişilerden birisi de Bertolt Brecht'tir. "Galileo'nun Yaşamı" adlı eserinde, Engizisyon Mahkemesi tutanaklarından da yararlanarak, büyük bilginin çalışmalarını sürdürebilmek için verdiği onurlu mücadeleyi ölümünden uzun yıllar sonra epik bir anlayışla ele almıştır. Brecht'in bu eseri birçok ülkede sahnelenmiştir.

Tanrısal Düzen

"Dünyayı yoktan var eden ulu tanrı "Işık gerek" dedi, güneşi çağırdı. "Senin işin aydınlatmaktır dünyayı çevresinde gezdireceksin lambayı." Tanrı buyruğuna göre bundan böyle Astlar dönecek üstlerin çev-

resinde. Ve der demez başladı herkes dönmeye büyüklerin çevresinde küçükler güçlülerin çevresinde güçsüzler. Hem gökyüzünde böyle, hem yeryüzünde. Papanın çevresinde kardinaller, kardinallerin çevresinde piskoposlar, piskoposların çevresinde uzmanlar, uzmanların çevresinde uşaklar, uşakların çevresinde hizmetçiler, hizmetçilerin çevresinde köpekler, tavuklar, dilenciler.” **Bertolt Brecht**

Tarih ve insanlık onuru Engizisyon Mahkemesinde acımasızca yargılanan Galilei Galileo davasını unutmamış ve yeniden yargılamıştır.

1989 yılında uzaya gönderilen Galileo isimli insansız uzay aracı Jüpiter'e ulaşır. Galileo, 7 Aralık 1995 günü Jüpiter yörüngesine giren ilk uzay aracı olmuştur.

Engizisyon Mahkemesi Yargılamaları - II

JEANNE D'ARC'IN YARGILANMASI VE CEZANIN İNFAZI

Jeanne D'arc, Galileo'nun yargılanmasından yaklaşık 200 yıl önce yaşamış ve Engizisyon Mahkemesinin ilk sanıklarından biri olarak yargılanıp mahkûm olmuştur.

Jeanne D'arc 6 Ocak 1412 günü Fransa'nın Domremy Kasabası'nda orta sınıfa mensup son derece sofu ve Katolik olan, çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen bir ailenin, Jacgues D'arc'ın kızı olarak dünyaya gelir. Çocukluğunun ilk yıllarında kiliseden yoğun din eğitimi almıştır. Koyu dindar olan annesi, küçük yaşlarında Katolik Kilisesinin temel ilkelerini öğretir.

Çocukluğunu “Yüz Yıl Savaşları”¹ olarak anılan, İngilizlerin Fransız Tahtını ele geçirmek için Fransız halkına yaptığı katliamların hikâyelerini dinleyerek geçirmiştir. Düzgün fiziği ile bir kız çocuğundan çok sağlıklı bir erkek çocuğunu andırmaktadır.

Henüz on iki yaşına geldiğinde tanrının sesini duyduğunu ve bazı görüntüler aldığını, tanrının kendisini Fransa'nın düşman işgalinden kurtarmak ve Veliht Prens Charles'i tahta çıkartmak için görevlendirdiğini belirtir.

Sağlıklı ve atletik bir yapıya sahip olan D'arc'ın bu ifadeleri önceleri etrafındakiler, yakın çevresi ve din adamları tarafından ciddiye alın-

---

¹ Yüz Yıl Savaşları (1337-1453) İngiltere ve Fransa arasında yaşanmıştır ve aralıklarla 116 yıl sürmüştür. Savaşın ana nedeni İngiltere'nin Fransa topraklarına ele geçirmek istemesidir. Uzun süren savaşta Kreys Meydan savaşında Avrupa kıtasındaki savaşlarda ilk kez İngilizler tarafından top kullanılmıştır. Savaş Jeanne D'arc'ın ölümünden sonrada bir süre devam eder.

mayıp alayla karşılaşılır. 1429 yılına kadar Jeanne D'arc'ın aldığı görüntüler ve kulağına gelen sesler haberi kulaktan kulağa yayılır. Fransız ordu yetkilileri ve din adamları haftalarca süren sorgulamalarla onu yakından incelerler, dini bilgilerini ve kendisini sınarlar. Verdiği bilgiler neticesinde prensin yakınları Jeanne D'arc'ın Veliiaht Prens Charles ile görüşmesini sağlarlar.

Jeanne D'arc, Veliiaht Prens Charles ile yaptığı uzun görüşmelerden sonra prens ve yakınlarına duyduğu seslerin ve görüntülerin gerçek olduğuna inandırır. Henüz on yedi yaşında olan Jeanne D'arc ile Prens Charles birlikte zırh kuşanıp Fransız Ordusu'nun başına geçerler. İlk olarak yedi aydır işgal altında bulunan Orleans kentini, İngiliz işgal güçlerini bozguna uğratarak kurtarırlar. Daha sonra Patay'da işgal güçlerine karşı başarı elde ederek Patay'ı da düşman işgalinden kurtarırlar. Fransızlar, işgalci güçleri sürüp çıkartan ve milliyetçi duygularını yeniden canlandıran Prens Charles ve Jeanne D'arc'a büyük hayranlık duymaya başlamışlardır. Fransızlar Jeanne D'arc'ı bir azize gibi görmeye başlarlar.

D'arc, 17 Temmuz 1419 günü Prens Charles'ı Reims'e götürerek Fransa Kralı olarak taç giymesini sağlar.

Eylül 1429 günü İngilizler Paris'e saldırırlar. D'arc, çarpışmalarda yaralanmasına karşın askerlere cesaret vermek amacıyla savaşı alanından ayrılmaz. 23 Mayıs 1430 günü İngilizler ile işbirliği yapan Burgonyalılar, "Orleanslı kız" olarak tanınan Jeanne D'arc'ı yakalayarak İngilizlere teslim ederler.

Soruşturmanın hazırlık aşamasında Jeanne D'arc tutuklanır ve soruşturmayı yapmak üzere bir komisyon kurulur. Komisyon soruşturmaya D'arc'ın hayatının büyük bölümünü geçirdiği Domremy kasabasına gider ve yakınlarından onunla ilgili bilgiler toplar. Ancak komisyonun topladığı bilgiler D'arc'ın lehinedir. Domremy ahalisi ve tüm yakınları onu dini inançlarına bağlı, saf ve nezih bir hayat süren, çevresindekilere yardım eden bir genç kız olarak değerlendirirler. Engizisyon yargılamasına esas olması amacıyla yapılan bu soruşturma sonucundan beklenen sonuç alınamaması üzerine, soruşturma raporları mahkemeye sunulmaz.

Emmanuel Frémiet, Jeanne d'Arc heykeli, Place des Pyramides, 1874, Paris

Kilisenin kendi içinde yaptığı ön soruşturmadan sonra Jeanne D'arc, 20 Şubat 1431 günü Engizisyon Mahkemesinin önüne çıkartılır. Bir zamanlar ulusal kahraman olarak anılan D'arc, sanık olarak toplam 76 maddeden oluşan (Bazı kaynaklar suçlama sayısınının 70 olduğunu belirtmektedirler) son derece ağır ithamlar ile suçlanmaktadır. Kendisine yöneltilen suçlamalar özetle:

“Büyücülük, falcılık, sahte peygamberlik, Kötü ruhları çağırarak,
Sihirbazlık yapmak,

Katolik İnancı hakkında kötü şeyler düşünmek, Kâfirlik, puta taparlık, mezhep değiştirmek, Tanrıya ve azizlere karşı kâfirlik,

Fesatçılık, huzur ve barışı bozuculuk, kana ve kan dökmeye susamışlık,

Kadınlığa yaraşan utanç duygusundan yoksunluk, erkek elbisesi giyerek savaşçılar gibi davranmak, kilise disiplinine karşı gelmek,

Prensleri ve halkı doğru yoldan saptırmak,

Tanrıyı hiçe sayarak kendisine tapınılmasını kabul etmek, Ellerini ve elbisesini herkese öptürmek,

Frederic Theodore Lix (1830-1897) Jeanne D'arc, Louvre Müzesi-Paris

Tanrıya gösterilmesi gereken saygıyı ve yapılması gereken tapınmayı gasp etmek.”

D'arc, tüm suçlamaları tek tek reddeder. Dini konularda uzman bir ilahiyatçı gibi kendisini savunmasına karşın hukuki konularda bir avukattan yardım istemiş, bu istemi kabul edilmemiştir.

Çoğunluğu papazlardan oluşan Engizisyon Mahkemesi'nin ilk oturumlardaki yargıçları yüzden fazladır. Yargıçlar arasında Piskoposlar, ilahiyat doktorları, Fransa Engizitör yardımcısı ile İngiliz ve Paris Üniversitelerinden birkaç ilahiyatçı profesör de bulunmaktadır. Yargılama sürecinde tutukluluğu devam eden D'arc, cezaevinde çok zor koşullar altında tutulur. Kendisine cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerden daha az yemek verilmiş, yakınları ile görüşmesi kısıtlanmıştır.

Yargılama aşamasında sorgulama yapılırken, sayıları yüzü aşan yargıçlar kurulunun aynı anda ve üst üste sorduğu soruların hepsine yanıt vermekte zorlanmıştır. Üst üste gelen çapraz sorulara yanıt vermekte zorlanması üzerine D'arc mahkeme heyetine;

“Sorularınızı hep birden değil, sırayla sorunuz.” Uyarısında bulunmuştur. Hal böyle olmasına karşın sorulan sorulara sakin ve mantıklı yanıtlar vermiştir.

Uzun süren duruşmalardan sonra 19 Mayıs 1431 günü üniversite görüşünü mahkemeye sunar. Üniversitenin “sanığın suçlandığı maddelere ilişkin” görüşü aynı gün mahkemede okunur. Üniversite sanığı suçlu bulmuş, sanığın o ana kadar söylediklerini herkesin önünde geri alması gerektiğini belirtmiştir. Bu husus mahkeme tarafından birkaç kez kendisine ihtar olunur.

Yargılamayı ilk aşamasından beri İngiltere Kralı'nın danışmanlarından, ilahiyatçı ve kilise hukuku doktoru Caughon yönlendirmektedir. Caughon ve yardımcıları özellikle yargılamada sanığa yöneltilen suçlamaları kilise ile birlikte hazırlamışlardır.

24 Mayıs 1431 günü Jeanne D'arc sözlerini geri aldığını ve pişman olduğunu belirten metni imzalar. Hakkında ölüm cezası olarak hazırlanan mahkeme hükmü ömür boyu hapse çevrilir. Mahkeme

kararı uyarınca ömür boyunca hapiste kalacak, keder ekmeği yiyip, elem suyu içerek, cezaevindeki zamanını yaptıklarına ağlayıp, dualar ederek geçirecektir.

Ancak birkaç gün sonra cezaevinde kendisini görmeye gelen çoğunluğu din adamlarından oluşan engizisyon mahkemesi yargıçlarını erkek elbiseleri içerisinde karşılayıp azizlerin kendisini affettiğini söyler. Bu davranış Engizisyon Mahkemesi tarafından kabul edilemez bir davranıştır. Bu durum üzerine Engizisyon Mahkemesi, Jeanne D'arc hakkında verilen ölüm cezasının yerine getirilmesini kararlaştırır.

Mahkeme kararı 30 Mayıs 1431 günü eski bir pazar yeri olan Vieux-Marche meydanında, meydanda bulunan yüzlerce kişinin gözleri önünde, yakılarak infaz edilir.

Tutukluken ve yargılanması sırasında hiçbir girişimde bulunmayan Kral VII Charles, kararın infazından yaklaşık 20 yıl sonra 1450'de Engizisyon Mahkemesinden kararın yeniden gözden geçirilmesini ister. D'arc ailesinin başvurusu ile de Papa III. Calixtus bu başvuruyu kabul ederek, Jeanne D'arc'ın yeniden yargılanmasını kabul eder.

1456 yılında Papanın emri üzerine toplanan mahkeme Jeanne D'arc'ı giyabında yeniden yargılar ve suçsuzluğuna karar verir.

Jeanne D'arc, 16 Mayıs 1920'de Papa XV. Benedictus² tarafından azize ilan edilir.

24 Haziran 1920 günü toplanan Fransız Parlamentosu mayıs ayının ikinci pazar gününü Jeanne D'arc onuruna ulusal bayram günü kabul eder.

---

² XV. Benedictus, asıl adı Giacomo Paolo Giovanni Battista della Chiesa, (1854- 1922) 3 Eylül 1914 tarihinden 22 Ocak 1922 tarihindeki ölümüne dek görevde kalmış papadır.

SULTAN ABDÜLAZİZ'İN ŞÜPHELİ ÖLÜMÜ YILDIZ MAHKEMESİNDE YARGILAMA

*Kadı ola davacı ve muhızır¹ dahi şahit,
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?
Ziya Paşa*

Sultan Abdülaziz'in şüpheli ölümü

Sultan Abdülaziz, 3 Haziran 1876'da sarayda ölü bulunur. Abdülaziz'in şüpheli ölümünden sonra çeşitli söylentiler dolaşmaya başlar. Bir kısım çevreler Çerkez Hasan Bey'in intikam hırsıyla Sultan Abdülaziz'i öldürdüğünü, bir kısım çevreler de siyasi amaçlı öldürüldüğünü iddia ederler.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra bir süre tahta V. Murat² geçmiş ancak sağlık nedenleriyle uzun süre tahtı koruyamamıştır. Dönemin Padişahı Sultan 2. Abdülhamit'in, amcası Sultan Abdülaziz'e büyük bir yakınlığı vardır. Amcasına yapılanları ve ittihatçıların amcasını tahttan indirişlerini hiç unutmamıştır.

Ancak aynı ittihatçılar Mithat Paşa ve arkadaşları Sultan 2. Abdülhamit'i tahta çıkartmışlardır.

---

¹ Muhızır: Mahkeme görevlisi

² V. Murad, 33. Osmanlı padişahı ve 112. İslam halifesidir. Babası Sultan Abdülmecit, annesi Megrel asıllı Şevkefza Kadın Efendi'dir. Önceki Osmanlı padişahı Abdülaziz'in yeğeni ve sonraki Osmanlı padişahı II. Abdülhamid'in ağabeyidir.

Sultan 2. Abdülhamit, amcasının ölümünden sorumlu tuttuğu ve bir süredir siyasi faaliyetlerinden rahatsız olduğu Mütercim Rüştü, Mithat Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'yi suçlayarak Yıldız Mahkemesinde yargılanmalarını sağlar. Bu sanıklar daha sonra davanın asli failleri olarak Pehlivan Mustafa Çavuş, Mabeyinci Fahri Bey ve diğer sanıklarla birlikte yargılanırlar.

Mithat Paşa'nın yaşamı

Davanın asli sanıklarından asıl adı Ahmed Şefik olan Mithat Paşa (Midhad Paşa - Midhat Paşa), 1822 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Rumelili bir ulema ailesinin çocuğudur. Dedesi ve babası kadılık görevlerinde bulunmuşlardır. Dedesi Rusçuklu Kadı Hoca Ali Efendi, babası Kadı Eşref Efendi'dir. Eğitimini o dönemin ünlü medreselerinden Fatih Medresesi'nde yapmış, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. 1840 yılında, on sekiz yaşında iken Sadaret Mektubi Kalemine girmiştir. Dönemin Sadrazamı Mustafa Reşit Paşa'nın büyük desteği ile Avrupa başkentlerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Vezir rütbesiyle atandığı Niş Valiliği'nde Müslüman ve gayrimüslim halkla kurduğu iyi ilişkiler sonucu önemli hizmetler vermiş, Niş halkı tarafından çok sevilmiştir. Ziraat Bankası'nın çekirdeği olan İkraaz Sandıklarının kurulmasını sağlamış, daha sonra Tuna Valiliği yapmıştır.

1868 yılında Meclisi Valanın Şurayı Devlet ve Ahkam-ı Adliye olarak ayrılması üzerine Şurayı Devlet Başkanlığına (Danıştay) atanmış ve Şurayı Devletin ilk başkanı olmuştur. Mahmut Nedim Paşa tarafından önce Edirne Valiliği'ne atanmış, 1869 - 1872 yılları arasında Bağdat Valiliği yapmıştır. Bağdat Valiliği döneminde Bağdat şehri gelişmiş, o zamana kadar kabilelerin ve çetelerin baskınlarına uğrayan şehirde huzur ve asayiş sağlanmıştır. Kent içerisinde yağmacılara karşı düzensiz ve şekilsiz olarak hazırlanan surları yıktırarak şehrin ortasına geniş bir cadde yaptırmıştır.

Sonraları, İstanbul'a çağrılarak Adliye Nazırlığı ve Selanik Valiliği görevlerinde bulunmuş, kısa bir süre Sadrazam olarak görev yapmıştır. Kanunu Esasi (Anayasa) Hazırlama Komisyonu Başkanlığı görevini üstlenerek Kanunu Esasi'nin hazırlanmasında etkin rol oynamıştır.

Mithat Paşa

Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa'nın istifası üzerine ikinci kez Sadrazam olarak atanmış, Sadrazamlığının beşinci günü Kanuni Esasi'nin ilanını Babıali'de bir söylev ile açıklamıştır. 2. Abdülhamit ile olan anlaşmazlığı nedeniyle 5 Şubat 1877 günü azledilerek yurtdışına sürgüne gönderilmiştir.

Şubat 1877'de İtalya'nın Brindizi Limanı'nda karaya ayak basar. Mithat Paşa devlet töreni ile karşılanır. Karşılama da bir İngiliz milletvekili heyeti hazır bulunur. Bismarck bir demeç vererek Paşadan "en yüksek dereceli devlet adamı" olarak söz eder. Paşa'nın sürgünlüğü yirmi ay sürer.

Bir süre yurtdışında dolaştıktan sonra Ağustos 1878'te Sutherland Dükü'nün konuğu olarak İskoçya'da iken Sultan'ın geri dön emri üzerine yurda gelir. Bir süre sonra Girit'e atanır. Girit'e yerleşmesinden

iki ay sonra Suriye Valiliğine atanmıştır. Daha sonra atandığı Aydın Valisi olarak görevde iken Abdülaziz'in şüpheli bir biçimde ölmesi sonucu açılan soruşturma nedeniyle hakkında tutuklama kararı çıkarıldı. 17-18 Kasım günü İzmir de bulunan konağı askerler tarafından kuşatılır. Önce İngiliz Konsolosluğu'na diplomatik olarak sığınmayı düşünür. Ancak İngiliz konsolosu o gün konsoloslukta bulunmamaktadır, bu nedenle Fransız Konsolosluğuna sığınır. Önce Fransız Konsolos Mithat Paşa'ya sığınma hakkı tanır. O tarihlerde Fransa Tunus'a el koyabilmek için Osmanlı Hükümeti ile yoğun görüşme içerisinde. Fransız Hükümeti Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerin bozulmasını istemediğinden yargılamanın halka açık bir mahkemede yapılacağına ilişkin güvence alması üzerine Mithat Paşa'nın diplomatik sığınma istemini geri çevirir.

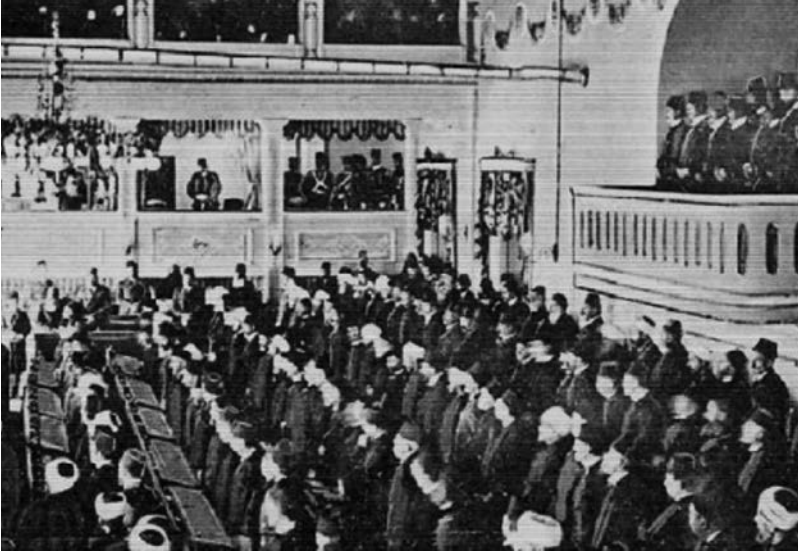
Daha sonra, Konsolosluk Mithat Paşa'yı almak için İstanbul'dan İzmir'e gelen Adliye Nazırı tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'ya teslim eder.

Yıldız Mahkemesinde yargılama

Yıldız Mahkemesinde görülen davada Mahkeme Başkanlığını Ali Sururi Efendi, İkinci Başkanlığı Hristo Foridi Efendi, üyelikleri Hüseyin Hamit Bey, Mehmet Emin Bey, Hacı Emin Efendi yapmışlardır. Mahkeme heyetinde zaman zaman Gadban Efendi, Emrullah Efendi de yer almışlardır. Yargılamada Müdde-i Umumi (Savcı) olarak Abdüllatif Bey görev yapmıştır.

Yıldız Mahkemesi Başkan ve Üyeleri

Mahkeme Başkanı Sururi Efendi, Antalya İlinin İbradı Kasabası'ndandır. Ailesinde tanınmış kadılar bulunmaktadır. Babası Kadı Ali Nazif Efendi'dir. Dedesi ise Kadı Abdurrahman Paşa'dır. Temel hukuk eğitimi almayıp medrese eğitimi almıştır. 1876 yılında Edirne Divanı Temyiz Başkanı iken, İstinaf Mahkemesi Hukuk Dairesi Üyeliğine atanmıştır. Daha sonra Edirne Vali Yardımcılığına ve Adliye Nazırı Cevdet Paşa'nın teklifi ile İstinaf Mahkemesi Birinci Ceza Dairesi Başkanlığına atanmıştır. Ceza Dairesi Başkanı iken geçici olarak Yıldız Mahkemesi Başkanlığına getirilmiştir. Yıldız Mahkemesindeki hizmetleri karşılığı yargılama tamamlandıktan sonra İstanbul Kadı-

1876 Meclis-i Mebusanı

lığına atanmıştır. Ali Sururi Efendi ile sanıklardan Mithat Paşa'nın arası, Mithat Paşa'nın Tuna Valiliği sırasında açılmıştır. Sururi Efendi yargılamanın başlamasından önce birçok kez Mithat Paşa ile ilgili Abdülhamit'e jurnal vermiş, ihbarda bulunmuştur.

İkinci Başkan Hristo Foridi (Forides) Efendi, Sarraf Sakızlı Hiristo Foro Fornaki'nin oğludur. Rum Mektebinde okumuş, Liman Dairesi Pasaport Bölümünde çalışmış, polis müdürlüğünde tercümanlık yapmış, Rumca basılan gazetelerde muhabirlik yapmıştır. Temel hukuk eğitimi almamıştır. Beş bin beş yüz kuruşla çalışmakta olduğu İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi İkinci Başkanı iken Yıldız Mahkemesine atanmıştır. Yıldız Mahkemesindeki yargılamadan sonra Mülkiye rüt-belerinde önemli görevler almıştır.

Yıldız mahkemesine atananlara ödenen ücretler zamanın benzer görevlilerine ödenen ücretlerin çok üzerindedir.

Mahkeme üyesi Hüseyin Hamit Bey, Kıbrıs eşrafından Hacı Salih Bey'in oğludur. İlk tahsilinden sonra Arapça ve Farsça dersler gör-

müş, sınavla sadaret makamına memur olarak girmiştir. İstinaf Mahkemesi Hukuk Dairesi Üyesi iken dört bin yedi yüz elli kuruş maaşla Yıldız Mahkemesine atanmıştır.

Mahkeme üyesi Mehmet Emin Bey, Herman Şulenz isimli Alman vatandaşının oğludur. Almanya'da Rostok Üniversitesinde ve Londra Üniversitesinde Hukuk ve Siyasal bilgiler eğitimi almıştır. Yıldız Mahkemesinin temel hukuk eğitimi alan tek üyesidir. 1881 tarihinde açılan Mektebi Hukukun ilk müdürlüğünü yapmış, İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Üyeliği ve Mektebi Hukuk Müdürlüğünü birlikte yürütmüştür.

Yargılamada Müdde-i Umumi (Savcı) olarak Abdülatif Bey yer almıştır. Sultan Mahmut zamanında görev yapan Sadrazam Benderli Selim Mehmet Paşa'nın yeğenidir. Temel eğitiminden sonra Harbiye Nezaretinde görev almış, daha sonra Zaptiye Nezaretinde görev yapmıştır. İstanbul İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Müdde-i Umumi iken Yıldız Mahkemesine atanmıştır. Yıldız Mahkemesindeki görevinden sonra Üsküdar Müddei Umumisi olmuştur. Bu görevden disiplinsizliği ve hakkında yapılan çok ciddi şikâyetler nedeniyle azledilmiş, daha sonra Sultan Abdülhamit kendisini himaye ederek eski görevine atamıştır. İstanbul İstinaf Mahkemesi Müdde-i Umumiliği görevinden sonra Edirne İstinaf Mahkemesi Müdde-i Umumiliğine atanmış, buradan da azledilmiştir. Müfettiş raporlarıyla Edirne İstinaf Mahkemesinden azledilmesine rağmen Yıldız Mahkemesindeki çalışmaları nedeniyle Kastamonu ve Bursa Müdde-i Umumiliklerine atanmıştır.

Fransız Le Gaulois gazetesi, İstanbul'daki özel muhabirinin 1 Temmuz 1881 tarihinde gönderdiği yazısında bu davaya, hâkimi devlet olan, bağımsız olmayan bir mahkeme heyetinin baktığını ve Paşa'nın düşmanlarını çok sevindirdiğini kesin bir dille belirtmiştir. Gazeteye göre mahkeme başkanı Sururi Efendi orta boylu, tipik Türk görünümlü, kısık sesli ve eskiden Tuna vilayetinde Paşa'nın emrinde çalışmış Paşa'ya düşman birisidir. Kalın sesli, sakallı, zeki, her şeyi yapabilecek kabiliyette, Rumlardan hoşlanmayan bir Rum olan Hristo Foridi (Forides) Efendi de Mithat Paşa'yı sevmez diye bilinmektedir. Gazete Mithat Paşa'nın Abdülaziz'in ölümünü, İzmir'deki Fransız

konsolosluğuna sığınma durumunu ve yalancı şahit olayını davanın en önemli noktaları olarak gördüğünün altını çizmiştir.

Sanıkların yargılanmaları güvenlik gerekçesi ile adliye yerine Yıldız Sarayı'nın bahçesinde kurulan bir çadırda yapılmıştır. Yargılamanın başlaması ile sarayın bahçe girişine ahşaptan oluşturulan iki karakol yargılamaya abartılı bir güvenlik görüntüsü verir. Dinleyicilere yerler ayrılarak, numaralı giriş kartları dağıtılır. Dinleyicilerin arasına taşkınlık yapanları izlemeleri için hafiyeler yerleştirilir. Yargılamayı yurtiçinden ve özellikle yurtdışından izlemeye gelen gazetecilerin isimleri ve kimlikleri saptanır.

Yargılamanın önceleri Ayasofya'daki eski mebusan salonunda yapılması düşünülmüş, ancak maktulün padişah olması, davanın açılmasına neden olanın da o dönemin hükümdarı Abdülhamit olması nedeniyle yargılamanın Adliye'de yapılmayıp, padişaha yakın bir yerde ve onun kontrol kurabileceği bir yakınlıkta yapılmasına karar verilir.

Mahkeme yeri olarak Yıldız Köşkü yakınındaki Abdülhamit tarafından yaptırılan Malta Karakolhanesinin yanındaki etrafı parmaklıklarla çevrili alan saptanır. Ve bu alana büyükçe bir çadır kurulması kararlaştırılır. Arap tarzı biçiminde yapılan çadırın dışı yeşil ve beyaz olup, iç kısmı mavi beyaz ipeklerle süslenir. Çadırın ön kısmı çadıra giremeyenler tarafından rahat izlenebilmesi için açık bırakılmıştır. Çadırın içindeki karşılıklı geçitlere sanıklar oturtulmuş, mahkeme heyeti yarım daire biçiminde ve yerden bir metre kadar yüksekte bir kürsüde oturmuştur.

Mahkeme heyetinin, mahkeme başkanı ve savcının hemen arkasında iki adet yaldızlı koltuk yer alır. Bu koltuğa yargılama esnasında Adliye Nazırı Cevdet Paşa oturmuştur. Mithat Paşa ve yabancı gazeteciler Cevdet Paşa'nın mahkeme başkanı ve savcuyu baskı altında tutmak için bu koltuklara oturduğunu belirtmişlerdir.

Mahkeme heyetinin hemen arkasında yer alan iki yaldızlı koltuktan diğerine yargılama boyunca Mabeyincinin oturması Abdülhamit'in duruşma boyunca yargıçlara yaptığı yoğun baskının göstergesidir.

Mahkemeye gelecek olanlara özel olarak bastırılan giriş bileti -Duhuliyeye bileti- verilir. Biletler iki parçadan olup, biri mahkemeye girerken

görevlilere verilmekte, diğeri ise izleyicinin elinde kalmaktadır. Biletin üzerinde ziyaretçinin ad ve soyadı, hangi ülke vatandaşı olduğu yazılıdır. Bilet üzerinde:

“Malta Karakol Hanesindeki Muhakemenin Seyr ve Temaşasının Mez’uniyetini Haiz Duhuliye Biletidir” yazısı bulunmaktadır.

Yargılamanın güvenliği için Yıldız Komutanı Tevfik Paşa, Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa, Taşkışla Komutanı Osman Paşa ve Miralay Ali Bey görevlendirilirler. Yargılamanın güvenliği için atanan görevlilere yargılamanın başlayacağı 27 Haziran 1881 günü beş maddeden oluşan bir talimatname verilir.

Yargılamanın başlamasından beş gün önce mahkeme tarafından sanıklara avukat tutmaları, eğer avukat tutmazlar ise kendilerine hükümetçe avukat atanacağı bildirilir. Sanıklardan Mithat Paşa kendi el yazısı ile mahkemeye verdiği dilekçede hakkında verilecek her türlü karara karşı diyeceği bir şey olmadığını belirtir. Mahkeme Başkanı Mithat Paşa ve diğer sanıklardan avukat tutmalarını ısrarla bir kez daha ister.

Sanıklara avukat tutabilecekleri bildirilmiş ancak istedikleri avukatı görevlendiremeyecekleri, sadece hükümetin belirlediği ve ekli listede yer alan avukatlardan birini görevlendirebilecekleri tutanakla kendilerine bildirilmiştir.

Yargılamaya 27 Haziran 1881 Pazartesi günü saat 11.00 itibarıyla başlanır. Yargılamanın gün ve saati önceden gazetelerde ilan edilerek bildirilir.

Yargılamaya ilk gün yaklaşık 200 kişi kadar katılan olur. İzleyenler arasında nazırlar, vekiller, İran Elçisi Muhsin Han, Sırbistan Elçisi, Sefirler, tercümanlar, üst düzey hükümet görevlileri, ulusal gazetelerin muhabirleri ve başyazarları, yabancı gazetelerden Thames, Standard Independence gazetelerinin muhabirleri bulunur.

Sanıklar kendilerine ayrılan yere alınırlar, yanlarında avukatları bulunur. Sanıkların hemen arkasında silahsız muhafızlar yer alır. Mithat Paşa yargılama başlamadan önce kendisinin ayrı yargılanmasını istemesi nedeniyle yargılamanın ilk duruşmasında bulunmaz. Siyah

cübbe ve beyaz sarık ile yargılamada yerini alan Mahkeme Başkanı Mehmet Sururi Efendi yargılamanın başında usul ve esasları anlatan ve yasa maddelerini de içeren bir açış konuşması yapar. Daha sonra sanıkların kimlik tespitine geçilir.

Mahkemenin başlaması ile Abdülaziz'in ölümüne ait doktor raporu ile bir bohça içerisinde bulunan kanlı elbiseleri mahkemeye Mabeyinci Besim Bey tarafından teslim edilir. Ayrıca mahkemeye ölüme neden olan bir makas da teslim edilir. Ancak bu ölüme neden olan değil, benzer bir makastır.

Sanıkların tamamı hakkında Müdde-i Umumi olarak Abdüllatif Bey tarafından hazırlanan iddianameyi (ithamname) başkatip ve zabıt kağıtları sırayla okur.

İddianamede özetle:

“Abdülaziz devrilip Ortaköy de Feriye Sarayı'na kapatıldıktan sonra Mithat, Rüştü, Mahmut, Celalettin, Nuri Hüseyin, Avni Redif Paşalar kendisini öldürmeyi tasarlamışlardır. Tasarlayıcılar, hazırlanan planın hayata geçirilmesi için mabeyinden Fahri Bey, Pehlivan Mustafa, Boyabatlı Hacı Ahmet ve Cezayirli Mustafa isimli kişileri görevlendirmişlerdir. Namık Paşazade Binbaşı Yaver Ali Bey, Miralay İzzet Bey, Mabeyinci Seyyit Bey ve Feriye Karakolundan Kolağası Necip Bey diğer sanıklara yardımcı olmuşlardır. Cinayetin planlamacıları Paşalar olmuş diğerleri ise Paşalara tetikçilik yapmışlardır. Tetikçiler Periy Sarayı'nda devrik Sultan Abdülaziz'in odasına girmişler, Fahri Bey Sultan'ın kollarını tutmuş, ötekiler de önce çakıyla damarlarını kesmişler, daha sonra göğsüne birçok kez saplayarak Abdülaziz 'i öldürmüşlerdir.”

Savcı iddianamede sanıklardan Seyit Bey ve İzzet Bey için 10 yıl hapis diğer sanıklar için ise idam ister.

Yıldız Mahkemesindeki yargılamada Mithat, Mahmut ve Nuri Paşalar avukatların ücretlerini kendileri öderler. Diğer sanıkların avukatlarının ücretlerini hükümet ödemiştir. Yargılamada Mithat Paşa ve Nuri Paşa'nın avukatlığını Mehmet Şehri Efendi, Mahmut Paşanın avukatlığını Kastaki Sardenski Efendi, Necip Bey, Pehlivan Mustafa Çavuş ve Hacı Mehmet'in avukatlığını Manyasizade Refik Bey; Fah-

ri Bey ve Cezayirli Mustafa'nın vekilliğini Mehmet Ali Efendi, İzzet, Seyyid ve Ali Beyler'e İzzet Efendi vekil olarak atanmıştır. Sanık avukatları dönemin renkli kişileridir.

Yıldız Mahkemesinde görev yapan avukatlar

Abdülaziz'i bizzat öldürmekle suçlanan sanıklar Necip Bey, Mustafa Çavuş ve Hacı Mehmet'in avukatı Refik Bey, Hukuk Mektebi'ni 1872 tarihinde bitirmiş, bir süre Hukuk Mahkemesinde çalıştıktan sonra devlet hizmetinden istifa ederek 1881 yılında avukatlığa başlamıştır. Yargılamadan sonra Mülkiye ve Hukuk Mektebinde öğretmenlik yapmış, daha sonra İstanbul'dan ayrılarak Kavala ve Selanik illerinde avukatlık yapmıştır. İttihat Terakki'nin kuruluş çalışmalarına katılmış, 1908 de Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul Mebusu ve Adliye Nazırı olarak görev yapmıştır.

Mahmut Paşa'nın avukatı Kostaki Sardenski Efendi, İstanbul Barosunun 1878 tarihinde yapılan ilk Genel Kurulunu en yaşlı üye sıfatıyla açmış, Genel Kurul açılış konuşmasında savunma mesleğinin tarihini uzun uzadıya anlatmıştır. Daha sonra yapılan Yönetim Kurulu seçiminde İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyeliği'ne seçilmiştir.

Mithat Paşa ve Nuri Paşa'nın avukatlığını yapan Mehmet Şehri Efendi, İstanbul Barosunun 1878 tarihinde yapılan ilk Genel Kurulunda, Baron Başkan Yardımcılığı görevine getirilmiştir.

Yargılamaya sanıklardan Pehlivan Mustafa Çavuş ile başlanır. Pehlivan Mustafa Çavuş'un avukatı Manyasızade Refik Bey hiç alışık olmayan bir biçimde müvekkilinin bu cinayeti işlediğini, ancak cinayeti işlemeden önce emir alması nedeniyle müvekkilinin cezasının indirilmesini ister. Yargılama çok ilginç başlamıştır. Daha sonra kendisine söz verilen Pehlivan Mustafa Çavuş ifadesini adeta ezberlemiş gibi olayı anlatır ve suçunu itiraf eder. Olayın meydana gelmesinde Nuri Paşa ve Mahmut Paşa'nın kendisine emir verdiğini bu nedenle Sultan Abdülaziz'i öldürdüğünü söyler.

Daha sonra Hacı Mehmet dinlenir. Hacı Mehmet, Pehlivan Mustafa'nın ifadesini doğrular. Pehlivan Mustafa'nın Abdülaziz'in damarını bir çakı bıçağı ile açtığını söyler.

Cezayirli Mustafa kendisine yöneltilen suçlamaları reddeder. Kendisinin ölüm sırasında Sultan Abdülaziz'in bacaklarını tuttuğu iddiasını reddeder. Sorguda baskı ve işkence ile ifadesinin alındığını ve bu ifadesini kabul etmediğini söyler.

Mabeynci Fahri Bey en ince ayrıntısına kadar olay günü Topkapı Sarayı'na gidişini anlatır. Devamla, "Sultan Pazar sabahı sakalını düzeltmek için bir ayna ile makas istedi. Valide Sultan'ın emrindeki kadınlardan biri sultanın ne yaptığını anlamak için odasının penceresinden bakmış, dairesinde görememiş. Göremeyince bağırmağa başlamış. Bu feryat üzerine koşarak odasına gittik merhumu uzanmış bir halde kanlar içinde bulduk."

Sanıklardan Necip Bey de suçlamaları reddederek ifadesinde, "Ben rıhtım üzerine açılan kapının muhafazasına memur idim. Saray içerisinde olanı biteni bilemezdim. İntiharın ayrıntısını ben de herkesle birlikte öğrendim" demiştir.

Mahkemedeki sorguda sanıklardan Namık Paşazade Ali Bey'de suçlamaları reddetmiştir. Bu sanığın sorgusundan sonra Mahkeme Başkanı Sururi Efendi yerini Hiristo Forides'e bırakır. Mahkeme Başkanlığı'na Hiristo Forides'in gelmesi ile yargılama hareketli bir hal alır. Sanık sorguları sanıkların bireysel anlatımlarından çok, soru ve cevap şekline döner. Hiristo Forides, Damat Mahmut Paşa'yı uzun süre sorgular.

Mahkeme Başkanı Nuri Paşa'yı da sıkıştırmaya çalışır. Nuri Paşa suçlamaları reddederek, mantıklı yanıtlar verir. Sorgulamayı kendi kontrolüne çekerek şöyle bitirir:

"Sultan Abdülaziz'in kendi hayatına kast eylediğini, kendisini yaraladığını ve vahim vaziyette bulunduğunu gelip bana haber verdiler. Olay yerine gittim. Derhal doktor çağrılmasını ve özellikle şahsi doktoru Marko Paşa'nın gelmesini istedim. Doktorlar ve devlet görevlileri aynı zamanda geldiler. Naaşı muayene ettiler ve doktorlar intihara hükmeden bir rapor imzaladılar. Hatta ben rapor hakkında Marko Paşa'nın diğer doktorlar ile görüştüğünü bile işittim" der.

Mahkeme başkanı Forides, yargılamanın o aşamasına kadar duruşma çadırında bulunmayan Mithat Paşa'nın Malta Köşkünden getirilmesini ister.

Bir süre sonra Mithat Paşa üzerinde koyu gri renkte bir yazlık elbise ile elinde notlar ve defterler olduğu halde duruşma salonuna gelir Mahmut Paşa'nın yanına oturur.

Mithat Paşa'nın kimlik tespitinden sonra sorgulamaya başlanır. Öncelikle iddianamenin sadece kendisini ilgilendiren kısmı okunur. Bu duruma itiraz eden Mithat Paşa ithamnamenin (iddia- name) tamamının okunmasını istese bile mahkeme başkanı sadece kendisi ile ilgili bölümü okutur. Sorgusu sırasında Paşa Mahkeme Başkanı ile tartışır. Bu tartışma sorgudan çok adeta karşılıklı tartışma biçimine döner. Başkan Abdülaziz'in ölümünü araştıran komisyon ile ilgili sorular sorar. Mithat Paşa, Abdülaziz'in güvenliğinden, sarayın korunmasına ve ölüme ilişkin doktor raporuna varıncaya kadar sorulan

Mithat Paşa ve yaveri

tüm soruları yanıtlar. Bir ara tarihin birçok aşamasında yaşanan olay gerçekleşir. Sanık olarak yargılanan Mithat Paşa, Mahkeme Başkanı Forides'e Abdülaziz'in yaralarının nerede olduğunu, hatta göğüs üzerindeki yaranın tam olarak nerede bulunduğunu sorar.

Aralarında komik konuşmalar geçer.

Forides; "Sultan Abdülaziz'in ölümünü takip eden gecede Periye Sarayı'nda şenlik yapılmış ve karakoldakiler eğlence düzenleyerek zeybek oynamışlar, merhumun çocukları ve eşleri gözyaşına hürmet etmeksizin zevke ve eğlencelere dalmışlardır. Bu canavarlığın cinayet araştırma komisyonunun izni olmadan yapılamayacağı muhakkaktır."

Mithat Paşa; "Ah siz komisyonun, askerin zeybek oyunu ile meşgul olmasını istiyorsunuz. Bu kadarı fazladır."

Yargılamada dinlenen tanıklardan Haremağası Reyhan, Fahri Bey, Cezayirli Mustafa ve Hacı Mehmet'in padişahı tuttuğunu, Mustafa Pehlivan'ında padişahın kollarını kestğini söyler.

Tanık Hadım Rakım Ağa benzer ifade verir.

Hadımağası Nazif, Fahri Bey, Cezayirli Mustafa ve Hacı Mehmet'in Padişah'ın odasına girdiğini söyler.

Sarayda yaşayanlardan Zevkyap Kalfa, gürültü üzerine Abdülaziz'in odasına girdiğini, o sırada pencereden birinin atladığını, bu kişinin Cezayirli Mustafa olduğunu, o sırada koltukta bulunan Sultan'ın elinde kan izi olmadığını belirtir.

Daha sonra cesedi muayene eden doktorlar Doktor Markel ve Doktor Marko Paşa ceset üzerinde yaptıkları muayeneyi anlatırlar.

Dinlenen tanıklar tanıklığa başlamadan önce inandıkları kutsal kitap üzerine mahkemede doğru söyleyeceklerine dair ayrı ayrı yemin etmişlerdir. Doktor Markel Tevrat'a, Doktor Marko Paşa İncil'e diğer tanıklar Kuran üzerine yemin ederek tanıklık yapmışlardır.

Sonraki günlerde yargılamanın asli sanıklarından Mithat Paşa, devam eden savunmasında iddianamenin düzmece olduğunu, iddianamede tam doksan üç adet yalan ve yanlış ifade yer aldığını söyler.

Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın tanık olarak dinlenmesini talep eder. Yargılamanın devamında Mithat Paşa, Mahkeme Başkanı Sururi Efendi'nin kendisi ve diğer sanıklar ile kişisel kin ve gaezi olduğunu belirtmesi üzerine Sururi Efendi başkanlıktan sinirlenerek ayrılır ve yerine Mahkeme Başkanı olarak Hristo Forides Efendi geçer.

Pertevniyal Valide Sultan, Sultan'ın ölümünden hemen sonra intiharı gözleriyle gördüğünü en ince ayrıntısına kadar yakınlarına ve saraydakilere anlatmıştır. Ancak, duruşmaların başlaması ile Pertevniyal Valide Sultan derin bir suskunluğa gömülür. Valide Sultan'ın Mithat Paşa'ya kızgınlığı vardır. Mithat Paşa sadrazamlığı döneminde saraydaki lüzumsuz harcamaları kısıtlamış, yetkisiz kişilerin devlet idaresinden elini çekmesi için çaba sarf etmiştir. Bu durum valide sultanın saraydaki otoritesini zayıflatmıştır. Pertevniyal Valide Sultan da sarayda bulunan birçok kişi gibi kısıtlamalardan dolayı Mithat Paşa'ya düşmanlık beslemişlerdir.

Pertevniyal Valide Sultan, duruşmaların bitmesinden sonra 20 Temmuz 1881 günü Sultan Abdülhamit'e bir mektup yazar. Mektubun en ilginç yanı, mektupta Abdülaziz'in katledilmesi, öldürülmesi ifadesi kullanılmamış, "şehadet" kelimesi kullanılmış ve Abdülhamit'e yargılamanın sağlanması ve sanıkların cezalandırılması için gösterdiği gayret nedeniyle teşekkür edilmiştir.

Yargılamada daha başka ilginç olaylar yaşanır. Tanık olarak dinlenen dönemin renkli isimlerinden Dr. Marko Paşa, Çırağan Sarayı'ndaki cinayeti ve Abdülaziz'in kalbi üzerinde bir yara olduğunu bizzat gördüğünü söyler. Cinayeti gördüğünü iddia eden tanık Dr. Marko Paşa'ya sanık vekilleri cinayeti nereden gördüğünün sorulmasını isterler. Sanık vekillerinin sorusu mahkeme başkanı tarafından tanık Dr. Marko Paşa'ya yöneltilir ve yanıt vermesi istenir. Dr. Marko Paşa'nın evi boğazın öteki yakasındadır. Cinayeti boğazın karşı kıyısından gördüğünü söylemesi üzerine duruşma salonunda gülüşmeler olur.

Yaşamının son dört yılını İstanbul dışında geçiren Mithat Paşa'nın özgürlükçü, dürüst, yurtsever savunması izleyenler tarafından takdirle karşılanır. İnatçı ve gururlu kişiliği diğer sanıkların yanında kendisini

göstermiştir. Tüm Avrupa yargılamayı ağırlıklı olarak Mithat Paşa'nın kişiliği nedeniyle izlemektedir. Mithat Paşa, yargılamanın her aşamasında yasalara ve devlete olan saygısından bahseder. Bu ifadesinin tekrarı sırasında yargılama savcısı Abdüllatif Bey ayağa kalkarak:

“Mithat Paşa yasalardan bahsediyor, yasalara duyduğu saygıdan bahsediyor, kendisi yasaları tanımıyor, yasalara saygı göstermiyor. Kendisi Usul-ü Muhakeme Kanunu istemiş, gönderdik, yırtıp sobaya atmış.” der.

Böylesi bir tavır Mithat Paşa'yı fazlasıyla şaşırtır. Ayağa kalkıp halen elinde bulunan kitabı göstererek, “Efendi, efendi yakmış olduğumu beyan ettiğiniz kanun budur ve elimdedir. Şu yalanı neden söylemeye mecbur oldunuz?”

Abdüllatif Bey cevaben, “Evet budur. Lakin bilemem, bana böyle söylediler.”

Buna karşılık Mithat Paşa, “Yalan söylüyorsunuz, yalan olduğunu kabul ediyorsunuz. Sonra o yalanı benim kabul etmemi bekliyorsunuz. Ey reis efendi, bu olay bizim mezar taşımıza yazılacak bir olaydır” diyerek tepki gösterir.

Sanıklardan Mustafa Pehlivan, Hacı Mehmet ve Necip Beylerin Avukatı Manyasızade Refik Bey savunmasında, “Merhum Sultan Abdülaziz'i Mustafa Pehlivan ve Hacı Mehmet'in Mahmut ve Nuri Paşaların verdikleri emir ve talimatla katlettiğini itiraf ettiklerini, ancak asıl suçluların öldürme emrini veren Mahmut ve Nuri Paşa olduğunu, Necip Bey'in de olay sırasında saray haricinde bulunduğundan hiçbir şeyden haberi olmadığını” beyan eder.

Sanıklardan Fahri Bey ve Cezayirli Mustafa'nın Avukatı Mehmet Ali Efendi savunmasında, “Sanık Fahri Bey'in çok kuvvetli bir bünyeye sahip Sultan Abdülaziz'i omuzlarından tutacak kadar kuvvetli olamayacağını, diğer sanık Cezayirli Mustafa'nın haftanın sadece bir günü sarayda olduğunu ve cinayetin işlendiği gün sarayda dahi bulunmadığını” beyan eder.

Sanıklardan Seyyid, İzzet ve Ali Beylerin Avukatı İzzet Efendi savunmasında, “Yargılamada Seyyid, İzzet ve Ali Beyler hakkında ile sürü-

len delillerin bu sanıkların mahkûmiyetlerini gerektirecek nitelikte olmadığını, ek soruşturma yapılmasını ya da sanıkların mevcut delillerle beraat etmeleri gerektiğini” beyan eder.

Nuri Paşa ve Mithat Paşa'nın Avukatı Şehri Efendi savunmasında, “Mithat Paşa hakkında savunmasını bizzat kendisinin yapmak istediğinden sadece Nuri Paşa hakkında savunma yapacağını, Nuri Paşa'nın böyle bir cinayete karışması için hiçbir makul sebebinin olmadığını, dosyada mevcut delillerin Nuri Paşa'nın mahkûmiyetine yeterli olmadığını, suçlamanın bazı sanıkların suçlayıcı ifadelerine dayandığını, esasen Nuri Paşa'nın Abdülaziz'in katli için bir emir vermediği gibi suçlamada bulunan bir kısım sanıklara ona iyi hizmet etmeleri yönünde talimat verdiğini” beyan eder.

Sanık Damat Mahmut Paşa'nın Avukatı Kastaki Sardenski Efendi, Sokrates usulü soru cevap biçiminde bir savunma yapar. Savunmasında üç noktanın önemli olduğunu:

Mithat Paşa'nın hapsedilip boğdurulduğu Taif kalesi ve zindanı

“1. Cinayet var mıdır?

2. Müvekkilim bu cinayete karışmış olabilir mi?

3. Bu işi tasarlayanların bir lideri olabilir mi?

Bu soruların hiç birisine olumlu cevap verilemeyeceğinden müvekkilinin kusursuz olduğunu” beyan eder.

Damat Mahmut Paşa avukatı savunma yaparken avukatına müdahale etmiş, mahkeme heyetine kendisinin avukatı ile yeterince görüşemediğini, savunmasına kendisinin devam edeceğini söylemiştir.

Hızla devam eden yargılama 27 Haziran 1881 günü neticelenir, Yargılama 3 gün ve 6 celse sürmüştür. Mahkeme başkanı temyiz yolu açık olmak üzere kararı okur:

“Pehlivan Mustafa, Cezayirli Mustafa, Fahri, Namık Paşazade Ali ve Necip Beylerin cinayeti bizzat işlemeleri nedeniyle idamlarına, Mithat, Rüstü, Mahmut Celalettin ve Nuri Paşaların suç ortaklığından idamlarına, Seyyit ve İzzet Beylerin de onar sene kürek cezası ile cezalandırılmalarına oybirliğiyle karar verilmiştir.”

Mithat Paşa ve sanıklar mahkeme kararını temyiz ederler. Temyiz Mahkemesi, temyiz itirazlarının hiçbirini dikkate almaz. Yıldız Mahkemesi'nin idam kararını aynen onaylar. Abdülhamit batılardan gelen tepkinin bir ölçüde engellenebilmesi amacıyla mahkûmiyet kararını Vekiller Heyeti'ne götürür. 21 Temmuz 1881 günü Padişahın başkanlığında toplanan Vekiller Heyeti'nin yirmi beş üyesinden on beş üyesi hükmün yerine getirilmesini onaylar, on üye ise mahkeme kararının hafifletilmesini isterler.

Temyiz Mahkemesi'nin ve Vekiller Heyeti'nin kararlarından sonra Sultan Abdülhamit'e yurt içinden ve özellikle Avrupa'dan çok fazla baskı gelmesi üzerine, Sultan, “yüce insanlığını ve merhamet duygularını kanıtlamak amacıyla”, idam cezası ile cezalandırılan sanıkların cezalarını ömür boyu hapis cezasına çevirir.

Sultan'ın bu kararı üzerine Necip Bey, Seyyit Bey, Pehlivan Mustafa, Damat Nuri, Mithat ve Mahmut Celalettin Paşalar Mekke üzerinden Taif'e sürgüne gönderilirler. Mithat Paşa'nın uzun ve eziyetli bir yol-

culuktan sonra Taif'e gönderilmesi, cezaevinde sağlıksız koşullarda tutulması, kendisine kötü muamele yapılması Avrupadaki siyasi çevrelerce yakından izlenmektedir. Bu durum İstanbul Hükümeti'nde ciddi sıkıntı yaratır.

Bir kısım tutucu çevreler, olayların daha fazla uzamaması, gündemde kalmaması gerektiğini düşünerek Paşaların infazına karar verirler. Taif zindanlarında Mülazım-ı Evvel Ödemişli Mahmut, Mülazım-ı Evvel Kel Memiş ve Zileli Ali isminde bir er Mithat ve Mahmut Celalettin Paşaları 8 Mayıs 1844 günü boğarak öldürürler. Uzun zamandır sinir krizleri geçirmekte olan Nuri Paşa yandaki hücrelerinden tüm olanları duyar. Akli dengesini tamamen kaybeder. Nuri Paşa, Taif'deki hunharca infazdan birkaç yıl sonra hücrelerinde öldürülür.

Mithat ve Mahmut Celalettin Paşaların resmi ifade ile, "Taif'te hücrelerinde ölü bulunmaları", Avrupada duyulduğu an yer yerinden oynar. Dünya'ya hastalık neticesi hücrelerinde ölü bulunduğu bildirilir. Avrupa basını Mithat Paşa'nın cesedi üzerinde otopsi yapılmasını istemektedir. Paşaların katledilmelerinin ortaya çıkmaması için Yaver Hacı Hüseyin Paşa ve Yüzbaşı Şakir Efendi cesedi almak ve gerekli incelemelerde bulunmak üzere Taif'e gönderilirler. Aslında amaç cesedi ortadan kaldırmaktır. Cesedin Taif'ten İstanbul'a getirilmesi zor ve zahmetli olduğundan Mithat Paşa'nın kafası gövdesinden ayrılarak tahta bir sandık içerisinde İstanbul'a getirilir. Bir iddiaya göre Mithat Paşa'nın İstanbul'a getirilen kafası Sultan Abdülhamit'in talimatı ile bilinmeyen bir yere gömülür.

Aradan yıllar geçtikten sonra, 1951 yılında Mithat Paşa'nın kemikleri düzenlenen büyük bir törenle İstanbul'a getirilir. İstanbul'da Hürriyet Tepesi'ndeki Hürriyet-i Ebediye Mezarlığı'na gömülür. Taif'ten İstanbul'a gönderilen tabutta Mithat Paşa'nın vücudunun bulunduğu ancak kafatasının olmadığı saptanmıştır.

Yabancı basında Mithat Paşa'nın idamına ilişkin haberler

Fransız Le Figaro ve Belçika Gazetesi Le Nord; "Mithat Paşa 28 Temmuz 1881 tarihinde gittiği Taif'de 24 Nisan 1884 günü arkasında soru

işaretleri bırakarak ölmüştür.”³ Le Matin Gazetesi Mithat Paşa'nın ölüm haberini baş sayfadan vermiştir. Gazete haberinde “Türk Anayasasının babası öldü.” başlığı ile verdiği haberinde uzun zamandan beri hasta olduğunu, zehirlenme belirtileri gösterdiğini, vücudunda kan çıbanı görüldüğünü yazmaktadır.

Yurt Dışında Jön Türkler tarafından ayda 5 defa yayınlanan yayın organı Turguie Contemporaine, 1 Haziran 1891 tarihli yayınında Mithat Paşa'nın ölümünü “çok acıklı, kabul edilemez, vahim bir hata” olarak kabul etmiştir.

Paris'te yayınlanan 6 sayfalık “Le Matin” gazetesi haberinde; “Sultan, Taif'e sürgüne gönderdiği ve işkencelere dayanan ve bir türlü ölme-yen Mithat Paşa'yı hücrelerinde boğdurtmuştur. Hırsını alamayan ve delil bırakmak istemeyen Sultan, Mithat Paşa'nın kafasını kesilip gönderilmesini istemiştir.”

³ Uygur, Dr. Fatma; Fransız Matbuatında Midhat Paşa Algısı Üzerine Araştırma. Makale

Yine Correspondance d'Orient'e göre, Abdülhamit, mahkeme sonucunda Mithat Paşa'ya verilen ölüm kararını sürgüne çevirmekle halkın gözünde merhametli bir sultan olduğunu göstermek istemiştir. Aslında Sultan, Yıldız sarayında hayalinden dahi korkmaya yeten Mithat Paşa'yı öldürtmek için İstanbul'dan bir korumasını Taif'e göndermiştir. Dergi ayrıca Abdülaziz'in öldürülmediğine dair delil olarak, sultanın ölüm raporunu imzalayan 19 hekimden biri olan İngiliz hekim Dr. Dikson'un raporunu yayınlar. Rapora göre Abdülaziz öldürülmemiştir. Uzun yıllar geçmesine rağmen, öldürüldüğüne ilişkin hiçbir inandırıcı kanıt bulunmayan Abdülaziz'in ölümü siyasi hesaplaşmalara malzeme olmuştur. Bu hesaplaşmada ne yazık ki sanıkların avukatları savunma mesleğinin kurallarını tam uygulamayarak siyasi komploya bir ölçüde alet olmuşlardır.

ADALET İÇİN BİR SAVAŞIN ÖYKÜSÜ
GİZLİ BİR BELGE İLE MAHKÛMİYET

DREYFUS DAVASI

*Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye
kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının
zorunlu olduğuna karar verildiğinde,
yakalanması için zorunlu olmayan her türlü
sert davranış yasa tarafından ağır biçimde
cezalandırılmalıdır.*

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

18. yüzyılın sonlarına doğru, Avrupa'nın güçlü devletlerinden Fransa'da bir kısım askeri sırlara ait çok gizli bilgi ve belgelerin düşman devletlerine sızdığına dair şüphe oluşur. Fransız Haber Alma Servisi, 1894 yılında Yarbay Sandherr tarafından yönetilmektedir. Yarbay Sandherr, bir kısım ajanlarını gizli belge ve bilgilerin ulaştırılmasından şüphelendiği Alman Büyükelçiliği'ni gözetlemekle görevlendirir.

1894 yılında Paris'teki Alman Büyükelçiliği'nde temizlikçi olarak çalışan Marie Bastian aynı zamanda Fransız istihbaratında görevlidir. Bastian, 26 Eylül 1894'te Almanya'nın askeri ataşesi Maximilian von Schwartzkoppen'in çöp sepetinde yarı yanmış bir kâğıt bulur. Daha sonraları "bordro" olarak anılacak olan bu kâğıtta Fransız ordusuna ait gizli bilgiler bulunmaktadır. Kâğıttaki "D" harfi ile başlayan kişiyi aramak için adeta bir cadı avı başlatılır ve kısa sürede suçlu bulunur:

Yüzbaşı Alfred Dreyfus...

Alman Büyükelçiliğinde temizlikçi olarak çalışan Marie Bastian aynı zamanda Fransız istihbaratında görevlendirilen kadın ajan Alman askeri ataşesi Yon Schwartzkoppen'e gönderilen bu mektubu Yarbay Sandherr'e iletir.

Yargılama aşamasında da "Bordro" ismiyle geçen anlatımı son derece bozuk olan belgede şunlar yazılmaktadır:

"Beni görmek istediğimize dair sizden bir haber alamadım. Ama yine de ilgiye değer bazı bilgileri veriyorum.

120.lik topun hidrolik freniyle, bu silahın kullanılmasına ilişkin bilgi.

"Setir" Kıtaları hakkında bilgiler.

Topçu birliklerinin konumlarına ilişkin bilgiler. Madagaskar adasına ilişkin kısa bilgiler.

Sahra topçu atış talimatnamesi.

Sonuncu belgeyi elde etmek çok güç olduğundan, bu ancak birkaç gün yanımda alıkoyabilirim. Harbiye Bakanlığı bundan birliklere birkaç tane göndermiş.

Her birlik aldığı nüshadan sorumlu.

Tatbikatlardan sonra her subay elindeki talimatnameyi geri vermek zorunda.

Siz gönderdiğim belgeler içinden işe yarayanları alıp bana diğerlerini iade edin. Yakında manevralara gitmek üzere yola çıkıyorum."

Yapılan soruşturma neticesi, imzasız ve tarihsiz olan belgenin, Fransız Ordusuna ait gizli savunma sırlarını içermekte olduğu anlaşılır. Belgenin içerdiği bilgiler, ancak üst düzeyde subayların ulaşacakları yerlerde olacağı düşüncesini oluşturmaktadır. Ancak ifadeler ve bilgiler topçuluktan anlamayan bir subayın ifadeleridir. 120.lik toptan bahsederken topun uzun ya da kısa namlulu olduğu belirtilmemiştir.

Belgede yer alan yazı o günlerde pek sık rastlanmayan cinsten dört köşe, çizgili "pelür" kâğıdın ön ve arka yüzüne yazılmıştır.

Yüzbaşı Alfred Dreyfus

“Bordro”da yer alan yazı ile üst düzey subayların yazı örnekleri incelemeye alınır. Şüpheler belgenin kaybolduğu bölümde stajyer olarak çalışan Yahudi Asıllı Yüzbaşı Alfred Dreyfus üzerinde yoğunlaşır. 15 Ekim 1894 günü Genel Kurmayda Stajyer olarak görev yapan Yüzbaşı Alfred Dreyfus tutuklanır ve Cherche-Midi¹ cezaevine gönderilir. Askeri soruşturmayı yapmakla görevlendirilen Binbaşı Paty d’Clam,

¹ Cherche-Midi Cezaevi: 1847-1851 yılları arasında askeri bir hapisane olarak inşa edildi. Cezaevinde 1940-1944 yılları arasında Alman İşgal Ordusu tarafından savaş tutsakları alıkonulmuştur. 1947 yılında tüm mahkûmlar diğer cezaevlerine nakledilmiştir. 1950 yılına kadar da askeri mahkeme olarak kullanılmıştır. Yaşam koşullarının son derece kötü olduğu cezaevinde 200 kadar hücre bulunmaktaydı.

maddi kanıtların Dreyfus aleyhine pek de sağlam olmayan kanıtlar olduğunu bildiren bir raporu askeri üst komutanlık olan Genelkurmay'a verir.

Genelkurmay, Dreyfus'un yaşantısı ile ilgili ayrıntılı bir araştırma ve soruşturma yapar. Yapılan tüm soruşturma ve araştırmalara rağmen şüpheye rastlanmaz. Yaşantısında normalin ötesinde bir farklılık bulunmamaktadır. Dreyfus, 10 Ekim 1859 Mulhouse doğumludur. 1870 Fransa – Prusya savaşında henüz on bir yaşında olup, ablasının yanına sığınmıştır. Aynı yıl Fransa vatandaşlığına geçer. İlköğrenimine Grenoble'de başlayıp, burada tamamlamıştır. Erkek kardeşleri ailenin malvarlığıyla ilgilenmek üzere Alman vatandaşlığında kalmışlar Mulhouse'da yaşamaya devam etmişlerdir.

18 yaşında girdiği Harp Okulunu dokuzunculukla bitirmiş olup, etrafında sevilen, sicili oldukça iyi, zeki bir subaydır. Yirmi bir yaşında teğmen, yirmi dokuz yaşında yüzbaşı olarak mesleğine devam eder. Otuz yaşında Harp Akademisine girmiş, iki yılın sonunda bu okulu da başarıyla bitirmiştir. Üstleri tarafından sevilen, takdir edilen bir subay olarak tanınmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olup, düzenli bir hayat sürmektedir. Olay sırasında 39 yaşındadır.

Dreyfus'un askeri sicilinde şunlar yazılıdır:

“Sağlığı yeterince iyi olup, ılımlı yapıdadır. Öğrenimi, giyimi, kuşamı iyi, genel görünümü ve kültürü çok geniştir. Kurumsal Askeri öğrenimi ve uygulayıcılığı çok çok iyidir. Yönetici olarak çok başarılıdır. Çok iyi Almanca bilmekte ve çok iyi ata binmektedir. Sorunları çok iyi kavrayan ve algılama gücü canlı ve kıvrak, sürekli çalışan, kurmaylık hizmetlerine çok çabuk uyum sağlayan bir subaydır.”

Kendisi hakkındaki tüm bu olumlu verilere rağmen Yahudi kimliği nedeniyle bir kısım arkadaşları tarafından pek sevilmemektedir.

Gelişen günler, ırkçı yazarların da zorlamasıyla Dreyfus olayını bir Yahudi düşmanlığına yönelik siyasi ve ırkçı bir kampanyaya dönüştürür.

Mantıklı çevrelerde Dreyfus'un suçsuz olduğu, delillerin son derece saçma ve yetersiz olduğu söylenmektedir. Ancak başta kurmay su-

Yüzbaşı Dreyfus'un ünvanının geri alınışını tasvir eden tablo

baylar, ardından da milliyetçi gazeteler onu suçlu olarak ilan ederler. Sağ eğilimli Le Soir 31 Ekim'de, Yahudi düşmanlığı tescilli Libre Parole gazetesi ise 1 Kasım'da yayınlanan ırkçı yazılarıyla Dreyfus'e karşı kampanya başlatırlar.

Ön soruşturmayı Binbaşı d'Ormescheville soruşturmanın tümünü ise Yahudi düşmanlığı oldukça açık bilinen Yüzbaşı Sandherr üstlenir. Dreyfus 15 Ekim 1894'te vatan haini suçlaması ile tutuklanır.

Ele geçen belgelerin saptanması için yazı uzmanı bilirkişiler görevlendirilir. Görevlendirilen yazı uzmanı beş bilirkişiden üçü soruşturma konusu belgedeki yazının Dreyfus'a ait olduğunu belirtir.

Dreyfus hakkındaki soruşturma netlik kazanmamasına rağmen Harbiye Bakanı General Auguste Mercier 28 Kasım günü Le Figaro Gazetesi'ne Dreyfus'un suçluluğunun "neredeyse kesin olduğunu" açıklar.

Yargılamaya, 19 Aralık 1894 günü Paris Birinci Savaş Konseyinde başlanır. Dreyfus, yedi yargıçtan oluşan Askeri Mahkemede yargılanır. Dreyfus'un yargılamadaki savunmasını dönemin saygın isimlerinden Avukat Demange yüklenmiştir. Avukat Demange'nin, mahkemenin, yargılamanın gizli yapılmasına ilişkin kararına karşı, duruşmanın aleni, açık yapılmasına ilişkin ısrarlı çabaları bir sonuç vermez. Mahkeme heyeti Avukat Demange'nin tüm itirazlarına reddederek yargılamanın gizli yapılması kararında ısrar eder.

Mahkemenin oluşumunda kitabımızın diğer davalarında da rastlanan bir yerleşim biçimi görülür. Hâkim siyasi iktidar, yargılama sırasında gücünü belirgin biçimde göstermek istemektedir. Mahkeme heyetinin hemen arkasında Harbiye Bakanlığı tarafından görevlendirilen ve gönderilen Binbaşı Picquart'la Polis Müdürü Louis oturmaktadır. Bu şekilde kamuoyuna bu davanın arkasında iktidarın bulunduğu mesajı verilir.

Yargılama sırasında Dreyfus, son derece sakin ve sanki davaya yabancı gibidir. Sorulara kısık sesle, duraksayarak yanıtlar verir.

Dreyfus aleyhine kampanyalar, gösteriler ve saldırılar sürerken onun suçsuzluğuna inananlar, eşi, kardeşleri ve Avukatları Louis Leblois ve Demange olmak üzere aydınların, politikacıların başlattığı mücadele de hızlanmakta, her geçen gün kamuoyundan destek görmektedir.

Sosyalist milletvekili Jean Jaures'nin de katılımıyla Dreyfus'un suçsuzluğunu savunanlar cephesi giderek kuvvetlenecektir. 8 Kasım 1896'da Bernard Lazare'in "Bir Adli Yanılgı: Dreyfus Olayındaki Gerçekler" broşürü yayınlanır. Bu arada senato başkan vekili Auguste Scheurer-Kestner'in Bernard Lazare'in ve Louis Leblois'nın çabaları

sonucunda Dreyfus'ün suçsuz olduğuna inanması ile davanın seyri değişmeye başlayacaktır. Scheurer-Kestner'in Emile Zola ile görüşmesinin ardından Emile Zola, Dreyfus'un suçsuzluğunu savunan yazılar yazmaya başlar. "Benim görevim konuşmak, suç ortağı olmak istemiyorum" diyerek bütün bu olup bitenlere karşı olanca gücüyle haykıran Zola'nın mücadelesi Dreyfus'un suçsuzluğunun kanıtlanmasında en önemli aşamalardan biri olacaktır.

Dreyfus'un Almanlara casusluk yapmak suçlaması ile yargılandığı davada, mahkeme heyeti müzakere odasına çekildiği sırada Genel Kurmay bir subay vasıtasıyla mahkemeye Dreyfus Davasına ilişkin gizli belgeleri içeren bir dosya verir. Mahkemeye verilen belgeleri içeren dosya (Gizli Bir Belge) olup, sanığa, sanık avukatına ve sanık yakınlarına gösterilmez.

Mahkemeye sunulan gizli belgelerden birinde Alman Ataşesi'nin İtalyan Ataşesi'ne gönderdiği mektup vardır. Mektup "Elexindirine" isimli bir kadının imzasını taşımaktadır. Mektupta; "Nice şehrinin on iki tane nazım planını gönderiyorum" denilmektedir.

Bir başka belgede İtalyan Ataşesi'nin İtalyan Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği şifreli bir mektup bulunmaktadır. Belgelerin tamamı Dreyfus'un suçlamalarını kanıtlayacak türden somut bir bilgi ve belge içermemektedir.

Sanık avukatlarının gizli belgeyi görme istemleri mahkeme tarafından reddedilir. Fransız Genel Kurmayından gönderilen bu gizli belgeleri içeren dosyadan sonra yargılamanın seyri değişir. Dava Dreyfus'un aleyhine gelişmeye başlar. Yargılama sonunda 22 Aralık 1894 günü, Yüzbaşı Dreyfus, mahkemeyi oluşturan yedi yargıcın oybirliğiyle suçlu bulunarak, rütbelerinin geri alınmasına ve ömür boyu hapse ve sürgün cezasına mahkûm edilir. Sanık avukatının temyiz istemi çok kısa bir süre içerisinde 31 Aralık 1895 günü temyiz mahkemesi tarafından reddedilir.

5 Ocak 1895 günü Yüzbaşı Dreyfus mezun olduğu askeri okulun büyük avlusunda tüm askeri okul öğrencilerinin önüne çıkartılır. Öğrencilerin nefret dolu bakışları altında rütbeleri sökülür.

Yazar Emile Zola'nın Le Figaro'da yayınlanan yazıları beklenen etkiyi yapmaz. Ancak daha sonra yazacağı üç yazı ses getirecektir: 14 Aralık 1897'de yayınlanan "Gençliğe Mektup" broşürü, 6 Ocak 1898'de yayınlanan "Fransa'ya Mektup" broşürü Fransız Kamuoyunun dikkatini bu davaya çekmekte ancak davada sona yaklaşılmaktadır.

21 Şubat 1895 günü hükümlü Dreyfus, cezanın infazı için halkın yoğun biçimde aleyhine yaptıkları gösteriler arasında cezasını çekmek üzere bir Fransız sömürgesi olan Guyana'daki Şeytan Adası'na gönderilir.

Emile Zola² bu mahkûmiyeti haksız bularak 13 Ocak 1898 tarihli gazetede "Suçluyorum" başlıklı yeni bir yazı yayınlar. Yazının gazetede yayınlanması Fransız Kamuoyunda büyük bir dalgalanma yaratır. Gazetede yazının yayınlanmasından kısa bir süre sonra gazetenin toplattırılmasına karşın, gazete 300.000 baskı yapar. Yazının içeriği Emile Zola'dan, Fransız Cumhurbaşkanı Felix Faure'ya³ bir mektup şeklindedir. Zola, yazısında Dreyfus'un suçsuz olduğunu, birtakım kişilerin adaleti yanılttıklarını, insan hak ve özgürlüklerinin zedelenmiş olduğunu, bir kişinin içeriğini bilmediği bir belgeden mahkûm olmaması gerektiğini belirterek şunları yazar:

"Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz, bu bir insanın ondan gizlenen belgeye dayanılarak yargılanması, mahkûm edilmesi, kendisinin, karısının, çocuklarının ona yakın herkesin şerefsizliğe hüküm giymesi demektir. Şekil gerçeğe tercih edilmemelidir. Vatan sadece toprak bütünü değildir. Bütün insanların tasada, kıvançta birleştiği toprak vatandır. Adaletin olmadığı vatan düşünülemez."

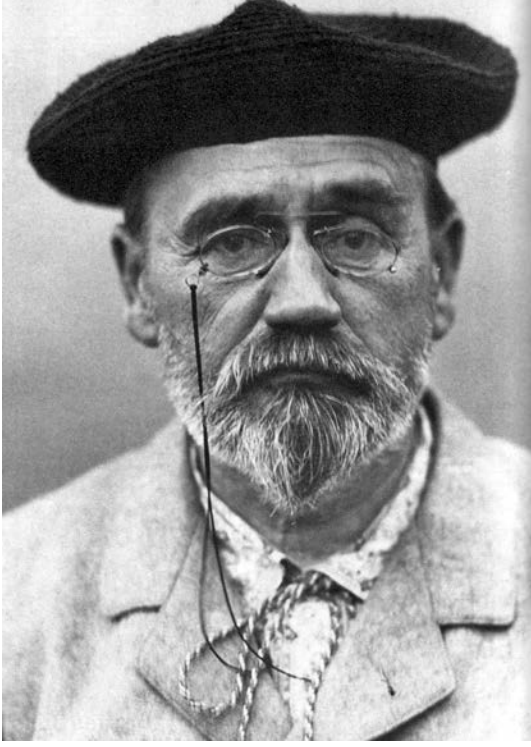
Ve devam eder:

"... Kamuoyunu şaşırtmak, onu çileden çıkarmak ağır bir suçtur. Sıradan ve gösterişsiz insanları zehirlemek, gerici ve hoş görmezlik tutku-

---

² Émile François Zola, (Paris 2 Nisan 1840- Paris 29 Eylül 1902) Fransız yazar. Değişik edebi türlerde eserler veren Emile Zola, dünya edebiyatının en ünlü yazarları arasında yer almaktadır. Eserlerinde Fransız toplumunun sorunlarını ayrıntılı şekilde dile getirmiş ve 1880'de edebiyata yeni giren natüralizm akımına öncülük etmiştir. Dreyfus Davası'nın devamı sırasında Londra'da yaşamıştır.

³ Félix François Faure, (1841-1899) Fransız devlet adamı, Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet'in altıncı cumhurbaşkanıdır.

Emile Zola

larını Yahudi düşmanlığına sığınarak körükleyip azdırmak, suçların en ağıridır. Eğer bu hastalık iyileşmezse insan haklarının özgürlükçü büyük Fransası yıkılacaktır. Yurtseverliği, kin ve düşmanlık için sömürmek bir cinayettir. Ve en sonra, tüm insanlık bilimi geleceğin gerçek ve adalet yapısını oluşturmaya uğraşırken, kılıcı, çağdaş Tanrı haline getirmek büyük bir cinayettir.”

Mektubuna aşağıdaki cümlelerle son verir.

“Bir tek tutkum var: Bunca acılar çeken ve mutluluğa hakkı olan insanlık adına duyduğum aydınlık tutkusunu. Coşuklu protestom, yüreğimden kopan çılgınlıktan başka bir şey değildir.”

Zola, bu yazısı nedeniyle yargılanır. Yargılandığı on beş oturum sonunda toplumu, aydınları, ırkçılığı, hak ve özgürlükleri, hukuk siste-

mindeki aksaklıkları anlatan uzun bir savunma yapar. Yargılamanın sonunda bir yıl hapis ve üç bin Frank para cezasına mahkûm olur.

Zola'nın davası Fransız kamuoyunda ve Avrupa'da büyük bir çalkantıya yol açar. Fransız kamuoyu insan hak ve özgürlüklerini, hak arama özgürlüğünü, adil yargılama hakkını arayan ve siyasal bakımdan solu temsil eden Dreyfuscular ile vatanın yüksek menfaatlerini ve ordunun onurunu savunduğunu iddia eden ırkçı, sağ görüşlü Yahudi karşıtları olarak ikiye ayrılır.

Emile Zola ve diğer Fransız aydınlarının, hukukçuların olayın üzerine gitmeleri Fransız Hükümetini huzursuz etmiştir. Kamuoyundan yeterli desteği alan Dreyfus'un eşi yargılamanın yenilenmesini ister.

Kamuoyu Dreyfus'un suçsuzluğu hakkında düşünmeye başlamıştır. Dreyfus'un suçsuzluğuna inananlar arkalarında halk desteğini alan bir aydın hareketi oluştururlar. Her geçen gün aralarında Anatole France, Marcel Proust, Brunot, Octave Mirbeau, Paul Alexis, Claude Monet, Emile Durkheim, Gabriel Monod, Leon Blum gibi aydınların imzalarının bulunduğu destek bildirileri yayımlanır.

Ünlü yazar Emile Zola, 2 Eylül 1902'de Paris'teki evinde ölü bulunur. Yatak odasındaki ocağın dumanından zehirlenerek ölen Zola'nın suikasta kurban gittiği iddia edilse de kanıtlanamaz. Zola, büyük mücadele verdiği Dreyfus'un aklandığını göremeden ölmüştür.

Dreyfus'un suçsuzluğuna olan inanç ve destek her geçen gün artmakta, gösteriler her geçen gün tüm Avrupa'ya yayılmaktadır.

Kamuoyunun ve aydınların günden güne artan baskıları neticesi Dreyfus ailesinin ve avukatının yeniden yargılanma istemi kabul edilerek, Fransız Yargıtay'ı davayı yeniden görüşmeye karar verir.

Dreyfus 1899 yılında yeniden yargılanmaya başlar. Sfax kruzazörüyle Şeytan Adası'ndan Fransa'ya getirilir. Fransa'da hatta Avrupada ismi etrafında kopan fırtınalardan habersiz yılgın, bitkin ve ümitsiz bir haldedir.

7 Ağustos 1899 günü mahkeme önüne çıkartılır. Dreyfus, bitkin, hayattan tüm umidini kesmiş hali mahkemede de görülür. Mahkemede kendisinden beklenen dirayeti ve duruşu gösteremez, tükenmiş

haldedir. İkinci yargılamada Dreyfus'u Avukat Demange ve Avukat Labori birlikte savunurlar. Özellikle Avukat Labori kendisini yıllardır bu davaya adamıştır. Davada çok önemli hukuksal hatalar yapıldığını düşünmektedir. Labori yargılamanın son aşamasında sertleşir. Avukat Mahkemede Dreyfus'u yargılayanları ve suçlayanları yargılamakta, onları suçlamaktadır.

14 Ağustos 1899 günü yapılan yargılama çok gergin geçmiş, dinleyiciler arasında karşılıklı sözlü saldırılar ve itişmeler olmuştur. 14 Ağustosta 1899 günkü gergin duruşmadan sonra Avukat Labori öldürülmek istenir, silahla yaralanır. Çantasındaki evraklar çalınır. Labori kısa bir süre tedaviden sonra Dreyfus'un avukatlığını bırakmaz yaralı halde yargılamada yerini alır. Ancak önceki duruşmalarda olduğu gibi yargılamaya aktif olarak katılamaz. Son duruşmalarda daha sakin bir yapıda olan meslektaşı Avukat Demange savunmaya aktif olarak katılır. Sanık avukatları Avukat Demange ve Avukat Labori kendilerine, bürolarına, özel yaşantılarına yapılan çirkin saldırılara rağmen müvekkillerini savunmaya yargılama neticeleninceye kadar devam ederler.

Dreyfusu olarak bilinen yazarlara, aydınlara, politikacılara karşı linç girişimleri, saldırılar düzenlenir. Hükümet, ordu ve halkı ırkçı söylemleriyle provoke eden basının hâkim olduğu süreç, adalet ve hukukun üstünlüğünü savunanlar için zorluklarla geçer. Fransa için aydınlara karşı yaşanan bu linç süreci kara bir lekedir.

Yargılamanın sonlarına doğru Dreyfus'u savunanlar ile ona karşı olanlar arasında gerginlik tırmanarak devam etmiştir. Yargılama 29 oturum sürer. Savcı son celsede uzun bir konuşmadan sonra Dreyfus'un cezalandırılmasını ister.

Davada, Avukat Demange ve Avukat Labori, Dreyfus'un mahkûm olduğu belgelerin geçersiz olduğunu ve sahte olduğunu kanıtlamışlardır. Belgeyi düzenleyen ve mahkemeye gönderilmesini sağlayan Albay Henry, duruşmadan kısa bir süre sonra Valerin Tepesi'nde intihar eder. Dreyfus'un masum olduğu anlaşılmasına rağmen, mahkeme ikinci yargılamada da Dreyfus'u suçlu bulur.

Mahkeme ve kamuoyu sıcak savaşın etkisinde kalmışlardır. Tarih, Dreyfus Davası'nda yaşananlardan utanmış, sıkılmış ama ders alamamıştır. Olaydan 82 yıl sonra Erdal Eren davasında mahkeme yargıçları, verilen kararın hatalı olduğunu, günün koşullarında verilmiş bir karar olduğunu olaydan yıllar geçtikten sonra kamuoyuna açıklayacaklardır.

Yedi yargıçtan oluşan mahkeme heyeti Dreyfus'un ömür boyu hapis olan cezasını beşe karşı iki oyla on yıl hapse çevirirler. Fransız ve dünya kamuoyu bu karara da isyan eder, gösteriler düzenlenir.

Tepkilerin her geçen gün artarak devam etmesi üzerine Fransız Cumhurbaşkanı Emile Loubet tepkilere dayanamaz, mahkeme kararından on gün sonra 19 Eylül 1989 günü Dreyfus'u özel olarak affeder. Ancak Dreyfus'un 'suçluluğu' yine de mahkeme kararı ile ortadan kalkmamıştır.

1904 yılında bir grup milletvekilinin isteği ile Dreyfus yeniden yargılanır. 12 Temmuz 1906 tarihinde Fransız Yargıtay'ı Rennes Mahkemesinin kararını bozarak Dreyfus'u aklar. Dreyfus'un tüm hakları geri verilmiştir.

20 Temmuz 1906 günü Dreyfus "Çok yaşa Dreyfus" sloganları arasında yeniden orduya alınır, tabur komutanlığına getirilir ve Legion D'Honneur nişanı ile ödüllendirilir.

Emile Zola, olayın üzerinden yıllar geçtikten sonra Dreyfus olayını anlatan bir kitap yazar. Kitabın başında "Adalet İçin Bir Savaşın Öyküsü" tanımlamasını koyar.

Emile Zola'nın ölümünden çok sonraları topluma ve edebiyata verdiği üstün hizmetler göz önüne alınarak, cenazesi 6 Haziran 1908 günü Pantheon Kilisesine nakledilir.

Dreyfus'un itibarının iade edildiği 1906 yılından yüz yıl sonra, 2006 yılında Fransız Cumhurbaşkanı Jacques Chirac; "Dreyfus olayı Fransa ve Fransız tarihi için kara bir lekedir" diyerek, yaşanan kara lekeyi kabul eder ve tarih önünde Dreyfus ve Zola'dan, özür diler.

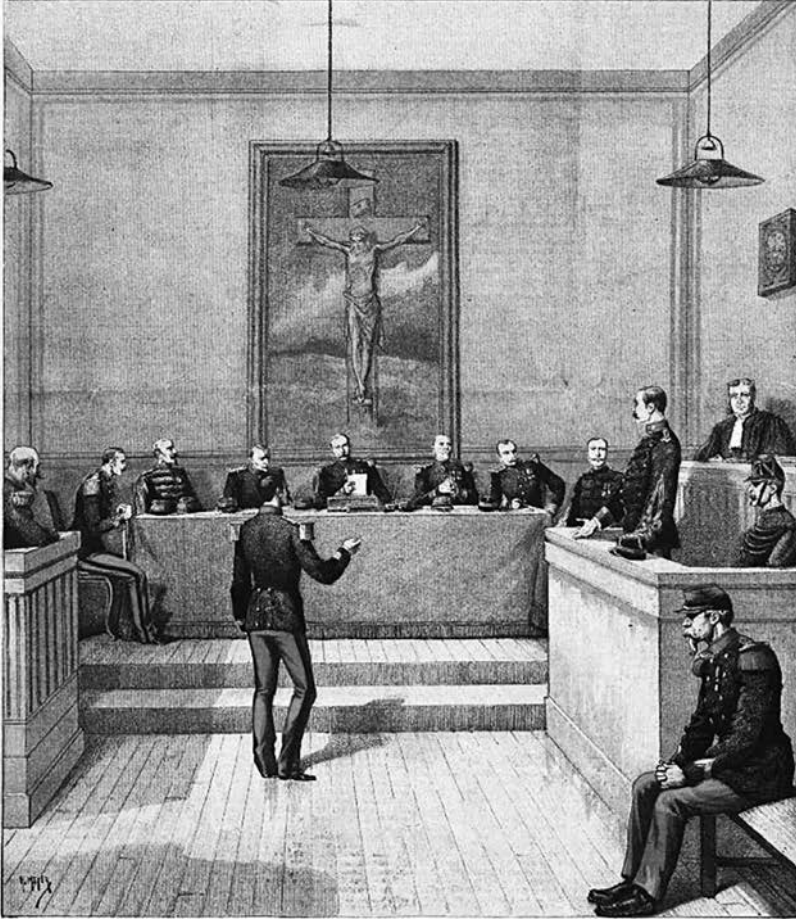
Emile Zola'nın "Gerçek su yüzüne çıkıyor ve hiçbir şey onu durdurmayacak!" ifadesi, aradan bir asır geçse bile haklı ve doğru çıkacaktır.

Le Petit Journal
Le Petit Journal
CHIFFRE DE VENTE
Le Supplément illustré
CHIFFRE MENSUEL 500,000

SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ
Huit pages : CINQ centimes

ABONNEMENTS
PARIS 1 fr. 20 c. 3 fr. 50
ÉTRANGER 1 fr. 50 c. 4 fr.
ÉTRANGER 1 fr. 50 c. 5 fr.

Cinquième année DIMANCHE 23 DÉCEMBRE 1894 Numéro 21

Le capitaine Dreyfus devant le conseil de guerre

Yüzbaşı Dreyfus savaş öncesi konsey önünde

Sanık ve avukatlarının gizli belgeleri görmeleri yasağı Fransa’da bu davadan sonra kaldırılmıştır. Hukuk Devleti olma özelliğini henüz kavrayamamış birçok ülkede taraflar ve avukatları günümüzde dahi mahkemelere gönderilen gizli belgeleri görememektedirler.

Mustafa Balbay ve Dreyfus’un Tarihsel Buluşması:

Mustafa Balbay’ı⁴ Cumhuriyet gazetesinde ki köşe yazılarından tanıır, yazılarını kaçırmaz kendisini basından izlerdik.

Sayın Balbay ile tanışmamız Ergenekon Davası sürecinde tutuklu iken mektuplaşmalarımız ile oldu. Balbay’a tutuklu olduğu dönemde kitaplarımdan gönderdim. Biz mütevazı DEHA 20’deki köşemizden kalemimizle, yüreğimizle kendisine destek olmaya çalıştık.

Tutuklu olduğu dönemde Balbay, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki yazılarını aksatmadan sürdürdü. Cumhuriyet Gazetesi’nin 1 Haziran 2009 tarihli GÜNDEM başlıklı köşe yazısında “Sokrates’ten Sivas’a Tarihin Yargıladığı Davalar” isimli kitabımızdan alıntılar yaptı ve Halkın Ekmeği ve Adalet” başlığı ile köşe yazısı yazdı. Yazısında Tarihin Yargıladığı Davalar isimli kitabımızda aktarılan davalar ile kendi yaşadıklarını yorumladı.

Sonradan öğrendik ki 1 Haziran 2009 tarihli yazısı cezaevinde kendisine sorun olmuş. Balbay’ın cezaevinde iken yayınlanan “Silivri Toplama Kampı Zulümhane” isimli kitabından cezaevinde yaşanan olayı çok sonraları öğrendik.

⁴ Mustafa Ali Balbay 8 Ağustos 1960, Yeşilova Burdur’da dünyaya geldi. TBMM de 24. dönem ve 25. dönem İzmir 2. Bölge milletvekili olarak görev yapmıştır. Cumhuriyet Vakfı Yönetim Kurulu üyesi, Cumhuriyet Gazetesi Yayın Kurulu üyesi, Cumhuriyet Gazetesi eski Ankara Temsilcisi, Cumhuriyet Gazetesi’nin baş sayfasında Gündem adlı köşenin yazarı olan Balbay’ın gezi, inceleme, siyaset ve çocuk edebiyatı alanında 29 kitabı vardır. Balbay, 6 Mart 2009 da hükümeti düşürmeye teşebbüs suçlamasıyla tutuklandı. 5 Ağustos 2013’te İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından karara bağlanan Ergenekon davasında 34 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırıldı. Tutuklandığı 6 Mart 2009 tarihinden, tahliye olduğu 9 Aralık 2013 tarihine kadar hücrede tutuklu kaldı. Anayasa Mahkemesi, Mustafa Balbay’ın adil yargılanma ve uzun tutuklulukla ilgili başvurusunu değerlendirerek, haklarının ihlal edildiğine karar verdi. Bu kararın ardından Mustafa Balbay’ın avukatı, hemen İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi’ne tahliyesi için başvurdu. Talebi değerlendiren mahkeme Anayasa Mahkemesi’nin kararına uyarak tahliyesine karar verdi ve 9 Aralık 2013 tarihinde Mustafa Balbay tahliye edildi. Ergenekon Davası’nın temyiz incelemesini yapan Yargıtay 16. Ceza Dairesi, yerel mahkemenin verdiği mahkûmiyet kararını 21 Nisan 2016 tarihinde bozmuştur. Mustafa Balbay hakkında tutuklama kararı veren yargıçların ve tutuklanması sırasında evinden elindeki kalemiyle alıp cezaevine sürükleyerek götürülen polislerin ve polis seflerinin nerede ise tamamı 15-16 Temmuz darbe girişimi sonrası tutuklanmışlar ve meslekten ihraç edilmişlerdir.

Emile Zola'nın Fransa Cumhurbaşkanı'na "Suçluyorum...!" başlıklı açık mektubu

"Silivri Toplama Kampı Zulümhane" isimli kitap Cumhuriyet Kitapları Yayınevi tarafından yayınlanmış, kitap onlarca baskı yapmıştı. Balbay, tutuklu olmasına karşın yandaş, tetikçi basın Balbay'ın bu kitabını yok saydı.

Kitap, Nazi Faşizminin propaganda bakanı Joseph Goebbels'in öz deyişiyile başlıyor. "Öylesine bir yalan üret ki kimse karşı çıkmasın!" Ancak tarih Joseph Goebbels'i milyonlarca kişinin ölümüne neden olan 2. Dünya Savaşının sonunda, savaşın son saatlerinde önce altı çocuğunu zehirleyerek öldürdükten sonra karısını ve kendisini vurup, vasiyeti üzerine karısıyla kendisinin cesedini yaktırmasıyla ve Nürnberg Mahkemesindeki yargılanmasıyla anımsamaktadır.

Balbay kitabının bazı bölümlerinde hapisanede yaşadıklarını aktarır. 2009 yılı Nisan ayında gazeteye yazdığı bir yazısında "Sokrates'ten Sivas'a Tarihin Yargıladığı Davalar" isimli kitabımızdan alıntı yapar. Alfred Dreyfus'un davasını irdeler ve bu olayı sütunlarına taşıyan Fransız yazar ve düşünür Emile Zola'nın Dreyfus Davası hakkındaki mektubundan bir bölümü köşesine taşır.

Zola tarihin derinliklerinde şöyle demektedir;

"Şekil gerçeğe tercih edilmemelidir. Vatan sadece toprak bütünü değildir. Bütün insanların tasada kıvançta birleştiği toprak, vatandır.

Adaletin olmadığı vatan düşünülemez."

Bir gün gardiyan Balbay'a (Eski isimleri ile cezaevlerinde görevli gardiyanlara, artık infaz koruma memuru denilmektedir);

“Siz kelimelerle çok oynuyorsunuz. Bazen bölüyor, farklı anlamlar çıkartıyorsunuz. **Dreyfus demekle birilerine deyyus demek istemiş olmayasınız**” der...

Bu görüşme üzerine Balbay yıllar önce yazdığı bir yazısını anımsar.

“Emile Zola mı, Pirzola mı?”

MARGARETHA GEERTRUIDA ZELLE

MATA HARİ DAVASI

*“Davacınla mahkemeye giderken yolda onunla
anlaşmaya çalış ki seni hâkim karşısına
çıkarmasın ve hâkim seni zindancıya teslim
etmesin ve zindancı seni zindana kapamasın.
Söylemiş olayım, borcunu son kuruşuna kadar
ödeyene dek kurtulamazsın oradan.”*

Yeni Ahit, Luka.¹

1917 yılının 13 Şubat günü sabahın erken saatlerinde Paris’te görev yapan Gizli Servis Komiseri Albert Priolet, yanında beş polis memuru ile birlikte Paris’in ünlü Champs-Elysees (Şanzelize) Caddesinde bulunan Elysee Palace oteline gelirler. Gizli Servis komiserinin cebinde Yargıç Pierre Bauchardon tarafından imzalanmış, Margaretha Geertruida Zelle isimli bir kadın adına düzenlenmiş tutuklama emri bulunmaktadır.

Komiser Albert Priolet ve polis memurlarının girdikleri odada genç bir kadın kahvaltı etmektedir. Priolet tarafından genç kadına hakkında tutuklama kararı olduğu bildirilir. Kadın hazırlanınca adliye sarayına götürülür. Üçüncü Divanı Harp Raportörü Mahkeme Hakimi Yüzbaşı Bouchardon oldukça soğukkanlı olarak kendisini karşılayan genç kadına, “Düşmanın plan ve amaçlarının uygulanmasını

---

¹ Yazar Paulo Coelho’nun Mata Hari ile Avukatı Mösyö Clunet arasındaki mektupları anlatan Casus adlı romanın girişinden.

kolaylaştırmak üzere casusluk ve düşmanla işbirliğinde bulunmakla suçlandığını” bildirir. Birkaç saat önce lüks otel odasından alınan kadın 12 paket ve zarf içerisine konulan evraklarla birlikte tutuklanarak Paris yakınlarındaki Saint Lazarre Kadın Hapishanesi’ne² götürülür.

Kayıtlarda ismi Margaretha Geertruida Zelle olan ve Mata Hari olarak bilinen, tarihe Mata Hari Casusluk Davası olarak geçecek olan dava böyle başlamıştır. Mata Hari, Hint dilinde “Şafağın gözbebeği” anlamına gelmektedir.

Yakınlarınca söylendiğine göre Mata Hari 7 Ağustos 1876 tarihinde Hollanda’nın Frise Eyaleti’nin merkezi olan Leeuwarden’da dünyaya gelir. Babası zamanın tanınmış tüccarlarından, annesi de zengin, güzel ve kibar bir kadındır. Margaretha Geertruida Zelle’nin küçük bir kasketçi dükkânı olan babası işi bozulup iflas ettikten sonra simsarlık yapmaya başlamıştır. Manastırda eğitimine başlayan Margaretha 18 yaşına gelince Leiden şehrinde öğretmen okuluna girer. Bir süre eğitimine orada devam eder, ancak öğretmen okulundaki öğrenimini tamamlamadan okuldan ayrılır ve La Haye’de bulunan amcasının yanına yerleşir.

Margaretha Geertruida Zelle, 1903 sonlarına doğru Paris’e gelir. Uzun bacakları, gösterişli vücudu ile son derece çekici bir kadındır. Gece kulüplerinde kendi buluşu olan bir tür Hint, Uzak Doğu karışımı dans figürleri ile dans etmeye başlar. Artık hayatını dans ederek kazanmaya başlamıştır. Kısa sürede meşhur olur. Sahne aldığı gece kulüplerinde her geçen gün sayısı artan azımsanmayacak bir hayran kitlesi oluşur. Zamanla ünü Paris sınırları dışına taşar.

Londra, Viyana, Berlin, Roma gibi Avrupa’nın önemli kentlerinde ismi anılmaya başlanır.

Margaretha Geertruida Zelle, 13 Mart 1905 günü şimdilerde Paris de müze olarak kullanılan ve Montmartre eğlence bölgesinde bulunan

---

² Saint Lazare Hapishanesi; Eski tarihlerde cüzzamhane olarak kullanılmakta iken daha sonra akıl hastanesine dönüştürülmüştür. Fransız İhtilali ile de tutuklular ve idam mahkûmları için kullanılmaya başlanılmıştır. O tarihlerde son derece sağlıklı, hava dolaşımı olmadığı için bulaşıcı hastalıkların yaygı olduğu bir hapishanedir.

Mata Hari - Margaretha Geertruida Zelle

Guimet Müzesi'nde tertip edilen ve 600 seçkin davetlinin hazır bulunduğu gecede Hintlilerin kutsal dansı olduğunu iddia ettiği Yılan Dansını sergiler. İzleyicilere "Oryantal Dansçı Leydi MacLeod" olarak tanıtılır. Dansa ve gösteriye o kadar kendisini kaptırır ki, gösterinin sonunda bayılması tüm davetlilerin ilgisini çeker. Davetliler uzun süre bu 1,78 boyundaki beyaz tenli esmer güzeli hanımı ayakta alkışlarlar. Dikkatli gözlemciler ve dedikodu yazarları Margaretha Geertuida Zelle'nin Guimet Müzesi'nde ilk dans ettiği sırada Alman Sefiri Prens Radolin'in kendisine fazla iltifatta bulunduğunu ve aralarında bir yakınlaşma olduğunu gözlemlemişlerdir.

Gösteriden sonra Asya Sanatları Müzesi'nin sahibi, işadamı Emile Guimet, "Müzemde dans eder misin?" diye sorar. Ve koşullarını sıralar; "Sergilediğim elbiseleri giyer, mücevherleri takarsın, Hint Prensesi olduğunu söyleriz, ama Leydi MacLeod adını değiştirmemiz gerek."

O günden sonra 1.78'lik boyuyla Margaretha, yarı karanlık bir Hint tapınağı dekorunun önünde, çıplak ayaklarının dibinde bir yağ kandili, bedenini çorap gibi saran ten rengi bir tül, beline tutturulmuş ve yerleri süpüren Hint kumaşları, kıymetli taşlar işlenmiş küçük bir sutyen, kol ve bacaklarına takılı göz alıcı takılarla, etrafına parfüm kokuları saçarak dakikalarca dans eder. Annesinin Hint prensesi, dedesinin Endonezya kralı olduğu anlatılır. Erkekleri çıldırtacak ve tüm zamanların hakkında en çok şey uydurulacak güzel kadınının Malayca bir ismi vardır. Artık tüm dünya Margaretha Geertruida Zelle'yi Mata Hari (Şafağın Gözü) adıyla tanıyacak, bu ismiyle anacaktır. Her gösteri öncesi yapacağı dansın Hintlilerin kutsal tapınak dansları olduğunu açıklar. Yapacağı her dansa ilişkin şehvet, kıskançlık, tutku ve intikam içeren hikâyeler anlatır. Anlattığı hikayeler yapacağı dansa ayrı bir çekicilik katmaktadır.

Mata Hari, başında, tavus kuşu tüyleriyle süslü tepeliği, yanı başında kürkleri, köpekleri ve âşıklarını sayan dedikodu yazarları ile birlikte Avrupa başkentlerini dolaşır. Sadece gece kulüplerinde değil, hiçbir dans eğitimi almamış olmasına karşın Milano'nun ünlü Scala Salonu'nda bile sahneye çıkar.

Yarı çıplak fotoğraflarının kartpostalları, sigara paketlerini, bisküvi kutularını, beden kıvrımlarının ise çok sayıda subay, diplomat, politikacı ve işadammının rüyalarını, 150 kadarının yatağını süslediği söylenir.

1914 yılı Haziran ayında beklenmedik bir olay olur. 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı ve eşi, Saraybosna ziyaretleri sırasında saat 10.45 sularında, Latin Köprüsü yakınlarında Sırp milliyetçileri tarafından öldürülür. Sırp milliyetçisi bir adam, önünden geçmekte olan üstü açık otomobile doğru, Belçika malı 38'lik yarı otomatik tabancasını doğrultur ve iki kez ateş eder. Kurşunlardan biri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ın şahdamarına, diğeri karısı Hohenberg Düşesi Sophie'nin karnına saplanır. Bu olaydan yaklaşık bir ay sonra Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş ilan eder. Avrupa'nın göbeğine yaklaşık 4 yıl sürecek bir ateş düşmüştür. İlk olarak Avusturya Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş ilan eder. Daha sonra Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta da Fransa'ya savaş ilan eder.

25 Eylül 1914 tarihinde başlayan ve 11 Kasım 1918'e kadar sürecek olan 1. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da milliyetçilik akımları baskın ve fanatik bir görüş haline gelmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ile baskın milliyetçilik anlayışı yerini adeta cadı avına bırakmıştır. Birçok ülke polis ve istihbarat teşkilatlarını casusluk ve karşı casusluk faaliyetleri üzerine düzenlemiş, adeta bir cadı avına çıkmıştır. Radyo ve gazete yayınları ile halk casuslara karşı uyanık olmaya çağrılmaktadır. Halk her yerde casus gördüğü kişileri veya casus gördüğünü sandığı kişileri polise ihbar etmektedir. Casusluk, karşı casusluk ve istihbarat işleriyle uğraşan Fransa İstihbarat Teşkilatı 2'nci Şubenin 1914 yılından itibaren Mata Hari'yi takip altına aldığı ve Harp Bakanlığında adına bir dosya açılmış olduğu bilinmektedir.

Birkaç hafta içinde 1. Dünya Savaşı'nın alevleri her yanı saracaktır. Mata Hari, ilişkilerini zorlayarak Almanya'yı terk eder ve anavatanı Hollanda'ya döner. Son aşığı, Hollanda ordusunda Albay Baron Willem van der Capellen, Lahey'deki evin kirasını ve faturalarını

ödememektedir. Savaş, kimsede Hintli bir dansözünü seyredecek keyif bırakmamıştır. Beş parasız kalan, pahalı giderlerini ödeyemeyecek duruma gelen Mata Hari, Paris yakınlarındaki malikânesini satmak için Fransa'ya gitmek ister ancak Fransa'dan vize alamaz.

Savaşın bütün zorluklarına karşın Mata Hari, tanıdığı üst düzey subay ve diplomatların desteği ve katkısıyla önce Londra'ya, oradan Madrid'e ve Paris'e gider. Savaş öncesi birikimleriyle satın aldığı malikânesini satar. Paris'te bulunduğu sırada bir savaş gazisi olan Rus subay Wladimir Massloff'la tanışır. Masloff, Mata Hari'den 17 yaş küçüktür. Yakınlarına Massloff'un yıllar önce kaybettiği oğluna çok benzediğini söyler. Massloff cephede tek gözünü kaybetmiştir. Acil tedavi olmaz ise diğer gözünü de kaybetme tehlikesi bulunmaktadır. Mata Hari malikânesini beklediğinin çok altında bir bedelle satmıştır. Bu bedel ancak zorunlu kişisel giderlerini karşılayabilecek miktardadır. Elinde kalan para ile sevgilisi Massloff'un tedavisini yaptırmasına olanak yoktur.

Parasız ve çaresiz olduğu bir anda Fransız İstihbaratının Şefi George Ladoux Mata Hari'ye casusluk teklif eder. Aslında o ana kadar tüm Avrupa'nın gözdesi olmuş bu kadından, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İspanya ve Rusya casus olmasından şüphelenmektedir. Tek bilinmeyen ise kimin adına casusluk yapmakta olduğudur.

Ekonomik olarak sor derece zor durumda olan Mata Hari Fransız Savaş Bakanlığının yeni kurulan Deuxième Bürosunun (karşı-casusluk birimi) başkanı Georges Ladoux'un teklifini kabul eder. Ancak bu teklifi sevgilisi Masloff'u tedavi ettirecek parayı bulmak için mi kabul ettiği tam olarak hala bilinmemektedir.

Mata Hari'nin Fransız İstihbarat Teşkilatı ile gözle görülür bir yakınlık kurması Almanya, Avusturya-Macaristan, İspanya, Rusya gibi ülkelerin üzerindeki şüphelerini iyice artırmıştır. Başta İspanya ve Almanya, Mata Hari'den şüphelenmekte ancak onun Fransa ya da başka bir ülke adına casusluk yaptığını kanıtlayamamaktadırlar.

Alman Casusluk teşkilatı casusluk, karşı-casusluk örgütlerinin yıllardır yaptıkları bir yöntem ile çift taraflı çalıştığından, askerler, politi-

kacılar ve diplomatlar ile yakın ilişkilerinden kuşkulandıkları Mata Hari'yi ortadan kaldırmaya karar verirler.

1917 Ocak ayında eski tutkulu âşıklarından Almanların Madrid'deki askeri ataşesi Binbaşı Arnold von Kalle, Berlin'e şifreli bir radyo mesajı gönderir. Von Kalle radyo iletisinde H21 kod numaralı bir ajandan bahsetmekte, ajanın verdiği bilgileri aktarmaktadır. Von Kalle, Fransızların şifreyi çözeceğinden ve Fransızların kod numarası H21 olarak geçen kişinin Mata Hari olacağını anlayacaklarından adı gibi emindir. Radyo iletisinde H21 kod numaralı casusun belirtilen tüm özellikleri Mata Hari'ye uymaktadır. Eski aşığı Von Kale, çift taraflı çalıştığından şüphelendiği Mata Hari'yi ortadan kaldırma işini, adına casusluk yaptığı Fransızlara bırakmıştır. Almanların Madrid'deki askeri ataşesi Binbaşı Arnold von Kalle'nin Berlin'e gönderdiği şifreli radyo mesajı Eiffel Kulesinde bulunan dinleme istasyonunca ele geçilir ve şifresi çözülür.

Çift taraflı casusluk yaptığından kuşkulandıkları ajanı ortadan kaldırma yöntemi çok eski çağlardan bu yana uygulanmaktadır. Aynı yöntem bu sefer Mata Hari üzerinde kurgulanmıştır.

Mata Hari'nin 13 Şubat 1917 günü sabahı Elysee Palace otelinde tutuklanması sırasında 12 paket ve zarf içerisine ele geçirilen kanıtlar içerisinde götüreceği en önemli delil, polislerin küçük bir makyaj çantasından çıkanları doldurdukları ve üzerine, "Delil No 11" diye yazdıkları torbadır. Çantadakileri, Adli Tıp Bürosu Müdür Yardımcısı Kimya Mühendisi Edouard Bayle inceler. Çantada bulunan kanıtlardan ruj, rimel ve parfümlerin orijinal olduğuna karar verir. Dr. Vergne'nin yazdığı reçete üzerine Paris'teki Roberts eczanesinin hazırladığı kremde cıva oksit siyanür (Hg₂O)³ vardır. Kahverengi cam şişedeki sıvıda ise cıva 2 iyodür ve potasyum iyodür bulunmuştur. Adli Tıp Bürosu Müdür Yardımcısı Kimya Mühendisi Edouard Bayle, savcılığa gönderdiği ekspertiz raporunun sonuna çok önemli

³ Hg₂O: Siyah ya da kahverengimsi siyah tozdur. Nitrat asidinde çözünür. Klorür asidiyle kalomele dönüşür. Saf olarak elde edilememiş olmakla birlikte cıva tuzlarına sodyum hidrokisit çözeltisi katıldığıında cıva ve cıva oksit karışımı olduğu ve bunun da cıva oksit gibi davrandığı X ışıklarıyla saptanmıştır.

bir cümle ekler. Raporda; “Gerek krem, gerekse şişedeki sıvı, tedavi amaçlı kullanılan bileşiklerdir. Ancak su ile seyreltiklerinde, görünmez mürekkep olarak işe yarayabilirler” denilmektedir.

Mata Hari, makyaj çantasından çıkan cıvalı krem ile sıvıyı, cinsel ilişkide bulunmadan önce gebe kalmamak için vajinal yolla kullandığını söyler. 1900’lü yılların başında seks işçileri arasında frengi çok yaygındır. Hastalıklara karşı penisilin⁴ henüz bulunmamış olduğundan, ölümcül hastalıklara karşı kullanılmaya başlanmamıştır. O tarihlerde devrim yaratacak arsenikli Salvarsan henüz çok yenidir Kadınlar cinsel hastalıklardan korunmak amacıyla bu sıvıyı ve bu yöntemi uygulamaktadırlar.

Mata Hari’nin Alman casusu olduğuna inanan Fransızlar, düşmana yolladığı gizli bilgileri bunlarla yazdığını düşünmekte ve yakalanan bu sıvıyla da suçunu kanıtladıklarını düşünmektedirler. Hâlbuki o tarihlerde bile casuslar gizli haberleşmelerinde görünmez mürekkep olarak limon suyu ya da süt gibi sıradan sıvılar kullanmaktadırlar. Mahkeme sıradan sıvılar yerine neden eczanede hazırlanan cıvalı preparatları kullandığını irdelemez ve değerlendirmez. Bir diğer önemli kanıt ise otel odasında ele geçen ve Hollanda’daki Alman konsolosunun, hesabına 20 bin Frank yatırdığını bildiren telgrafıdır. Savaşın en yoğun olduğu, casusların ülkelerde cirit attığı bir dönemde adına gönderilen 20.000 Franklık bir para çok önemlidir. Mata Hari, kendisine gönderilen parayı erkeklere sunduğu hizmetin çok özel ve zahmetli olduğunu belirterek “hizmetlerim karşılığında” şeklinde açıklar. Savcı, söz konusu hizmetin, düşmana satılan gizli bilgiler olduğuna emindir. Savcı kendisine ödenen bu paranın çok fazla olduğunu belirtir. Mata Hari ise “Para fazla olabilir, fakat fiyatım bu. Bundan azını hiçbir zaman kabul etmedim” diye yanıtlar.

Mata Hari tutuklu kaldığı ve yargılandığı zaman içerisinde birkaç kişi dışında, Rus sevgilisi Vladimir Massloff’da dahil olmak üzere tanıdıklarının ihanetine uğrar. Otel lobilerinde günlerce saatlerce kendisini bekleyen, yolunu gözleyen, kendisine çok değerli hediyeler alan

⁴ Penisilin; 1928 yılında Londra’da Alexander Fleming tarafından *Penicillium notatum* adlı küfte keşfedilen antibiyotik.

eski âşıklarından ortalarda kimse kalmamıştır. Tutuklanıp Saint Lazarre kadın cezaevine konulduğu ilk andan, kararın infaz edildiği son ana kadar yanından ayrılmayan tek kişi, eski âşıklarından avukatı 74 yaşındaki Edouard Clunet olmuştur.

Fransa'nın o tarihlerdeki en kötü hapisanesi olarak bilinen Saint - Lazarre kadın cezaevinde beş ay tutuklu kalır. Tutuklu kaldığı süre içerisinde tecritte tutulur. Pire ve sıçan istilasına uğramış hücrelerde uyur. Yıkanacak bir sabunu dahi yoktur. Tıbbi tedavilerine, temiz kıyafetlerine, iç çamaşırlarına ve yiyecek için paraya, dışarıya ile mektuplaşmasına izin verilmez. Kadın cezaevinde zor koşullarda yaşamaya çalışırken 17 kez sorgulanır.

Mata Hari'nin tutuklu âşıklarından 74 yaşındaki Avukat Edouard Clunet soruşturmanın ilk aşamasından infaza kadar yanındadır. Ancak tüm kaynaklar Clunet'in yargılamada son derece pasif bir savunma yaptığını, savcılığın iddialarını çürütecek askeri bilgisinin olmadığını, casusluk davasını son derece hafife aldığı sonucuna varmaktadırlar.

Bazı hukukçu yazarlar ise Avukat Mösyö Clunet'in görevini özveriyle yaptığını, Mata Hari'nin verdiği bilgilerin tutuklamanın ilk anından itibaren tutarsız kaldığını ve bazı doğru olmayan ifadelerin mahkeme heyetinde sanığa karşı olumsuz bir kanaat oluşturduğunu yazarlar.

Avukat Mösyö Clunet, yazar Paulo Coelho'nun Casus⁵ isimli inceleme romanında Mata Hari ile mektuplaşmalarından birinde bu durumu açıklamaktadır.

“Hâkimlerin ve tanıkların ve şikâyetçilerin takınacağı tavır zaten belliydi, ama siz de pek yardımcı olmadınız. Sizi suçlayacak değilim ama Paris'e geldiğinizden beri vazgeçmediğiniz yalan söyleme eğiliminiz yüzünden mahkemede anlattığınız her şey inanırlılığını kaybetti. Savcı, Doğu Hint Adalarında doğmadığınıza, Endonezyalı din adamları tarafından eğitilmediğinize, aslında bekâr olduğunuza ve daha genç görünmek için pasaportunuzu tahrif ettiğinize dair somut ka-

---

⁵ Casus, Paulo Coelho, Can Yayınları, İst. 2016

Mata Hari

nıtlar öne sürdü. Barış zamanında olsaydık bunların hiçbirini umursayan olmazdı, rüzgâr düşen bombaların sesini mahkeme binasına kadar taşımaktadır.”

Saint Lazarre Kadın Hapishanesi’nde tutuklu kaldığı 5 aylık süredeki 17 sorgulama boyunca, ilk sorgudan son sorguya kadar yanında sadece 74 yaşındaki Avukatı Edouard Clunet bulunmuştur.

Avukat Clunet, çok kısa süren bu yargılama sırasında mahkemeden bir tanık dinlenilmesini ister. Bu tanık, Fransa’nın müttefik devletlerde büyükelçilik yapan üst düzey bir diplomatıdır. Tanık büyükelçi

Mata Hari'ye eşinden boşandıktan sonra Madrid dönüşünde rastladığını, Mata Hari'nin kendisine son derece içten biçimde yakınlık gösterdiğini, üç geceyi birlikte geçirdiklerini, birlikte oldukları zaman içerisinde Mata Hari'nin kendisinden askeri ve devlet sırlarına ilişkin hiçbir sorusunun olmadığını, hatta bu hususta teşebbüste dahi bulunmadığını söyler.

Mahkeme başkanı ile Mata Hari arasında tutanaklara zaman zaman ilginç konuşmalar geçer.

Mata Hari'nin cezalandırılmasını talep eden iddianamede Alman casusluk şefinin kendisine 30 bin mark verdiği belirtilmekte, bu şekilde Alman Casusluk örgütü adına casusluk yaptığı kanıtlanmaya çalışılmaktadır.

Mata Hari Alman Casusluk Şefinin kendisine 30 bin Mark verdiğini kabul eder. Fakat kendisine verilen bu paranın, şefe sunduğu bazı lütufların karşılığı olduğunu belirtir.

Mahkeme Başkanı bir anlamda fuhuş yaptığını kabul eden Mata Hari'ye bu paranın fazla olup olmadığını sorar. Mata Hari'nin bu husustaki cevabı kesin ve nettir; "Para fazla olabilir, fakat fiyatım bu. Bundan azını hiçbir zaman kabul etmedim!"

Mata Hari mahkeme tutanaklarına geçen bu ifadeyle pahalı bir fahişe olduğunu kabul etmekte ancak Almanya adına casusluk yaptığını kabul etmemektedir.

Paris Adalet Sarayında olağanüstü savaş koşullarında dinleyicisiz olarak yapılan duruşma bir buçuk gün sürer. Mahkeme heyetinde yargıç olarak bulunun yedi askeri yargıcın hiç biri hukuk eğitimi almamıştır. Bir buçuk günlük yargılamanın sonunda mahkeme heyeti on dakika kadar süren bir görüşmeye geçer. Gizli görüşme sonunda salona dönen mahkeme heyetinde bulunan yedi askeri yargıç, Mata Hari'yi kendisine yöneltilen on suçlamadan sekizinden suçlu bulurlar. Oybirliğiyle idam cezasına mahkûm ederler.

Karar yüzüne karşı okunduğu zaman, Mata Hari soğukkanlılığını kaybetmez. Halbuki o mahkeme tarafından suçsuz bulunacağını dü-

şünmektedir. Hafifçe avukatı Mösyö Clunet'e doğru eğilerek; "Nasıl olur? Mümkün değil" diyerek şaşkınlığını belirtir.

Avukat Mösyö Clunet'de karardan sonra aynı şaşkınlık içerisinde masanın üzerine yığılmış ağlamaktadır.

Fransız Cumhurbaşkanı'nın kararı onaylama, affetme veya hapse çevirmek yetkisi bulunmaktadır. Mahkemenin kararı Fransız Cumhurbaşkanı'nın incelemesine gönderilir. Mata Hari hayatının son haftalarını hücrelerinde büyük bir sükûnet içinde geçirir. Tek kişilik hücrelerinde bazen dans etmekte, bazen düşünmekte, bazen de yazılar yazmaktadır. Yazdıkları arasında en dikkat çekici olan ve birçok yazının belirttiği gibi zekâsının pırlıtlarını gösteren bir yazısında "Hayat veya ölüm diye bir şey yoktur, her şey bir değişimden ibarettir..." demektedir.

Mahkeme kararını inceleyen Fransa Cumhurbaşkanı idam cezasını onaylar ve karar infaz için ilgili birliğe gönderilir.

14 Ekim 1917 günü 26. Avcı Taburundan bir subaya idam için bir manga hazırlaması emredilir. 16 Ekim günü Binbaşı Julien, bir rahip, rahibe ve Doktor Bralez ile birlikte sabahın erken saatlerinde uymakta olan Mata Hari'nin hücrelerine girerek Cumhurbaşkanı'nın af talebini reddettiğini, idam saatinin geldiğini, infazı ve kararı tebliğ ederek metin olmasını ister.

Mata Hari kendisine yapılan bildirim son derece soğukkanlı biçimde karşılar. Kendisini teselli etmek isteyen rahibeye "Üzülmeyin, icabında ölmesini de bildiğimi göreceksiniz" der.

Daha sonra hazırlanmak ve giyinmek için yalnız bırakılmasını ister. Yanında sadece Doktor Bralez'in kalmasına izin verir.

Mata Hari açık renk bir rop ve kenarı kürklü bir manto giyer. Doktor Bralez, Mata Hari'ye Fransız Ceza Kanunu'nun 27. maddesini hatırlatarak hamile olup olmadığını sorar. Fransız Ceza Kanunu'nun 27. maddesi uyarınca eğer hakkında idam cezası kararı verilen mahkûm kadın ise, hamile olduğunu beyan etmesi üzerine cezası hamileliğinin sonuna kadar ertelenmektedir. Eğer hamile olduğunu beyan ederse

Mata Hari'nin kurşuna dizilişi

infaz doğumdan sonra ertelenecektir. Avukatı Clunet, Mata Hari'ye bu olanaktan yararlanması ve infazın doğumdan sonra kalması konusunda daha önceden bilgi vermiş, adeta yalvarmıştır. Clunet, bu teklifiyle mesleki kariyerini, kimliğini, sosyal durumunu tehlikeye atmıştır, kendisiyle ilişkide bulunarak hamile kalmasını sağlayabileceğini teklif eder. Ancak Mata Hari, Clunet'in ve Doktor Bralez'in hamile olduğu gerekçesi ile infazın ertelenmesine ilişkin talepte bulunma önerilerini reddeder.

Avukat Edouard Clunet geçen sürede cezanın affedileceğine, suçun unsurlarının tam olarak oluşmadığına inanmaktadır. Doktor ve avukatının önerilerini reddeden Mata Hari, infaz öncesi yanına gelen papaz ve rahibe ile yalnız kalmak istediğini bildirir. Bir süre sonra tekrar hücrelerine dönerek Doktor Bralez'e "Artık hazırım. Doktor size zahmetlerinizden dolayı çok teşekkür ederim" der.

İdamın infaz edileceği Vincennes'a beş otomobile hareket edilir. Meydan çevresi askerlerle kuşatılmış, kimsenin yaklaşmasına izin verilmemektedir.

İnfazı yöneten subay infaz yerinde gelindiğinde arabadan inince infazın gerçekleşeceği yere kadar Mata Hari'nin gözlerini bağlamak ister.

Genç kadın bu teklifi kabul etmez, idam yerine hiç kimsenin yardımı olmadan yürür.

Ateş emrini veren subay, Mata Hari'nin idamı hakkında daha sonra şunları anlatacaktır;

“Bir kadını kurşuna dizeceğimiz için çok heyecanlıyım. İdam mahkûmlarının nasıl hareket edeceği bilinmez. Özellikle bu mahkûm kadın olunca durum daha da tehlikelidir. Fakat daha onu görür görmez endişemin yersiz olduğunu anladım. Çok metin bir kadındı. Arabadan inince avukatını kucakladı, uzun süre birbirlerine sarıldılar. Yaşlı avukat ağlıyordu. Askerlerin arasından geçerken subayların bulunduğu tarafa eliyle öpücük gönderdi. İdam direğine bağlanmasına ses çıkarmadı. Fakat askerlerden biri gözünü bağlamak isteyince bir kez daha şiddetle karşı çıktı. Ateş emrini vermek için kılıcımı kaldırdığım sırada gözlerimin içine bakarak, “Size çok teşekkür ederim, efendim” demesini unutamıyorum.”

Ateş emrinin verilmesi ile infaz mangasında bulunan on bir asker ateş ederler. Son bir kez de infazı yöneten subay Mata Hari'nin başına ateş ederek infazı tamamlar. İnfaz mangasında on bir asker bulunmasına, tümünün de Mata Hari'ye yakından ateş etmesine karşın, Mata Hari'nin vücuduna bir kaç mermi isabet etmiştir. Birçok askerin bir kadına ateş etmemek için o derece yakın mesafeden havaya ateş ettikleri anlatılır.

Daha sonra doktorun ölümü onaylaması üzerine cesedi, eğitimlerde kullanılmak üzere Sorbonne Tıp Fakültesi anatomi kürsüsüne teslim edilir. Baş hariç bedeni yeri belli olmayan fakirler mezarlığına gömülür. Baş ise o zaman adet olduğu üzere devlet yetkililerine verilir. Kesik başı uzun yıllar Saint Peres Sokağında bulunan Anatomi Müzesinde tutulur. 2000 yılında kesik başın müzeden kaybolduğu anlaşılır. Araştırılmış, ancak Mata Hari'ye ait kesik başın ne zaman müzeden kaybolduğu tespit edilememiştir.

Mata Hari'nin infazından dört gün sonra, kendisini casusluk ile suçlayan ve soruşturmada etkin bir isim olan Polis Şeflerinden Müfettiş Ladoux, Almanlar adına casusluk yapmakla suçlanarak tutuklanır.

Savaş koşulları nedeniyle uygulanan ağır sansür nedeniyle olay basına yansımaz.

1947 yılında Mata Hari davasının savcısı Andre Mornet, Paul Guimard isimli gazeteciye, davanın tamamının tahminlere, varsayımlara ve t mdengellimlere dayandığını söyleyerek Şu cümle ile görüşmeyi bitirir;

“Aramızda kalsın ama elimizdeki deliller o kadar yetersizdi ki, bir ke-diyi bile mahkûm etmemize yetmezdi.”

1970’te açılan Alman askeri istihbarat arşivi, Mata Hari’nin H21 kod adıyla görevlendirildiğini, ancak işe yarar bir istihbarat toplayamadığını kaydetmektedir. İngiliz istihbarat servisi MI5’in 1999 başında yayınlanan belgelerinde,⁶ Mata Hari’nin iki yıl izlendiği, askeri açıdan önem taşıyan bir bilgiyi düşmana ilettiğine dair delil bulunamadığı yazılıdır. 2001 Ekim’inde bir kısmı yayınlanan, Fransız askeri mahkeme tutanaklarında ise, tutuklanışının 3. haftasında Mata Hari’nin Alman casusu olduğunu itiraf ettiği belirtilmektedir. Ancak mahkeme dosyası içinde Mata Hari’nin suçunu itiraf ettiğine ilişkin bir belgeye ulaŐılamamıştır.

---

⁶ Britanya İstihbarat Servisi raporlarına Birleşik Krallık The National Archives KV-2-1 referans numarası ile ulaŐılabilmektedir.

OLAĞANDIŞI BİR DÖNEM
OLAĞANDIŞI MAHKEMELER
İSTİKLAL MAHKEMELERİ

*Efendiler, Meclis, 29 Nisan 1920 tarihinde
Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu ve sonraki
aylarda İstiklal Mahkemeleri Kanunlarını da
çıkarmakla, İnkılabın tabii gereklerini
yerine getirmiş oldu.*

Mustafa Kemal Atatürk (Nutuk)

Tarihler 23 Nisan 1920 gününü, Anadolu'nun dört bir yanından seçilen temsilcilerin Ankarada buluşarak sonradan başına "Türkiye" ismi eklenecek olan Büyük Millet Meclisini¹ (BMM) açtıkları ve ulusal iradeyi oluşturdukları tarih olarak yazar.

23 Nisan 1920 günü Büyük Millet Meclisi açılmış olmasına karşın ülke içerisinde Meclise karşı büyük bir muhalefet vardır. Yaklaşık 620 yıl Osmanoğulları Hanedanı'nın hükümdarlığında yaşayan halk, cumhuriyet ve demokrasi kavramlarına yabancıdır. Padişah ve Halifenin olmadığı bir yönetim biçimini, yaşam tarzı olarak düşünememektedir.

---

¹ Büyük Millet Meclisi ilk açıldığında adında "Türkiye" ibaresi yoktu. Nitekim Meclisin 23 Nisan 1920 günü açış konuşmasını yapan Sinop Mebusu Şerif Bey, "Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum" diyerek meclisin adını 'Türkiye' ibaresi olmadan zikreder. "Türkiye Büyük Millet Meclisi" (TBMM) adı, ilk kez 8 Şubat 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesinde yazılı olarak, kalıcılık kazanır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın Anayasaya dayanan hak ve özgürlüklerinin olmaması, kuvvetler ayrılığı prensibinin kurum ve kurallarıyla yerleşmemiş olması, yasama, yürütme ve yargının tek hâkiminin padişah olması nedenleriyle ülke yönetiminde olağanüstü durumun kuralları belirlenmemiştir. Her padişah karşılaştığı olağanüstü duruma göre davranıp, kendi düşüncesi ve yöntemlerine göre karar alarak, ülkeyi yönetmiştir.

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi içerisinde 23 Nisan günü Büyük Millet Meclisinin açılması ile temel yasal düzenlemeler öncelikli hale gelir. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi içinde yaşanan sıkıntılı günler ve savaş hali ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durumlara uygun yasal düzenlemenin yapılması zorunluluğunu adeta dayatmaktadır.

BMM'de İstiklal Mahkemelerinin kurulması süreci

Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını takip eden günlerde Afyon Milletvekili Mehmet Şükrü Bey bir önerge verir. Bu önerge, saltanattan cumhuriyete geçişte BMM de yaşanan süreci ve temsilci vekiller arasındaki tekil olmayan anlayış farkını bir anlamda aktarmaktadır. Önergede, “Halifemiz ve padişahımız efendimiz ile Osmanlı memleketini kurtarmak amacına yönelik Büyük Millet Meclisi kararlarına uymayanların ve ayrıca bilerek ve bilmeyerek düşmana hizmet eden ve bozgunculuk yapan herkesin vatan haini sayılacağı ve Osmanlı Ceza Kanununun 56. maddesine göre vatana ihanet suçundan yargılanmaları” öngörülmüştü.

Meclisin 27 Nisan günlü toplantısında Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey başka bir önerge ile bu kanunun adının Hıyanet-i Vatanıye olması gerektiğini belirterek, suçun kanuna eklenmesini ister. Refik Şevket Bey önergesini mecliste yaptığı konuşma ile destekler;

Refik Şevket Bey (Saruhan Milletvekili) “... Efendim Ceza Kanunu'nda vatana ihanet diye bir suç yokken biz bir vatana ihanet suçu ihdas ediyoruz. Binaenaleyh, her suçun karşılığında mutlaka bir ceza da konulmak gerekir. Cezası Ceza Kanunu'nda mevcutsa demek ki suç mevcuttur. Binaenaleyh bendeniz diyorum ki, evvelâ bir vatana ihanet tarafımızdan ihdas olunduktan sonra bu ihdas olunan suç için yine bir ceza konulması gerekir. Şayet hâkimleri serbest bırakırsak ve

Şark İstiklal Mahkemesi üyeleri

mahkeme heyeti, “Biz böyle bir suç görmedik. İşbu olayı gerçekleştirenlerin sorumlu olmadıklarına karar verdik” deseler biz hâkimleri mutlak ceza vermeye zorlayabilir miyiz? Dünyada hangi hâkimi zorlamak yetkisi kime verilmiştir?”²

Refik Şevket Bey ertesi gün encümeden gelen değiştirilmiş, düzeltilmiş teklifte kimlerin vatan haini olduğunun belirtilmediğini görünce de şöyle konuşur: “...Bu kanun maddesinde vatan haini tarif olunmuştur. Hâlbuki suçluyu değil, suçu tarif etmek lâzımdır. O halde madde de, vatana ihaneti tarif etmelidir. Suçluyu değil, suçu tarif edelim.”

Yapılan görüşmelerden sonra Büyük Millet Meclisi’nin açılmasından 6 gün sonra 29 Nisan 1920 günü 14 maddeden oluşan Hıyanet-i Vataniye Kanunu alkışlarla ve hayırlı olsun sesleriyle, ilk “olağanüstü yasa” olarak kabul edilir.

Kanunda saltanat ve hilâfeti korumakla yükümlü bulunan Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine karşı gelenler, sözle ya da fiilen karışıklık yaratanlar vatan haini sayılıyor ve bunlara idam cezası verilmesi öngörülüyordu. Bu eylemleri kışkırtan, tahrik ve teşvik edenler ise geçici kürek cezasına çarptırılıyordu. Ayrıca tahrik ve teşvik sonucu isyan çıkarsa buna neden olanların da idam edilmeleri öngörülmüştü. Suçlular, suçun işlendiği yerdeki ceza mahkemesinde yargılancaklar ve bu gibiler hakkındaki karar en geç 20 gün içinde verilecekti.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun 10. Maddesi, o günlerin olağanüstü koşullarında bile jurnalciliğin ve gammadzılığın önlenmek istenmesi açısından ilgi çekicidir. Bu maddeye göre “isyana katılmayan kişiler hakkında suçlamada bulunanlar, isnad ettikleri suçun cezasıyla cezalandırılırlar” denilmektedir.³

Yasanın, Meclis tarafından kabul edilmesi, bu yasayı uygulayacak, hayata geçirecek mahkemelerin varlığını gerekli ve zorunlu kılar. O dönemde Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nu uygulayacak iki ayrı yargı kuruluşu bulunmaktadır. Sivil mahkemeler, harp divanları ve harp

² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi c. 1, s. 81

³ TBMM Kavanin Mecmuası, cilt 1 s. 2

mahkemeleri. Sivil mahkemeler ve harp mahkemelerinin kuruluşu ve kadrosu olağanüstü bir yasa olan Hiyanet-i Vatanîye Kanunu'nu uygulamaktan uzak ve yetersiz görülmektedir.

Yaşanan olağanüstü durum nedeniyle Mecliste, davaları kısa sürede sonuca bağlayacak, devrimin gereklerini yerine getirecek, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrası yaşanacak ihanetleri önleyecek olağanüstü yetkilerle donanmış bir mahkemenin varlığı görüşülmeye başlanır. Yargılamada sivil mahkemeler yetersiz kalmakta, Harp Divanı ise askeri otoritenin varlığını güçlendirmektedir. Oysaki asıl amaç, ulusun gerçekleştirdiği devrimin, ulusun temsilcileri tarafından korunması, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın tüm ulus tarafından sahiplenilmesi olmasıdır. Bu amaçla yargılama yetkisinin meclise verilmesi görüşü ağır basmaya başlar ve harp divanı mahkemelerinin bir kısmı zaman içerisinde kaldırılır.

İstanbul Hükümetinin, BMM'ye karşı muhalefeti ve ihaneti devam etmekte, azınlıkların ve çetelerin halk üzerindeki baskısı, Anadolu'da siyasi otoritenin kurulmasını güçleştirmektedir. İstanbul basınının büyük bir bölümü de Anadolu'da başlatılmış olan milli mücadeleye çirkin bir biçimde hakaret ve küfür etmektedir. Özellikle İstanbul Basını ve padişah yandaşları Anadolu'da yaşayanları milli mücadeleye karşı çıkmaya çağırmaktadır.

Hiyanet-i Vatanîye Kanunu'nun kabulünün üzerinden dört ay geçmesine karşın istenen sonuç alınamamış, casusluk, bozgunculuk, eşkıya yağmaları, saltanatçıların propagandaları ve her gün artan asker kaçaklarının önüne geçilememiştir. Cepheye yakın bölgelerde üç aylık dönemlerle askere katılması gerekenler görevlerine gitmemekte asker kaçaklarından oluşan otuz, kırk kişilik guruplar köylerde yağmalar yapmaktadırlar. Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında yaşanan kargaşa, yağmacılar ve asker kaçakları halk arasında büyük umutsuzluğa, bezginliğe neden olmaktadır. Ayaklanmalar halkın Kurtuluş Savaşına ve BMM'ye olan inancını zedelemektedir.

Cumhuriyetin ilanından ve İstiklal Mahkemelerinin kurulmasından önce Anadolu da on ayaklanma çıkmıştır:

Ekim 1919 Bayburt'un Hart kazasında Şeyh Eşref Ayaklanması,

Eylül 1919 Konya'nın Bozkır ilçesinde Delibaş Ayaklanması,

01 Ekim ve 25 Kasım 1919 Ahmet Aznavur Ayaklanmaları,

13 Nisan 1920 Düzce Ayaklanması,

20 Nisan 1920 Çopur Musa ayaklanması,

15 Mayıs 1920 Yozgat Ayaklanması,

21 Mayıs 1920 Zile Ayaklanması,

02 Ekim 1920 Konya Ayaklanması,

Haziran 1920 Siverek Yöresi Milli Aşireti Ayaklanması,

06 Mart 1921 Koçkiri Aşireti Ayaklanması.

Yürürlükteki düzenlemeler ile yetkileri, olanakları ve kadroları son derece kıt olan mahkemeler, yaşanan olumsuzluklara, kargaşaya engel olamamaktadır. Özellikle asker kaçaklarının sayıları inanılmaz rakamlara ulaşır. Asker kaçaklarını yakalayacak birliklerin kurulması bile olanaksız hale gelmiştir. Yüz kişi olması gereken birliklerin sayısı asker kaçaklarının fazlalığı nedeniyle üç, dört kişiye inmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu 1911-1918 yılları arasında birbiri ardınca üç savaşa girmiş ve bu savaşlar yenilgi ile sonuçlanmıştır. Halk, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda tüm varlığını yitirmiştir. Ülkenin genç üretken yurttaşları şehit olmuş, ülke bütün varını ortaya koymasına, büyük sıkıntı çekmiş olmasına karşın savaş kaybedilmiştir. Halkın yeni bir savaşın kazanılacağına inancı ve gücü kalmamıştır. Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti 2.850.000 kişiyi silah altına almıştır. Yalnız Çanakkale muharebelerinde 250.000'e yakın kayıp, yaralı ve esir verilmiştir. Muharebelerde ölenler ile hastalıktan ve yaralandıktan sonra birkaç yıl içerisinde ölenlerin sayısı 500.000 kadardır. Hasta, kaçak, kayıp ve esir sayısı 1.565.000 kişidir.

Normal sivil mahkemelerin ulusal kurtuluş koşullarına uymasının ve bu mahkemelerde imparatorluk döneminden beri görev alan yetkileri sınırlı sivil hâkimlerin bu kadar kısa bir süre içerisinde ulusal amacı anlamasının ve bu amaca uygun kararlar vermesinin olanaksız olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu'da bulunan sivil mahkemelerde gö-

rev alan hâkimlerin çoğunun hukuk eğitimi olmayıp, genellikle medrese mezunu, hatta alaydan yetişen kişilerdir. O güne kadar verdikleri kararları ulus adına değil, hilafet ve padişah adına vermişlerdir.

Ülkede yetişmiş, eğitilmiş insan gücü, yaşanan savaşlar ile büyük ölçüde yitirilmiştir. Çanakkale Savaşı'nı izleyen yıllarda özellikle 1915 yılının ilk aylarında İstanbul Darülfünun öğrencilerinin bile Çanakkale'ye gönüllü katılmaları nedeniyle 1921 yılında Mekteb-i Tıbbiye hiç mezun verememiş, 1919-1921 yıllarında Mekteb-i Hukuk ancak birkaç mezun verebilmiştir. Üst üste yaşanan savaşlar ile yetişmiş eğitilmiş insan gücü yok olma noktasına gelmiştir.

Mahkemelerin kuruluşlarının tamamlanamaması nedeniyle bazı bölgelerde esnaftan, halktan toplanan kişilerle mahkeme teşkil edilmeye çalışılmıştır. Bunların ulusal iradeye hâkim olmaması, yasaları bilmemesi, temel hukuk eğitimlerinin bulunmaması nedenleriyle ya karar verememişler ya da verdikleri kararlar hukuka uygun olmamıştır. Harp Divanı üyeleri ise yerel idareciler ile sıkı ilişkilerinin bulunması, onlardan mevki ve rütbece alt düzeyde olmaları nedeniyle tam bir bağımsızlık içinde görevlerini yapamamışlardır.

Ulusun temsilcisi olan TBMM'nin çok kısa zamanda yaşanan kargaşaya, olumsuzluklara karşı önlem alması, hızla çalışan, çabuk karar verip uygulayan, ulusal iradeyi temsil eden mahkemelerin kurulmasının sağlanmasını zorunlu kılmıştır.

“Hiyanet-i Vataniye Kanunu” kabulü üzerinden dört ay geçmesine karşın mevcut mahkemelerin yasanın amacına uygun görevlerini yapamadıkları anlaşılır. TBMM'de birçok üye karışıklıkların önlenmesine ilişkin çeşitli yöntemler önerir. Ancak bu tekliflerin hiçbirisi tam anlamıyla soruna net bir çözüm getiremez.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin ağır savaş koşullarında bile hukuk devleti kullarından ayrılmaz tutumu ve TBMM iradesine duyduğu saygı Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ve tüm uluslara örnek olmuştur.

1920 yılı Eylül ayında asker kaçaklarına ilişkin durum TBMM de görüşülmeye başlanır. TBMM zabıtlarından Meclisin ulusal iradeyi nasıl koruyup kolladığı anlaşılmaktadır.

Hamdi Bey (İzmit Milletvekili) “Bu mühim bir kanundur. Basılsın öyle müzakere edelim. Acele etmeyelim.”

Mehmet Şükrü Bey (Afyon Milletvekili) “Azizim düşman durmuyor. (Milletvekili sıralarından “Memleket elden gidiyor” sesleri) Kanun tasarısı basılsın diye düşman bekler mi?”

Hamdullah Suphi Bey (Antalya Milletvekili) “Arkadaşlar bazen küçük bir sis gözümüzün önünde koskoca bir ufkun görünmesine müessir olur. Bugün elim bir vaziyette bulunduğumuz için hükümetin görüşlerini bazı değişikliklerle uygun bulan komisyon, bize anlam bakımından titreye titreye düşünmemiz gereken fevkalâde müthiş bir teklifte bulunuyor. Yalnız korku, hiçbir zaman bir hükümet için emin bir esas olmamıştır... Arkadaşlar, yalnız korku ile hükümet etmek, yalnız korku ile memleketimizi müdafaa etmek istedik mi mutlak bir çöküntüye uğrarız. Başımızın üzerine son yıldırım iner ve bizimle beraber memleket de yanar. Biz halka doğru bir hareket yapmayı niçin düşünmedik? Deniliyor ki, kaçak askerin malları alınacaktır, ailesi sürülecektir. Arkadaşlar, ilahî ve dünyevî hiçbir kanun hatırlamıyorum ki, bir suçluyu değil, yakalayamadık diye evlâtlarını, karısını, masum çocuklarını öldürsün, kurban etsin... Bir adam ki, ölümden kaçıyor, belli olan ölümden yani düşmanın önünden kaçıyor, kendi canını kurtarmak istiyor, o evini, karısını, çocuğunu ihmal edebilir. Bu itibarla ne olacak? Köyünde yakalanmak ihtimaline karşı doğruca dağa çıkacak ve bu suretle de Anadolu'nun her yerini eşkıya ile dolduracağız. Biz şefkatle, ahalinin gönlünü ala, ala, ona karşı mücadelelerde buluna buluna, onlara olumlu birtakım şeyler yapa yapa halkın kalbini iyilikle kazanacağımız yerde, yangına yangın ilâve edeceğiz, ölüme ölüm ilâve edeceğiz. Ve emin olunuz ki, esasen biraz havada asılı vaziyette duruyoruz. Ve esasen halk, bizden bir şey anlamamıştır. (Şiirle memleket müdafaa edilir mi? ...sesleri) Ve bu suretle, içinde bulunduğumuz çukuru büsbütün kazacağız ve en büyük hüsrana doğru gideceğiz. (şiddetli alkışlar)”

Ancak, bu konuda Hamdullah Suphi Tanrıöver'den farklı düşünceler ve vatanın sadece alınacak sert önlemlerle kurtulabileceğini düşünenler de vardı.

İhsan Bey (Cebelibereket Milletvekili): “Efendiler, bizleri bu çatı altında toplayan saik ne ise, bu kanunun kabulüne olan mecburiyet

de odur... Biz, buraya meşruiyetin gereklerini tamamıyla tatbik etmek... Veyahut hükümeti kontrol etmek için toplanmadık. Saltanat ve istiklâlimize, din ve milliyetimize saldıran koca bir âlemi edebi bir suretle esaret altında yaşatmak isteyen hain bir düşmana karşı varlığımızı, mevcudiyetimizi toplayarak savaşmak için azmettik ve toplandık, efendiler... Bugün gerçek varlığımıza saldıran azgın düşmana karşı şeref ve cesaretle boğuşan, harp eden kahraman arkadaşlarını namertçesine, alçakçasına düşmanlara bırakıp da karısının kucağına kaçanlara karşı nasıl bir şey yaparsınız, efendiler? Bunların her birisi muzır mikrop gibi bizim maksadımızı öldürdüler. Memleket ve istiklâl şiirle kurtarılmaz, fedakârlıkla kurtarılır. Fena uzuvları öldüreceğiz ve cephenin gerisinde firarilere, azmi ve imanı alçaklara sığınacak yer bırakmayacağız. Herkes ölecek, biz de öleceğiz efendiler...”

Savaşın en ağır koşullarında, kan ve barut kokuları arasında TBMM ulusal iradeyi savunmakta ve devam ettirmektedir, Öyle bir mahkeme kurulmalıdır ki, kurulacak mahkemeler ulusal iradeyi yansıtmalı ve sorunlara çözüm getirmelidir. Bu amaçla Dr. Tevfik Rüştü Bey tüm bu yaşanan sorunlara çare olmasını düşünerek “İhtilal Mahkemeleri” kurulmasını teklif eder.

Refik Şevket Bey (Saruhan Milletvekili) “ Ne istiyoruz efendiler? İstiyoruz ki, bugün Türkiye’de bir milli hareket olduğu anlaşılsın. Bu milli hareket cesaret, yiğitlik, şiddet ve mukavemet ister. Diyoruz ki, bu milli hareketin timsali, ruhu ve abidesi Büyük Millet Meclisi’dir. Ve ilân ediyoruz ki, bu milletin ruhuna tesir edecek, bunun üzerinde bir kuvvet yoktur. O halde memlekette müdafaa, mukabele mukavemet ve meşruluk kuvvetlerini temsil eden bu heyet, kendi içinden canlı, ruhlu üyelerini ayırsın, kendi amacının meydana gelmesine kadar çalışsın ve muvaffak olsun. (Alkışlar, bravo sesleri). Efendiler, hangi kuvvet olursa olsun, başkalarına iş havale etmekten bu dakikada ümitli olmayalım. Mahkemeler, harp divanları, normal zamanların kurumlarıdır. Biz, memur değiliz, âmiriz... Efendiler, kesin iş görmek ve kesin idare lâzım. Üyeleri, biz tayin edelim, başkanları da bizden olmak üzere içimizden biz seçelim. Diyelim ki, azizim işte cephe, işte millet, işte siz...”

Refik Şevket Bey'in de Dr. Tevfik Rüştü Bey'in görüşüne katılması ile kurulacak mahkemenin adı "İstiklal Mahkemesi" olarak saptanır. Kanunun kabul edilmesi ile Bursa Milletvekili Muhittin Baha Bey Mecliste söz alır.

Muhittin Baha Bey: "Efendiler, durmayan ve yürüyen bir düşman vardır. Durmayan ve durmaması gereken bir vatanseverlik görevi vardır. Durmayınız, yürüyünüz, dönmeyiniz. Fakat iyi düşününüz. İyi biliniz ki, bugünkü vaziyet bizi görev yapmamaya sevk ediyor ve yaptığımız kanunu siz yıkıyorsunuz. Sahip olduğunuz kuvveti siz ihlâl ediyorsunuz. Efendiler, bu kürsüden ilân etmek isterim ki, Meclis, ordu ve millet bir olmadıkça bunlar birbirine yan gözle baktıkça, Yunan ordusu burada durmaz, Sivas'ta da durmaz. Binaenaleyh, Allah bu işi anlamayanlara iz'an ve irfan versin. (Âmin âmin sesleri). Ben vazifemi ifa ettim. Tarih hakem olsun." (Sürekli alkışlar, bravo sesleri)

Hamdullah Suphi Bey'in ısrarlı muhalefetine rağmen, 11 Eylül 1920 tarihinde "Firariler Hakkında Kanun" başlığıyla, 21 Sayılı Kanun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilir. Yasa, dokuz maddeden oluşmakta, yasanın kapsamı, İstiklal Mahkemelerinin kuruluşu ve mahkemenin yetki ve sorumluluklarını belirtmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 16 Eylül günü İstiklal Mahkemesi üyelerinin seçilmesi, mahkemelerin nerelere açılacağı ve ne kadar mahkeme kurulacağına tespiti açısından gerekli araştırma yapmak üzere konuyu Bakanlar Kuruluna gönderir. Genel Kurmay Başkanı İsmet Bey, Hükümet görüşü olarak, İstiklal Mahkemesi üyelerinin TBMM'den seçileceğinden ve Mecliste milletvekili azalacağından sadece yedi bölgede mahkeme kurulması gerektiğini bildirir. TBMM, bu görüşü dikkate alarak yedi bölgede İstiklal Mahkemesi kurulmasını kararlaştırır. Sonradan Diyarbakir İstiklal Mahkemesi ile kurulan mahkeme sayısı sekize çıkartılır.

İstiklal Mahkemeleri'nin ilk aşamada; 1- Kastamonu, 2- Eskişehir, 3- Konya, 4- Isparta, 5- Ankara, 6- Kayseri, 7- Sivas illerinde kurulmasına karar verilir. Mahkemeler kuruldukları ilin ismi ile anılmışlardır.

Mahkemelerin hangi illerde kurulacağına saptanmasından sonra

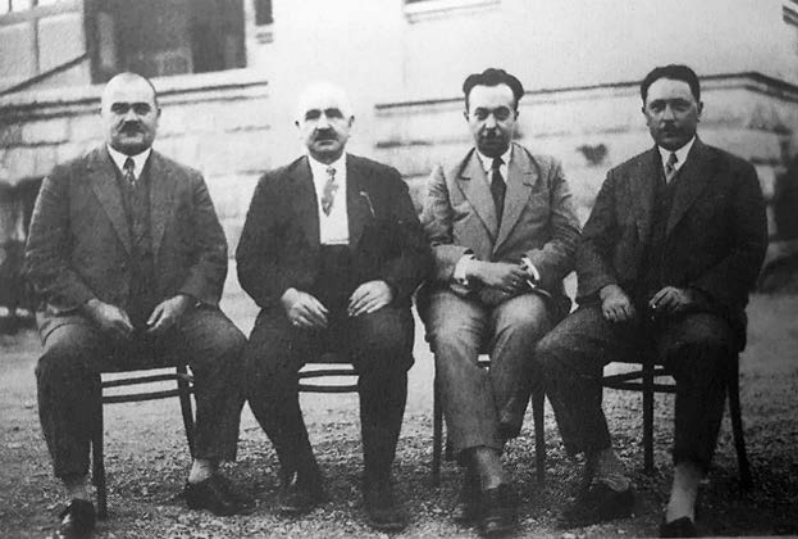
TBMM’de İstiklal Mahkemeleri üyelerinin seçimine geçilir. Oylamayı kazanan üyelerin bir kısmı yargılama konusunda hiçbir bilgi ve tecrübelerinin olmadığını belirterek görevden affını ister. Bazı üyeler ise aldıkları oyların çekimsiz kalan üyelerin oylarının yarısı kadar olduğunu belirterek, bu kadar az bir oyla böyle bir görevi kabul edemeyeceklerini belirtir.

İSTİKLAL MAHKEMELERİ KANUNU

Kanun Numarası: 29

Kabul Tarihi: 31.7.1922

“Madde 1: İcra Vekilleri Heyetince gösterilecek lüzum ve Büyük Millet Meclisi’nce ekseriyeti mutlaka ile verilecek karar üzerine icap eden mahallerde İstiklal Mahkemeleri teşkil olunur. *(Hükümet tarafından gösterilecek lüzum ve Büyük Millet Meclisi’nin salt çoğunluğu ile verilecek karar üzerine gerek görülecek bölgelerde İstiklal Mahkemeleri kurulur.)*

Ankara İstiklal Mahkemesinin ‘Üç Aliler’i (Kılıç Ali, Kel Ali, Küçük Ali, Reşit Galip)

Madde 2: Bu mahkemeler Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyeti mutlakası ve reyihafi ile kendi azası meyanından müntehap bir reis ve iki aza ve bir müddei umumiden teşekkül eder. Ancak heyeti mahkemeye tari olacak noksanın ikmalini teminen ayrıca bir aza daha intihap olunur. *(Bu mahkemeler Büyük Millet Meclisi'nin salt çoğunluğu ve gizli oyla kendi üyeleri arasından seçecekleri bir başkan ve iki üye ve bir savcıdan oluşur. Ancak mahkeme heyeti içinde değişik sebeplerle bulunamayan üyelerin yerini almak üzere bir de yedek üye seçilir)*

Madde 3: İstiklal Mahkemelerinin vezaifi bervechi atidir. *(İstiklal Mahkemelerinin görevleri aşağıda sıralanmıştır.)*

Muvazzaf ve gönlü ile hizmeti askeriye dahil olup da firar edenler ve firara sebebiyet verenler ve firari derdest ve sevkinden tekasül gösterenler ve firarileri bilihtiyar ihfa ve iaşe ve ilbas edenler hakkında ceza kanunnamesiyle askari kavaninde muayyen cezai hüküm ve esbabı muhaffefe ve müşeddede mevcut olduğu taktirde yalnız bu fıkradaki ceraime münhasır olmak üzere tensip edeceği diğer güna mukarreratı ittihaz eylemek. *(Muvazzaf ve gönüllü olarak askerlik hizmetine girip firar edenler ve firara sebep olanlar ve firari yakalanması ve sevkinde ihmal gösterenler ve firarileri saklayanlar ve yedirip içirenler ve gysi temin edenler hakkında ceza kanunu ile askeri kanunlarda belirtilmiş olan ceza ve suçu hafifleten ve ağırlaştırıran sebepler olduğu takdirde yalnız bu fıkradaki suçlara has olmak üzere uygun göreceği kararları vermek.)*

29 Nisan 1336 (1920) tarihli hıyaneti vataniye kanununun muhtevi olduğu ceraimi. *(29 Nisan 1920 tarihli Vatana İhanet Kanununun içerdiği suçları)*

Devletin emniyeti hariciye ve dâhiliyesini ihlal edenler hakkında ceza kanununun birinci babının birinci ve ikinci fasıllarında muharrer ceraimi. *(Devletin dış ve iç güvenliğini ihlal edenler hakkında ceza kanununun birinci bölümünün birinci ve ikinci fasıllarında yazılı olan suçlar.)*

Ç) Askeri ve siyasi casusluk ve suikastı siyasi ve asker ailelerine taaruz ve tecavüz ceraimi. *(Askeri ve siyasi casusluk ve siyasi suikast ve asker ailelerine saldırı ve tecavüz suçları.)*

Seferberlikte tedariki vesaiti nakliye komisyonlarının sui istimalat ve musamahatı hakkında askeri ceza kanunu muvakkatinin birinci maddesini muadil 28 rebiülahir 1332 ve 2 Mart 1331 tarihli kanunda musarrah ceraimi rü'yet etmek. *(Seferberlikte nakil aracı sağlama komisyonlarının görevi kötüye kullanma hakkında geçici askeri ceza yasasının birinci maddesine karşılık gelen 2 Mart 1915 tarihli kanunda açık bir biçimde belirtilmiş olan suçlar.)*

İhtilasta bulunan, rüşvet alan bilumum memurini mülkiye ve askeriye ve bunlara hangi sınıftan olursa olsun iştirak ve vesatet eyleyenleri. *(Vurgunculuk yapan, rüşvet alan bütün sivil ve asker memurların ve hangi kesimden olursa olsun bunlara katılanlar ve yardımcı olanlar.)*

Nüfuzu memuriyetinden istifade ederek halka zulüm ve işkencede bulunan memurini mülkiye ve askeriye muhakeme etmek. *(Memuriyet yetkilerinin gücünü kullanarak halka zulüm ve işkencede bulunan sivil ve asker memurları yargılamak.)*

Madde 4: Büyük Millet Meclisi lüzum gördüğü istiklal mahkemeleri için üçüncü maddede muharrer vezaiften bir kısmının istisnasına karar verebilir. *(Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü İstiklal Mahkemeleri için üçüncü maddede yazılı görevlerden bazılarını kaldırabilir.)*

Madde 5: İstiklal Mahkemelerinin idamdan gayrı hükümleri kat'i olup infazına bilumum kuvvei müsellaha ve gayrı müsellahi devlet memurdur. İdam hükümleri, Büyük Millet Meclisi'nce bilumum mesele tercihan tetkik ve tastik olunduktan sonra infaz olunur. Şu kadar ki müstacel ve müstesna hal ve zamanda idam hükümlerinin dahi Meclisçe tetkik edilmeksizin infazına Meclis kararı ile mezuniyet verilir. *(İstiklal Mahkemelerinin idam dışındaki hükümleri kesin olup uygulanmasından silahlı ve silahsız bütün devlet güçleri sorumludur. İdam hükümleri, Büyük Millet Meclisi'nce, diğer bütün meselelerden önce incelenip onaylandıktan sonra infaz edilir. Acil ve önemli durumlarda dahi Meclisin onayı alınmaksızın idam yapılmasına yine Meclis kararı ile izin ve yetki verilir.)*

Madde 6: İstiklal Mahkemeleri kararlarına bu mahkemenin müddei umumisinin hakkı itirazı vardır. Müddeti itiraz yevmi tefhiminin ferdasından itibaren üç gündür ve itirazı vaki Büyük Millet Meclisince

katiyen hallolunur.⁴ (*İstiklal Mahkemelerinin kararlarına, bu mahkemelerin savcılarının itiraz hakkı vardır. İtiraz süresi kararın verildiği gününün bitiminden itibaren üç gündür ve yapılan itirazla Büyük Millet Meclisi'nce kesin olarak karara bağlanır.*)

Madde 7: İstiklal Mahkemesi heyetleri her altı ayda bir intihap olunur ve bu müddetin hitamından evvel heyet tamamen veya kısmen Meclis kararı ile tebdil edilebileceği esbabı teşkilin zevalile faaliyetleri dahi tatil olunur.

Madde 8: Müddeiumumiler işbu kanun ahkâmına tevfikân muttali olacakları ceraim hakkında takibatı kanunîyede bulunurlar. İstiklal Mahkemeleri'nin mukarreratının infazı hususunda kuvve-i müselleha ve gayri müsellehaya müddeiumumiler amirdir. (*Savcılar, bu kanun hükümleriyle ilgili suçlar hakkında kanunî tahkikat yaparlar. Savcılar, İstiklal Mahkemelerinin kararlarının uygulanması konusunda devletin silahlı ve silahsız güçlerine emir vermeye yetkilidirler.*)

Madde 9: İstiklal Mahkemelerinin evamir ve mukarreratını infaz etmeyenler veya infazında teallül gösterenler müddeiumumilerin talep ve sevki üzerine aynı mahkemeler tarafından tahtı muhakemeye alınırlar. (*İstiklal Mahkemelerinin emir ve kararlarını uygulamayanlar veya uygulamalarda ihmali görülenler, savcıların isteği doğrultusunda aynı mahkemeler tarafından yargılanırlar.*)

Madde 10: İstiklal Mahkemeleri, askeri ceza kanununun yedinci faslındaki hukuku emiriyeden maada hukuku şahsiyeye hükmedemezler. (*İstiklal Mahkemeleri, askeri ceza kanununun yedinci bölümünde belirtilen konular dışında kişi hak ve özgürlüklerine müdahale edemezler.*)

Madde 11: İstiklal Mahkemi ile mahkemi saire arasında tehdüdüs edecek ihtilafı mercii Türkiye Büyük Millet Meclisi Adliye Encümeni'nce bilcümle umura takdimen hallolunur. (*İstiklal Mahkemeleri ile diğer mahkemeler arasında meydana gelebilecek anlaşmaz-*

---

⁴ İstiklal Mahkemeleri kurulları her altı ayda bir seçilir ve bu sürenin bitiminden önce mahkemenin kuruluş sebepleri ortadan kalktıysa, Meclis, kurulun bir kısmını veya tamamının görevine son verebilir.

lıkların çözüm mercii, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Adalet Komisyonudur.)

Madde 12: Her İstiklal Mahkemesi ketebe ve müstahdemin maaşatı asliyesi şehri yüz lirayı geçmeyecektir. *(Her istiklal mahkemesinin memurları ve hizmetlilerinin maaş toplamları yüz lirayı geçmeyecektir.)*

Madde 13: Her İstiklal Mahkemesi ayda bir defa Heyeti Umumiyeye hülasai hüküm ve mesai cetveli göndermeye mecburdur. *(Her İstiklal Mahkemesi, ayda bir defa Büyük Millet Meclisi'ne baktıkları davaların hüküm özetlerini ve çalışma cetvellerini göndereceklerdir.)*

Madde 14: Firariler hakkında 11 Eylül 1336 tarihli kanun ile İstiklal Mahkemeleri kanununun 1 inci maddesine müzeyyel 26 Eylül 1336 tarihli kanun mülğadır. *(Firariler hakkında çıkarılan 11 Eylül 1920 tarihli kanun ve İstiklal Mahkemeleri Kanununun birinci maddesine ek 26 Eylül 1920 tarihli kanun kaldırılmıştır.)*

Madde 15: İşbu kanun neşrinin ferdasından itibaren meridir.

Madde 16: İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.”

Mahkeme üyeliği seçimi ve adayların aldıkları oylar

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce görevlendirilen İstiklal Mahkemesi üyeleri ve mahkeme başkanlarının Meclisten aldıkları oyların dağılımı:

Ankara İstiklal Mahkemesi: Cebelibereket Milletvekili İhsan Bey 45 oyla Mahkeme Başkanı olarak seçilmiştir. Mahkemenin diğer üyeleri olarak Kütahya Milletvekili Cevdet Bey, Ayıntap Milletvekili Kılıç Ali Bey ve Elaziz Milletvekili Hüseyin Bey mahkemeye üye seçilmişlerdir.

Eskişehir İstiklal Mahkemesi: Denizli Milletvekili Yusuf Bey 41 oyla Mahkeme Başkanı olarak seçilmiştir. Bursa Milletvekili Muhittin Baha Bey, Antalya Milletvekili Rasih Efendi, Kütahya Milletvekili Haydar Bey mahkemeye üye olarak seçilmişlerdir.

Konya İstiklal Mahkemesi: Bursa Milletvekili Osman Nuri Bey 57 oyla Mahkeme Başkanı olarak, Kengiri Milletvekili Tevfik Efendi ve

Isparta Milletvekili Hacı Tahir Efendi mahkemeye üye olarak seçilmişlerdir.

Isparta İstiklal Mahkemesi: Biga Milletvekili Hamit Bey 76 oyla Mahkeme Başkanlığı'na, Eskişehir Milletvekili Hüsrev Sami Bey, Maraş Milletvekili Tahsin Bey ve Biga Milletvekili Hamdi Bey mahkemeye üye olarak seçilmişlerdir.

Sivas İstiklal Mahkemesi: Emin Bey 55 oyla Mahkeme Başkanlığına, Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey, Bursa Milletvekili Necat Bey ve Emin Bey mahkemeye üye olarak seçilmişlerdir.

Kastamonu İstiklal Mahkemesi: Mardin Milletvekili Necib Bey 30 oyla Mahkeme Başkanlığına, Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey, Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey ve Kozan Milletvekili Dr. Fikret Bey mahkeme üyeliklerine seçilmişlerdir.

Pozantı İstiklal Mahkemesi: Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemali Bey (Abdülkadir Kemali Bey, yazar Orhan Kemal'in babasıdır. 3 Mayıs 1920 de kurulan Vekiller Heyeti'nde Adliye Vekilliği yapmıştır.) 60 oyla Mahkeme Başkanlığına, İçel Milletvekili Şevki Bey, Bayezit Milletvekili Atıf Bey ve Ergani Milletvekili Sırrı Bey mahkeme üyeliklerine seçilmişlerdir.

Diyarbakir İstiklal Mahkemesi: Malatya Milletvekili Sıtkı Bey, Bursa Milletvekili Şeyh Servet Efendi, Çorum Milletvekili Sadık Bey seçilmiş ve mahkemede görev almışlardır. Nafiz Bey ve Vehbi Bey seçilmelerine rağmen İstiklal Mahkemesi'ne gitmemişlerdir.

Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey, Kastamonu İstiklal Mahkemesine üye olarak seçilmesi üzerine Meclis kürsüsünden İstiklal Mahkemesi Kanununa çekimsiz oy verenleri de hedefleyen duygu yüklü bir konuşma yapar.

Refik Şevket Bey (Manisa Milletvekili): "Hakikatler arasında tereddüt, en büyük felâkettir. Müspet veya menfi bir karar sahibi olmak kararsız olmaktan çok daha iyidir. Her şey olalım, vatansever olalım. Fakat her şeyden önce muayyen bir fikir sahibi olalım. Bir maksat takip edelim. On gün içinde bir kanunu bozarsak milletin bize itimat etmemeye hakkı vardır. Bendeniz arz ediyorum, gideceğim, çalışacağım ve inşallah muvaffak olacağım..."

Efendiler biz köylere gideceksek üç kişi ile gideceğiz. Ne silahlı kuvvetimiz bulunacak, ne topumuz bulunacak, ne de tüfeğimiz. Yalnız manevî bir kuvvetimiz bulunacak. O da Büyük Millet Meclisi'nden alınacaktır. Bugünden itibaren sebatsızlık göstermeyenlere dayanarak, dün rey verip, bugün rey vermeyecek kadar fikir değiştiren sebatsızların aksine, yine çalışacağız. Efendiler, tekrar arz ediyorum. İstiklâl Mahkemesinin bir üyesi olmak sıfatıyla inşallah sizi mahcup etmeyeceğime emin olarak sözümü bitiriyorum.”

İstiklal Mahkemesi Üyeleri üye seçimi tamamlandıktan sonraki 27. gün toplanırlar. Kastamonu İstiklal Mahkemesi Üyesi Refik Şevket Bey, mahkemelerin sorumluluk alanlarını, yetki ve sorumluluklarını belirten bir beyanname hazırlar. Bu beyanname diğer mahkemele-
rin üyeleri tarafından da okunup kabul edilir. Beyannamede, asker kaçaklarının teslim oldukları takdirde affedilecekleri, mahkemelerin üzerinde hiçbir yetki bulunmadığı, mahkemelerin en küçük me-
murdan en yüksek amire kadar herkesi yargılama yetkisinde olduğu, hiçbir kanun maddesine bağlı kalmadan ceza verme yetkisine sahip bulunduğu belirtilmektedir. Beyannameler basılıp mahkeme heyeti yola çıkmadan bölgelerine gönderilir.

İstiklal Mahkemesi üyeleri aylık üzerinden maaş almışlardır. Görevleri gereği bölgeleri dâhilindeki tüm illeri ve ilçeleri defalarca dolaşmalarına karşın kendilerine yolluk ve harcırah almamışlar, tüm masraflarını aylıklarından karşılamışlardır. Mahkemenin ilk kurulduğu günlerde mahkeme başkanı ve üyeleri 10.800 kuruş, başkâtip 7.548 kuruş, zabıt kâtibi 5.298 kuruş, katip 3.846 kuruş, odacı 1.500 kuruş aylık almışlardır. Ankara İstiklal Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali de anılarında, Mahkeme Başkanı İhsan Bey, Hüseyin Bey ve kendisinin 10.800 kuruş üye maaşı aldıklarını, Başkâtip Rıza Bey'in 7.548 kuruş, Zabıt Katibi Sırrı Bey'in 5.298 kuruş, Katip Hüsnü'nün 3.846 kuruş ve Odacı Bekir Ağa'nın 1.500 kuruş aldığını yazmaktadır.⁵

İstiklal Mahkemeleri'nin 1920-1923 ile 1923-1927 yılları arasında ele aldığı ve yargıladığı suçlar dönemler itibarıyla bazı değişiklikler

⁵ Turgut, Hulusi; Kılıç Ali'nin Anıları, İş Bankası Kültür Yayınları, İst. 2005, 5. Bas. s. 369

göstermiştir. 1920-1923 yılları arasında asker kaçakları ile ülkenin tümüyle kurtuluşu söz konusu iken, mahkemeler 1923-1927 yılları arasında devrimlere karşı olanlarla ve iç isyanlarla uğraşmışlardır.

İstiklal Mahkemelerinde konularına göre suçlar ve cezaları

Ayaklanma suçları: Suçu bilerek ve tasarlayarak işleyenlere idam, cahillikle işlediğine kanaat getirilenlere 1-3 yıl arasında hapis cezası verilmiştir.

Mustafa Kemal'e suikast suçları: Suikast olayında tasarlayan ve uygulayanlara idam, yardım ve yataklık edenlerle, bilgisi olup haber vermeyenlere hapis cezaları verilmiştir.

Muhalf basın suçları: Muhalf basın suçlarına verilen cezalar gözdağı vermek ve caydırıcılık amacını taşımaktadır.

Saltanat ve hilafeti geri getirmek için işlenen suçlar: Saltanat ve hilafeti geri getirmek isteyenler ile gizli çalışmalar yapanlar, örgüt oluşturanlar idam ve ağır hapis gibi cezalara çarptırılmışlardır.

Asker kaçakları suçları: İstiklal Mahkemeleri'nin ilk kurulma amacı içinde asker kaçakları yer almaktaydı. Bunlara dayak cezası verildi. Mükerrer suçlara ise harp divanları baktı.

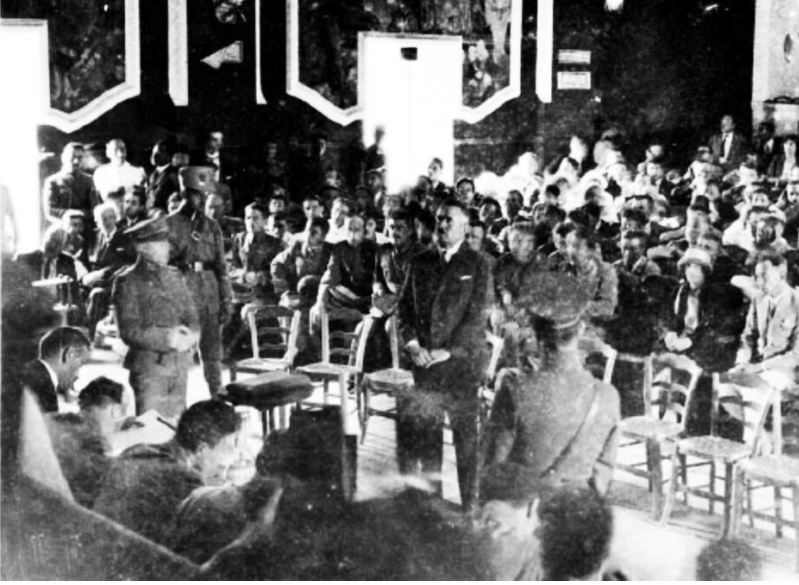
Komünist örgütlenme suçları: Bu tür örgütlenmelerde gizli çalışmalar içerisinde bulunanlara çeşitli hapis cezaları verilmiştir.

Soygun, adam öldürme suçları: Soygun, yağma ve adam öldürme fiilleri en fazla cezayı gerektiren suçlar oldu. Bu suçlara genellikle idam ve ağır hapis cezaları verilmiştir.

Rüşvet ve yolsuzluk görevi kötüye kullanma gibi memur suçları: Rüşvet ve yolsuzlukta bulunan görevlilerin görevlerine son veriliyor, ayrıca suçuna göre hapis cezası ile cezalandırılmışlardır.

Azınlıkların halk üzerinde baskı kurma suçları: Bu suçlara hapis cezaları uygulandığı gibi Meclis tarafından hükümete 1500 azınlığın sürgün edilebilmesi için yetki verildi.

Casusluk suçları: Casusluk suçu pek yaygın görülmemekle birlikte bu suçları işleyenlere hapis cezaları uygulandı ve casusluk yaptığı sabit olanlar yurt dışına sürgün edildiler.

İstiklal Mahkemesinde yapılan bir duruşma

Hükümete muhalefet: Hükümetin manevi şahsiyetine hakaret ve kasıtlı muhalefet suç teşkil ediyordu. Bu suçu işleyenler başlangıçta çok fazla olmakla birlikte sonradan azaldı. Suçu işleyenler hapis ile cezalandırıldılar.

Ankara İstiklal Mahkemesi Üyeleri

İstiklal Mahkemeleri içinde 7 Ekim 1920 gününden 31 Temmuz 1922 gününe kadar aralıksız çalışan tek mahkeme Ankara İstiklal Mahkemesi olmuştur. Mahkeme ilk kurulduğunda Ankara da 3,4 odalı küçük bir binada çalışmaya başlamıştır. Baktığı davalar içinde, Osmanlı Hükümeti, Çerkez Ethem, İngiliz Casusu Mustafa Sagir, Kuvva-i İnzibatiye ile komünist kuruluşların davaları en önemli davalar olmuştur.

Mahkeme yargı yetkisine giren bölgeleri dolaşarak, soruşturarak, bir kısım kararlarını Ankara dışında vermiştir. Ankara İstiklal Mahkemesi, İstiklal Mahkemeleri'nin kapatılmasından sonra bile uzun süre görevine devam etmiştir.

Mahkeme üyelerinden İhsan Bey, İstanbul'da doğmuş, Harp Okulu'nu bitirmiştir. Topçu Binbaşılığında emekli olduktan sonra TBMM'ne İstanbul Mebusu olarak seçilmiş, Uzun süre Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanlığı'nı yapmıştır.

Cevdet Bey, Gaziantep'te doğmuş, burada Rüştüye'yi bitirmiş ve Amerikan Koleji'ne gitmiştir. Daha sonra İstanbul Sultanisini bitirip, eğitim için Fransa'ya gitmiştir. Orada Ecol Turmalı bitirmiş ve tez hazırlamıştır. Kütahya mebusu olarak TBMM'ye katılmıştır. Seçildiğinde 31 yaşındadır. 1950'li yıllarda Çamlıca Lisesi Müdürlüğü yapmıştır.

Kılıç Ali Bey, asıl adı Emrullahzade Asaf'dır. Mülkiyeden askeriyeye geçerek fahri yüzbaşı olmuştur. Kafkas Ordusu Başyaverliği, Balkan ve Çanakkale Savaşları'nda teğmen ve üsteğmen olarak görev yapmış ve daha sonra ordudaki görevinden ayrılmıştır. 1919 yılında Elbistan ve Maraş yörelerindeki ulusal güçleri düzenlemekle görevlendirilmiştir. TBMM'ne Ayıntab (Gaziantep) mebusu olarak girmiştir. Seçildiğinde 33 yaşındadır. Uzun yıllar Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşı olarak görev yapmıştır.

Hüseyin Bey, polis müdürlüğü yapmış, TBMM'de Elaziz Mebusu olarak görev yapmıştır. Seçildiğinde 53 yaşındadır.

İsmet İnönü Hükümeti'nin teklifi ile kabul edilen Takriri Sükun Kanunu ile Büyük Millet Meclisi Ankara'da ve Şark'ta İstiklal Mahkemelerinin faaliyetine karar vermiştir.

Kurulan 2. Mahkemede Kılıç Ali Bey, Afyon Milletvekili Ali Bey, Rize Milletvekili Ali Bey, Denizli Milletvekili Necip Ali Bey, Eski Marif Vekili Reşit Galip Beyden oluşmuştur. Takriri Sükun Kanunu ile kurulan İstiklal Mahkemesi üyeliklerine Büyük Millet Meclisi farklı olarak müddeiumumi (Cumhuriyet Savcısı) seçmiştir. Sonradan kurulan Ankara İstiklal Mahkemesine müddei umumi olarak Denizli Milletvekili Necip Ali Bey seçilmiştir.

Masum bir istek sonucu Telgrafçıların yargılanmaları

İstiklal Mahkemeleri'nde görülen yüzlerce dava içerisinde belki en masumu, en ilginç Ankara İstiklal Mahkemesi'nde görülen "Telgrafçıların Grevi" davası olmuştur.

Yurdun değişik bölgelerindeki bazı telgrafçılar maaşlarının azlığından yakınarak bu isteklerini hükümete iletirler ve maaşlarının artırılmasını isterler. İstekleri hükümet tarafından 1925 yılının bütçesi kesinti olduğundan değerlendirilemez ve maaş zammı isteklerinin 1926 yılı bütçesinde değerlendirileceği, gerekçesi ile kendilerine iletir. İsteklerinin yerine getirilmediğini gören Samsun, Adana, Trabzon illerindeki telgrafçılar, kendi aralarında haberleşerek ve kararlaştırarak grev ilan ederler. Ancak alınan grev kararında, yapılacak grevin hangi illerde ne kadar süreceği hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Samsun Telgraf İdaresi Müdürü Halim Bey, telgrafçıların kendi aralarında aldıkları grev kararlarını diğer illere ve hükümete bir bildirme ile bildirir.

Grev kararı alan telgrafçıların eylemi grev süresi konusunda aralarında tam bir anlaşma sağlanmadığından farklı zamanlarda ve farklı sürelerde gerçekleşir. Kimi ildeki grev birkaç saat sürer, bazı illerde ise daha uzun sürer. Bazı memurlar ise grevi yirmi dört saat sürdürürler. Ankara Hükümeti önce telgrafçıların toplu olarak yaptıkları eyleme inanmamış, bir süre telgraf hatlarının arızalandığı düşüncesine kapılmıştır.

Telgrafçıların yaptıkları grevin devletin haberleşmesi ile güvenliğini ihlal ve işgal olarak değerlendirilmesi nedeniyle kararı alan Samsun, Adana, Trabzon İllerinin telgrafçıları tutuklanıp 13 Temmuz 1925 günü Ankara'ya getirilerek Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanmaya başlanır. Ankara'ya getirilen yirmi iki kişi içerisinde Samsun Telgraf İdaresi telgrafçıları grevi hazırlayan ve yönlendiren lider konumunda sayılmışlardır.

Savcı Necip Ali Bey hazırladığı iddianamede; Kurtuluş Savaşı sırasında telgrafçıların yaptığı özveriyle hizmetlerin takdirle anıldığını, Meclis'in de bu durumu takdirle andığını, Hükümetin TBMM toplantı halinde olmadığı için maaş artırımını yapamayacağı hususunu kendilerine açıklamasına ve bildirmesine karşın, hükümete karşı yapılan bu eylemin suç olduğunu, sanıkların bu eylem ile memleketin haberleşmesini felce uğratmak istediklerini, bu eyleme katılanların tamamının eylem bütünlüğü içerisinde olmamaları nedeniyle Adana telgrafçıları'nın tamamının beraatını, Samsun telgrafçıları'nın hazırladıkları ve diğer illere yazılan telgraf metninde kışkırtıcı ifadeler taşıması nedeniyle Müdür

Halim, İstida Memuru Rıza Tevfik, Muhabere Başmemuru Ali Rıza, muharebe memurları Faruk ve Mehmet Efendilerin Ceza Kanunu'nun 102. Maddesi uyarınca cezalandırılmalarını, ayrıca Trabzon telgrafçılarından Yusuf'un da bu eylemde teşvik edici nitelikte olması nedeniyle cezalandırılmasını, diğer memurların beraatini talep eder.

Mahkeme 13 Temmuz 1925 tarihinde başladığı yargılamayı 22 Temmuz günü tamamlar.

Memurların haklarını usulüne göre başvurarak istemelerinin yasal olduğunu, telgraf memurlarının devlet kademesinde önemli ve hassas yerlerinin bulunduğunu, bilerek ve isteyerek yapılmamış böyle bir hareketin sonuçta devletin şeref ve haysiyetini etkilediğini, eyleme katılanların bazılarının hükümete karşı olduğunu belirterek, Samsun Telgraf Müdürü Halim Bey'in üç sene, Ali Rıza Bey'in iki sene, Rıza, Tevfik, Faruk ve Mehmet Efendilerin birer sene hapse mahkûmiyetine, diğer sanıklarının ise beraatlarına karar verir.

İstiklal Mahkemelerinin son derece ağır suçlara baktığı bir dönemde Telgrafçılar Davası ekonomik talepleri içeren masum bir davadır. Mahkeme telgrafçıların davasını diğer suçlardan ayrı tutmuş, günün koşullarında diğer kararlar ile karşılaştırıldığında oldukça hoşgörülü davranmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi, telgrafçıların Ulusal Kurtuluş Hareketi içerisindeki çalışma ve yararlarını dikkate alarak uyarı niteliğindeki gerekçeleri ile tarihe geçecek bir karar vermiştir. Mahkemenin verdiği bu karar ile Ulusal Kurtuluş Hareketinin devam ettiği, iç isyanların durmadığı bir aşamada bu tür istemleri olanlar ciddi biçimde uyarılmışlardır. Mahkeme kararında özellikle memurların taleplerinin haklı olduğunu, ancak böyle bir talebin usulüne göre istemeleri gerektiği belirtilmiştir.

İstiklal Mahkemelerinin yoğun olarak görev yaptıkları 1920-1923 yılları arası Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun yaşandığı dönemdir.

Prof. Dr. Ergün Aybars, İstiklal Mahkemelerini; "Dünyadaki devrim mahkemeleri içinde en adil hüküm veren ve yasalara en çok bağlı kalan, olağanüstü koşulların en merhametli mahkemeleri" olarak nitelendirmiştir.⁶

⁶ Aybars, Prof. Dr. Ergün, İstiklal Mahkemeleri, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, Nisan 1997, s. 401

Aybars, İstiklal Mahkemelerinin Fransa ve Rus Devrimlerinde olduğu gibi sınıfsal bir amaçla çalışmadıklarını, Fransız Devrim'inde devrim mahkemelerinin aristokrasiye karşı sert bir uygulama göstererek sadece 1793 yılında 17.000 kişinin idam edildiğini, bu sayının toplamda 40.000'i aştığını belirtir. Ayrıca Rus Devrimi'nde ise aristokrasi ve burjuva sınıfının tamamen yok edildiğini vurgulamaktadır.

Ulusal kurtuluş hareketinin en sıcak dönemlerinde kurulan İstiklal Mahkemelerinin, emperyalizme karşı kazanılan zaferde ve devrimlerin yerleşmesinde büyük katkıları bulunmaktadır. Devrim Mahkemeleri özelliği olan İstiklal Mahkemelerinde yapılan yargılamanın, yargılamada temel hak ve özgürlüklerin bulunmadığı, tabii yargıç kuralının uygulanmadığı, sanıkların en temel haklarından olan savunma hakkının kısıtlandığı ve hatta hiç kullanılmadığı, ceza yargılamasının temel kurallarının eşitlikle ve bir bütün olarak uygulanmadığı, verilen idam ve mahkûmiyet kararlarının bir üst derece mahkemesince incelenmeden kesinleşerek ve verilen kararın infaz edildiği bir yargılama olması nedeniyle evrensel hukuk normlarında adil bir yargılama olduğu söylenemez.

İstiklal Mahkemelerinin, Devrim Mahkemeleri olmaları nedeniyle klasik demokrasi ilkeleri ile insan hak ve özgürlüklerinin bulunmadığı ve yargılamanın temel anlamda insan hak ve özgürlüklerine aykırı yapıldığı ortak görüştür.

Mahkeme kararlarının uygulanmasında asker-sivil bütün görevliler mahkemenin emir ve talimatlarını yerine getirmekle yükümlü kılınmışlardır. Üç üyeden kurulu olan mahkemelerin üye sayısı sonraları dörde çıkarılmış ve savcılar da mahkemelerde görev almıştır. İstiklal Mahkemeleri Üyeleri, kararlarını kesin, her türlü şüpheden uzak, hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak subut delilden çok vicdani kanaatlerine dayanarak vermiştir. Verilen kararlar kesin olup, en kısa zamanda uygulanmıştır. Kararın verilmesi için her olayda suçun işlendiğine ilişkin kesin ve inandırıcı delillere gereksinim duyulmamıştır. Bir kimsenin hakkında suçluluğuna dair vicdani kanaat oluşması cezalandırılması veya beraat için yeterli olabilmiştir. Buna rağmen mahkemelerin kararlarında, delilin yine de birinci derecede önemli olduğu, delillerin tartışıldığı gözlenmektedir. Birçok kimse hakların-

da dava açılrsa bile yeterli delil bulunmadığı için cezalandırılmadığı, Telgrafçılar Davası'nda olduğu gibi kararlarda da açıkça görülmektedir. Kararlar verilirken din ve dil farkı gözetilmeksizin herkese eşit davranılmıştır.

Yargılamaların en belirgin ve en tarihi özelliği yargılamada aleniyet ilkesinin gözetildiği, tüm yargılamaların halka açık olarak yapılmış olmasıdır. Kararlar yine aynı şekilde okunup, yayın yoluyla ve görevliler aracılığıyla halka duyurulmuştur.

Mahkemeler bazı kararlarını daha sonra kendisi yeniden toplanarak düzeltmiştir.

Ankara İstiklal Mahkemesinde Yaşanan Bazı Olaylar

Genel Af ile İdamdan Kurtulan Genç

Ankara İstiklal Mahkemesi Düzce, Hendek taraflarından bir genci Düzce isyanına katılma suçunu işlediği gerekçesiyle yargılar. Genç suçunu ve isyana katıldığını mahkeme huzurunda kabul eder. Yapılan yargılama sonucu Büyük Millet Meclisi aleyhine isyana katıldığı sabit olduğundan Hıyaneti Vataniye Kanunu uyarınca genç idam cezasına mahkûm olur. Ve karar kendisine mahkeme huzurunda tebliğ olunur. Karar ertesi gün infaz olacaktır.

Kılıç Ali Bey, kararın verildiği akşam unuttuğu evrak çantasını almak için mahkeme binasına geldiğinde, görevli Jandarma subayı idama mahkûm edilen gencin kendisi ile görüşmek istediğini bildirir. Kılıç Ali Bey kabul eder ve genci mahkemeye getirmesini ister. Genç, Kılıç Ali Bey'e bu suçu işlediğini, ancak çıkartılan genel affa affedildiğini, genel af listesinde olduğunu bildiğini ancak mahkemede korkusundan ve utancından heyete durumu izah edemediğini anlatır.

Ankara İstiklal Mahkemesi gece Kılıç Ali Bey, İhsan Bey ve Hüseyin Bey'den oluşarak alelacele yeniden toplanır. Gece geç saatlerde, Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'ya telgraf çekilerek ve idama mahkûm olan gencin ismi bildirilerek, bu gencin genel affa dâhil edilip edilmediği sorulur. Ali Fuat Paşa, Genel Af kapsamına dâhil edilmeyen yedi kişinin ismini telgraf ile cevaben sabaha karşı bildirir.

Genel af kapsamına dâhil edilmeyenler listesinde bu gencin ismi yoktur. Bir diğer ifade ile genç genel af kapsamındadır. İdam mahkûm olup ertesi sabah cezası infaz edilecek genç doğru söylemektedir ve cezası af yasası ile affedilmiştir. Gece yarısına doğru idam cezası alan gencin af kapsamına girdiği anlaşılır ve mahkeme gencin tahliyesine karar verir.

Sarıkişla Meydanı'nda İdam Yaftası ile Bekleyen Genç Asker

Osmaniye'nin Bahçe kazasından bir genç, askerden firar etme suçunu işlediği iddiası ile 2. Ankara İstiklal Mahkemesi huzuruna çıkartılır. Gencin fiziki yapısı mahkeme yargıçları Kılıç Ali Bey, Rize Milletvekili Ali Bey ve Afyon Milletvekili Ali Bey'in dikkatini çeker. Askerdeki gençlerin nerede ise tamamı uzun süredir askerde olmalarından, beslenme bozukluklarından perişan haldedirler. Bu genç son derece yakışıklı, uzun boylu kendi ifadeleri ile "levent" gibi bir gençtir. Hatta askerlik için de biraz fazla genç görünmektedir.

Genç, askerden firar etmiş, kendisini takip eden askeri birlikle silahlı çatışmaya girmiş ve yakalanarak İstiklal Mahkemesinin huzuruna çıkartılmıştır. Suçu sabittir ve suçun cezası da idamdır. Mahkeme Heyeti tanıkları ve sanığı dinler, belgeleri inceler ve yargılama sonunda gencin idamına karar verir.

Kararın verildiğinin ertesi günü Kılıç Ali Bey mesainin başlamasından çok önce mahkemeye gelir. Kendisinden daha da erken saatte diğer yargıç Afyon Milletvekili Ali Bey'in mahkemeye geldiğini ve kendisini beklediğini görür. Mahkemenin her iki üyesi de bir gün önce verdikleri idam kararının etkisi altındadırlar. Kararın temyizi ve gecikmesi yoktur. Karar dün verilmiştir. Birkaç saat sonra da infaz edilecektir. Aralarında verdikleri kararı tartışırlar.

Aradan birkaç saat geçtikten sonra infazla görevli Rize Milletvekili Ali Bey telefonla mahkeme başkanını arar. Mahkemenin idam kararında mahkûmun asılarak idamının istendiğini, Sarıkişla Meydanı'nda gerekli hazırlıkları yaptıklarını, genç mahkûmun meydanda boynunda mahkeme kararı ile infazı beklediğini, genç mahkûmun bir asker olması nedeniyle kurşuna dizilerek idam edilmesi gerekip, gerekmeceğini sorar.

Rize Mebusu Mahkeme Başkanı Ali Bey, “Hükmü infaz etmeyiniz, bizden haber bekleyiniz” der.

Mahkeme Başkanı Kılıç Ali Bey, bu olayı mahkemenin diğer üyeleri Necip Ali Bey ve Raşit Galip Bey’le bir kez daha tartışmalarını ve değerlendirmelerini önerir. Mahkemenin diğer üyelerini de çağırarak idam mahkûmu gencin dosyasını bir kez daha görüşürler.

Görüşme öğlene kadar hararetle sürer. Tüm yargıçların oybirliğiyle gencin cezası ileride ıslah olacağı kanaatiyle müebbet kürek cezasına çevrilir.

Mahkemenin görüşmeleri sırasında idam mahkûmu genç boynunda mahkemenin idam kararı, Sarıkışla Meydanı’nda infaz mangasının önünde titreyerek saatlerce halkın meraklı bakışları altında beklemiştir. Rize Milletvekili Ali Bey’e idam kararının müebbet kürek cezasına çevrildiği bildirilir. Gencin şehir meydanında saatlerdir tir tir titrediğini gören ve infazı bekleyen halk, kararı alkışlarla karşılar.

Bir süre sonra gencin bulunduğu Bahçe ilçesinden bir vatandaş, Ankara İstiklal Mahkemesine mahkemenin kararından duyduğu mutluluğu dile getiren mektup gönderir. Mektubunda, gencin henüz askere gitme yaşında olmadığını, ilçede birbirine hasım iki aileden birinin etkisinde kalan Askerlik Şubesi Başkanı binbaşının “levent” gibi çocuk yaştaki genci zorla askere göndermek istediğini, bu haksızlığa isyan eden gencin askerden firar ettiğini bildirir.

Bu mektuptan sonra mahkeme heyeti yeniden toplanır. Gencin nüfus kayıtları getirilir. Nüfus kayıtları mektup yazan vatandaş haklı çıkartmaktadır. İdam cezası verilen ve cezası müebbet küreğe çevrilen genç henüz askerlik çağına dahi gelmemiştir. Mahkemede cezası önce idam, sonra müebbet kürek cezasına çevrilen genç, beraat eder ve tahliye olur.

Bu sefer mahkeme Askerlik Şubesi Başkanı binbaşının yakasına yapışır, onu yargılamaya başlar. Yapılan yargılama sonunda Askerlik Şube Başkanı’nın askerlikten ihracına ve on beş yıl hapis cezasına mahkûm edilir.

Eskişehir, Adana ve Antep'te yapılan yargılamalar

Ankara İstiklal Mahkemesi, İstiklal Mahkemeleri arasında en fazla yolculuk yapan ve gittikleri yerlerde en fazla yargılama yapan ve karar veren mahkeme olmuştur. Özellikle hükümet içinden çıkılamayacak toplumsal nitelikteki özel bazı davaların yargılama yapılışını da Ankara İstiklal Mahkemesinden istemiştir.

Ankara 2. İstiklal Mahkemesi yurt çapında yargılamalar yapmak üzere Ankara'dan yola çıkar, ilk durak Eskişehir'dir. Eskişehir'de milletvekillerinden birinin oğlu okuldaki öğretmenini vurmuştur. Hükümet özellikle bu yargılamanın yapılmasını Ankara İstiklal Mahkemesinden ister ve görevlendirir. Eskişehir'de genç yargılanır ve suçlu bulunarak mahkûm olur.

Hükümet Ankara İstiklal Mahkemesinden süratle Adana'ya intikal ederek halkın şikâyet ettiği "Külhanbeyler Çetesini" soruşturmasını ve yargılmasını ister. Kurtuluş savaşı sonrası işgal kuvvetlerine karşı kahramanca mücadele veren Adana Halkı yurtsever gençlerinin büyük kısmını yaşanan savaşlarda kaybetmiştir. Savaş sonrası kendilerine "Külhanbeyler" diyen, siyah potur ve gömlek giyen bir kısım serseri tayfası halkı huzursuz etmekte, kız ve kadınlara sarkıntılık etmektedir. Kadınlar ve genç kızlar sokağa çıkamaz olmuşlardır. Valilik ve polis bu serseri takımına engel olamamaktadır. Bu durum Cumhuriyet Hükümetinin otoritesini zafiyete uğratmaktadır.

Mahkeme Heyeti öncelikle Adana Valiliğinden il dâhilindeki tüm külhanbeylerin bir listesini ister. Emniyet Müdürlüğü kısa süren bir çalışmadan sonra listeyi mahkemeye sunar. Ankara İstiklal Mahkemesi listenin sunulduğu aynı gün listede yer alan "Külhanbeylerin" tamamının tutuklanmasına ve yargılanmak üzere Ankara'ya sevkine karar verir.

Ankara İstiklal Mahkemesinin şehre gelmesi ile zabıta olayları bıçak gibi kesilmiştir.

Toplanan siyah potur ve gömleklili külhanbeyler Ankara'ya sevk edilir. Ankara da yapılan yargılama sonucu çete üyeleri mahkûmiyet kararları ile yurdun değişik yerlerine sürgüne gönderilir.

Mahkeme heyeti bir cinayeti soruşturmak ve sanıkları yargılamak üzere Adanadan Antep'e hareket eder. Maraş ilinde işgal kuvvetlerine karşı yerel direnişi örgütleyen, madden ve manen katkı veren, halk tarafından son derece sevilen Çuhadarzade Mehmet Efendi, Maraş civarındaki çiftliğindeki evinde altı aylık hamile olan karısıyla birlikte vahşice öldürülmüştür. Katliamı yapan eşkıya jandarmanın takibi sonucu yakalanmıştır.

Çuhadarzade'yi çok seven Maraşlılar yargılamayı izlemek için Antep'e gelmişlerdir. Yakınları gözyaşları içerisinde yargılamayı izlerler. Yargılama neticesi cinayeti işleyenler suçları sabit görülerek idam cezası ile cezalandırılır. Mahkûmların cezaları aynı gün asılmak suretiyle mahkeme önünde infaz edilir.

Antep'te yapılan yargılama sırasında Ulusal Kurtuluşa destek veren ve o sırada Maraş Milletvekili olan Tahsin Bey'in cinayet olayına karıştığı anlaşılır. Ankara İstiklal Mahkemesi, Maraş Milletvekili olan Tahsin Bey'in tutuklanmasına karar verir ve durumu Büyük Millet Meclisine bildirir.

Daha sonra Ankara'da Maraş Milletvekili Tansin Bey İstiklal Mahkemesinin önüne çıkartılır ve yargılanır. Yargılama neticesi suçu sabit görülerek on beş yıl hapse mahkûm edilir.

Gazi Mustafa Kemal'in bir tutuklamaya itiraz etmesi

Sakarya Savaşı'nın şiddetle devam ettiği, Ankara'ya ulaşan haberlerin hiç de iyi olmadığı günlerden birinde Ankara İstiklal Mahkemesi yargıçlarından Kılıç Ali Bey⁷ ve İhsan Bey birlikte mahkemeye doğru yürümeye başlarlar. Taşhan'a yaklaştıkları sırada Karaoğlan Çarşısının önünde cepheye sevk edilen bir askeri birliğe rastlarlar. Kafilede bulunan askerlerin perişanlığı Kılıç Ali Bey'in yüreğini burkar. Kılıç Ali Bey anılarında şöyle aktarır:

“Ayaklarında kirli birer iç donu, sırtlarında rengârenk yırtık pırtık birer mintan, başlarında kimisinde birer şekilsiz sade kalpak, kimisinde

⁷ Bu olay Kılıç Ali Bey'in Sel Yayınları tarafından 1955 tarihli, İstanbul basımı “İstiklal Mahkemesi Hatıraları” kitabınının 77. sayfasında anlatılmaktadır

de rengi atmış yağlı püskülsüz birer fes. Bellerinde iplerle bağlanmış birer kasatura. Görünüşte bu askerlerin dermansız, hatta ekseriyetinin hasta oldukları zanni hasıl olmuştu.”

Bu durum mahkemenin her iki yargıcını da çok etkiler birbirlerini teselli ederek yollarına devam ederler.

Akşam mesai bitimi yine birlikte aynı yoldan evlerine gitmek üzere yola çıkarlar. Sabah askeri birlikle karşılaştıkları aşağı yukarı aynı noktada, muhalebicinin üstünde oturmakta olan Fırka Komutanlarından Miralay Hulusi Bey'in evinin önünde gayet iyi giyimli, üstü başı muntazam, sağlığı yerinde bir askerın evın önünde yığılı odunları kırdığını görürler. Odunları kıran askerın muhtemelen Miralay Hulusi Bey'in emir eri olduğunu anlarlar.

Kendi aralarında sabah yaşadıkları ile akşam karşılaştıkları görünümü değerlendirirler. Sağlıklı, kuvvetli, dinç bir asker hizmet erliği yaptığı için cepheye gönderilmemektedir. Sağlıkları yerinde olmayan, gıysileri perişan, olası ki hasta ve kimsesiz olanlar ise cepheye gönderilmektedir. Yol boyu bu olayın yorumunu yaparlar.

Mahkeme yargıçları Kılıç Ali Bey ve İhsan Bey böylesi adaletsiz bir durumun kabul edilemeyeceğini düşünerek yarı yoldan mahkemeye geri dönerler. Böylesi bir durumun İstiklal Mahkemesinin görev ve yetki alanına girdiğini düşünerek, akşam geç saatlerde mahkemeyi toplarlar, olayı bir kez daha ayrıntılarıyla görüşürler.

Aldıkları karar gereği Fırka komutanlarından Miralay Hulusi Bey'in tutuklanmasını ve mahkemeye sevkini içeren bir müzekkereyi acil kaydı ile Merkez Komutanı Miralay Şevki Bey'e gönderirler.

Ertesi gün mahkemeye Miralay Hulusi Bey'in gelmesi beklenir. Bir süre beklendikten sonra gelmemesi üzerine Merkez Komutanı Şevki Bey telefonla aranarak yazının akıbeti sorulur.

Merkez Komutanı Şevki Bey, Miralay Hulusi Bey'in tutuklanması ve mahkemeye sevkini için Müdafai Milliye Müsteşarı Kazım Bey'in görevlendirildiğini bildirir.

İstiklal Mahkemesi kararlarının gecikmeden yerine getirilmesi yasa hükmüdür. Bu durum Merkez Komutanı'na bir kez daha hatırlatılır.

İstiklal Mahkemesi idam kararı halkın yoğun kullandığı bir meydanda infaz ediliyor

Aradan birkaç gün geçmesine rağmen mahkemenin talimatı bir türlü yerine getirilmemekte, Miralay Hulusi Bey mahkemeye getirilmemektedir. Mahkeme yeni bir karar verir ve bu sefer verilmiş bir mahkeme kararı olmasına karşın, bu mahkeme kararını bilerek ve isteyerek yerine getirmeyen Müdafai Milliye Müsteşarı Kazım Bey'in tutuklanmasına ve mahkemeye sevkine karar verir. Mahkeme kararı yerine getirilmek üzere Merkez Komutanlığına gönderilir.

Ankara İstiklal Mahkemesi bu olayı bir onur meselesi olarak kabul etmektedir. Mahkemenin verdiği karar çeşitli gerekçelerle yerine getirilmemektedir. Mahkeme üyeleri verilen kararların aksamasının devam etmesi halinde durumu Büyük Millet Meclisine aktarmaya ve istifa etmeye karar verirler.

Son derece ağır savaş koşulları ile uğraşan Ankara Hükümeti ani çıkan mahkeme kararı ile son derece gerilmiştir. Hükümet üyeleri, ordunun üst kademesinde, milletvekilleri arasında, üst derece bürokratlar arasında Ankara İstiklal Mahkemesinin tutuklama kararları konuşulmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa haber göndererek İstiklal Mahkemesi yargılarından Kılıç Ali Bey'i ve İhsan Bey'i Ankara Garı'nda bulunan

ikametgâhına çağırır. Gazi Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın en hassas döneminde mahkemenin verdiği tutuklama kararlarına bir anlam verememiştir.

Hiddetle ve şiddetle Kılıç Ali Bey ve İhsan Bey'e sorar:

“Fırka Komutanını, onu takiben de Müsteşar Kazım Bey'i hod-behot tevkif ve muhakeme altına almak salahiyetini nereden aldınız?”

Mahkeme üyeleri Kılıç Ali Bey ve İhsan Bey mahkeme kararının yerine getirilmemesi nedeniyle son derece gerilmişlerdir. Kullandıkları kelimelere, seslerinin tonuna son derece dikkat ederek soruyu yanıtlarlar.

“Kendi hususi evinin işini, hizmetini ordununkinden ileri tutanlar elinde, bir türlü ihzar edilemeyen -hazır edilemeyen- manen ve mad-detten tarsin -sağlamlaştırma- takviye etmeye çalışıyoruz.

Karar ve hareketimizde Büyük Millet Meclisinin mahkememize verdiği kanuni ve yüksek salahiyete istinat etmekteyiz.”

Gazi Mustafa Kemal Paşa bu yanıt üzerine İstiklal Mahkemesi Kanunu'nu ister. Yargıçlar hareketlerinin kanuna uygun olduğunu, verdikleri kararlarında haklı olduklarını Gazi Mustafa Kemal'e anlatmaya çalışırlar. Gazi, yasanın yorumu ve kuruluş amacı kendisine anlatıldığında sakinleşir, anlatılanlardan ikna olur. Son derece seçilmiş kelimeler ve diplomatik bir anlatım biçimi ile tutuklama kararlarında ısrarcı olmamalarını ister.

“Ben şikâyet ettiğiniz bu halin önleneceğini vaat ediyorum.

Bu tezkerenizi geri alarak bu seferlik bu kararınızda ısrar etmemeniz acaba mümkün müdür.”

Yargıçlarda sıcak savaş koşullarında zaten orta bir yol bulunmasını arzulamakta, böyle bir kararı yumuşatmanın yöntemini ve krizden çıkış yolunu aramaktadırlar.

Gaziye yanıt olarak:

“Maksadımız ordu mensuplarıyla Meclis arasında bir hadise çıkartmak değil, orduda muzaffer olmak gayesine matuf bir takayyüt ve intizamın tesirini görmektir.” diyerek tutuklama kararlarını kaldırırlar.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın en ağır koşullarında, tüm yetişmiş insan gücünü Çanakkale'de, Balkanlar'da, Kafkasya'da, Yemen Çöllerinde yitiren bir ulusun elindeki mevcut insan gücünden başka bir mahkeme oluşturması da düşünülemezdi. İstiklal Mahkemelerinde görev alan hâkimlerin eğitim özellikleri incelendiğinde dönemin seçkin eğitim almış kişileri oldukları saptanacaktır. İstiklal Mahkemelerinde çeşitli mesleklerden görev alan üyelerin mesleki ağırlığını hukukçular oluşturmuştur.

İstiklal Mahkemelerinin hukukçu üyeleri

1. Abdülkadir Kemali Bey, Pozantı İstiklal Mahkemesi Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, 33 Yaşında, Kastamonu Mebusu.
2. Ahmet Süreyya Orgeevren, Şeyh Sait ayaklanması üzerine kurulan İsyân Bölgesi İstiklal Mahkemesi Üyesi, 1911 İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Karasi Mebusu.
3. Ali Zırh, Ankara İstiklal Mahkemesi Üyesi, Hukuk Eğitimi gördüğü belirtilmekte, Rize Mebusu.
4. Asaf Hakkari, İstanbul İstiklal Mahkemesi Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Van ve Hakkari Mebusu.
5. Emin Müftüoğlu, Samsun İstiklal Mahkemesi Başkanı, 1911 yılında İstanbul Hukuk Mektebini birincilikle bitirmiştir, İstanbul Mebusu, 31 yaşında.
6. Hacim Muhittin Çarıklı, Konya İstiklal Mahkemesi Üyesi, Elcezire İstiklal Mahkemesi Başkanı, İzmir İdadi Mülkiyesi ve Mülkiye ve Hukuk mezunu, 39 yaşında, Balıkesir Mebusu.
7. Halil İbrahim Özkaya, Elcezire İstiklal Mahkemesi Üyesi, 28 yaşında, Antalya Mebusu.
8. Hamit Bey, Isparta İstiklal Mahkemesi Üyesi, hukuk mezunu, Biga Mebusu, 32 yaşında.
9. Mahmut Esat Bozkurt, Kastamonu İstiklal Mahkemesi Üyesi, İstanbul Hukuk mektebi ve İsviçre Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi doktora mezunu, 28 yaşında.

10. Mehmet Tahir, Konya İstiklal Mahkemesi Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Isparta Mebusu, 35 yaşında.
11. Muhittin Baha Pars, Eskişehir-Konya İstiklal Mahkemeleri Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Bursa Mebusu, 35 yaşında.
12. Mustafa Necati Bey, Sivas-Kastamonu İstiklal Mahkemeleri Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu. Saruhan Mebusu, 28 yaşında.
13. Necip Ali Küçüka, Ankara İstiklal Mahkemesi Savcısı, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Denizli Mebusu, 27 yaşında.
14. Neşet Kazım Akkor, Kastamonu İstiklal Mahkemesi Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi ve Mülkiye mezunu, Mardin Mebusu, 44 yaşında.
15. Osman Nuri Bey, Hukuk Mektebi mezunu, Konya İstiklal Mahkemesi üyesi, 42 yaşında.
16. Refik Şevket, Kastamonu İstiklal Mahkemesi Üyesi, 1911 Selanik Hukuk Mektebi mezunu, Saruhan Mebusu, 35 yaşında.
17. Refik Koraltan, Yozgat İstiklal Mahkemesi Üyesi, 1914 İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Konya Mebusu, 29 yaşında.
18. Sıtkı Bey, Diyarbakir İstiklal Mahkemesi Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Ceza Hukuku Doktoru, 45 yaşında.
19. Şevket Bey, Hukuk Mektebi mezunu ve ceza hukuku doktoru, Diyarbakir İstiklal Mahkemesi üyesi, Malatya Mebusu, 45 yaşında.
20. Vasıf Çınar, İstanbul Hukuk Mektebi'nde okuduğu belirtilmekte, Saruhan Mebusu, 29 yaşında.
21. Veli Bey, Samsun İstiklal Mahkemesi Üyesi, Mülkiye ve Paris Hukuk Fakültesi mezunu, Burdur Mebusu, 38 yaşında.
22. Yusuf Başaazade (Başkaya), Eskişehir - Konya İstiklal Mahkemeleri Üyesi, İstanbul Hukuk Mektebi mezunu, Denizli Mebusu, 41 yaşında.

İstiklal Mahkemeleri 1920 Eylül ayından 1922 yılı Temmuz ayına kadar toplam 59.164 sanığı yargılamıştır. Yargılanan sanıkların 11.744'ü beraat etmiş, 1.054 sanık hakkında idam, 243 sanık hakkında gıyaben

idam kararı verilmiştir. 2.696 sanık hakkında verilen idam cezası kararı yerine getirilmemiştir. Mahkûm olan sanıkların büyük çoğunluğu cepheye sevk edilen ancak cepheden kaçan asker kaçaklarıdır. Toplam yargılananlar içinde beraat edenlerin oranı %20 civarındadır. Haklarında verilen idam cezası kararı uygulananların ise oranı ise %1,7 civarındadır.

İstiklal Mahkemeleri hâkimleri, Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından seçilmeleri ve hukukçu olmamaları nedeniyle eleştirilmiştir. İstiklal Mahkemeleri'nde görev yapan altmış yedi İstiklal Mahkemesi üyesinin eğitim yapıları incelendiğinde hukukçu üyeler ağırlıktadır. İstiklal Mahkemelerinin 22 üyesi temel hukuk eğitimi almış üyelerdir. İstiklal Mahkemesinde görev alan diğer on bir üyenin ise asker kökenli olduğu saptanmıştır.

Yakın tarihimizde, 2002 yılına kadar Devlet Güvenlik Mahkemelerinde asker üyeler bulunmakta iken Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde Devlet Güvenlik Mahkemelerinden asker üyelerin varlığı kaldırılmıştır. Günümüz yargı sisteminde İdare Mahkemelerinde, Vergi Mahkemelerinde, Danıştay ve Sayıştay'da hukukçu olmayan üyelerin bulunduğu düşünüldüğünde, 1920 Türkiye'sinin ağır savaş koşullarında, ulusal kurtuluş mücadelesinde hukukçu olmayan ya da sınırlı hukukçunun bulunduğu üyelerden kurulu bir mahkemenin varlığını anlayabilmek çok daha kolay olmaktadır.

İstiklal Mahkemeleri bir süre sonra TBMM'de Ali Fuat Cebesoy ve Ahmet Emin Yalman gibi kişilerce eleştirilmeye başlanır. İstiklal Mahkemeleri Atatürk'ün oluru ve ısrarıyla kurulmasına rağmen bir süre sonra uygulamadan doğan aksaklıklardan Başbakan İsmet Paşa sorumlu tutulur. Bu suçlamanın İstiklal Mahkemelerinin doğrudan İsmet Paşa'ya bağlı bulunmasından ve Atatürk'e karşı yapılabilecek bir suçlamanın günün koşullarında olanaksızlığından oluştuğu birçok tarihinin ortak görüşüdür.

Hocaların hocası Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu⁸, "Milli Müca-

⁸ Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu; (1904 - 1992)
Ankara Lisesi'nin ikinci sınıfında okurken, 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de memur olarak çalıştı. 1928'de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi, ardından devlet sınavını kazanarak 1929'da hukuk dok-

dele Anıları” isimli eserinde İstiklal Mahkemelerini şu şekilde değerlendirir:

“İstiklal Mahkemeleri Milli Mücadele tarihinin TBMM ve ordudan sonra en önemli kuruluşlarıydı. Çünkü bu mahkemeler ilk biçimleriyle hem yasama, hem yargı, hem de birçok konularda yürütme yetkisine sahip birer kuruluştur.

Mübalagaşız denilebilir ki, Büyük Millet Meclisi kendi başına bir diktatördü...”

İstiklal Mahkemelerinin sahip olduğu yetkiler dolayısıyla, bu mahkemelerin üyelerinin ülke içindeki nüfus ve otoriteleri olağanüstü artmıştır. Hatta kamuoyunda, Ankara İstiklal Mahkemesi üyeleri Ali Bey ve Kılıç Ali Bey, Başbakan İsmet Paşadan daha etkili görülmeye başlamıştır. Bir süre sonra Atatürk’ün de uygun görmesiyle İstiklal Mahkemelerinin kaldırılması sağlanır.

---

torasını yapmak üzere Avrupa’ya gitti. İsviçre’de Neuchatel Hukuk Fakültesinden “Hukuk Doktoru” unvanını aldı. Oradan Roma’ya gitti ve Hukuk Fakültesinde Roma Hukuku üzerinde çalıştı. 1934 yılında, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Doçentliği’ne atanan Velidedeoğlu, 1942’de profesörlüğe, 1948’de ordinaryus profesörlüğe yükseldi. 1961 yılındaki Anayasayı hazırlayan komisyonun üyesidir. İlki 1946-1948, ikincisi 1952-1953’te olmak üzere iki kez İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı yapmıştır. Velidedeoğlu’nun 5 ciltlik “Medeni Hukuk” kitabı, 100’e yakın bilimsel inceleme, araştırma ve konferansı, Almanca ve Fransızcadan 15 inceleme ve kitap çevirisi Türkiye, Almanya, İsviçre, İtalya, Belçika ve Fransa’da yayımlanmıştır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN
ULUSLARARASI HUKUKTAKİ İLK ZAFERİ

BOZKURT - LOTUS DAVASI

“Aslan Pençesinden Belli Olur”

Dava Sonucu Fransız Gazetelerinden

Mahmut Esat Bozkurt'un Yaşamı

Mahmut Esat Bozkurt, 1892 Kuşadası doğumludur. Hacı Mahmutoğulları'ndan Hasan Bey'in oğludur. İlköğrenimini Kuşadası'nda Birinci okulda ve İzmir Yusuf Ziya İlkokulunda yapan Mahmut Esat, ortaokul ve liseye İzmir İdadisinde başlayıp, İstanbul'da tamamladıktan sonra 1908'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine (İstanbul Darülfünun Mekteb-i Hukuk) girmiş, 1912'de oradan pekiyi derece ile mezun olmuştur. Öğrenimini İsviçre'de Fribourg Üniversitesinde sürdürerek “Cum Laude” (Üstün Başarı) ile mezun olmuştur. Doktora tezi olarak “Osmanlı Kapitülasyonlar Rejimi” konusunu seçmiştir. Hoş bir rastlantı sonucu doktora tezinin kabul tarihi Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkış günü olan 19 Mayıs 1919 günüdür. Yurtdışında eğitimine devam etmekte iken, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere yurda dönmüş. 1919 yılı Haziran ayında, kaçak olarak bindiği bir İtalyan gemisi ile Kuşadası'na gelmiş, bölgede, biri gezici (seyyar), diğeri sürekli (kalı-

cı) olmak üzere oluşturduğu müfrezelerle Yunanlılara karşı ülkesini savunmuştur. Ege Bölgesi'nde Aydın İli Kuvayı Milliye Teşkilatı'nın içinde yer almıştır.

Bozkurt, TBMM'nin 1. Döneminde İzmir Milletvekili olarak Meclise girmiştir. Mecliste Anayasa ve Dışişleri komisyonlarında çalışmıştır. 12 Temmuz 1922'de Rauf Bey'in (Orbay) Başkanı olduğu IV. İcra Vekilleri Heyetinde (12 Temmuz 1922 - 4 Ağustos 1923 arasında) İktisat Vekili olarak görev almıştır.

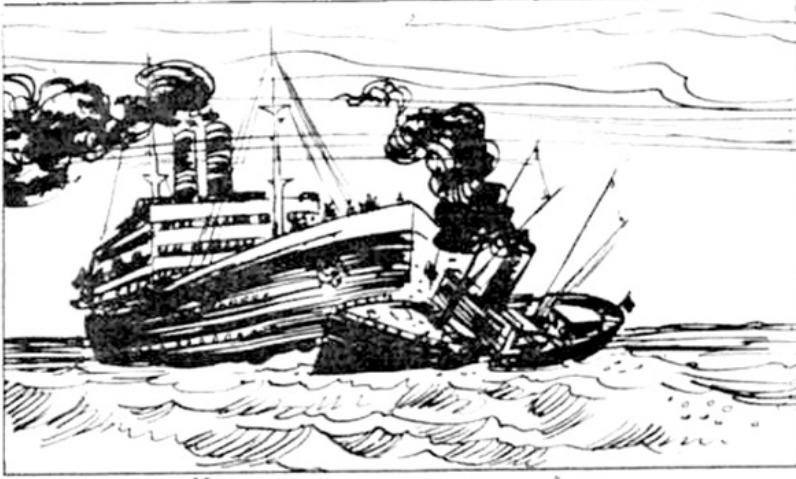
1923'de evlenmiş, iki kızı (Gün ve Ay) ve bir oğlu (Yüksel) dünyaya gelmiştir. 22 Eylül 1923'e kadar sürdürdüğü İktisat Vekilliği görevi sırasında halka şirketler kurdurarak yerli sanayinin geliştirilmesini özendirmiş, Ziraat Bankası'nda yaptığı düzenlemelerle köylünün kredi olanaklarını artırmış, köylüye tohumluk ve çiftlik hayvanı dağıtılmasını sağlamıştır. Köy Bankaları projesi ile halkı tefecinin elinden kurtarmayı, üretimi artırmayı, köylülerin ekonomik toplumsal durumlarını düzeltmeyi, köylülere çağdaş yapıda üretim yaptırmayı hedeflemiştir. Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketini kurarak da Türk Ulusunu, ticari faaliyetlerin içine çekmeye çaba ve gayret göstermiştir. 17 Şubat günü İzmir'de gerçekleştirilen ve ülkenin izleyeceği ekonomi politikalarının belirlenmesinde önemli yeri olan İzmir İktisat Kongresi Bozkurt'un İktisat Vekilliği döneminde yapılmıştır.

11 Eylül 1920 günü çalışmaya başlayan İstiklal Mahkemelerinde görev almış, Türkiye Büyük Millet Meclisinin İzmir Mebusu olarak Kastamonu İstiklal Mahkemesinde bir süre görev yapmıştır. İstiklal Mahkemelerinin yurt içinde ve yurt dışında seçkin hukuk eğitimi alan az sayıdaki üyelerinden birisidir. 11 Ağustos 1923'te başlayan II. Yasama Dönemi için İzmir'den tekrar milletvekili seçilmiş, daha sonra Ali Fethi Bey'in (Okyar) başkanlığında kurulan V. İcra Vekilleri Heyetinde (14.8.1923-27.10.1923), ikinci kez İktisat Vekilliğine getirilmiştir.

20 Nisan 1924 günü kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hazırlayıcıları arasında yer alan Mahmut Esat Bozkurt, 22 Kasım 1924'te, Ali Fethi Bey'in 3. Hükümetinde Adliye Vekilliğine atanmıştır.

TARİHTE BUGÜN MUMTAZ ARIKAN

50 YIL ÖNCE CUMHURİYET

Mahmut Esat, Devrimlere bir hukukçu olarak damgasını vurmuştur. 22 Ekim 1924 - 22 Eylül 1930 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı yapmıştır. Halkın gereksinimlerini karşılamayan yeniliklerin, gericiliği canlandıracağına olan inancı nedeniyle kaynağını dinden değil, halkın gereksinimlerinden alan yasaların yapılmasını gerekli görmüştür. Bu nedenle uygar, çağdaş uluslarca kabul edilen yasaları almakta duraksamamıştır. 17 Şubat 1926'da Medeni Yasa'nın kabulü ile başlattığı bu süreci, 1 Mart 1926'da Ceza Yasası'nın, 22 Nisan 1926'da Borçlar Yasası'nın, 29 Mayıs 1926'da, Kara Ticaret Yasası'nın, 18 Haziran 1927'de, Hukuk Davaları Yargılama Usulü Yasası'nın, 9 Ocak 1929'da Ceza Davaları Yargılama Usulü Yasası'nın, 13 Mayıs 1929'da Ticaret Yasası'nın deniz ticaretine yönelik ikinci bölümünün kabulü ile sürdürmüştür. Bu süreci 18 Nisan 1929'da kabul edilen İcra ve İflas Yasası ile tamamlayarak genç cumhuriyeti, teokratik devletten laik, çağdaş hukuk devletine taşıyan düzenlemeleri gerçekleştirmiştir.

Mahmut Esat yasaların çıkartılmasına katkı sağlamakla yetinmemiş, yasaların halka anlatılması, kavratılması içinde büyük bir özveri sergilemiş ve yasa dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarını başlatmıştır.

Bu çerçevede “vacibat” yerine “borçlar”, “mürafaa” yerine “duruşma”, “kaziye mahkeme” yerine “davanın kat’ileşmesi”, “derdest” yerine “yakalama”, “müddei şahsi” yerine “davacı”, “hali sabıka irca” yerine “eski haline getirme”, “şahitlerin içtimar”, yerine “şahitlerin dinlenmesi” gibi Türkçe sözcüklerin hukuk dilimize girmesini sağlamıştır.

Yargı örgütüne büyük önem vermiştir. Kendi anlatımı ile “cezacıların gözlüğü” olarak nitelediği Adli Tıp Kurumunu çağdaş bir yasaya kavuşturmuş, ceza ve tutukevlerini çağdaşlaştırmak için programlı çalışmalar yapmış, hükümlüleri üretici konuma geçirecek önlemler almış, bölge hapishanelerinin açılması yönünde bir proje başlatmıştır. Yargıçların özlük haklarını iyileştirmeye çalışmış, adliye personeli, çağdaş bir görünüme kavuşturmuştur. Avukatlık Yasası’nda yaptığı değişikliklerle, avukatlık mesleğini çağdaşlaştırmıştır. Hâkimler Yasası ile de yargıçların atama, yükseltme ve görevden alma işlemlerini yasal güvenceye bağlamıştır. Yasal düzenleme ile Türk kadınlarının mesleğe girmesine olanak sağlamış, böylece Türkiye Avrupa da, Almanya’dan sonra kadın yargıcı olma onuruna erişen ikinci ülke olmuştur.

Mahmut Esat, Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara Hukuk Mektebi’nin kuruluş çalışmalarında bulunur. Ankara Hukuk Mektebi, Cumhuriyet döneminin ilk yükseköğrenim kurumudur. Ankara Hukuk Mektebi’nin 5 Kasım 1925 tarihinde yapılan açılışında (Ankara Hukuk Fakültesi uzun yıllar, öğrenim yılına 5 Kasım’da başlamıştır) Atatürk’ün konuşmasından sonra Mahmut Esat şunları söyler:

“Fıkıh ve fıkıhla ilgilenenler, tarihin en büyük aşamalarında zorbalık ve bozgunlukların gerekçesi ve nedeni oldular. Cumhuriyetin Türk adliyecileri bu çerçevede devrimin kendilerine yüklediği geniş ve etkin görevin ağırlığını kavramışlardır. Bunun gereklerini yapmaya hazırdırlar. Devrim için hazır olmak ve onu savunmak rolü Türk Adliyesinin yegâne övünme nedenidir. Devrimler, insanlığı mutluluğa götüren araçlardır. Karşı koyanların sonu mutlaka hüsrandır...”

Cumhuriyetin ilanından sonra 17 Şubat 1926 günü açıklanan ve Cumhuriyet’in en önemli hukuk devrimlerinden biri olan Medeni Kanun’un hazırlanmasında büyük emeği geçer.

17 Şubat 1926 günü yürürlüğe giren Medeni Kanun'un sunuş yazısında Mahmut Esat Bozkurt laiklik kavramının temel yapısına ilişkin aşğıdaki tarihi değerlendirmeyi yapmıştır.

“Dinin kural olarak yasalara girmesi, tarihin akışı içinde çoğunlukla devlet adamlarının, zorbaların, güçlülerin keyif ve isteklerini doyurma aracı olması sonucunu doğurmuştur.”

Siyasetçi kimliğinin yanında bilim adamı kimliğine devam ederek Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Anayasa Hukuku, Devletler Hukuku Profesörü olarak dersler vermiştir.

Derslerinde devrimi ihtilalci bir üslupla anlatmış, şiirsel anlatımına coşku ve heyecanını da eklemiş, kürsüde heyecanlı anlatımına düşürlerden alıntılar eklemiştir.

“Vatan düşmanlarını yenmek için; cesaret, daima cesaret” diyen Danton'dan;

“Ah hürriyet, senin adına ne cinayetler işleniyor” diyen Madam Rolan'dan;

“Masumum. Fakat idama mahkûm olmuşum ne çıkar? Türk Milleti sağ olsun” diyen Mithat Paşadın alıntılar yapmıştır.

Bozkurt - Lotus davasının neticelenmesinden yıllar sonra, 1937 yılında Tramvay İdaresinin millileştirilmesi davasında bir Fransız şirketi olan Tramvay İdaresi, Mahmut Esat Bozkurt'a şirketin avukatlığını teklif eder. Kendisine çok yüksek bir ücretle teklif edilen şirket avukatlığını kabul etmeyen Bozkurt, aynı davada Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin vekillliğini ücretsiz üstlenmiştir.

Dünya Savaşı öncesinde Fransa'ya sipariş edilen ve zamanında teslim edilmeyen üç torpido ile ilgili davada yine Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini vekil sıfatıyla temsil etmiştir. Torpido davasında davacı Fransız şirketi olup dava bir alacak davasıdır. Fransız şirketi Türk Hükümetinden zamanında teslim etmediği torpidoların paralarını istemiştir. Her iki dava Mahmut Esat Bozkurt'un savunmaları yönünde Türk Hükümetinin lehine sonuçlanır.

Fransız Lotus Gemisi ile Türk Bozkurt Gemisinin çarpışması ve yargılama süreci

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından üç yıl sonra Fransız ticaret gemisi Lotus ile Kuruçeşme'den Mersin'e doğru yola çıkan Türk kömür nakliye gemisi Bozkurt, 2 Ağustos 1926 günü gecesi Kuzey Ege, Midilli Adası'nın beş, altı mil açığında ve Sığırı Burnu'na yedi mil uzaklıkta çarpışırlar. Türk nakliye gemisi Bozkurt ikiye bölünerek batar. Kaptanın da içinde bulunduğu on Türk yurttaşını Lotus gemisi kurtarır. Sekiz Türk vatandaşı kaza neticesi hayatını kaybeder.

Fransız Gemisi İstanbul'a gelince, İstanbul Sorğu Yargıçlığınca yapılan sorgulamadan sonra gemi Nöbetçi Kaptanı (İkinci Kaptan) Jean Demons ile Bozkurt'un süvarisi Hasan Kaptan tutuklanırlar. Kazada ölenlerin yakınları Cumhuriyet Savcılığına şikâyetle bulunarak, kazada sorumluluğu bulunanların cezalandırılmalarını istemişlerdir. Öncelikle Fransız Hükümeti, Türkiye'nin Lotus gemisinin süvarisini tutuklama hakkına sahip olmadığını, her iki kaptanı yargılama yetkisinin Fransız mahkemelerine ait olduğunu ileri sürer.

Fransız basını ve Fransız Büyükelçiliği ısrarla Kaptan Demons'un serbest bırakılmasını istemektedirler. Fransız basını açık denizde meydana gelen bir kazada Fransız vatandaşının tutuklanamayacağını, "Üç beş Türk öldü diye bir Fransız'ın tutuklanmasını anlamsız" bulduğunu yazar. Fransa Hükümeti, Türk Hükümetine protesto notası gönderir. Genç Cumhuriyet'in ilk yıllarında meydana gelen kaza ve tutuklamalar bir anda Avrupa'nın ilgisini ve gündemini Türkiye'ye çevirmiştir.

O dönem birçok Avrupa ülkesinin gözünde, Türkiye'de henüz ilk 10 yılını doldurmayan genç Cumhuriyetin yargı yetkisi, halen Osmanlı İmparatorluğundan miras kalan kapitülasyonlardaki¹ gibi başka ülkelerin yetkisi dâhilindedir. Oysa genç Cumhuriyet, ülkenin pran-

---

¹ Kapitülasyon kelimesi Latince "Capitulum" kelimesinden türemiştir. Kelime anlamı olarak kral ya da kilise emirnamelerinin bölümleri anlamına gelmektedir. Yalnız daha sonraları terim, yaygın şekilde bir ülkenin vatandaşlarının başka bir ülkede yararlandıkları adli, mali ve idari hak ve ayrıcalıklar için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti bu tür hak ve ayrıcalıkları 1479'da Venedik'e, 1569'da Fransa'ya, 1580 yılında da İngiltere'ye yapılan ahitnamelerle sağlamıştır. Konuyla ilgili olan imtiyazlar adli imtiyazlardır: Verilen adli imtiyazlarla birlikte "devlet tabiiyetinde bulunan yabancılar arasındaki hukuk ve ceza davalarının kendi konsoloshane mahkemelerinde görülmesi sağlanmıştır.

gası ve bağımsızlığın önünde büyük bir engel olan kapitülasyonları İsviçre'nin Lozan kentinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile 24 Temmuz 1923 tarihinde kaldırmıştır.

Ulusal basın olayı sürekli gündemde tutarak manşetlerinden haber yapar. Bağımsız bir ülkenin bağımsız mahkemelerine Fransızların müdahale edemeyeceğini, ulusun vataniyle, siyasi erkiyle, kurumlarıyla bir bütün olduğunu, bağımsız yargılamaya hiçbir ülkenin karışamayacağını savunur. Bu arada ülkemizdeki bazı gazeteci ve hukukçular Fransız Kaptan Demons'un serbest bırakılmasının daha iyi olacağı konusunda görüş belirtir.

Hükümet, meydana gelen olayda davaya bakma yetkisinin o zaman yürürlükte bulunan Türk Ceza Yasası'nın 6. maddesi uyarınca Türk Mahkemelerinde olacağını savunur ve bu konuda kamuoyuna açıklama yapar. Ceza Yasası'nın 6. maddesi uyarınca ceza yargılamasının yapılabilmesi için Adliye Vekilinin talebi veya kazadan zarar gören kişi veya kişilerin şikâyetçi olmaları yargılamanın Türk Mahkemelerinde yapılması için yeterlidir. (Ki olayda yakınlarını kaybeden aileler şikâyette bulunmuşlardır) Dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, yargılamanın Türk Mahkemelerinde yapılması için dosyayı İstanbul Ağır Ceza Mahkemesine gönderir.

Sanıkların sorgularını yapan Sorğu Yargıci Hatemi Bey, her iki kaptanın da tutuklanmasına karar verir. Tutuklamaya yapılan itiraz 4. Sorğu Yargıçlığı tarafından incelenir ve reddedilir.

Hazırlık soruşturması Cumhuriyet Savcısı Fuat Hulusi Bey tarafından yapılır ve hazırlanan iddianame ile "Dikkatsizlik ve tedbirsizlik neticesi ölüme neden olmaktan" her iki kaptan hakkında cezalandırılmaları istemi ile İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılır.

Fransız ve Türk Hükümetleri arasında inanılmaz bir diplomatik trafik yaşanır. Fransız Hükümeti Türk Yargısının davaya bakmaya yetkili olmadığını yineleyerek, davaya ancak Lahey Yüksek Adalet Divanının bakabileceğini belirtir. Türk Hükümeti yargılamanın Türk Mahkemelerinde yapılacağını, mahkemenin kararından sonra Lahey Yüksek Adalet Divanına gidilebileceğini belirtir.

Bu arada İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde dava görülmeye başlanılmış, dosya sanıkların kusurlarının tespiti açısından bilirkişiye gönderilmiştir. 12 Eylül 1926 günlü duruşmada bilirkişilerin mahkemeye sunduğu rapor görüşülür.

Bilirkişi raporu özetle:

“Lotus gemisinin kendi sancağında Bozkurt gemisinin iskele sancağını görmesi gerekir. Uluslararası Men-i Müsademe Nizamnamesi'nin 19. Maddesi gereği Lotus rotasını değiştirirken, kısa düdük çalıp Bozkurt gemisini uyarması gerekmektedir. Bunu yapmayarak öncelikle Lotus Gemisi kaptanı nizamnameye aykırı hareket etmiştir.

Bozkurt süvarisi, iki gemi arasındaki mesafe 1,5 mil dâhilinde iken sancak ve baş omuzluğundan Lotus'un yeşilini gördüğünü ve Fransız gemisinin de kendi sancağında Bozkurt'un yeşilini gördüğünü sanarak gemisini sola aldığını ifade etmiştir. Lotus'un sancak tarafından Bozkurt'un kırmızı ışığını görmesi gerekmektedir. Nitekim görmüş ve gemisini sancağa almıştır. Bu durumda Bozkurt süvarisi Uluslararası Men-i Müsademe Nizamnamesi'nin 21. maddesi gereği yoluna devam etmesi gerekirken, gemisini iskeleye almak suretiyle rotasını değiştirmiştir. Bu durum nizamnameye aykırıdır. Bozkurt

Mahmut Esat Bozkurt ve yakınları

gemisi kaptanı gemisini iskeleye almak suretiyle rotasını değiştirdiğinden kusurludur.

Bütün bu tedbirsizlikler neticesi çarpışma meydana gelmiştir. Kazanın oluşunda Bozkurt - Lotus gemilerinin çarpışmasında her iki kaptan da hatalı hareket etmişlerdir ve kusurludurlar.”

Bilirkişiler heyetinin raporunu sunmasından sonra tutuklamaya yapılan itirazlar kabul edilerek, Savcı Hulusi Bey'in tahliyeye ilişkin görüşü doğrultusunda Fransız Kaptan 6 bin liralık nakdi kefalet ile 13 Eylül 1926 günü tahliye edilir.

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde 15 Eylül 1926 günü yapılan yargılama neticesi Fransız kaptan Jean Demons, 2 ay 10 gün ağır hapis ve 23 lira para cezasına, Bozkurt gemisi süvarisi Hasan Kaptan 4 ay ağır hapis ve 23 lira para cezasına “dikkatsizlik ve tedbirsizlik neticesi ölüme neden olmaktan” mahkûm olur. Fransız Kaptan Demons'un avukatı son savunmasında Türk Mahkemelerinin yargılamada yetkisiz olduğuna ilişkin iddiasını tekrarlar.

Ağır Ceza Mahkemesi sanıkların mahkûmiyetine ilişkin karar ile birlikte tutuklu bulunan diğer sanık Hasan Kaptan'ın kefalet karşılığı tahliyesine karar verir. Hasan Kaptan kefaleti yatırır ve serbest bırakılır.

Yargılama neticelenmesine karşın hangi mahkemenin yetkili olacağına ilişkin iki devlet arasında bu konuda karşılıklı görüşmeler yapılır. Tarafların aralarında yaptıkları görüşmeler sonucu her iki devlet 12 Ekim 1926 günü Cenevre'de hakemlik sözleşmesi (Tahkimname) imzalayarak, olayı Lahey Adalet Divanına götürmeye karar verirler.

Altı maddeden oluşan Hakemlik Sözleşmesi'ni Fransa Hükümeti adına Henri Fromageot, Türkiye Hükümeti adına Mahmud Esad 12 Teşrin-i Evvel (12 Ekim) 1926 günü imzalamışlardır.

Sözleşmenin I. maddesinde:

“Türkiye, Fransız Kaptan Demons'un yargılanmasında 24 Temmuz Lozan Sözleşmesi'nin 15. maddesine aykırı hareket etmiş midir? Etmişe Sözleşmenin hangi prensiplerine aykırı hareket etmiştir? Eğer

bu sorulara olumlu yanıt verilirse genel hukuk kuralları, emsal ve yerleşmiş kararlara göre Mösyö Demons'a ne kadar tazminat verilmesi gerekir?

Sözleşmenin 2. maddesinde:

Hakemlik sözleşmesinin imzalanması ile sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen sorulara ilişkin yanıtlar sözleşmenin tarafları tarafından Lahey Adalet Divanına sunulacaktır.

Sözleşmenin 3. maddesinde:

Sözleşmenin tarafları 1. madde de belirtilen sorunlar hakkında, Adalet Divanında yargılama başlaması kararının alınması ile birlikte 2 ay içinde savunmalarını bildirmek zorundadırlar.

Sözleşmenin 4. maddesinde:

Yargılamanın tümü Fransızca olacak ve karar Fransızca yazılacaktır.

Sözleşmenin 5. maddesinde:

İş bu hakemlik sözleşmesi hükümetler tarafından onaylanması ile anlam kazanacaktır ve Paris'te onaylı suretleri karşılıklı teati edilecektir.

Sözleşmenin 6. maddesinde:

İşbu sözleşmenin imzalanması ile öngörülemeyen hususların tümü hakkında Uluslararası Adalet Divanının hükümleri geçerli olacaktır. Cenevre Şehri'nde 12 Teşrin-i evvel 1926 tarihinde 2 nüsha olarak tanzim edilmiştir.”

Olayın Lahey Adalet Divanı önüne götürülmesi fikrini Atatürk ve İnönü'de desteklemektedirler. Mahmut Esat, Atatürk ve İnönü ile yaptığı toplantıda kendilerine hitaben:

“Paşam, La Haye Adalet Divanına gidelim. Kimin haklı olduğu orada ortaya çıksın. Ben hakkımızdan eminim. Müsaade ederseniz davamızı ben müdafaa edeyim. Kaybedersem memlekete bir daha dönmem. Fakat kazanacağız. Hem Adalet Divanı önüne gitmeden Fransızların dediğini yapacak olursak Fransız devletinin tehditleri karşısında boyun eğmiş olacağız. Bu da onlara diğer meselelerde aynı tehditleri öne sürmek cesaretini verecektir. Halbu ki La Haye Divanına gidersek davayı kaybetsek dahi şeref ve haysiyetimiz zedelenmez. Zira mil-

letlerarası bir mahkemenin hükmüne uymak şerefsizlik değil bilakis büyük şereftir.”

Bu sözler üzerine Atatürk, Mahmut Esat’a hitaben, “Güle güle git. Kazanacaksın. Kazanmasan da memleket seni bağrına basacaktır” der.

Lahey Uluslararası Adalet Divanında Türkiye’nin avukatlığını Adliye Vekili Mahmut Esat Bey yapar. Fransa’nın avukatlığını ise dönemin ünlü devletlerarası hukuk profesörlerinden Fransa Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri Mösyö Basdevant yapmıştır. Yargılama sırasında Türkiye Hükümetinin Ankaradan Profesör Cemil Bey ve Veli Beyler’i, Mahmut Esat Bey’e yardımcı olarak görevlendirdiği belirtilir.

Yargılamaya Lahey Sulh Sarayı’nda 2 Ağustos 1927 günü saat 10.00’da başlanır. Mahkeme Başkanlığını Mösyö Huber yapar. Mahkeme heyetinde Mösyö Loder, Mösyö Weiss, Lord Finlay, Mösyö Nyholm, Mösyö Moore, Mösyö De Bustamante, Mösyö Altamira, Mösyö Oda, Mösyö Anzilotti, Mösyö Pessoa, Feyzi Daim Bey (Milli Hakim), Mösyö Hammarskjöld (Divan Katibi) olarak bulunurlar.

Mahkeme alfabetik sıralamaya göre ilk sözü Fransız Hükümeti adına yargılamaya katılan Mösyö Besdevant’a verir. Mösyö Besdevant, Bozkurt - Lotus gemilerinin çarpışmasından tam bir yıl sonra 2 Ağustos 1927 günü sözlü savunmasına nazik bir girişle başlar:

“Reis efendi, muhterem hakimler, ilk sözü alfabetik sıralamaya göre söz verilmesine borçluyum. Bunu aynı zamanda karşı tarafın kibarlığına da borçluyum.”

Mösyö Besdevant öğleden sonra saat 15.30 da ve 3 Ağustos günü devam eden yargılamada Fransız Hükümetinin görüşlerini aktarmaya devam eder.

6 Ağustos 1927 günü saat 10 itibariyle o günkü duruşmaya başlanır. Mahmut Esat konuşmasına mahkeme heyetini nazik bir selamlama ile başlar:

“Reis efendi, muhterem hâkimler; ilk önce mahkeme heyetinin saygın ülkelerin en yüksek kültür ve bilgilerini, yüksek adli vicdanını temsil ettikleri bu Ali Divan huzurunda söz almayı büyük bir şeref olarak telakki ettiğimi söylemek isterim.”

Mahmut Esat savunmasında Arjantin, Avusturya, Belçika, Brezilya, Çin, Yunanistan, Guatemala, Macaristan, İtalya, Japonya, Meksika, Norveç, İsveç, İsviçre, Venezuela, Rusya, Lehistan, Zürih ve Freiburg ceza yasalarına göndermelerde bulunur. Bu ülkelerden Japonya, İtalya, İsviçre ceza yasalarından alıntılar yapar. Saat on ikiyi yirmi gece mahkeme heyetine rahatsızlandığını, savunmasına Pazartesi günü devam etmek istediğini belirtir. Mahkeme heyeti yargılamayı 8 Ağustos 1927 Pazartesi gününe erteler.

8 Ağustos günü Mahmut Esat'ın savunmasını tamamlamasından sonra, 9 Ağustos günü Mösyö Besdevant, 10 Ağustos günü yeniden Mahmut Esat mahkemeye ek savunmalarını sunarlar.

Taraflarca Lahey Adalet Divanından iki hususun çözüme bağlanması istenmektedir.

1. Türk Hükümeti Mösyö Demons hakkında suç kovuşturması yapmakla 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın ikamet ve adli yetkiye ilişkin 15. maddesine aykırı hareket etmiş midir?
2. Türk Hükümeti uluslararası hukuk kurallarını zedelemişse ne gibi bir tazmin yükümlülüğünün altındadır?

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, öncelikle “Türkiye, Kaptan Demons’u tutuklayarak devletlerarası hukuka aykırı hareket etmiş midir?” tezi üzerinde durarak, yargılamada ispat külfetini Fransızlara yükler. Önemli bir rastlantı olarak 19 Mayıs 1919 yılında doktora tezi olarak kabul edilen, “kapitülasyonlara” ilişkin bilimsel çalışmasını mahkemeye aktarır. Doktora tezinden alıntılar yapar. Yargılamadan on sekiz yıl önce Mahmut Esat tarafından hazırlanan doktora tezi sanki böyle bir yargılamanın olacağı düşünülerek hazırlanmıştır.

Yargılama aşamasında devletler hukuku uzmanı hukukçular Lahey Adalet Divanı'na davaya ilişkin görüşlerini sunarlar.

Pavia Kraliyet Üniversitesi Devletler Hukuku Öğretim üyelerinden Profesör Mösyö G. Diena ve devletler hukuku öğretim üyeleri o dönem devletlerarası hukukçularının benzer olaylardaki görüşlerine de göndermelerde bulunarak kişisel görüşlerini ayrıntılı bir şekilde mahkemeye sunarlar.

Mösyö G. Diena kişisel görüşünde özetle:

“Bozkurt ve Lotus açık denizde çarpışmışlardır. Fransız tebaasından Lotus Gemisi zabiti Mösyö Demons’un Türk yargısı tarafından yargılanması ile devletler hukuku prensipleri hiçbir şekilde ihlal edilmemiştir. Bu nedenle de Mösyö Demons’a bir tazminat verilmesine ilişkin hüküm verilmesine gerek bulunmamaktadır.”

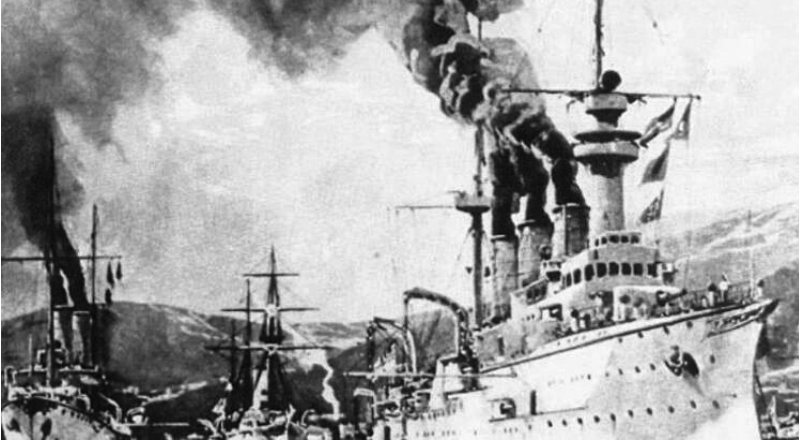
Cenova Kraliyet Üniversitesi Devletler Hukuku Öğretim üyelerinden Profesör Mösyö P. Fedozzi kişisel görüşünde özetle:

“Lotus davasındaki gibi, mağdur Türk tebaasında olur ve olay Türk topraklarında meydana gelmiş ise yabancıların Türk yargısında yargılanması doğrudur.

Açık denizde yabancı ticaret seferinde meydana gelen bir olayda devletlere kendi yargı yetkilerini kullanma konusunda, özellikle sancağını taşıdığı devletin yargı yetkisine dahil olacağı hususunda yerleşik uygulama bulunmamaktadır.

Türkiye bu olayda kendi yasalarını ve kurallarını uygulayarak devletler hukukunun tüm devletlere verdiği hak ve yetkiyi uygulamış ve kullanmıştır.”

Lozan Hukuk Fakültesi Devletler Hukuku Öğretim üyelerinden Profesör Mösyö Andre Mercier kişisel görüşünü özetle, “2 Ağustos 1926

Bozkurt ve Lotus çarpışma anı

günü açık denizde Fransız Lotus vapuru ile Türk Bozkurt vapuru arasında meydana gelen çarpışma neticesi tarafların İstanbul'a varmalarından sonra Türk kaptanı ve 8 Türk gemici ve yolcunun ölümüne neden olan Lotus bordasında nöbetçi zabiti Mösyö Demons aleyhine yargılama yapıp karar vererek Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihli yargılama yetkisine dair Lozan Sözleşmesi'nin 15. maddesine aykırı biçimde devletler hukuku prensiplerine muhalif hareket eylememiştir." açıklamasıyla Türkiye'nin haklılığını onaylamıştır.

Uluslararası Lahey Adalet Divanı Başkanı Max Huber tarafları dikkat ve titizlikle dinler. Yargılamanın neticelenmesinden çok sonraları yargılamaya ilişkin düşüncesi sorulduğunda, davaya ilişkin yorum yapmayıp, sadece Türk Hükümeti'nin avukatı Mahmut Esat Bey'in Fransız diline olan hâkimiyetine ve konuşmasındaki akılcılığa olan hayranlığını dile getirmiştir.

Yargılama 7 Eylül 1927 günü mahkemenin çoğunluk kararı ile Türkiye lehine neticelenir. Lahey Uluslararası Adalet Divanı, Türkiye'nin uluslararası hukuka, Lozan Barış Konferansı'nın 28 ve İkamet ve Adli Yetki Sözleşmesi'nin 15. maddelerine aykırı hareket etmediğini belirterek özetle:

“Türkiye'nin Türk kaptan ile Fransız kaptan hakkında ceza kovuşturması yapması, Lozan Antlaşması'nın 28. maddesi ve 24 Temmuz 1923 tarihli İkamet ve Adli Yetki Sözleşmesi'nin 15. Maddelerine dayandığı uluslararası hukuk ilkesine aykırı değildir. Ortada hukuka aykırı bir işlem bulunmadığına göre Fransız Hükümetinin ileri sürdüğü, Türk Hükümetinin Fransız kaptan Demons lehine tazmin hususunda bir karar verilmesine gerek bulunmamaktadır” gerekçesi ile karar verir.

Karar o güne kadar Lahey Adalet Divanında pek rastlanmamış biçimde mahkeme heyetinin bir oy farkla çoğunluk kararı ile alınır. Mahkeme üyelerinin karar sayıları eşit çıkmış, başkanın oyunun iki oy sayılması ile karar Türkiye lehine neticelenmiştir. Mahkemenin verdiği karara Mösyö Loder, Mösyö Weiss, Lord Finlay, Mösyö Nyholm, Mösyö Altamira'nın katılmadıkları gerekçeli kararda belirtilir. Mösyö Moore gerekçeli karardaki Türk Ceza Yasası'nın 6. maddesine ilişkin karara katılmadığını ayrıca belirtir.

Mahkemenin Fransızca yazılan karar metnine daha sonra İngilizce bir suret eklenir.

Olay kamuoyunda büyük heyecanla karşılanır. 9 Eylül 1927 tarihinde yayınlanan Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri davayı başyazılarına taşımıştır. Akşam gazetesi yazarlarından Necmettin Sadık; “Türkiye’nin uluslararası hukuk kurullarına uyariken aynı zamanda istiklâl ve hâkimiyetinden hiçbir devlet için ödün veremeyeceğini söylemiş, Batılı devletlerin hâlâ kapitülasyon uygulamalarının geçerli olduğu yanılığısına düşüklerini belirtmiştir.” diye yazar. Cumhuriyet Gazetesinde başyazıda Cemal Hüsnü de yayınlanan yazısında “verilen bu kararlar Türk Adliyesi’nin diğer çağdaş adliyelerden hiçbir farkının kalmadığını” belirtmiştir.

Genç Cumhuriyet’in ilk yıllarında Fransa’ya karşı davanın kazanılması tüm yurttta heyecan ve sevinç uyandırır. Atatürk, Mahmut Esat Bey’e tüm hizmetlerinin karşılığı olarak “Ateş Eden Adam” soyadını vermek ister. Mahmut Esat, Atatürk’ten af dileyerek Bozkurt - Lotus davasındaki Türk gemisi Bozkurt ismini soyadı olarak almak istediğini belirtir ve kazandığı üstün başarı nedeniyle Mahmut Esat Bey’e “Bozkurt” soyadı verir.

Mahmut Esat Bozkurt özellikle hâkimler ve savcıların aldıkları üstün hukuk bilgisi ile vicdanları, ulusu ve halkı için karar vermelerini arzulamıştır. 22 Kanunisanı (22 Ocak) 1930 günü düzenlenen Savcılar Kursu açılışında bir konuşma yapar.

Konuşmasında, “Dilerim ki sizlerin liyakatinizle, bilginizle bu vatan-da yaşayanlar kim olursa olsun, hatta hakkını uzaklardan arayanlar, kim olursa olsun, “Türkiye Cumhuriyetinde müddeiumumi (Cumhuriyet Savcıları) var, hâkim var, kimsesiz değilim” vecizesini kendilerine iman edinsinler. Türkiye Cumhuriyeti’nde Müddeiumumileri (Cumhuriyet Savcıları) Meriç kıyılarında çalışan küçük Türk köylüsünün kaybolan sabanından tutunuz da, bu vatan-da yaşayanların uğrayacağı en ufak haksızlıktan, hatta Bingöl Dağlarının ıssız kuytu-larında bekleyen öksüzlerin gözyaşlarından siz mesulsünüz.

Yüce vazifenizin büyük aşkına gıpta edenlerin arasında benim de bulunduğumu beyan etmek isterim. Bu vazife çok şereflidir. Çünkü

inkilabı ilk safta beklemek vazifesi Müddeiumumilerin omuzlarına yüklenmiş kutsi bir vazifedir.”

Yılmaz bir yurtsever, sarsılmaz bir devrimci olan Bozkurt, hukuk önderidir. Hukuk Devrimlerinin yapılanmasında etkisi ve katkısı büyüktür. Türkiye Barolar Birliği, Bozkurt’un büstünü, onun anısına Ankara Hukuk Fakültesine armağan etmiştir. Bozkurt, 21 Aralık 1943’te İstanbul’da vefat etmiş, cenazesi İzmir Kuşadası yolunda defnedilmiştir. Türkiye Barolar Birliği kurucu başkanı Prof. Dr. Faruk Erem ölümünden önce yazı ve konuşmalarında Aydın Barosunun Bozkurt’un mezarına gösterdiği ilgiden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Aydın Barosunun ve tüm yurttaşların Mahmut Esat’a olan sevgisi, saygısı her geçen yıl artarak devam etmektedir.

2001 yılında yapılan bir tören ile Aydın Adliye Binasının önüne Mahmut Esat Bozkurt’un bir büstü dikilmiştir. Büstün açılışında dönemin Aydın Barosu Başkanı Av. Tunç Aytur, Mahmut Esat Bozkurt’un yaşamını da içeren bir konuşma yapmıştır.

ALMAN PARLAMENTO BİNASI
(REICHSTAG) YANGINI

**ZORAKİ BİR SANIK:
DIMITROV**

“Yasa bir insanın bir eylemde bulunması veya eylemin sınırlandırılmasının ölçüsü ve kuralıdır; lex (yasa), ‘ligare’ (bağlı kılmak) kelimesinden türetilmiştir ve bir kimsenin eylemlerinden ‘bağlı tutulması’ ifade eder.”

Thomas Aquinas

Bulgaristan Komünist Partisi üyesi Dimitrov’un Alman mahkemesinde yargılanması ve yargılama sırasında yaptığı savunma hukuk tarihine geçmiş, yazarlar bu savunmaya ilişkin yüzlerce eser yazmışlardır. Dimitrov davasında savunmanın önemli özelliklerinden biri sisteme, düzene karşı yapılmış bir savunma olmasıdır. Diğer bir özelliği ise sanık Dimitrov’un yargılamada Avukatı Marcel Willard ile bir taktik bütünlüğü içinde savunma yapmış olmalarıdır.

Söz konusu dava Leipzig’de yapıldığı için tarihte Leipzig Davası olarak da geçmektedir.

Georgi Mihailoviç Dimitrov yaşamı (1882-1949)

Dimitrov, Bulgaristan Radomir doğumludur. Küçük yaşta öğrenimini yarıda bırakarak basım işçisi olarak çalışmaya başlamıştır.

Bulgaristan işçi hareketinin ve siyasetinin içerisinde aktif olarak yer almıştır. 1902 yılında Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisine girer, partinin bölünmesinden sonra Sosyal Demokrat İşçi Partisinde görev alır. 1913 yılında milletvekili olur. 1918 yılında milletvekili iken savaş aleyhtarı propaganda yapması nedeniyle milletvekili dokunulmazlığı olmasına karşın tutuklanmış ve üç yıl hapse mahkûm edilmiştir. Ancak aradan dört ay geçtikten sonra serbest bırakılır. 1921’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne gider.

1923 yılında Bulgaristan komünist ayaklanmasını yönetmiş, ayaklanmanın kanlı biçimde bastırılması üzerine ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır. 1929’da Berlin’e yerleşir. 2 Temmuz 1949 günü Moskovada hayata gözlerini yumar.

“1933’te Almanya’da Neler Oldu?”¹

Hitler’in iktidara geldiği 1933 yılı, Almanya’da 1920’li yıllardan beri “Weimar Cumhuriyeti” olarak anılan ve Alman sol partilerinin iktidarda birbirleri ile didişip durduğu dönemin ertesine denk gelir. Neredeyse on yıldan beri Alman devletine hükümet eden partiler yorulmuş, kendi aralarındaki anlaşmazlık, gelişmekte olan Nasyonal Sosyalistlerin ırkçı-milliyetçi niteliği ile yükselişini görmelerini engelleyecek ölçüde siyasi körlüğe yol açmıştır. Bu koşullara bir de 1929 ekonomik bunalımı eklenmiş, işsizlik ve enflasyonla birlikte ülke yönetilemez hale gelmiş, 1930 yılı seçimleri sorunları çözecek bir parlamenter yönetimi işbaşına getirememiş, Hitler’in partisi bu seçimler sonucu %18,3 oy oranıyla parlamentoda 2. büyük parti olmuştur. Sorunların giderek artması sonucu 1932 yılında 3 ay ara ile iki ayrı seçim daha yapıldı. O yılın ilk seçiminde Naziler %37,4 oy oranıyla en güçlü parti olarak parlamentoya girdiler ancak tek başlarına iktidar olamadılar. Başta Alman Sosyal Demokrat Partisi ve Komünist Parti olmak üzere diğer partiler ise %5-10 arası dağılmış oylarla parlamentoda yer aldılar. Ancak bu partiler, tıpkı Weimar dönemindeki

¹ Bölüm başlığı, Hitlerci Nasyonal Sosyalist Partinin iktidara geldiği 1933 yılındaki olayları anlatan, Hitler’in o dönem akıl hocası olan ve geçen yüzyılın önemli felsefe kuramcılarında Martin Heidegger’in Der Spiegel’e verdiği tarihi söyleşinin kitaplaşmış başlığıdır. Türkçeye de çevrilen bu söyleşi 1990’lı yıllarda Yapı Kredi Yayınları tarafından “1933’te Neler Oldu?” başlığı ile yayınlanmıştır.

Georgi Dimitroff

alışkanlıklarıyla bir araya gelip istikrarlı bir hükümet kuramayınca, aynı yıl içinde ikinci seçimin yolu açıldı. 6 Kasım'da yapılan o seçimde Hitler'in partisinin oy oranı %33'e düşmesine karşın, başka bir sağcı parti ile yaptığı ittifak neticesinde, başbakanlık ve hükümet kurma yetkisi 30 Ocak 1933 tarihinde Cumhurbaşkanı Hindenburg tarafından Adolf Hitler'e verildi.

Alman Parlamento Binası Reichstag'ın yakılması

30 Ocak 1933 günü Almanya'da Adolf Hitler başbakan olur ve Almanya Şansölyesi² olarak yemin eder. önceki seçimlerde ortaya çık-

---

² Almanya şansölyeliği, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin hükümet başkanlığını temsil eden makamdır. Ortaçağ'dan kalma bu terim Latin terimlerinden türetilmiştir. Alman siyasetinde Başbakan, diğer birçok ülkede başbakana eşdeğerdir.

tığı üzere sosyalist hareket üzerindeki ataleti atmakta, ülke içerisinde hızla yeniden güçlenmektedir. 5 Mart'ta yapılacak federal seçimlere bir hafta kalmıştır. Hitler'i bir grup ırkçı desteklemekte ama halkın ve burjuvazinin desteğini hızla kaybetmektedir. Nasyonal Sosyalist Partinin önündeki en ciddi tehlike sosyalistler ve komünistlerdir. Hitler'e göre Ernst Thälmann'ın liderliğini yaptığı Komünist Partisi ezilmeli, cezalandırılmalı ve hatta ortadan kaldırılmalıdır.

Hitler bir parti toplantısında, “İşçi sınıfının gücünü kırmak ve onu başsız bırakmak gerekir” diyerek hedef açıklar.

Nasyonal Sosyalist Mitolojisi'ne göre bir gün Reichstag (Alman Parlamentosu) ateşe verilecek, kokuşmuş düzenin sorumlusu eski partiler ve partilileri bu ateşin içerisinde yok edileceklerdir.

27 Şubat 1933 günü akşamüzeri Komünist Parti milletvekillerinden Torgler, Alman Parlamentosunu terk eden en son kişi olur. Kendisinin Parlamento binasını en son terk ettiğinin bilincinde dahi değildir. O anda, daha sonraları başına gelecekleri tahmin edecek durumda bile değildir. Torgler'in binayı terk etmesinden yaklaşık 3 veya 3,5 saat sonra, saat 21.00 sıralarında Alman Parlamento binası “Reichstag” aniden yanmaya başlar.

Yangın raporu aynı zamanda Berlin itfaiyesine ulaşır. Berlin itfaiyesi ve Berlin polis ekipleri yangının başlamasından hemen sonra olay yerindedir.

Gestapo, olay yerinde şaşkın, anlamsız dolaşmakta olan bir şüpheliyi yakalar. Yangından hemen sonra Nazi Partisinin tüm yöneticileri sözleşmişçesine yangın mahalline gelirler. Şüpheli, Hollandalı Marinus Van Der Luppe'dir. Luppe polis tarafından sorguya çekilir. Sanığın cebinden Alman Komünist Partisinin üyelik kartı çıkar.

Yangının solculara yüklenmesi ile olayın “Komünist ayaklanmanın ilk işareti olduğu” kamuoyuna aktarılır. Böylesi komünist bir ayaklanmayı ancak “faşist diktatörlük” önleyebilecektir. Yangından hemen birkaç saat sonra, Luppe'nin sorguya alınmasıyla birlikte Alman Nazi yöneticileri yangının Alman Komünist Partisi tarafından çıkarıldığını yayarlar. Gestapo, önce parlamento binasını en son terk eden kişi olan Alman Komünist Partisi Milletvekili Torgler'i tutuklar, he-

men ardından da 3. Enternasyonalin Yürütücü Komite Üyesi, Bulgar Komünist Partisi yöneticisi Georgi Mihailoviç Dimitrov ve arkadaşları Blagoy Popov, Vasiev Tanev'i restoranda yemek yerlerken, polis işbirlikçisi garsonun ihbarı ile yakalayıp tutuklar.

Olay gecesine bakıldığında bütün faşistlerin önceden hazırlıklı olduğu görülmektedir.

Adolf Hitler, Joseph Goebbels, Hermann Göring ve Wilhelm Frick gibi Nasyonal Partinin önde gelenleri gecenin ilerleyen saatlerinde yangın yerine gelerek orayı miting alanına çevirirler. Adolf Hitler o akşam suçluyu tespit eder; "Uluslararası komünizm, Alman birliğine ve dirliğine karşı karma bir örgütle saldırmıştır."

Hitler devam eder; "Artık acıma yok. Kim yolumuza çıkarsa, kafasını keseceğiz. Alman halkı artık merhamet göstermeye tahammül gösteremez. Her komünist eylemci nerde görülürse vurulacak. Komünist milletvekilleri daha bu gece asılmalı. Bu ülkede komünizmle ilgili ne varsa, dümdüz edilecektir. Reichstag yangını içinde olan sosyal demokratlara da artık acıma yok."

Partinin önde gelenlerinden Göring devam eder. "Bu komünist isyanının başlamasıdır, devam edeceklerdir. Bir dakika bile gecikemeyiz."

Alman Parlamento binası Reichtag yangını

Yangının ertesi günü olan 28 Şubat 1933 Hitler Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg'a Alman Komünist Partisi'ni tasfiye edeceğini bildirerek Weimar Anayasası'nın 48. maddesini kullanarak sivil hak ve özgürlükleri askıya alan "halkın ve devletin korunmasını" öngören bir kararname imzalatır. Kararname ile Alman Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan yedi bölümü toptan ortadan kaldırılır. Bir hafta sonra yapılacak seçimler için saldırgan sosyalizme karşı "faşist diktatörlük" tek seçenek olarak gösterilmektedir.

Yangından on gün sonra Dimitrov tutuklanır. Dimitrov'un tutuklanmasının en ilginç yanı, olayın olduğu gün olan 27 Şubat'ı 28'ine bağlayan gece Berlin'de olmayıp, Münih treninde olmasıdır.

Dimitrov bu konuda sonraları şu açıklamayı yapar:

"Kendilerine bildirdim ki, bu delilin ve bu türden başka delillerin benim için ikinci bir anlamı vardır. Benim olaydan sorumlu olmadığımı kanıtlayacak yer ve zaman belirlemesi değil, sorumlu bir işçi sınıfı devrimcisi olarak, Reichstag'ı kundaklamamın politik amaçlarıma zit oluşuydu.

Ama hukuki açıdan bir noktanın aydınlatılması gerekiyorsa, ben o gün Berlinde değil, Münih'te olduğumu kanıtlayabilirim."

Sorgu aşamasından itibaren Dimitrov'un üzerinde ağır bir baskı oluşur. Alman Ceza Mahkemeleri Yasası'nda bulunan ancak ağır ve tehlikeli suçlular ve hükümlüler için uygulanması emredilen sanığın zincire vurulma maddesi, sanık Dimitrov için uygulamaya konur. Sorgu yargıcının talimatı ile Dimitrov'un elleri gündüz ve gece zincirlenir. Özellikle Bulgaristan Komünist Partisine ilişkin soruları yanıtlamaz. Son derece zor koşullarda tutuklu olmasına karşın Dimitrov, bu koşullarda dahi sorgu tutanağını imzalamayı reddeder ve ifadesini kısa süreli zincirlerin açılması ile kendi el yazısı ile yazar. Aynı tavrını yargılama sırasında da gösterir mahkeme tutanaklarını imzalamayı reddeder, ifadelerini el yazısı ile kendisi yazar.

Dimitrov tutuklu kaldığı ilk günlerde özellikle Alman Ceza Yargılama Yasası'nı ısrarla ister ve kendisine yasa verilir. Yasayı incelediğinde kendisinin zincirlenmesinin yasada belirtilen koşulların hiç birisine uymadığını, kendisine yasa dışı zincir vurulduğunu saptar. Zincire

Yargılamanın hukuka ve yasaya aykırı olduğunu bildirir, ancak yine de beş ay süreyle zincirlerden kurtulamaz.

Yargılama 21 Eylül 1933 ile 23 Aralık 1933 günleri arasında yapılır. Sanıkları Almanya Yüksek Mahkemesi (Reichsgericht) yargılar. Mahkeme başkanı Dr. Wilhelm Bürger'dir. Yargılama başlamadan ailesinin tuttuğu yabancı avukatların tümünün vekâletleri mahkeme tarafından reddedilir. Mahkeme, Dimitrov'un seçtiği Alman ve yabancı uyruklu avukatların mahkemede savunman olarak bulunmalarını istememektedir.

Tarihin yargıladığı davaların benzer özelliklerinden birisi de hâkim siyasi iktidarın, yargılanan kişinin kendi istediği avukatla savunma yapmasına engel olmasıdır. Bir savunma yapılacak, bir avukat bulunacak ise bu avukatı hâkim siyasi otorite belirlemelidir. Dimitrov ailesinin yargılama başlamadan bulduğu avukat istifa etmek zorunda bırakılır. Mahkeme sanıkların yargılamada avukatsız kalmamaları için Dimitrov'a arkadaşlarıyla birlikte bir avukat tayin eder. Mahkeme tarafından tayin edilen Avukat Dr. Teichert, ari ırkı savunmakta ve kendisini ari ırkın avukatları içerisinde temsilcisi olduğunu iddia etmektedir. Sosyalist düşünceye sahip Dimitrov'un faşist bir avukatla çalışmayı benimsemesi oldukça zor olur.

Dimitrov Dr. Teicher'i şöyle tarif eder: "İyi bir ari idi. Kafasının içi de dışı gibi keldi. Vasat kavrayışta uysal bir adamdı. Tipik bir orta halli Nazi."

Alman ceza yargılama hukuku gereği yargılamada yabancı bir avukatın yer alması ancak Alman avukatın yardımcısı olması halinde olası olabilmektedir. Bu nedenle Dimitrov, hiç istemese de, Dr. Teichert'in yargılamada savunmanı olmasına uzun süre tahammül eder.

Dimitrov avukatı Dr. Teichert'e gönderdiği mektuplarda, savunma mesleğinin önemi ve erdemlerini ısrarla vurgulamış, savunma tarihinden, davalarda tarihsel örneklerle avukatların müvekkilleri adına yaptıkları savunmalardan örnekler göstermiştir. İsrarla avukatların özellikle siyasi davalarda müvekkillerinin istemleri doğrultusunda savunma yapmaları gerektiğini vurgulamıştır. Satır aralarında davanın siyasi bir dava olması nedeniyle savunmanın siyasi yapılması ge-

rektiğini anlatmaya çalışmıştır. Mektubunda davanın siyasi bir dava olduğunu ve bu davada adaletin kullanılmak istendiğini belirtir ve özellikle vurgular:

“Adaletin siyasetin bir aracı durumuna ne biçimde sokulduğu en iyi siyasi davalarda ortaya çıkar.”

Dimitrov gönderdiği mektuplarında “sanık olarak değil, siyasi bir kurban” olarak seçildiğini belirtir. Bu nedenle savunmasının siyasi olarak yapılmasını istemektedir.

Avukatına gönderdiği tarihi notta şöyle demektedir:

“Her ne kadar ben hukukçu değilsem de, tayin olunan bir savunucunun sanıktan talimat almaya mecbur olmadığını bilmekteyim. Ve

Adolf Hitler ve Nazi Partisi Propaganda Bakanı Paul Josef Goebbels

tabii ki benim böyle bir niyetim yoktur. Ama buna karşılık, avukatlık meslek kurallarına göre tayin olunan savunucu sanığın üstü değildir ve bu bakımdan karşılıklı bir mutabakat zorunlu görünmektedir. Yoksa sanık, inatçı bir avukatın sağlayacağı nimetlerden kendini yoksun bırakmayı, ne kadar yetersiz olursa olsun savunmasını kendisi yapmayı tercih edebilir.”

Dimitrov’un anlatımı ile davanın amacı

“Dava, faşist Alman Hükümetinin dünya komünizmine karşı başarıyla savaştığını ve kapitalist Avrupayı komünist tehlikeden tam zamanında kurtaracağını kanıtlamayı amaçlamaktadır.” Leipzig’de yargılamanın başlamasından kısa bir süre sonra mahkemenin Dimitrov’un istediği avukatları yargılamada özellikle kabul etmemesi üzerine, Dimitrov, avukatı Dr. Teichert’i istemediğini beyan eder ve avukatını vekillik görevinden azleder. Gerekçesini ise şöyle açıklar;

“Dr. Teichert’e kişisel hiçbir kinim yoktur. Ancak Almanya’nın bu günkü durumunda atanmış bir avukat olduğu için ona güvenim olmaz. Bu nedenle mahkemede kendimi savunmak zorunda kalıyorum. Yargılamada hukukçu olmadığımından bir kısım hukuki hatalar yaptığımı da farkındayım.

Yüksek Mahkemeye bir kez daha başvuruyorum, avukatım olarak Marcel Willard’ın duruşmalara katılmasına izin verilmesini istiyorum. Eğer bu son isteğim de reddedilirse o zaman savunmamı kendimin becerebildiği kadar ve uygun bulduğum biçimde yapmamdan başka çıkar yol kalmamaktadır” der.

Bu ifadesi ile Dimitrov tarihin iki bin yıl geçmişinden gelen avukatlık meslek kurallarına göndermede bulunmakta, yargılanan sanığın dilediği bir savunman tarafından ve onay verdiği, inandığı biçimde savunulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Diğer Bulgar sanıklar Popov ve Tanev, Dimitrov ile aynı görüşte değildirler. Avukatları Dr. Teichert’in görevine devam etmesini isterler. Popov ve Tanev’in sanık avukat anlayışları Dimitrov’dan farklıdır.

Bir diğer tutuklu sanık olan Alman Komünist Partisi Milletvekili Torgler, mahkemeyi etkileyeceğini düşünerek kendisine avukat ola-

rak Nazi Partisinin yöneticilerinden Dr. Sack'ı vekil olarak tayin etmiştir.

Dimitrov'un avukatını azlinden sonra yargılama siyasi bir propandaya ve mücadeleye dönüşür. Mahkemede sanıklar değil, siyasi bir düşünce yargılanır hale gelir. Bu nedenle mahkeme başkanı Bünger ve iddia makamında bulunan savcılar Parius ve Werner yargılamayı bir türlü istedikleri seviyeye getirememektedirler.

Bu durum Mahkeme Başkanı Bünger ile Dimitrov arasında tartışmalara neden olur.

Avukat Marchel Willard, çok sonraları anılarını yayınladığı kitabında Dimitrov ile ilişkilerinden ayrıntılarıyla bahsetmiştir. Avukat Willard, yargılamanın başlarında iki Bulgar ve bir Amerikalı avukatla birlikte Dimitrov'un eski avukatı Dr. Teichert ile de bir süre işbirliği yapar. Sanık avukatları vekil müvekkil ilişkisi içerisinde mükemmel bir savunma yaparlar. Savunmaya ilk olarak Dimitrov başlar. Durakladığı an Willard devreye girer.

Ana düşünceleri, yargılamanın kontrolünü ele almak ve savunmalarını istedikleri biçimde yapabilmektir.

Dimitrov'un savunması, soruşturmayı yapan polislerin delilleri toplamadaki yetersizlikleri, sorgu yargıcının ilk soruşturmadaki acemiliğinin teşhiri ve Nazi Avukatlarının, Hitlerci basın eleştirileri ile başlar. Willard ve Dimitrov sırayla tanık gösterirler. Savunma yapmayı, sanki yapılan komployu yargırlar. Tarihe iz bırakan davalardan Sokrates ve şair Arcias Davası'nda olduğu gibi yargılanan sanık Dimitrov değil, sanki sanık Dimitrov'u suçlayanlar sanık sandalyesinde olup onlar yargılanmaktadır.

“Rahatça söyleyebilirim ki, benim Reichstag yangını ile örneğin bu salonda bir gazete muhabiri, ya da bay yargıçların kendilerinden fazla bir ilişğim olmamıştır.”

Yargılama devam ederken Avukat Willard, Alman Komünist Partisinin tutuklu yöneticisinin dinlenmesini istemiş bu talebi reddedilmiş, daha sonra Dimitrov eski Başbakanlardan Bruning ve Yon Schleicher'in de tanık olarak dinlenilmesini mahkemeden talep et-

miştir. Mahkeme, sanık Dimitrov'un ve avukatının savunmaya esas oluşturan benzer tüm istemlerini reddeder.

Avukat Willard'ın tavırları Alman Hükümeti'ni fazlasıyla rahatsız etmiştir. Duruşmaya ara verildiği bir gün Willard, Gestapo tarafından yargılamada "mahkeme heyetine ve resmi makamlara hakaretten" tutuklanır. On gün çok zor koşullarda tutuklu kaldıktan sonra sınır dışı edilir.

Dimitrov ile Avukat Marchel Willard arasındaki işbirliği son derece etkili ama kısa sürmüştür. Avukat Willard ile olan kısa süreli işbirliği Dimitrov'a çok şey öğretmiş, yargılamada nasıl davranması gerektiğini, hangi konulara itiraz edeceğini ve savunmasını nasıl yönlendireceğini kavramıştır.

Dimitrov ve Avukatı kısa süreli birlikteliklerinde tanıkları sorularla bunaltmakta, aleyhe beyanda bulunan tanıkları, tanık sandalyesinden sanık sandalyesine oturtmak üzeredirler. Son darbeyi Dimitrov vurur ve sorusunu yöneltir. Yangın akşamı sanık Lüppe yakalanmadan, soruşturmaya dahi başlanmadan, ifadeler dahi alınmadan önce sanık Van Der Lüppe'nin Alman Komünist Partisi üyesi olduğu nasıl saptanmıştır? Göring'in Van Der Lüppe'nin yakalanmasından sonra, Lüppe henüz sorgulanmadan bu husustaki açıklamasını gündeme getirir, bu gerçeği sorgular. Dimitrov sonunda Prusya Konseyi Başkanı Göring'i tanık sandalyesine oturtmayı başarır. Aslında Göring'in amacı bu suçlamayı kuvvetlendirmek ve kanıtlamaktır.

Göring, mahkemeye anti-komünist açıklamalar yapar, davayı Komünist Partisinin ve 3. Enternasyonal'in yargılanması haline getirmeye çalışır, salonu dolduran kahverengi giysili Nazi partisi üyelerine bakarak kendisini uygarlığın bekçisi olarak ilan eder. Kendisinin ve arkadaşlarının rejime düşman işçi sınıfının önünde bir kale olduğunu savunur.

Dimitrov, 4 Kasım 1933 günü Göring'in mahkemeye verdiği ifadeyi tamamlamasından sonra ona sorular yöneltir. Lüppe'nin yakalanmasından hemen sonra üzerinde komünist parti kartının bulunduğuna ilişkin bir açıklama yapmış mıdır? Lüppe'nin yakalandığı yer ile Göring'in bulunduğu yer arasındaki mesafe farkı dikkate alındığında

(o zamanki iletişim koşullara da dikkate alınarak) böyle bir bilgiyi edinmesine olanak var mıdır? Luppe'nin sorgulama sırasında ifade ettiği ve Luppe'nin arkadaşı ve suç ortağı oldukları anlaşılan bir kısım Nazi Partisi üyelerinin soruşturmaya dâhil edilmemesi konusunda bir emir vermiş midir?

Yargılama esnasında tanık Göring, sanık Dimitrov'un sorularını aşağıdaki biçimde yanıtlar.

Dimitrov: Herr Başkan Göring 28 Şubat'ta yaptığı açıklamada, "Hollandalı Komünist Van der Lubbe tutuklandığında, sanığın pasaportu ve Komünist Partinin üyelik kartı" bulunduğunu belirtti. Bu bilgiyi kimden almıştır?

Göring: Polis bütün suçluları araştırıyor ve sonucu bana rapor ediyor.

Dimitrov: Van der Lubbe'yi tutuklayan ve inceleyen üç yetkili, Luppe'nin Komünist Partisine üyelik kartı bulunmadığını kabul etti. Böyle bir kartın bulunduğu raporun nereden geldiğini bilmek istiyorum.

Göring: Bir görevli bana söyledi. Yangının olduğu gece bana bildirilen hususlar o sırada araştırılmadı. Rapor bana sorumlu bir görevli tarafından bildirildi. Komünist Partiye üyelik konusu araştırılmadığı için o an gerçek olarak kabul edildi. Yangından sonraki sabah basına çıkan ilk rapor yayınladığında Van der Lubbe'nin sorgusu henüz sonuçlanmamıştı.

Dimitrov: Van der Lubbe'nin Hennigsdorf'a giderek orada kaldığı ve orada bulunan diğer insanlarla yaptığı görüşmelerden ve oradaki insanlardan yardım gördüğü polis tarafından nasıl saptanmıştır?

Göring: Bir Bakan olarak kendim bu kadar ufak tefek meselelerle uğraşamam. Ancak, suçtan sorumlu olan Komünist Partiyi ve SSCB zihniyetini açığa çıkarmak benim görevimdir.

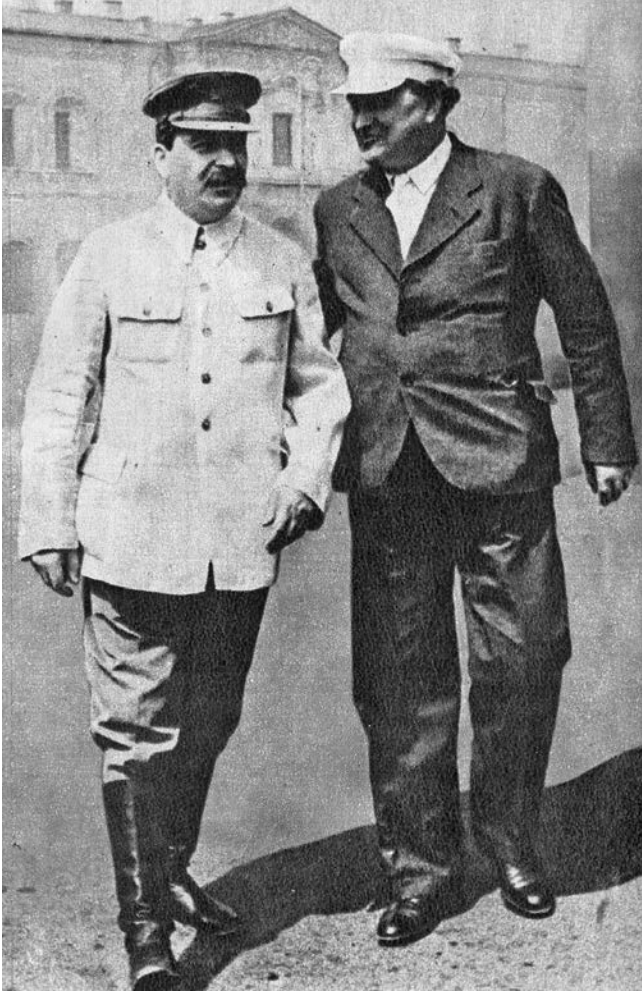
Dimitrov: Bu iddia edilen ve suçlanan kişilerin bugün Sovyetler Birliği'nin kaderini kontrol ettiği gerçeğinin farkında mı?

Göring: Rusya'da ne olacağı umurumda değildir. Rusların bu kişilerin giderlerini ve masraflarını ödediklerini biliyorum. Almanya'daki Ko-

münist Partiyi ve buraya Reichstag'ı ateşe vermek için gelen Komünist sahtekârlarını biliyorum.

Dimitrov: Bu suç zihniyeti, dünyanın en büyük ve en iyi ülkesi olan Sovyetler Birliği'ni yönetiyor. Başbakan bunun farkında mı?

Göring: Size Almanların zaten bildiklerini anlatayım. Utanç verici bir şekilde, rezilce davrandığınızı biliyorlar. Reichstag'ı ateşe vermek için

Josef Stalin ve Georgi Dimitroff

Almanya'ya gelen bir Komünist sahtekârı olduğunuzu biliyorlar! Sen benim için hiçbir şey değilsin, bir alçak, darağacına ait bir sahtekârsın!

Göring, kendisine son derece sakin sorulan sorulardan bunalmakta, kendisini ve sesinin kontrolünü kaybetmektedir. Dimitrov ve Göring arasındaki karşılıklı sataşmalar son noktaya gelir.

Dimitrov da soruşturmanın sonunda Göring'e "aşâğılık" der ve Mahkeme Başkanının kararıyla salondan çıkartılır. Bu olaydan sonra 1 Aralık 1933 gününden itibaren devam eden yargılamada mahkeme Dimitrov'u sözlü soru sorma hakkından yoksun bırakır. Dimitrov mahkemenin bu kararından sonra mahkemeye çağrılan tanıklara yazılı olarak hazırladığı soruları mahkeme başkanına vererek sormaya çalışır.

Dimitrov yargılamada aslında hem sanık ve aynı zamanda hem de "Sanık Dimitrov"un avukatı durumundadır. Bu durumu öne çıkartarak avukat sıfatıyla mahkemeye müdahale eder. Mahkeme Dimitrov'u ikinci sefer duruşma salonundan çıkartır. Salondan ikinci kez çıkarıldığıнын ertesi günü mahkeme başkanına bir mektup yazar:

"Kabul ederim ki, hem sanık hem de savunucu olarak, beni suçlayanlar indinde tatsız ve can sıkıcı olmaktayım. Ama buna karşı elimden bir şey gelmez. Savcılık beni suçsuzluğuma rağmen mahkeme önünde sanık sandalyesine oturtmakla dikkatsizlik etmiştir; şimdi bu dikkatsizliğinden kaynaklanan can sıkıcı duruma tahammül etmek zorundadır. Çorbayı pişirdiler, şimdi ise yemeleri gerekiyor. Tadını beğenip beğenmemek benim sorunum değil; beni hiç ilgilendirmez.

Ben huzurunuzda bir politik sanık sıfatıyla bulunuyorum, kışlada bir asker, ya da esir kampında bir savaş esiri sıfatıyla değil."

Yargılamanın sonunda Dimitrov, Avukat Marchel Willard'la önceden üzerinde çalıştıkları biçimde 16 maddeye böldüğü savunmasını yapar. Savunması tüm yargılamanın ve savunmalarının özeti biçimindedir. Kişisel savunmasından çok siyasi düşüncesini ön palana çıkarmakta; faşizme karşı sosyalizmi savunmaktadır.

Savunmanın ilk beş maddesi konuya giriş niteliğindedir.

Birinci bölümde nasıl savunmasız bırakıldığını ve seçtiği avukatların yardımlarından nasıl mahrum bırakıldığını hatırlatır.

İkinci bölüm yargılama sırasında kullandığı dilin kabalığını savunur ve nedenlerini açıklar. “Eşyayı adıyla çağırma adetimidir” der. Sonraki bölümler, savunduğu sosyalist öğretinin açıklanması ve faşizmin suçlanması biçimindedir. Görüşlerini yer, zaman ve kişi isimleri vererek örnekler.

Dokuzuncu bölümde belki de bilmeden Sokrates usulü bir savunma yapar. Sorular sorar ve sorduğu soruları kendisi yanıtlar:

“Şubat ayı sonunda Reichstag yangınının düzenlenmesinde kimin çıkarı vardır? Bu yangına kim gerek duyar?

Nazi partisi yönetiminin şunlara gereksinimi vardır.

Kendi içyapısının karşılaştığı zorluklar içerisinde dikkati başka yere çekme politikası.

Emekçilerin saflarında doğmakta olan birleşik cephenin parçalanması.

Alman Komünist Partisini, aydınları ve işçi hareketini ezebilmek için bir fırsat.

Bolşevik ve sosyalist tehlike karşısında Nazilerin Almanya'nın kurtarıcıları olduklarını kanıtlamak için bir fırsat.”

Savunmasının 12. bölümünde tüm suçlamaları özetler:

“Yangın komisyonunun memurları kendi kendilerine şöyle düşümlümlerdir. Gerçek suç ortakları bulunamamaktadır. Onların yerine mutlaka başkasının konulması gerekmektedir. Hükümetin izlediği siyasi çizgiye göre bu gönüllü kundakçılar ancak komünistler olabilir! Doğa boşluktan nefret eder.”

Dimitrov'un savunmasından sonra savcı “delil yetersizliğinden” Dimitrov'un ve diğer Bulgar sanıkların beraatlarını ister. Savcının beraat istemesine rağmen Dimitrov savunmasına son sözleriyle devam eder:

“Şunları teklif ediyorum:

İmparatorluk Mahkemesi bizim suçsuzluğumuzu ve iddianın adaletsizliğini onaylamalıdır.

Van der Luppe, işçi sınıfının düşmanlarının kötü amaçlarla yargılandıkları bir araç sayılmalıdır.

Haksız yere suçlanmamızın sorumlularından hesap sorulmalıdır.

Bu sorumlular kaybettirmiş oldukları zamanımızdan ve sağlığımızdan ötürü, bize çektirmiş oldukları acılardan ötürü tazminat cezalarına mahkûm edilmelidir.

Bir gün gelecek bu istekler faiziyle ödetilecektir.”

Üç ay süren yargılamalar sonunda 23 Aralık 1933 günü duruşma sonuçlanır. Mahkeme, Dimitrov ve arkadaşlarını “delil yetersizliğinden” suçsuz bulur. Sanıklar kendilerine yöneltilen suçlamalardanبراءat ederler. Yargılamadan sonra Dimitrov yargı kararını ve gerekçeyi eleştirmek isterse de mahkeme heyeti alelacele salonu terk eder.

Dimitrov ve arkadaşları mahkemede aklanmalarına karşın cezaevinde tutulmaya devam ederler. Bu durum dünyanın çeşitli ülkelerinde bireysel ve kitlesel hareketlerle protestolara neden olur. Alman Hükümeti dünyada yükselen muhalefete duyarsız kalamaz ve mahkeme kararının üzerinden 2 ay geçtikten sonra Dimitrov ve arkadaşları 27 Şubat 1934 günü cezaevinden tahliye edilirler. Tahliyeden hemen sonra Dimitrov ve üç arkadaşı sınır dışı edilir.

Hitler yargılamanın sonucuna son derece sinirlenir. Çıkartılan bir kararname ile bu tür ihanetlerin bundan sonra kurulacak olan Halk Mahkemesinde (Volsgerichtshof) yargılanması kararı verilir.

Dimitrov ve arkadaşları, kendilerini vatandaşlığa kabul eden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yetkililerine sınırdan teslim edilirler.

Mahkeme kararına rağmen tahliye edilmeyen Alman Komünist Partisi Milletvekili Torgler, 2. Dünya Savaşı sırasında ölünceye dek toplama kampında tutuklu kalmıştır.

Alman Hükümeti sınır dışı kararını o kadar acele almıştır ki sınır dışına çıkarma kararını içeren yazının üzerinde tarih dahi bulunmamaktadır.

Dimitrov, o acele ve karışıklıkta vücudunun çeşitli yerlerine ve eşyalarının içine sakladığı yargılamaya ilişkin onlarca sayfalık notlarını ve belgeleri de yurt dışına çıkartır.

Dimitrov, tahliyesinden birkaç ay sonra Moskova'da bir araya geldiği Fransız Avukat Marchel Willard'la görüşmüş ve tüm notlarını Fransız Avukat ile paylaşmıştır.

Yaşananlardan 13 yıl sonra Göring ve Dimitrov başka bir mahkemede yeniden karşılaşırlar. Göring savaş suçlusu olarak Nürnberg Mahkemesi'nde yargılanmaya başlanır. Dimitrov, Nürnberg'e gider ve Göring'in ve diğer savaş suçlularının yer aldığı bölmeye hafifçe yaklaşır.

Dimitrov ve Göring birkaç saniye göz göze gelirler...

NÜRNBERG'DE ALMAN SAVAŞ SUÇLULARININ YARGILANMASI

Aslanlar kendi tarihlerini yazana kadar bütün tarih kitapları avcılar tarafından yazılacaktır.

Afrika Atasözü

Tarihler, 2. Dünya Savaşı'nın 1 Eylül 1939 günü Almanya'nın Polonya'yı istilası ve işgalini takip eden iki gün sonra, 3 Eylül günü Fransa ve İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilanı ile başladığını yazar.

1. Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıllık gergin bir dönemden sonra patlak veren savaşta Almanya, İtalya ve Japonya, Mihver Devletler bloğunu oluşturmuştur. Mihver Devletleri'nin karşısında ise Müttefik Devletler bloğunda ana hatlarıyla Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Fransa, İngiltere ve sınırlı konumuyla Çin yer almıştır.

2. Dünya Savaşı altı yıl sürdü. İnsanlık tarihinin bu en kanlı serüveni, Reims'te¹ 7 Mayıs 1945 günü Müttefik Devletlere Alman Ordusunun; Missouri Zırhlısında² ise 2 Eylül 1945 günü Japonya'nın teslim oluşuna ilişkin belgelerin imzalanması ile sona erdi.

---

¹ Reims; kuzeydoğu Fransa'da Champagne-Ardenne Bölgesi Marne ilinde bulunan kenttir. Kentin geçmişi Roma İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. 451 yılında Attila ile birlikte Türk akınlarına sahne olmuştur. Reims Fransız kralların taç taktıkları yer olarak Fransa tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Şehir şampanya ve şarap üretimi ile tanınmaktadır.

² USS Missouri Zırhlısı; 1940'da sipariş edilmiş, Haziran 1944'te hizmete girmiştir. ABD Deniz Kuvvetleri'ne bağlı Iowa sınıfı zırhlıdır. Missouri eyaletinin onuruna isimlendirilmiş dördüncü gemidir. Missouri ABD tarafından inşa edilmiş son muharebe gemisidir. Güvertesinde Japon İmparatorluğunun kayıtsız şartsız teslimiyet belgesinin imzalanması ile 2. Dünya Savaşı resmen sona ermiştir.

2. Dünya Savaşı'nda ölenlerin toplam sayısının otuz beş ile altmış milyon arasında olduğu sanılmaktadır. Savaşta en büyük yıkımı gören Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin uğradığı kayıp on bir milyon asker ve yedi milyon sivil olmak üzere yaklaşık on sekiz milyondur. Ülkesinin büyüklüğüne göre en büyük kayba uğrayan bir diğer ülke Polonya olmuştur. Polonya'da Nazi soykırımına uğrayan 3,2 milyon Yahudi ile birlikte beş milyon sekiz yüz bin kişi yaşamını yitirmiştir. Savaşın başlamasına sebep olan Almanya'nın can kaybı üç milyon beş yüz bin asker ve yedi yüz seksen bin sivil olmak üzere yaklaşık dört milyon üç yüz bin kişidir.

Sadece toplama kamplarında ağırlıklı Yahudiler olmak üzere soykırım amaçlı dokuz milyon kişi imha edilmiştir.

2. Dünya Savaşı sonunda Alman Ordusu 7 Mayıs 1945 günü Reims'te imzalanan teslim anlaşması ile kayıtsız şartsız müttefiklere teslim olur. Altı yıl süren savaşın kanlı biçimde sonuçlanması ve Almanların kayıtsız şartsız teslimi ile savaş suçlularının yargılanmaları gündeme gelir. Müttefik Devletler 8 Ağustos 1945 günü bir araya gelerek Nazi savaş suçlularının yargılanmalarını kapsayan bir anlaşma imzalar. Yapılan anlaşma uyarınca kurulacak mahkeme Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Fransa temsilcilerinden oluşacaktır. Mahkemenin kurulmasına ilişkin dört ülkenin imzaladığı protokolü daha sonra on dokuz ülke daha onaylamıştır.

Nürnberg Mahkemesinin yasal dayanağı

Müttefik Devletlerin oluşturduğu Uluslararası Askeri Mahkeme, bir anda mağlupları yargılayan galipler mahkemesi olmuştur. Esasen uluslararası hukuk kurulları o zamana kadar böyle bir yargılamayı yapacak mahkeme kurmadığı gibi savaş suçlularını yargılayacak bir ceza kanunu ve yargılama hukuku da oluşturmamıştır. Müttefik Devletler bir araya gelerek ceza hukukunun temel kavramı olan Nullum Crimens Nulla Poena Sine Lege “Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz” prensibine uygun yapılanmaya gitmiştir.

Müttefik Devletlerin 8 Ağustos 1945 günü imzaladığı anlaşma ve özellikle anlaşmanın 6. maddesi ile kurulacak uluslararası mahkemede:

Nürnberg Uluslararası Mahkemesinin farklı uluslardan yargıçlar heyeti

1. Uluslararası antlaşmalar ve bu antlaşmaları ihlal edici saldırı ve savaşları planlamayı, başlatmayı ve sürdürmeyi içeren barışa karşı suçlar,
2. Toplu kıyım, toplu sürgün ve soykırım gibi insanlığa karşı işlenen suçlar,
3. Savaş yasalarını ihlal eden suçlar,
4. İlk üç grupta belirtilen suçları işlemek amacıyla ortak bir anlaşma içerisine girerek oluşan suçlar yargılanabilecektir.

Müttefikler savaş suçlularını yargılama yetkisini, anlaşma metinlerinde Almanya'nın da imzasının bulunduğu uluslararası anlaşmalardan almaktaydı. 27 Ağustos 1928 tarihli Paris Paktı ile anlaşmaya taraf devletler savaşın milli politikaya alet edilmemesini kabul etmişlerdi. Almanya, diğer birçok ülke ile birlikte Paris Paktını imzalayan ülkelerden biriydi.

O zamanki adıyla Almanya'nın da üyesi bulunduğu Milletler Cemiyeti (daha sonraları Birleşmiş Milletler olarak örgütlenmiştir) 1927 yılında yaptığı Genel Kurulunda aldığı kararında, bir devletin başka bir devletin sınırlarına fiili tecavüzünün uluslararası bir suç olduğunu kabul etmişti. Almanya'nın da taraf olduğu uluslararası anlaşmalar

Nürnberg Mahkemeleri'nin kuruluşuna ve yargılamasına hukuksal temel oluştuyordu. Böylece hukukun temel prensibi olan Nullum “Crimens Nulla Poena Sine Lege” ilkesi temel unsurları ile uluslararası hukukta ifadesini buluyordu.

Ayrıca 1899 ve 1907 tarihli Uluslararası Lahey Antlaşmaları'nda “Savaş ve İnsanlık Suçları”na ilişkin ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktaydı.

Almanya'nın taraf olduğu veya olmadığı tüm uluslararası anlaşmalar ve geçen tarihsel süreç, o zamana kadar kapsamlı ve uluslararası bir mahkeme kurulmasını yaşamamıştı. Nürnberg Mahkemeleri bu süreçte dört ulusun katılımı ve on dokuz ulusun kabulü ile kurulan tarihin ilk uluslararası mahkemesi olma özelliğini taşımaktadır.

Nürnberg Mahkemesinin yapısı ve yargılama usulü

Müttefik devletlerin anlaşması ile savaş suçlarını ve bu suçları işleyenleri belirlemek yetkisi kurulacak bir mahkemeye verilmişti. Bu amaçla Müttefik Devletler tarafından bir mahkeme oluşturuldu. Yargılamaya Berlin'de başlanıp çoğunlukla Nürnberg şehrinde³ devam edilmesi nedeniyle savaş suçlarını yargılayan mahkeme Nürnberg Mahkemesi olarak anılmıştır.

Nürnberg şehrinde yargılama sırasında güvenliği sağlamak üzere sayıları otuz bini bulan iki zırhlı tümen hazır bekletilmiştir. Şehir otuz bin askerle gece ve gündüz sürekli izlenmesine rağmen yargılama devam ederken şehrin değişik semtlerinde gamalı haç resimlerinin çizildiği ve hatta mahkeme koridorlarında bile küçük şekilde yapılmış gamalı haç resimlerine rastlanmıştır.

Uluslararası Mahkeme yapısı itibariyle bir askeri mahkeme olmakla birlikte kadrosu sivil kişilerden oluşmaktaydı. Mahkeme heyeti 8 Ağustos 1945 günü anlaşmayı imzalayan Amerika Birleşik Devletleri,

---

³ Nürnberg; Günümüzde Almanya'nın Bavyera eyaletine bağlı şehir. Şehirde 2. Dünya Savaşı sonlarında bir tarafta ABD 7. Ordusu ve Rus Ordusu, diğer yanda Nazi Almanya'sı arasında beş günlük kanlı ve yoğun bir savaş yaşanmıştır. ABD 7. Ordusunun şehri ele geçirmesi tam dört gün sürmüş, beşinci günün sonunda şehir tam bir harabeye dönmüştür. Nürnberg, Nazi rejiminin ve Nasyonal Sosyalist Partisi'nin Merkezi olması nedeniyle şehrin düşmesi Nazi iktidarının sonu için eşik ve tam bir darbe olmuştur.

İngiltere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Fransa temsilcilerinden belirlenen dört yargıçtan oluşturuldu. Kurulan mahkemede temsilcisi bulunan her ülkenin ayrıca aynı ülkeden bir yargıç yedeği bulunmaktaydı. Savcılık makamında yine her ulusun birer temsilcisi yer aldı.

Uluslararası Mahkemeye iddianameyi dört ülkeden birer başsavcı hazırlamıştır. Savcılık makamında Robert H. Jackson (ABD), Francois de Menthon (Fransa), Sör Hartley Shawcross (İngiltere) ve Rusya'dan Roman A. Rudenko yer almışlar ve iddianameyi hazırlamışlardır. Mahkeme heyetinde ise İngiltere'den Lawrance, Amerika Birleşik Devletlerinden Francis Bide, Fransa'dan M. Donnidieu de Yabres, Sovyetler Birliği'nden M. Nikitçenko yer almıştır.

Dava başlamadan iddia makamını oluşturan dört ülkenin temsilcisi tarafından öncelikle bir ithamname-iddianame hazırlandı. Hazırlanan iddianamede savaş suçluları dört ana grupta toplanmaktaydı:

1. İlk suçlama konusu, "Tecavüz" suçlamasıydı. Alman Nazi Partisi yöneticileri çeşitli ülkelerin toprak bütünlüklerine hak ve özgürlüklerine tecavüzde bulunmakla suçlanmaktaydılar.
2. İkinci suçlama maddesini "Barış Aleyhine İşlenen Suçlar" oluşturmaktaydı.
3. Üçüncü suçlama maddesi savaş suçlarını içermekteydi.
4. Dördüncü olarak da insanlık aleyhine işlenen suçlar yer almaktaydı.

Yargılama usulü Anglo-Sakson Ceza Yargılama Hukuku'na uygun bir yöntemle yapılmaktaydı. Anglo-Sakson Ceza Yargılama Hukuku'nda yargılamada yargıç, soruşturma ve yargılamaya katılmamakta, savcı ve sanık arasında hakem rolü oynamaktadır. Nürnberg Mahkemesinde yargılanan sanıklara iddianameyi önceden inceleme, avukat tutma, avukatlarıyla serbestçe görüşme, mahkemeye suçlandığı konular ile ilgili bilgiler sunma, tanıkları yanıtlama ve tanıklara soru sorma ve avukatı vasıtasıyla veya bizzat kendisini özgürce savunma hakları tanınmıştır.

Yargılamaya ilk olarak 18 Ekim 1945 günü Berlin'de, Sovyet üye Nikitçenko'nun başkanlığında başlandı. Başlangıç yargılamasından bir ay sonra, 20 Kasım 1945 gününden itibaren duruşmalara Nürnberg'de devam edildi. Nürnberg duruşmalarına İngiliz üye Geoffrey Lawrence başkanlık yapmış, toplam 216 duruşmayı mahkeme başkanı olarak yönetmiştir. Nürnberg Adliye Sarayı'nda devam eden yargılamaları 400 kadar gazeteci ve izlemesine özel olarak izin verilenler izlemişlerdir.

Yargılamayı tüm sanıklar ve yargıçlar kulaklarında bulunan kulaklıklar ile kendi dillerine simultane tercümeyle dinlerler. Duruşmalar tatil günleri hariç her gün yaklaşık 7 saat sürer.

Yargılamada, Almanya'nın dünyaca tanınmış Devletler Hukuku uzmanlarından Prof. Dr. Hermann Jahrreisz, bazı sanıkları vekil avukat sıfatı ile savunmuştur.

Nürnberg'deki yargılamanın en önemli özelliklerinden birisi de müttefikler arasında yapılan anlaşmanın başlangıç maddelerinde be-

Nürnberg Uluslararası Mahkemesi ve duruşma salonu

lirtildiği üzere, mahkemenin her sanık hakkında vereceği kararın gerekçeli ve kesin olacağıdır. Müttefikler arasında yapılan anlaşma maddesi, mahkûmiyet ve beraat kararlarını bir üst derece mahkeme veya başka bir makamın inceleyemeyeceğini kesin olarak belirtilmiştir. Tarihin yargıladığı Sokrates Yargılaması, Engizisyon Mahkemele-ri, Yıldız Mahkemesi, İstiklal Mahkemeleri gibi birçok davanın ortak özelliği, ilk verilen kararın bir üst mahkeme tarafından incelenmemiş olmasıdır.

Yargılamada verilecek cezaların türleri konusunda da bir sınırlama getirilmemiştir. Mahkemenin vereceği kararlarla ilgili olarak beraat, kısa ve uzun süreli hürriyeti bağlayıcı hapis cezaları ile sürgün, müsadere ve idam gibi birçok konuda karar verme yetkisi mahkemeye tanınmıştır.

Mahkeme kurulunu oluşturan ülkeler ve iddianameyi hazırlayan savcılar kurulu, Nürnberg Mahkemesinde uygulanacak hukukun galipler hukuku olmayıp, uluslararası gelenek ve genel hukuk normları olduğunu, uygulanacak hukuk kurallarının her ulusça kabul edilebilir temel hukuk ilkeleri olduğunu ısrarla belirtmişlerdir. İddianameyi, belirtilen ilkeler ve hukuk normları çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Fransa temsilcilerinden oluşan savcılar heyeti ortaklaşa hazırlamıştır.

Savaşta tarafsız devletlerin yargıçlarının Nürnberg Mahkemesi'nin oluşmasında bulunmaması önemli bir eleştiridir. Bu hususu gündeme getiren devletler hukuku uzmanları özellikle tecavüz savaşlarında tarafsız devletlerin tarafsızlıklarını korumalarının eleştirilmesine neden olacağını ve oluşacak Devletler Hukuku normunda yer almaması sonucunu doğuracağını belirtmişlerdir. Ayrıca geleneksel tarafsızlığını koruyan bir kısım devletlerin oluşacak mahkemede yer almamakla bu tarafsızlıklarının zamanla yok olmasına neden olacağını belirtmişlerdir. Aynı hukukçular özellikle savaş galibi ve savaşta zarar görenlerden oluşan bir mahkemenin, yargılamanın temel kurallarından olan doğal yargıç, yargılamada objektiflik ve tarafsızlık ilkesini koruyamayacağını belirtmişlerdir.

Yargılanan Naziler mahkemeyi simultane çeviri ile takip ettiler

Hiç kuşkusuz Nürnberg Mahkemesi için en ciddi ve devletler hukuku temel normunu taşıyan en önemli eleştiri, yargılamada tarafsız ülke yargıçlarının bulunmaması, doğal yargıç kuralına aykırılık olmuştur. Nürnberg Mahkemesinin varlığını savunan hukukçular ise böyle bir eksikliğin varlığının kabul edildiğini, ancak Nürnberg Mahkemesinin böyle bir boşluğu doldurmayı amaçladığını savunmuşlardır. Devamla, o güne kadar savaş suçları için bir düzenleme yapılmaması nedeniyle Nürnberg Mahkemesinin devletler hukukunun savaş suçlarına ilişkin bir boşluğu doldurmak zorunda kaldığını, mahkemenin devletler hukuku kurallarını oluşturmak için bir başlangıç olduğunu belirtmişlerdir.

Sanıklar ve Yargılama Süreci

Mahkemede yargılanan sanıklar 2. Dünya Savaşı dönemi Nazi Almanya'sının üst düzey yetkilileri idi. Yargılanan yirmi dört sanıktan önemli bazı isimler şunlardır:

1. Hermann Göring, Alman Hava Kuvvetleri Komutanı.
2. Joachim von Ribbentrop, Almanya Dışişleri Bakanı.
3. Wilhelm von Keitel, Alman Orduları Başkomutanı.
4. Ernst Kaltenbrunner, Gestapo ve S.S. Kuruluşlarının şefi.

5. Alfred Rosenberg, gazeteci ve yazar. Nazi Partisi'nin doktrin başkanı.
6. Hans Frank, Polonya Genel Valisi. Polonyadaki toplama kamplarının sorumlusu ve soykırım sorumlularından. Polonya Kasabı adıyla tanınmıştır.
7. Wilhelm Frick, Çekoslovakya Genel Valisi.
8. Julius Streicher, Yahudi soykırım sorumlusu. Bavyera Genel Valisi.
9. Fritz Sauckel, Thuringen Genel Valisi, Almanya yabancı işçiler şefi.
10. Alfred Jodl, Alman Orduları Eski Başkomutanı.
11. Keyss - Inguard, Nazilerin Hollanda Genel Valisi.
12. Martin Bormann, Nazi partisi şefi, Hitler'in sağ kolu.
13. Kari Dönitz, Alman Donanması Komutanı. Hitler'in devrilmesinden sonra Alman halkının lideri olarak kabul edilmişti, amiral.
14. Erich Reader, Alman Donanması Başkomutanı, amiral.
15. Rudolf Hess, Hitler'in başyardımcısı.
16. Baldur von Schirach, eski Alman Gençlik Örgütü şefi.
17. Walter Funk, Nazi Ekonomi Bakanı.

18. Albert von Speer, destek kıtaları komutanı.
19. Constantin von Neurath, eski dışişleri bakanlarından.
20. Hjalmar Schacht, Nazilerin eski Ekonomi Bakanı.
21. Franz von Papen, eski Almanya'nın Başbakanlarından. Nazilerin Ankara Büyükelçisi olarak görev yapmıştır.
22. Hans Fritsche, Nazi Propoganda Bakanlığı radyo yayın şefi.

Duruşma başlarken, Amerikalı Savcı Jackson, işlenen suçlarda sanıkların kişisel sorumluluklarının bulunduğuna değinerek yargılamaya bir açış konuşması ile başlar ve ardından yetmiş sayfa tutan iddianameyi okur:

“Yalnız devletleri kapsayan bir Devletler Hukuku, ancak savaş yoluyla uygulanabilir. Çünkü bir devlet üzerinde baskı yapmak için en etkili yöntem, savaştır. Yalnız kişileri ilgilendiren cezai yaptırımlar savaşa başvurmaksızın fakat yine de etkili biçimde uygulanabilir.”

Sanıklardan bir kısmı suçlamanın varlığını kabul etmezken bir kısmı ise yaşananlardan kişisel suçlarının olmadığını, verilen emirleri yerine getirdiklerini, suçsuz olduklarını söylerler.

Alman Hava Kuvvetleri Komutanı Hermann Göring'in mahkemede ki sorgusu yirmi gün sürer. Göring, öncelikle mahkemenin yapısını ve kuruluşunu kabul etmez. Ülkede iktidarı ele geçiren düşüncenin temeli olan Nazi rejimini ve felsefesini över. Almanya'nın yaşadığı savaşlardan ve umutsuzluklardan sonra ülkeyi güçlü bir doktrinin ayağına kaldıracığını, bu düşüncenin de Nazi ideolojisi olduğunu, halkın bu ideolojiyi benimsediğini belirtir. Savaşı kaybettikleri için yargılandıklarını, eğer savaştan galip çıkmış olsalar yargılanmayacaklarını belirtir. Sorgulama ve savunması sırasında Churchill'in sözlerinden alıntılar yapar. Göring'in utanmadan ve çekinmeden Nazi rejimini savunması mahkeme heyetinde ve davayı izleyen dünya kamuoyunda büyük tepki görür. Mahkeme başkanı tarafından birçok kez sözü kesilir.

Nazi Partisi yöneticilerinden Hitler'in yardımcısı Rudolf Hess, ifadesinin İngiliz istihbaratı tarafından işkence altında alındığını, iddianame-

Naziler ölüm kampında yahudilere kendi toplu mezarlarını kazdırırdı

mede belirtilen soykırım rakamının abartılı olduğunu, altı milyon kişinin soykırımı uğradığı iddiasını kabul etmeyeceğini iddia etmiştir. Mahkeme Başkanının soykırımında kaç kişinin öldürüldüğüne ilişkin sorusunu Rudolf Hess şöyle yanıtlar:

“İfadem alınırken bana verilen alkol ve kullanılan kırbaçlar bana acı vermiştir. Bilincim zorla verilen alkol nedeniyle hep bulanıktı, bu nedenle ne derlerse yapıyor, istediklerini hemen kabulleniyordum. Mahkeme Başkanı olarak siz soruyorsunuz, ben de toplam sayıyı hiç bilemedim. Tahmin de yapmadığım için hatırlamıyorum. İddianamede belirtilen rakam çok yüksek olduğu için ben soruşturma esnasında iki buçuk milyon insanın öldürülmüş olduğunu söylemek zorunda kaldım.”

Sanıkların avukatı Prof. Dr. Hermann Jahrreisz sanıklara yöneltilen suçlamaları bireysel olarak reddeder. Prof. Dr. Hermann Jahrreisz, sanıklara isnat edilen suçlamalarda suçun manevi unsuru olan suç işleme kastının bulunmadığını savunur ve devamlı yaşanan tarihsel süreçte Milletler Cemiyeti'nin hukuk ihlallerine kayıtsız kaldığını belirtir.

Ve mahkemeye tarihten örnekler sunar:

1. 1939 yılında Rusya ile Almanya, saldırmazlık paktı imzalayarak Polonya topraklarının paylaşımını kararlaştırmışlardır.
2. Çin - Japon anlaşmazlığında Milletler Cemiyeti çekimser kalmıştır.
3. Habeşistan olayında Milletler Cemiyeti'nin İtalya'ya gösterdiği tepki göstermelik ve yetersiz bir tepki olmuştur.

Bu örneklemelerle Avukat Jahrreisz'e göre sanıkların kurum ve kullarıyla oluşmamış bir uluslararası hukuk ihlalden yargılanmaları ve suçlanmaları söz konusu olamazdı. Devamlı, “Nullum Crimen Sine Lege” ilkesi ceza hukukunun temel kavramlarından. Tam anlamıyla devletlerarası hukukun belirlemediği bir hukuk kuralına aykırılık ve cezalandırılma söz konusu olamamalıdır.

Mahkeme Kararı ve kararların infazı

10 ay süren yargılamadan sonra mahkemenin değerlendirmesi uluslararası hukukun ihlal edildiğine ve sanıkların suç işleme kastının bulunduğu yönündedir. Sanıklar, Alman Hükümeti'nde buldukları makamlar itibariyle Almanya'nın taraf olup, imzaladığı antlaşmaları bilmektedir. Almanya'nın taraf olduğu uluslararası sözleşmede, uyuşmazlıkların çözümünde savaşa başvurma yasaklanmıştır. Dünya Devletleri'nin tamamı savaşı yasa dışı kabul etmişlerdir. Sanıklar buldukları konum itibariyle devletler hukukunun bu temel ilkesini bildiklerinden suçun manevi unsuru olan suç işleme kastının varlığı kesindir. Baskın görüşe göre olayda “Nullum Crimens Sine Lege” ilkesi tüm unsurlarıyla oluşmuştur.

Uluslararası hukukta hukuk dışı bir eylemin nasıl cezalandırılacağı tam anlamıyla belirlenmemiştir. Uluslararası topluluk hukuk dışı bir eylemin nasıl cezalandırılacağı hususunda bir gelişme sağlayamamıştır. Buna rağmen, kendisine son derece tehlikeli biçimde zarar verecek vahim bir potansiyel tehlikenin varlığı halinde bu tehlikeyi ve fiili hareketi cezalandıracaktır. Uluslararası topluluğun vicdani, saldırganların cezalandırıldığını görmekten gücenmeyecek, aksine cezalandırma kararı uluslararası topluluğa olan güveni artıracaktır.

Toplam iki yüz on altı duruşmadan oluşan yargılama oturumu sonunda, 1 Ekim 1946 günü mahkeme kararını açıklar. Gerekçeli kararın okunması yaklaşık iki saat sürer.

Mahkeme karar gerekçesinde:

“Suç sayılan bir fiilin bir devlet adına işlenmesi halinde bunu yapanların sorumlu olmayacakları yargılanan sanıklar tarafından savunulmuştur. Devletler hukukunun gerçek kişilere de ödevler, sorumluluklar yüklediği uzun zamandan bu yana kabul edilegelmiştir. Suçları işleyenler soyut varlıklar değil, insanlardır. Devletler hukukunun bir yaptırımını olarak suçların ve suçları işleyen gerçek kişilerin cezalandırılmaları gerekir.” denmiştir.

Gerçek sanıklar ile birlikte siyasi örgütler de kurulan mahkemede yargılanarak mahkûm olmuşlardır. NSDAP, Gestapo, SS ve SA isimli örgütler mahkeme kararı ile soykırım suçlamasındaki suçları sabit

görülerek yargılama neticesi mahkûm olmuşlardır. Milletler Cemiyeti tarafından Uluslararası Mahkemenin verdiği karar ile tarihte ilk kez “Soykırım Suçu” tanımlaması yapılmıştır.

Mahkeme, kararında sanıkların suçun işlendiği anda devlet görevlisi olmalarının verilecek cezaları azaltmadığını özellikle belirtmiştir. Bu husustaki gerekçesinde, “Devlet Başkanı ya da üst dereceli memur olan sanıkların sahip buldukları resmi sıfatları ne affedici bir mazeret, ne de cezayı hafifletici bir sebep olarak kabul edilmemelidir.” denilmiştir.

Gerekçeli kararda özellikle suç sayılan bir fiilin üst düzeydeki bir amirin emriyle yapılmasının da suç işleyen şahsın cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağını belirtmiştir. Sanıklar devlet idaresindeki konumlarından çok eylemlerine göre ceza almışlardır. Bu husus gerekçede şöyle belirtilir: “Sanığın, hükümetin ya da hiyerarşik bir üstün talimatı uyarınca hareket etmesi onu kendi şahsi sorumlulğundan kurtarmayacaktır.”

Mahkeme gerekçeli kararında her sanığa isnat edilen suçlamaları ayrı ayrı belirtmiş, ancak tüm sanıklar için suçun unsurlarını genel olarak açıklamıştır. Sanıkların tümü için benzer ifadeyi kullanmıştır. İddianamede belirtilen 4 ayrı temel suçlama tekrar belirtilmiş, mahkeme kararındaki suçlamada bu 4 temel unsurdan hangisinden ceza aldığı açıklanmıştır.

Uluslararası mahkemede Nazi liderlerinin savunmanı avukatlar

Suçlamalar:

1. Muhtelif ülkelerin toprak bütünlüklerine, hak ve özgürlüklerine tecavüzde bulunmak suçları,
2. Barış aleyhine işlenen suçlar,
3. Savaş suçları,
4. İnsanlık aleyhine işlenen suçlar.

“Binaenaleyh, haklarında iddia edilen suçlar nedeniyle sanık... suçlandığı maddelerden... cezasına mahkûm edilmiştir” denilmiştir.

Sanıkların aldıkları cezalar

1. Hermann Göring Alman Hava Kuvvetleri Komutanı, suçlamada belirtilen dört nedenden,
2. Joachim von Ribbentrop Almanya Dışişleri Bakanı, suçlamada belirtilen dört nedenden,
3. Wilhelm von Keitel, Alman Orduları Başkomutanı, suçlamada belirtilen dört nedenden,
4. Ernst Kaltenbrunner, Gestapo ve S.S. Kuruluşlarının şefi, suçlamada belirtilen 3,4 numaralı nedenlerden,
5. Alfred Rosenberg, gazeteci ve yazar. Nazi Partisi'nin doktrin başkanı, suçlamada belirtilen dört nedenden,
6. Hans Frank, Polonya Genel Valisi. Polonya'daki toplama kamplarının sorumlusu ve soykırım sorumlularından. Polonya Kasabı adıyla tanınmıştır.
7. Wilhelm Frick, Çekoslovakya Genel Valisi, suçlamada belirtilen 2, 3 ve dört numaralı nedenlerden,
8. Julius Streicher, Yahudi soykırım sorumlusu, Bavyera Genel Valisi, suçlamada belirtilen dört nedenden,
9. Fritz Sauckel, Thüringen Genel Valisi, Almanya yabancı işçiler şefi.

10. Alfred Jodl, Alman Orduları Eski Başkomutanı, suçlamada belirtilen dört nedenden,
11. Keyss - Inguard, Nazilerin Hollanda Genel Valisi, suçlamada belirtilen 3 ve 4 numaralı nedenlerden,
12. Martin Bormann, Nazi partisi şefi, Hitler'in sağ kolu, suçlamada belirtilen 3 ve 4 numaralı nedenlerden,
13. Kari Dönitz, Alman Donanması Komutanı. Hitler'in devrilmesinden sonra Alman halkının lideri olarak kabul edilmişti, amiral, suçlamada belirtilen 2 ve 3 numaralı nedenlerden,
14. Erich Reader, Alman Donanması Başkomutanı, amiral, suçlamada belirtilen 1, 2 ve 3 numaralı nedenlerden,
15. Rudolf Hess, Hitler'in başyardımcısı, suçlamada belirtilen 1, 2 numaralı nedenlerden,
16. Baldur von Schirach, eski Alman Gençlik Örgütü şefi, suçlamada belirtilen 1 numaralı nedenden,
17. Walter Funk, Nazi Ekonomi Bakanı suçlamada belirtilen 2, 3 ve 4 numaralı nedenden,
18. Albert von Speer, destek kıtaları komutanı, suçlamada belirtilen 3 ve 4 numaralı nedenden,
19. Constantin von Neurath, Eski Dışişleri Bakanlarından, suçlamada belirtilen dört nedenden cezalandırılmışlardır.

Mahkemenin sanıklar hakkında verdiği kararın bir ilginç tarafı da suç teşkil eden dört unsurdan yargılanıp ceza alan bir sanık sadece hapisle cezalandırılırken, isnat edilen maddelerden tek birinden mahkûm olan sanık hakkında idam cezası kararı verilmiştir.

Sanıklardan Göring, Ribbentrop, Rosenberg, Keitel, Jodl, Kaltenrunner, Franc, Frick, Steicher, Sauckel, Keyss Inbuart ve gıyabında Bormann asılmak suretiyle idamla cezalandırılmalarına karar verilmiştir.

Yine sanıklardan Schact, Von Papen, Fritsche beraat etmiş, diğer sanıklar on, on beş, yirmi beş yıl ile müebbet arasında cezalar almışlardır.

İki saat süren mahkeme kararının okunmasını Göring, Ribbentrop ve Keitel sakın, Kaltenbrunner mağrur bir biçimde, ayakta ve başları dik olarak dinlerler. Kararın okunmasından sonra sanıklardan Kaltenbrunner, Speer ve Yon Schirach dışındaki bütün sanıklar bizzat veya avukatları vasıtasıyla af isteminde bulunurlar. Yargılama sırasında kaçan Bormann'ın avukatı da müvekkili adına yokluğunda af talebinde bulunur.

10 Ekim 1946 günü sanıkların tümünün af istemleri müttefik devletlerin ortak aldıkları karar ile reddedilir.

Asılarak idamına karar verilen mahkûmlardan Alman Hava Kuvvetleri Komutanı Hermann Göring, Alman Orduları Başkomutanı Wilhelm von Keitel asker olduklarını söyleyerek kurşuna dizilerek idam edilmek istediklerini bildirirler. Yine asılarak idama mahkûm edilenlerden Alman Orduları Eski Başkomutanı Alfred Jodl'da kurşuna dizilerek idam edilmek istemiştir. Sanıkların kurşuna dizilerek idam edilme istemleri reddedilir.

İlahi bir tesadüf olarak mahkûmların cezalarının asılarak infaz edilmeleri sırasında kullanılacak iplerin üretimi, savaş sırasında fabrikası Alman uçakları tarafından yerle bir edilen Londralı bir fabrikatör tarafından sağlanır. İnfaz sırasında dört müttefik devletten birer gazeteci ve bir resmi fotoğrafçının bulunmasına karar verilir.

İdam mahkûmlarından infazın ilk sırasında bulunan Göring'in 16 Ekim 1946 günü siyanür içerek canına kıyması nedeniyle cezası asılarak infaz edilemez. Diğer 10 idam mahkûmunun cezaları 16 Ekim Çarşamba günü sabaha karşı 1.15 ile 2.46 arasında sırasıyla Nürnberg Hapishanesi'nin avlusunda infaz edilir.

Bavyera Başbakanı Dr. Hegner ve Nürnberg Başsavcısı Dr. Leisner, Alman temsilcileri resmi müşahitler sıfatıyla idam hükmünün infazında hazır bulunmuşlar ve intihar eden Hermann Göring'in cesedi infazda hazır bulunanlara gösterilmiştir.

Sabaha karşı saat beşte, içinde on bir ceset bulunan kapalı bir kamyon bilinmeyen bir yere doğru hareket eder. Mahkûmların nereye gömüldükleri gizli tutulur. Bu gün dahi Nazi savaş suçlularının cesetlerinin nereye gömüldükleri tam olarak bilinmemektedir.

İnfazın neticelenmesi ile yargılama ve infazı yürüten dört müttefik devlet, sanıklar hakkında verilen mahkeme kararının infaz edildiğini açıklayan bir bildiri yayınladı. Bildiride, “Nürnberg Uluslararası Mahkemesi tarafından 1 Ekim 1946 günü haklarında idam hükmü verilen (idam cezası alan tüm mahkûmların isimleri sayılarak) harp suçluları, hüküm huzurumuzda infaz edilmek suretiyle idam edilmişlerdir. Hermann Göring 15 Ekim 1946 günü akşamı saat 22.45 de zehir içerek intihar etmiştir. Bavyera Başbakanı Dr. Hegner ve Nürnberg Başsavcısı Dr. Leisner, Alman temsilcileri resmi müşahitler sıfatıyla idam hükmünün infazında hazır bulunmuşlar ve intihar eden Hermann Göring’in cesedi infazda hazır bulunanlara gösterilmiştir.” bilgisi paylaşıldı.

Mahkeme kararı müttefikleri ve özellikle Rusları memnun etmemiştir. Hitler’in sır ortağı ve başyardımcısı Rudolf Hess’in idam edilmemesi ve bazı sanıkların beraat etmeleri kamuoyunda büyük tepki doğurdu.

ABD Başsavcısı, mahkeme kararı ile özellikle kamuoyunun tepkisini çeken beraatlar konusunda açıklamada bulundu. “Mahkemenin Schacht ile Von Papen⁴ hakkında beraat kararı verilmesine Alman komuta heyetinin suçsuz bulunmasına teessüf ederim. Bu hususta savcılar tarafından mahkemeye ileri sürülen kanıtlar mahkeme üzerinde yeterli etki bırakmamış, mahkemece yeterli biçimde değerlendirilmemiştir... Bu beraatların ileride silah tüccarları ve savaş isteyen askeri komutanlar ve siyasetçiler üzerinde nasıl bir caydırıcı etki bırakacağını tahmin etmek bu günden olanaksızdır.”

Ulusal ve uluslararası basında Nürnberg Mahkemeleri değerlendirilmesi

Nürnberg’e ilişkin Hüseyin Cahit Yalçın Tanin Gazetesinde⁵ 3 Ekim 1946 günü bir değerlendirmede bulunur. Yazı yaklaşan soğuk savaşın habercisidir.

⁴ Franz Joseph Hermann Michael Maria von Papen; Adolf Hitler’in 1933 yılında iktidara gelmesinde önemli rol oynayan Alman devlet adamı ve diplomat. Aynı zamanda 1939-1944 yılları boyunca Türkiye’deki Alman büyükelçisiydi. Hitler Almanya’sı ve Türkiye ilişkilerini savaş boyunca korumakta önemli etkileri olmuştur.

⁵ Tanin; II. Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’da yayınlanan İttihatçı bir gazete. Hüseyin Cahit tarafından çıkarılan gazete, Kurtuluş Savaşı yıllarında ulusal direnişi destekleyen gazeteler arasında yer aldı. Yayını aralıklı olarak 1947’ye kadar sürdü. Ayrıca Hüseyin Cahit, Hitler’in “Kavgam” adlı kitabını ilk kez 1939 yılında Türkçeye çevirerek yayınlanmasını sağladı.

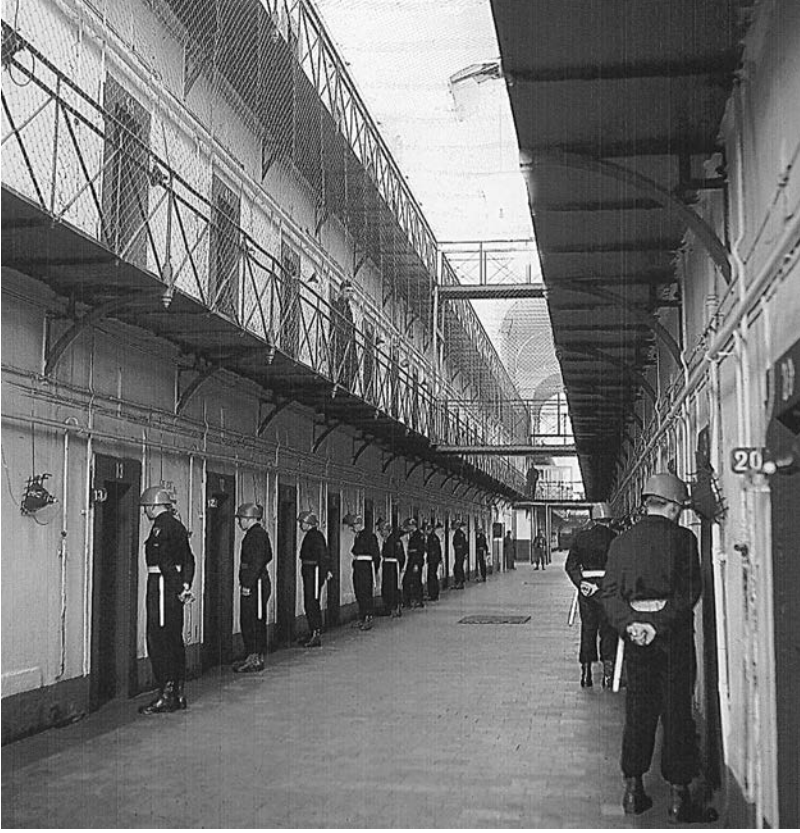
“Dokuz aydan beri sükûn ve ciddiyet içinde, yüksek bir adaletin temsilcisi sıfatıyla çalışan Nürnberg mahkemesi vazifesini bitirdi ve hükmünü verdi.” diye başlayan yazı şöyle devam eder: “Suçluların uğradıkları cezaya lâyük olduklarında kimsenin tereddüdü olamaz. İngiliz, Amerikan ve Fransız hâkimlerinin adalet hislerinden kimse şüphe edemez. Fakat ne yazıktır ki, bakınız burada hâkimler heyeti arasında bir tefrik yaparak garp medeniyetine mensup milletlerin hâkimlerini ayrı ayrı saymak mecburiyetinde kalıyoruz.

Nürnberg mahkemesinin milletlerarası münasebetlerde, sosyeteler içinde olduğu gibi, bir hak ve adalet mefhumunun yüksek muhafızı sıfatıyla faaliyet gösterdiğine şahit olmak isterdik. Fakat daha ilk adımda mahkeme bu hüviyetini kaybetmiş idi. Çünkü hâkimlerden biri yerini şaşırılmış bir suçlu idi. Nürnberg hâkimler heyetinde bir Rus hâkimi için yer yoktu. Onun yeri Nazi suçluları arasında idi.

Mahkemenin temelinde görülen bu bozukluk onu adlî bir heyet olmaktan çıkararak siyasi bir intikam cihazı haline soktu. Nazilerin işledikleri cinayetler o kadar müthiş ve mütenevvi idi ki, dünyanın hangi mahkemesi olsa aynı hükümleri verirdi. Nüremberg mahkemesinin kararlarında bir bozukluk, bir tarafgirlik, bir haksızlık yoktur. Bozukluk esastadır. Ahlâk bakımından, bu mahkemelerin tarihe büyük bir manası olacaktı. Beynelmîlel münasebetlerde yeni ve insani bir devrin başlangıcını göstermek gibi muazzam bir ehemmiyeti ve kıymeti olacaktı. Fakat hâkimler arasında bir Bolşevik temsilcinin mevcudiyeti bütün bu yüksek ve ahlâkî manaları ortadan kaldırmıştır.

Nürnberg de Rus hâkimi kana doyamıyor. Beraat ettirilenleri suçlu görüyor. Hapis cezalarını az buluyor ve sırf Alman kabinesinde bulunmanın ve yüksek genelkurmay heyetine dâhil olmanın bir cinayet sayılmamasına isyan ediyor. Bu bir zihniyet farkıdır ki, esasen Bolşevik Dünyası ile demokratik medeniyet dünyasını ayıran hududu teşkil etmektedir.

Nürnberg mahkemesi tarihte ne vazife ifa etmiştir? Ahlâk ve ideal itibarıyla kusursuz bir müessese olmaması onun hükümlerinin kültür tarihinde bir misal teşkil etmesine imkân bırakmamıştır. Bu muhakeme ile ne sabit oldu? Sulha karşı insan haklarına karşı suç

Nürnberg'de tutuklu Nazilerin kaldığı müttefiklerin kontrolündeki hapishane

işleyenlerin bundan böyle ceza göreceklerini ihtar eden bir adalet numunesi mi verdi?

Hayır. Sadece galibin mağlûbu ezeceğini göstermekle kaldı. Bundan sonra “galipler” mağlûpları işte böyle cezalandıracaklardır. Galipler diyoruz, haklılar demiyoruz. Çünkü burada hakkın miyarını galebe ve binaenaleyh kuvvet teşkil ediyor. Eğer Almanlar galip gelselerdi İngiliz ve Amerikan devlet adamlarını rahat bırakacaklar mı idi? Hem rahat bırakmayacaklardı, hem on iki idam kararı vermekle iktifa etmeyeceklerdi. Harp içinde yaptıkları vahşetler, galebeyi temin ettikten sonra neler yapacakları hakkında şüphe bırakmamıştır.

O halde, ne olacak? Bundan sonra kim galip gelirse hak onun olacak, mahkemeyi o kuracak ve istediği hükmü o verecek. Müstakbel bir harpte Bolşevikler galip gelirlerse onlar bir mahkeme kurmak zahmetini bile ihtiyar etmezler. Zaten Nürnberg mahkemesinin bu kadar uzamasına, bu kadar inceden inceye soruşturmalar yapılmasına sinirlenip duruyorlardı.

O halde hak nerede? Hak galebe edendedir. Mağlûp olmamanın, tedbirli davranmanın yoluna bakmalıdır. Bolşeviklerin galebesi takdirinde bir Nürnberg mahkemesi daha kurulsa onun hâkimleri Anglo-saksonları ve müttefiklerini bırakıp da Moskova kumandanlarını ve devlet adamlarını muhakeme edecek değillerdir.

O halde, Nürnberg mahkemesi niye yaradı? Ahlâk bakımından kıymetini muhafaza edemedi. Pratik bakımdan ileride hiçbir taarruz hareketinin önüne geçemeye mahkûm kaldı. Nazilik namı arlında insanlık namını lekeleyecek kadar vahşetler göstermiş olanlardan beş on tanesinin sadece vücudunu kaldırdı. Bu işi bir askerî mahkeme birkaç saat içinde temin ederdi ve bu da şimdikinden ne daha iyi olurdu.”

İngiliz gazeteler Nürnberg de dört hâkimin arkasında dünyanın vicdanı bulunduğu düşüncesindedir.

Bir başka İngiliz gazetesi ise müttefiklerin savaşma amaçlarından birinin hayata geçirildiğini belirtmektedir.

9 Ekim 1947 günü ise Avrupa da yayın yapan Ekonomist Dergisi⁶, Nürnberg Mahkemelerine ilişkin bir başka değerlendirmede bulunur.

Yazısına “Hâkimlerin şaşılacak bir hafıza zaafı” diye başlayan makale de;

“Muhakeme görülürken Avukat Seidl birçok şahitler getirdi. Bunlar arasında Hariciye Bakanlığı Daimî Genel Sekreteri Von Weitzcker de

⁶ Ekonomist Dergisi, Uluslararası ilişkiler ve ekonomi hakkında yazı yazar bir dergidir. Bu dergi Londra merkezinde bulunması ile birlikte, Dünya'nın en zengin ailesi olarak bilinen Rothschild ailesinin sahip olduğu bir yayındır. Dergi 1843 Eylül ayında kurulmuştur ve kurulduğundan bu güne kadar kesintisiz olarak hala yayınlanmaktadır.

vardı. Bu şahitler Almanya ile Sovyetler Birliği arasında altı Avrupa devletinin taksimini oluşturan Alman-Rus anlaşmasının birçok gizli kalan maddeleri hakkında açıklamalar yaptı. Savcılar bu iddiaları yalanlamayı asla düşünmediler ve buna rağmen iddialar mahkeme tarafından önemsenmedi. Bu suskunluk kanıtlamaktadır ki Nürnberg Mahkemesi'nin görev ve yargılama sınırları sanki önceden belirlenmiş idi.

Normal ceza hukukuna göre bir yargıcın herhangi bir katliam davasının hüküm fıkrasındaki sebepler arasında cürüm ve ortağına dair olan delilleri, bu deliller cürüm ortağı yargıcın kendisi olduğunu gösterdiği için bertaraf etmesi şüphesiz pek garip olur. Nürnberg Davasında bu unutkanlığın hiç kimseye garip görünmemesi bize uluslararası sahada adaletin gerçek anlamda tam olarak yerine gelmesinden ne kadar uzak bulunduğumuzu göstermektedir.

Batı kamuoyu bu durumda yalnız Rusların kaldığını zannederek hayale kapılmamalıdır. Davada saldırış harbi birinci iddia nedeni idi; fakat bu sebeplerden yalnız bir tanesi idi. İnsanlığa karşı yapılan suçlar arasında mahkeme kararı sivil halkın bombalanmasını kaydetmektedir.

Atom bombasını atan Amerikalılarla, Batı Avrupa şehirlerini yıkan İngilizler bu bakımdan masumluklarını iddia edebilirler mi?

Nürnberg davasının neticesi, artık suçları ebediyen tarihe karışmış olan birtakım suçluların şimdi lâıyk oldukları akıbete uğramalarından ibarettir.

Fakat bu mahkûmiyetler, mahkemeyi oluşturan devletlerin, suçlulara uygulanan yasaları kendilerine uygulamak istememeleri gerçeğini devam ettirmektedir.”

Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi

Nürnberg Mahkemesinde yargılama devam etmekte iken, mahkemenin 1 Ekim 1946 günü yargılanan sanıklar hakkında kararını açıklamasından 10 ay kadar önce; 19 Ocak 1946 günü Pasifik Bölgesi Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General Mc Arthur, yetkisine dayanarak Japon savaş suçlularının yargılanmasının sağlanması ama-

Haklarında idam kararı verilen Nazi liderleri

çıyla bir mahkeme kurulduğunu yayınladığı kararname ile açıklar. Tokyo da kurulan mahkeme Nürnberg de kurulan mahkeme ile benzer özellikler taşımaktadır.

Bu mahkemeye Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi ismi verilir ve mahkeme başkanlığına Avustralyalı yargıç William Webb atanır. Bu mahkemede ABD, Fransa, Birleşik Krallık ve SSCB'nin yanı sıra Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Çin, Hollanda ve Filipinlerden hâkim ve savcılar görev almıştır.

Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi aralarında Japonya Başbakanı Hideki Toko'nun da dâhil olduğu 28 sanığı, Mayıs 1946'dan Kasım 1948'e kadar yaklaşık 2,5 yıl süren yargulamalar sonucu barışa karşı suçlar ve savaş suçlarının da bulunduğu 55 farklı suçtan mahkûm eder. Mahkemede yargılananlardan yedisi hakkında idam cezası, on altısı hakkında müebbet hapis ve ikisi hakkında süreli hapis cezası kararı verilmiştir.

Mahkeme kararlarını oy çokluğuyla almıştır. Eşitlik durumunda Mahkeme Başkanının oyu kararda belirleyici olmuştur.

Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesinde Japon savaş suçluları yargılanır ve mahkûm olurlarken, mahkeme Hiroşima ve Nagazaki ye atılan ve yaklaşık 140.000 masum insanın ölmesine ve yüz binlerce insanın yaralanmasına neden olan atom bombalarının hesabını sormaz.

Bitmiş ve teslim olmaya hazır Japonya'ya askeri hedefler yerine Hiroşima ve Nagazaki de bulunan ve doğrudan sivil halka atılan Atom Bombalarının hesabının sorulması bir yana, mahkemeler sürecinde ve sonrasında sözü dahi edilmemiştir.

Nürnberg ve Tokyo da kurulan mahkemeler suçların işlenmesinden sonra, yalnızca bu suçları kovuşturmak için kurulmuş ad hoc (özel) ve olağanüstü mahkemeler olarak adlandırılır. Özel olmaları, yalnızca belirli suç tiplerini yargılama yetkisine sahip olmalarından, olağanüstü olmaları ise yetkilerine girdiği açıklanan fiillerin gerçekleşmesinden sonra kurulmuş olmalarından kaynaklanmaktadır

Savaş Suçları Mahkemesinin kurulması

Nürnberg Mahkemesi'nin yargılamasını tamamlamasından sonra o zamanki ismi ile Milletler Cemiyeti (Birleşmiş Milletler-BM) kurulduğundan bu yana soykırım gibi suçları yargılayacak bir uluslararası mahkemenin kuruluşunu gündeme getirmiş ve tartışmaya başlamıştır. Cemiyet bu konuda Savaş Suçları Mahkemesinin oluşumunun sağlanması için girişimlerde bulunmuştur. Nürnberg yargılamasından sonra 9 Aralık 1948'de, "Tarihin bütün periyodunda soykırım, insanlığı büyük kayıplara uğratmıştır. İnsanlığı bu tür çirkin ve ağır suçlardan korumak için uluslararası işbirliği şarttır" denilerek soykırım suçunun önlenmesi ve "Sorumlularının Yargılanmasına İlişkin Sözleşme" kabul edilmiştir. Sözleşmenin 1. maddesi soykırım suçunu uluslararası hukuka ilişkin bir suç şeklinde nitelendirmiştir.

Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "Statü Taslak" çalışması, başlangıçtan itibaren soykırım suçunu mahkemenin yargılama yetkisinin içine alınması gereken suçlar arasında saymıştır. Mahkeme, 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin 2. maddesinden yola çıkarak sadece başına "Statü'nün Amaçları Bakımından" diye bir ek yaparak Statü'nün 6. maddesinde suç tanımlanmıştır.

Buna göre, “Milli, etnik, ırka dayalı veya dini bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak niyetiyle, o grubun üyeleri öldürülür, maddi veya manevi vücut bütünlüklerine zarar verilir, grubun çoğalması engellenir, grubun yaşam şartlarına o grubun ortadan kalkmasına yol açacak şekilde müdahale edilir veya o grubun çocukları zorla başka bir gruba aktarılırsa bu hareketler soykırım suçunu oluşturur.” denilmektedir.

Milletler Cemiyeti oluşturduğu Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan, soykırım suçu işlediği iddia edilen kişilerin yargılanmalarını mümkün kılacak uluslararası bir yargı organı kurulması yönünde çalışma yapmasını istemiştir.

Uluslararası Hukuk Komisyonu soykırım ve benzeri ağır suçları işleyen kişileri yargılayacak uluslararası bir mahkeme kurulmasının mümkün olduğu ve bu konuda uluslararası düzeyde bir istek olduğu yönünde rapor hazırlar. Genel Kurul daha sonra böyle bir mahkememin kurulması için bir plan yapmak üzere komite kurar.

Devletler Hukuku uzmanlarının yaptığı çalışmalar sonucu; savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırım suçlarını kovuşturmak ve faillerini cezalandırmak üzere kurulmuş ve kurulacak üç tür mahkeme ve yargı sisteminin varlığı kabul edilmiştir.

Bunlar:

1. Uluslararası genel düzeyde yargılama faaliyetinde bulunacak sürekli Uluslararası Ceza Mahkemesi. (The International Criminal Court-ICC)
2. Belirli yerde işlenmiş suçları kovuşturan ve belirli kişileri yargılamak üzere kurulan *Ad Hoc* Mahkemeler.
3. Uluslararası yargılama faaliyetinde bulunan ulusal düzeydeki mahkemeler.

Bu tür suçların önlenmesi ve faillerinin cezalandırılması için uluslararası düzeyde toplantılar yapılmış, kararlar alınmış ve sözleşmeler akdedilmiştir. Bu yönde akdedilen 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü uluslararası sayılan ağır ve menfur suçların kovuşturulması ve faillerinin cezalandırılması yönünde atılmış en büyük iki adımdır.

İnsanlığa karşı işlenen suçlara ilişkin Uluslararası belgelerin başlıcaları şöyledir; Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme (1948), Irk Ayrımının Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Uluslararası Sözleşme (1973), Savaş Suçları ve İnsanlığa karşı Suçların Sınırlandırılması Hakkında Sözleşme (1968), İnsanlığa Karşı Suçlar ve Savaş Suçlarının Sınırlandırılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi. (1974)

Komisyon soykırım ve benzeri ağır suçları işleyen kişileri yargılayacak uluslararası bir mahkeme kurulmasının mümkün olduğu ve bu konuda uluslararası düzeyde bir istek olduğu yönünde rapor hazırlar. Genel Konsey daha sonra böyle bir mahkemenin kurulması için bir plan yapmak üzere komite kurar. Komite 1951 yılında bir taslak hazırlar ve bu taslağı 1953 yılında yeniden gözden geçirir.

Uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu için oluşturulan hazırlık komitesi 1996'dan 1998'e kadar çalışma ve toplantılar yaparak mahkemenin kuruluş ve işleyişi konusuna açıklık getirecek taslağı tamamlar. Elli ikinci oturumda Genel Konsey mahkemenin kuruluşunu temin etmek için bir toplantı yapılması yönünde karar almıştır.

166 ülkenin katıldığı toplantılar 15 Haziran 1998'den 17 Temmuz 1998'e kadar devam eder. Sonunda çok ciddi sayılan uluslararası suçlardan sorumlu kişileri yargılayacak sürekli bir mahkeme kurulması yönünde oylama yapılır. 120 ülke anlaşmanın kabulü için oy kullanır.

Aralarında Çin, Libya, Irak ve Amerika'nın bulunduğu 7 ülke karşı oy kullanır, 21 ülke ise çekimser kalır.

Mahkemenin kurulabilmesi için en az 60 ülkenin sözleşmeyi onaylaması gerekiyordu. 139 ülke son tarih olan 31 Aralık 2000 tarihine kadar anlaşmayı imzaladı. 11 Nisan 2002 itibariyle 66 ülke anlaşmayı onaylamıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesi (The International Criminal Court-ICC) 1 Temmuz 2002 tarihinde kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

Mahkeme, yargı yetkisine giren suçları Statü'sünün 5. maddesi 1. fıkrasında şöyle belirtmiştir:

Madde 5:l) Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçlar tüm uluslararası toplumu yakından ilgilendiren çok ciddi suçlarla sınırlı olacaktır. Statüye uygun olarak Mahkeme aşağıdaki suçlar üzerinde yargı yetkisine sahiptir;

Soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, saldırı suçları

Soykırım suçlaması ile suçlanan Miloseviç'in, Hollanda'nın Lahey Kentinde kurulan Savaş Suçları Mahkemesinde yargılanması başlamıştır. Miloseviç, 2004 yılı ilkbaharında tutuklanarak Birleşmiş Milletler Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesine teslim edilmiştir. 12 Şubat 2005 günü toplanan Savaş Suçları Mahkemesi, 1945'te Nazi savaş suçlarına bakan Nürnberg mahkemesinden bu yana Avrupa'da ilk defa bir liderin soykırım suçlaması ile yargılanmasına başlamıştır. Yargılamada aynı zamanda Dünya'da ilk kez bir devlet başkanı toplu katliam ve etnik temizlik yapmakla suçlanmaktadır. Ancak uzmanlar savcıların önlerindeki en önemli sorunun Bosna, Kosova ve Hırvatistan'daki işlenen insanlık suçlarının Miloseviç tarafından "Büyük Sırbistan'ı gerçekleştirmek" için başlatıldığını ispatlamak zorunda olduğunu belirtmektedirler.

SOĞUK SAVAŞIN KURBANLARI

ETHEL - JULIUS ROSENBERG
VE ÇOCUKLARI
MICHAEL - ROBERT MEEREPOL

*“Devletin yasama ve yürütme güçleri,
yargılama gücünden ayrı ve bağımsız olmalıdır.”*
Virginia Haklar Bildirisi, Madde 5

8 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslimi ile Dünya yeni bir döneme girer. Amerika Birleşik Devletleri'nde 12 Nisan 1945 günü Başkan Roosevelt'in ölmesi ile yerine 12 Nisan 1945'te Harry S. Truman Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı olarak seçilir. Harry S. Truman'ın ABD'ye Başkan olması ile ABD'nin dünya çapında yeni bir yayılma dönemi başlamıştır.

Aynı dönemde özellikle bir kısım Doğu Avrupa ülkelerinin Sosyalist Bloкта yer almaları nedeniyle, Amerikan Kongresi 12 Mart 1947 günü “Hürriyet ve bağımsızlıklarını korumaya çalışan milletlere askeri ve ekonomik yardım yapmak suretiyle komünizmi durdurmayı amaçlayan” bir programı kabul eder. Bu programa, o dönem oluşmasında ve kabulünde büyük rol oynayan ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın¹ adı verilir. Program, tarihte, uluslararası ilişkiler ve diplomasi literatüründe “Marshall Planı” olarak anılmaktadır.

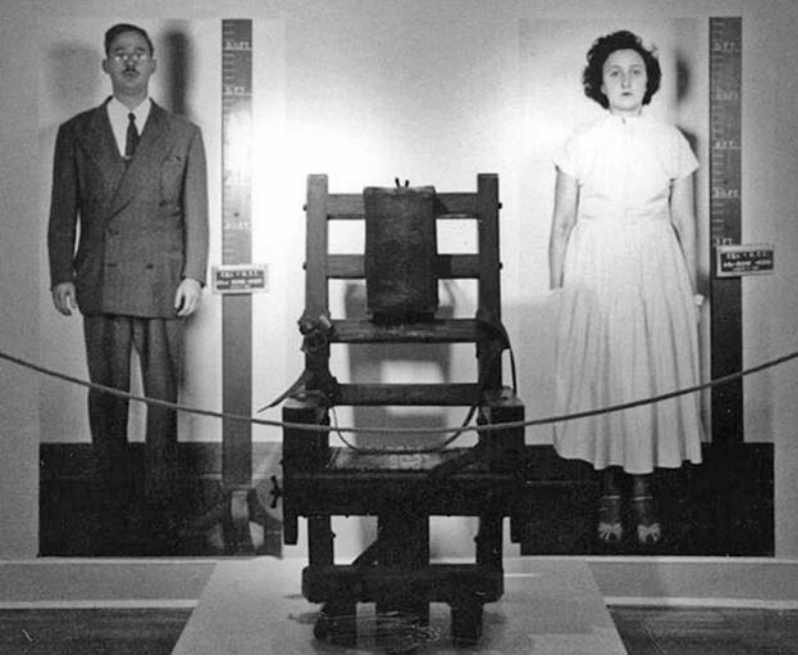
---

¹ George Catlett Marshall; II. Dünya Savaşı sırasında ABD Genel Kurmay Başkanı. Daha sonra dışişleri ve savunma bakanı olarak hükümette görev almıştır. Savaşın sonu Türkiye ve bir dizi az gelişmiş ülkenin ABD'ye karşı ekonomik bağıllığı ve bağımlılığını başlatan Marshall Planı olarak bilinen Avrupa Kalkınma Programı'nın yaratıcısıdır.

Marshall Planı'nın devreye girmesi ile soğuk savaş dönemi başlar. Şiddete dayalı soğuk savaşın araçları ideolojik, ekonomik, siyasal ve askeri güçlerdir. Soğuk savaşta bir tarafın odağı Amerika Birleşik Devletleri, diğer tarafın ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'dir. Propaganda savaşı şeklinde gelişen süreçte ABD'nin propaganda araçlarındaki üstünlüğünü atom bombası ve nükleer silahlardaki gücü oluşturur. Bir süre sonra SSCB'nin nükleer silahlar ile ilgili bilgileri içeren açıklamaları ABD'yi şaşkırtmış, hayal kırıklığına uğratmıştır.

Aslında 1939 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde işçi hareketleri, yükselen muhalefet ile halkın demokratik örgütlenme özgürlüğünü önleyebilmek amacıyla bir dizi yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1954 yılına kadar devam eden bu düzenlemeler beş başlıkta toplanabilir.

1. Hatch Yasası: 1933 yılında yürürlüğe giren bu düzenleme ile hükümetler faşist ya da komünist ideoloji sahiplerine iş bulmak veya onları çalıştıkları işlerde istihdam etmek zorunda değillerdi. Başka bir ifade ile işverenlere faşist ya da komünist ideoloji sahibi kişilerin işlerine son vermek hakkı tanınmıştı.
2. Yabancıları Tescil Yasası: 1940 yılında çıkartılan yasal düzenleme ile yabancı komünistler ile zor ve şiddet yolu ile hükümet yıkma amacını taşıyan ya da bu amaçla dernek kuran ABD vatandaşları ülke dışına çıkartılacaklardı.
3. Taft Hartley Yasası: 1947 yılında yürürlüğe giren bu yasa ile komünistlerin sendikalarda görev almaları önlenmeye çalışılmıştır. Yine bu yasa ile memurların grev hakları yasaklanmış, işçilerin grev haklarına da kısıtlamalar getirilmiştir.
4. İç Güvenlik Yasası: 1950 yılında kabul edilen bu yasa ile komünist dernek ve partiler Adalet Bakanlığına bağlı Yıkıcı Hareketler Federal Kontrol Dairesi tarafından tescil edilecek ve bunların toplantı ve örgütlenme özgürlüğü gibi hakları sınırlı olarak tanınacaktı.
5. Komünist Kontrol Yasası: 1954 yılında çıkartılan bu yasa ile komünist olduğunu iddia eden veya komünist olduğu şüphesi taşı-

yan siyasi partilerin hakları kısıtlanacak, diğer siyasi partilere tanınmış hak ve özgürlükler bu partilere tanınmayacaktı.

1950 yılının başında Kore savaşı devam ederken ABD'li Senatör Mc Carthy² anti-komünist bir kampanya ve saldırı başlatır. 9 Şubat 1950 günü yaptığı bir konuşmada ABD'de komünist, komünist yanlısı ve güvenliği tehdit eden 57 milyon 205 bin 81 kişi olduğunu açıklar. Kesin sayılarla aktarılan böylesi bir paranoya tutucu ABD'liler tarafından çılgınca desteklenir. 1949 yılında Amerikan Komünist Partisi'nin on bir lideri yakalanmış, yargılanmış ve mahkûm olmuştur. 1950'li yılların sonlarına kadar devam eden bu kampanya, Kore savaşı ile ülke güvenliğini tehdit eden acımasız bir solcu avına dönüşürken, en küçük bir demokrasi düşüncesine tahammülü olmaması, ülkenin ye-

² Joseph Raymond Mc Carthy 1947 ve 1957 yılları arasında Wisconsin eyaleti Cumhuriyetçi parti senatörüydü. Senatodaki 10 yıllık görev süresinde Mc Carthy arkadaşları, destekçileri ve danışmanları, komünist parti ya da komünist sempatizanları hakkında asılsız, sorumsuz suçlamalarla kötü bir şöhret kazanmıştır.

tiştirdiği en seçkin aydınlar ve muhalif sanatçılar hedef tahtasına dönüştürülmüş, yaklaşık on yıl devam edecek “Cadı Avı”³ başlamıştır.

ABD kamuoyuna nükleer silahların SSCB tarafından yapılmasının olanaksız olduğu, nükleer silahların planlarının SSCB’ye bazı casuslar tarafından iletildiği düşüncesi yayılır. Bu görüş bir kısım tutucu ABD’lilerin isterilerine tam olarak uymaktadır. Bilimden, hürriyetten uzak komünist Rusların nükleer silah üretmesine zaten olanak yoktur. Bu silahları yapmaları ancak ABD’de bulunan üstün teknolojiyi içeren planların işbirlikçi casuslar tarafından kendilerine iletilmesi ile mümkündür.

Bu düşüncenin yaygınlaşp kamuoyunda destek görmesiyle ABD, acımasız bir komünist ve casus avına başlar. 20. Yüzyıl tarihçilerinin “cadı avı” olarak niteledikleri bu kampanyanın ilk kurbanı olarak Julius Rosenberg, 17 Temmuz 1950 günü New York kentinde tutuklanır.

Ethel ve Julius Rosenberg, 1950’li yıllarda Amerika’nın New York kentinde kendi halinde yaşayan orta halli, iki erkek çocuk sahibi, birbirlerine düşkün Yahudi kökenli bir ailedir. Çocuklardan Robert 3, Michael 7 yaşındadır. Baba Julius Rosenberg, 12 Mayıs 1918 doğumlu, çevresinde son derece sevilen ve sol görüşlü olarak bilinen iyi eğitim almış bir elektrik mühendisidir. 1939 yılında kısa bir dönem komünist partisinin etkin bir üyesi olarak çalışmıştır. Çalıştığı işletmelerde arkadaşlarıyla olan iyi ilişkileriyle tanınmış, sendikalaşma hareketlerinde öncülük etmiştir. Çocukların büyümesi ve iş hayatının zorluğu ile siyasi çalışmalarından uzaklaşmıştır. Daha sonraları eşi Ethel’in de zaman zaman çalıştığı kendi şirketlerini kurmuşlardır.

Baba Julius Rosenberg, 17 Temmuz 1950 gecesi FBI (ABD’de federal polis görevini yerine getiren Adalet Bakanlığı’na bağlı en büyük soruşturma kuruluşu) görevlileri tarafından oturdukları apartman dairesinden aniden götürülür. Bayan Ethel Rosenberg FBI görevlilerinin eve geldikleri ilk anda sanki ileride başlarına gelecekleri bilirmişçesine ısrarla avukat istediklerini söyler. Avukat Emanuel ve

³ Aynı yıllarda Türkiye’de de bir tür cadı avı başlamış, sonraları “1951 tevkiyatı” olarak literatüre geçen ve bir solcu avına dönüşen tutuklamalar, çok partili ilk dönemin iktidar partisi DP’nin ilk siyasi tutuklamalar icraatı olarak tarihe geçmişti.

Manny Bloch, Rosenberg ailesinin tutuklanmayı takip eden birkaç gün sonrasında itibaren hayatlarında önemli bir yer tutmuşlardır. Julius Rosenberg'in tutuklanmasından yaklaşık bir ay sonra 11 Ağustos günü eşi Ethel Rosenberg tutuklanır.

6 Mart 1951 günü yargılama başlar. Rosenberglere yöneltilen suçlama çok ağırdır. Suçlamaya göre “Rosenbergler Tanrısever bir ulus ortadan kaldırmak üzere hazırlanan çirkin ve gizli bir ittifakın” içerisinde yer almışlardır. Ethel ve Julius Rosenberg 1917 tarihli vatan hainliği ve casuslukla ilgili yasa uyarınca suçlanmaktadırlar.

David Greenglass, bayan Ethel Rosenberg'in erkek kardeşi, Ruth Greenglass ise David Greenglass'ın eşidir. David, New Mexico, Los Alamos da bulunan Atom ve Nükleer Araştırma Merkezi'nde çavuş olarak görev yapmaktadır. FBI raporlarına dayanarak savcılığın hazırladığı iddianamede David Greenglass; New Mexico Los Alamos'da bulunan Atom ve Nükleer Araştırma Merkezi'nden temin ettiği atom bombasına ait bilgileri Sovyet Konsolosu Anatoli A. Yakovlev'e ABD casusluk şebekesinde kurye olarak çalışan İsviçre asıllı Harry Gold aracılığıyla iletmiştir.

Yine iddianameye göre bu ilişkilerin ve organizasyonun tamamını Sovyet casusu olan Ethel ve Julius Rosenberg hazırlamışlardır. İddia makamının çok önemli iki tanığı bulunmaktadır. Ruth Greenglass ve David Greenglass. FBI ve savcılık makamı tüm iddialarını Rosenberglere çok yakın akraba olan karı-kocanın ifadeleri üzerine kurmuştur. Yargılamada bu kişilerin tanıklıkları o derece önemlidir ki, temyiz aşamasında verilen İstinaf Mahkemesinin kararında, “Greenglass'ların ifadeleri olmasa hüküm geçersiz sayılırdı” denilmiştir.

Soruşturma aşamasında ve yargılama sürecinde David ve Ruth Greenglass “Rosenberglere yöneltilen gizli ittifak ve casusluk suçlamalarını” kanıtlayan ifadeler vermişlerdir. Hatta bu suçlamalar konusunda başka bir tanık olmadığı gibi inanılır bir kanıt dahi bulunamamıştır.

Rosenbergler aleyhindeki ilk kanıt mikrofilm makinesi ve masadır. David ve Ruth, Rosenberglere oturdıkları dairede bulunan masanın Ruslar'ın armağanı olduğunu, masanın altındaki çukur bölmede gizli belgelerin mikrofilmlerini almada kullanılan bir makinenin bu-

lunduğunu FBI'ya bildirirler. Ancak böyle bir makine bulunamadığı gibi Ruslardan hediye edildiği iddia edilen masa da suç delili olarak mahkemeye sunulamaz. Julius Rosenberg, masayı Macy mağazasından aldığını, aynı masanın bu mağazada satılmakta olduğunu savunmasına rağmen masa savunma delili olarak mahkemeye gösterilmez. Rosenberglerin avukatları Emmanuel ve Manny Bloch, masanın Rosenberglerin evi boşaltmasından sonra FBI tarafından ortadan kaldırıldığını ve özellikle mahkemeye delil olarak sunulmadığını belirtir.

2. Kanıt, atom bombasına ait olduğu iddia edilen bir plan ya da taslaktır. David Greenglass ifadesinde; Los Alamos da bulunan Atom ve Nükleer Araştırma Merkezi'nden temin ettiği atom bombasına ait bir taslağı Julius Rosenberg'e verdiğini belirtir. İddia makamı plan biçimindeki bu taslağı mahkemeye sunar. Bu belgenin değerlendirmesini yapmak üzere Nagazaki'ye atılan atom bombasının mühendisi Philip Morrison mahkemede yeminli olarak dinlenir. Morrison; "David Greenglass'ın çizdiği taslağın yanlışlarla dolu bir karikatür olduğunu, esasen bombanın planlarının savaştan sonra Hiroşimada

Ethel ve Julius Rosenberg ölene değin birbirlerine olan aşklarını yitirmediler

uygulamalı olarak açıklandığını, planın özel bir anlam ifade etmediğini” belirtir.

FBI tarafından derlenen 3. kanıt otel kayıtlarıdır. Kayıtlar, Rosenberglerin 3 Haziran 1945 günü Sovyet yetkilileri ile görüşmek üzere Albuquerque’ye gittiğini göstermektedir. Önde gelen belge uzmanlarından Elizabeth McCarthy, otel kayıtlarında yaptığı inceleme sonucunda “iddia edilen tarihlerin birbirlerini tutmadığını ve otel memurunun imzasının sahte olduğunu” belirtir.

İddia makamı 4. kanıt olarak David ve Ruth Greenglass’ın resimlerini mahkemeye sunar. David, Julia Rosenberg’in yakalandıktan sonra kendilerinden ülkeyi terk etmelerini istediğini, bu resimlerin pasaport almak amacıyla çekildiğini söyler. Ancak mahkemede dinlenen ve mahkemeye sunulan fotoğrafları inceleyen fotoğraf uzmanı Schneir, “Bu fotoğrafların pasaportlarda kullanılan ölçüye uymadığını, bu fotoğrafların ancak aile albümünde kullanılabileceğini” belirtir. FBI aile albümünden çıkarttığı resimleri, mahkemeye pasaport resmi diye sunmuştur.

Bayan Ethel Rosenberg, önce eşinin daha sonra kendisinin tutuklanarak çocuklarından ayrılmasından o kadar çok etkilenir ki önceden tedavi gördüğü sinir hastalığı yeniden nükseder. Özellikle erkek kardeşi David ve karısı Ruth’un kendileri aleyhinde verdikleri ifadeleri eski rahatsızlıklarının nüksetmesine yol açmakta, onu yeniden bunalımlara sokmaktadır. Ruhsal tedavi gereksinimi olmasına rağmen 1950 yılının Ekim ayında New York Hapishanesi’nden Sing Sing Hapishanesi⁴ ölüm hücresine gönderilir. Kuşkusuz bu durum Rosenberglere yıldırma amaçlamaktadır. Rosenberglere ve avukatları ısrarla Ethel Rosenberg’in New York Hapishanesine geri gönderilmesini isterler. Bu çaba netice vermeyince avukatları Ethel’in yalnız kalmaması için Julius’un da kendi istemiyle Sing Sing Hapishanesine naklini ister.

Rosenberglere avukatlarının büyük uğraşları sonucu Julius Rosenberg, mahkemenin kararından bir süre sonra eşinin bulunduğu Sing

⁴ Sing Sing Hapishanesi; Amerika Birleşik Devletleri, New York da bulunan maksimum güvenli bir hapishanedir. Bu hapishane 1826’dan beri kullanılmaktadır. İlk açılışında 4 kat ve 800 hücre varken ilerleyen yıllarda hücre sayısı artırılmış ve 6 kata çıkarılmıştır.

Sing Hapishanesine gönderilmiş ve karardan bir ay sonra haftada bir kez olmak üzere eşi ile tel örgülerin ardında görüşebilmişlerdir.

6 Mart 1951 günü başlayan yargılama on dört gün sürer. 28 Mart günü jüri karara varmak üzere görüşme odasına çekilir. Jüri üyelerinin 24 saate varan görüşmeleri sonucu 29 Mart günü jüri Rosenbergleri suçlu bulduğunu mahkeme yargıcı Kaufman'a bildirir.

Yargıç Kaufman, Rosenberglere suçlu bulan gerekçeli kararında:

“Bu davadaki ceza konusu, tarihte eşi görülmedik bir yapı göstermektedir. Bu ülkenin, tümüyle değişik yönetim sistemiyle bir ölüm kılım mücadelesi yürütmekte olduğunu halka anlatmak pek güçtür. Bu mücadele, bu iki güç arasındaki dışsal ilişkilerde kendini göstermekle kalmamakta, bu davayla, halkımız arasındaki gizli ve açık güçleri kullanmakta olduğunu da ortaya çıkartmaktadır. İşlediğiniz suçun cinayetten de ağır olduğu görüşündeyim. Kanımca, atom bombasını, Rusların bombayı geliştireceği varsayılan zamandan yıllar önce Rusların eline teslim etmeniz, Kore'deki Komünist saldırısına neden olmuş, bu saldırının sonucu olarak da, elli bini aşkın insan ölüp gitmiştir. Ve kim bilir daha kaç milyon masum insan sizin bu ihanetinizin bedelini ödemek zorunda kalacaktır.

Bu durumun ışığı altında tanrı-sever bir ulusu ortadan kaldırmak üzere hazırlanan bu menfur gizli ittifakın sorumlularına verilecek cezanın, bu ulusun güvenliğinin ihlal edilmeyeceğini sergileyecek ve kanıtlayacak bir ceza olmasını, gerek bir yabancı ideolojiye kölece aldanmaktan, gerek parasal çıkarlardan kaynaklanan askeri sırların açıklanması suçunun bir daha işlenmemesinde ibret teşkil etmesini diliyorum.” demiştir.

Yerel mahkemenin verdiği kararın Rosenberglere tarafından temyiz edilmesi üzerine dosya 1951 yılının sonlarına doğru ilk dereceli temyiz mahkemesi olan İstinaf Mahkemesine ulaştırılır. İstinaf Mahkemesinin başında anti-komünist görüşleriyle tanınan tanınmış yargıç Jerome Frank bulunmaktadır. Rosenberglere hakkında özellikle Avrupa da kamuoyu desteği artarak devam etmesine karşın ABD kamuoyu ağırlıklı olarak Rosenberglere suçlu görmektedir. İstinaf Mahkemesinde dosya yaklaşık on beş ay kalır. 25 Şubat 1952 günü

Ethel ve Julius Rosenberg

yargıç Frank, İstinaf Mahkemesinin yerel mahkemenin verdiği kararı oybirliğiyle onadığını açıklar.

13 Ekim 1952 günü Yüksek Mahkeme yaptığı incelemede 25 Şubat 1952 tarihli İstinaf Mahkemesi kararının yeniden incelemeyi gerektiren bir karar olmadığına karar verir. Yüksek Mahkemenin dört üyesi, İstinaf Mahkemesinin verdiği kararın yeniden incelemeyi gerektiren bir karar olmadığı görüşünde birleşmiştir.

Avukat Emanuel Bloch ve Avukat Manny Bloch

Avukat Emanuel ve Manny Bloch yargılama sürecinde ve daha sonra Rosenberglerin hayatında çok önemli bir yer edinmişlerdir. Rosenberglerin aralarındaki mektuplaşmaların aksadığı zamanlarda birbirleriyle olan ilişkilerini ayrıca çocuklarıyla ve dünya ile iletişimlerini avukatları sağlamıştır. Ethel Rosenberg'in Sing Sing Hapishanesinde rahatsızlığının artması sırasında Emanuel Bloch, Ruh Doktoru Frederic Wertham ile görüşmüş, onu tedavi ettirmek istemiştir. Doktoru Wertham'ın Ethel'i tedavi edememesi üzerine ondan aldığı bilgiler ile Ethel Rosenberg'e psikolojik telkinlerde bulunmuştur.

Ethel Rosenberg'in eşine yazdığı mektupta "Avukat Blochlar'dan biri gelse de bizi bir araya getirse" şeklindeki ifadesi üzerine, avukatlar cezaevi idaresi tarafından görüşmelerin belirli sınırlar içerisinde yapılması hususunda uyarılmışlardır.

Rosenberglerin Sing Sing Hapishanesine geçmelerinden sonra avukatlarının ısrarları sonucu anne, baba Rosenbergler çocukları ile görüşme olanağına kavuşurlar. Sing Sing Hapishanesinde yapılan görüşmelerin her defasında avukatlar da hazır bulunmuşlardır. Özellikle Avukat Manny Bloch çocukların da olduğu tüm görüşmelerde yasal zorunluluk bulunmamasına karşın kendisi de katılır. Görüşme, avukatların bulunduğu ortamda “Avukatlar Odası”nda yapılır. Bloch görüşmeleri bir oyun havasına büründürmüş, çocuklar görüşme odasında anne veya babasını beklerken önce çocukları saklamış, daha sonra çocuklar sevinçle ortaya çıkmışlardır.

Çocuklardan ağabey durumundaki Michael Rosenberg uzun yıllar Bloch’lardan etkilenmesi ve onlara duyduğu sevgi nedeniyle okuldaki arkadaşlarına ve yakınlarına avukat olmak istediğini söylemiştir. Ancak temyiz aşamasında yaşanan çaresizlikleri düşünerek “temyiz davalarında başarılı olabilen bir avukat” olmak istediğini özellikle belirtmiştir.

Yargılama sürecinin uzaması üzerine Rosenbergler, babaannelerinin yanında kalan, gelişmelerden etkilenen çocuklarının başka çevreye ve başka bir ailenin yanına gönderilmesine avukatlarıyla birlikte karar vermişlerdir. Avukat Manny Bloch, çocukların Rosenbergler’in karar verdiği Bernard ailesinin yanına naklini sağlamıştır.

Michael Rosenberg çocukluktan gençliğe geçtiği 1953 yılında anne ve babasının mahkûmiyetinden sonra affedilmesi ve yeniden yargılanmasıyla bizzat ilgilenmiştir. Başkan Eisenhower’e af dilekçesini yargılama sürecinden itibaren artık ailenin bir ferdi olan Avukat Manny Bloch ile birlikte götürmüştür.

Yıllar sonra Michael Rosenberg anılarında Avukat Manny Bloch’dan içten bir sevgiyle bahsetmiştir.

“Manny Bolch ne zaman görünse, geldiği andan, gideceği dakikaya dek yakasını bırakmazdık. Manny, anne ve babamız ile aramızdaki bir bağdı, bir anlamda onların bir uzantısıydı. Annemizle babamızın sevgi ve sıcaklığının, onun aracılığıyla bize iletildiğini duyardık. Manny, hayatla, anne babamız ile bağımızı tamamlayan bir varlıktı.

O olmasa ne yapardık...?”

Rosenberglar duygu dolu son mektuplarını birkaç yıldır yaşamı paylaştıkları avukatlarına gönderirler. Çocuklarının velayetini avukatlarına bırakırlar. Julius Rosenberg infazdan birkaç gün önce Avukatı Manny Bloch'a teşekkürlerini ve duygularını ifade eden bir mektup yazar.

“Sevgili Manny,

Bütün işlerimizi sonuçlandırman, zaten yapmakta olduğun üzere çocuklarımızın veliliğini sürdürmende bir pürüz çıkmasın diye vasiyetnamemizi hazırladım. Ethel de çocuklarımızın sorumluluğunu senin yüklenmeni istiyor ve bunu imzası ile onaylamış oluyor.

Çocuklarımız, bizim gözbebeğimiz, gururumuz ve en değerli hazinemizdir. Onları bütün benliğimle sev ve normal, sağlıklı birer insan olarak yetiştirmeleri için onları koru Manny. Bunu yapacağına hiç kuşku yok, ancak onlarla övünen bir baba olarak sen sevgili dostum ve sadık kardeşimden bunu isteme hakkımı kendimde görüyorum. Çocuklarımı çok seviyorum Manny.

Rosenberglar için af talep eden protesto gösterisi

..... Sen Manny, yalnızca aileden biri sayılmakla kalmıyorsun, en sevgili, en değerli dostumuzsun da. Aramızdaki kardeşlik ve sevgi, yaşam savaşımı içinde büsbütün perçinleşti, bize daima güç verdin. Güçlü ol sevgili dostum, sana uzun bir yaşam dileriz, değerli çalışmalarını mutluluk ve sağlık içinde sürdürmeni dileriz, çünkü sen eşsiz bir insansın, sevgili dost ve halkın savunucususun. Seni selamlıyor, sonsuz sevgilerimi sunuyorum.

Suçsuz olduğumuz gerçeğini değiştirenlere hiçbir zaman izin verme. Onurlu birer insan olarak, barış, ekmek ve gül uğruna korkusuzca, güvenle, inançla cellâdın karşısına çıkıyoruz.”

Michael ve Robert Rosenberg, kararın infazından kısa bir süre sonra Rosenberglar’ın avukatlarına önceden bildirdikleri karar uyarınca velisi Avukat Manny Bloch’un isteği ve izni ile yakın dostları Meeropol ailesinin yanına yerleşirler. ABD deki yaşantılarına Meeropol soyadı ile devam etmişlerdir.

Yargı yollarının birer birer tükenmesi sonucu infaz tarihinin 14 Ocak 1953 günü olacağı Rosenberglar ve avukatlarına 22 Aralık 1952’de açıklanır. İnfaza bir aydan az bir zaman kalmıştır. Rosenberglar’i destekleyen kamuoyu ve avukatları tarafından zamana karşı bir yarış başlamıştır.

Yavaş yavaş umutlar tükenmektedir. Ethel Rosenberg her geçen gün azalan umutların ve çaresizliğin içerisinde evlatlarına bir şiir yazar:

Eğer Ölürssek

Bir gün öğreneceksiniz, evlatlarım, öğreneceksiniz,
Neden kestik türkümüzü yarıda,
Neden kitabımızı açık bıraktık, işimizi tamamlamadan,
Neden gittik toprak altına uyumaya.

Ağlayamayın artık, evlatlarım ağlamayın.
Yalanlar ve pislilikler neden sarmış dört bir yanı?
Neden bu gözyaşları, bu zulüm neden?
Öğrenecek bir gün bunu bütün dünya.

Yeryüzü gülümseyecek, evlatlarım gülümseyecek,
Ve sevinçler yeşerecek mezarımızın üstünde,
Kıyımlar sona erecek, dünya olacak mutlu
Kardeşliğin ve barışın koynunda.

Çalışın evlatlarım, çalışın ve bir anıt dikin,
Sevgiye ve sevince bir anıt,
İnsanlık onuruna ve de inanca,
Sizin adınıza koruduğumuz, sizin adınıza!

Ethel Rosenberg

Türkçesi: A. Kadir

Avukatlar, infazın ertelenmesine ilişkin dilekçe ile İstinaf Mahkemesine başvururlar. Bu istemleri 30 Aralık 1952 günü istinaf başkanı Yargıç Kaufman başkanlığındaki kurul tarafından reddedilir. Yargıç İrving R. Kaufman açıklamasında; “Sanıkların işledikleri suçun cinayetten de ağır olduğu kanısını koruduğunu” bildirir. İstinaf Mahkemesi gerekçeli kararında sanıklar ve vekillerinin Beyaz Saray’a af dilekçeleri vermelerini olası kılmak üzere daha önce açıklanan ve 14 Ocak olan infaz tarihinin ertelendiğini açıklar.

İstinaf Mahkemesinden bir kötü bir iyi karar çıkmıştır. Avukatlar, İstinaf Mahkemesinin kararın yeniden incelenmesinin ve yeniden yargılamanın reddine ilişkin kararının temyizi amacıyla Yüksek Mahkemeye başvurur. Yüksek Mahkemeye sunulan ve bir kısım kanıtların çürütülmesini sağlama çabaları bir sonuç vermez. Yüksek Mahkeme yeniden yargılanma istemini 25 Mayıs 1953 günü reddeder.

Yüksek Mahkeme kararının üzerine Yargıç İrving R. Kaufman yeni bir infaz tarihi açıklar. Mahkeme Kararı uyarınca hükmün infazı 18 Haziran 1953 günü gerçekleşecektir.

Rosenberg’lerin büyük oğlu Michael Rosenberg ABD Başkanı Eisenhower’e aşağıdaki mektubu hazırlar ve yanında Avukatları Manny Bloch ile birlikte Beyaz Saray’a götürür.

Ethel ve Julius Rosenberg

“Sayın Başkan Eisenhower, Pazartesi günü televizyonda, Mr. Oatis’in artık hapisshanede olmadığı haberini izledik; ülkenin başkanı onu salıvermiş. Haberlerde söylediğine göre karısı, oranın başkanına mektup yazmış, Mr. Oatis’in neden hapisten çıkması gerektiğini açıklamış. Onu evine göndermek bence çok iyi bir şey çünkü bence hapisshane çok kötü bir yer.

Annemle babam New York’ta hapisshanedeler. Kardeşim altı yaşındadır, adı Robby’dır. Onları çok özleyorum, ben de onları özleyorum. Size mektup yazma fikrini televizyonda gördüğüm Mr. Oatis’den aldım. Lütfen annemle babamı serbest bırakın, onlara bir zarar gelmesine izin vermeyin. Eve gelirlerse Robby’le ikimiz çok mutlu olacağız ve size çok teşekkür edeceğiz.

Saygılarımla

Michael Rosenberg”

Mektubun verilmesinden bir süre sonra 18 Haziran 1953 günü Başkan Eisenhower kamuoyuna yaptığı bir açıklama ile Rosenberglerin,

avukatlarının ve çocuklarının kendisine verdiği dilekçeleri okuduğunu, Amerikan kamuoyunun yakından takip ettiği ve bir mahkeme kararı bulunan böyle bir işe karışmak istemediğini, belirtmiştir.

Tüm umutların tükenmesinden sonra Rosenberglar çocuklarına bir mektup yazarlar.⁵

“Sevgili yavrularım, biricik çocuklarım, Daha bu sabah, gene bir arada olacaktınız gibi görünüyordu. Bunun gerçekleşmeyeceğini bildiğim şu anda, bildiğim her şeyi size öğretme isteğiyle çırpınıyorum. Ne yazık ki birkaç sade sözcük yazabilirim; gerisi -tıpkı benim yaşamımın bana öğrettiği gibi- kendi yaşamlarınız size öğretecektir.

Başlangıçta elbet çok üzüleceksiniz, acı çekeceksiniz, ama bu acıyı duyan yalnız sizler değilsiniz. Bu bizim tek avuntumuz; ilerde bunu bilmek sizi de avutacaktır.

Gene ilerde, hayatın yaşamaya değer olduğunu anlayacaksınız. Şunu bilmelisiniz ki, yaşamımızın sonunun yavaş yavaş yaklaştığı şu saatlerde bile hayatın yaşamaya değer olduğuna inancınız, cellâdı yenecek büyüklüktedir.

.....Yaşamlarımızı sizinle bir arada tamamlamak mutluluğuna, bu büyük sevince varmayı çok isterdik. Bu son dakikalarda baban yanımda, size yüreğini ve o yüreğin içinde biricik çocuklarına karşı duyduğu bütün sevgiyi yolluyor. Suçsuz olduğumuzu ve vicdanlarımıza ihanet etmediğimizi hiçbir zaman unutmayın.

Size sımsıkı sarılıyor bütün gücümüzle sımsıkı öpüyoruz. Sevgiyle,
Babanız ve anneniz Julie-Ethel”

Rosenbergların cezaları dünyanın değişik ülkelerinde on binlerce kişinin infazın durdurulmasını isteyen gösterilerine rağmen 19 Haziran 1953 günü elektrikli sandalyede infaz edilir.

10 yaşında anne ve babasının infazını öğrenen Michael Rosenberg o anı şöyle anlatır:

⁵ Rosenberglar'ın çocukları Michael ve Robert Rosenberg'e ve yakınlarına yazdıkları mektupları "Ethel ve Julius Rosenberg Ölüm Evi Mektupları" isimli bir kitapta toplanmıştır. Michael ve Robert Rosenberg anne ve babalarının ölümünden sonra 523 adet mektubu derleyerek bir kitap yayınladılar.

“Top oynuyorduk. Hava, topu göremeyecek kadar kararınca, Steve ile ayaklarımızı sürüye sürüye eve girdik.

Af mektubunun bir sonuç vereceğini umuyorduk.

Ne oldu diye sordum.

Doğrudan yanıt vermediler. “Bütün istasyonları dinledik hepsi aynı şeyi söylüyorlar.”

Hiçbir şey demedim.

Ağlamadım...

Kanepeye oturdum, ellerime baktım.

Hiç tepki göstermedim.

Daha altı yıl gözyaşı dökemedim...”

Geç kalan bir itiraf

Rosenberg Davasının önemli tanıklarından David Greenglass, aradan yaklaşık elli yıl geçtikten sonra davaya ilişkin çok önemli açıklamalar yapar. New York Times gazetesinin editörlerinden Sam Roberts'ın “The Brother” adlı kitabında ve CBS televizyonunda yayınlanan “60 Dakika” programında kendisiyle yapılan röportajda, kardeşini ve eniştesini idama götüren davada yalan ifade verdiğini açıklar.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bilgi vermek ve casuslukla suçlanan Greenglass, casusluk suçlaması ile yargılandığı davada beş yıl hapis cezasına mahkûm edilmiş, altmışlı yıllarda serbest bırakılmış ve başka bir kimlikle New York'ta yaşamaya başlamıştır.

Kendisi ile yapılan röportajda, Rosenberglere mahkemeye çıkarıldığında FBI ve savcılık tarafından baskı ve suçlama altında olduğunu, karısı Ruth ile birlikte mahkûm edilmekten korktuklarını, daha sonra Mc Carthy'nin yardımcısı olan savcı yardımcısı Roy Cohn'un yalan söylemesi için kendisini cesaretlendirdiğini anlatmıştır.

Televizyon görüşmesinde, ifadesi ile Rosenberglere ölüme gönderdiğine ilişkin soruya, tek kelimeyle “aptallık” diyen Greenglass, Rosen-

berglerin ölümünden kendisinin sorumlu olup olmadığı sorusuna, bir süre sessiz kaldıktan sonra önce yutkunmuş ve sonra, “Evet, sorumluyum” yanıtını vermiştir.

Greenglass, Rosenberg davasının zaman zaman aklına geldiğini, o zaman da karısının “bak, biz hala hayattayız” dediğini anlatmıştır. Tüm bunlara rağmen Rosenberglere iki oğlula karşılaşırsa, ailelerini kaybettikleri için onlara üzgün olduğunu söyleyeceğini, ancak özür dilemeyeceğini belirterek; “O gün için Rosenberglere idam cezası verilebileceği konusunda bir fikrim yoktu, onlara idam cezası verilebileceğini düşünemedim” demiştir.

Anı

Bir çift güvercin havalansa
Yanık yanık koksa karanfil
Değil bu anılacak şey değil
Apansız geliyor aklıma

Neredeyse gün doğacaktı
Herkes gibi kalkacaktınız
Belki daha uykunuz vardı
Geceniz geliyor aklıma

Sevdiğim çiçek adları gibi
Sevdiğim sokak adları gibi
Bütün sevdiklerimin adları gibi
Adınız geliyor aklıma

Rahat döşeklerin utanması bundan
Öpüşürken bu dalgınlık bundan
Tel örgünün deliğinde buluşan
Parmaklarınız geliyor aklıma

Nice aşklar, arkadaşlıklar gördüm
Kahramanlıklar okudum tarihte
Çağımıza yakışır, vakur, sade
Davranışınız geliyor aklıma.

Bir çift güvercin havalansa
Yanık yanık koksa karanfil
Değil, unutulur şey değil
Çaresiz geliyor aklıma

Melih Cevdet Anday'ın

*Rosenberglere anısına yazdığı şiir.*⁶

---

⁶ Melih Cevdet Anday'ın şiirinden başka, aynı dönemden çağdaşı Oktay Rifat'ın "Telefon" başlıklı şiiri de Rosenberglere'ye ithafen yazılmıştır.

MEŞRU BİR İKTİDARIN YARGILANMASI

YASSIADA MAHKEMELERİ

*İnsan mantığının kendisine bu kadar kıymasına az rastlanır.
Elimde olsa bütün ceza yargıçlarını iyimserlerden seçerdim.*

Av. Dr. Faruk Erem

1946 yılında alınan çok partili hayata geçiş kararı sonrası kurulan Demokrat Parti (DP), o yıl yapılan genel seçimlerde muhalefette kalmıştı. Ancak 14 Mayıs 1950¹ tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde ilk kez Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) karşı üstünlük kazandı. Ne var ki henüz yedinci yılında yapılan seçimlerde oyları düşmeye başladı. 1950 seçimlerinde DP yüzde 53,35 oy ile 416 milletvekili, CHP yüzde 38,38 ile sadece 69 milletvekili kazanmıştı. 1957 seçimlerine gelindiğinde seçime katılım oranı 12 puan düşerek, yüzde 76,6'ya geriledi. DP ilk kez yüzde 50'nin altına düşerek yüzde 47,8 oy aldı. CHP ise oy oranını yüzde 41'e çıkarttı. DP 78 sandalyesini kaybederek 424 milletvekiliyle temsil edilirken, CHP 147 yeni sandalye kazanıp milletvekili sayısını 178'e yükseltti.

1958 yılına gelindiğinde fiyat artışları ile birlikte kuyruklar ve karaborsa ortaya çıktı. Muhalefette bulunan siyasi partilerden Türkiye Köylü Partisi Cumhuriyetçi Millet Partisine, Hürriyet Partisi de CHP'ye katılarak iktidara karşı bir güç birliği oluşturdular. Bu siyasal parti birleşmelerine, DP 'Vatan Cephesi'ni kurarak karşılık verdi ve ülke içinde örgütlenmeye başladı.

---

¹ 1950 Milletvekili seçimlerinde 8.905.743 seçmen oy kullanmış olup, katılım oranı %89.3 oldu. Seçimde Demokrat Parti %53,5 ile 416 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi %39,5 ile 69 milletvekili, Millet Partisi % 3,1 ile 1 milletvekili, Bağımsızlar ise % 1,7 ile 1 milletvekili çıkarmıştır.

1959 yılında Türk Lirasının değerinin düşürülmesi ve enflasyonun yükselmeye başlaması kamuoyunda tepkilere yol açtı. Ardından muhalefetin güçlenmesi ile birlikte CHP erken seçim isteklerini gündeme getirmeye başladı. 1959'da Menderes'in İngiltere'deki Gatwick uçak kazasından sağ olarak kurtulmasının verdiği moralle ülkede daha büyük irticai hareketler peydahlandı. Kazadan kurtulan Adnan Menderes DP'liler tarafından 'Allah'ın tayin ettiği lider' olarak ilan edildi.

1960'a gelindiğinde ise iktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik iyice arttı, muhalefet DP'yi baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP iktidarı ise muhalefeti "ihtilal" çığırtkanlığı yapmakla suçladı. Demokrat Parti iktidarı tarafından Cumhuriyet Halk Partisi, seçim dışı yollarla iktidara gelmek için hücre örgütü kurmakla, isyan hazırlamakla suçlanmaya başladı. Bu suçlamalar meclis oturumlarında kürsü konuşmalarının konusu oldu.

Olaylar bu meyanda gelişirken, Demokrat Parti Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit TBMM'ye bir önerge verdiler.

"CHP'nin meşru iktidarı en ağır ithamlarla kötülediği, halkı kanunları ihlale ve kanuni tedbirlere karşı direnmeye çağırıldığı, fiili tecavüzlere tahrik ve teşvik ettiği, kardeş kavgası çıkarmaya çalıştığı, orduyu siyasete çekmek için gayret ettiği, yıkıcı ve kanun dışı faaliyetlerde bulunduğu, CHP ile aynı maksatlarla bazı gazete ve dergilerin yalan haberlerle ülkenin geleceğini tehlike altına soktuğunu" ileri süren milletvekilleri, önergeyle 3 aylık bir süre için 15 kişilik bir Tahkikat Komisyonunun kurulmasını teklif ettiler.

Verilen önergede Tahkikat Komisyonunun karar ve tasarrufları arasında siyasi toplantıların men'i (yasaklanması), yayın yasakları, meclis müzakerelerinin yayınlanması yasağı, gazete ve matbaa kapatılması, posta maddelerine el konulması gibi yaptırımlar bulunmaktaydı. Ayrıca komisyonun alacağı önlem ve kararlar kesin olacak ve bu önlem ve kararlara hiçbir şekilde itiraz mümkün olmayacaktı. Hatta komisyonun karar ve önlemlerine karşı çıkanlar için bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis cezası öngörülmekteydi.

12 Nisan 1960 tarihinde Tahkikat Komisyonunun kurulması teklifi DP'li milletvekillerinin oyları ile TBMM de kabul edildi. 27 Nisan 1960 tarihinde ise Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkilerini belirleyen yasa DP'li milletvekillerinin oyları ile TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe girdi.

Demokrat Partili üyelerden 15 kişilik bir Tahkikat Komisyonu oluşturulmuş, bu komisyonun ayağının tozuyla almış olduğu karar doğrultusunda; partilerin toplantıları, kongreleri, yeni örgüt kurmaları, siyasi faaliyetleri ve komisyonun çalışmaları ile ilgili basında çıkan yayınlar yasaklanmıştı.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü yaşanan gelişmelere ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisinde şu tarihi konuşmayı yaptı:

“Bizim için ihtilal metotları takip ederek, seçimsiz iktidara gelmek isterler” derler. Şimdi iktidarda bulunanların, milletleri nasıl ihtilale zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehal olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.”

Tahkikat Komisyonu ülkede büyük bir tepki toplar. 28 Nisan 1960'ta İstanbul'da öğrenci gösterileri düzenlenir, binlerce öğrenci “Kahrolsun diktatörler!”, “Menderes istifa” sloganları atarak eyleme geçer. İstanbul Hukuk Fakültesinden iki öğrenci olaylar sırasında ölmüş, birçok öğrenci yaralanmıştır. Polisin etkisiz kalmasına karşılık bölgeye gelen askerler öğrencilere adeta destek verir. Olayların durdurulmaması, hükümeti sıkıyönetim ilanını için cesaretlendirir ve böylece yeni bir yayın yasağı daha kabul edilir.

Alınan bütün önlemlere rağmen olaylar durdurulamaz. 5 Mayıs'ta 555 K parolasıyla Ankara Kızılay'da toplanan, çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu grup, hürriyet sloganları atar, 21 Mayıs günü ise Ankara Kızılay'da Harbiyeliler yürüyüşe geçer. Tüm yaşananlara karşın iktidarda olan Adnan Menderes hükümeti ile muhalefet arasında bir uyum, bir uzlaşma sağlamanın şartları oluşmaz.

İstanbul ve Ankarada üniversiteler tatil edilirken, her iki şehirde de olağanüstü hal ilan edilir.

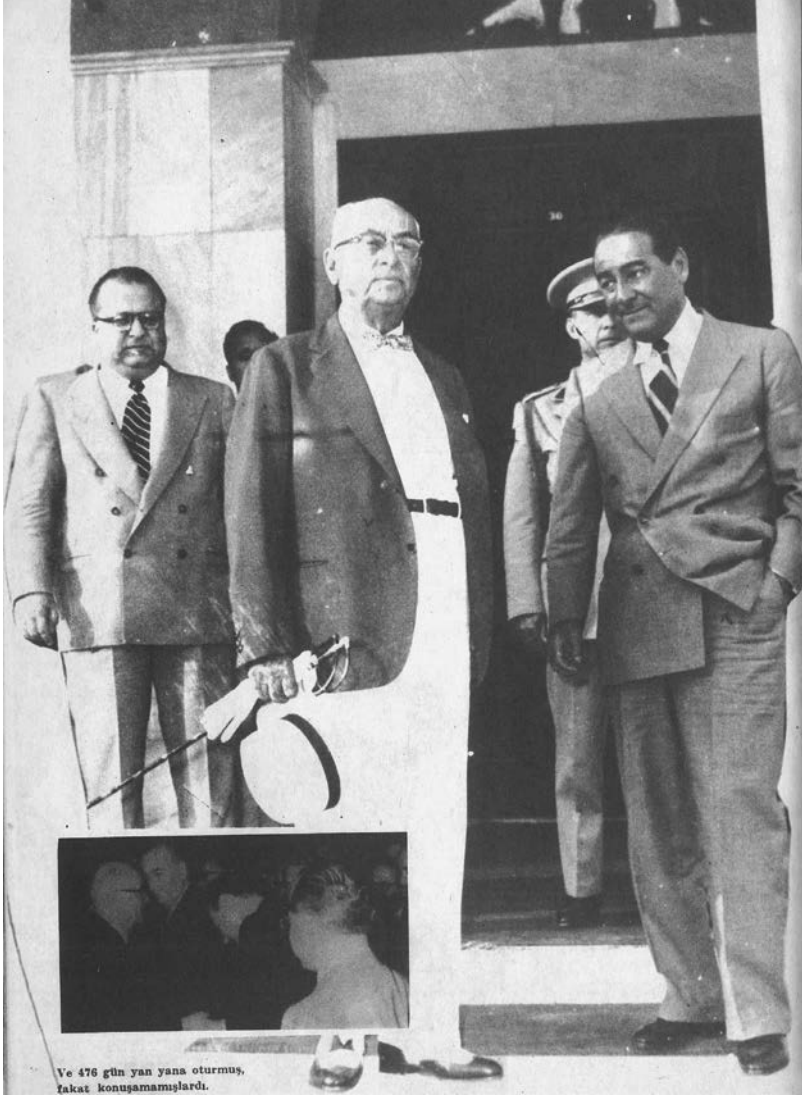
Adnan Menderes'in yaşamı

Adnan Menderes, “Ali” göbek adını Dedesi Ali Paşazade Sadık Bey'in isminden almıştır. 1899 yılının yaz aylarında Aydın Sarayıcı Mahallesi'nde dedesinin konağında dünyaya geldiği bilinir. Hacı Ali Adnan'ın dünyaya geldiği konak Yunan işgalinden sonra Yunanlıların Aydın'ı terk etmeleri sırasında yanmıştır. İlk gençlik yıllarına varınca kadar Hacı Ali Paşazade Adnan olarak anılacaktır. Yazışmalarında uzun süre imzasını Hacı Ali Paşazade Adnan olarak atmıştır.

Babası Ethem Bey, annesi Paşazadelerin kızı Tevkifa Hanım'dır. Ali Adnan, annesi ve babasını küçük yaşta kaybetmiştir. İzmir Kızılçullu Amerikan Koleji'nde² okumakta iken 1. Dünya Savaşı nedeniyle 1916

² Adnan Menderes'in İzmir Kızılçullu Amerikan Kolejinde öğrenciliği dönemindeki velisi; Denizli'nin Buldan ilçesinde mahkeme başkanlığı yapan, daha sonraları Denizli Barosunun kurucu başkanlığını yapacak olan, aynı zamanda Bektâşi babası olarak tanınan Av. Fevzi Akeren'dir. (Kaynak, Doç Dr. Bedri Noyan)

yılında askere alınmış, Suriye'ye gönderilişi sırasında hastalanması nedeniyle İzmir'de geri hizmette görevlendirilmiştir. Tam olarak ismi Ali Ertekin Menderes'tir. 1934 yılında çıkan soyadı kanunu ile Ertekin soyadını almış, Ankara Hukuk Fakültesini bitirdiğinde ise kendi yöresinden esinlenerek soyadını "Menderes" olarak değiştirmiştir.

Kurtuluş Savaşı sonrası memleketi olan Aydın'a döndükten sonra modern tarım yapmaya başlar. 1930 yılında politikaya adımını atarak Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın İl Başkanı olur. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılması üzerine CHP'ye geçerek 1931 seçimlerinde CHP Aydın milletvekili seçilir. 1931 yılından sonra tutkulu olduğu hukuk eğitimini almak üzere Ankara Hukuk Fakültesi'ne girer ve 1935 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olur.

Demokrat Partinin kurulmasından sonra 1946 yılında yapılan ilk seçimlerde Kütahya milletvekili olarak altmış beş arkadaşıyla birlikte milletvekili seçilir. Bu seçimler çok partili sisteme geçişten sonraki ilk milletvekili seçimleri olup, Cumhuriyet'in kurucu partisi olan CHP'nin tek başına iktidar olabilecek seçim başarısı gösterdiği son seçimler olmuştur. 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimleri Demokrat Parti ezici bir çoğunlukla kazanır. Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'ın yerine Adnan Menderes parti genel başkanı olur ve tam on yıl süre ile Başbakan olarak görev yapar.

27 Mayıs'a Doğru!

Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a ihtilalden 15 gün önce ordudaki gelişmeler ve faaliyetler hakkında mektupla bir uyarıda bulunulur. 12 Mayıs 1960 günü kendisini Kıdemli Başçavuş Ahmet ismiyle açıklayan kişi, Bayar'a bir mektup yazar. Mektup çok acele, özensiz bir biçimde yazılmıştır ve yazım hatalarıyla doludur; "Bugün çok acele yazacam için beni affedeceksiniz. Beklim de bu mektup zatinize ulaşmadan her şey olup bitcek. Burada bir isyan olacağı şüphesizdir. Bize verilen malumata göreceni sizin muhafız alayı kumandanı (YN: Albay Osman Köksal) ve Angare'de birçok subaylardan, astsubaylardan kimseler bunu yapacakmış. Bize de burada emirler verildi. Tanklar ve motorlu kıta kumandanları bunu yapacakmış. Bu kadar söylerim. Ben zamanı gelince, elinizi öpmeye geleceğim."

Yapılan uyarılar bu saatten sonra yararlı olamayacaktır. Çünkü iktidar lehine yapılan yasal düzenlemeler ve idari tedbirlerin karşı etkisi güçlü bir muhalefete yol açmış, bunun sonucunda toplumsal kaos artık dönülmez bir yola girmiştir.

Yassıada Mahkemesinde Menderes-Bayar ve arkadaşları yargılanıyor

Başbakan Adnan Menderes 1960 yılı Mayıs ayının son günleri yurt içi gezisine çıkar. Demokrat Parti iktidarına karşı meclis içinde ve dışın-
da her geçen gün yükselen muhalefetin yanı sıra, Silahlı kuvvetlerin
ihtilal yapacağı haberleri giderek ve hızla yayılmaktadır.

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece bütün hazırlıklar tamamlanmış-
tır. Sabaha karşı saat dört civarında, içlerinde Harp Okulu öğrenci-
lerinin de bulunduğu silahlı askeri birlikler Ankara da PTT, Ankara
Radyosu ve diğer kamu binalarını ele geçirirler. Türkiye siyasi tarihi-
nin ilk askeri darbesini, 27 Mayıs 1960 sabahı o tarihte Kurmay Albay
olan Alparslan Türkeş radyodan duyurur.

Albay Türkeş'in davudi ses tonuyla okuduğu bildiri şöyledir;

“Sevgili vatandaşlar, Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdareimiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun,

her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayetlidir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulh'tur.'

27 Mayıs 1960 günü yapılan ihtilali Milli Birlik Komitesi adıyla askeri bir yapı üstlenir. Millî Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti hükümetini askeri darbe ile devirerek siyasî iktidarı ele alan ve sonradan başına Orgeneral Cemal Gürsel'in getirildiği Türk Silahlı Kuvvetleri'ne mensup 38 kişilik bir askeri cuntadır.

Kendilerini Milli Birlik Komitesi olarak adlandıran kuruluş şu kişilerden oluşmaktadır;

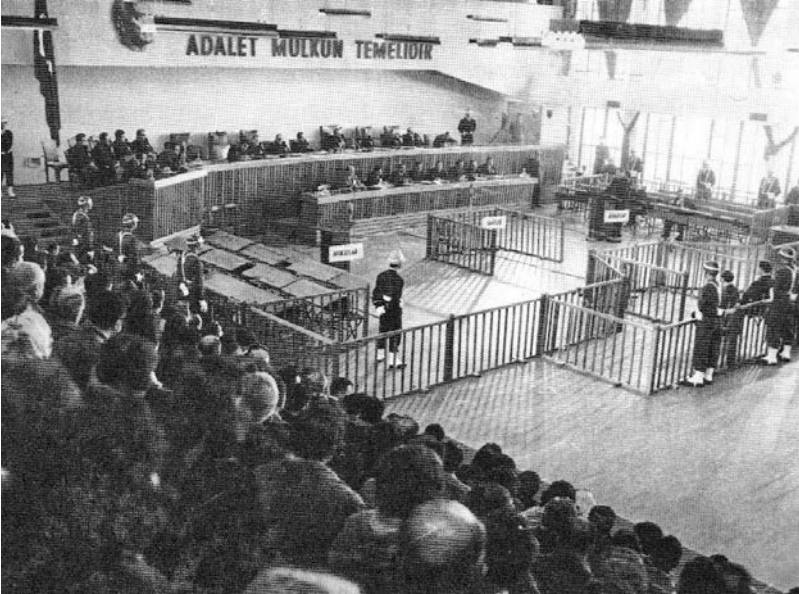
1- Cemal Gürsel,³ Orgeneral. Milli Birlik Komitesi Başkanı, 2- Ekrem Acuner Kurmay Albay, 3- Refet Aksoyoğlu Kurmay Yarbay, 4- Mucip Ataklı Kurmay Yarbay, 5- Emanullah Çelebi Kurmay Yüzbaşı, 6- Vehbi Ersü Kurmay Binbaşı, 7- Suphi Gürsoytrak Kurmay Binbaşı, 8- Suphi Karaman Kurmay Yarbay, 9- Kadri Kaplan Kur-

---

³ Cemal Gürsel: Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel Erzurum'da doğdu. İlk öğrenimini Ordu ilinde yaptı. Daha sonra öğrenimini Erzincan ve İstanbul'da askeri öğrenci olarak sürdürdü. 1915-1917 yıllarında Topçu Subayı olarak Çanakkale Savaşlarına katıldı. Filistin ve Suriye cephesinde bulundu. Kurtuluş Savaşının batı cephesindeki bütün savaşlara katıldı. 1929 yılında Harp Akademisi'ni bitirdi. 1946 yılından itibaren Orgenerallik rütbesi dahil çeşitli general rütbelerinde hizmet yaptı. 1958 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atandı. Bütün bu görevleri sırasında meslekî bilgi ve karakteri ile ordunun ve halkın sevgisini ve güvenini kazandı. 27 Mayıs 1960 hareketinin lideri olarak kabul edildi. Yeniden demokratik düzene dönüşmesinde ve 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında önemli rol oynadı. Halkoyuna sunulan ve kabul olunan bu Anayasa gereğince, 10 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerden sonra teşekkül eden Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 1966 yılında başlayan rahatsızlığının devamı ve görevini engellemesi üzerine, Anayasa uyarınca Cumhurbaşkanlığı görevi sona erdi. 14 Eylül 1966 tarihinde vefat etti.

may Binbaşı, 10- Kamil Karavelioğlu Kurmay Yüzbaşı, 11- Osman Köksal Kurmay Albay, 12- Fikret Kuytak Kurmay Albay, 13- Sami Küçük Kurmay Albay, 14- Sefcai Okan Kurmay Yarbay, 15- Fahri Özdilek Orgeneral, 16- Mehmet Özgüneş Kurmay Binbaşı, 17- Selahattin Özgür Kurmay Binbaşı, 18-Şükran Özkaya Kurmay Binbaşı, 19- Haydar Tunçkanat Kurmay Albay, 20- Sıtkı Ulay Tuğgeneral, 21- Ahmet Yıldız Kurmay Binbaşı, 22-Muzaffer Yurdakuler Kurmay Albay, 23-Cemal Madanoğlu Korgeneral, 24- Fazıl Akkoyunlu Binbaşı, 25- Rıfat Baykal Yüzbaşı, 26- Ahmet Er Yüzbaşı, 27- Orhan Erkanlı Kurmay Binbaşı, 28- Numan Esin Kurmay Yüzbaşı, 29- Orhan Kabibay Kurmay Yarbay, 30- Kadri Kaplan Kurmay Yarbay, 31- Muzaffer Karan Binbaşı, 32- Münir Köseoğlu Binbaşı, 33- Muzaffer Özdağ Kurmay Yüzbaşı, 34- İrfan Solmazer Yüzbaşı, 35- Şefik Soyuyüce Binbaşı, 36- Dünder Taşer Binbaşı, 37-Alpaslan Türkeş Kurmay Albay, 38-İrfan Baştuğ Tuğgeneral. İrfan Baştuğ, ihtilalden sonra Ankara valiliğine getirilmiş, 2 Eylül 1960 tarihinde bir otomobil kazasında ölmüştür.

Yassıada Mahkemesi ve duruşma salonu

25 Mayıs'ta Eskişehir'e giden Menderes, 27 Mayıs 1960 günü silahlı kuvvetlerin yaptığı ihtilali takip eden saatlerde, Kütahya yakınında tutuklanarak Eskişehir üzerinden uçakla Ankara'ya getirilir. Ankara'da bir süre Harp Okulu'nda tutulur. Kendisi ile birlikte Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve hükümet üyeleri de tutuklanırlar. İhtilalden sonra Harp Okulunda tutuklananların sayısı sonradan katılanlarla birlikte beş yüz kişiyi bulmuştur. Dört yüz kadar sanık, Marmara Denizi'nde bulunan, tarih boyunca mahkûmların cezalarının infazı için kullanılan ağaçsız ve susuz bir kaya parçası olan Yassıada'ya gönderilirler. Sanıkların yargılanıp, yargılanmamalarına önce bir Yüksek Soruşturma Kurulu karar verecek, bu kurulun gerekli görmesi, soruşturma kurulunun sorumlu bulması halinde sanıklar Yüksek Adalet Divanında yargılanacaklardır.

Mahkeme Hazırlıkları

24 Eylül 1960 günü Yüksek Adalet Divanı kurulur. Başkanlığına Salim Başol getirilmiştir. Yüksek Adalet Divanı'nın en belirgin özelliği üyelerinin tamamının yüksek mahkeme yargıçlarından oluşmasıdır.

İhtilal mahkemelerinde pek rastlanmayacak biçimde mahkeme yargıçlarının tamamı yargı kademelerinden gelen, hukuk eğitimi almış, hukuk biçimlenmesi olan ve hukuk tekniğini bilen yüksek yargıçlardan oluşmaktadırlar. Yargıçların hemen hemen tamamı Yargıtay ve Danıştay'daki sivil yargıçlarla, Askeri Yargıtay'dan seçilmiş yüksek yargıçlardır.

Yüksek Adalet Divanının başkan ve üyeleri şu kişilerden oluşmaktadır;

Salim Başol (Başkan), Nahit Saçlıoğlu, Hıfzı Tüz, Ferruh Adalı, Selman Yörük, Rıza Tunç, Abdullah Üner, Hasan Gürsel, Cahit Özden, Mehmet Çokgüler, Ali Doğan Toran, Vasfi Göksu, Kemal Gökçen, Nahit Hatiboğlu, Adil Sanal.

Mahkeme Başkanı Salim Başol, 1928 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Anadolu'nun birçok il ve ilçesinde yargıçlık yapmış, on yıl kadar ağır ceza mahkemesinde görev almıştır, Ağır ceza mahkemesi görevinin son altı yılında mahkeme başkanlığı yapmıştır. Daha sonra Yargıtay Birinci Ceza Dairesinde görevlendirilmiştir. Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına seçildiği sırada Yargıtay Birinci Ceza Dairesi Başkanlığı görevini yürütmektedir. Yassıada duruşmaları sonunda Yargıtay'daki görevine dönmüş, daha sonra Anayasa Mahkemesi Üyeliğine seçilerek buradan emekli olmuştur.

Yüksek Adalet Divanının İddia Makamı ise şu kişilerden oluşmaktadır: Ömer Altay Egesel Başsavcı olarak, Fahrettin Öztürk, Faruk Siret Değirmen, Niyazi Kırdar, Avni Yurtsever, Ahmet Bayrak, Turgut Lülecioğlu, Necdet Darıcıoğlu, Servet Tüzün, Süleyman Taşer, Orhan Özdoğan, Salim Ertem başsavcı yardımcısı olarak görev yapmışlardır.

Yüksek Adalet Divanının asıl görevi, Yüksek Soruşturma Kurulunun ön soruşturma sonucu suçlu göreceği kişileri yargılamak, Yüksek Soruşturma Kurulunun işlevi ise sorgu yargıcı görevini yerine getirmektir.

Bu usule göre Yüksek Soruşturma Kurulu uzun süren soruşturmadan sonra tahkikatını tamamlayarak 52 dosyayı yargılama yapılmak üzere Yüksek Adalet Divanına gönderir.

Dava dosyaları

Yargılamalara ihtilalden beş ay sonra 14 Ekim 1960 günü başlanır. Yargılamaların Marmara Denizi'nde bulunun Yassıada'da⁴ yapılması nedeniyle sanıkların yargılandıkları Mahkemeye, Yassıada Mahkemesi denilmiştir ve tarih boyunca bu isimle anılmıştır. Yassıada Mahkemesinde toplam 592 sanık, 19 ayrı davadan yargılanır.

İçlerinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar İle Başbakan Adnan Menderes'in bulunduğu sanıklar Yassıada Mahkemesinde genel olarak şu başlıklar altında yargılanmışlardır:

- 1- Köpek Davası: Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Tarım Bakanı Nedim Öktem hakkında, Afgan Kralı'nın Bayar'a hediye ettiği tazıyı Hayvanat Bahçesine zorla satmaktan mahkûm olmuştur.
- 2- 6-7 Eylül Olayları Davası: İstanbul'da, Kıbrıs Türk'tür Cemiyetinin Kıbrıs'taki Rum katliamlarını kamuoyunun dikkatine sunmak için düzenlendiği gösteriden sonra meydana gelen olayları azmettirmekten Bayar, Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Fuat Köprülü mahkûm olmuştur.
- 3- Bebek Davası: Adnan Menderes ve Dr. Fahri Atabey hakkında açılmıştır. Her ikisi de beraat etmiştir.
- 4- Vinileks Davası: Vinileks adlı bir şirketten rüşvet aldığı iddia edilen Hasan Polatkan mahkûm edilmiştir.
- 5- Zimmet Davası: Bakanlardan Hayrettin Erkmen ve Zeyyad Mandalinci, bir ABD seyahati sonunda artan yolluğu iade etmedikleri ileri sürülmüştür. Her ikisi de beraat etmiştir.
- 6- Arsa Davası: Nedim Ökten, eşine ait arsaları yüksek fiyatla devlete satmaktan mahkûm olmuştur.
- 7- Ali İpar Davası: Menderes, Zorlu, Polatkan ve Medeni Berk, Armatör Ali İpar'a döviz sağlamaktan mahkûm olmuştur.

---

⁴ Yassıada, Marmara Denizi'nde İstanbul'a yakın 52 Km²'lik küçük bir adadır. Eni 185, boyu 740 metre uzunluğundadır. Birisi sivri, diğeri yassı görünümlü olan, birbirine yakın iki metruk adadan yassı olanıdır. Arazisi düzdür, ancak sahilleri genellikle denize dik olarak iner. Kuzey tarafında küçük bir limanı vardır. Ada, Bizans döneminde sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Tarihte, Latinlerin ve Rusların istilalarına uğramıştır. İstanbul'un fethinden sonra Yassıada ve üzerindeki manastırla ilgilenen olmamıştır.

- 8- Değirmen Davası: Ticaret eski Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın bir değirmen sahibine imkânlar tanıdığı gerekçesiyle açılan bu dava, zaman aşımından düşmüştür.
- 9- Barbara Davası: Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Meclis Başkanı Refik Koraltan bu dava nedeniyle mahkûm olmuştur.
- 10-Örtülü Ödenek Davası: Başbakan Menderes ve Başkanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur hakkında açılan bu davada her ikisi de mahkûm olmuştur.
- 11-Radyo Davası: Menderes, Zorlu, Mükerrerem Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman ve bazı bürokratlar hakkında açılan bu dava, sanıkların mahkûmiyetiyle sonuçlanmıştır.

- 12-Topkapı Olayları Davası: CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye 4 Mayıs 1959 günü İstanbul Topkapı'da suikast tertibi iddiasıyla açılan davada Bayar ve Menderes dâhil 17 sanık mahkûm olmuştur.
- 13-Çanakkale ve Geyikli Olayları Davası: Başbakan Menderes ve üç eski Çanakkale Milletvekili, 19 ve 23 Eylül 1959 günleri Soruşturma Heyeti olarak bölgeyi gezen CHP milletvekillerinin seyahat özgürlüklerini kısıtladıkları gerekçesiyle mahkûm olmuştur.
- 14-Kayseri Olayları Davası: Bayar, Menderes, 11 eski bakan ve idare amiri durumundaki memurlar hakkında açılan bu davada, 2 Nisan 1960 tarihinde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü şehre sokmamak iddiasıyla açılan dava, Bayar, Menderes ve üç memurun mahkûmiyetiyle sonuçlanır.
- 15-Demokrat İzmir Gazetesi Davası: Menderes, İzmir Valisi, bazı memurlar ve DP İzmir İl Yöneticileri hakkında adı geçen gazete idaresi ve matbaasına toplu tecavüz iddiası ile açılan davada 16 sanık mahkûm olmuştur.
- 16-Üniversite Olayları Davası: 28 – 29 Nisan 1960 günleri İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde meydana gelen ve ölümlerle sonuçlanan olaylar sırasında polis ve sıkıyönetim makamlarınca ateş açılması iddiasıyla yargılanan 118 sandıktan 84'ü mahkûm olmuştur.
- 17-İstimplâk Davası: Kanuna aykırı istimplâkten ve arsa tahsislerinden Başkan Menderes ve iki kamu görevlisi mahkûm olmuştur.
- 18-Vatan Cephesi Davası: DP'ye katılım kampanyalarının Vatan Cephesi adı altında yapılması ve bu faaliyetin devlet radyosundan duyurulması kampanyasından dolayı Adnan Menderes, Refik Koraltan, bazı bakanlar ve bazı DP Genel Kurulu üyeleri mahkûm olmuştur.
- 19-Anayasayı İhlâl Davası: Cumhurbaşkanı Bayar, Meclis Başkanı Koraltan, Başbakan Menderes başta olmak üzere toplam 405 DP Milletvekili hakkında açılmıştır. DP devrinde çıkan yedi kanunun Anayasayı ihlali hedef aldığı ileri sürülmüştür. Tüm sanıklar mahkûm olmuştur.

Yargılama hazırlığı

Yargılamaya 14 Ekim Cuma günü başlanacaktır. 700 kişilik kapasitesi olan özel bir mahkeme salonu hazırlanır. Mahkeme salonunda halk için 220, sanık aileleri için 50 ve basın için 200 kişilik yer ayrılır. Duruşmalar sırasında DP'liler aileleriyle konuşturulmazlar. Adada tutukluların bulunduruldukları kısma kimsenin girmesine müsaade edilmez.

Yargılamadan iki gün önce 12 Ekim günü basın mensupları Yassıada'ya götürülerek yargılama sırasında kimin nerede duracağına, yargılamanın ne şekilde yapılacağına ilişkin bir tatbikat yapılır. Tatbikat 4 saat 15 dakika sürer. Aynı gün bir kısım avukatlarda gazetecilerin bindiği Fenerbahçe Vapuru ile Yassıada'ya giderek müvekkilleri ile görüşürler.

Avukatlar ayrı ayrı yemek salonuna alınırlar. Adnan Menderes avukatları Talat Asal ve Burhan Apaydın ile, Refik Koraltan avukatı Orhan Apaydın ile, Nedim Ökmen avukatı Bülent Üçel ile, Ethem Menderes avukatı Celal Yardımcı ile görüşürler.

Menderes dışındaki sanıkların avukatları ile yaptıkları görüşmeler 15 dakika ile sınırlandırılmıştı.

Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, görüşmeden sonra gazetecilerin sorularını yanıtlar görüşme hakkında bilgi verir.

“Menderes ile koridorun giriş mahalli olan bir antrede 4 subayın nezareti altında 27 dakika görüştük. Önce el sıkışıp, sarılıp öpüştük. Karşılıklı oturup bir müddet hal hatır sorduk ve masaya geçtik. Kararnamelerde isnat edilen suçların mahiyeti hakkında fikir teatisinde bulunduk. Kendisi tam bir muhakeme kudreti ile mevzubahis edilen hadiseler üzerinde durdu ve tahlillerini yaptı. Menderes'in fiziki yapısında biraz değişiklikle beraber sıhhati yerinde sakin görünüyordu. Kahverengi bir elbise giymiş, çizgili kravat bağlamıştı. Yenice sigarası içiyordu.

Şehre döndüğüm zaman Berrin Menderes kocası hakkında malumat aldı.”

Adnan Menderes'in avukatlarından Burhan Apaydın ile Zihni Kanmaz, Adnan Menderes'in yargılama sırasındaki savunmasını tahrif ederek basın organlarında yayınladıkları, kamuoyuna aktardıkları gerekçesi ile Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanırlar. Yargılama 12 Haziran 1961 günü sonuçlanır. Burhan Apaydın ve Zihni Kanmaz Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından suçlu bulunarak birer yıl hapse mahkûm olurlar. İlk üç ayı tutuklu geçirmeleri nedeniyle mahkeme kararı ile geri kalan dokuz aylık cezayı çekmek üzere tutuklanırlar.

14 Ekim 1960 Cuma günü sabah 6.30 sularında Dolmabahçe Sarayı ile Dolmabahçe Camii arasındaki meydanda Yassıada Duruşmalarını izlemek üzere önceden isimleri belirlenen tutuklu, 'düşük aileleri'⁵, yakınları, yerli ve yabancı gazeteciler, diplomatlar ve izleyiciler Fenerbahçe ve Dolmabahçe vapurlarına binmek üzere toplanmaya başlarlar. Duruşmayı izlemek üzere sıraya girenler arasında dönemin tanınmış gazetecileri Ferih Doğan, Ali Ulvi, Metin Toker, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Oktay Akbal da bulunmaktadır.

Fenerbahçe ve Dolmabahçe vapurları bir hücumbot eşliğinde hareket ettikten sonra yaklaşık 40 dakika sonra duruşmaların yapılacağı Yassıada'ya ulaşırlar.

14 Ekim 1960 Cuma günü başlayan yargılamanın ilk duruşmasında Yüksek Adalet Divanının asil ve yedek tüm yargıçları ile başsavcı ve yardımcılarının tamamı yerlerini alırlar. Mahkeme Başkanı Salim Başol, aşağıdaki sözlerle yargılamayı başlatır.

"Türk Milleti adına yargı hakkına haiz Yüksek Adalet Divanı Yassıada duruşmalarına başlamıştır. Açık olarak duruşmaya devam edilecektir. Yoklamaya başlayacağız. Adı ve soyadı okunan "evet" diyerek cevap versin."

Adnan Menderes ve diğer sanıklara Yassıada da tutuklu buldukları zaman zarfında tam bir tecrit uygulanmıştır. Avukatları ve yakınları

---

⁵ Düşük aileleri: Dönemin gazeteleri, basın yayın kuruluşları Yassıada Mahkemesinde yargılananları düşük, sabık, düşkün, yakınlarını ise sabık, düşük, düşkün aileleri olarak gazetelerinde yazmışlardır. Böyle bir ifadeyi insan onuruna aykırı bulduğumuzdan bu satırın ve alıntılarının dışında hiçbir yerde bu ifade kullanılmamıştır.

ile son derece kısıtlı ortamlarda ve sınırlanan zamanlarda görüşebilmişlerdir. Adnan Menderes, Yassıada'da bulunduğu süre içerisinde ailesi ile sadece iki defa görüştürülür. Özellikle tutuklu sanıklardan Menderes ve Bayar diğer tutuklu sanıklar ile her türlü ilişkiden, iletişimden uzaklaştırılır. Odalarında bulunan lambalar bütün gece yanar. Muhafız subaylar yalnız odanın dışında değil, Menderes ve Bayar'ın buldukları iki odanın içinde de gece gündüz ayakta ve gözleri tutukluların üstündedir. Böylesi ağır bir tecrit ve baskı, tarih boyunca yaşanan en ağır tecritlerdendir. Sanıklar tutukluluk döneminde kendilerine sağlanması gereken evrensel temel hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmışlardır. Yakınlarıyla ve avukatlarıyla görüşmeleri engellenmiştir.

İnsan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, yargılanma ve savunma hakkının temel kavramlarına tamamen aykırı olan bu durum Adnan Menderes'i fazlasıyla etkiler. Yargılamanın başlaması ve kendisine mahkeme başkanı tarafından söz verilmesi ile durumunu açıklar:

“Sadece usule ilişkin maruzatta bulunacağım. Bir insanın haklarını bütün etrafıyla müdafaa edebilmesi için, muayyen şartların mevcudiyetine lüzum vardır kanaatindeyim. Bendeniz beş aydan beri, tamamıyla tecrit edilmiş vaziyette bulunuyorum. Bir tek odanın içinde ve günün yirmi dört saatinde, her saat değişen bir nöbetçi subay beyin nezareti altında. Hiçbir kelime konuşmak imkânı olmamak şartıyla yaşıyorum. Bu itibarla konuşma takatim ve akli melakatım hakikaten zaafa uğramış bulunuyor.

Arzum şudur: Bana imkân verecek, moralimi, asabımı düzelterek bir rejimin tatbiki. Nöbetçi subay beyle dahi bir kelime dahi konuşmaya mezun değilim. Beş aylık mecmu konuşmalarım, on, on beş saati geçmez. Bir maznun huzurunuzda böyle gelecek olursa, haklarını müdafaa etmekte, moralitesinin büyük bir kısmını kaybetmiş olduğuna emin olmanızı istirham ederim.

Bendeniz huzurunuzda kumandan beyefendiye şükranlarımı arz ederim ve yine huzurunuzda subay beylerin nazik muamelelerine teşekkür ederim. Ancak hiçbir kelime konuşmadan günün yirmi dört saatinde karşı karşıya bulunmaktayım.”

Yassıada Mahkemeleri 14 Ekim 1960 günü başlar. Mahkemeler dokuz ay yirmi gün çalışmıştır. İki yüz dört gün süren duruşmalarda toplam iki yüz seksen yedi duruşma, bin otuz altı saat zaman alır. Yargılamalarda toplam binin üzerinde tanık dinlenir. Yargılamalar sırasında sanıkların tutuklu bulunduğu Yassıada'nın komutanlığını Topçu Yarbay Tarık Güryay yapmaktadır. Sanıklardan Turhan Dilligil tarafından "Allahsız Gardiyan" olarak bahsedilen Güryay, yıllar sonra gazeteci Emin Çölaşan'a anılarını anlatırken tutuklu sanıklara savunmalarında gerekli yardımda bulunduğunu ifade etmiştir. Sanıklardan Osman Turan'ın kendi el yazısı ile hazırladığı yazılı savunmasını kendisine okuduğunu, kendisinin de savunmayı beğenmeyip telkinde bulunduğunu:

"Sen eğer bu savunmayı yaparsan en ağır cezayı yersin. Sen bu savunmayı yapma. Kalk de ki, adaletinize sığınıyorum."

Ada Komutanı Güryay'ın kendisinin dile getirdiği bu anısı, sanıkların en temel hak olan savunma hakkından, sanık avukatlarının savunma yardımından yararlanamadıklarına ve sanıkların savunma hakkına cezaevi yönetimi tarafından yapılan tecavüzün açık kanıtı olmuştur.

Sanık vekili avukatlar duruşma salonunda

Yargılamaların başlamasından bir süre sonra Adnan Menderes'in avukatı Orhan Apaydın müvekkili adına savunmasını okumaya başlar. Ama daha on, on beş satır geçmeden Başol durdurur ve aralarında, yargılamada savunmanın ne derece engellendiğini gösteren şöyle bir konuşma geçer:

(Av. Orhan Apaydın, Menderes'in müdafaasını okumaya başladı.)

Başkan: Bu sözlere hiç lüzum yok müdafaanız kaç sayfadır?

O. Apaydın: 20 küsur sayfa. Fakat ihtisar edeceğim.

Başkan: Boş sözler, Adnan Menderes'in Demokrat Parti Başkanı olduğu gayet tabii, bunlara ne lüzum var?

O. Apaydın: Mantıki bir silsile içinde müdafaamızı yapmak istiyorum.

Başkan: Daima böyle lüzumsuz şeyler söylersiniz. Hükümet'in İstanbul'dan Ankara'ya nakli, İttihadı Terakki erkânının memleketi terk edişi vesaire gibi, bunlara ne lüzum var? İttihad ve Terakki erkânının örtülü ödenekle hiçbir alaka ve irtibatı yoktur.

O. Apaydın: Tahsisatı mesturede hepsi var bunların (Kararname ve esas hakkındaki iddiada ileri sürülen teşrii, icrai hadise ve tasarrufları) diye yazılı müdafaasını okumaya devam eder.

Başkan: Talat Asal ve Ertuğrul Akça'nın söylediklerinden başka söyleyecek bir şey kalıyor mu?

Av. O. Apaydın: Arkadaşlarımın sözlerini tekrar için huzurunuzda gelmedim.

Başkan: Şimdiye kadar bir şey söylemediniz. Orada sayfalara bakıyorsunuz, takılıyorsunuz, bir şey var mı?

Av. O. Apaydın: Sabrınızı suiistimal etmek istemiyorum. İkazınız üzerine...

Başkan: Bizzat Adnan Menderes'in müdafaasına yarayacak bir şey kaldı mı?

Av. O. Apaydın: Arz ediyorum efendim. Müspet fiillerin müvekkilimle irtibatı mevzuunu arz edeyim. (Kararnamede ve esas hakkında mütalaada... diye Menderes'in müdafaasını okumaya devam etti.)

Başkan: Geceli gündüzlü çalıştıktan sonra bir araya gelip iş bölümü yapmadınız mı? Talat Asal, Ertuğrul Akça müdafaalarını yaptılar. Siz aranızda bir iş paylaşması yapmadınız mı?

Av. O. Apaydın: Bendeniz arkadaşlarımla sözlerini tekrar etmek istemiyorum.

Başkan: Müdafaanın hangi kısmı düştü size?

Av. O. Apaydın: Müdafaamın planını arz ettim.

Başkan: Herkesin konuşması şart değildir. Size bir şey kalmazsa otursunuz. Şimdiye kadar söylediklerinizin hiçbirisinin zerre kadar Adnan Menderes'e faydası yoktur. Malum şeyler. Aranızda bir iş bölümü yapmadınız mı?

Av. O. Apaydın: Arz edeyim. Tekrar mahiyetinde görürseniz derhal keserim.

Başkan: Yazılı verirsiniz, biz okuruz.

Av. O. Apaydın: Bir dakika müsaade ediniz, mesleki şerefim ve haysiyetim mevzu bahistir.

Başkan: Oturun efendim...”

Mahkeme Başkanı Salim Başol'un mahkemede savunma makamını teşkil eden, müvekkillerinin hakkını ve hukukunu korumaya çalışan avukatlara tahammülü yoktur. Hukuku korumak iddiası adına hukuku, insan haklarını ve savunma hakkını katletmektedir.

Diğer yandan yargılamaların başladığı ilk günden itibaren sanık avukatlarına karşı bir kampanya başlar. Sanık avukatlarının evrensel hukuk kuralları içerisinde müvekkillerini özgürce savunmak, onların adil yargılama hakkından yararlanmalarını sağlamak konusundaki çabaları özellikle bir kısım basın kuruluşları tarafından engellenmek istenir. 20 Ekim 1960 tarihli Büyük Gazete haddi olmadan, adeta tarihe, evrensel hukuka, adil yargılama hakkına karşı durarak sanık avukatlarına ayar vermek istemektedir.

“Böyle bir mahkemede değil, her zaman ve her mahkemede avukatlığın ve müdafaanın bir hududu olmak gerekir. Silahların, mahkemeyi gölgelendirmemesini isteyenlerin, evvela bütün milletin ilgisinin toplandığı mahkemeyi gölgelendirmemeleri gerekiyordu.”

Yassıada Mahkemesi

Av. Orhan Apaydın'ın yaşamı

Yassıada Mahkemesi'ndeki bir kısım sanıklar vekili olarak görev yapan Orhan Apaydın, 1926 yılında İstanbul'da doğmuş, İstanbul Hukuk Fakültesini 1948 yılında bitirmiş, 1949 yılında İstanbul Barosuna kaydolarak avukatlığa başlamıştır. Meslek yaşantısında mücadeleci ve ilkeli bir avukat olarak tanınmıştır.

1961 yılında Adalet Partisinden Aydın Milletvekili seçilmiş, daha sonra partisinden istifa etmesine rağmen 1965 yılına kadar milletvekilliği görevini sürdürmüştür.

1976 ile 1983 yılları arasında İstanbul Baro Başkanlığı yapmıştır. Başkanlığı döneminde İstanbul Barosu, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanında önemli bir konuma gelmiştir.

Başbakan Adnan Menderes'in Yassıada'da yargılandığı davalarda savunma avukatlığı yapmış, o tarihten ölüncüye kadar tüm askeri darbelere karşı çıkmış, darbe mağdurlarının savunmanlığını üstlenmiştir. Daha sonraları, 12 Mart dönemi sıkıyönetim mahkemelerinde devrimci gençleri, Madanoğlu davası sanıklarının, 12 Eylül sonrası Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu davasında sendikacı sanıkları savunmuştur.

Barış Derneğinin Yönetim Kurulu Üyesi olması nedeniyle 12 Eylül döneminden sonra tutuklanmış, cezaevinin sağlıksız koşullarında hastalanmıştır. Sağmalcılar Cezaevinden Haydarpaşa Hastanesi'ne elleri arkasından zincirlerle kelepçelenerek götürülmek istendiğinde dünyanın en kalabalık barolarından birinin başkanı olarak kendisine reva görülen bu davranışı reddederek hastaneye elleri bağlı olarak gitmemiş, cezaevinin sağlıklı olmayan ve tedavi olanakları kısıtlı cezaevi revirinde hastalıkla mücadele etmiştir.

1982'de savunma görevindeki etkinliği ve hukukun üstünlüğüne verdiği önem nedeniyle Uluslararası Hukukçular Birliği'nin Pierre Cot ödülünü almıştır. Aynı yıl Paris Vincenne Üniversitesi kendisine Honoris Causa /Fahri Hukuk Doktoru unvanı vermiştir. Çalışkan, dürüst, cesur yapısının yanı sıra, dünyaya örnek gösterilecek yurtsever ve çağdaş tavırları ile ülkemizin seçkin hukukçuları arasında yerini almıştır. 12 Eylül darbecileri yurtdışında tedavisine engel olduğundan, gereğince tedavi olamamış, 28 Şubat 1986 günü kansere yenik düşmüştür.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden yalnızca dört gün sonra, dönemin İstanbul Barosu Yönetim Kurulu toplanıp bir karar alır.

“Sabık iktidarın zaman-ı idaresinde hukuka aykırı fiil ve hareketleri ika veya bunlara iştirak sebebiyle haklarında açılacak davalarda maznun ve davalıların müdafiliğinin İstanbul Barosuna mensup avukatlar tarafından deruhte edilmemesine ve keyfiyetin Türkiye Baroları'na temenni suretiyle teklifine, keyfiyetin umumi heyete arzına ittifakla.”

İstanbul Barosu Yönetim Kurulu kararının açıklaması kısaca:

“Yassıada Mahkemeleri'nde hukuka aykırı fiil ve davranışları ile yargılanan sanıklar ile bu suçlara iştirak eden sanıkların savunmaları İstanbul Barosu mensubu avukatlar tarafından yapılmamasına, bu kararın diğer barolara bildirilmesine ve Baro Genel Kurulu'na sunulmasına” biçimindedir.

Yassıada Mahkemelerinde yargılanmakta olan sanıklar hakkında İstanbul Barosu Yönetim Kurulunun aldığı karar savunma tarihinde kara bir lekedir. Buna rağmen birçok avukat savunma hakkının kutsallığına inanarak Menderes'i savunmuştur. Bunların başında Orhan

Apaydın, Burhan Apaydın, Hüsametdin Cindoruk ve Orhan Ergüder ve Talat Asal gibi avukatlar gelmektedir.

Yassıada Mahkemelerinin neticelenmesinden on beş yıl sonra İstanbul Barosu 1976 yılında yapılan Genel Kurulunda Orhan Apaydın'ı başkan seçer. Böyle bir seçim ile İstanbul Barosu Genel Kurulu tarih önünde, on altı yıl önceki tarihi hatadan dolayı kamuoyundan ve Orhan Apaydın'dan özür dilemiştir. Aradan otuz yıldan fazla bir süre geçmesine karşın bugün Yassıada Davalarında anımsananlar yalnızca Menderes ve yargılananlar değildir. Hukukun üstünlüğünü şerefle savunan avukatlarda en az davalar kadar hatırlanmaktadır.

Av. Talat Asal'ın hayatı:⁶

Yassıada Mahkemelerinde Adnan Menderes ve diğer bir kısım sanıkların vekilliğini yapan Talat Asal, 1922 yılında Çankırı'da doğmuş, ilkokul öğrenimini Kırıkkale'de tamamladıktan sonra 1941 yılında Ankara Atatürk Lisesi'nden, 1945 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. 1950 Haziran ayında serbest avukatlığa başlamış, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra kurulan, halkın "Yassıada Mahkemesi" dediği Yüksek Adalet Divanında Başbakan Adnan Menderes'in savunma avukatlığını yapmıştır.

1961 seçimlerinde Edirne'den, 1965'te Zonguldak'tan, 1969'da Samsun'dan, 1973 ve 1977'de İzmir'den milletvekili seçilen Asal, Süleyman Demirel'in Genel Başkan seçildiği Adalet Partisi Kongresi'nin başkanlığını yapar. Altı yıl süreyle AP Genel Başkan Yardımcılığı'nda bulunur. 12 Eylül 1980 darbesiyle düşürülen hükümette Gençlik ve Spor Bakanı olarak görev alır.

Asal, evli ve iki kız çocuk sahibidir.

Avukat Talat Asal Adnan Menderes'in savunma avukatlığından sonra avukatlık mesleğini bir daha yapmaz.

Avukat Talat Asal "Güneş Batmadı" isimli kitabının başlangıcında Avukatlık görevine ilişkin değerlendirmesinde;

⁶ Talat Asal; Yassıada Mahkemelerinde Av. Talat Asal'ın yaşadıklarına ve mesleki çalışmalarına ilişkin kızı Cana Asal aracılığıyla, bizzat kendisi ile irtibata geçilmiştir. Av. Talat Asal'a tarihi bilgi ve dokümanlar 2002 yılında gönderilmiş olup Asal, kendisi ile ilgili bölümleri bizzat onaylamıştır. Asal, kitabın 2. basımından sonra 1 Eylül 2012 günü Ankara da vefat etmiştir.

“Dövüldüm, sövüldüm, mezar denilen hücrede yattım, hapishanede yattım. 31. Piyade Alayında Yedek Subay olarak görev yaptığım halde üstüne üstlük, ‘Askerlik yapmadın’ diye nezarete alındım. Velhasıl çekmediğim kalmadı. Müvekkilim Adnan Menderes’i 17 Eylül 1961 günü asarak öldürdüler, ben de 18 Eylül 1961 günü cübbemi toprağa gömdüm” demiştir.

Av. Asal’ın Adnan Menderes ile görüşmesi

Av. Asal, Av. Hüsamettin Cindoruk, Av. Çığırhan, Av. Homurlu ile birlikte bir otel lobisinde oturmakta iken hava, kara ve deniz kuvvetlerine mensup bir grup genç subay otelin lobisine gelerek Talat Asal kim diye sorarlar ve kendisini Yassıada’ya götüreceklerini ve müvekkili ile görüşeceğini söylerler. Bir süre sonra Dolmabahçe Rihtımında Lale isminde bir motora binerler.

Av. Asal motora biner binmez motor mürettebatı “bir vatan hainini savunduğu için” kendisine küfretmeye ve hakaret etmeye başlarlar. Böyle birisini savunduğu için kendisinin de vatan haini olduğunu, hırsız, uğursuz ve namussuz olduğunu söylerler. Avukatların müvekkillerini savunma, hukukun üstünlüğünü, kutsal savunma hakkını yerine getirebilme adına yüzlerce yıldır yaşadıkları olaylar bir kez daha, fırtınalı bir deniz ortasında seyretmekte olan askeri motorda Av. Asal’ın başına gelmiştir.

Adaya vardıklarında kendisini yemekhane gibi bir yere alırlar. Bir süre sonra Adnan Menderes’i getirirler. Görevli subay görüşme süresinin yarım saat olduğunu bildirir. Adnan Menderes görevli subaya, yarım saatin çok az bir süre olduğunu, uzun süredir kimseyle görüşmediğini, olaylar hakkında hiçbir şey bilmediğini yarım saatlik sürenin çok yetersiz olduğunu anlatmaya çalışır. Ancak görevli subay bu şekilde emir aldıklarını bildirir. Etraflarında subayların olduğu masaya karşılıklı otururlar.

Av. Asal, bu tür benzer görüşmelerde tüm avukatların yaptığı gibi müvekkiline metin olmasını, sağlığına dikkat etmesi gerektiği söyleyerek eş ve yakınlarının iyi haberlerini iletir. Bir süre sonra davayla ilgili notları almak, dava dosyasını çıkartmak ve yargılamaya ilişkin

bilgiler vermek için çantasını yerden alıp masanın üzerine koyar. Görüşmeyi izlemekte olan subaylardan birisi “Çantayı niye açıyorsun” diye müdahale eder. Av. Asal bir avukat olarak görevini, neler yapması gerektiğini belirtir. Görevli subay sert bir şekilde tekrar müdahale eder. “Hayır, o çantayı kapat, not alamaz, dosyaya bakamazsın. Yasak...”

Hâkim siyasi iktidar bir kez daha avukatı müvekkili ile özdeşleştirmekte ve onun görev yapmasını engellemektedir. İsimlerini dahi anmaya değer bulmadığımız bu kolluk kuvvetleri zihniyeti burada da kendini ifşa etmekten geri durmamıştır. Ancak tarih her zaman olduğu gibi bir kez daha bu zihniyeti yargılamakta ve vicdanlarda mahkûm etmektedir.

Av. Talat Asal, Adnan Menderes ve arkadaşlarının yargılandığı davaya ilişkin şu değerlendirmeyi yapar:

“Hadise aslında çok derin olarak mütalaa edilmeli. Maalesef satıhta kaldı. Hadise Türk Ceza Kanunu’nun 146. maddesinin ihlali meselesidir. 146. maddenin unsurlarının oluşması lazımdır ki, fiil meydana gelsin. Çünkü ceza hukukunda unsurlar meydana geldiği zaman fiil oluşur. Eğer, unsurlardan birisi noksansa fiil oluşmaz. Mesela, hırsızlık fiilinde Türk Ceza Kanununun 491. maddesinde ‘Her kim bir diğerrinin malını faydalanmak maksadıyla habersiz alırsa...’ deniliyor; yani, haber vermişse fiil ortadan kalkar. Faydalanma kastı yok, şakadan almışsa fiil ortadan kalkar. Yani, unsurun meydana gelmesi lazım. Türk Ceza Kanunu’nun 146. maddesindeki unsurlar meydana gelmemiştir. Çünkü TCK’nun 146. maddesi Anayasanın tağyir, ilgasına cebren teşebbüs etme unsurunu taşır. “Cebir” unsuru da meydana yoktur. Bunlar cebire bir şekil vermişler, “manevi cebir” demişlerdir. Bu suretle suçlamışlardır.

Binaenaleyh, 146. maddedeki unsurlar oluşmadığına göre idam cezası değildir, asılarak öldürölme halidir. Bunu kastediyorum. Yani, merhum Menderes suçsuz bir insan, Ceza Kanunu’na göre suç olmayan fiilden dolayı asılan insan, asılarak öldürölümüştür.”

Yargılama öncesi ve yargılama aşamasında vekil olarak çektiği sıkıntıları şöyle anlatır:

“Bu yüzlerce dosya, küçük oda büyüklüğünde küçük naylon çadırın içerisine konulmuş. Tabii, her sanığın da bir avukatı var. İçeriye gireceksiniz kendi müvekkilinizin dosyasını bu dosyaların içerisinde bulacaksınız. İsimlere ve dosya numaralarına göre tasnif yok. Bu dosyaları bulup okumanız mümkün değil. Her şey saç saça, baş başa halde idi. Zaten müvekkilinizle yarım saat görüşebiliyorsunuz. Yarım saatten sonra da yarım saat bunu tetkik ediyorsunuz. Bu durumda dosya tetkik etmek imkânınız mevcut değil. Savunma bu bakımdan atıldır.

İkincisi, benim müvekkilimle konuşmam yarım saatti. Benim müvekkilimin ondan fazla davası vardı. Konuşma imkânımız yarım saatti; yarım saatte ne konuşulabilir ki? Hiçbir şey... Müvekkilim Menderes’le görüşmelerimizde yanımızda dört subay bulunurdu. Biz müvekkilimle görüştüğümüzde onlar devamlı başımızda oturuyorlardı. Bu dört subayın arasında müvekkilinizle gizli herhangi bir şey konuşabilir misiniz? Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey yoktur, görülmemiştir.

Yarım saat sonra, “Görüşme bitti” denilirdi. Müvekkilinizle görüşürken notlar alırsınız. Kalkarken bu notları elinizden alırlar. Müvekkilinizin aldığı notlar da elinizden alınır. Avukat olarak müvekkilinizin söylediğinin tamamını kafanızda tutmaya mecbursunuz.”

Yargılamalar devam ederken darbeyi yapan hâkim siyasi iktidar, sanık avukatlarını yakın takibe alır. Sivil polisler genellikle birlikte dolaşan Av. Hüsamettin Cindoruk, Av. Fevzi Çığırman ile Av. Talat Asal’ı yakın takibe alırlar. Üçlü bir akşam, kısıtlı bütçeleri ile bir şeyler yemek üzere bir muhallebiciye girerler. Bir süredir kendilerini takip etmekte olan lacivert elbiseli sivil polis de onlarla birlikte muhallebiciye girer ve yakınlarındaki bir masaya oturur.

Av. Cindoruk yan masada oturmakta olan sivil polise dönerek;

“Bizi takip ediyorsun. Bir de ayrı masaya oturuyorsun. Kendini niye sıkıntıya sokuyorsun? Bizim masaya gel de yiyip içelim”⁷ der.

Gazeteciler Yassıda da görev yapan avukatlara mahkeme başkanı Salim Başol’un kendilerine karşı hukuk dışı tavırları hakkında “Di-

⁷ Talat Asal, Güneş Batmadı, Selis Kitaplar, Temmuz 2003, s. 35.

vanın tarafsızlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sorarlar. Av. Hüsamettin Cindoruk, “Sümen altında bir karar yoksa tarafsızlığına inanırım” der. Bu ifade üzerine Av. Cindoruk tutuklanır.

Bir süre sonra akşam çıkan gazeteler Av. Burhan Apaydın⁸ ve Av. Talat Asal'ın tutuklandığını yazarlar. Av. Asal bu haberi akşam kalmakta olduğu otele gittiğinde otelde ki görevli kendisine gösterir. Her iki avukat bir süre sonra sivil polisler eşliğinde tutuklanırlar. Uzun süre tutuklanma sebeplerini öğrenemezler. Bir süre sonra tutuklanma gerekçeleri anlaşılır. 6-7 Eylül olaylarına ilişkin yaptıkları savunmalarının matbaada basılmasının istenmesi üzerine, hâkim siyasi iktidara egemen olan askeri idare, matbaayı basarak belgelere el koymuş ve Av. Apaydın ve Av. Asal'ın tutuklanmalarına karar vermiştir. Av. Apaydın ve Av. Asal, adı 'Mezar' olarak bilinen Harbiye'deki hücrede kalırlar.

Hücrenin yatağı ve yorganı yoktur. Her iki avukat birbirlerinden habersiz ayrı hücrelerde tutulurlar. Birbirlerine seslenerek varlıklarından haberdar olurlar. Av. Talat Asal o koşullarda meslektaşına ve kendisine moral vermenin en güzel yolunun şarkı söylemek olduğunu düşünür ve yüksek sesle uydurma nağmelerle şarkı söylemeye başlar. Yine uydurma nağmelerle Av. Apaydın'dan cevap vermesini ister. Uydurma nağmelerle avukatlık mesleğinin en güzel dayanışma örneğini göstererek birbirlerine şarkı söylemeye başlarlar.

Bir süre sonra Avukatlar, Harbiye'den Balmumcu'ya sevk edilir, oradan da tahliye edilirler.

Adnan Menderes son görüşme gününden önceki Çarşamba günü Av. Talat Asal'a görüşmeye yalnız gelmesini ister. Av. Talat Asal ile mü-

⁸ Burhan Apaydın, 1926 yılında Kayseri`de doğan Apaydın,1948 yılında avukatlığa başladı. Avukat Burhan Apaydın, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Teşkilatı Esasiye (Anayasa) Hukuku Kürsüsü Asistanlığı yaptı. Adnan Menderesin teklifine karşın milletvekilliğini kabul etmedi. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Adnan Menderesin avukatı oldu. Yassıada duruşmalarında kardeşi Av. Orhan Apaydın ile birlikte savunma avukatlığı yaptı. 1961'de Adalet partisinden 12. dönem Ankara milletvekili seçildi. 1962 yılında Adalet Partisi'nden ihraç edildi ve Yeni Türkiye Partisi'ne katıldı. 1963 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisinin İstanbul Belediye Başkan adayı oldu. 1965 yılında politikayı bırakarak avukatlığa geri döndü. Önemli ceza davalarında yaptığı sıra dışı savunmalarla kamuoyunda tanınmıştır. 20 Nisan 2013 günü Kadıköy'de ki evinde hayatını kaybetti. Av. Apaydın'ın "Adaleti Arayan Adam" isminde Filika Yayınları tarafından basılmış bir kitabı bulunmaktadır.

KABİNE KURULDU

Bütün yurtta normal hayat başladı
Nezaret altındaki şahısların ailelerinin mallarını devir, rehin, ferağ veya satışa çıkarmaları dün yasak edildi
İstanbul Askeri Valisi mühim tamim neşretti
Sokak tezahüratına artık

Eski idarecilerin korkunç proveleri

Bazı gizli plânlar ele geçirildi

Mahut Tahkik Encümeni İnönü'yü hudut dışı etmeye, 116 Mebus Cnl., 20 Prof. ve bazı gazetecilere ağır ceza vermeye hazırlanıyor
İnönü dün Örgen C. Gürsel'le gör
Sabık Vekillerden S. ve 60'dan fazla D. Mebus serbest bir

aralık
rook
altına

Anayasa'ya, ümitli ve emin yarınlar için

Milletçe "Evet.. dedik

İştirak nisbeti bir çok vilâyetlerde yüzde

C. Gürsel hayatında ilk defa oy

Yassıada'dan ilk fotoğraflar

37 adet fotoğraf dün 298.658 liraya satıldı
M.E.K. İrtibat Bürosu tarafından tertip edilen müzayedeye hayretle karşılardı

İrtibat Bürosu tarafından tertip edilen müzayedeye hayretle karşılardı

Menderes idam edildi

Altı doktor, sıhhatinin düzeldiğini bildirince hüküm intaz edildi

B. Alim seçime yapıldı

M.E.K. İrtibat Bürosunun El Kalem Teşviki

İrtibat Bürosu tarafından tertip edilen müzayedeye hayretle karşılardı

27 Mayıs sonrası gelişmeler basında askeri yönetimin izin verdiği ölçüde ve miktarda yer alırdı

vekkili Adnan Menderes'in son görüşmeleri kısa sürer. Asal'ın notlarına göre Menderes avukatına şunları söyler;

"...Sizden şunu bilhassa rica ediyorum. Aile ile yakından alakadar olunuz. Çok çalıştınız. Elinizden geleni yaptınız. Buna müteşekkirim. Ailemize de müzaheretinizi devam ettiriniz..."

Menderes'in avukatı Talat Asal, müvekkili adına son savunmasına söyle başlar;

"Yüksek Adalet Divanı'nın Büyük Hâkimleri, Şekspir, 'İlk işiniz bütün avukatları öldürmek olmalıdır,' demişti. Napolyon, avukatlara kılıcını göstermek istediğini söylediği anda elindeki kalem onların lehine olan kararnameyi imzalıyordu. Benim mesleğim bu yollardan geçti. Ve nihayet sizler gibi adil hâkimlerin huzuruna gelmek mümkün oldu. Başsavcı ne derse desin, hakikat şudur ki, hepimiz son on sene de dâhil son kırk senenin adliye camiasına getirdiği ve orada bıraktığı insanlarız. Bu noktadaki beraberliğim şerefimdir. Bu şerefın verdiği huzurla konuşuyorum. Elbette ki, Şekspir ve Napolyon da haklı değildi. Huzurunuzdan çekilirken, kimsenin 'onların da hakkı varmış' demesine mahal bırakmayacağımı ümit ediyorum. Ak alınla, pak vicdanla işgal ettiğim kürsünüzün huzurunda vicdan rahatlığı ile ayrılacağıma inanıyorum. Ak alınla ayrılmam için de bana yardımınızı diliyorum."

Yassıada Kararları

Yassıada da kurulan mahkemede yargılamalar 14 Ekim 1960 günü başlamış, 15 Eylül 1961'de saat 15.20'de sona ermiştir. Bu sürede 203 oturum yapılmış, 19 dosya ele alınmış, 529 sanık, 1063 tanık dinlenmiştir.

Bu süre içinde yargılanan Menderes, Bayar, Bakanlar Kurulu üyeleri, Demokrat Parti milletvekilleri ve eski Genelkurmay Başkanı Rüşti Erdelhun'un da aralarında bulunduğu toplam 592 sanıktan, 228 hakkında idam cezası istemiştir.

On altı ay boyunca Yassıada da kalan Adnan Menderes, hakkında açılan altı davadan birinden beraat ederken, diğerlerinden mahkûm edilmiştir.

- 1- Sanık, Atabek'in yeni doğmuş bir çocuğu öldürmeye azmettirmesi davasından beraat eder. İstanbul ilinde yaşanan 6-7 Eylül olayları davasından dört yıl ağır hapis ve para cezası ile cezalandırılır.
- 2- İpar Transport şirketinde yapılan döviz yolsuzluğu davasından bir sene hapis, para cezası ve memuriyetten mahrumiyetine karar verilir.
- 3- Örtülü ödenek davasından onbeş sene dört ay ağır hapis ve ağır para cezası ile cezalandırılır.
- 4- Demokrat İzmir Gazetesi'nin tahribi, Çanakkale Geyikli olayları, radyoda usulsüz tasarruf ve konuşmalar, Vatan Cephesi oluşturulması, bir kısım istimlâk yolsuzlukları, İstanbul-Ankara olayları Anayasayı ihlal suçuna delil olarak kabul edilir. Anayasa'yı ihlal suçu sabit görülerek, Ceza Yasasının 161/1. maddesi uyarınca ölüm cezası oybirliği ile kabul edilir.

Yassıada da yargılanan sanıklara verilen ceza ve beraat kararları;

Beraat eden 47 kişi, dört yıl hapis cezası alan 143 kişi, beş yıl hapis alan 117 kişi, altı yıl hapis alan 15 kişi, yedi yıl hapis alan 6 kişi, sekiz yıl hapis alan 2 kişi, on yıl hapis alan 17 kişi, onbeş yıl hapis alan 2 kişi, yirmi yıl hapis alan 1 kişi, müebbet hapis cezası alan 30 kişi, ölüm cezası alan 15 kişidir.

Yüksek Adalet Divanı aralarında Menderes'in de bulunduğu on beş kişiyi idam cezası ile cezalandırır. İdam cezasına mahkûm olanlar: Celal Bayar (Cumhurbaşkanı), Adnan Menderes (Başbakan), Fatin Rüştü Zorlu (Dışişleri Bakanı), Hasan Polatkan (Maliye Bakanı), Refik Koraltan (TBMM Başkanı), Agah Erozan (TBMM Başkan Vekili), İbrahim Kirazoğlu (TBMM Başkan Vekili), Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçiöğlü, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman, Rüştü Erdelhun. (Genelkurmay Eski Başkanı)

Altmış beş yaşını geçmiş olan Bayar ile ölüm cezasına çarptırılan öteki on bir sanığın cezaları oy çokluğuyla ömür boyu hapis cezasına dönüştürülür.

İdam ve müebbet hapis ile cezalandırılanlar, kararın açıklandığı gün hücumbotlar ile İmralı Adası'na götürülürler.

Otuz sekiz kişiden oluşan Milli Birlik Komitesi üyelerinin beşi general, sekizi albay, yedisi yarbay, onu binbaşı ve sekizi yüzbaşı idi. Komite, yargılamayı izleyen günlerde Türkiye'nin siyasi yaşamına egemen oldu ve 25 Ekim 1961 gününe kadar görevini sürdürdü. Milli Birlik Komitesi idam cezası ile cezalandırılanlardan sadece Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun ölüm cezası kararlarını onayladı.

Yurtdışından çeşitli birçok ülkeden ve sivil toplum kuruluşlarından verilen idam cezaları son derece ağır biçimde eleştirilmiş ve idamlar durdurulmak istenmiştir. Adnan Menderes'in 16 Eylül 1961 tarihinde idamından önce, dönemin Amerikan Başkanı John F. Kennedy, dönemin İngiltere Başbakanı Harold Macmillan, eski İngiltere başbakanlarından Winston Churchill ve Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer Gürsel'e mesajlar göndererek infazın durdurulmasını istemişlerdir. Ayrıca Guatemala Cumhurbaşkanı Ydigoras, Gürsel'e 15 Ekim'de gönderdiği resmi telgrafında Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın infazlarını "en sert biçimde protesto ettiğini" bildirerek mahkûm edilen kişilerin affedilmesini ve bu kişilere Guatemala'da sığınma hakkı vereceğini bildirmiştir.

Kararların infazı

16-17 Eylül 1961

Polatkan ve Zorlu hakkında verilen idam cezaları 16 Eylül 1961 gününü 17 Eylül'e bağlayan gece saat 03.00 itibariyle İmralı Adası'nda infaz edilir.

Adnan Menderes son mektubunu 16 Eylül günü oğlu Yüksel'e yazar. Bu mektubu infazdan yaklaşık altı saat önce saat 21.00 de kaleme aldığı düşünülmektedir.

“Yüksel oğlum;

Mektuplarınızı muntazaman alamamanın üzüntüsü içindeyim. Annenizin etrafında toplandınız. Çok memnun oldum. Bana teselli kaynağı oluyor. Sana, hepinize itimadım tamdır. Hakkımda müspet düşünün. Rabbim sabır ihsan etsin. Beşeri zaaf lar insanlarda mevcuttur. Söylenenlere, etrafa inanma herkese yardım et. Bankalardan asla tavassut etme. Bulunacağın mevkilerde inat etme, kararlı ol. Bütün bu olanlardan sonra, benim mefkûrem olan millete, vatanına varlığınla hizmet et. Ruhumla daima sizinleyim. Sizi şefkatle anıyorum. Hakkınızı bir kez daha helal edin. Hepinize hü zün ve heyecanla hitap ediyorum. Yanınızdayım. Sonsuz, dayanılmaz, hissedilmemiş bir özleyişle ve gözyaşları ile hepinizi öperim.”

Menderes'in hakkında verilen idam cezasının infazı, kararın açıklanmasından bir gün önce intihar girişiminde bulunması nedeniyle ertelenir. Bir iddiaya göre Menderes kendisine yapılan bir iğnenin etkisiyle komaya girmiş, intihar etmemiştir. Tedavisi beklenir.

17 Eylül günü infazın gerçekleşmesi amacıyla İmralı Adası'na nakledilir. İnfazın gerçekleşeceği gün hava kasvetli, yağmurlu, fırtınalı ve deniz son derece coşkundur. Menderes imamla birlikte tövbe duasına katılır.

Tutanaklara geçen son sözleri ise şunlardır;

“Hayata veda etmek üzere olduğum şu anda, devletime ve milletime ebedi saadetler dilerim. Bu anda karımı ve çocuklarımı şefkatle anıyorum.”

İstanbul basınında mahkumiyet kararları

Mahkeme kararı 17 Eylül 1961 günü saat 13.05'de, yağmurlu ve fırtınalı bir günde İmralı'da infaz edilir.

Av. Talat Asal, Adnan Menderes'in avukatı olarak "Menderes'in asıldığı 17 Eylül 1961, saat: 13.05'i şöyle anlatır;

"Türkiye Cumhuriyeti devletinin Başbakanı Adnan Menderes, kendi devletinin kurduğu darağacının önce sandalyesine, sonra da kendi devletinin cellâdı tarafından asılarak Allah'ın huzuruna çıkıyordu. Bunun için, güneşli bir sonbahar günü güpegündüz kapkaranlıktı."

17 Eylül 1961 günü Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu'nun 61 numaralı tebliği, tarihin yargıladığı ve yargılayacağı davalarda bir kez daha utanç veren notunu düşer.

“Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu 61 numaralı tebliğidir:

1. Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastanesi Dahiliye Servisi Şefi Dr. Nevzat Yeginsu ve Yassıada Garnizon Hastanesi tabiplerinden Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Ahmet Karahaliloğlu, Dr. Zeki Kebapçioğlu ve Dr. Sedat Yürütgen'den müteşekkil heyet tarafından düşük Başvekil Adnan Menderes'in sıhhi muayenesi yapılmış ve sıhhi durumunun tamamen normale döndüğü raporla tesbit edilmiştir.

2. Yüksek Adalet Divanınca verilen ve Milli Birlik Komitesince tasdik edilen idam cezası hükmü infaz edilmiştir.

Tebliğ olunur.”

TBMM tarafından 11 Nisan 1990'da kabul edilen bir kanunla, Adnan Menderes ve onunla birlikte idam edilen arkadaşlarının itibarları iade edilir. Aynı kanunla Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun naaşları, 17 Eylül 1990'da İmralı'dan alınarak devlet töreniyle İstanbul Vatan Caddesi'nde yaptırılan anıt mezara taşınır.

Türkiye Barolar Birliği Kurucu Başkanı, Ankara Üniversitesi Ceza Hukuku Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Faruk Erem'in ceza yargıçları için sözü bir kez daha anımsanır.

“Elimde olsa bütün ceza yargıçlarımı iyimserlerden seçerdim.” (Av. Prof. Dr. Faruk Erem)

“DARAĞACINDA ÜÇ FİDAN”

**DENİZ GEZMİŞ
YUSUF ASLAN
HÜSEYİN İNAN**

“Atinalı: Bu bozulmanın önce yöneticilerde mi, yoksa halk arasında mı görüldüğünü düşünüyorsunuz?”

Kleinias: Herhalde bu, çoğunlukla zevk, sefa içinde gösterişli bir yaşam süren yöneticilerin illeti.

Atinalı: O halde, geçerli yasaların üstüne çıkma illetine ilk olarak o zamanki yöneticilerin kapıldığı açık değil mi? Söz vererek, ant içerek onayladıkları şeye kendi aralarında bağlı kalmadılar.”

Platon, Yasalar

17 Mart 1971 günü kendilerini Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) savaşçıları olarak tanıtan Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan, Kayseri-Sivas Karayolu üzerinde Şarkışla’da yakalanmıştır. Yakın arkadaşlarından Hüseyin İnan ise yaklaşık bir hafta sonra 23 Mart 1971 günü Kayseri’de yakalanır.

Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Hüseyin İnan ve 19 arkadaşı THKO (Türk Halk Kurtuluş Ordusu) davasından Türk Ceza Kanunu 146. Maddesinin, “Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilğaya ve bu kanun

ile teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisini iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cehren teşebbüs edenler," muhtevası gereğince Anayasal düzeni zorla değiştirmek suçlaması ile idam cezası istemiyle yargılanırlar.

Savcılık iddianamesinde;

1- 12 Ocak 1971 tarihinde Ankara İş Bankası Emek Şubesi soygunu,
2- 5 Mart 1971 günü Ankara Balgat'taki Amerikan tesislerinden dört Amerikalı askerin kaçırılması eylemlerine dayanılarak TCK 146. Maddesine muhalefet, Anayasal düzeni zorla değiştirmek, suçlamalarıyla sanıklar hakkında Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde idam istemi ile dava açılır.

Cumhuriyet Savcısı, Hüseyin İnan'ın yakalanmasının üzerinden sadece üç gün geçmesinden sonra 26 Mart 1971 günü davayı açar. Bu derece ağır bir suçlamayla açılan davada savcı iddianamesini inanılmayacak ölçüde hızlı bir sürede hazırlamıştır. Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Hüseyin İnan ve 19 arkadaşı hakkında sadece bir günlük sürede hazırlanan iddianamede savcı bir kısım sanıklar hakkında idam cezası istemektedir. Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Hüseyin İnan ve arkadaşları 13 Nisan 1971 günü yargıç önüne çıkartılır.

Deniz Gezmiş'in hayatı

Deniz Gezmiş: 24 Şubat 1947 günü Ankara Ayaş'ta doğmuştur. Babası Cemil Gezmiş aslen Erzurumlu olup Deniz'in doğduğu yıl ilköğretim müfettişliği yapmaktadır. Ailenin Gezmiş soy ismini dedesi Mustafa Ağadan aldığı söylenir. Gezmiş ailesi, 1. Dünya Savaşında on altı oğlunu şehit vermiş bir ailedir. Gezmiş soy ismi muharebe meydanlarında fedakârlık ve gaziliğiyle tanınan dede Mustafa Ağanın lakabıdır.

Anne Mukaddes Gezmiş ilkokul öğretmenidir. Anne tarafından dedesi Balkan Savaşı'na askeri lise öğrencisi olarak katılmış, daha sonra katıldığı Kurtuluş Savaşı'nda yaralanmış, İstiklal Madalyası almıştır. Baba tarafından dedesi Sarıkamış Muharebesi'nde Rus ordularına esir düşmüş, esaretini Sibiryada geçirmiştir.

Yusuf Aslan, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan

Deniz, liseyi İstanbul'da okuduktan sonra, 1966'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine girer. Kısa sürede gençlik eylemlerinde öne çıkmış, Türkiye İşçi Partisinde çalışmıştır. 1968'de Devrimci Hukukçular Örgütünü kurduktan sonra, Amerikan 6. Filosu'nu protesto eylemlerine katılır ve İstanbul Üniversitesinin işgaline öncülük eder. Demokratik Öğrenciler Birliğinin kurucuları arasında yer alır. Samsun'dan Ankara'ya Mustafa Kemal Yürüyüşü'nü tertipler. 1969'da Filistin'e gider, kısa bir süre gerilla eğitimi gördükten sonra yurda dö-

ner. Yurda dönüşünden bir süre sonra Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) örgütünü kurar.

Deniz Gezmiş ve arkadaşları Ankara 1. Numaralı Askeri Mahkemesince yargılanır.¹ Savunma görevlerini Av. Halit Çelenk, Av. Mükkerrem Erdoğan ve arkadaşları üstlenir. Av. Çelenk ve Av. Erdoğan, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını son nefeslerini verinceye kadar yalnız bırakmamışlardır. Av. Halit Çelenk, elli yılı aşan avukatlık mesleğinde yüzlerce siyasi davaya girmesine karşın Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın yargılandığı davalarda sanıkların avukatı olarak her dönem akla gelen ilk isim olmuştur.

Av. Halit Çelenk

Sanıkların Avukatı Halit Çelenk, Antakya'da doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini bu kentte yaptı. Antakya o dönemde Fransız mandası altındaydı. Öğretmenlerinin büyük bir bölümü Fransız'dı. Liseyi bitirdikten sonra 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Yükseköğrenimine başladı. 1944 ders yılında fakülteden mezun oldu. Aynı yıl sınıf arkadaşı Şekibe Sayar ile evlendi. Halit ve Şekibe Çelenk Antakya'da stajlarını yaparak avukatlık mesleğine başladılar. Sonrasında Serpil ve Ferda isminde iki kızları dünyaya geldi.

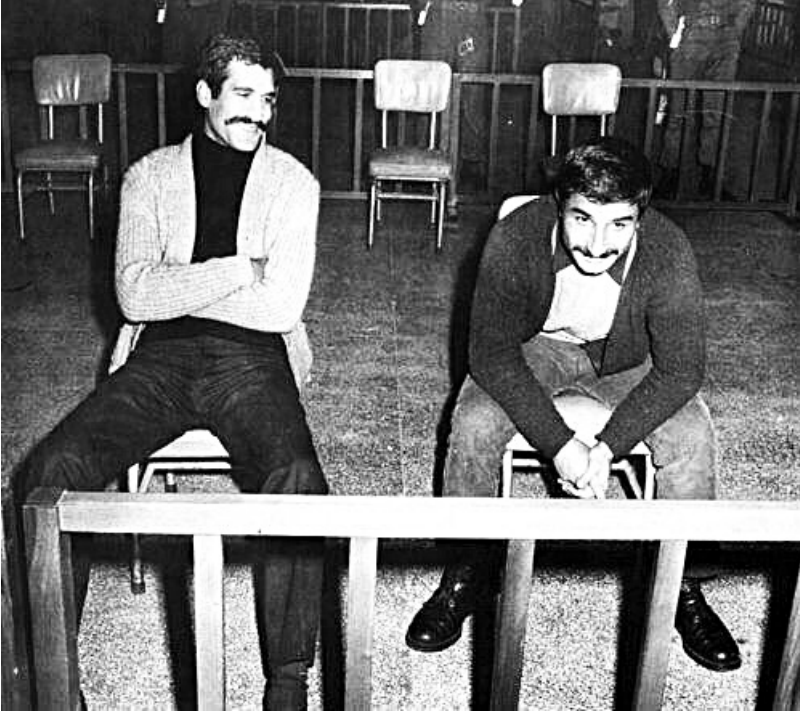
Halit Çelenk ve eşi 1948 yılında iki buçuk aylık kızları ile birlikte trenle Samsun'a avukat olarak çalışmaya giderler. Burada Şekibe Çelenk daha çok hukuk davalarına eğilirken, Halit Çelenk hukuk davalarının yanında daha çok ceza davalarında vekil olarak görev alır. Halit ve Şekibe Çelenk 1960 yılında Ankara'ya yerleşirler ve 1962 yılında Türkiye İşçi Partisi'ne üye olurlar.

1963 yılında İlerici Avukatlar Derneği'nin kurucuları ve yöneticileri arasında bulunan Halit Çelenk, 1965 yılında Devrimci Avukatlar Derneği'nin kuruluş ve yönetiminde de görev almıştır.

1968 yılında Türk Hukuk Kurumu Yönetim Kurulu üyeliğine seçilen ve Prof. Muammer Aksoy'un Başkanı olduğu kurumun İkinci Baş-

---

¹ Askeri Mahkemeler Anayasa da yapılan değişiklik sonrası 6671 sayılı Yasa ile kaldırılmıştır. Askeri Mahkemelerin kaldırılmasına ilişkin yasa 21.01.2017 günü Resmi Gazete'nin 29976 sayılı nüshasında yayınlanmıştır.

Deniz ve Yusuf mahkeme salonunda duruşmayı bekliyorlar

kanlığını yapan Halit Çelenk, 22 yıl süreyle bu görevde kaldı. 1975 yılında birçok arkadaşı ile birlikte Çağdaş Hukukçular Derneğini kurmuş, aylık olarak yayınlanan “Çağımızda Hukuk ve Toplum” isimli bir dergi çıkartmıştır. Çelenk, ayrıca Anadolu’da avukat bulamayan ya da ekonomik olarak avukat görevlendirme olanağı olmayan işçilere, gençlere hukuki yardım sağlamak üzere dört kitapçık yayınlamıştır.

12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde toplumsal ve siyasal nitelikli birçok davada yargılanan sanıkların savunmanı olarak bulunmuştur.

Deniz Gezmiş ve arkadaşları davası sürerken Halit Çelenk ve on savunman arkadaşı hakkında, mahkemeye verdikleri yazılı ortak savunmada geçen “önyargı” sözcüğü nedeniyle askeri savcıya hakaret sayıyla kamu davası açılır. Avukatlar sıkıyönetim askeri mahkeme-

si tarafından üçer ay hapis cezasıyla cezalandırılırlar. Dava dosyası, Yargıtay aşamasındayken çıkarılan 1974 yılı Af yasasıyla hapis cezası ortadan kaldırılır. Yine Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının davaları sürerken, cezaevinde Deniz Gezmiş ile görüşme yapan Avukat Halit Çelenk hakkında “Ağır Cezalık Suçu Övme” suçundan soruşturma açılır. Ankara sıkıyönetim komutanı tarafından tutuklanması istenir. Sıkıyönetim savcısının yaptığı soruşturma aşamasında, yaptığı savunmalar doğrultusunda hakkında takipsizlik kararı verilir.

1984 yılında Aziz Nesin’in öncülüğünü yaptığı “Aydınlar Dilekçesinin” yazmanlar kurulunda görev yapmıştır. Bu dilekçeyi Kenan Evren’e götüren grupta yer aldı. Bu dilekçeden ötürü Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde bir grup imza sahibiyile birlikte hakkında kamu davası açıldı. Bu dava da beraatla sonuçlandı.

1986 yılında yüzlerce arkadaşı ile bir araya gelerek İnsan Hakları Derneği’nin kuruluş çalışmalarını yaptı. Dernek kurulduktan sonra derneğin Onur Kurulu Başkanlığı’na seçildi. Ayrıca İnsan Hakları Vakfı’nın kurucuları arasında yer aldı.

Türkiye Barolar Birliği yaptığı bir toplantıda aldığı karar ile ona bir onurluk vermiştir; onurlukta şunlar yazılıdır:

“Mesleğimize kırk yılın üzerinde emek veren üstadımız Avukat Halit Çelenk’e Türk avukatlarının şükranlarını sunar.”

Av. Halit Çelenk’in, savunman olarak girdiği yargılamaları da içeren ve konusu hukuk olan birçok yapıtı bulunmaktadır.

Halit Çelenk’in yapıtları;

1. Hukuk yazıları, TÖB-DER Yayınları 1974.
2. 141-142 üzerine, Anka Yayınları 1976.
3. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Niçin Kaldırılmalıdır, ÇHD Yayınları 1977.
4. Hazırlık soruşturması aşamasında Samsun Hakkı, ÇHD Yayınları 1977.
5. Toplantılar ve Yürüyüşler, HHD Yayınları, 1977.

6. Bildiri Yayınlama, ÇHD Yayınları, 1977.
7. İdam Gecesi Anıları, Ülke Yayınları, Tekin Yay. 1978-1996.
8. Hukuksuz Demokrasi, Çağdaş Yayınları, 1988.
9. Hukuk, Süreç Yayınları, 1985.
10. 12 Eylül ve Hukuk, Onur Yayınları 1988.
11. Umut Hangi Dağın Ardında, Çağdaş Yayınları 1993.
12. TÖB-DER Davası, Eğit-Der Yayınları 1990.

Yargılama süreci

Yargılama duruşması, Ankara 1. Numaralı Askeri Mahkemesinde 16 Temmuz 1971 günü başlar.

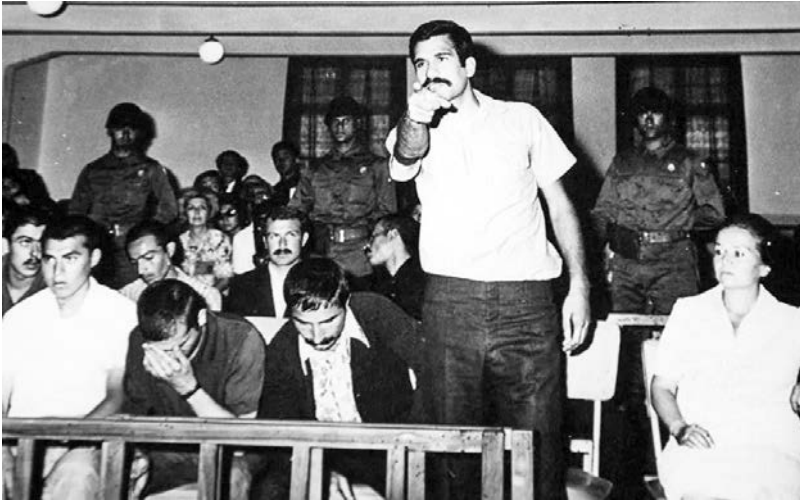
Sıkıyönetim Askeri Mahkeme yargıçları yer değiştirmeleri, atanmaları, görevden alınmaları, yükselmeleri ve tüm özlük hakları işlemleri yürütme organı tarafından takip edilen mahkemelerdir. Sıkıyönetim mahkemeleri yargıçlarının davalarda görevlendirmeleri, hukukun temel prensiplerinden “Doğal Yargıç” ilkesine de aykırı olarak yapılmaktadır. Sıkıyönetim askeri savcılığı tarafından sanıklar hakkında dava açılmasından sonra sanıkların hangi mahkemede yargılanacaklarına karar verilmektedir.

Askeri yargı hâkimlerinin özlük haklarını 1963 yılında çıkan 357 sayılı Askeri Hâkimler Kanunu düzenlemiştir. Yasa uyarınca askeri yargıçlar idari ve mesleki hiyerarşi içerisinde oldukları. Tüm askeri yargıçlar mahkemenin kurulduğu askeri birliğin komutanının emrindedir. 357 sayılı Askeri Hâkimler Kanunu'nun 12. Maddesi uyarınca askeri hakimlerin 1. derece sicil amirleri askeri mahkemenin bağlı bulunduğu birlik komutanıdır.

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılanmalarında benzer olay yaşanmıştır. Sanıkların hangi mahkemede yargılanacaklarına, sıkıyönetim askeri savcılığı tarafından dava açıldıktan sonra karar verilmiştir. Sıkıyönetim komutanlığı askeri savcılık tarafından açılan davada 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin yargılama yapmasına karar verir. Yargılama devam ederken Deniz Gezmiş ve arkadaşla-

rının savunma hakları kısıtlanmıştır. Avukatlarının hazırladıkları savunmaları müvekkilleri olan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ve arkadaşları inceleyememiştir. Cezaevinde hazırlanan savunmaları avukatlar müvekkillerine okuyamamışlardır. Gezmiş, İnan ve Aslan'ın hazırladıkları savunmaları önce sıkıyönetim adli müşavirliğince incelenmiştir. Bu durum savunmanın dokunulmazlığını ihlal ettiği gibi zaman açısından avukatlar ile ortak bir savunma yapmalarına olanak tanımamıştır.

Avukatlarının 136 sayfayı bulan savunmaları, onları hukuk tarihine geçecek bir olayla karşılaştırmıştır. Avukatların uzun savunmalarında savcılığın tutumunu ortaya koymak amacıyla geçen “önyargı” sözü, askeri savcıya hakaret sayılmış, savunma görevini yapan avukatlar hakkında Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde kamu davası açılmıştır. Avukatlar hakkında Sıkıyönetim Mahkeme savcısına hakaret suçlaması ile dava devam ederken, yargılananlardan Av. Halit Çelenk'in istemi üzerine Türkiye Barolar Birliği Başkanı ceza hukuku hocalarından Av. Prof. Dr. Faruk Erem konuya ilişkin bir mütalaa vermiştir. Mütalaasında ifadenin suç olmadığını belirtmiş ve yazılı görüşünü şu şekilde bitirmiştir:

Deniz Gezmiş mahkeme heyeti ile tartışıyor

“Savunma Hakkı Anayasadan gelen temel haklardandır. Bir hakkın kullanılmasının bazı kanıtlarla suç sayılması, özellikle yaptıkları hizmetin ‘Kamu Hizmeti’ olduğu Avukatlık Kanununun birinci maddesinde zikredilen avukatlar açısından bu hakkın kullanılmasında kuşku yaratabilir ve bundan adalet zarar görür. Av. Dr. Faruk Erem 7.6.1972”

Hukuk tarihinde müvekkilli adına yaptıkları savunmada, sanıkları suçlayan iddia makamına önyargılı dedikleri için yargılanan ve mahkûm olan sanık vekiline ancak açık faşizmin hakim olduğu yönetim dönemlerinde rastlanılmaktadır.

Ankara 3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde yapılan yargılama neticesi avukatlar adı geçen mahkemenin 1972/45 esas ve 1972/119 karar sayılı hükmü ile üçer ay hapis ve beşer yüz lira ağır para cezasına mahkûm edilirler. Bu cezaları ertelenmez. Sıkıyönetim Mahkemesi gerekçeli kararında Av. Dr. Faruk Erem’i verdiği mütalaa nedeniyle “Eyyamcılık ve Oportünistlikle” suçlar.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın yargılandığı Ankara 1. Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde yargılama devam ederken, Türkiye Barolar Birliği’nin Kurucu Başkanı ve Ceza Hukuku Hocası Prof. Dr. Faruk Erem’in davada TCK 146.ncı maddesinin uygulanmasının mümkün olmadığına ilişkin yazılı görüşü de nazara alınmaz.

Sanıklar ve avukatlarının yargılama boyunca yaptıkları savunmaları 300 sayfayı bulmuştur. 300 Sayfalık savunmanın 136 sayfası sanık avukatlarına aittir.

Sanıklar ve avukatları savunmalarında; Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini açıklayarak, siyasal iktidarın; temsil ettiği sınıfların çıkarlarına aykırı gördüğü Anayasayı nasıl rafa kaldırdığını, reformları nasıl bir kenara ittiğini ve giderek Anayasayı nasıl ihlal ettiğini açıklar. Gerçek suçluların bu iktidarın başında bulunanlar olduğunu kanıtları ile ortaya koymaya çalışırlar.

Deniz Gezmiş mahkemede yaptığı savunma ile tarihe önemli bir not düşer. Gezmiş savunmasında;

“Bu iddianamede 3 suç unsuru ileri sürülüyor. 1. Varlığımızı Türkiye'nin bağımsızlığına armağan etmiş olmak. 2. Kanuni ve legal bir örgütün üyesi olmak. 3. Marksist-Leninist düzen kurmak istemek.

Ayrıca iddianamede Türkiye halkının birtakım etnik gruplardan teşekkül ettiği iddialarını bizim ortaya attığımız ithamı mevcuttur. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi kararında ve Misak-ı Milli'de şu vardır;

Misak-ı Milli sınırları içinde iki kardeş kavim, Türk ve Kürt kavmi yaşamaktadır. Birinci T.B.M.M kararı böyledir. Bölücülük olarak kabul edildiği takdirde, Birinci TBMM'yi ve Mustafa Kemal'i de bölücü olarak kabul etmek gerekir. Bu iki kardeş unsur, Birinci Kurtuluş Savaşını müştereken başarmışlardır. Güney cephesinde omuz omuza savaşmışlardır. Bu ikisine birden biz ‘Türkiye halkı’ diyoruz ve bu iki kardeş unsur, ikinci bağımsızlık savaşını da müştereken başaracaklardır.

Asıl bölücüler, bu gerçeği kabul etmeyenlerdir. Ayrıca memleketin huzurunu bizim bozduğumuz iddia ediliyor. Memleketin huzurunu kimlerin bozduğu ortadadır. Kimler 30 milyon çalmıştır?

Kimler devlet hazinesini kardeşlerine peşkeş çekmiştir? Anayasayı uygulamamıştır? Bunlar ortada iken, bilinirken, bunlardan bahsetmeyip memleketin huzurunu bozduğumuz iddiaları değersiz ve mesnetsizdir.

Bizim kişi güvenliğini, mülkiyet hakkını, egemenlik ilkelerini, milli bütünlüğü bozmak için harekete geçtiğimiz iddiaları vardır. Kişi güvenliğini ihlal edenler kimlerdir? Bunu evvela tespit etmek gerekir. Karakollarda işkence gören, meydanlarda kurşunlanan, bakanların emri ile hapishanelere atılan bizler olduk. Buna rağmen kişi güvenliğini bozan olmakla itham ediliyoruz. Asıl kişi güvenliğini bozanlar ise serbestçe meydanlarda dolaşmaktadır.

Ayrıca milli bütünlüğe karşı çıkmakla da suçlanıyoruz. 101 tane Amerikan üssünün bulunduğu ülkede, 35 milyon metrekare vatan toprağı işgal altında iken, bizim milli bütünlüğü bozmak istemekle itham edilmemiz, gülünç olmaktadır.

Deniz Gezmiş yakalandıktan sonra sorgu için adliyede

Mustafa Kemal sağ olsaydı çok şaşırırdı.

Ben şunu iddia ediyorum ki, hareketimiz tamamen anayasal bir harekettir. Anayasanın başlangıç ilkesinde belirtilen 'ulusun zulme karşı direnme' hakkını kullandık.

Bu sebeple haklı olduğumuza inanıyorum. Türkiye'nin bağımsızlığından başka bir şey istemedim. Ve bu sebeple Amerikan emperyalizmine ve işbirlikçilerine karşı mücadele verdik.

Varlığımızı hiçbir karşılık beklemeden Türkiye halklarına armağan ettik.

Bu sebeple ölümden korkmuyor, çekinmiyoruz. Onu ancak işbirlikçiler düşünsün. Ve ancak onlar, kendi canlarının telaşına düşsün.

Ve ben, 24 yaşımıdayken kendimi Türkiye'nin bağımsızlığına armağan etmekten onur duyuyorum. Bağımsızlık düşüncesini mezara kadar götüreceğiz."

Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi iki ay yirmi üç günlük bir süre sonunda, 9.10.1971 günü, Türk Ceza Yasası 146/1

maddesi uyarınca davada yargılanan on sekiz kişinin “ölüm cezası ile tecziyelerine, tahfife mahal olmadığına” karar verir. Ölüm cezasına karar verilenler; Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Mehmet Nakipoğlu, Osman Arkıç, Semih Orcan, Recep Sakın, Ercan Öztürk, Mete Ertekin, Mustafa Yalçınar, Mehmet Asal, Metin Yıldırım Türk, Metin Güngörmüş, Mustafa Çubuk, Hacı Tonak, Cengiz Baltacı, Atilla Keskin, Ahmet Erdoğan’dır.

18 sanığın idamına karar veren Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığını hukukçu olmayan Tuğgeneral Ali Elverdi² yapmıştır. Diğer üyeler Hâkim Albay Ahmet Tetik ve Hâkim Yarbay Mehmet Turhan’dır.

Askeri Yargıtay 2. Ceza Dairesi 10.01.1972 gün ve 1971/ 457- 972 esas ve 1972/1 sayılı kararı ile sanıklardan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan’la ilgili olarak çoğunluk kararıyla;

“Sanıklar vekillerince dermeyeran olunan bilcümle temyiz sebeplerinin reddi ile sanıklar hakkındaki verilen hükmün onanmasına” karar verir.

Karara Hakim Tuğgeneral Kemal Gökçen ile, Hakim Albay Nahit Saçlıoğlu, Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin kararını onayan Askeri Yargıtay 2. Ceza Dairesi kararına karşı oy kullanırlar ve muhalefet şerhi düşerler.

Hâkim Tuğgeneral Kemal Gökçen ile Hakim Albay Nahit Saçlıoğlu’nun muhalefet şerhinde;

“Davada gerçek adalete yaklaşmak için takdiri hafifletici sebepler olarak şu hususlar da kanaatimizce nazara alınabilir ve alınmalıdır.

---

² Ali Elverdi, 1924 yılında, Mustafakemalpaşa, Bursa’da doğdu. Lise eğitimi sonrası 1944 yılında Harp Okulundan mezun oldu. Harp Akademisi’nden mezun olmasının ardından Tuğgeneral rütbesine yükselen Ali Elverdi, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nda görevlendirildi. Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanı olarak görev alan Elverdi, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan’ın idam kararlarını veren mahkemenin başkanıydı. Ali Elverdi, büyük tepki gören bu idamı, 1977 yılında yazdığı Bu Vatanı Kastedenler adlı kitapta savundu. 1974 yılında Tuğgeneral rütbesi ile ordudan emekli olan Ali Elverdi, 1975 yılında, Adalet Partisi’nden Bursa Milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisine girdi. MS ve Alzheimer hastalıklarından dolayı uzun süre hasta olan Ali Elverdi, 17 Nisan 2010 tarihinde, yemek borusuna kaçan bir cisim sebebiyle boğularak hayatını kaybetti.

1- Sanıkların çok genç ve büyük çoğunluğunun üniversite öğrencisi olması:

Sanıklar, his, heyecan ve enerjilerinin en çok istismara müsait bulunduğu bir yaşadılar. Üstelik iktidar da, bunları istismar edecekleri, memleket yönetiminde sayısız kötü örnekler vererek istismarcıların işini kolaylaştırmıştır. Bu sanıklar memleketin dört köşesinden üniversitelere anadan doğma anarşist veya sosyalist militan olarak gelmemişlerdir. Yüksek tahsile geldikleri zaman memleketi yönetmekten sorumlu olanlar onları her yönü ile başıboş, sahipsiz ve idealsiz bırakmış, meçhul ellerde bu boşluktan faydalanarak onları bugünkü akıbetlerine sürüklemişlerdir. Nerde o meçhul eller, nerde o bunları başıboş sahipsiz ve idealsiz bırakanlar ve üstelik kötü misalleri ile bu sanıkların kafalarının çelinmesini kolaylaştıranlar? Esas büyük sorumlu bunlar, birer piyon durumundan olan ve onların tecrübelerine de sahip bu genç sanıkların hayatlarını daha ömürlerinin baharında ellerinden alıp onlara bir defacık ve müebbet hapis şeklinde olsun yaşamak şansı tanımamak mevcut ortam sebebiyle, herhalde gerçek adalete yaklaşmak değil, ondan biraz uzaklaşmak olur.

2- Sanıkların suçu daireler kurulunca ekseriyetle de olsa, TCK'nın 146. Maddesine uygun görülmüştür. Yargıtay üyesi Dr. Jur. A. Pulat Gözübüyük'ün (TCK Şerhi adlı eserinin 2. cildinin 107. sayfasında da) belirtildiği üzere, TCK'nın 146. Maddesindeki suç faileri hakkında (geri verme işlemi de cereyan edemeyecek olan) siyasi suçlardandır.

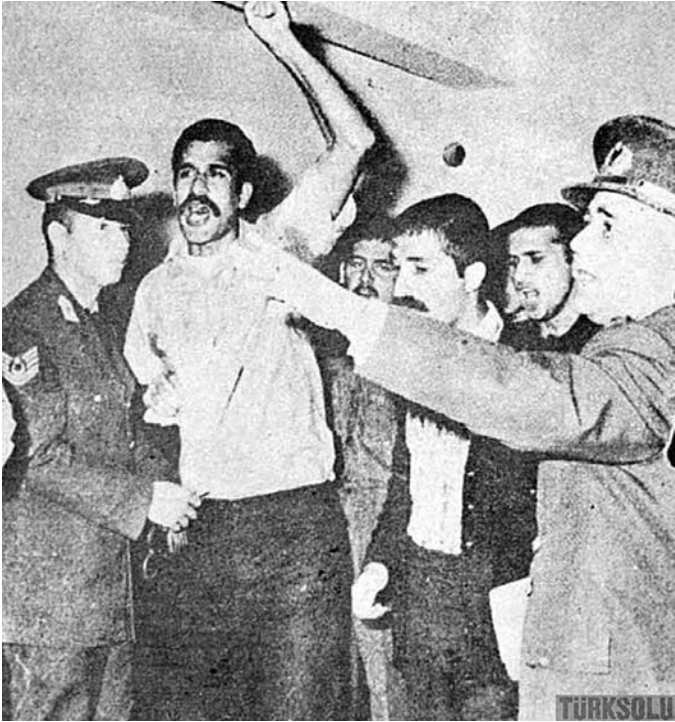
Fiillerin siyasi suç olarak kabul edilmesi ise takdiri hafifletici sebep bakımından bize göre şu üç düşünceyi ve hatta sonucu doğurabilir.

a- Çağın ulaştığı uygarlık düzeyi, bilhassa, ideolojik mahiyeti bulunan siyasi suçlardan dolayı, ölüm cezası verilmesini artık benimsememektedir. Bu husus nazara alınarak takdiri hafifletici sebebe gidebilir.

b- Adi suçlardan, yerine göre sebep ve saikler, suçun işlenme şartları ve ortamı nasıl takdiri hafifletici sebep olarak nazara alınabiliyorsa, siyasi suçlardan da siyasi ortam, bu çeşit suça tayin edilecek cezanın dozunu, hem meydana getireceği içtimai fayda, hem de siyasi fayda

bakımından tayinde mahkeme tarafından nazara alınabilir ve olaylara siyasi ortamın etkisi hafifletici sebep olarak kabul edilebilir. Böyle bir kabulü, vicdani bir denge meselesi olan adalete daha yaklaştıracı bulduğumuzdan mahkemenin, ortam hakkında hüküm vermeyi (tarihe, kamu vicdanına ve parlamentoya) bırakmasında isabet görmekteyiz. Zira sanıkların gizli cemiyet kurup eylemlere başladıkları ve sürdürdükleri tarihlerde iktidar; hukuk, idare ve siyaset açısından akıl almaz bir tutum içerisinde bulunuyordu. Bu tutum, vatanını ve milletini kişisel çıkarlarından daha çok seven ve bunun doğurabileceği sonuçları idrak eden her Türk'ün iktidara karşı çeşitli duygularla dolup taşmasına yol açıyordu. Nitekim ağırbaşlı ve sakin kimselerden meydana geldiğinde şüphe bulunmayan tüm yüksek mahkemelerimizin yaşlı-başlı hakimleri bile iktidarı protesto için yürüyüşe geç-

Deniz ve arkadaşları slogan atarak mahkemeyi terk ediyorlar

mekten kendilerini alamamıştı. Nitekim iktidarın bundan da nasibini alamadığını gören Türk Silahlı Kuvvetleri haklı olarak 211 sayılı T. Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'ndan aldığı yetkiye dayanarak verdiği 21 Mart 1971 tarihli muhtırasının 1. maddesinde (parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirmemiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır tehlike altına düşürülmüştür) demek suretiyle hükümeti, parlamentoyu suçlamış ve mevcut hükümetin yerini Atatürkçü ve reformcu bir kabinenin almasını istemek mecburiyetinde kalmıştır.

İşte sanıkların suçlarını işledikleri ortam böyle idare bir siyaset ve ruh haleti ortamındaydı. Sanıkların böyle bir ortamın etkisinde kalmadıklarını ve bu kadar çıkmalarına yol açmadığını iddia etmek herhalde çok gülünç... (sayılmalı. Ed.)

Şuna inanıyoruz ki, 1961 anayasasından sonra işbaşına gelen iktidarlar onun öngördüğü reformları yapsalardı; komünizmin panzehirlerinden sayılan sosyal adaletle sosyal güvenliği, irticain panzehiri olan çağdaş müspet bilimin egemenliğini sağlasalardı; Anayasa'nın özüne uygun bir yönetim kursalardı ve 12 Mart muhtırasında da temas edildiği gibi memleketin problemlerini çoğaltan değil her bakımdan çözebilecek güçte bir parlamento vücuda getirmek için milletin en yetenekli evlatlarının parlamentoya girmesini mümkün kılacak bir seçim sistemi, (Anayasanın 55. Maddesindeki ilkelere uygun şekilde) vücuda getirselardı, olaylar ve eylemler masum öğrenci hareketleri seviyesini ya hiç ya da bu kadar aşmazdı. Bu sözlerle. 'sanıklar mazurdular, suçsuzdular, iktidarın yetersizliği onları haklı kılar' demiyoruz. Sadece ve özellikle siyasi suçlarda adalet dengesini sağlamak bakımından da siyasi ortamında sanıklar için hafifletici sebep olarak nazara alınmasını mümkün gördüğümüzü ifade etmek istiyoruz. Bu düşüncemize karşılık olarak sanıkların sadece kanunların değil anayasanın da müsaade etmedikleri bir tutumun içine girdikleri ileri sürülebilirse de buna karşı düşüncemiz şudur ki; esasen sanıkların fiilleri nihai hedef olarak, anayasanın cevaz vermediği bir ideoloji ve

eylem tarzından hareketle rejimi ve anayasayı değil de, anayasaya sadık kalınarak, sırf anayasaya aykırı tutumu sebebiyle siyasi iktidarı alsaydı, bize göre, böyle bir siyasi ortam için de haklarında sadece takdiri hafifletici sebebin değil, anayasanın önsözüne ve ilkelerine dayanılarak tahrikin de varsayılması mümkün görülebilirdi...

c- Siyasi suç davalarının bu özelliği de, adli suçların davalarında hakim; adalete yaklaşmak için ceza dozunu ayarlarken nasıl adalet duygusunun çerçevelediği bir içtimai fayda mülahazasını ön planda tutmak durumunda ise, siyasi suç davalarında da, içtimai fayda ile birlikte siyasi faydayı da aynı çerçevenin içine sokmak durumundadır.

Siyasi davaya bakan hakim, tayin edeceği ceza miktarının meydana getireceği siyasi fayda veya mahzurun takdirini, başka yer ve organlara bırakmadan, suçun meydana geldiği bütün şartları enine-boyuna ve derinliğine tartarak önce kendisi yapacaktır. Her hükümde gaye gerçek adalete yaklaşmak olduğuna göre, siyasi suçlara tayin edilecek cezada da bu yapılmadan gerçek adalete yaklaşılmaz. Bu itibarla işlenen siyasi suçun kanundaki cezası ölüm dahi olsa, şayet mahkeme sanığın idamında içtimai fayda ile birlikte siyasi fayda da göremiyorsa, başka sebep aramaksızın ve durumun takdirini başka yer ve organlara bırakmaksızın sırf bu sebebe dayanarak hükmettiği ölüm cezasını TCK'nın 59. Maddesini uygulamak suretiyle müebbet hapse çevrilebilir. Hakim buna hem yetkilidir hem de kendisini hukuk ve vicdanı açısından görevli sayabilir.

Yasama organının takdirine gelince; esasen onun gerekli gördüğü zaman rahatça kullanabileceği affa kadar giden geniş bir yetkisi vardır. Bu itibarla mahkemenin bizzat kullanabileceği yetkiyi bu organa bırakmasına lüzum da yoktur.

Yukarıda açıklanan görüş ve sebeplerle daireler kurulu kararına, suç vasfı ve TCK'nın 59. Maddesinin uygulanmasında tek sebebe dayanılmasının yetersizliği yönlerinden muhalifiz.

Üye Hak. Tuğg. Kemal GÖKÇEN

Üye Hak. Alb. Nahit SAÇLIOĞLU”

Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi çağdaş hukuk anlayışı açısından doğal yargıç ve yargıcın bağımsız olma niteliklerini taşıyan bir mahkeme olmayıp, yürütme organı tarafından oluşturulan bir kurul biçimindedir. Bu kurulların yargıç güvenceleri bulunmayıp yürütme tarafından her an görevden alınmaları söz konusudur.

Savunmanlar, yargılamanın başlarında mahkemeye verdikleri gerekçeli ve ayrıntılı dilekçe ile bu hususları açıklayarak konunun Anayasa Mahkemesine götürülmesini istemişlerdir. Bu itirazlar Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından yetersiz gerekçeler ile reddedilir.

Avukatlar savunmalarında, müvekkilleri her ne kadar Türk Ceza Yasası 146. maddesine muhalefet suçlaması ile yargılanıyor olmalarına karşın, bu madde unsurlarının yargılamaya gerekçe olan olayda bulunmadığını belirtirler. Nitekim davanın Yargıtay aşamasında Hakim Albay Nahit Saçlıoğlu ile Hakim Tuğgeneral Kemal Gökçen Askeri Yargıtay'ın onama kararına karşı oy kullanmışlardır. Askeri Yargıtay'ın her iki yargıcı karşı oy gerekçelerinde, sanıklar hakkında TCK 146. maddenin değil, 158. maddenin uygulanması gerektiğini belirtirler. TCK 158. maddenin o tarihteki uygulanabileceği ceza beş yıldan on yıla kadar ağır hapis cezasıdır.

Çarpıcı olan başkaca bir husus ise, avukatların Türk Ceza Yasası'nın hafifletici maddeleri olarak gerekçelerini de belirterek uygulanmasını istediği 51.³ ve 59.⁴ maddelerinin Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından reddedilmesidir. Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi sanıklar hakkında uygulanması istenilen hafifletici nedenlerin değerlendirmesini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bırakır. Yaşanan bu olay, dünyada örneğine az rastlanan bir olaydır. Mahkeme, yetkisinde bulunan bir yasanın uygulanma ve takdir yetkisini yasama organına bırakmıştır.

³ TCK Madde 51 - Bir kimse haksız bir tahrikin husule getirdiği gazap veya şedit bir elemin tesiri altında bir suç işler ve bu suç ağırlatılmış müebbet ağır hapis cezasını müstelzim bulunursa müebbet ağır hapis cezasına ve müebbet ağır hapis cezasını müstelzim bulunursa yirmi dört sene ağır hapis cezasına mahkum olur. Sair hallerde işlenen suçun cezasının dörtte biri indirilir. Tahrik ağır ve şiddetli olursa ağırlatılmış müebbet ağır hapis cezası yerine yirmi dört sene ve müebbet ağır hapis cezası yerine on beş seneden aşığı olmamak üzere ağır hapis cezası verilir. Sair cezaların yarısından üçte ikisine kadarı indirilir.

⁴ TCK Madde 59 - Kanuni tahfif sebeplerinden ayrı olarak mahkemece her ne zaman fail lehine cezayı hafifletecek takdiri sebepler kabul edilirse ağırlatılmış müebbet ağır hapis cezası yerine müebbet ağır hapis ve müebbet ağır hapis yerine 30 sene ağır hapis cezası hükümlenir. Diğer cezalar altıda birden fazla olmamak üzere indirilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan oylamaya 450 milletvekilinden 323'ü katılır. Katılanların 273'ü kabul, 48'i ret, 2'si çekimser oy kullanır. Çeşitli siyasi partilerden 118 üye oylamaya katılmaz.

İdam cezasına kabul oyu veren milletvekilleri

ADANA: Cevdet Akçalı, Fazıl Güleç, M. Salahattin Kılıç, Melih Kemal Küçüktepepınar, Ali Cavit Oral, Emir H. Postacı, Kemal Satır, Ahmet Topaloğlu, Turgut Topaloğlu, Alpaslan Türkeş, Hüsamettin Uslu.

ADİYAMAN: M. Zeki Adıyaman, Ali Avni Turanlı. AFYONKARAHİSAR: Hasan Dinçer, Hamdi Hamamcıoğlu, Ali İhsan Ulubahşi, Kazım Uysal. AMASYA: Yavuz Acar, Salih Aygün.

ANKARA: Orhan Alp, Oğuz Aygün, Musa Kazım Coşkun, Orhan Eren, İ. Sıtkı Hatipoğlu, Mustafa Maden, H. Turgut Toker, Aydın Yalçın, Ferhat Nuri Yıldırım, Şerafettin Yıldırım, Mustafa Kemal Yılmaz.

ANTALYA: Hasan Akçalıoğlu, İhsan Ataöv, Süleyman Çiloğlu, Ömer Eken, Rafet Eker, Hasan Ali Gülcan.

ARTVİN: Mustafa Rona.

AYDIN: Nahit Menteşe, İsmet Sezgin, Fikret Turhangil.

BALIKESİR: İbrahim Aytaç, Cihat Bilgehan, M. Şükrü Çavdaroğlu, Kemal Erdem, Ahmet İhsan Kırımlı, M. Nurettin Sandıkçıoğlu, Osman Tarı.

BİLECİK: Şadi Binay. BİNGÖL: Mehmet Sıddık Aydar, Mehmet Bilgin.

BOLU: Nihat Bayramoğlu, Halil İbrahim Cop, Ahmet Çakmak, M. Şükrü Kıyıköğlu.

BURDUR: A. Mukadder Çiloğlu, Mehmet Özbey. BURSA: Cemal Külahlı, Barlas Küntay, Ertuğrul Mat, Kasım Önadım, Mustafa Tayyar, Mehmet Turgut, Ahmet Türkel.

ÇANAKKALE: E. Kemal Bağcıoğlu, Zekiye Gülsen, Mesut Hulki Önür, Refet Sezgin.

EDİRNE: İlhami Ertem.

ELAZIĞ: Samet Güldoğan, Hayrettin Hanağası.

ERZİNCAN: Hüsamettin Atabeyli.

ERZURUM: Sabahattin Aras, Turhan Bilgin, Rasim Cinisli, Rıfki Danişman, Naci Gacıroğlu, Cevat Önder.

ESKİŞEHİR: Mehmet İsmet Angı, Şevket Asbuzoğlu, Orhan Oğuz, Seyfi Öztürk, M. Şemsettin Sönmez.

GAZİANTEP: Ali İhsan Göğüş, İ. Hüseyin Inceoğlu, Mehmet Kılıç, Erdem Ocak, Mehmet Lütfi Söylemez.

GİRESUN: Mustafa Kemal Çilesiz, Nizamettin Erkmek, Hidayet İpek, Abdullah İzmen, İ. Kayhan Naiboğlu, E. Emin Turgutalp.

GÜMÜŞHANE: Necati Alp, Mustafa Kahraman, Nurettin Özdemir, Ekrem Saatçi.

HATAY: Halil Akgöl, Talat Köseoğlu, Hüsnü Özkan, Ali Yılmaz.

ISPARTA: Ali İhsan Balım, Süleyman Demirel, Yusuf Uysal.

İÇEL: Mazhar Arıkan, Kadir Çetin, Cavit Okyavuz, Turhan Özgüner.

İSTANBUL: İbrahim Abak, İsmail Arar, Sadettin Bilgiç, Ferruh Bozbeyleli, İlhan Egemen Darendelioğlu, Tekin Erer, Nuri Eroğan, Orhan Cemal Fersoy, Hasan Güngör, Mustafa Fevzi Güngör, A. Şeref Laç, Osman Özer, Akgün Silivri, İsmail Hakkı Tekinel, Naime İkbâl Tokgöz, A. Turgut Topaloğlu, Hasan Türkay, Mehmet Yardımcı.

İZMİR: Şevket Adalan, Mustafa Akan, Şükrü Akkan, Muzaffer Fazlı Arınç, Burhanettin Asutay, Münir Daldal, Ali Nailli Erdem, İhsan Gürşan, Nihad Kürşad, Akın Özdemir, Orhan Demir Sorguç. KARS: Latif Aküzüm, İsmail Hakkı Alaca, Mustafa Doğan, Kemal Kaya, Ve-yis Koçulu, Osman Yeltekin.

KASTAMONU: Orhan Deniz, Sabri Keskin, Mustafa Toçular, Hasan Tosyalı.

KAYSERİ: M. Şevket Doğan, Turhan Feyzioğlu, Hayrettin Nakiboğlu, Vedat Ali Özkan, Enver Turgut, Mehmet Türkmenoğlu.

KIRKLARELİ: Mehmet Atagün, Feyzullah Çarıkçı, Hasan Korkut.

KIRŞEHİR: Cevat Eroğlu, Mustafa Kemal Güneş.

KOCELİ: Cevat Ademoğlu, Vehbi Engiz, Sabri Yahşi.

KONYA: İrfan Baran, Bahri Dağdaş, Mustafa Kubilay İmer, İhsan Kabadayı, Necati Kalaycıoğlu, Etem Kılıçoğlu, Baha Müdderrisoğlu, Tahsin Yılmaz Öztuna, Faruk Sükan, Vefa Tanır.

KÜTAHYA: Ahmet Fuat Azmioğlu, Ali Erbek, Mesut Erez, İlhan Aksoy.

MALATYA: Ahmet Karaaslan, İsmail Hakkı Şengüler.

MANİSA: Ertuğrul Akça, Mustafa Orhan Daut, C. Selçuk Gümüşpala, Hilmi Okçu, Vehbi Sınmaz, Kamil Şahinoğlu, Önal Şakar.

MARAŞ: Atilla İmamoğlu, Veysi Kadıoğlu, M. Zekeriya Kürşad.

MARDİN: Esat Kemal Aybar, Abdülkadir Kermooğlu, Abdülkadir Özmen, Abdürrahim Türk.

MUĞLA: Adnan Akarca, Mualla Akarca, Ahmet Buldanlı, İzzet Oktay.

MUŞ: Nimet Ağaoğlu, Kasım Emre.

NEVŞEHİR: Hüsammettin Başer, Esat Kıratlıoğlu.

NİĞDE: M. Naci Çerezci, H. Avni Kavurmacıoğlu, M. Nuri Domanoğlu, Haydar Özalp.

ORDU: Ata Bodur, Cengiz Ekinci, Hamdi Mağden, Kemal Şensoy.

RİZE: Erol Akçal, Hasan Basri Albayrak, Salih Zeki Köseoğlu.

SAKARYA: Nuri Bayar, Yaşar Bir, Güngör Hun, M. Vedat Önsal.

SAMSUN: Talat Asal, Mustafa Boyar, Doğan Kitaplı, Nafiz Yavuz Kurt, Hüseyin Özalp, Bahattin Uzunoğlu, İsmet Yalçınar.

SİİRT: Zeki Çeliker, Mehmet Nebi Oktay.

SİNOP: Hilmi Biçer.

SİVAS: Enver Akova, Kadir Eroğan, Tefvik Koraltan, Yusuf Ziya Önder.

TEKİRDAĞ: Orhan Öztrak.

TOKAT: Hüseyin Abbas, İsmet Hilmi Balcı, Osman Hacıbaloglu, Mehmet Kazova, Reşit Önder, Yusuf Ulusol

TRABZON: Ahmet İhsan Birincioğlu, Necati Çakıroğlu, Ekrem Dikmen, Selahattin Güven, Cevat Küçük, Ali Rıza Uzuner.

URFA: Mehmet Aksoy, Necmettin Cevheri, Mehmet Ali Göklü, Bahri Karakeçili.

UŞAK: Orhan Dengiz, M. Fahri Uğrasızoğlu.

VAN: Mehmet Emin Erdinç, Kinyas Kartal, Fuat Türkoğlu, Mehmet Salih Yıldız.

YOZGAT: İsmet Kapısız, Turgut Nizamoğlu, Neşet Tanrıdağ.

ZONGULDAK: Fuat Ak, Ahmet Nihat Akın, Ahmet Güner, S. Tekin Müftüoğlu, Kevni Nedimoğlu.

İdam cezasına ret oyu veren milletvekilleri

NİĞDE: Mevlüt Ocakçioğlu. ORDU: Ferda Güley. SAKARYA: B. Turgut Boztepe, Hayrettin Uysal. SAMSUN: Yaşar Akal. SİİRT: Adil Yaşa. TEKİRDAĞ: Yılmaz Alpaslan. TUNCELİ: Hüseyin Yenipınar. UŞAK: Adil Turan. ZONGULDAK: Bülent Ecevit, Kemal Okyay. KAYSERİ: Tufan Doğan Aşargil, Mehmet Yüceler. KIRKLARELİ: Beyti Arda. KONYA: Mustafa Üstündağ. MALATYA: Hakkı Gökçe, İsmet İnönü. MANİSA: Muammer Ertem, Mustafa Ok. MARAŞ: Mehmet Özdal. MUĞLA: Ali Döğerli. MUŞ: Nermin Neftçi. EDİRNE: Cevat Sayın. ELAZIĞ: Mehmet Aytuğ. ERZİNCAN: Hasan Çentinkaya. ERZURUM : Selçuk Erverdi. İÇEL: Celal Kargılı. İSTANBUL: Mehmet Ali Aybar, Hüseyin Dolun, Necdet Uğur, Reşit Ülker, Lebit Yurdoğlu. İZMİR: Şeref Bakşık, M. Hulusi Çakır. KARS: Kemal Güven. ADIYAMAN: Kemal Kırıkoğlu, Yusuf Ziya Yılmaz. ANKARA: Kemal Ataman, İbrahim Cüceloğlu, A. Sakıp Hiçerimez, Osman Soğukpınar, Yusuf Ziya Yağcı. ARTVİN: Abdullah Naci Budak. BİTLİS: Kenan Mümtaz Akışık. BOLU: Kemal Demir. BURDUR: Nadi Yavuzkan. BURSA: Nail Atlı. ÇANKIRI: Nuri Çelik Yazıcıoğlu.

İdam cezasına çekimser oy veren milletvekilleri

ERZURUM: Gıyasettin Karaca. SAMSUN: Nihat Kale.

Oylamaya katılmayan milletvekilleri

ADANA: Ali Rıza Güllüoğlu, Şevket Yılmaz. AFYONKARAHİSAR: Mehmet Rıza Çerçel, Şevki Güler, Süleyman Mutlu. AĞRI: Abdülkerim Beyazıt, Nevzat Güngör, Kasım Küfrevi, AMASYA: Vehbi Meşhur, Kazım Ulusoy. ANKARA: Hüseyin Balan, Orhan Birgit, Sinan Bosna, Osman Bölükbaşı, Şinasi Özdenoğlu, Emin Paksüt, Suna Tural, Cengizhan Yorulmaz. ANTALYA: Ömer Buyrukçu. ARTVİN: Sabit Osman Avcı. AYDIN: Kemal Ziya Öztürk, Mehmet Çelik, M. Kemal Yılmaz. BALIKESİR: Salih Zeki Altınbaş, Mehmet Niyazi Güreler, Mevlüt Yılmaz. BİLECİK: Mehmet Ergül. BİTLİS: Abidin İnan Gaydalı. BURSA: Sadrettin Çanga, İbrahim Öktem. ÇANAKKALE: Mustafa Çalikoğlu. ÇANKIRI: Hazım Dağlı, Arif Tosyalıoğlu. ÇORUM: Cahit Angın, Ali Naki Ulusoy. DENİZLİ: İlhan Açıkalın, Fuat Avcı, Hüdayi Oral. EDİRNE: Yeli Gülkan. ELAZIĞ: Ali Rıza Septioğlu. ERZİNCAN: Sadık Perinçek, Naci Yıldırım. ERZURUM: Fetullah Taşkesenlioğlu. ESKİŞEHİR: B. Sıtkı Karacaşehir. GAZİANTEP: Şinasi Çolakoğlu, Muhittin Sayın. HATAY: Abdullah Cilli, M. Sait Reşa. ISPARTA: Hüsametdin Akmumcu. İÇEL: Hilmi Türkmen, Çetin Yılmaz. İSTANBUL: Eşref Derinçay, İbrahim Elmali, Bahir Ersoy, Orhan Eyüboğlu, Orhan Kabibay, Rıza Kuas, Sezai Orkunt, Haydar Özdemir, M. Kazım Özeke, İlhami Sancar. İZMİR: Coşkun Karagözoğlu, Talat Orhon, Şinasi Osm, Kemal Önder, Ali Naki Üner. KARS: Turgut Artaç. KASTAMONU: Muzaffer Akdoğanlı, Mehmet Seydibeylioğlu. KIRŞEHİR: Mustafa Aksoy. KONYA: Necmettin Erbakan, Sezai Ergun, Sadi Koçaş, Orhan Okay, Özer Ölçmen. KÜTAHYA: Mehmet Ersoy, Kemal Kacar. MALATYA: Mustafa Kaftan. MANİSA: Yeli Bakırlı, Süleyman Çağlar. MARAŞ: M. Nejat Çuhadar, İbrahim Öztürk. MARDİN: Şevki Altındağ, Seyfi Güneşan. ORDU: Memduh Ekşi, Ata Topalolu, Orhan Vural. RİZE: Sami Kumbasar. SAMSUN: Kamran Evliyaoğlu, İlyas Kılıç. SİİRT: Selahattin Oran. SİNOP: Hilmi İşgüzar, Mustafa Kaptan, Tefik Fikret Övet. SİVAS: Vahit Bozatl, Hüseyin Çınar, Ahmet Durakoğlu, Ekrem Kangal, M. Kemal Palaoglu, Mustafa Ti-

misî. TEKİRDAĞ: Nedim Karahalil, Mustafa Sabri Sözeri. TOKAT: İsmail Hakkı Birler. TRABZON: Mehmet Aslantürk Mehmet Ali Oksal, Ahmet Şener. TUNCELİ: Kenan Aral. URFA: Necati Aksoy, Vehbi Melik. YOZGAT: İsmail Hakkı Akdoğan, Abdullah Baştürk, Celal Ahmet Sungur. ZONGULDAK: Hüseyin Baytürk, Fevzi Fırat, Cahit Karakaş.

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın babaları, Cemil Gezmiş, Hıdır İnan ve Beşir Aslan verilen idam cezalarının infazını önleyebilmek ümidiyle Cumhuriyet Senatosu üyelerine birer mektup yazarlar:

“Sayın Senato Üyesi

Üç gencin ölüm cezaları anayasamızın son merci olarak tespit ettiği ve bir teminat unsuru olarak kabul ettiği yüce Senatomuza sunulmuş bulunmaktadır. Siyasi görüşünüz hangi istikamette olursa olsun, 24 yaşında hayata yeni başlamış üç insanın ölümüne ‘Evet’ demeden önce bir iç muhasebesi yapacağınızı ve özellikle bir baba olduğunuzu düşüneceğinizi ümit etmekteyiz”

24 Şubat 1972 Cuma günü dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam cezalarını onaylar. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan karar 25 Mart 1972 Cumartesi günü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğü girer. Cumhurbaşkanı'nın cezaları onaylamasından sonra ilginç bir gelişme yaşanmıştır. Av. Halit Çelenk ve arkadaşları Anayasa Mahkemesine başvurarak idam cezalarının infazlarının ertelenmesi talebinde bulunurlar.

Anayasa Mahkemesi; “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam cezalarının infazlarının, davanın incelenmesi nedeniyle bekletilmesine” karar verir. Ankara I Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi ise aynı günlerde; “İnfazların geciktirilmeden infazı” kararı verir.

Ankara I Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin kararı, bir yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesinin “bekleme” kararından üstün gelmektedir.

-Evet.

-Ankara Savcısı Fazıl Bey sizi bekliyor.

-Geliyorum.

İnfazda bulunmak üzere çağrıldığımı hemen anlıyorum. Şekibe ile bir an, “beklenen son geldi” der gibi bakıyoruz...

... Yapılan itirazlara, yasal başvurmalara ve itirazların henüz karara bağlanmamış olmasına rağmen, içimde kuşkulular var. Günlerdir, gecenin geç saatlerine kadar giysilerim üzerimde evimde bekliyorum. Görevliler kapıya geldikleri zaman beni hazır buluyorlar. Eşimin uzattığı Bellergal⁵ yutuyor ve şişesini cebime koyuyorum. Hemen çıkıyoruz.

Ankara’da gece sokağa çıkma yasağı var. Sokaklar bomboş ve sessiz. Kapının önünde siyah, 06 AA 748 plaka sayılı resmi bir araba duruyor. Nemli gecenin sessizliğini yırtarak Beşevler, Emniyet Sarayı yolu ile Ankara Merkez Cezaevine doğru yol alıyoruz. Emniyet Sarayı’na izleyen kavşağı geçerek geçmez yolun iki tarafında yaklaşık olarak onar adım aralıklarla tomsonlu askerler bekliyor.

Beş yıldan beri gözlerimin önünden gitmeyen, Ankara Merkez Cezaevinin küçük avlusundaki karakavak ve leylak ağaçları, bu gece 23-24 yaşlarında üç devrimcinin; Yusuf Aslan, Hüseyin İnan ve Deniz Gezmiş’in idamını seyredecekler.

Evet, üç genç adam, gözlerini kırpmadan, korku nedir bilmeden, yürekli adımlarla ölümü selamlayacaklar, idam sehпасı altında söylevler vererek, inançlarını ve davalarını savunacaklar ve hayatlarını verecekler.

Resmi arabadaki görevli elinde telsiz, 404! 404! Neredesiniz? Sözlere yineleyerek anonslar veriyor ve kentin öteki yörelerindeki emniyet görevlileri ile ilişki kurmaya çalışıyor. Kısa bir süre önce, 13 Mart’ta Mamak Askeri Cezaevinde yaptığımız görüşmede bu yürekli ölüm yolcularının bana söyledikleri sözler belleğimde canlanıyor:

---

⁵ Bellergal; O tarihlerde reçetesiz olarak satılan bir tür teskin edici ilaçtır.

29-10-2003
Ankara

Sevgili Adil bey,

Mektubunda umutlugun ve
mektup, da hatırla tayım:

Begniş davasından önce Kimi As.
mahkemeler (örneğin ist. Seferiye ile
Rangı Gırcın'ın davası ma hakimisi oldu
ğu Sıkışın, As. mahkemesinde, bu
eylenler 146.maddeye göre, ayne
uyruğ eylemlerini de ni terele 146
m.n.uyruğ ların m.ve reddedilmiş te)

Budurum karşısında Askeriyeye
tay başvurularının birçoğuna üzerine
Genel Kur. baş kanlığı, Sıkışın'ın ko-
matürük larına (bunlar da As. savcıla-
ra) bir genelge ile 146. maddeni n
uyruğ ların sını, istemiş ve idam
kavası ruğ larını m.7 te. zani karar-
talimatla verilmiş te. Buna ilişkin
yayı ve belgeler idamgücü Am. lar
ki tabiri de (13.16. sınıklar) 7-12.
May f. larla larla. Bunlar b.ö-
lümek le nebilir.

Selam ve selgiler,
H. Çelenk

Av. Halit Çelenk'in Av. Adil Giray Çelik'e yazdığı mektup

“... Mesele hukuk ve yasa meselesi değildir. Mesele tamamen siyasi bir meseledir. İnfazlar yapılacaktır. Bizler ölüme hiç korkmadan, en küçük bir endişe duymadan, seve seve gidiyoruz.”

Yusuf Aslan infazına birkaç dakika kala avukatlarına olan duygularını şöyle ifade ediyor.

“Bu saatte bizim için sizler de yoruldunuz. Bizim için çok çalıştınız. Hepsi için teşekkür ederiz...”

İdam cezası ile yargılanan müvekkillerini kurtaramamanın verdiği çaresizlik ile kıvranan avukatlara bundan anlamlı bir teşekkür olmaz...

6 Mayıs 1972 saat 01.25 ile 03.25, arasında hiçbiri henüz otuz yaşına gelmemiş Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan Ankara Merkez Cezaevi'nde idam edilir.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, idamın infaz edileceği bildirildiğinde, son arzularının kendilerine sorulması üzerine babasına ve akrabalarına aşağıdaki mektupları yazmışlardır:

“Baba;

Mektup elinize geçmiş olduğu zaman aranızdan ayrılmış bulunuyorum. Ben ne kadar üzülmenin dersem yine de üzüleceğinizi biliyorum. Fakat bu durumu metanetle karşılamamı istiyorum, insanlar doğar, büyür, yaşar ölümler, önemli olan çok yaşamak değil, yaşadığı süre içinde fazla şeyler yapabilmektir. Bu nedenle ben erken gitmeyi normal karşılıyorum. Ve kaldı ki benden evvel giden arkadaşlarım hiçbir zaman ölüm karşısında tereddüt etmemişlerdir. Benim de düşmeyeceğimden şüphen olmasın, oğlun, ölüm karşısında aciz ve çaresiz kalmış değildir, o bu yola bilerek girdi ve sonunda da bu olduğunu biliyordu. Seninle düşüncelerimiz ayrı ama beni anlayacağını tahmin ediyorum. Sadece senin değil, Türkiye’de yaşayan Kürt ve Türk halklarının da anlayacağına inanıyorum. Cenazem için avukatlarıma gerekli talimatı verdim. Ayrıca savcıya da bildireceğim. Ankarada 1969’da ölen arkadaşım Taylan Özgür’ün yanına gömülmek istiyorum. Onun için cenazemi İstanbul’a götürmeye kalkışma, annemi teselli etmek sana düşüyor, kitaplarımı küçük kardeşime bırakıyorum. Kendisine özellikle tembih et. Onun bilim adamı olmasını istiyorum, bilimle uğraşsın ve unutmasın ki bilimle uğraşmak da bir yerde insanlığa hizmettir, son anda yaptıklarından en ufak bir pişmanlık duymadığımı belirtir seni, annemi, abimi, kardeşimi devrimciliğimin olanca ateşi ile kucaklarım.

Oğlun Deniz Gezmiş”

“Sevgili Babacığım;

Bu mektubu aldığın zaman ebediyen bu dünyadan göç etmiş olacağım. Ne kadar sarsılacağını tahmin ediyorum. Bir buçuk seneden beri benim yüzümden nasıl üzüntü içinde olduğunuz malum. Bu son olayı da metanetle karşılamanızı sadece dileyebiliyorum.

Babacığım, bu olayda da annemin ve Yücel’in senin tesellilerine ve desteklerine ihtiyaçları çok. Bunun için ne kadar metin olursan, hem senin sağlığın için hem de onlar için o kadar iyi olur. Elbette ki, yıllarca emek verip yetiştirdiğin bir oğulun, bir günde öldürülmesi kolay göğüslenecek bir olay değildir. Fakat siz benim ne için kimlere karşı mücadele verdiğimi biliyorsunuz. Ben bu açıdan rahat ve vicdan huzuru içinde gidiyorum. Sizlerin de bu bakımdan rahat ve huzur içinde olduğunuzu ve olacağınızı biliyorum.

Kitabın yazarı Av. Adil Giray Çelik, Deniz Gezmiş'in mezarı başında (6 Mayıs 2017)

Babacığım, annemin ve Yücel'in senin desteklerine muhtaç olduklarını yukarıda söylemiştim. Onları rahat ettirmek için bütün gücünü kullanacağından zaten eminim. Babacığım, burada şunu ilave edeceğim ki, Yücel'in hastalığından kendimi sorumlu hissediyorum. Yücel için her şeyinizi ortaya koyacağınız konusunda da kuşkum yok. Ablamlar için söyleyeceğim; fazla üzülmeyinler, olayın sarsıntılarını geçtikten sonra normal hayatlarına devam ettirsinler. Mehtap'a ne diyeyim... Benim için her zaman bol bol öpün.

Babacığım, cezaevinde kalan arkadaşları ara sıra yoklarsan, hallerini hatırlarımı sorarsan çok memnun olurum. Her birisi oğlun sayılır. Dışarıda bizler için uğraşan dostlarımı ve dostlarını unutmayacağını biliyorum.

Mektubum burada biterken sizi, anemi, Yücel'i, ablamı, Aziz abiyi, Mehtap'ı hasretle kucaklarım, babacığım... Sağlıcakla kalın. Hoşça kalın.

T. Yusuf Arslan”

“Babama, Anneme; Kardeşlerime ve Yakın Akrabalarıma; Söyleyecek fazla söz bulamıyorum.

Bir insanın sonunda karşılaşacağı tabii sonuç, bildiğiniz sebeplerden dolayı erken karşıma çıktı.

Üzüntünüzü ve acınızı tahmin ediyorum. İleride durumumu daha iyi anlayacağınız inancındayım.

Metin olunuz. Üzüntü ve acılarınızı unutmaya çalışınız. Bütün varlığımla hepimize kucak dolusu selamlar, sevgiler!

Yazılacak çok şey var, fakat hem mümkün değil, hem de sırası değil...

Candan selamlar...

Hüseyin İnan”

İzmirli Şair Atilla İlhan, 6 Mayıs 1972 sabahı, Karşıyakadaki evinde, radyodan öğrenir Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam edildiklerini.

Sonrasını ve duygularını şöyle aktarır;

“12 Mart sonrasının kahır günleriydi. Bir sabah radyoda duyduk ağır haberi: Deniz'lere kıymışlardı.

Karşıyakadan İzmir'e geçmek için vapura bindim.

Deniz bulanıktı; simsiyah, alçalmış bir gökyüzünün altında hırçın, çalkantılı...

Acı bir yel esintisinin ortasında aklıma düştü ilk mısra...

Vapurda sessiz bir köşe bulup yüksek sesle tekrarladım.

Vapurdan indikten sonra da rıhtım boyunca bu ilk mısraları tekrarlayarak yürüdüm.”

MAHUR BESTE

Şenlik dağıldı bir acı yel kaldı bahçede yalnız
O mahur beste çalar Müjgan'la⁶ ben ağlaşırız
Gitti dostlar şölen bitti ne eski heyecan ne hız
Yalnız kederli yalnızlığımızda sıralı sırasız
O mahur beste çalar Müjgan'la ben ağlaşırız
Bir yangın ormanından püskürmüş genç fidanlardı
Güneşten ışık yontarlardı sert adamlardı
Hoyrattı gülüşleri aydınlığı çalkalardı

Gittiler akşam olmadan ortalık karardı
Bitmez sazların özlemi daha sonra daha sonra
Sonranın bilinmezliği bir boyut katar ki onlara
Simsiyah bir teselli olur belki kalanlara
Geceler uzar hazırlık sonbahara

Atilla İlhan

---

⁶ Müjgan; Osmanlıca'ya Farsça'dan geçmiştir ve “kirpik” anlamına gelmektedir.

Ve olaydan altı gün sonra, 12 Mayıs 1972 günü genç bir demiryolu işçisi, üçer ara mezar ile yan yana yatan Yusuf Aslan, Hüseyin İnan ve Deniz Gezmiş'in mezarlarına çiçek koyarken kolluk kuvvetleri tarafından yakalanıp kanıtlarla birlikte Sıkıyönetim Mahkemesi'ne sevk edilir...

İdam gecesinin üzerinden yıllar geçtikten sonra bir gün Ören'de bir kitapçıda Erdoğan Sarak isminde genç bir şair, hemen oracıkta küçük bir kâğıda yazdığı şiiri sessizce ve sevecenlikle kitaplarını imzalamakta olan Avukat Halit Çelenk'e uzatır.

“Halit Çelenk'e

Çok şey gördü gözleriniz,
Çok şey duydu yüreğiniz,
Savaşarak, yaşayarak,
Geçti ömrünüz.
Beyaz kalpli adam.
Saçlarınız ne vakit ağardı?
O gece mi...”

34 GÜNLÜK YARGILAMA SÜRECİ VE
17 YAŞINDA İDAM EDİLEN
“GÖKÇE FİDAN”

ERDAL EREN

*Ne cinayetler vardır ki, Yasalar
tarif edemedikleri için cezasız kalır.*
İsmail Hamdi Danişment

Ankara'nın buzlu, soğuk ve hava kirliliğinin yoğun olduğu 1980 yılının Ocak ayında, Aşağı Ayrancı ve Yukarı Ayrancı semtlerinin birleştiği bölgede, Ankara Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği (YDGD) üyesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) öğrencisi Sinan Süner gece arkadaşlarıyla duvarlara siyasi düşüncelerini aktaran yazı yazarlar. Gençler duvara yazı yazarken, bunu gören dönemin Milliyetçi Hareket Partili (MHP) bakanı Cengiz Gökçek'in koruması Süleyman Ezendemir, görevli olmamasına karşın gençlerle tartışır, onlara müdahale eder. Yazı yazan grupta bulunan gençlerden Sinan Süner, Cengiz Gökçek'in koruması Süleyman Ezendemir tarafından vurulur. Çatışmaya müdahale eden polisler Sinan Süner'i yaralı olarak gözaltına alırlar. Sinan Süner iki saat karakolda ifadesi alındıktan sonra hastaneye giderken yolda kan kaybından ölür, öldürülür.

Sinan Süner'in mücadele arkadaşları, öldürme, öldürülme olayını protesto etmek için Sinan Süner'in vurulduğu yerde Ankara Aşağı Ayrancı Hoşdere Caddesinde 2 Şubat 1980 günü bir gösteri düzenler. Gösteriye yaklaşık 2000 kişi katılır. Erdal Eren de bu gösteriye katılanlar arasındadır. Gösterinin sonuna doğru kitle dağılırken silahlı bir inzibat timi ile göstericiler arasında çatışma başlar. Bu ça-

tısmada Zekeriya Önge isimli bir inzibat askeri sırtından vurularak ölür. Çevrede geniş bir operasyon düzenleyen asker ve polis ekipleri civarda yakaladıkları bütün gençleri gözaltına alır. Yakalanan genç sayısı 21'dir. Erdal Eren de silahı ile birlikte yakalananlar arasındadır. İnzibat erinin öldürülmesi olayı, zorla üzerine yıkılır. Erdal Eren emniyette akıl almaz işkencelere maruz kalır. Necdet Adalı'ya idam cezası veren mahkeme heyeti üyesi yargıç Hamdi Sevinç'in karşısına çıkartılır. Erdal Eren'in ifadesi ve tutuklama istemi sonrasını, Sorgu Yargıç Hamdi Sevinç yıllar sonra Nokta Dergisi'ne şöyle anlatır;

"...Polisten sonra ilk sorgu için bana getirdiler, işkenceden perişan haldeydi, eli bile tutmuyordu." Erdal'ın gördüğü işkence o denli etkilidir ki, huzurda hazırlanan ifadesini imzalayacak durumda dahi değildir. Hazırlanan ifadesi, eli görevliler tarafından tutularak imzalatılır.

Olay mahallinde Erdal Eren silahla yakalandığı için suçlu bulunmuş, karar verilmiş, hatta karar infaz dahi edilmiştir. 4 Şubat 1980 günü tutuklanan Erdal Eren, Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından, askeri savcının Türk Ceza Yasası 450/9 maddesi uyarınca idam istemiyle yargılanmaya başlanır. İlk duruşma olaydan 11 gün sonra 13 Şubat'ta yapılır. 13 Şubatta yapılan ilk celsede Eren avukat dahi tutamamıştır. O ilk celsede Personel Asteğmen Ömer Kılıç dinlenir. Tanık Kılıç ifadesinde;

"...tahta perdeler arkasında ve kalasların da arkasında bulunan sanığı görmemiz mümkün olmadığından diğer kaçanlar gibi kaçmasının da mümkün olduğunu" beyan etmiştir.

Öncelikle Erdal Eren idamla yargılanabilecek yaşta değildir. Dosya içindeki belgelere göre doğumu 25 Eylül 1961 olarak belirtilmektedir. Nüfus kaydı memleketi Şebinkarahisar'dan telgrafla sorulur. Telgrafta ne imza ne de tanık olabilecek bir isim vardır. Babası Ahmet Eren, Erdal'ın dünyaya geldiği tarihlerde Giresun ili Şebinkarahisar kazasının bir dağ köyünde öğretmendir. Erdal doğduğu zaman okulların eğitimde olması ve ulaşım güçlüğü nedeniyle öğretmen babanın şehre inip Erdal'ı nüfusa yazdırması mümkün olmamıştır. Şehre indiği zaman ileride okula ve askere erken gitmesi için oğlunu doğum tarihinden 6 ay önceye, 6 ay kadar büyük yazdırmıştır. Erdal Eren'in doğumu gerçekte 1962 yılının mart ayıdır. Nüfus kaydı 25 Eylül 1961 olarak yazdırılır. Bu durumda Erdal Eren olay tarihinde 18 yaşını

Bu fotoğraf gazeteci Savaş Ay tarafından Erdal'ın idamından bir önceki gün 11 Aralık 1980 günü hücre kapısı önünde çekilmiştir.

doldurmamış olup, 17 yıl 10 aylıktır. Erdal'ın babası ısrarla oğlunun nüfusa erken yazdırıldığını söylemekte, onlarca tanık göstermektedir.

Erdal Eren, Avukat Nihat Toktay'a 15 Şubat 1980 günü vekâletname çıkartır. Avukat Toktay vekâletnameyi 18 Şubat günü dosyaya ibraz eder. 2. Celse olan 20 Şubat 1980 günü, vekâletnamenin verilmişinden iki gün sonra Av. Nihat Toktay sanık vekili olarak ilk kez yargılamaya katılır.

Av. Toktay, dosyanın tam bir oldu-bitti'ye getirildiğini anlar. Toktay, kısıtlı zamanda geceler boyu dosyayı inceler. Dosyada tespit ettiği birçok eksiklikle birlikte 17 Mart 1980 günlü duruşmada mahkmeden soruşturmanın genişletilmesi (tevsi-i tahkikat) isteminde bulunur.

1. Erdal Eren'in yaşının tam teşhis edilmesi,
2. Dosyanın içinde mevcut iki tane mermi çekirdeğinin bulunması, bu mermi çekirdeklerinin birisinin üstünde kan ve nesiç (kemik) parçalarının bulunmuş olması, kurşunun canlı vücuttan çıkmış olduğunun fakat hangi canlı vücuttan çıkmış olduğunun belirtilmemiş olması nedeniyle, bu çekirdeklerin silahla beraber Adli Tıp Kurumuna gönderilip yeniden incelenmesi,
3. Olay yerinde bir keşfin yapılması,
4. Otopsi raporunda maktulün sırtında yanık izinin bulunduğu, bunun da yakın ateşe delalet ettiğini, bu konuda elbisenin getirilerek tekrar adli tıba gönderilmesi,
5. Olayda yakalanan ve olaya katıldığı iddia edilen 21 kişinin tanık olarak dinlenilmesi istenir.

Yaş tespiti ve diğer itirazlar karşısında mahkemenin tutumu

Yargıtay'ın yıllar süren yerleşmiş kararlarına göre yaş konusunda itirazlar varsa kişinin yaşını tespit etmek için kemik grafiklerinin çekilmesi, kemik grafiklerinden sonra da varsa tanık olarak anne babasının dinlenmesi gerekmektedir. Böylesi bir durumda sanığın kemik grafikleri çekilmeden karar verilmesi usule, yasaya aykırıdır. Yerleşmiş Yargıtay görüşü bu yöndedir. Sanık avukatının ısrarla kemik grafiği çektirilmesi, yaşının tespiti istemi sadece Erdal Eren'in dış

görünüşüne ve tahsil durumuna bakılarak reddedilmiştir. Mahkemenin “gerekçeli hüküm” kararında Erdal Eren’in yaşına ilişkin hiçbir açıklama yapılmamıştır. 17.03.1980 günlü duruşmada mahkemenin bu konudaki ara kararı şöyledir:

“Sanık Erdal Eren’in bu güne değin hakkında yapılan soruşturma sırasında yaşının küçüklüğüne ilişkin bir iddiası bulunmadığından ve resmen doğum tarihi 25 Eylül 1961 olarak Şebinkarahisar Nüfus Memurluğunca tel ile bildirildiğinden ve sanığın harici görünüm itibariyle Mahkeme Kurulundan yaşının küçüklüğü konusunda kuşku hâsıl olmadığından, ayrıca hazırlık soruşturmasında ifadesindeki anlatımlara göre de ilkokul, ortaokul ve lise tahsil hayatının takip ettiği kronolojik seyir itibariyle de yaşının küçüklüğünde şüphe belirlenmediğinden yine resmi durumu ortadan kaldıracak inandırıcı ve ikna edici şekilde sanığın yaşının küçüklüğü ile ilgili bir delil de öne sürülmediğinden sanık vekilinin müvekkili hakkındaki yaş durumunun tespitine ilişkin istemin keza reddine.”

Maktul Zekeriyâ’ya isabet eden çekirdek bir tanedir. Olay yerinde başka bir çekirdek daha bulunmuştur. Bulunan 2. çekirdek neyin nesidir? Av. Toktay, ısrarla deforme olmuş bu çekirdeğin üzerindeki kan ile maktul Zekeriyâ’nın kan grubunun uyup uymadığının belirlenmesini mahkmeden talep eder. Mahkeme bu talebini dikkate almaz. Bu çekirdeğin hangi tabancadan çıktığının tespit edilmesi talebi de dikkate alınmaz. Söz konusu eylemde, başka bir yaralanma ya da ölüm olmamıştır. Bu durumda deforme olan çekirdek askerin ölümüne neden olan çekirdektir ve otopsi ile çıkarılmıştır. Avukat Toktay’a göre bu kurşun Erdal’ın tabancasından çıkmış değildir. Sanık vekili bu gerçeği kanıtlamaya çalışır. Mahkeme ise Erdal Eren lehine tüm kanıtları ısrarla dikkate almamaktadır.

Bir diğer talep ise olayın gerçekleştirildiği yerde keşif yapılmasıdır. Otopsi raporunda merminin aşağıdan yukarıya bir yön izlediğinden söz edilmektedir. Sanığın bulunduğu yer ile askerin bulunduğu yere bakıldığında belirgin bir yükseklik farkı vardır. Asker yolda vurulmuştur. Arada 20 ya da 30 santimlik bir kaldırım vardır. Ondan sonra 35-40 santimetre bir bahçe duvarı ve erlerin beyan ettikleri gibi bir buçuk metre ya da bir metre yetmiş santimetre yüksekliğinde kalas

yığını vardır. Erdal Eren'in bu kalasların arkasından ateş ettiği ileri sürülmektedir. Ki o zaman hesaplandığında iki metrenin üzerinde bir yükseklik meydana gelmektedir. Ve ölen erin boyu 1.84'tür. Erdal eren, yattığı yerden yani iki metre yükseklikten ateş ettiği zaman merminin tıbben de, fiziki olarak da yukarıdan aşağıya doğru bir yön izlemesi gerekir. Otopsi raporunda ise bunun aksi iddia edilmektedir. Hatta mahkeme heyetinin kararında bu konuda "Merminin inzibat eri Zekeriya Önge'nin sağ sırt kısmından girip çapraz hafif yukarıya seyir takibiyle vücudu terk etmeksizin sol iç kısmında kaldığı tespit edilmektedir" biçiminde bir değerlendirme yapılmaktadır.

Yani gerekçeli karara göre, maktul sırtı dönükken, kurşun sağ sırttan girmiş, çapraz bir seyir takip ederek, sol meme altında kalmıştır. Mahkeme heyetinin tespitine göre maktulün sağ tarafından vurulması mümkün değildir. Çünkü sırtının sağa dönük olduğu (bir kişi ateş ederken kitleye karşı sırtını dönmesi mümkün değildir. Çünkü eğer silahlı çatışma varsa insanlar yüz yüze çatışır) kabul edilecek olursa, Erdal'ın, maktulün sol tarafında bulunması gerekir. Maktulün solunda bulunan kişinin maktulü sağdan vurması mümkün değildir, ayrıca yüksekten kurşun atıldığı zaman karşısında izleyeceği yol da yukarıdan aşağıyadır.

12 Eylül 1980 sabahı alışılmış askeri darbe manzarası

Fakat otopsi raporunda belirtildiği gibi, Zekeriya'nın sırtındaki kurşun aşağıdan yukarıya doğru bir seyir izlemiştir. Eğer olay yerinde keşif yapılmış olsa, çatışmanın seyri ve vurulma açısı açıklığa kavuşacak ve davanın seyri değişecektir. Fakat mahkeme, buna gerek duymaz, bu isteği de reddeder. Böylesi bir olayda keşif yapılmaması davanın nasıl aceleye getirildiğinin ve nasıl bir kasıt altında karara bağlandığının en büyük kanıtlarındandır.

Maktul Zekeriya'nın üzerinde, kurşunun giriş mahallinde yanık izleri ve morartılar olduğu söylenmektedir. Kurşun delik yerinin etrafında yanık halesinin bulunması, adli tıpta yakından atışın en tipik ifadesidir. Zaten adli tıp raporunda da kurşun giriş deliği etrafında bir yanık halesinden bahsedilmektedir. Oysa Erdal'ın bulunduğu yer ile maktulün bulunduğu yer arasında en az on bir metrelik bir mesafe bulunmaktadır. On bir veya on iki metreden atılan bir merminin yanık halesi meydana getirmesi mümkün değildir. Av. Toktay, bu konuda da hüküm mahkemesinden taleplerde bulunur. Eğer gerçekten yakın ateş varsa bunun bir takım bulgularla desteklenmesi gerekir. Bunun için elbiselerin getirilip üzerinde barut yanık izlerinin, is ve pas lekelerinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesinin gereğini ifade eder. Hüküm mahkemesi bu isteği de reddeder.

Zekeriya Öng'e'nin cenazesi Gülhane Askeri Tıp Fakültesindedir. Otopsi ise Numune Hastanesi'nden getirilen Oktay Çetinsoy isimli bir stajyer Doktora yaptırılır. Av. Toktay, tüm aramalarına karşın "Numune Hastanesi' beyin cerrahisinde staj yapan" böyle bir doktorun varlığını kayıtlarda tespit edemez. Gülhane Askeri Tıp Hastanesi'nde yapılan otopsi için Numune'den stajyer doktor getirilme nedeni aydınlanamaz. Yani koskoca Ankara'da otopsi yapacak bir adli tabip bulunamamıştır.

Adli Tıp Uzmanı Prof. Taliha Ayhan yıllar sonra yapılan bir televizyon programında, maktul er Zekeriya Öng'e'ye yapılan otopsi ile balistik raporlarının bilimsellikten uzak olduğunu ve otopsinin stajyer bir doktora yaptırılmasının yanlışlığını milyonlarca kişinin önünde açıklamıştır.

Tarih tekerrür etmektedir. Tarihin yargıladığı birçok davada olduğu gibi Erdal Eren davasında da mahkeme maddi olguları değerlendirmemektedir.

Olay sonrası Erdal Eren’le birlikte polis tarafından gözaltına alınan ancak dinlenmeyen 21 kişi vardır. Bu kişiler çatışmayı ve maktulün vuruşunu görmüşlerdir. Sanık Eren ve avukatı Av. Toktay ısrarla bu tanıkların dinlenmelerini mahkemeden talep eder. Sanık ve vekilinin bu istemleri mahkeme heyeti tarafından bir kez daha reddedilir. Böylesi bir durum yargılamada savunma hakkının kısıtlanması anlamına gelmektedir ve Yargıtay tarafından mutlak bozma nedenidir. Tanık olarak sadece üç, dört er dinlenir. Tanık olarak dinlenen erlerin ifadeleri birbirlerinin aynısıdır. Tanık erlerin tamamı aynı cümleleri kurmuşlardır. Av. Toktay savunmasında ısrarla; “İnsanın doğası gereği aynı cümleleri kurması olası değildir” der. Ayrıca 19 sayfalık yazılı savunma dilekçesi verir, tarihe bir not bırakıp, bir gün bu olayı yargılasın düşüncesi ile. Çırpınır, çırpınır, çırpınır...

Ve bilir ki tarih, bu davayı asırlar boyu mutlaka yargılayacaktır.

Av. Nihat Toktay yargılamanın aleyhlerine çok kötü gittiğini, ceza hukukunun temel ilkelerinin ayaklar altına alındığını görmektedir. Av. Nihat Toktay ve Erdal Eren yargılamanın sonunda Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Komutanlığı Mahkemesine “Mahkeme’nin bağımsız olmadığını, yukarıdan gelen emirlerle işlediğini” haykırır. Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi Başkanı sanık ve sanık vekilinin ifadesini aynen zapta geçer ve Sıkıyönetim Askeri Savcılığına suç duyurusunda bulunur.

Av. Nihat Toktay ve Erdal Eren hakkında suç duyurusuna gerekçe teşkil eden ifadeleri nedeniyle “Mahkemeye Hakaret”ten dava açılır. Aylarca süren yargılama neticesi Erdal Eren’in hayatta olmaması nedeniyle hakkında yargılama yapılamaz ama Av. Toktay’a “Mahkemeye hakaretten” altı ay hapis cezası verilir. Av. Toktay, hakkında verilen mahkûmiyet kararını 1982 yılında Kızılcahamam Cezaevi’nde çeker.

Avukat Nihat Toktay’ın yaşamı

1951 yılının 1 Şubat’ında Amasya’nın Gümüşhacıköy kazasında çiftçi bir ailenin 4. çocuğu olarak dünyaya gelir.

İlk ve ortaokul öğrenimini Gümüşhacıköy’de, liseyi ise Merzifon da bitirir. 1973 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden

mezun olur. Avukatlık stajını Amasya'da tamamlar ve memleketi Gümüşhacıköy'de 1974 yılında serbest avukatlığa başlar. 3 yıl Gümüşhacıköy'de çalıştıktan sonra kaydını Ankara Barosu'na nakleder. Çağdaş Hukukçular Derneği'nde uzun yıllar çalışmış, bu derneğin yönetiminde görev almıştır.

Avukat Nihat Toktay toplumsal olaylara ilişkin davalarda hukukçu, yurtsever kimliği ile dimdik durmaya devam etmektedir. Birçok önemli davada olduğu gibi Sivas Davasında da müdahil vekilleri arasında yer almıştır.

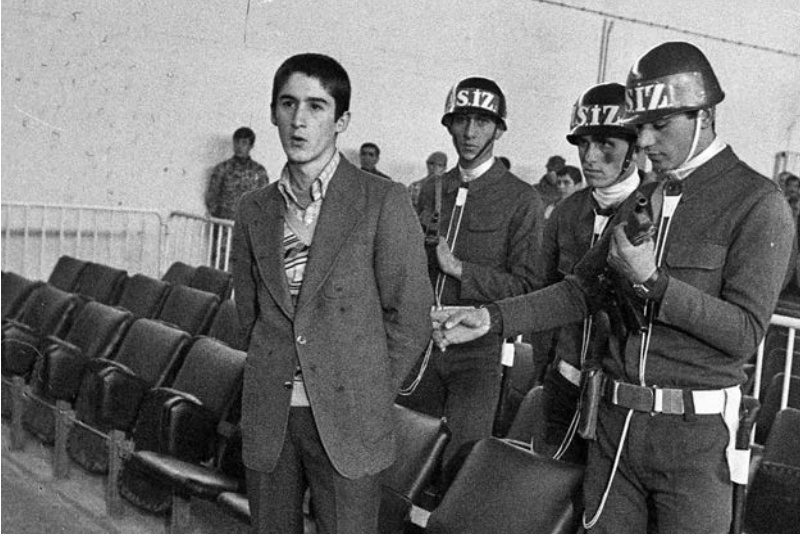
Evli ve 2 erkek çocuk babası olan Avukat Nihat Toktay halen Aydın Barosu bünyesinde serbest avukat olarak görev yapmaktadır.

13 Şubat 1980 günü başlayan yargılama 19 Mart 1980 günü tamamlanır. Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi 34 gün içerisinde tüm delilleri değerlendirmiş ve sanık Erdal Eren'in 1980/1292 esas ve 1980/83 karar sayılı hükmü, Türk Ceza Kanunu 450/9. maddesi uyarınca idamına karar vermiştir. Mahkemenin iddia makamında Hâkim Yüzbaşı Yavuz Yalçın bulunmaktadır. Mahkeme heyetinde başkan Top. Kd. Alb. Turan Fıratgil, üye Hak. Kd. Bnb. Vural Özenirler, üye Hak. Bnb. İ. Uğur Yılmaz yer almıştır. Karar günü iddia makamında Yavuz Yalçın bulunur.

Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin gerekçeli kararının "NETİCE ve HÜKÜM" bölümünde "tarihin bu davayı yargılayacağını bilirmişçesine" şöyle demekte, kendisini ve verdiği kararı savunmaktadır:

"Mahkememiz insan sevgisine ve doğal olan yaşama hakkına yer vermeyen insanların, bunun dışında bazı kutsal değerlerin savunuculuğunu da yapamayacağını keza hiçbir görüş ve düşünce içerisinde dahi insanın doğal olan yaşama hakkının elinden alınmasına izin veren ilkenin bulunmadığının bilincindedir."

Türk Ceza Kanununun 59. maddesi cezayı indirim maddesidir. Sanığı eyleminden pişmanlık duyması, suçunu ikrar etmesi, mahkemede ki iyi hali durumunda mahkemeye cezayı indirme konusunda takdir yetkisi verilmiştir. Yerleşik Yargıtay kararlarında özellikle idam cezasında mahkemenin TCK 59. maddeyi uygulamama gerekçesini mut-

Erdal Eren mahkemede

laka ayrıntısıyla belirtmesi gerekir. Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi verdiği idam kararında 59. maddeyi uygulamama gerekçesini ayrıntılarıyla yazması gerekmektedir.

Mahkeme bu maddeyi uygulamaz ve aşağıdaki kısa gerekçeyi ileri sürer:

“Sanık Erdal EREN’in gerçekleştirdiği eylem içerisindeki durumu dikkate alındığında hafifletici herhangi bir neden görülmediğinden, ayrıca sanık Erdal EREN’in olaydan pişmanlık duyduğuna ilişkin bir beyan yapmış bulunduğu savunma ile samimi bir durum olarak mahkeme kurulunda kanı meydana getirmediğinden, dolayısıyla fiil ve fail yönünden mahkeme kurulunca sanık lehine hafifletici bir sebep tespit edilmediğinden, sanık hakkında TCK’nun 59. maddesi’nin uygulanmasına ilişkin sanık vekilinin istemi kabul olunmamıştır.”

Hâlbuki mahkemenin yine gerekçeli kararının birkaç sayfa öncesinde Erdal Eren’in Sorgu ve Savunması başlığı ile ilgili bölümde aynen şöyle denmektedir:

“...Panik sonucu silah kullandığını, bundan pişman olduğunu, son soruşturma ifadesinde ise, evvelki ifadelerinin doğru olduğunu, ancak

askerlere karşı; açık bir şekilde ateş ettiğini belirtmediğini, korku ve heyecan içerisinde paniğe kapılıp rastgele ateş ettiğini.. “

Mahkeme kendi gerekçeli kararında dahi Erdal Eren'in panik nedeniyle ateş ettiğini kabul ettiğini ve pişmanlık duyduğunu belirtmiştir. Mahkeme gerekçeli hükmünde dahi çelişmektedir. Ankara I Numaralı Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi gerekçeli kararının hiçbir bölümünde Erdal Eren 'in yaşının küçüklüğüne ilişkin avukatının savunmasına değinmez. 34 günde yargılaması biten ve idam kararı ile neticelenen idam cezası kararının gerekçesinde böyle “önemsiz” bir ayrıntı atlanmıştır.

Ankara I Numaralı Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin Gerekçeli Kararı'nın Başlangıç, Netice ve Hüküm bölümü aynen alınmıştır.

(*** Olarak geçen bölümler özgün metinden okunamayan bölümlerdir.)

“T.C.

SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI ASKERİ MAHKEMESİ

ANKARA

SAYI:1980/100 ESAS: 1980/1292 KARAR: 1980/83

19.3. 1980 GEREKÇELİ HÜKÜM

Türk Milleti adına yargılama yapıp karar vermeye yetkili ve görevli Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi:

Başkan : Top. Alb. Turan FIRATGİL

ÜYE : Hak. Kd. Bnb. Vural ÖZENİRLER

ÜYE : Hak. Bnb. İ. Uğur YILMAZ

İDDİA MAKAMI : Hak. Yzb. Yavuz YALÇIN

TUTANAK KÂTİBİ : Hv. Başçvş. Cihan CÜLCÜLOĞLU

SUÇ : Adam öldürmek (Kendisinin yahut başkasının cezadan kurtulmasını temin maksadıyla) 136 sayılı kanuna muhalefet, 171 ve 1402 sayılı yasaya aykırılık

SUÇ TARİHİ : 2 Şubat 1980

SANIK : Erdal EREN, Ahmet oğlu 25.9.1961 D.lu Giresun Şebinkarahisar kazası Taş mahallesi Hane no: 132 de nüfusa kayıtlı. Ankara Dikmen Karşıyaka Sokak 74/12de oturur. Ankara Yapı Meslek Lisesi 2. sınıfta 395 No.lu öğrenci. Sabıkasız Yüklenen suçtan Özel Askeri Ceza ve Tutukevinde TUTUKLU.

MAKTUL : ZEKERİYA ÖNGE, Aziz oğlu 1959 D.lu Giresun Alucra kazası Kurukol köyünde nüf. Kayıtlı. Ankara Merkez Komutanlığı İnzibat erlerinden.

Yukarıda yüklenen suçları ve açık kimliği yazılı sanık Erdal EREN hakkında 19.3.1980 günü yapılan açık ve yüze karşı duruşmada tarafların iddia ve savunmaları öne sürülen ve elde edilen delillerin değerlendirilmesi sonunda hâsıl olan vicdani kanı ile aşağıda yazılı gerekçeli karara varıldı.

NETİCE VE HÜKÜM:

Yukarıda etraflıca izah edildiği gibi:

26 Aralık 1978 tarihinde Anayasa'nın 124 üncü maddesindeki koşulların varlığı nedeniyle ülkemizin muhtelif illerinde ilan edilmiş bulunan Sıkıyönetimin 1402 sayılı yasa gereği olarak Sıkıyönetim ilan edilen illerden biri olan ANKARA ilinde Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi kurulmuştur.

Mahkememiz çeşitli yasadışı eylem ve ideolojik görüş içerisindeki kişilere göre etiketlenen bir kuruluş olmayıp Anayasa, kanun, hukuka ve vicdani kanaatlerine göre hüküm vermekle yetkili, görevlerine de bağımsız kişilerden oluşmuş, Türk Milleti adına yargı yetkisini kullanan yargılama kuruluşudur. Türk Milleti kendisi için devlet şeklini ve niteliklerini belirleyen Anayasamızı kabul etmiş olup bunun bütünlüğü doğrultusunda ve belirlenen genel koşullarına uygun insanca yaşama, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sağlama amacına yönelik uğraş içerisinde bir toplumdur. Mahkememiz insan sevgisine ve doğal olan yaşama hakkına yer vermeyen insanların: Bunun dışında bazı kutsal değerlerin savunuculuğunu da yapamayacağını keza hiçbir görüş ve düşünce içerisinde dahi insanın doğal olan yaşama hakkının elinden alınmasına izin veren ilkenin bulunmadığının bilincindedir.

Bu durumlar içerisinde yargılamasını sürdüren Mahkememiz hakkında kendisinin yahut başkasının cezadan kurtulmasını temin maksadıyla adam öldürmek, ruhsatsız silah taşımak, 171 sayılı kanuna muhalefet ve Sıkıyönetim Komutanlığı emirlerine aykırı davranmak suçlarından dolayı kamu davası açılan sanık Erdal EREN hakkında yapılan yargılama sonunda Anayasa ve yasalarımızın gereği herhangi bir kişi veya da kuruluştan emir ve direktif almaksızın delillerin değerlendirilmesi ve oluşun vicdani kanı ile;

Türk Ulusunun asırlar boyunca varlığını, bağımsızlığını ve bütünlüğünü sağlayıp bugünlere getiren, ulusal kurtuluş savaşında çeşitli cephelerde emperyalist ordularına karşı savaşıp kesin zafer kazanan ve Cumhuriyetimizi kuran, savaş zamanı cephede, barış zamanı iç tehlikelerin baş göstermesi halinde Ülke ve Millet bütünlüğünü korumada, doğal afet günlerinde halkının acı ve yaralarının sarılmasında canını ve kanını, gücünü ve kuvvetini, feragat ve fedakârlığını esirgemeyen devlet, millet, ülkü, hürriyet, onur ve ödev gibi kutsal duygularla dopdolu olarak emir ve komuta zinciri içerisinde yer almış öz ve öz ulusunun evlatlarından oluşmuş şanlı Türk Silahlı Kuvvetlerinin içerisinde yer almış ve alacak milyonlardan biri olan Mehmetçiklerden inzibat eri Zekeriya ÖNGE'nin olay günü olan 2 Şubat 1980 günü saat 16.30 sıralarında ülkemizde ilan edilmiş bulunan Vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasanın tanıdığı Hür Demokratik düzeni temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerinin ortaya çıkması nedenlerine dayalı Sıkıyönetimin bir icraatı olarak Ankara Yukarı Ayrancı Hoşdere Caddesinde yasadışı yapılan, içerisinde 1000 dolayında kişinin bulunduğu toplantı ve gösteri yürüyüşüne Atğm. Ömer KILIÇ komutasındaki MERİÇ 21 Timinde müdahalede bulunmak üzere görev aldığı, anılan Timin olaya yasal ve insancıl biçimde müdahale edip toplantıya katılanlardan 20-30 kişilik bir grubu haklarında yasal cezai kovuşturmayaya tabi tutulmak üzere çembere alıp yakaladılar keza aynı toplantıya ruhsatsız taşıdığı silahı ile gelen sanık Erdal EREN'in kendisinin de yakalanma olasılığı belirlediğinde, gerek ****cezadan kurtulmasını temin maksadıyla taşıdığı ruhsatsız

****7,65 çaplı Çekoslovak yapısı CESKA VİZOR marka tabancasını çekip timde görevlileri hedef gözeterek 3 el ateş ettiği, anılan kurşunlardan ****arkası dönük bulunan inzibat eri Zekeriya ÖNGE'nin sırt ****hafif yukarı seyir takibi ile kalbini delip vücudu terk etmeksizin sol meme altı ve derinin iç kısmında kaldı. İnzibat eri Zekeriya ÖNGE'nin kurşunla kalbinin delinmesi sonucu aşırı kan kaybına dayalı ani ölümle şehit olduğu, böylece sanık Erdal EREN'in yüklenen suçu işlediği anlaşıldığından;

Eylemine uyan TCK' nun 450/9 maddesi gereğince; ÖLÜM CEZASI İLE CEZALANDIRILMASINA,

Sanık Erdal EREN'in ruhsatsız silah taşımak suçu da sabit görüldüğünden eylemine uyan 6136 sayılı kanunun 13. maddesi gereğince BİR YIL SÜRE HAPİS VE ÜÇBİN LİRA AĞIR PARA CEZASI İLE CEZALANDIRILMASINA,

Sıkıyönetim Askeri savcılık 1980/65 Emanet Eşya makbuzu deposunda kayıtlı sanığa ait tabanca ve eklerinin TCK' nun 36. maddesi gereğince ZORALIMINA,

Fiilde ve failde takdire dayalı hafifletici bir neden görülmediğinden TCK'nun 59. maddesinin uygulanmasına ilişkin sanık vekilinin isteminin REDDİNE, Sanığın TUTUKLULUK HALİNİN DEVAMINA

Sanık hakkında açılan 171 sayılı kanuna muhalefet ve Sıkıyönetim komutanlığı emirlerine aykırı davranmak suçlarından dolayı diğer suçları ile birlikte hükme varılmasında hukuki yarar görülmediğinden 353 sayılı kanunun 137. maddesi uyarınca bu davaların tefriki ile yeni bir esas numara üzerinden ayrı bir dava olarak görülüp hükme varılmasına,

Temyiz yolu kendiliğinden açık olmak üzere oybirliği ile karar verilmiş işbu karar iddia makamında As. Savcı Hak. Yzb. Yavuz YALÇIN, tutanakta Hv. Bşçvş. Cihan CÜLCÜOĞLU hazır oldukları halde sanık Erdal EREN'in ve vekili Av. Nihat TOKTAY'ın YÜZLERİNE KARŞI açıkça ve usulen tefhim kılınıp kanun yol ve süresi anlatıldı. 19. 3,1980

BAŞKAN Top. Alb. Turan FIRATGİL (1954-49)

O. HÂKİMİ Hak. Kd. BNB. Vural ÖZDEMİRLER (1963-2)

HAK. ÜYE Hak. Bnb. İlhami Uğur YILMAZ (1964-2)

Sanık vekili kararı üst mahkeme olan Askeri Yargıtay'da temyiz eder.

Davanın Yargıtay süreci

Erdal Eren davasının Yargıtay süreci günün koşulları da dikkate alındığında, diğer davalardan karışık geçer.

Dava Yargıtay aşamasında iken 12 Eylül 1980 askeri darbesi gerçekleşir. Yasama ve yürütme yetkileri Milli Güvenlik Konseyi'nde (MGK) birleşir. Konsey üyeleri Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren ve diğer komutanlardan oluşur.

Darbecilerin utancından mıdır bilinmez demokrasiye karşı yapılan tüm darbeler karanlıkta, sabahın ışıklarına, aydınlığa yakalanmadan başlar. 1980 yılının 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gecenin sabahında generaller yönetimi ele geçirdiğini duyurur. 12 Eylül askeri darbesi ile inanılmaz bir insan kıyımı başlar. Bu dönemde sıkıyönetim askeri mahkemelerince 517 sanığa idam cezası verilir. Askeri Yargıtay'ın onayladığı idam kararlarının sayısı 124'dür. Bunlardan, Milli Güvenlik Kurulunun onayladığı ve onay sonrası hemen infazı yapılan 50'si dışındakiler için cezalar fiilen müebbet hapse dönüştürülmüştür.

12 Eylül döneminde üniversitelerden öğrenci manzaraları

12 Eylül döneminde idam edilenler

Adı Soyadı	Tarih	Yer
Necdet Adalı(sol görüşlü)	7 Ekim 1980	Ankara
Mustafa Pehlivanoglu (sağ)	7 Ekim 1980	Ankara
Serdar Soyergin (sol görüşlü)	25 Ekim 1980	Adana
Erdal Eren (sol görüşlü)	13 Aralık 1980	Ankara
Cevdet Karakaş (sağ görüşlü)	4 Haziran 1981	Elazığ
Veysel Güney (sol görüşlü)	10 Haziran 1981	G. Antep
Ahmet Saner (sol görüşlü)	25 Haziran 1981	İstanbul
Kadir Tandoğan(sol görüşlü)	25 Haziran 1981	İstanbul
Mustafa Özenç (sol görüşlü)	20 Ağustos 1981	Adana
İsmet Şahin(sağ görüşlü)	20 Ağustos 1981	İstanbul
Seyit Konuk(sol görüşlü)	13 Mart 1982	İzmir
İbrahim Ethem Coşkun (sol görüşlü)	13 Mart 1982	İzmir
Necati Vardar (sol görüşlü)	13 Mart 1982	İzmir
Fikri Arıkan (sağ görüşlü)	27 Mart 1982	Ankara
Sabri Altay (adli suçlu)	23 Nisan 1982	A.pazarı
Cengiz Baktemur (sağ görüşlü)	30 Nisan 1982	Elazığ
Şahabettin Ovalı (adli suçlu)	12 Haziran 1982	Sinop
Ednan Kavaklı (adli suçlu)	18 Haziran 1982	Ankara
Ali Bülent Orkan (sağ görüşlü)	13 Ağustos 1982	Ankara
Veli Acar (adli suçlu)	13 Ağustos 1982	Isparta
Eşref Özcan (adli suçlu)	19 Ağustos 1982	Kayseri
Halil Fevzi Uyguntürk (adli s.)	29 Aralık 1982	Afyon
Kazım Ergun (adli suçlu)	29 Aralık 1982	Akşehir
Muzaffer Öner(adli suçlu)	29 Aralık 1982	Amasya
Âdem Özkan(adli suçlu)	13 Ocak 1983	Balıkesir

Adı Soyadı	Tarih	Yer
Hüseyin Çaylı(adli suçlu)	13 Ocak 1983	Afyon
Osman Demiroğlu (adli suçlu)	13 Ocak 1983	Isparta
Ahmet Mehmet Uluğbay (adli suçlu)	22 Ocak 1983	Akşehir
Ali Aktaş (siyasi)	23 Ocak 1983	Adana
Duran Bircan (adli suçlu)	23 Ocak 1983	Denizli
Levon Ekmekçiyan (asala)	28 Ocak 1983	Ankara
Ramazan Yukarıgöz (sol görüşlü)	29 Ocak 1983	İzmit
Ömer Yazgan(sol görüşlü)	29 Ocak 1983	İzmit
Erdoğan Yazgan (sol görüşlü)	29 Ocak 1983	İzmit
Mehmet Kambur (sol görüşlü)	29 Ocak 1983	İzmit
Ahmet Kerse (adli suçlu)	30 Ocak 1983	Gaziantep
Rıdvan Karaköse (adli suçlu)	5 Şubat 1983	Akşehir
Cavit Karaköse (adli suçlu)	5 Şubat 1983	Akşehir
Süleyman Karaköse (adli suçlu)	5 Şubat 1983	Akşehir
Fatih Laçinligil (adli suçlu)	24 Şubat 1983	Keşan
Faik Görünmez (adli suçlu)	24 Şubat 1983	Kilis
Mustafa Başaran (adli suçlu)	30 Mart 1983	Edirne
Hüseyin Üye (adli suçlu)	30 Mart 1983	Nazilli
Şener Yiğit (adli suçlu)	20 Nisan 1983	Isparta
Cafer Aksu Altıntaş (adli suçlu)	20 Nisan 1983	Ordu
Abdülaziz Kılıç (adli suçlu)	26 Mayıs 1983	Edirne
Halil Esendağ (sağ görüşlü)	5 Haziran 1983	İzmir
Selçuk Duracık (sağ görüşlü)	5 Haziran 1983	İzmir
İlyas Has (sol görüşlü)	6 Ekim 1984	İzmir
Hıdır Aslan (sol görüşlü)	24 Ekim 1984	İzmir

12 Eylül bilançosu

İzmir Barosu'nun yaptığı bir araştırmaya göre 12 Eylül döneminde:

- 650.000 kişi gözaltına alınmış ve 90 güne varan gözaltı sürelerinde ağır işkence görmüştür.
- Açılan 210.000 davada, 230.000 kişi yargılanmıştır.
- 1 Milyon 683 kişi sakıncalı oldukların gerekçesi ile fişlenmiştir.
- 14.000 kişi vatandaşlıktan çıkartılmıştır.
- 30.000 kişi siyasal sığınmacı olarak yurtdışına kaçmıştır.
- 171 kişinin işkenceden öldüğü belgeleriyle kanıtlanmıştır.
- 388.000 kişiye pasaport verilmemiştir.
- 30.000 kişi sakıncalı olduğu için işten atılmıştır.
- 23.667 derneğin faaliyeti durdurulmuştur.
- Yargılanan gazetecilere toplam 3.315 yıl 6 ay hapis cezası verilmiştir.
- 300 gazeteci saldırıya uğramış, 3 gazeteci öldürülmüş, 31 gazeteci cezaevinde yatmıştır.
- 3.854 öğretmen, 12 öğretim üyesi ve 47 yargıcın işlerine son verilmiştir.

Askeri Yargıtay süreci

Askeri Yargıtay Başsavcılığı, hüküm mahkemesi olan Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin idam kararının onanması görüşündedir. İdamın onanması konusunda görüş belirten, idam cezasının doğruluğu ve uygunluğu hususunda onlarca sayfalık görüş yazan, yerel mahkemenin eksiklerini gerekçeleri ile tamamlayan zamanın Askeri Yargıtay Başsavcısı Necmettin Alkan, yıllar sonra Erdal Eren davasını soran gazetecilere:

“Ben şu Erdal Eren davasını hiç hatırlamıyorum. Hele ayrıntıları hatırlamam hiç mümkün değil” demiştir... Tarihten silinmemecesine siciline kazınan suçluluk duygusuna karşın, bilinçaltının kendini savunma tekniği bu olsa gerektir.

El bileği röntgeni ile yaş tespiti olası iken, Erdal Eren'in erken nüfus kaydına ilişkin onlarca tanık bulunurken, mahkemenin eksik bıraktığı yaş küçüklüğüne ilişkin gerekçeyi mahkeme yerine Askeri Yargıtay kendisi yaratmış, mahkemenin kararına ortak olmuştur. Askeri Yargıtay kararın onanmasına ilişkin verilen 17.07.1980 tarihli tebliğnamede;

“Görülmektedir ki, sanık 6,5 yaşında ilkokula başlamış olsa bile, kendi ifadesi ve diğer belgeler önünde, 1961 doğumlu olarak, sınıfta kalma ve okuldan uzaklaştırılma gibi şekillerle 2.2.1980 tarihinde, iddia edildiği üzere, yaş durumu (bir vakıa halinde) tartışmaya meydan verecek bir vaziyette değildir.

Vakıa olarak durum bu olmakla beraber şüpheli hüküm mahkemesi bununla iktifa etmeyi uygun bulmamalıdır ve bulmamıştır da... Duruşma hazırlığı safhasında resmi bir telgrafla, Şebinkarahisar nüfus baş memurluğundan sanığın KÜTÜKTEKİ YAŞ KAYDINI sormuş (Dosya dizi:44), Şebinkarahisar nüfus baş memurluğu, yıldırım-ve Resmi Mühür ve İmza ve baş memurun ismini taşıyan cevabı, 13.2.1980 tarihli ve SV 38-311 -38 sayılı bir telgrafla, sanığın KÜTÜKTEKİ YAŞ KAYDININ 25.9.1961 olduğunu bildirmiştir. (Dosya dizi: 63)

Bu vaziyette sanığın, suç tarihinde (2.2.1980-25.9.1961=18 yıl 4 ay 7 günlük bir yaşa erişmiş bulunduğu anlaşılmaktadır.”

Askeri Yargıtay 3. Dairesi hüküm mahkemesinin idam kararını “yeterli delil olmadığı” gerekçesi ile bozar. Askeri Yargıtay Genel Kurulu ise, Yargıtay 3. Dairesi'nin verdiği bozma kararını bozar. Dosya yeniden Askeri Yargıtay 3. Dairesi'ne gelir. Askeri Yargıtay 3. Dairesi ilk kararında ısrar eder.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi Üyeleri Hv. Hak. Alb. H. Erkan, Hak. Alb. S. Tüzün, Hak. Alb. A. Turan, Hak. Alb. O. Kayacan, Hak. Alb. N. Argon, Hak. Alb. Ahmet Turan' dan oluşmaktadır. Askeri Yargıtay 3. Dairesi özellikle Türk Ceza Yasası 59. maddenin uygulanmasına esas olması açısından Erdal Eren'in hazırlıkta ve mahkemedeki ifadelerini ayrı ayrı irdeler. 28.10.1980 günlü gerekçeli bozma kararında Erdal Eren'in mahkeme kararına esas teşkil etmesi gereken bir ifadesine göndermede bulunur;

“Ve “SAYIN YARGIÇLAR” diye başlayıp 17.3.1980 günlü oturumda kendi el yazısı ile yazıp mahkeme kuruluna sunduğu ve dava dosyasının 86. dizisinde yer alan son savunmasında yine aynen “... BEN BU OLAY İÇERİSİNDE KASTEN BİR ERİ ÖLDÜRMEDİM. BENİM BU ŞARTLAR İÇİNDE BİR ERİ ÖLDÜRMEK SİYASİ İNANCIMA DA TERSTİR. KALDI Kİ EĞER İSTEYEREK ÖLDÜRMÜŞ OLSAYDIM BU ÖLDÜRME OLAYLARINI SÜRDÜRECEK DURUMDAYDIM. HER ŞEYDEN BELLİ OLDUĞU GİBİ SADECE PANİKTEN VE HEYECANDAN DOLAYI HAVAYA İKİ EL ATEŞ ETTİM. TABANCAMDA BEŞ MERMİ VARDI VE AYRICA YEDEK ŞARJÖR DE DOLUYDU. ASKERLERİN HEPSİ HEDEF SINIRLARIM İÇERİSİNDE OLMASINA RAĞMEN NE ÖLENİ, NE DE BAŞKASINI ÖLDÜRMEK KASTIM OLMADIĞINDAN ATEŞ ETMEDİM. “ Demek suretiyle gerek olay sırasında suçu işlediği anda daha vahim ve ağır sonuçlar doğurabilecek olanaklara sahip iken bu olanakları kullanmayıp eylemine son verdiği, gerek olaydan hemen sonra başlayıp duruşmanın son aşamasına kadar geçen süre içinde yapılan sorgu ve savunmaları sırasındaki anlatımlarıyla da bir erin ölümüne neden olduğundan ötürü duyduğu üzüntü ve pişmanlığını ortaya koyduğu görülmektedir. “

Hüküm kısmını özetle şöyle bitirmiştir:

“...Ancak sanık hakkında T.C.K’ nun 59. maddesinin uygulamasını haklı gösterecek birçok neden varken bunun uygulanmamış olmasının haksızlığa yönelik temyiz istem ve nedenlerine dayanılarak 353 sayılı yasanın 221’inci maddesi uyarınca hükmün BOZULMASINA 28.10.1980 günü üye O. KAYACAN ve N. ARGON’un karşı oyları nedeniyle oy çokluğu ile karar verildi.”

Muhalif iki üye TCK 59. maddesinin uygulanmasına yer olmadığı görüşüyle karşı oy kullanmışlardır.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi 12 Eylül darbe iktidarının en etkin döneminde bile kararında direnmekte, hukukçu kimlikleri ile ısrarla TCK 59. maddenin uygulanmasını istemektedir.

Ceza Yasası 59. maddenin uygulanması bile Erdal Eren’in idam cezasını ortadan kaldıracaktır.

Dönemin Yargıtay. 3. Daire Üyesi olan Ahmet Turan, bu ısrarın nedenlerini daha sonraki yıllarda şöyle aktarır:

“Dosyada Erdal Eren’in eri öldürdüğüne dair yeterli delil yoktu. Benim vicdani kanaatim bu delillerle idam kararı verilemeyeceğiydi. Ve arkadaşlarımı bu yönde ikna ederek kararı bozduk. Ancak başsavcılık itiraz etti, ikinci kez bozduk. En sonunda daireler kurulu idam kararını onadı. Yani sorumluluk onlara aittir. Erdal Eren’in bu suçu işlediğine dair yeterli delillerin olmadığı düşünüyorduk.”

Bozma kararı yeniden Askeri Yargıtay Genel Kuruluna gelir 20 Kasım 1980 günü toplanan Askeri Yargıtay Genel Kurulu 3. Daire’nin ısrar kararını kaldırarak Ankara I Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi’nin Erdal Eren’in idamına ilişkin kararını onar.

18 sayfadan oluşan Askeri Yargıtay Daireler Kurulu Kararı gerekçe ve karşı oy yazıları aynen şöyledir.

(*** Olarak geçen bölümler özgün metinden okunamayan bölümlerdir.)

T.C

ASKERİ YARGITAY

Esas No: 1980/111 Karar No:1980/111

DAİRELER KURULU KARARI

Milleti adına adalet dağıtan Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, Askeri Yargıtay Kanununun 6/2 maddesi gereğince:

Bşk. Hak. Tuğa. Yusuf Eryılmaz

Üye Hak. Alb. Hüsamettin Yavuzel

Üye Hak. Alb. Hikmet Tavukçuoğlu

Üye Hak. Alb. Akdemir Akmut

Üye Hak. Alb. Hakkı Erkan

Üye Hak. Alb. Keramettin Çelebi

Üye Hak. Alb. Yaşar Saraç

Üye Hak. Alb. Erdoğan Başekim

Üye Hak. Alb. Faruk Marşan

Üye Hak. Alb. Necati Akagündüz

Üye Hak. Alb. Said Danak

Üye Hak. Alb. Hasan Çelikkale

Üye Hak. Alb. Besim Doğuşlu

Üyelerden müteşekkil olarak Ankara'da Askeri Yargıtayın mahsus salonunda toplandı. Üye Hak. Alb. A. Akmut dinlendi.

DAİRELER KURULU KARARI

Sanık Erdal EREN'in, HALKIN KURTULUŞU isimli yasa dışı aşırı sol örgüt tarafından 02.02.1980 günü düzenlenen korsan mitinge, ruhsatsız tabancasını ve ayrıca içinde 7 adet mermi bulunan yedek şarjörünü de yanına alarak iştirak ettiği ve bu arada; kanunsuz olarak yapılan bu mitingi dağıtmak ve iştirak edenleri yakalamak isteyen görevli askeri inzibat timine mensup er Zekeriya ÖNGE'yi (kendisinin ve arkadaşlarının cezadan kurtulmasını temin maksadıyla öldürdüğü) hususunda herhangi bir tereddüt mevcut olmayıp, Askeri Yargıtay Başsavcılığının itirazı, yalnızca Askeri Yargıtay 3'üncü Dairesinin, TCK'nun 59. maddesine ilişkin uygulama yönünden vaki bozma kararına yönelik bulunduğundan bu husus inceleme ve karar konusu yapılmıştır:

Mahal mahkemesi, TCK'nun 59. maddesinin uygulanması taleplerini;

Sanık Erdal EREN'in, gerçekleştirdiği eylem içerisindeki durumunda herhangi bir hafifletici sebep görülmediği;

Olaydan pişmanlık duyduğuna dair beyanın, savunması muvacehesinde samimi olmadığı ve dolayısıyla, fiil ve fail yönünden mahkeme kurulunca sanık lehine hafifletici bir sebep tespit edilmediği; şeklindeki gerekçelerle ret etmiştir.

Sanık Erdal EREN'in, HALKIN KURTULUŞU isimli yasadışı örgüt tarafından düzenlenen korsan mitinge silahlanarak gitmesi ve bu

12 Eylül'de tek tip giysiyi reddeden tutukluların mahkeme protestosu

kanunsuz mitingi dağıtarak suçluları yakalamaktan ibaret görevini yapan ve kendisine durmasını ihtar eden bir ere ateş ederek onu öldürmesi şeklinde oluşan olayın vahameti açıktır.

Sanık Erdal EREN'in yasa dışı örgütün talimatına uyararak korsan mitinge iştirak ederken, yanına ruhsatsız tabancasını dolu olarak aldıktan başka, içinde 7 adet mermi bulunan yedek şarjörünü de almış olması, daha başlangıçtan beri taşıdığı kastı ifade etmektedir.

Bu itibarla, mahal mahkemesinin fiil ve fail yönünden, hafifletici sebep bulunmadığı yolundaki gerekçesi ret edilemez.

Sanık Erdal EREN ifadelerinde (Ben özellikle askerlere ateş etmek amacıyla tabancayı yanıma almamıştım) (Heyecan ve paniğe kapılarak askerlere doğru ateş ettim) (Er Zekeriya ÖNGE'nin ölümüne sebep olduğum için pişmanlık duymaktayım) dediği ve yazılı savunmasında (Benim bu şartlar içinde bir eri öldürmek siyasi inancıma da terstir. Kaldı ki, eğer isteyerek öldürmüş olsaydım bu öldürme olaylarını sürdürecektim durumdaydım) demiş olduğu görülmektedir.

Mahal mahkemesi, sanığın pişmanlık ifade eden bu beyanlarının samimi olmadığını, savunması ile çeliştiği görüşündedir.

Askeri Yargıtay 3'üncü Dairesinin bozma kararında ise, sanığın savunmasındaki sözlerin (aslında yasalara uygun olarak yapılan, fakat süratli olması nedeniyle kendisinin korku, kuşku ve endişelenmesine neden olan yargılama yöntemine ilişkin sözlerin, olaydan duyulan üzüntü ve pişmanlığın ret ve inkârı anlamına gelmediği) şeklinde bir yoruma gidilmiştir.

Başsavcılığın itiraz gerekçesinde de belirtildiği üzere, yapılan yargılama usul kanunlarına uygundur.

Uzun talikler verilerek, duruşmalar sürüncemede bırakılarak yapılan yargılama değil, savunma hakkına riayet olunarak seri şekilde yapılan yargılama usul kanunlarına uygundur.

3'üncü Dairenin son bozma kararı bu konuda:

(Aslında yasalara uygun olarak yapılan, fakat süratli olması nedeniyle kendisinin korku, kuşku ve endişelerine neden olan Yargılama Yöntemine ilişkin sözlerin...) denilmek suretiyle, uygulanan yargılamanın kanuna uygunluğu kabul edildiği halde ve sanık tarafından sarf edilen sözlerin ifade ettikleri anlam açık iken, bu sözlerin (Olaydan duyulan üzüntü ve pişmanlığın ret ve inkârı anlamına gelmediğini) kabul etmek, bir yönüyle çelişkili olacaktır.

Zira sanık, 04.01.1980 tarihli ifadesinde (eylemin yapılacağı gün tabancayı dışarıdan herhangi bir saldırıya karşı kullanmak maksadıyla ve can emniyeti için yanıma almıştım) demektedir ise de, yasa dışı bir örgüt tarafından düzenlenen yasa dışı bir korsan mitinge iştirak eden bir kimsenin karşılaştacağı engel (güvenlik kuvvetleri olduğuna göre, dolu bir tabancanın ve ayrıca 7 mermi sürülü yedek bir şarjörün (saldırıya karşı ve can emniyeti için) taşıdığını kabul etmek mantıklı değildir. Kaldı ki, sanık dava dosyasının 37. sırasında bulunan başka bir ifadesinde:

(Şahsi görüşüm ve bu güne kadar öğrendiklerimden, ülkemizde devrim yapılabilmesi, yani var olan iktidarı, işçilerin ve köylülerin katılması ile halk savaşı sonucu silahla devirmek suretiyle sosyalizm rejimini getirmektir. Ben de bu görüşü benimsiyorum ve katılıyorum) demektedir.

Duruşmanın sonunda sanık tarafından verilen yazılı savunmada ise, politik ve ideolojik temayüllerini belirten pasajlar yer almakta ve “Her türlü demokratik hakkın hâkim sınıflar ve sıkıyönetim tarafından ayaklar altına alındığı şu dönemde, biz devrimcilerin, alçakça katledilen yoldaşlara son saygı görevini, yasaları da çiğneyerek yapması meşrudur. Meşru olmayan şey, sıkıyönetimin ta kendisidir...” “En büyük terörist ve katil devlettir...” denilmektedir.

Sanığın düşüncelerini ve eyleminin gerekçesini yansıtan bu sözler karşısında, İnz. Eri Zekeriya ÖNGE'nin öldürülmesi basit bir (Korku ve paniğe kapılma sonucu) olduğunu kabul etmek mümkün olmadığı gibi, bir (Erin) öldürülmesinden üzüntü duyduğunu ifade eden pasajları da; mahal mahkemesinin kararında da işaret edildiği gibi, sanığın ideolojisinin ve davranışlarının temelinde yatan düşünce karşısında samimi kabul etmek isabetli bir yorum olamaz. Öldürülen görevlinin inzibat eri olması ile görevli bir subay veya polis memuru olması arasında esasen fark yoktur.

Sanığın daha vahim sonuçlara yol açması mümkün iken, bundan iradesi ile vazgeçmiş olduğu, başka bir ifade ile daha çok sayıda görevliyi öldürmesi imkanı olduğu halde öldürmediği de (dava dosyasındaki delillere göre) iddia ve kabul olunamaz.

Zira kendisine yapılan ihtar rağmen, İnz. Eri Zekeriya ÖNGE'ye ateş ederek onu öldüren sanığa, diğer görevli erler tarafından ateş açılmış, fakat isabet ettirilememiştir. İnzibat erlerinin komutanı olduğu anlaşılan tanık Atg'm. Ömer KILIÇ bu konuda;

(...Kalaslar arasından bir kişinin ateş ettiğini gördüm. Hemen KENDİMİZİ EMNİYETE ALDIK, bu atış neticesi İnz. Erlerinden Zekeriya ÖNGE yaralanarak yere düştü, Biz ateş edilen yer civarında TERTİBAT ALDIK ve aynı zamanda bu şahsı gözaltında bulundurduk. Havacı inzibat eri Hüseyin PİŞKEN, kalaslar arasında gizlendiği yere doğru ateş etmeye başladı. Bunun üzerine, gizlenen şahsın tabancayı attığını görünce hemen üzerine çullandık ve yakaladık.) (Sıra no.23) demekte ve tanık İnz. Eri Abdurrahman ÖZDEMİR (Sıra no.24) Hüseyin PİŞKEN (Sıra no.25) Hasan TIKMAN ve Ümmet KOÇ'un (sıra no.26) ifadelerinden de sanığın, diğer görevlilere karşı öldürme girişiminde bulunmasına esasen imkân olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu nedenlerle, sanık hakkında T.C.K'nun 59. maddesinin uygulanmaması için mahal mahkemesince gösterilen gerekçede, bir takdir zaafına düşüldüğünü ve dolayısıyla bozmayı gerektirir bir husus bulunmadığı sonucuna varılmaktadır.

Askeri Yargıtay Başsavcılığının bu konuya ilişkin İTİRAZININ KABULÜNE, Askeri Yargıtay 3'ncü Dairesinin bozma kararının KALDIRILMASINA ve sanık Erdal EREN hakkında Ankara Sıkıyönetim K.lığı Askeri Mahkemesince verilen 19.3.1980 gün ve 980/1292-83 sayılı hükmün ONANMASINA 20.11.1980 tarihinde Üye Hak. Alb. Hakkı ERKAN'ın karşı oyuyla ve Üye Hak. Alb. Erdoğan BAŞEKİM'in kısmen değişik gerekçeye dayanan görüşü saklı kalmak üzere OYÇOKLUĞUYLA karar verildi.

Başkan Hak. Tuğ A. Yeryılmaz

Üye Hak. Alb. H. Tavukçuoğlu

Üye Hv. Hak. Alb. H. Erkan (Muhalif)

Üye Hak. Alb. Y. Saraç

Üye Hak. Alb. F. Marşah

Üye Hak. Alb. S. Dabak

Üye Hak. Alb. H. Yavuzel

Üye Hak. Alb. A. Akmut

Üye Hak. Alb. K. Çelebi

Üye Hak. Alb. E. Başekim

Üye Hak. Alb. N. Akagündüz

Üye Hak. Alb. H. Çelikkale

Üye Hak. Alb. B. Doğuşlu

Değişik Gerekeç:

“CMUK'nun 307'nci ve As. M. K. ve YUK'nun 207'nci maddelerinde belirtildiği gibi temyiz ancak; “hükmün kanuna muhalif olması” sebebine müstenit olur. T.C.K'nun 59. maddesi “ ....fail lehine cezayı hafifletecek takdiri sebeplerin kabulünü...” hükmü veren mahkemenin mutlak takdirine bırakmıştır. Bu takdir yetkisini kullanan hakime bir ölçü verilmediği gibi nelerin, hangi hallerin takdiri tahfif

sebebi sayılacağı hususu da kanunen belirtilmediğinden TCK'nun 59. maddesinin mahkemece gösterilen sebeplerle uygulanması veya uygulanmaması kanuna muhalefet teşkil edemeyeceğinden Mahkeme Hükmünün TCK'nun 59. maddesinin uygulanmaması nedeni ile temyiz edilemeyeceği görüşümdedir.”

Üye Hak. Albay

E. Başekim

KARŞI OY YAZISI

“Ceza Hukukunun cayılmaz kurallarından biri olan fiile ve faile en uygun olan cezanın saptanmasında, fiile ve faile bağlı olan bazı hususlar hafifletici neden olarak kabul edilip, T.C.K.'nun 59. maddesinin uygulandığı bilinen bir keyfiyettir.

Gerek askeri gerekse genel yargıda, suçun samimi olarak itirafı, suçtan pişmanlık duyma gibi ve buna benzer haller, T.C.K.'nun 59. maddesinin uygulanmasında gerekçe olarak kabul edildiği de bir gerçektir.

Daire kararında etraflıca açıklandığı ve dosya içindeki ifade zabıtlarına ayrı ayrı işaret edildiği üzere, soruşturmanın başından sonuna kadar sanık, “paniğe kapılarak” ateş ettiğini ve olaydan “pişmanlık” duyduğunu tekrarlamıştır. Nitekim gerekçeli kararın 3'ncü sayfasında aynen “... Bu gösteriye katılmak üzere gittiğini, giderken bir sene kadar önce Şebinkarahisar'dan satın aldığı CESKA marka tabancayı da herhangi bir saldırıya karşı yanına aldığını ve İNZİBATLARIN KENDİSİNİ VE ARKADAŞLARINI YAKALAYACAKLARINI ANLAYINCA PANİĞE KAPILARAK İNZİBAT ERLERİNE DOĞRU ATEŞ ETTİĞİNİ ve DAHA SONRA KALABALIĞIN ARASINA GİDEREK SAKLANDIĞINI, TABANCAyı KALASLARIN ARKASINA ATTİĞİNİ SAMİMİ OLARAK İFADE ETMİŞ....” şeklindeki bir ifade sanığın, suçunu samimi olarak ikrar ettiği mahkemece de kabul edilmiştir.

Bu kabule karşın, 59. maddenin uygulanmasına ilişkin talep ise gerekçeli kararın 6. sayfasında aynen “Sanık Erdal EREN'in gerçekleştirdiği eylem, içerisindeki durumu dikkate alındığında hafifletici

ci herhangi bir neden görülmediğinden, AYRICA SANIK ERDAL EREN'İN OLAYDAN PİŞMANLIK DUYDUĞUNA İLİŞKİN BİR BEYANI YAPMIŞ BULUNDUĞU SAVUNMA İLE SAMİMİ BİR DURUM OLARAK MAHKEME KURULUNDA KANI MEYDANA GETİRMEDİĞİNDEN...” biçimindeki bir gerekçe ve biraz evvelki kabule ters düşen bir düşünce ile reddedilmiştir.

Bu gerekçeden şöyle bir anlam çıkmaktadır: sanığın duruşma sonunda yapmış olduğu savunmasından mahkeme, daha evvelki ifadelerin samimi olmadığı kanaatine varmıştır. Şu halde, şayet sanık böyle bir savunma yapmamış olsaydı, samimi ikrarına ve olaydan pişmanlık duyduğuna dayalı olarak hakkında T.C.K'nun 59. maddesini uygulayacaktı.

Bu itibarla sanığın son savunmasındaki beyanlarının, daha evvelki ifadelerinde samimi olmadığı kanısını doğurmaya elverişli olup olmadığı; başka bir anlatımla mahkemenin bu kanaatinin makul, mantıklı, inandırıcı bulunup, bulunmadığının tartışılması gerekecektir.

Söz konusu edilen ve dosyanın 86. dizisinde bulunan yazılı savunmada; bazı hususların soruşturulmasına ilişkin taleplerini kabul edilmemesinden kaynaklanan endişe ve korku altında sanığın, mahkeme heyetine taarruz ettiği bir gerçektir. Ancak T.C.K'nun 486. maddesindeki savunma dokunulmazlığı hükmü karşısında, suç sayılıp sayılmayacağı tartışma konusu yapılabilecek olan bu tarz bir savunmanın, eski beyanların samimi olmadığı kanaatini doğurmaya elverişli olmadığı en ufak bir duraksamaya yer olmayacak kadar açık seçiktir.

Sanık savunmasında dahi;”... Benim bu şartlar içinde bir eri öldürmek siyasi inancıma da terstir. Kaldı ki eğer isteyerek öldürmüş olsaydım, bu öldürme olaylarını sürdürmek durumundaydım. Her şeyden belli olduğu gibi sadece panikten ve heyecandan dolayı havaya iki el ateş ettim. Tabancamda beş mermi vardı ve ayrıca yedek şarjörde dolu idi. Askerlerin hepsi benim hedef sınırlarım içerisinde olmasına rağmen, ne öleni, ne de başkasını öldürme kastım olmadığından ateş etmedim. Kaldı ki o panik içinde askerler de bol miktarda mermi sıktılar...” demek suretiyle eski beyanlarını tekrarlamıştır. Sanığın kaçamaz bir

durumda ve inzibat erlerinin de ateş ettiği bir sırada ateş etmesi, bu itibarla olayın oluşu bu beyanında samimi olduğunu göstermektedir.

Yukarıda açıklanan nedenlerle sanığın son savunması, daha evvelki sorgularındaki, “paniğe kapıldığına” ve “sonuçtan pişmanlık” duyduğuna ilişkin beyanlarının samimi olmadığına bir karine teşkil etmeyeceği kanısı ile buna dayalı olan sanık hakkında T.C.K.’nun 59. maddesinin uygulanmaması gerektiği düşüncesine katılmadığımdan çoğunluk kararına karşıyım.

Üye Hv. Hâkim Albay

Hakkı Erkan

Gazeteciler Erzurum’daki bir tatbikat sırasında Erdal Eren’in idamı konusunu Orgeneral Kenan Evren’e sorarlar. Kenan Evren duraksamaksızın gazetecilerin sorduğu soruyu; “Asmayalım da besleyelim mi?” diye yanıtlar.¹

Erdal Eren hakkında verilen Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi’nin kararı sonunda yönetimi askeri darbe ile ele geçiren Kenan Evren ve arkadaşlarının önüne gelir. İdam cezalarının ulusal iradeyi temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde oylanması gerekmektedir. Ancak ulusal iradeyi Kenan Evren ile birlikte beş askeri general temsil etmektedir. Kenan Evren, Erdal Eren’in idam cezasının değerlendirilmesine ilişkin Yasa Maddesini kendilerini ulusal irade yerine koyan generallerin oylarına sunar.

İdam cezasının yasalaşması sanki senaryosu acemice hazırlanmış ucuz bir tiyatro gibidir.

Adalet komisyonu üyeleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde sanki kanun yapıyormuş gibi raporlarını hazırlarlar. Ekinde komisyon raporu olan yasa taslağı Başbakan Bülent Ulusu imzası ile 9 Aralık 1980 tarih 301-12558 sayılı yazı ile Milli Güvenlik kuruluna “sunulur”.

¹ Kenan Evren’in damadı Erkan Gürvit, 4 Aralık 2012 günü 4NİK Programında gazeteci Cüneyt Özdemir’e “Asmayalım da besleyelim mi?” sözü ile ilgili olarak şu değerlendirmede bulunur; “Evren, mitingde gaza getirildi o yüzden söyledi. Miting günü yine birileri öldürülmüş. Orada bulunan bir vatandaş da ‘Paşam yine adam öldürülüyor as bunları’ demiş. Evren de, ‘Doğru söylüyorsun asmayalım da besleyelim mi?’ demiş. Daha sonra görüşmemizde Evren, ‘O sözü söylediğim için çok pişmanım’ dedi” açıklaması yapmıştı.

T.C

9 Aralık 1980 Başbakanlık

Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü Sayı: 301-12558

Konu: İdam Cezasına Hükümlü Erdal Eren

MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ BAŞKANLIĞINA

Kendisinin yahut başkasının cezadan kurtulmasını temin maksadıyla kasten adam öldürmek, 6136 sayılı Kanuna muhalefet, 171 ve 1402 sayılı kanunlara aykırılık suçlarından, Ankara 1 Numaralı Askeri Mahkemesinden verilen ölüm cezası, Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 20 Kasım 1980 gün ve 1980/111 Esas, 1980/111 Karar sayılı ilamları ile onanarak kesinleşen; Ahmet oğlu, 25.9.1961 doğumlu, Giresun nüfusuna kayıtlı Erdal Eren hakkında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının 5 Aralık 1980 günlü 1980/485 sayılı yazısının bir örneği ve soruşturma dosyası ekte sunulmuştur.

Gereğini emirlerine arz ederim.

Başbakan

Bülent Ulusu

Ve tutanaklara geçen görüşme, beş kişiden oluşan yasa koyucunun “ağır ve vakur” davranışları ile başlar.

“Erdal Eren Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun

MADDE 1.-Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 20 Kasım 1980 tarih ve 1980/111 Esas, 1980/111 Karar sayılı ilamıyla kesinleşen, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin, 19.3.1980 tarih, 1980/1292 Esas, 1980/83 Karar sayılı hükmü ile Türk Ceza Kanununun 450/9 maddesi uyarınca ölüm cezasına mahkûm edilmiş bulunan, sicilli nüfusta Giresun İli, Şebinkarahisar Taş Mahallesi Hane 182, Cilt 4/B, Sayfa 10’da kayıtlı Ahmet oğlu Berire Şadan’dan olma 25.9.1961 Şebinkarahisar doğumlu Erdal Eren hakkındaki ölüm cezası yerine getirilir.

MADDE 2.-Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3.-Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.”

Erdal Eren hakkındaki ölüm cezasının yerine getirilmesine dair Başbakanlık Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu 79 sıra sayısı ile basılıp dağıtılmıştır.

“Bu konudaki komisyon ve Bakanlık temsilcileri yerlerini aldılar.

Komisyonun hazırladığı bu tasarının tümü üzerinde görüşme açıyorum.

Söz isteyen üye var mı?...Yok

Adalet Komisyonunun bir izahatı var mı efendim?

HAVA HÂKİM KIDEMLİ ALBAY ZEKİ GÜNGÖR (Adalet Komisyonu Başkanı)

Sayın Başbakanım, sayın üyeler, Başbakanlıktan gelen 9 Aralık 1980 tarihli yazı ve ölüm cezasına hükümlü Erdal Eren’in bu ölüm cezasının yerine getirilmesi talep edilmiştir.

Komisyonumuz toplanmış, dava dosyasını celb etmiş, dava dosyası incelenmiş ve biraz sonra okunacak olan kanun metni hazırlanmıştır.

Eğer müsaade ederseniz, kanun metni okunmadan önce olay hakkında kısaca malumat arz etmek istiyorum.”

Adalet Komisyonu Başkanı Hava Hâkim Kıdemli Albay Zeki Güngör, olayı ve yargı aşamasını özetle aktarır. Askeri Yargıtay 3. Dairesinin bozmaya ilişkin karar detayından söz etmez.

Ve sanki senaryosu kötü hazırlanmış piyes son perdesine gelmek üzeredir.

Buna dayanarak da dosya infaz için Konseye gelmiştir. Bu nedenle kanun metni hazırlanmıştır.

Arz ederim.

BAŞKAN---Teşekkür ederim.

Bakanlık Temsilcisinin bir diyeceği var mı efendim?

N.YÜKSEL TALAYMAN (Adalet Bakanlığı temsilcisi) ---Yok efendim.

BAŞKAN- Tümü üzerinde başka söz almak isteyen sayın üye?...Yoktur. Tümü üzerindeki görüşmeler bitmiştir. Maddelere geçilmesini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.”

“Erdal Eren Hakkındaki Ölüm Cezasının Yerine Getirilmesine Dair Kanun

MADDE 1.-Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 20 Kasım 1980 tarih ve 1980/111 Esas, 1980/111 Karar sayılı ilamıyla kesinleşen, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin, 19.3.1980 tarih, 1980/1292 Esas, 1980/83 Kara sayılı hükmü ile Türk Ceza Kanununun 450/9 maddesi uyarınca ölüm cezasına mahkûm edilmiş bulunan, sicilli nüfusta Giresun İli, Şebinkarahisar Taş Mahallesi Hane 182, Cilt 4/B, Sayfa 10’da kayıtlı Ahmet oğlu Berire Şadan’dan olma 25.9.1961 Şebinkarahisar doğumlu Erdal Eren hakkındaki ölüm cezası yerine getirilir.”

“BAŞKAN---1inci madde üzerinde söz almak isteyen var mı efendim?...Yok.

1inci madde üzerinde Komisyonun ve Hükümet Temsilcisinin bir diyeceği var mı efendim?...Yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler...

Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2nci maddeyi okuyunuz.

MADDE 2.-Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

BAŞKAN---2nci madde üzerinde söz almak isteyen üye var mı efendim?...Yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

3ncü maddeyi okuyunuz.

MADDE 3.---Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.

BAŞKAN---3üncü madde üzerinde söz almak isteyen üye?...Yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Kanunun tümünü oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Allah taksiratını affetsin”

Tutanaklar aynen aktarılmıştır.

Onlarca ya da asırlarca yıl sonra, hukuk fakültesi öğrencileri, hukukçular tarihe bir belge olarak geçen bu tutanakları mutlaka okuyacaklar ve tarihten yaşananların hesabını mutlaka soracaklardır. Tarihten, böyle bir olaya tanıklık etmekten duyduğu utancı da sorgulayarak...

12 Eylül döneminde başta 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, İş Yasası, Grev ve Lokavt Yasası, Sendikalar Yasası ile birlikte 650 yasa ve kanun hükmünde kararname beş generalin yukarıdakine benzer oylaması ile kabul edilmiştir.

Erdal Eren'i 13 Aralık 1980 günü infaz için aylardır kaldığı daracık hücreden çıkartırlar. Erdal, gençlik ve çocukluk duygularıyla avukatlarına sarılıp, öpüşür. Avukatı, Erdal'ın öpüşürken göz kırptığını ve yürüyüp gittiğini anlatır sonradan.

Erdal Eren için mezarı başında yapılan anma toplantısı

Son mektubunu babasına ve kız kardeşine yazar:

“Baba bu mektubu sizi teselli etmek için yazmadım. Yani sizi teselli için yalana başvurmadım, gerçekleri, düşüncelerimi yansıtmaya çalıştım, çünkü böylesinin doğru olacağına inanıyorum.

Mektubunda bu acıya dayanamayacağını söylüyorsun. Ben nice dayanılmayacak acılara dayanıldığına tanık oldum. Kaldı ki sen güçlü bir insansın. Kendini kapıp koy vermediğin sürece ve biraz da benim bakış açımla bakmaya çalışırsan böyle bir şey olmaz inancındayım.

...Zavallı ve çaresiz biriymişim gibi ardımdan ağlamanız beni yaralar. Bu konuda ne kadar güçlü, ne kadar cesur olursanız beni o kadar mutlu edersiniz. Hepinize özgür ve mutlu yaşam dilerim.

Ellerinizden öper hasretle kucaklarım.

Oğlun Erdal Eren”

Kız kardeşi Dilek için mektuba düştüğü notta da şöyle der:

“Değerli Kardeşim Dilek,

Gönderdiğin son mektubu da, aldım daha öncekileri de. Sağ ol. Seni biraz kızdırdığımı yazıyorsun. Fena mı? Havalar iyice soğudu, kızsarsan üşümezsin. Ben burada üşüyünce (kızamadığım için) “koşar adım” “marş-marş” eğitim yapıyorum.

Bacım, şaka bir yana “doğru dürüst” mektup yazacak pek olanağım olmadı. Şimdi ise ayrı mektup yazmaya gerek duymadım. Çünkü sen benim kardeşimsin ve bu yazdıklarım senin için de geçerli.

Devrimci selamlar. Gözlerinden öperim.”

Erdal Eren’in idam edilmesini önlemek için dünyanın dört bir yanında kampanyalar düzenlenir, eylemler yapılır. Türkiye’de başlatılan imza kampanyasına pek çok ülkeden destek gelir.

Ve Erdal Eren, 1980 yılı, 12 Aralık’ı 13 Aralık’a bağlayan gece saat 02.53’te darağacında cezası infaz edilir...²

---

² Ekim 1984’ten itibaren mahkemeler tarafından verilen ölüm cezaları Meclis’te onaylanmadığı için infaz edilmemiş, 1991 yılında çıkarılan bir ayla 500 civarında ölüm cezası dosyası, 10 yıl ağır hapse dönüştürülmüş ve 2002’deki yasayla da fiilen uygulanmamış olan tüm idam kararları, ömür boyu hapse dönüştürülmüştür.

İdam sehvasını alelacele çeken ve Erdal Eren'in infazını gerçekleştiren Cellat Hüseyin, 1985'te Nokta Dergisi'ne verdiği röportajda yüzünü saklayarak şöyle der:

“Belirli işim yok, çocuklarımda yok, bildiğin gibi bir adamım. Tek başıma yaşıyorum.

Komiser Avni çağırır beni. Bu iş için 20.000 Lira verdiler.

Vallahi, ben ipi takıyorum, arkasından sandalyeyi çekiyorum. İş bitiyor işte.

Abi benim duygum, uykudan kesiliyorum, vicdan azabı çekiyorum haliyle... Olmasaydı, ben yapmasaydım başka biri de yapabilirdi ama vicdan azabı çekiyorum, uykusuz kalıyorum. 5-6 gün uyuyamıyorum.

Beni kana susamış ilan ettiler. İdam kararını ben mi verdim? Ben devletin dediğini yaptım...”

Anne Şadan Eren yıllar sonra duygularını kendisine çok yakın olanların duyabileceği kadar alçak bir sesle ifade eder:

“...Ben hala odasına giremiyorum. Fotoğraflarına elimi süremiyorum. Tek tesellim suçsuz oluşu. Bunu biliyorum.

Onu düşündüğümde gözümün önüne 14 yaşındaki hali geliyor. Rüyalarıma bile 14-15 yaşındaki haliyle giriyor. Ama çocuklarım için ayakta kalmaya, yaşamaya çalışıyorum.

Sanki bu kapıdan çıkıp gelecekmiş gibi hissediyorum. Öldüğüne hiç inanamadım. Onun bir gün geleceğini bekliyorum. Bu bekleyiş, bu umut var içimde. Böyle olmasaydı hiç dayanamazdım sanıyorum.”

Tarih, yaşananlara inat 12 Eylül yönetimine dokunulmazlık zırhı kazandıran Anayasa'nın 15. maddesini sorgulamamaktadır.

Anayasa Geçici Madde 15- 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla gö-

rev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, malı veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufta bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

HEVAL

Sen ne güzel söyledin o türküyü
Söğüt saplı Bursa çakısı gibi
Çakıp yere gözünü
Ne de güzel söyledin

Seni bir sabahın kucağından
Koparıp götürdüler
On sekiz bahardı yaşın
Gözlerin takılı kaldı türkülerinde
Eren'im
Sen ne güzel söyledin o türküyü.

Kadir Konuk

İNSANLIK TARİHİNDE KARA BİR LEKE

SİVAS OLAYLARI VE SİVAS DAVASI

“Türk toplumsal yaşamına ve siyasal tarihine kara bir leke olarak düşen bu olaylar, Atatürk Cumhuriyeti’ne, onun değerlerine ve aydınlık geleceğimize karşı sürdürülen sinsî ve gerici akımların bir ürünüdür.”

Av. Özdemir Özok
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

27 Haziran 1919 Atatürk’ün Sivas’a Gelişi

Erzurum Kongresi’ne katılmak üzere Erzurum’a gitmekte olan Mustafa Kemal Paşa, 26 Haziran günü Amasya’dan hareketle 27 Haziran 1919 günü Sivas’a gelir. Burada kısa bir süre kalarak Erzurum’a 2 Temmuz 1919 günü hareket eder. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Kurulu üç ay sonra 2 Eylül 1919 günü yeniden geldiği Sivas’ta 108 gün kaldıktan sonra, 18 Aralık 1919 günü Ankara’ya hareket etmiştir. Çok kısa bir süre kaldığı Sivas’a ilk gelişinde gördüğü ilgiden dolayı Sivas’ta Kongre yapma kararının bu ilk gelişinde pekiştğini sonraları belirtmiştir.

İsrarla İstanbul’a çağırıldığı, emirlerinin dinlenilmemesi için genelgeler yayımlandığı, tutuklama söylentilerinin dolaştığı bir sırada geldiği Sivas’ta halk ve askerler tarafından coşkuyla karşılanır. O anı kendisi Nutuk’ta şöyle anlatır:

“Sivas şehrine girerken, caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş, askeri birlikler tören düzenini almış bulunuyordu. Otomobillerden indik. Yürüyerek askeri ve halkı selamladım... Bu manzara, Sivas’ın saygıdeğer halkının ve Sivas’ta bulunan kahraman subay ve askerlerimizin bana ne kadar bağlı ve sevgi ile dolu olduğunu gösteren canlı bir tanık idi...”

Ulu Önder Atatürk, 13 Kasım 1937 günü Sivas’ı son defa ziyaret ettiklerinde, Kongre salonunu gezerken yanındakilere dönerek, Sivas Kongresi’nin önemini en güzel şekilde ifade eden şu veciz sözü söylemiştir:

“Burada bir milletin kurtuluşunu hazırlayan kararlar verildi”

Erzurum ve Sivas Kongreleri

Biz ki İstanbul şehriyiz,

işte, arz ederiz halimizi

Türk halkının yüce katına.

Mevsim yazdır,

919’dur.

Ve teşrinlerinde gecen yılın

dört düvele teslim ettiler bizi,

gözü kanlı dört düvele

Anadan doğma çırılçıplak.

Ve kurumuştur

ve kan içindeydi memelerimiz.

Biz ki İstanbul şehriyiz,

Fransız, İngiliz, İtalyan, Amerikan

bir de Yunan,

bir de zavallı Afrika zencileri

yer bitirir bizi bir yandan,

bir yandan da kendi köpek döllerimiz:

Vahdettin Sultan,

ve Damat Ferit

ve İngiliz muhipleri

ve Mandacılar,

Biz ki İstanbul şehriyiz,
 yüce Türk Halkı,
 malumun olsun çektiğimiz acılar...
 (.....)

Erzurum'da on dört gün sürdü Kongre:
 orda, mazlum milletlerden bahsedildi
 bütün mazlum milletlerden
 ve emperyalizme karşı dövüşenlerinden onların.

Orda, bir Şurayı Millimden bahsedildi,
 İrade -i Milliye'ye müstenit bir Şurayı Millimden.
 Buna rağmen
 (...) diyenler vardı,
 Hatta casuslar vardı içerde.

Buna rağmen
 .....

Nazım Hikmet Ran

Sivas'ta 27 Haziran 1919 günü bir milletin kurtuluşunu hazırlayan kararlar verilmiştir. Ancak yetmiş dört yıl sonra yine bir 27 Haziran günü bir ulusun, Cumhuriyet'in yıkılması ve yakılması için başka kararlar da alınmıştır.

Sivas'ın tarihinde 27 Haziran günü çok önemli bir yer tutar. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a gelmesinin ve Cumhuriyet'in temellerinin atılmasının üzerinden tam yetmiş dört yıl sonra, aynı güne denk gelen 27 Haziran 1993 günü, Pir Sultan Abdal etkinliklerinin dördüncüsünü düzenlemek isteyen Pir Sultan Abdal Derneği yöneticileri Sivas Valiliği'ne, yapacakları etkinlik programını bildirerek gerekli izin için başvuruda bulunurlar. Başvuruda Aziz Nesin ve diğer katılımcıların isimleri de belirtilmiştir. Başvurunun ve katılımcıların bildirildiği gün olan 27 Haziran günü, Cumhuriyet düşmanları, şeriatçı kadrolar yaptıkları toplantılarda aldıkları kararlar neticesi aşağıdaki bildiriye kaleme alırlar.

2 Temmuz 1993'deki saldırı ve katliamdan üç gün önce 29 Haziran 1993 günü sabah saatlerinde dağıtılan, 27 Haziran günü hazırlandığı belirlenen bildirimlerden biri şöyledir:

“MÜSLÜMAN KAMUOYUNA

“Bismillahirrahmanirrahim

“Peygamber, mü'minlere kendi canlarından ileridir. Onun hanımları da mü'minlerin analarıdır.” (Azhab:6)

“Mü'minlere öz canlarından daha ileri olan Allah Resulü (S.A.V.)'ne ve O'nun temiz zevcelerine, Allah'ın beytine (Kabe'ye) ve kitabı Kur'an'a alçakça küfredilmekte ve mü'minlerin izzet ve namuslarına saldırılmaktadır.

“Dünyanın bazı bölgelerinde şeytan ve onun yandaşları olan emperyalist kâfirler, dinimize ve mukaddes değerlerimize dil uzatmaktadırlar. Bunun başını ise satılmış, mürted Salman Rüşdi köpeği çekmektedir.

“Bu şeytanı oyunlara karşı, izzetli ve duyarlı Müslümanlar yığıtçe mücadele ortaya koyarak, bu uğurda canlarını feda etmekten çekinmemişlerdir.

Bu iğrenç oyunların bir uzantısı olarak ülkemizde de; AYDINLIK gazetesi denilen bir paçavrada, mel'un Rüşdi'nin figüranlığına soyunan, dünya emperyalizminin gönüllü uşağı Aziz Nesin, aynı şekilde, Kur'an'ın korunmuşluğuna dil uzatmış, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in aile hayatını (haşa) bir genelev ortamına benzetmiş ve ümmetin anaları olan hanımlarına (haşa) fahişe deme cür'etinde bulunmuştur. Bu olay, dünyanın değişik yerlerinde kafir devletler tarafından dahi kabul görmezken, basımına müsaade edilmezken, ne yazık ki laik ve ikiyüzlü T.C. Devleti tarafından yayımlanmasına izin verilmiş, ayrıca bunu kabullenmeyip protesto eden izzetli Müslümanlar, devletin polis ve jandarması tarafından coplanmış, kurşunlanmış, bir kısmı da hapishanelere atılmıştır. “Salman Rüşdi köpeği Müslümanların çok az olduğu kafir bir ülkede korkudan sokağa çıkmaya bile cesaret edemezken, onun yerli uşağı Aziz Nesin köpeği, yanında kendisiyle beraber bir ekiple birlikte, şehrimiz Valisi tarafından davet edilip, şehirde adeta Müslümanlarla alay edercesine gezebilmektedir

**Asım
Bezirci**

**Asaf
Koçak**

**Ahmet
Özyurt**

**Asuman
Sivri**

**Yasemin
Sivri**

**Behçet
Aysan**

**Belkıs
Çakır**

**Carina
Cuanna**

**Edibe
Sulari**

**Erdal
Ayrancı**

**Serpil
Canik**

**Gülender
Akça**

**Gülsüm
Karababa**

**Handan
Metin**

**Hasret
Gültekin**

**Huriye
Özkan**

**Yeşim
Özkan**

**İnci
Türk**

**Menekşe
Kaya**

**Koray
Kaya**

**Mehmet
Atay**

**Serkan
Doğan**

**Metin
Altıok**

**Muammer
Çiçek**

**Muhlis
Akarsu**

**Muhibbe
Akarsu**

**Murat
Gündüz**

**Nesimi
Çimen**

**Nurcan
Şahin**

**Özlem
Şahin**

**Sait
Metin**

**Sehergül
Ateş**

**Uğur
Kaynar**

“Kafirler şunu iyi bilmeli ki:

“İslam’ın Peygamberi’ni ve kitap’ın izzetini korumak için, bu uğurda verilecek canlarımız vardır.

“Gün, Müslümanlığımızın gereğini yerine getirme günüdür. “Gün, Allah (C.C.)’ın vahyi Kur’an-ı Kerim’e, Allah ‘ın meleklerine, Allah’ın Resulü Hz. Muhammed (S.A.V.)’e, O’nun ailesine ve ashabına yöneltilen çirkin küfürlerin hesabının sorulması günüdür.

“İman edenler, Allah yolunda savaşır. Kafirler de tağut yolunda savaşır. O halde şeytanın dostlarıyla savaşın. Çünkü şeytanın hilesi zayıftır.’ (Nisa:76)

“Galip gelecek olanlar, şüphesiz ki Allah taraftan olanlardır.

Saldırı ve katliam gecesi olan 1 Temmuz akşamı bir başka bildiri daha evlere dağıtılır:

“Halkımıza Çağrı;

Müslüman halkın yaşadığı bu ülkede, İslam için binlerce şehit verilmiş bu topraklarda, bir kesim tarafından, ‘ basın özgürlüğü, düşünce hürriyeti’ adı altında, Müslümanların kutsal değerlerine sözlü veya yazılı olarak kimse saldıramaz.

Biz Müslümanlar, canımız pahasına da olsa, bu değerlerimizi korumakta kararlıyız.

Müslüman halkımızdan bu konularda duyarlı olup, İslam’ın değer yargılarını alaya alanlara izin vermemelerini, ne pahasına olursa olsun bunu engellemeyi dini bir görev olarak bilmelerini, bu alçaklar karşısında susulduğunda, yarın mahşerde Allah’a nasıl hesap vereceğimizi düşünmelerini istiyoruz.

Müminlerin, Peygamberi kendi nefislerinden çok sevmeyi gerekir. O’nun eşleri, onların anneleridir..’ (Azhab Suresi, A yet: 6)

Ve kâfirlerin hesapları varsa, Allah’ın da bir hesabı vardır. Allah hesabı çabuk görendir.’ (Enfal Suresi, Ayet: 30)

Kâfirler istemese de, Allah nurunu tamamlayacaktır.’ (Saff Suresi, Ayet: 8)

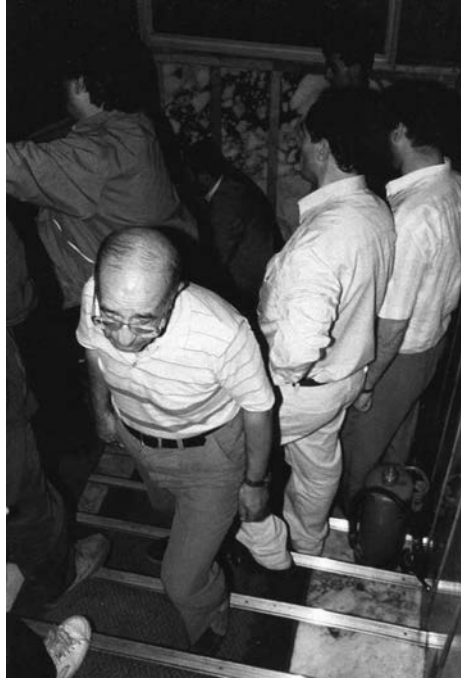
“Not: Bu yazıyı okuyan, Allah rızası için çoğaltarak dağıtsın.

MÜSLÜMANLAR”

Nokta Dergisi'nde yayınlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonunun yaptığı inceleme neticesi hazırladığı raporunda, halkı tahrik eden “Müslüman mahallesinde salyangoz satıyorlar, Sivas, Azize mezar olacak” türünden İslami bildirilerin, emniyetin “23 85 37” numaralı faksından yerel gazetelere geçildiği belirtilmiştir.

Rapor hakkında bilgilerine başvuru emniyet mensupları, tahrik unsuru taşıyan bu bildirilerin kendilerine ulaşmadığını belirtirler. TBMM Komisyon üyelerinin ısrarlı soruları üzerine, bildiriye kastederek “galiba bir tane olacak” şeklinde yanıtlarlar.

TBMM Araştırma Komisyonu'nun aynı raporunda Sivas'ta bulunan 93 öğrenci yurdunun tatil olmasına karşın perşembeyi cumaya bağlayan gece tamamen dolu olduğu belirtilir. Sivas'ta o tarihlerde resmi veya resmi olmayan çeşitli tarikatların kontrolünde 680 kuran kursu bulunmaktadır. Bildirilerin buralardaki kurs öğrencileri tarafından dağıtıldığı belirtilir.

Asım Bezirci yangın esnasında Madımak merdivenlerinde

1 Temmuz 1993 Perşembe

1 TEMMUZ 1993 PERŞEMBE SİVAS – PROGRAM AKIŞI

1 Temmuz gününün programı önceden planlandığı gibi katılımcıların Atatürk Anıtı'na çelenk koyup saygı duruşunda bulunmaları ile Pir Sultan Abdal Kültür Şenlikleri başlar.

Saat: 9.30

Yer: Sivas Kültür Merkezi

Dinleti: Arif Sağ

Saat: 10.00

Yer: Sivas Kültür Merkezi

Atatürk Anıtına Çelenk Konulması

Açılış ve Saygı Duruşu

Genel Başkan Murtaza Demir'in Konuşması

Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'in Konuşması

Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın Konuşması

Aziz Nesin'in Konuşması

Semah Gösterisi

Sivas Anadolu Sanat Ortamı ve Sivas Halkevi Şubesi Halk Oyunları Ekibi

Kültür Merkezindeki toplantıda yazar Ali Balkız ve Dernek Genel Başkanı Murtaza Demir açış konuşması yaparlar.

Ozan Musa Eroğlu'nun dinletisinden sonra ise Sivas Valisi Ahmet Karabilgin ve Aziz Nesin birer konuşma yaparlar.

Saat: 14.00

Yer: Sivas Buruciye Medresesi

Kitap Sergilerinin Açılması

Fotoğraf Sergilerinin Açılması

Yazarların imza ve söyleşilerinin başlatılması.

Yazarlar: Aziz Nesin, Asım Bezirci, Afşar Timuçin, Aydın Çubukçu, Hasan Uysal, Cengiz Gündoğdu, Öner Yağcı, Lütfi Kaleli, Battal Pehlivan, Metin Altıok, Hüseyin Yurttaş, Hidayet Karakuş, Aydoğan Ya-

vaşlı, Zeki Büyüktanır, Behçet Aysan, Hüseyin Atabaş, Ali Yüce, Uğur Kaynar, Haydar Ünal, İlhan Cem Erseven, Burhan Günel, Lütfiye Aydın, Zerrin Taşpınar, Ali Balkız.

Saat: 17.00

Dinleti: Hasret Gültekin

Yer: Sivas Kültür Merkezi

Hasret Gültekin'in dinletisinden sonra bir panel gerçekleşir, paneli yöneten yazar Sami Karaören'dir.

Saat: 17.30 PANEL

Yer: Sivas Kültür Merkezi

Konu: Çağların Pir Sultanlarından Günümüz Pir Sultanlarına

Panelistler: Asım Bezirci (Araştırmacı-Yazar), Prof. Afşar Timuçin (Araştırmacı- Yazar), Aydın Çubukçu (Araştırmacı-Yazar), Hüseyin Gülkanat (Araştırmacı-Yazar)

Yönetmen: Sami Karaören (Gazeteci-Yazar)

Saat: 20.00 HALK GECESİ

Yer: 4 Eylül Kapalı Spor Salonu

- Gecenin Açılış Konuşması

KATILAN SANATÇILAR: Musa Eroğlu, Muhlis Akarsu, Gülşen Altun, Ali Çağan, Hasan Hüseyin Demirel, Azmi Toğuzata, İsmail Kaya, Nesimi Çimen, Ozan Çağdaş, Ömer Şan, Hasan Tatar, İsmail Kaya ve Semah, Halk Oyunları

Sunanlar: Meltem Demir-Ali Çağan

(Not: Girişler Biletlidir. (10.000.- TL.)

Saat: 20.00 SLAYT GÖSTERİLERİ

Yer : Buruciye Medresesi

Çerkes Karadağ (Fotoğraf), Asaf Koçak (Karikatür), Gülnaz Çolak (Fotoğraf), Mehmet Özer (Fotoğraf), Ayşe Gürocak (Fotoğraf), Sunan: Ayşe Gürocak

Yapılan tüm etkinliklerde olumsuz hiçbir olay çıkmaz.

Saat 24.00 olduğunda misafirlerin çoğu, bir sonraki gün kendilerine mezar olacak Madımak Otelinde sessizce dinlenmeye çekilirler.

2 Temmuz 1993 Cuma

2 Temmuz sabahı Sivas'ta birçoğu yangında katledilen aydınlar, kültür etkinliklerinin aşağıdaki program ile yapılacağını beklemekte, etkinliklerin hazırlıklarını yapmaktadırlar.

2 TEMMUZ 1993 CUMA SİVAS –PROGRAM AKIŞI

08.00: Sivas, 2 Temmuz sabahı, tarihinde hiç bir zaman silemeyeceği bir utancın ilk ışıkları ile uyanır. Sivas cadde ve meydanlarını kaplayan Pir Sultan Kültür Derneği'nin afişleri, pankartları gece çıkartılmıştır. Özellikle bez pankartların itfaiye aracı yardımı olmadan indirilmesi olanaksızdır. İnen pankartların yerine MTTB (Milli Türk Talebe Birliği) imzalı bez afişler asılmıştır.

Yerel, dini ağırlıklı yayın yapan gazetelerin halkı yapılan şenlikleri ve yazarları protesto etmeye çağıran baskısı, sabahın ilk saatleri ile birlikte dağıtılmaya başlanır.

Not olarak belirtelim, aslında tarikatların denetimi o denli güçlüdür ki, 12 Eylül 1980 sonrası Sivas tam bir şeriat merkezi haline dönüşmüştür. Şehirdeki 93 öğrenci yurdunun büyük bölümü çeşitli tarikatların kontrolü altındadır. Şehirde resmi ve gayri resmi 680 Kuran kursu ve cami yaptırma derneği bulunmaktadır.

Asayiş Şube Müdürü Mehmet Yıldız yargılamalar sırasında kuran kurslarına, şeriatçı gösterilere ilişkin mahkemede verdiği ifade de;

“Ben üç yıldır Sivas'ta görev yapmaktayım. Şehirde 680 Kuran Kursu bulunmaktadır. Bu süre boyunca şehirde her olay, temel atma törenleri dahi tahrikçiler tarafından şeriatçı gövde gösterisine dönüştürülmüştür. Göstericiler Aziz Nesin'in Sivas'a gelmesini protesto ediyormuş gibi gösterip, laiklik karşıtı özlemlerini duydukları Şer'i düzeni kurmak özlemi içerisinde bir güç gösterisi yapmışlardır.”

09.00: Sivas, yaşanacak çirkinliklere direnmektedir. Etkinlikler, yaşanacaklara inat güzelliklerle devam etmektedir. Buruciye Medresesi'nde kitap stantları açılır. Yazarlar kitaplarını imzalarlar, okuyucuları ile tatlı tatlı konuşurlar, yaşanacak acıları bilmeksizin...

10.00: Caz Şenliği Oyuncuları sokak tiyatrosundan örnekler sunar-

lar. Temsilde kullanılan küçük bir davulla halkı şenliğe ve gösteriye çağırırlar.

11.00: Sivas Emniyet Müdür Yardımcısı Rahim Çalışkan aldığı bilgileri değerlendirerek telsizle polis ekiplerine: “Cuma namazından çıkacak bir grubun yasa dışı gösteri yapacağını” bildirir.

12.00: Cuma namazı öncesi şehirde hiç alışık olunmayacak biçimde ve sayıda sarıklı, sakallı ve siyah, yeşil cübbeli kişilerin dolaştığı gözlenir. Kuran kursu öğrencilerinin organize biçimde camilere dağıldığı dikkat çekmektedir.

12.10: Buruciye Medresesi’nde yazarlar okuyucularına kitaplarını imzalarken kimliği tespit edilemeyen bir kişi “dinsizlere ölüm, cezanızı bulacaksınız” diyerek bağırır ve hızla kaçar. Polisin uyarısı üzerine imza günü ertelenir. Yazarlar otele dönerler. Otele dönmekte olan yazarlara sakallı bazı kişiler tarafından sözlü sataşma ve saldırılarda bulunulur.

Bu sırada katılımcıların, aydınların bazıları Cumhuriyet Lokantası’nda belki de son yemeklerini yemektedirler.

13.20: Buruciye Medresesi’ndeki tiyatro gösterisini tamamlayan ve otele dönmekte olan sekiz tiyatro sanatçısına aşırı dinci gruplar taş ve sopalarla aniden tekbir sesleri ile saldırır.

13.30: Paşa Camii önünde görevli 3860 kod numaralı emniyet ekibi tarafından telsizle, Paşa Camii, Kale ve Mevlana Camii’nden, Cuma namazından çıkan 500-1000 kadar kişiden oluşan grubun farklı yollardan Hükümet Konağı’na doğru ilerledikleri polis merkezine bildirilir.

13.30: Sivas Valiliği Olay Durum Raporu; “Çeşitli camilerden Cuma namazından çıkan sayıları yaklaşık 500 dolayındaki bir grup Hükümet binası önünde toplanmış, Aziz Nesin vali ve hükümet aleyhine, şeriat lehine gösteriler yapmaya başlamışlardır. ‘Şeytan Aziz’ ‘Vali-hükümet istifa’ ‘İslamiyet’i ezdirmeyeceğiz’ ve benzeri sloganları haykırarak, mevcut emniyet gücüyle hükümet binası önünden uzaklaştırılmıştır.”

13.40: Hükümet Meydanı gerisinde oluşturulan polis barikatını aşan

kalabalık aniden yaklaşık 2 bin kişiyi bulur. Kalabalık meydanda, “Vali istifa”, “Zafer İslam’ın”, “Şeytan Aziz” İslamiyet’i ezdirmeyeceğiz” vb. sloganlar atarlar.

Yaklaşık yedi saat boyunca aşağıda belirtilen sloganlar Sivas cadde ve sokaklarında tekrarlanır.

“Yaşasın Hizbullah”,

“Şeriat Gelecek Yüzler Gülecek”,

“Şeriat Gelecek Her şey Bitecek”,

“Laiklik Gidecek Şeriat Gelecek”,

“Hizbullah Geliyor”,

“Laik Düzen Yıkılacak”,

“Hükümet İstifa”,

“Vali İstifa”,

“Laikliğe Son”,

“Zafer İslam’ın”,

“ Yaşasın Şeriat”,

“Kanımız Aksa da Zafer İslam’ın “,

“ Şeriatçı Devlet Kurulsun”,

“Allahuekber”,

“Şeriat İsteriz”,

“Tek Yol İslam “,

“Kahrolsun Laiklik”,

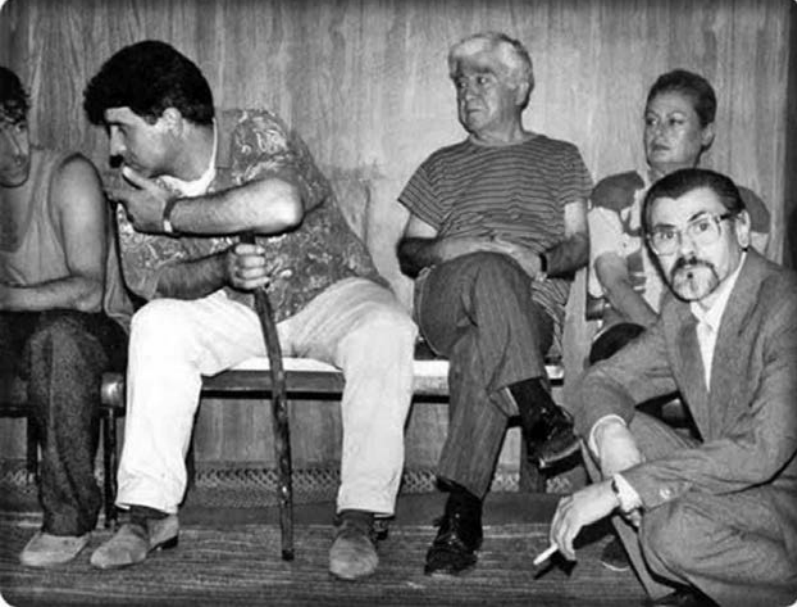
“Sivas Azize Mezar Olacak”,

“Muhammedin Ordusu, Laiklerin Korkusu”,

“Cumhuriyet Burada Kuruldu, Burada Yıkılacak.”

Bir slogan ise çok dikkat çekicidir.

“Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada Yıkılacak”

Aziz Nesin, Metin Altıok ve arkadaşları endişeli bekleyiş içindeler

Sloganlar yargılamalar sırasında da gündeme gelir. Sanıklar duruşmalar sırasında mahkeme başkanından bu sloganın hangi makamda ve nasıl söylendiğinin tanıklardan sorulmasını sanki cumhuriyet ve devrimler ile alay edermişçesine müstehzi müstehzi istemişlerdir.

Cumhuriyet Tarihi'nin devletin gözü önünde Cumhuriyet'e ve insana karşı yapılan en kapsamlı kıyımı organize ve örgütlü biçimde başlatmıştır. Devletin en yetkili ağızlarından Sivas Emniyet Müdürü Doğan Öner olaydan aylar sonra yaşananları yorumlar:

“Bence Sivas olayı yıllarca parça parça hazırlanmış ve sonradan bu eyleme dönüştürülen organize bir olaydır.”

13.55: Sayıları yaklaşık üç bini bulan grup, Osmanpaşa Caddesi ve Buruciye Medresesi civarında benzer sloganları yinelerler.

14.00: Bu sırada şenlik yaşananlara ve yaşanacaklara inat devam etmektedir. Sivas Kültür Merkezi'nde Arif Sağ'ın dinletisi başlar.

14.14: Sivas Valiliği Olay Durum Raporu. “Vali tarafından Tugay Komutanı aranarak, gelişme eğilimi gösteren olaylara karşı Tugay’dan yardım istenmiştir.”

14.10: Göstericilerin sayısı hızla artmıştır. Üç bin beş yüz kadar gösterici, Kültür Merkezi önüne gelir. Kültür Merkezi’nde dinletiyi izleyenlere taşlarla saldırırlar, içerdeki grupla slogan mücadelesi başlar. Kültür Merkezi içindeki ve civarındaki yaklaşık bir saat kadar süren taşlı sopalı çatışma polisçe, fazla büyümeden, zor kullanılarak önlenir.

Kültür Merkezi’ndeki yaklaşık bin kişilik grup yukarıda belirtilen sloganlara karşılık verirler.

“Türkiye laiktir, laik kalacak, Şeriat İran’a mezar olacak”

14.40: Kültür Merkezi’nden ayrılan grubun sayısı dört, beş bini bulmuştur.

14.45: Grup, Buruciye Medresesi’ne gelir.

14.50: Buruciye Medresesi önünden Hükümet Meydanı’na geçen ve sayıları hızla artan altı bin dolayındaki gösterici, aynı sloganları tekrarlarlar.

“Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada Yıkılacak”

14.50: Sivas Valiliği Olay Durum Raporu. “Kültür Merkezinden yeniden Hükümet Meydanı önüne gelen grup ‘Ya Allah İntikam, Allahu Ekber’, ‘Sivas Aziz’e mezar olacak’, ‘Vali dışarı Vali istifa’, ‘Şerefsiz Vali’ sloganlarıyla kanunsuz eylemlerini sürdürmüşlerdir.”

15.00: Grup, Hükümet Meydanı’ndan Atatürk Caddesi’ne yönelir.

15.10: Atatürk Caddesi’nden yeniden Hükümet Meydanı’na gelirken, sayı yaklaşık sekiz, dokuz bini bulmuştur.

15.20: Katılımcılar öğlen saatlerinden itibaren kendilerince en güvenli yer olarak gördükleri Madımak Otelinde toplanmakta, otele sığınmaktadırlar.

Madımak Oteline Sivas Turizm Müdürü olduğunu söyleyen biri gelir. O sırada otelde bulunanlar otelin asma katında kendi aralarında ge-

lişmeleri görüşmektedirler. Gelen kişi kendisini Sivas Valisi'nin gönderdiğini söyleyerek, güvende olmadıklarını ve oteli terk etmelerini ister. Ancak oteldelikler bu şekilde oteli terk etmelerinin daha tehlikeli olacağını, dışarıda hiçbir vasıtanın bulunmadığını da belirterek oteli terk etmezler.

15.30: Hükümet Meydanı'ndan İstasyon Caddesi yoluyla Kültür Merkezi'ne gelen göstericiler, bir gün önce dikilen Ozanlar Anıtı'nı kısmen tahrip ederler.

15.30: Sivas Valiliği Olay Durum Raporu; "Kültür Merkezi taşlanmaya başlanmıştır. Polise zor kullanma emri verilip, Tugay Komutanından destek istenilmiştir."

15.40: Madımak Oteli'ndekiler olayların yatışacağını düşünerek yaklaşan tehlikenin büyüklüğünden habersiz günlük yaşantılarına devam etmektedirler. Asaf Koçak oteldeliklerin portrelerini çizer. Cafer Can Aydın ile Asım Bezirci satranç oynarlar.

Şehirde yaşanan olayların dağılacığını, devletin olayın üstesinden geleceğini düşünerek, ümitlenerek sevgi dolu yaşamlarına devam etmektedirler.

15.48: Valilik tarafından görevlendirilen Belediye Başkanı, Kültür Merkezi önündeki topluluğu sakinleştirmek için sözde bir konuşma yapar ancak halk sakinleşmez, daha fazla galeyana gelir, hırçınlaşır.

15.50: Kültür Merkezi'ndeki saldırı sırasında 2 polis memuru ve 2 sivil yaralanarak Numune Hastanesi'ne kaldırılırlar.

15.55: Kalabalığın sayısı hızla artarak yaklaşık on bin kişiyi bulmuştur. Saldırgan grup Kültür Merkezi'nden İstasyon Caddesi yoluyla yeniden Hükümet Meydanı'na ve Madımak Oteli civarına gelir ve slogan atmaya devam edenlerin başında yeşil kaftanlı, cübbeli, sakallı insanlar vardır.

Güvenlik Şube Müdürü Erol Çöl tarihe geçecek bir ifadeyi mahkemeye verir;

"... Elebaşı durumunda olanları da vardı bunlar içinde, normal giyme uymayan yeşil kaftan giymiş sakallı, sarışın ve lider pozisyonunda

topluluğu yöneltten, dağılanları toplayan aktif durumda olan bir kişiyi hatırlıyorum, ama bunu bulmak mümkün olmadı” der.

16.00: Panel öncesi yemek için saat 12.00 civarında otele gelen aydınlardan Asaf Koçak, Cumhuriyet Gazetesi muhabirine yaşananları telefonda heyecanla dehşet içerisinde aktarır.

“Yemek için otele geldiğimizde bir anda aşırı dinciler otelin etrafını sardılar. Dışarıda iki, üç bin kişilik bir kalabalık var. “Vali istifa, Vali gidecek şeriat gelecek, Şeytan Aziz, Sivas Aziz Nesin’e mezar olacak şeklinde slogan atıyorlar. Otelde bulunan herkes panik içinde, iki saatte burada mahsuruz. Polisler otelin etrafındaki eylemcileri dağıtmıyor. Biraz önce valilikten bize bir teklif geldi. Bizi Sivas’ın dışına çıkartıp bırakacaklarmış. Bu mümkün değil”

Katliamcılar otelin önünde hızla çoğalmaktadırlar. Duyarlı bir yurttaş otele gelerek içeridekileri otelden çıkartmak istediğini, hayatlarının tehlikede olduğunu belirtir. Oteldekiler o kadar kişinin hiçbir güvenlik önlemi olmadan oteli terk edemeyeceklerini, otelden çıkmanın daha büyük bir faciaya yol açacağını belirtirler.

Oteldekilerden Murtaza Demir, bir yurttaşla otelden çıkarak birlikte arka sokaklardan valiliğe gider.

Valiye, “Bizi orada linç edecekler, öldürecekler lütfen can güvenliğimizi sağlayın” der.

Vali, Murtaza Demir’e Tokat ve Kayseri illerinden takviye geldiğini söyler. Bu konuşma üzerine Murtaza Demir yine ara sokaklardan otele, arkadaşlarının yanına döner. Otele döndüğünde taşlamanın yoğunluğundan giriş katının terk edildiğini arkadaşlarının 1. kata çıktıklarını görür.

16.25: Sivas Valisi Ahmet Karabilgin kendisini arayan Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri’ne telefonla gelişmeler hakkında bilgi verir.

“Pir Sultan Abdal Kültür Etkinlikleri’ne Aziz Nesin’de katıldı. Dün bir konuşma yaptı. (1 Temmuz gününü belirtiyor) Bu sabah da kitaplarını imzaladı. Bunu bahane eden beş yüz, altı yüz aşırı dinci, şeriatçı Cuma namazından sonra Hükümet Meydanı’nda hükümet ve Aziz Nesin aleyhine, şeriat ve İslamiyet lehine sloganlar atarak gösteri yapmaya başladı.

Gösteriler sırasında yer yer aşırı dincilerin, şeriatçıların sayısı iki, üç bini buldu. Bu grup uyarılara rağmen birkaç kez Hükümet Konağı'na doğru da yürüyerek, sloganlar attılar.”

Sivas Valisi bu açıklamayı yaparken oteldeki gençler Erdal Ayrancı ve Hidayet Karakuş'un önerileri ile yaklaşan tehlikeyi görerek can havliyle barikat kurmaya başladılar. Direnmenin başına Erdal Ayrancı geçer.

Ve Erdal Ayrancı son nefesini verinceye kadar barikatı terk etmez...

16.30: Sivas Valiliği Olay Durum Raporu; “Sayıları yaklaşık 5.000’i bulan göstericiler Aziz Nesin’in bulunduğunu öğrendikleri Madımak Otelini sarmaya ve taşlamaya başlamışlardır.”

16.40: Olaylar çığ gibi büyüyüp, katliama adım adım yaklaşılmakta iken Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Hasan Yücesan Ankara’da gazetecilere;

“Olaylar bir protesto şeklinde geliyor ve kontrolümüz altında” beyanatını vermektedir.

Başka hiçbir yerde kaldırım çalışması olmamasına rağmen sokağın başında kaldırım çalışması nedeniyle taşlar yığılıdır. Emniyet Genel Müdür Yardımcısı bu açıklamayı yaparken, gözü dönmüş kalabalık binaya yüzlerce, binlerce taş atmaktadır.

17.00: İstanbul’da bulunan gazetelere Sivas’taki 14 Milli Gençlik Vakfı yurdunda kalan ve yaşları 14 ile 18 arasında değişen gençlerin olaylarda etkin rol oynadığı bildirilir. Yurtlarda kalan bin kadar gencin saat 17.00 itibarıyla yurtlardan çıkarak Madımak Oteli’ne doğru hareket ettiği aktarılır.

Gelişmeleri dehşetle izleyen Ankara ve İstanbul’daki gazeteciler bulabildikleri tüm vasıtalarla Sivas’a hareket ederler. Ulusal gazetelerin muhabir ve yazarları yaklaşan tehlikeyi Emniyet Genel Müdür Yardımcısı’nın beyanlarına karşın yüzlerce kilometre uzaktan görmektedirler.

17.20: Otelin önündeki katliamcılarının bir kısmı ikindi namazı için dağılır. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Aziz

Nesin'i telefonla arayarak bilgi alır. (Yazar Aziz Nesin'in nüfus kaydındaki ismi Mehmet Nusret olup yargılama tutanaklarında ismi Aziz Nesin olarak geçmektedir. Gençlik yıllarında Aziz Nesin takma adıyla yazılar yazmıştır. Bu isim sonraki yaşamında yazar ile bütünleşmiştir) Aziz Nesin, İnönü'ye telefonda sloganları ve taş seslerini dinletir. Görüşmeye katılan Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Cevat Geray, İnönü'nün kendisine "devlet güçlerinin vaziyete hakim olduğunu" söylediğini arkadaşlarına iletir.

Vali'nin yola çıktığını söylediği askeri birlik bir türlü gelmemektedir. Oteldekiler bir askeri birliğin ne sürede toparlanıp hangi sürede ne kadar yol alabileceği konusunda tahminde bulunurlar. Kendilerine çok yakın davranan Komiser Mehmet'in telsizsizinden emniyet haberleşmesini dinlerler.

17.30: Aziz Nesin Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Erdal İnönü ile görüştüktan sonra Lütfü Kaleli ile odalarına çekilirler ve Aziz Nesin yatağa uzanır.

"Ben korkak ölmek istemiyorum" der. O anı Lütfü Kaleli mahkemeye 15.02.1994 günlü yargılamada şöyle anlatır:

"Aziz Nesin 'ben korkak ölmek istemiyorum, yatağa uzanıp öyle öleyim' dedi ve yatağa uzandı. Herkes sığınacak bir yer ararken, o öylece bir yatak üzerinde uzanıp ölümü bekleyecekti. Bu beni çok etkiledi.

Dünyaca tanınmış bir yazar, yanımda ölüyordu.

Cumhuriyetin kurulduğu yerde, kurulduktan onlarca yıl sonra ..."

18.00: Madımak Otelı önünde toplananların sayısı yaklaşık on beş bin kişiyi bulmuştur. Esnaf dükkânlarını kapatmaya başlar. Otelin önündeki kalabalık giderek artmaktadır. Valilikten gelen istek üzerine, Belediye Başkanı ve Büyük Birlik Partisi İl Başkanı birer konuşma yaparlar.

Sivas'ın merkez nüfusu 1990 sayımına göre 230.000'dir. 230.000 nüfuslu bir ilde on beş bin kişinin gösteriye katılması son derece önemli kitlesel bir katılımıdır.

Otel önünde nümayişe devam eden ve taşı saldırıyı sürdürenlerin attığı sloganlar kesintisiz devam eder:

“Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada Yıkılacak”

18.30: Belediye İtfaiye araçları, valiliğin istemi üzerine Hükümet Meydanı'na gelir.

Pir Sultan Abdal Derneği yöneticilerinden Kamber Çakır telefonla, Cumhuriyet Gazetesi Muhabirine Madımak Otelinde yaşanan dehşet anlarını aktarmaktadır.

“Binlerce insan saldırıyor. Polis barikatını aşmaya çalışıyorlar. Taşlar atıyorlar. Otelin camları-çerçeveleri kırıldı. Her an içeri girebilirler. Odaları boşalttık. Herkes koridorlarda ve merdivenlerde toplandı.

Büyük bir gerginlik yaşanıyor. Otelde elimize ne geçtiyse masa, sandalye, yatak; onlarla merdivenin başına barikat kurduk. Yazarlardan birini telefonla çağırمام mümkün değil. (Cumhuriyet Muhabiri yazarlardan biri ile görüşmek istiyor) Hepsi barikatın arkasında. Bu tarafa geçmek için barikatı yıkmak lazım. Bir tek ben geldim, telefonlara yanıt vereyim diye.”

18.45: Katliamcılardan bazılarının park halindeki araçları devirmek istemesi üzerine beyaz gömleli bir adam otelden fırlar ve araçların birinin etrafındaki insanları tekme tokat hızla uzaklaştırır. Bu adam otelin sahibidir. Arabasına zarar vermek isteyenleri bir solukta arabasının etrafından tekme, tokat uzaklaştırmıştır. Bu olay sonraları çok konuşulur. Olayların gelişmeye başladığı saatlerde polis biraz daha kararlı ve radikal tedbirler alsa, hiç değilse beyaz gömleli adamın yaptığını yapabilse beklide olaylar önlenebilecektir.

18.55: Topluluğa Pir Sultan Abdal Şenliği'nin iptal edildiği söylenir. Gözü dönmüş topluluk isteklerini yerine getirmektedir. Bu sefer topluluk Ozanlar Anıtı'nın yerinden kaldırılmasını talep eder. Bu istekleri de kabul görür.

19.00: Topluluğun istekleri yerine getirilmesine rağmen katliamcılar dağılmamaktadır. Planlanan katliam hedefine ulaşmak üzeredir.

Cumhuriyetin temelleri Sivas'ta atılmıştır. Şeriatın temelleri de Sivas'ta atılacaktır.

Cumhuriyet Sivas'ta kurulmuş, Sivas'ta yıkılacaktır. Cumhuriyeti savunan aydınlar layık oldukları cezayı alacaklardır.

Sloganlar devam eder; “Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada Yıkılacak”

19.05: Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu gözü dönmüş kalabalığa Madımak Otel’ine çok yakın bir yerden bir konuşma daha yapar. Otelin yoğun biçimde taşlandığı bir anda yapılan bu konuşmayı otelde kalanlar perdelerin arkasına saklanarak dinlerler.

Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’nun konuşması yargılamalar aşamasında da gündeme gelecektir. Halkı sakinleştirme amacıyla yapılan konuşma göstericileri, katliamcıları tahrik etmiştir.

Belediye Başkanı göstericilerden dağılmalarını ister. Başkanın konuşması, duruşmalar sırasında tanık ve müştekilerin tutanaklara geçen ifadelerinde şöyle yer alır:

“Müslüman kardeşlerim gazanız mübarek olsun. Bir dereceye kadar görevimizi yaptık. Dağılın. Sizlere söz veriyorum etkinlikler yasaklanacak bir daha da yapılmayacak. İşte heykeli de getirtiyorum. 1980’i unutmayın. (Bazı tanıklar mahkemede 12 Eylül’ü unutmayın şeklinde beyanda bulunmuşlardır) Orada iki arkadaşımız tutuklandı 10-15 sene yattı. Hiç kimse sahip çıkmadı. İçlerinde yargılananlar, işkence görenler oldu. Burada da öyle olabilir. Dağılın.”

Belediye Başkanı’nın konuşması gösterici katliamcılar tarafından alkışlarla desteklenir.

Sloganlar ise daha etkili şekilde artarak devam etmektedir;

“Cumhuriyet Burada Kuruldu, Burada Yıkılacak”

Bu sırada Sivas’ta bulunan Tugay Komutanlığı’na bağlı askeri birlikten yardım istenilmesi üzerine askeri birlik Atatürk Caddesi üzerinde beklemeye başlar. Görgü tanıkları askeri birliğin 18.30 ile 19.00 arasında konuşlandığını belirtmişlerdir.

Askeri birlikler yaklaşık bir saat yirmi dakika burada bekler. Hiç kimse bu birliğin neden bir saat yirmi dakika sonra saat 20.20’de olaya müdahale ettiğini, bu kadar süre beklediğini, otele yakın bir noktada neden konuşlanmadığını sormaz, sorgulamaz ve yargılamaz.

19.10: Otel ile telefon bağlantısı ve otelin elektrikleri kesilir. Madımak Oteli an itibariyle karanlığa gömülmüştür.

19.14: Belediye Başkanı'nın konuşmasından sonra Kültür Merkezi önündeki Ozanlar Anıtı yerinden sökülüp, belediye garajına götürülmek istenirken, on, on beş kişilik bir grup tarafından plastik aksamdan yapılan heykel araçtan indirilir ve sürüklenerek Madımak Oteli önüne getirilir.

Anıt Otelin önünde ateşe verilir.

Ozanlar Anıtı'nın sökülmesi kalabalığı tam olarak çıldırtmış, isteri krizine yol açmıştır. İstediklerini elde etmeye başlamışlardır. Mahkeme huzurunda dinlenen Sivas Emniyet Müdürü ve Trafik Şube Müdürü mahkeme huzurunda verdikleri ifadelerinde Ozanlar Anıtı'nın sökülmesinin “kalabalığı adeta çıldırttığını” bildirmişlerdir.

19.20: Sloganlar atarak azgınlaşan grup otelin önünde sloganlar ile heykeli parçalamaya başlar.

“Cumhuriyet Burada Kuruldu, Burada Yıkılacak”

19.30: Heykeli ve dışarıda bulunan üç arabayı tahrip eden katliamcılar otel girişi kapısına 4-5 metre kadar yaklaşır. Bazı şahıslar otelin içine kadar girerek otelin giriş katındaki eşyaları tahrip etmeye ve dışarıya atmaya başlarlar.

Yargılama sırasında sanıkların önemli bir kısmı polis tarafından teşhis edilir. Madımak Olayından sonraki günlerde Sivas'ta Madımak Olayına karışanların büyük bir kısmının teşhis edilmemek amacıyla sakal, bıyık bıraktığı, bir kısmının ise sakallarını kestiği gözlenir.

Polisin teşhis ettiği sanıklardan B. Karayığit diğer sanıklar gibi suçlamaları kabul etmez, polisin kendisini teşhisini 22.10.2003 günlü yargılamada şöyle açıklar.

“Bazen polisler bizden sıraya girmeden ekmek almak istiyorlar. Bir tanesi sen ekmek almak için sırayı geçirmek istiyorsun, delikanlı kimmiş şimdi görürsün dedi. Bundan dolayı bana kızmışlar” der.

19.35: İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu ve Emniyet Genel Müdürü Yılmaz Ergun, olayların vahametini nihayet anlayarak helikopter ile Sivas'a hareket ederler.

19.40: 4530 Merkez, itfaiye araçları buradan ayrıldı bilginiz olsun. (Polis telsizi konuşması)

Hükümet Meydanı önünden ayrılan Sivas Belediyesi itfaiye araçları Madımak Oteli'ne doğru hareket ederler.

Sloganlar devam etmektedir.

“Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada Yıkılacak”

19.45: Emniyet Müdürü tarafından Aziz Nesin'in 3830 telsiz kod numaralı yakın koruma ekibine ve Bölge Trafik Şube Müdürlüğüne iki katın merdivenleri ile asansörün tutularak yukarıya çıkışın önlenmesi istenilmiştir.

Aziz Nesin'in korumasını üstlenen 2 polis bulunmaktadır. Birisi elinde telsiz olan Komiser Mehmet Kırıkbakan, diğeri ise elinde otomatik silah bulunan polis Memuru Ramazan Karataş'tır. Yargılamalar sırasında müdahiller mahkemeye verdikleri ifadelerinde yaşanan dehşet dolu saatlerde Komiser Mehmet Kırıkbakan'ın kendilerine gösterdiği insani ilgiyi özellikle belirtmişlerdir. Aynı kişiler Aziz Nesin'in koruması Polis Memuru Ramazan'ın o dakikalarda kendilerine sanki bir hasım gibi davrandığını belirtirler.

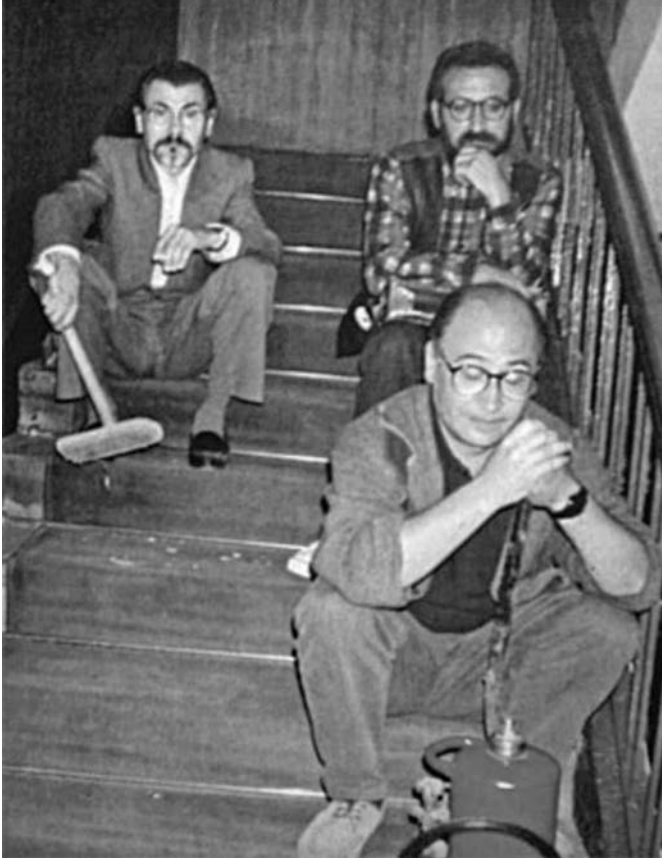
Çok önemli bir ayrıntıdır. Telsiz anonslarından ve yargılamada dinlenen tanık ifadelerinden, yangının başlamasından 5 dakika önce emniyet görevlilerinin otelin içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

Yangının başlaması ile otelin içerisinde bulunan tüm emniyet görevlileri bir telsiz anonsu ile dışarı çıkarlar.

“5850 Merkez, Madımak Oteli önünde ve içinde yangın var içinde görevliler var, dışarı çıksınlar.” (Polis telsizi konuşması)

Hiç kimse polisler dışarı çıkarken ‘peki diğerleri, içeride kalanlar ne olacak’ diye sormaz.

Polis, vatandaşın yaşam hakkı için hayatını tehlikeye atan, halkın can ve malının devlet adına güvencesi bir kamu görevlisidir. Kitaplar böyle yazmakta, polis şefleri böyle söylemektedir. Yangının binayı sarmasına birkaç dakika kala polis merkezi telsiz anonsu ile polislerin dışarı çıkmasını ister.

Metin Altıok, Behçet Aysan, Uğur Kaynar çaresiz bekleyiş içindeler

Yanan, kavrulan, boğulan canlar mahkemede ve kamu vicdanında yangının başlaması ile kendilerini terk eden polisleri sorgulamazlar.

19.45: Sivas Valiliği Olay Durum Raporu; “Topluluk Madımak Otel’ine girmek için baskı yapmaya başlamıştır. Bu arada araçlar ve peşinden otel de kundaklama sonucu yanmaya başlamıştır. Galeyan içindeki topluluk itfaiye araçlarının geçişini yere yatarak engellemiştir.”

19.45: Polis Telsiz Konuşması; “33 10 Merkez, kalabalık kontrolden çıktı. Otel önünde otolar yanıyor.”

“3210 Merkez, 3340 Bildirilir. Kalabalık kontrolden çıktı itfaiye arka tarafa gitti.”

“5850 Merkez, Madımak Oteli önünde ve içinde yangın var. İçinde görevliler var, dışarı çıksınlar.”

19.50: Arif Sağ ve Ali Çağan'ın araçları göstericiler tarafından ters çevrilir. Ters dönen araçların üzerine çıkan katliamcılar araçların benzin deposunu delerler. İçeriden temin edilen bez ve kauçuk parçaları benzine bulandırılır. Tutuşturulan bez ve paçavralar otele atılır. Otelin giriş katı sentetik halıdır.

Bazı katliamcılar üzerlerindeki çamaşırlarını parçalayarak benzine bulayıp tutuşturduktan sonra otelin içerisine atarlar.

Otelde bulunan gençler ilk anda yangının çıkmasını yanan paçavraları elleri yansa dahi dışarıya atarak engellerler. Ancak sentetik halı çok çabuk tutuşur. Karanlık ve boğucu duman içinde büyük bir panik başlar. Saatlerdir titizlikle yapılan barikatlar tamamen dağılır.

Aziz Nesin oteldeki daha güvenli bir odaya götürülmek istenir. Aziz Bey bu öneriye karşı çıkar.

Cevat Geray, “Ama o da bizimle savaşmak istedi. Savaşmak diyorum çünkü insan canını kurtarmak durumunda kalıyor “

Katliamcıların saatlerdir süregelen sloganlarının yerini:

“yak, yak, yak” çığlıkları alır.

Yüzlerce katliamcı, onlarca aydın tamamen yansın, itfaiye yangına müdahale edemesin diye itfaiye aracının önüne yola otururlar, bazıları araç binaya yaklaşmasın, yangına müdahale etmesin düşüncesi ile itfaiye aracının önüne yatar. Aslında itfaiyenin yangına müdahale etmeye de pek niyeti yoktur.

Bazı polis yetkililerine göre Sivas'ta şeriatçı bir örgüt yoktur. 19.02.1994 günlü yargılamada duruşma yargıcı, tanık Terörle Mücadele Şube Müdürü Ali Çileke sorar:

“- Sivas'ta şeriatçı bir örgüt var mı?”

Ali Çilek Cevaben:

“- İlegal bir örgüt yoktur. Yakaladığımız zaman ortaya çıkar...”

19.55: Polis Telsiz Konuşması; “3210 Merkez, 3210 asker yetişmezse burası harap olur.”

“5412 Merkez, itfaiye çalışmıyor, vatandaşlar müdahale ediyor.”

“Merkez, 3830 bulunduğunuz yerden çıkın dışarı, Yangın var.”

20.00: Yangın giriş katından hızla asına kata sıçrar.

Av. Dr. Demet Işık olaydan aylar sonra o anı mahkemede şöyle ifade eder:

“Yangını gördüm.

Hayır, yangını duydum.

Yangının çıkardığı sesi, hiçbir efekt oluşturamaz.

Ben kocamıştım. Kendim için telaşlanmadım.

Kocamışlar zor ölürler.

Genç adam çabuk ölür.

Onlar ölmesin istiyordum...”

20.05: Yangına çok isteksiz ve yavaş müdahale eden itfaiye görevlileri, otele güçlkle yaklaşabilir.

Aslında katliamcı grubun içerisinde olup da gösteriye katılan ve yargılanan sanıklardan birisi de itfaiye eridir. Bir başkası Sivas Belediyesi’nde zabıtabıdır. Hatta Sivas Belediyesi Meclis üyesi de grupla birlikte hareket etmektedir.

Mehmet Ali Doğan 11.01.1994 tarihinde mahkemeye o anı şöyle anlatır:

“O anda yangın birinci kata kadar çıkmıştı. Yanıyordu otel. Duman bizi etkilemeye başladı, nefes alamaz duruma geldik.

Bilhassa kız çocukları ‘yanıyoruz’ diye bağıryorlardı.

Biz de çaresizdik...”

20.06: Yangın otelin giriş ve asma katından üst katlarına sıçrar. Madımak Otel'nden ölüm çığlıkları grubun sloganlarını bastırmaktadır. Sivas'ta bulunan Tugay Komutanlığına bağlı askeri birlikler yaklaşık 1,5 saattir beklemekte oldukları Atatürk Caddesi'nden ayrılarak nihayet otel önünde konuşlanmaya başlar.

Müdahil avukatları askeri birliğin Atatürk Caddesi üzerinde uzun bir süre beklemeyen sonra Madımak Otel'i önüne gelmesini yargılama sırasında sorgulamışlardır. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesinin 26.12.1994 günlü kararına karşı Yargıtay'a verdikleri temyiz dilekçesinde Tuğgeneral Ahmet Yüçetürk'ü yargıya taşırlar:

“Tugay Komutanlığı'na bağlı güçler 19.50 dolaylarında Atatürk Caddesi'nden PTT önüne kadar gelmiş ve oradan daha fazla ilerlemeyerek, yangına gelen itfaiyenin Otel önüne girişine kadar burada kalmıştır. Valilik istemine karşın Tugay'a bağlı birliğin ancak yangından sonra olay yerine gelmesini ve yakında olan Otel'e yaklaşabilmek için de itfaiye aracının yol açmasını beklemesini anlamaksızdır. Yargılanması gereken bu Tugay Komutanı, bu gün bu birliğin başında bulunmaktadır.”

20.10: Otelden yoğun alevlerle birlikte kesif bir duman yükselmeye başlar. Artık şeriatçı sloganların yerini yanan ve boğulan insanların çığlıkları almaktadır.

Yargılama aşamasında olayın aktif sanıklarından H. İ. Düzbiçer 21.10.1993 tarihinde mahkemeye verdiği ifade:

“Ben bir karıncayı bile incitmekten çekinen bir insanım” demiş, diyebilmiştir.

20.20: Arka yollardan, Afyon Sokak'tan gelen itfaiye, yangına olay yerine 30-40 metre yaklaşır, 30-35 dakika bekledikten sonra yangını söndürmeye başlar. Ancak yangın itfaiyenin zamanında müdahale etmemesi nedeniyle 2-3. katlara yükselmiştir.

Cumhuriyeti savunan aydınlar ‘layık oldukları’ cezayı almaktadırlar. Katliamcıların bu kadar cana kıymalarına kimse engel olmamıştır. Şeriatçı katliamcıların keyifleri yerinde, moralleri yüksektir.

Sıra Cumhuriyete gelmiştir. Cumhuriyet de cezalandırılmalıdır. Cumhuriyetin ildeki temsilcisinin bulunduğu Hükümet Konağına doğru harekete geçerler.

20.30: Aziz Nesin ve Lütü Kaleli binanın caddeye bakan penceresinden yardım isterler. Kalabalığın içinden bazıları karanlık dumanlar içerisinde yardım isteyen iki yaşlı kişiyi önce polis komiseri zannederek, orada bulunan polislerin de bağırması ile; “Komiser dumanlar içerisinde kurtaralım” derler.

Aşağıdakiler tarafından polis komiseri oldukları tahmin edilen Aziz Nesin ve Lütü Kaleli itfaiye aracının merdivenlerinden indirilmekte iken merdiven üzerinde Belediye Meclis üyesi Cafer Erçakmak, ilk olarak inmekte olan Aziz Nesin’i tanır ve saldırarak onu aşağıya atmak ister.

Bağırarak çığlık çığlığa üzerine saldırır: “Kurtarılacak olan değil; ölecek olan o, hayvan o, öldürün onu!”

Başka bir belediye görevlisi ise elindeki telsiz ile Nesin’in yüzüne vurur ve ucu çengelli bir itfaiye aygıtı ile Aziz Nesin’e vurmak ister. Polisler engel olurlar. Aziz Nesin itfaiye merdivenlerinden aşağıya yuvarlanır.

Aziz Nesin’in arkasından merdivenlerden inmekte olan Lütü Kaleli kendi anlatımı ile yeri göğü inleyen “ polis, polis” feryatları atar. Sivil giyimli birisi Cafer Erçakmak’ı kucaklayarak elindeki sopayı Aziz Nesin’e vurmasına engel olur. Kalabalıktaki başka bir resmi giyimli itfaiye görevlisi Aziz Nesin’in bileğinden tutup itfaiye merdivenlerinden aşağıya savurur ve aşağıdakilere bağırır; “Alın parçalayın kafiri!”

Nesin ve Kaleli güçlükle merdivenlerden iner, polis aracına götürülmek istenir. Kalabalık vahşice merdivenlerden inen Aziz Nesin’e saldırır. Lütü Kaleli, anılarında Nesin’i dövenlerden birinin de resmi giyimli polis olduğunu söylemektedir. Nesin’in yüzünden kan fışkırmaktadır. Çift yıldızlı bir komiser gövdesi ile saldırganlara siper olur. Meslektaşını itekleyerek Nesin ile Kaleli’yi araca sokar ve araç hızla uzaklaşır.

Sivas Emniyet Müdürü Doğukan Öner o anı Mahkemeye şöyle anlatır:

“Dumanlar çekilince Aziz Nesin olduğu anlaşıldı. Aziz Nesin’e hakaret edildi, tekmelendi. Öne geldi. Bütün polisler seferber olduk. İtfaiye, belediye zabıtası arasında kalmıştık. Aziz Nesin’in üzerine kapaklandım. Ama bana da şiddet uygulandı. Minibüsü otelin içine soktuk. Polislere, Aziz Nesin ve Lütfü Kaleli koltuklara yatsın üzerine oturun, dedik.”

Madımak Otelinde katledilen onca can yetmemiştir. Katliamdan kurtulan diğer canlara da kıyılmak istenmektedir.

20.40: Madımak Otelinden hareketle Hükümet Meydanı’na gelen katliamcılar, Hükümet Konağı’nı taşlamaya ve slogan atmaya başlarlar.

20.50: Güvenlik kuvvetlerinin havaya ateş etmesiyle katliamcılar dağılmaya başlar.

21.00: Kalabalık, küçük gruplar halinde bilinen sloganları atarak şehrin çeşitli kesimlerine yayılır.

“Şeriat İsteriz”, “Cumhuriyet Burada Kuruldu, Burada Yıkılacak.”

21.15: Olaydan sonra yaralıların çoğu Sivas Cumhuriyet Üniversitesine götürülür. İlk müdahaleyi İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Dr. Zafer Kars yapar. Cumhuriyetin Hipokrat yemini etmiş doktorları Dr. Zafer Kars, Dr. Necdet Tamamoğulları, Dr. Burha-

nettin Kaya ve diğer doktor ve sağlık görevlileri hastaneye bir saldırı olur korkusu ile Aziz Nesin ve Lütfi Kaleli'nin sürekli odalarını ve katlarını değiştirirler.

Yaralıların hastaneye intikali neticesi hastanede görevli bazı doktorlar ve doktor adayları yaralılara aktif olarak müdahale etmek istemezler.

Lütfi Kaleli anılarında, o anda yanından hiç ayrılmayan ve elini bırakmayan “Melek hemşireden” “benim melek hemşirem” diye bahseder. Kaleli, duman zehirlenmesinden gözlerini açamamaktadır. Gözleri kapalı saatler boyu Melek Hemşirenin şefkat dolu sıcak eli ile hayata tutunmaya çalışır.

Melek Hemşire, Hipokrat yemini eden bir kısım doktorların ve doktor adaylarının insanlığa, Cumhuriyete, yeminlerine ihanetlerine inat, Madımak da katledilen değerlere sıkı sıkıya sarılmaktadır.

Doktor H. Zafer Kars, o saatlerde hastanede yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Felaket başlıyor. Acil Servis'e doluya tutulmuş serçeler gibi, dakikalık aralıklarla yanmış, dumandan kavrulmuş bedenler yaşıyor.

Gencecik, on üçünde, on beşinde kız çocukları; dingin, kararmış yüzüyle yetmişlik Asım Bezirci; delikanlılar, kadınlar, yeleye benzeyen saçlarıyla Nesimi Çimen... Hepsi cansız.

Her gelenin, önce yaşayıp yaşamadığı sınıyanıyor. En ufak bir yaşam belirtisi gösteren, canlandırılmaya çalışılıyor. Ama arkadaşların, tıp ve hemşirelik öğrencilerinin çabası nafiye.

Sayıyorum. Çok kısa bir sürede on yedi ölü beden gelmiş.

Bu arada iki manga asker gelip, hastaneyi ve Acil Servis'i çevreliyor.

Kurtarılabilecekler de var. Cafer Can Aydın, Lütfiye Aydın (durumu daha ağır), ilk tedaviden sonra servise çıkarılıyor... Yoğun duman solumaktan neredeyse boğulma raddesine gelmiş, elleri yanık, şuursuz bir delikanlıyı yoğun bakım servisine yolluyorum. Ertesi sabah babası tanıyor: Serdar Doğan...

Kendi kendime, “Bitsin artık, bu kadar kayıp yeter!” derken, ambulansın sireniyle irkilip kapıya seğirtiyorum.

Gelen yaralıyı, sedye üzerinde acil Servise koştururlarken tanıyorum: Şair Metin Altıok. Yanmış yüzü, sıcaktan tahrip olmuş solunum yollarıyla zor nefes alıp veriyor; yumrukları sıkılı, çenesi kilitlenmiş. Ama yaşıyor. O gece ve izleyen günlerde gösterilen özen, gönüllü doktor ve hemşirelerin başucu nöbetleri, her çaba, tek amaca yönelik; onu yaşatmak.

O bizim yüz akımız olacak; her şeye karşın, her şeye inat, onu ölümün ağzından çekip almak istiyoruz. Olmadı... “

Doktor Necdet Tamamoğulları o saatleri ve duygularını şöyle aktarır:

“O gün geldi...

Ve ateşi gördüm.

Ve kıyımı gördüm.

Ve onlar İsrafil borularını çaldılar kıyamet adına.

Ve cehennem indirildi dar, baġnaz kafalardan yeryüzüne.

Ve onlar ki şiire, sevgiye, gündüzün ışığına, belki bir karanfile düşman ...

Ve yanmış cesetler gördüm, boġulmuş fidanlar...

Gözlükleri halen yüzlerinde Asaf'ın, Uğur'un. Genç delikanlı, uyuyorlar.

Asım Bezirci küçülmüş, ufacak bir gövde. Yasemin Özkan uyuyor, gelin...

Metin Altıok şiir mi yazıyor, dalmış, belli belirsiz nefes alıyor.

Ve daha niceleri ...”

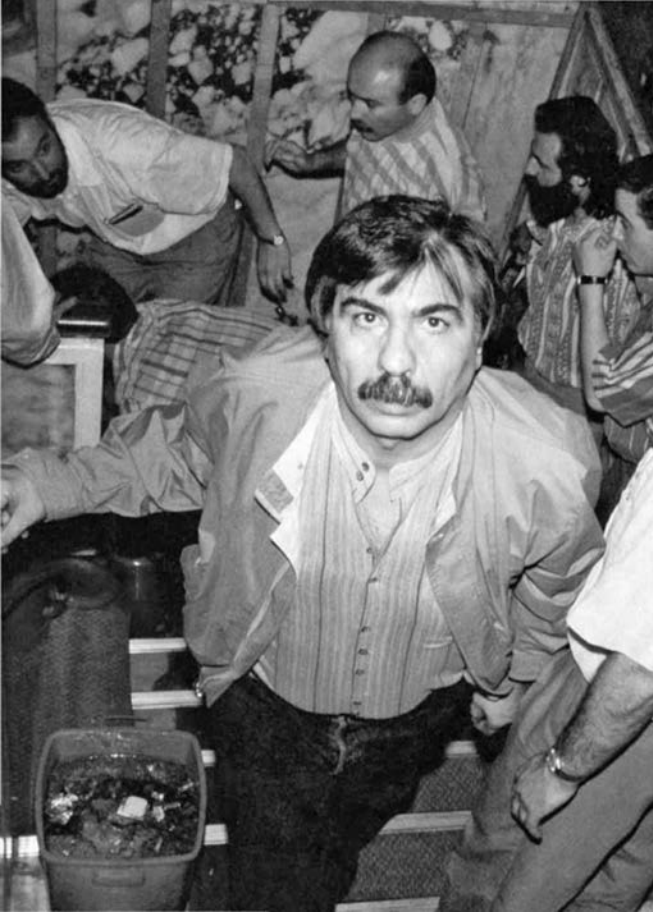
Doktor Burhanettin Kaya ise şunları söyler:

“Acil (servis) 'e koştum. Yerde üç ya da dört ceset vardı. Yüzleri simsiyah, isle kaplıydı. Işığımıla yaşayıp yaşamadıklarını bir kez daha kontrol ettim. Ölmüşlerdi. Acil müdahale odasına yöneldim. Bir adam sedyedeydi. Zorlukla nefes alıyordu. Bilinci kapalıydı. Personelden oksijen tüpü istedim. Oksijen vermeye başladık.

Cebinden kimliğini çıkarıp, adını bir kâğıda not ettim. Öğretmendi, Aydoğın Yavaşı...

Art arda cesetler geliyordu. Durum ürkütücü idi. Her birini yeniden kontrol ediyordum. Öfke ve üzüntü iç içeydi. Sakin olmalıydık. Sivil ve resmi polisler, yaralı kundakçılar, koştururan hekimler ve hemşirelerle bir kargaşa yaşıyordu.

Bazı gerici hekim adayları, dip odalardan birinde, hiçbir şeye el sürmeden oturuyorlar, çalışmıyorlardı...”

Arif Sağ otel merdivenlerinde

21.40: Atatürk - Kongre ve Etnografya Müzesi önünde bulunan Atatürk büstü bazı gruplar tarafından sloganlar atılarak tahrip edilir. Polis kayıtlarında;

“Atatürk Büstü’nün kimler tarafından sökülerek düşürüldüğünün tespit edilemediği” belirtilir.

Emniyet görevlisinin ifadesine göre Atatürk büstü sökülmemiş, düşürülmüştür. Kim bilir belki de bunca yaşanan utanca dayanamayan büst kendini yere atmıştır.

22.00: İçişleri Bakanı Valiliğe gelerek, olaylarla ilgili bilgi alır.

23.00: Valilikçe ilan edilen “sokağa çıkma yasağı” ile birlikte, güvenlik güçleri olayların başlamasından 12 saat sonra şehirde tam bir hâkimiyet sağlarlar.

24.00: Sivas sessiz, çirkin, is kokulu bir karanlığa gömülür. 16.02.1994 günlü yargılamada Sivas Emniyet Müdürü Doğukan Öner, yargıcın “Sizce bu organize bir hareket mi?” sorusuna yanıt verir:

“Tarihe geçecek belgelerdir. Sivas olayları, yıllar öncesinden aşama, aşama hazırlanmış organize bir olaydır. Önceden planlanmış, programlanmış, Sivaslıların bu organize ile bir ilgisi olmadığı kullanıldığı bir olaydır.”

Sivas Emniyet Müdürlüğü Trafik Şube Müdürü İzzet Karadağ 23.03.1994 tarihinde mahkemeye olayın değerlendirmesini şöyle yapar:

“Kuvvet yetersizdi.

‘Allahuekber, şeriat isteriz!’ sloganları atıyorlardı. Gömleklerini dahi çıkartıp, tutuşturup arabaların üzerine atıyorlar, barikatı yarıp, otele giriyorlardı.

Gösteri şeriata duyulan özlemi dile getiriyordu.

Yaptıkları laiklik karşıtı propagandadır. Olayları çığırından çıkarmak için gerçekleştirilmiş organize bir olaydır. Aziz Nesin’in gelişi bahane edilmiştir. Camiden çıkar çıkmaz slogan attıklarına göre, amacı da sloganlarıyla ifade ettiler”

“Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada yıkılacak”

3 Temmuz Cumartesi

01.00: Toplam ölü sayısı 35, toplam yaralı sayısı 60, (dördü ağır) Madımak Oteli'nden kurtulan sayısı 36.

Olaydan yıllar sonra Lütfi Kaleli bir televizyon programında 33'ü otelde öldürülen ve ikisi kurşunla öldürülen toplam 35 kişi için şunları söyler:

“Sivas'ta 35 can kaybettik.

Sonradan kurşunla ölen 2 kişide can taşımaktaydılar. O iki kişi Madımda ölenlere saldırmış da olsalar, onların ölümlerine neden de olsalar, Cumhuriyeti yıkmaya da çalışsalar onlar da birer candı. O canları da kaybettik. “

Sivas'ın üzerine gecenin karanlığı ile birlikte belki de yüzyıllarca kaybolmayacak, yanan insan bedenlerinin kokusu sinmiş ve çığlıkları çökmüştür.

Sivas, yirmi bin katliamcının katıldığı bir utancın ayıbını bir temmuz karanlığında saklamaya, gömmeye çalışmaktadır.

Katliama eylemsiz olarak katılanlar sonraları kendilerini vicdanlarında affettirmeye, aklamaya çalışırlar. Ama nafiyledir. Orada bulunan herkes olayın asli ve fer'i sorumlusudur. Sivas ili tarihinde bu utanç ile yaşayacaktır.

Bir kitap fuarında Sivashlı olduğunu söyleyen orta yaşlı bir kişi bu satırların yazarının yanına usulca yaklaşır.

“Avukat bey çok ağır yazmışsınız, biz sadece uzaktan olanları izledik. Başka bir şey yapmadık” der, diyebilir.

Artık sloganlar da kesilmeye başlamıştır.

“Cumhuriyet Burada Kuruldu Burada ...”

03.00: Devlet nihayet Sivas'a gelir. İçişleri Bakanı, Vali hastanede yaralıları ziyaret ederler, yetkililerden bilgi alırlar.

11.00: Hastanede bir koşuşturma olur. Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün hastaneyi ziyarete geleceği söylenir. O sırada durumu iyi olan yaralıların savcılar ve polisler tarafından ifadeleri alınmakta-

dır. Erdal İnönü, yanında Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş, Kültür Bakanı, Vali Ahmet Karabilgin ve gazetecilerle birlikte yaralıları ziyaret eder. Heyetkiler ağır adımlarla Lütfi Kaleli'nin odasına girerler. Lütfi Kaleli'nin gözleri, Erdal İnönü'nün gözlerinin içine kilitlenir sanki.

Önce ağır ağır, tane tane kısık bir sesle konuşmaya, yaşananları anlatmaya başlar:

“Sizi tanıyorum, siz Sosyal Demokratsınız. Lütfen söyley misiniz, sosyal devleti, laikliği ve demokrasiyi nasıl koruyacaksınız?”

Yarının Türkiye'sinde çocuklarımızın ve torunlarımızın yaşam güvencesi ne olacak...?”

Sesi yükselmekte, sesiyle birlikte nefesi titremektedir. Gözünü Erdal İnönü'nün gözlerinden ayırmaz. Artık hıçkırığa hıçkırığa ağlamaktadır. Hastanenin tüm koridorları, tüm odaları Lütfi Kaleli'nin hıçkırıklarıyla, sesiyle ve nefesiyle titremektedir.

“Dün bilginiz dâhilinde şeriat devleti hüküm sürdü Sivas'ta. 35 kişiyi diri diri yaktılar. Neredeydiniz..?”

Lütfen beni evime gönderiniz.”

Erdal İnönü başı öne düşmüş bir halde Lütfi Kaleli'nin yanaklarını okşar, avuçlarında Kaleli'nin gözyaşlarının sıcaklığını hisseder...

Saldırı Neticesi Yaşamını Yitirenler

Yolun düşerse kıyıya bir gün
Ve maviliğini denizin seyre dalarsan
Dalgalara göğüs germiş olanları hatırla!
Hatırla yüreğin sevgi dolu
Ve selamla!

Çünkü onlar fırtınayla çarpıştılar
Eşit olmayan bir savaşta
Ve yitip gitmeden dipsizliğinde enginin
Sana liman gösterdiler uzakta

Bezanje (*Fransız Halk Ozanı*)

1- Mühibe Leyla Akarsu: 35 yaşında, ozan Muhlis Akarsu'nun eşi.

2- Muhlis Akarsu: 1948 Sivas Kangal Minarekaya Köyü doğumlu, 48 yaşında. İlk kez Bektaşi Cem cemaatlerinde saz çalmayı öğrenir. 1970 yılında ilk plağını çıkartır. 1972 yılında kendisinin çok saygı duyduğu Seyit Ali Çiftlik'in kızı Mühibe Leyla Çiftlik ile evlenir. Pınar ve Damla isimli kızları var. Ozan. TRT repertuarında elliye aşkın eser, yüzden fazla plak, 4 uzunçalar ve kasetleri bulunuyor. Sivas'a gitmeden önce kaset hazırlığını bitirmiştir. Dönüşünde kaset yayınlanamaz.

Akarsu'nun hazırlayıp bitiremediği, yayınlayamadığı kasetin ismi:

“Sivas Ellerde Ömrüm Çalınır”

“İşte geldim, gidiyorum dünyadan

Ne yazık ki çözedim ben seni

Haksızlık dünyada sürüp giderken

Şekil verip çizemedim ben seni”

Muhlis Akarsu

3- Gülender Akça: 1968 Divriği Şahinköyü doğumlu. 25 yaşında. Folklor öğretmeni, Anadolu Semah Araştırma Topluluğu kurucusu ve yöneticisi. Divriği Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi. Divriği Harman Dergisi yazarı.

Gülender Sivas'a yola çıkmak için evden ayrıldığı sırada babası Abidin Akça uyumakta. Gülender bir heyecanla geri dönüyor. Uyumakta olan babasını gözlerinden öpüyor, dönüp annesine “hakkını helal et” diyor, elini öpüyor.

Anadolu Semah Araştırma Topluluğu üyelerinden Gülsün Karababa, Gülender Akça, Handan Metin 8 Mart Dünya kadınlar günü nedeniyle 7 Mart 1993 günü birer konuşma yaparlar. O gün konuşma yapanların tamamı Sivas'ta yaşamlarını yitirirler.

(Sevgili okurlar Gülender Akça'nın yaşamına ilişkin bu satırlar ilk kez 7 Mart 2005 günü saat 21.10 itibarıyla kaleme alınmıştır.)

Aziz Nesin itfaiye merdiveniyle otelden indiriliyor

4- Metin Altıok: 1941 Bergama doğumlu; çocukluğu ve gençliği İzmir/Karşıyaka da geçti. 52 yaşında. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü, Sistematik Felsefe Kürsüsü Mezun (1971). Cemal Süreyya Şiir Ödülü Sahibi, Şair-Yazar. On yıl kadar Bingöl, Karaman, Ankara’da öğretmen olarak görev yaptı, Kızılay, MTA, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünde memurluk yaptı. Sivas katliamında girdiği komadan kurtulamayarak 8 Temmuz 1993 günü vefat etmiştir.

Şenlik başlamadan birkaç gün önce UĞUR Kaynar ile birlikte yola çıkarlar. Eşi Nebahat Çetin yolcu eder. Metin’in eşi Nebahat Sivaslı olan Uğur Kaynar’a sıkıca tembih eder;

“Sen Sivaslısın sağlam verdim, sağlam istiyorum.” der. Sivas’tan ikisi de dönemezler.

Fazıl Say, Sivas’ta ölenlerin ve şiir geleneğinin bir simgesi olarak Metin Altıok adına oratoryo besteler. Oratoryo ilk kez 3 Temmuz 2003 günü Açık Hava Tiyatrosu’nda seslendirilir. Fazıl Say’ın Altıok’un şiirleri üzerine bestelediği oratoryo üç ana bölümden oluşmaktadır. “Dalmış Kendi Kendime” isimli ilk bölümde şair anlatılmaktadır.

“Bingöl Soneleri” isimli ikinci bölümde şairin Bingöl’de kaleme aldığı şiirler seslendirilir. Oratoryonun son bölümünün temasını “Ölüm” oluşturmaktadır.

“Gördüm yaşarken vadesiz
Ölümümü
Ördüm deilmek ilmek
Sırtıma giyemedim
Ömrümü”

Metin Altıok

Madımak’ta katledilen Şair Metin Altıok’un kızı Zeynep Altıok babasının ardından şunları söyler; “Bunca yıllık acıdan sonra diyet istemiyorum, içimde intikam duygusu yok ama bir öfke ve yalnızlık duygusu içinde olduğumu yadsıyamam. Yine de benim ‘Benim kalbimde ki gizli nokta herkesin eşit olduğu, yaşamı ortaklaşa paylaştığı, güzellikler ürettiği, yepyeni bir dünya özlemi.’

Metin Altıok’tan öğrendiğimse ‘Kişi kendine acı veren olumsuzluklara karşı başkaldırabilmelidir. İçinde duyduğu acı ancak böyle anlamlanır ve değer kazanır.’”

5- Mehmet Atay: 1968 Divriği, Gönderen köyü doğumlu. 25 yaşında. 12 yaşında annesini, 20 yaşında babasını yitiriyor. Gazi Üniversitesi Maliye Meslek Yüksek Okulu Mezunu, fotoğraf sanatçısı-gazeteci. Sivas’a, yönetim kurulu üyesi olduğu Divriği Kültür Derneği adına ve Çağdaş Divriği Gazetesi adına katılıyor. Öğle yemeği sonrası iki arkadaşı ile birlikte daha güvenli olur düşüncesi ile Madımak’a giriyorlar. Otele saldırılar başlayınca diğer iki arkadaşı oteli terk ediyor. Atay, otelde okuldan arkadaşı ve hemşerisi Nurhan Metin ile karşılaşıyor. Son ana kadar birbirlerinden ayrılmıyorlar.

“Yoksuluz ama yine de mutluyuz.
Çünkü dünya bizim için de dönüyor”

Mehmet Atay

6- Sehergül Ateş: 1963 Ankara doğumlu, 30 yaşında. Açık Öğretim Fakültesi Öğrencisi, saz sanatçısı. Şenliçe Edibe Sulari'nin isteği üzerine katılıyor. 17. dönem milletvekili Musa Ateş'in kızı. Baba Ateş'in kızının Pir Sultan Etkinliklerine katıldığından haberi yok. Sehergül'ün çalıştığı işyerinde 40'a yakın çiçeği var. Çiçekleri her sabah "günaydın ben geldim" diyerek uyandırıyor, "öpün bakayım ablanızın elini diyerek" onları okşuyor. Ölümünden sonra yetim kalan çiçeklerini arkadaşları onun anısına yaşatırlar.

7- Behçet Aysan: 1949 Ankara doğumlu 43 yaşında. Anne tarafı Saraybosna, baba tarafı Girit göçmeni. 44 yaşında, Tıp Doktoru, şair. 1984 yılı Yaşar Nabi Nayır Ödülü, 1986 yılı Ceyhun Atif Kansu Şiir Ödülü, 1986 yılı Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü sahibi. 1980 sonrası TCK. 141, 142 maddelere aykırı eylemlerde bulunduğu savı ile askeri ve sivil mahkemelerde yargılanmıştır. Kartal, Maltepe, Harbiye, Selimiye, Ankara Mamak, Ankara Merkez cezaevlerinde tutuklu kaldı. Suçlamalardan beraat etti. NÜSHED Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği Yönetim Kurulu üyesi. Çeşitli dergilerde şiirleri yayınlandı. Şiirleri Almanca, Macarca, İsveççe, Çekçe ve Yunancaya çevrildi.

çünkü beyaz bir gemidir

ölüm

siyah denizlerin hep çağırdığı batık bir gemi

sönmüş yıldızlar gibidir

yitik adreslere benzer

ölüm

yanık otlar gibi

sen bu şiiri okurken

ben belki başka bir şehirde ölürüm

Behçet Aysan

8- Erdal Ayrancı: 35 yaşında, 1978 ODTÜ girişli. 1980-1983 yılları arasında 2 yıl 2 gün Niğde, Mamak ve Bor Cezaevlerinde tutuklu kaldı. Mamak Cezaevinde kapılardan çıkardığı tahtalardan bir maket gemi yapmış ve gemiye eşi Hatice'nin ismini vermiştir. Olay sırasında "Anadolu İpek Yolları" isimli bir belgesel hazırlamaktadır. Pir Sultan Abdal etkinliklerini filme çekmek amacı ile Sivas'ta bulunuyor. Madımak'ta saldırıya karşı barikatı örgütleyen, son ana kadar saldırganları dışarıya püskürten ve yangının başlaması ile ilk olarak yaralananlardan. Otelden sağ kurtulan arkadaşları elektrikler kesildikten sonra ondan bir daha haber alamadıklarını söylüyorlar.

Geriye kalan eşyaları eşi Zeynep'e teslim edilir. Pantolonunun cebinden çıkan beş yüz bin liradaki Atatürk resminin üzerine kan bulaşmıştır.

Eğer bir gün sevgilim
Son verecekse hayatıma
Bir ses
İsterim durmasın patlasın
Anlam bulacaksa kulaklarda
Yalnız...
Düşerse kanımın bir damlası yere
Bilsinler ki
Orada kırmızı yediveren çiçekleri açacak
Ve bülbüller,
Ağıt yakacak ölüme.
Korksunlar korksunlar artık
Korksunlar alev çemberindeki akrep gibi
Çünkü ölümleri
Gül dikenlerinden olacak
Erdal Ayrancı 28.05. 1982 Niğde Cezaevi

9- Asım Bezirci: 1928 doğumlu. Demiryolu işçisi Hamdi Bey ve ev kadını Refika Hanım'ın tek çocuğu. 66 yaşında. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Mezunu, 1989 Ferit Oğuz Bayır Kültür ve Sanat Ödülü sahibi, yazar, araştırmacı, yetmişye yakın kitabın yazarı. Nazım Hikmet'in bütün şiirlerini "Tüm Eserleri" adıyla 8 ciltte ilk kez bir araya getirmiştir. Ayrıca Ahmet Haşım, Cahit Sıtkı Tarancı, Tevfik Fikret'in bütün eserlerini derlemiştir. 6-7 Eylül olayları sonrası ve 12 Eylül'ün ertesinde Türkiye Yazarlar Sendikası, Barış Derneği davalarından yargılanmıştır.

Asım Bezirci olayların tırmanmaya başladığı 3 Temmuz 1993 günü saat 16.00 itibariyle kamuoyuna el yazısı ile bir açıklama yazar. Özenle kullanılan kelimelerin bulunduğu açıklamayı tamamladıktan sonra yazının 33 yerini düzeltir.

Yazının içeriği, şekli ölüme 3 saat kala kaleme alınan düşünceleri yansıtmaktadır.

Açıklama başlıksızdır, bir anlamda gelecek kuşaklara vasiyet biçimindedir.

Asım Bezirci'nin 3 Temmuz 1993 günü saat 16.00-16.30 itibariyle kaleme aldığı son yazısı:

"Pir Sultan Abdal Derneği'nin aldığı karar uyarınca, Sivas'ta halk şairi Pir Sultan Abdal'la ilgili bir sanat ve kültür etkinliği düzenlenmiştir. 1-4 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilecek bu etkinlik için, ilgili ve yetkili makamlardan gerekli yasal izin alınmıştır. Bu etkinliğe, ülkemizin değerli sanatçıları ve şairleri ile uzman araştırmacı, yazar ve bilimcileri çağırılmıştır.

Etkinliğin ilk günü, önceden duyurulan program gereğince, demokratik bir ortamda, yasalara uygun biçimde gerçekleştirilmiştir. Sivas Valisi Sayın Ahmet Karabilgin de etkinliğe katılarak laikliğe, insan haklarına, inanma ve düşünme özgürlüğüne saygılı bir konuşma yapmıştır.

Etkinliğin ikinci günü, programın devamının uygulanması, yasaları çiğneyen ve iki bin kadar olduğu tahmin edilen bir bağnazlar topluluğunca engellenmiştir. Cuma namazından çıkan topluluk, etkinliğin yapılacağı Kültür Merkezi'ne doğru yürüyüşe geçmiş ve binanın camlarını taşıyıp kırmıştır. Uzun süre orada kalmış, küfrederek bağırıp

Hasret Gültekin

çağırmıştır. Böylece, etkinliğin yapılmasını önlemiştir. Daha sonra caddelerde, “şeytan Aziz”, “Sivas sana mezar olacak” ve “Vali istifa!” diye bağırarak, tehditler savurarak yürümüş, “şeriat isteriz” “Müslüman Türkiye!”, “Kurtuluş İslam’dadır” sloganlarını haykırmıştır.

Bu üzücü, demokrasiye, laikliğe, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yasası’na aykırı eylem karşısında, biz Pir Sultan Abdal Derneği’nin yöneticileri ve etkinliğe katılanlar olarak, aşağıdaki hususları belirtmeyi zorunlu görüyoruz:

Yasal izni alınmış ve önceden programlanıp kamuoyuna duyurulmuş bir etkinlik, sorumsuz bir sokak topluluğunca önlenmiştir.

Etkinliği düzenleyen Dernek Yöneticileri ile ona katılan sanatçı, şair, yazar ve bilimciler, bir otele sığınmak zorunda bırakılmışlardır.

Türkiye ve Dünya genelinde ünlü, değerli yazar Aziz Nesin tehdit edilmiş ve can güvenliği nedeniyle otel odasına kapatılmıştır.

Sivas’ta yaşanan bu olay, Türkiye’de Atatürk Cumhuriyet Devrimleri’ne, laikliğe, demokrasiye, insan haklarını düşünme ve inanma özgürlüğüne yönelmiş bir zorbalık eylemidir.

Bu eylem, laik olması gereken devletin geleceğini tehdit eden tehlikenin belirgin ve uyarıcı örneklerinden biridir.

Sözü geçen örnekler etkin bir biçimde kırılmadıkça, cumhuriyetimizin, ülkemizin ve ulusumuzun geleceğini karartacaktır.

Yukarıda özetlenen olayları şiddetle kınıyor ve gereğinin bir an önce yapılmasını bilgilerinize sunuyoruz.”

10- Belkıs Çakır: 1975 Ankara Doğumlu, 18 yaşında. Pir Sultan Abdal Derneği semah grubu sorumlusu Kamber Çakır’ın kızı, semah grubu üyesi. 1993 yılı Üniversite sınavlarında İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü’nü kazandığını öğrenemedi. Kamber Çakır yangın sırasında grup üyelerinden Birsen, Çiğdem ve Gülay’ı kurtarır. Kendi kızını kurtaramaz.

Baba Kamber Çakır her ölen semahçı gencin acısını yüreğinde duyuyor:

“Artık semah dönen çocukları on dakikadan fazla seyredemiyorum. Beni kendilerine ilgi göstermemekle suçlasalar da... Yapamıyorum.”

11- Serpil Canik: 1974 Ankara doğumlu, 19 yaşında, altı kardeşler. Ticaret Lisesi Mezunu, ablası Serdal ile Pir Sultan Abdal Semah ekibinden. Sivas’a ablası Serdal, anneleri Sultan ve babaları Muharrem Canik ile birlikte gidiyorlar. Olaylar başladığında aileden sadece Serpil, Madımak Otelinde mahsur kalıyor. Olaylar başladığı sırada Serpil’in ablası Serdal, Kültür Merkezi’nde, Anne ve babaları Alibaba Mahallesinde akrabalarının yanında bulunuyor. Aile saat 12.00 itibarıyla Serpilden ayrılıyorlar.

Bir daha kavuşamamacasına...

12- Muammer Çiçek: 1967 Tokat Zile doğumlu, 26 yaşında. Şair, oyuncu. 1992 yılı Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü mezunu. Pir Sultan Abdal Tiyatrosu’nun oyuncusu, yöneticisi. Madımak’ta yitirilen İnci Türk ile nişanlı. Sivas’a tutkun. 1992 yılında yaptığı okul bitirme projesinde Sivas’ın vaziyet planını çıkartıyor. Sivas Vaziyet Planı Projesi mezuniyetine onay veriyor, ama Sivas yaşamasına, kendisine hizmet vermesine onay vermiyor. Ölümünden sonra ailesine geride kalan ikiyüzbinlira, ehliyet, gözlük ve bir nişan yüzüğü teslim ediliyor.

Soğuk ölümün-

acımasız pencereleri
geziniyor üzerimde
kıyıya vurmuş
baygın bir balık gibi
ayılıp çırpınmaya başlıyorum
Korkuyorum beni kavuracağından
güneşin.
Çırpınıyorum ATEŞ kumlarda
yaşamak için
ulaşmak istiyorum delice
suya, nefesime ve kendime.

Muammer Çiçek

Aziz Nesin itfaiye merdiveninde saldırıya uğruyor

13- Nesimi Çimen: 1931 Saimbeyli Safsakalı Köyü doğumlu. 62 yaşında. 10 Yaşında ağanın kovması ailesi ile köyden ayrılmış ve o yaşlarda bağlama ile tanışmıştır. Aşık, cura sanatçısı. İlk eserlerini 1946 yılında plak olarak kayda aldı. 5 Mart ve 17 Haziran 1975 günleri ilk kez Şah İsmail gecesini düzenledi. Almanya, Fransa ve İsveç'te albümleri yayınlandı. Avrupa'nın birçok radyosunda ve üniversitelerde konserler verdi. Sevdalısı olduğu Pir Sultan Şenliklerine beşyüz bin lira borç bularak katıldı.

Diline, beline, birde eline
 Sahip olan girer hak'kın yoluna
 Dürüst olup uzak kalsa yalanı,
 Mukaddes bir varlık Hak'kın kendisi

Hak ademde gizli burayı görse,
 Can gözünü açıp oraya varsa
 Benliğin yok edip kemale erse,

Mukaddes bir varlık Hak'kın kendisi
Gel ey Nesimi sen, senden sor seni,
Sakın ha hor görme asla bir canı
İnsanları sev sen, eyle secdeni,
Mukaddes bir varlık Hak'kın kendisi
Nesimi Çimen

14. Carina Thuijs: 7 Temmuz 1970 Hollanda doğumlu. 23 yaşında. Öğrenimine 1989 yılında Leiden Üniversitesi Kültürel Antropoloji öğrencisi olarak başladı. Mezuniyet tezini ülkemizdeki kültürel etkinlikler üzerine yazmayı düşünüyor ve hazırlanıyordu. 21 Haziran 1993 de Çorum'un bir köyünde staj ve araştırma yapmak üzere ülkemize geldi.

Carina, Yasemin ve Asuman Sivri kardeşler ile birlikte Pir Sultan Abdal etkinliklerine katılır. Arkadaşları Sivas'a gitmekten vazgeçirmeye çalışır. Sivas'ta su bulamazsın, aç kalırsın, kalacak yer bulamazsın derler. Carina, 'siz ne yerseniz bende onu yerim, siz ne içerseniz bende onu içerim, nerede kalırsanız bende orada kalırım' der ve Sivas'a gelir.

Verdiği sözde durur, kara dumanları onlarla beraber yutar.

Carina'nın annesi ölüm haberine inanamaz. Yakınları da inandırmaz. Katliamı Müslüman-Komünist çatışması olarak algılar. Bu nedenle ülkemizdeki avukatlara dava için vekâletname vermez.

Dönüş tarihini önceden bilindiğinden, o gün havaalanına gider. Ancak, uçaktan Carina inmez.

Havaalanında saatlerce, "dönmedi" diye mırıldanarak bir köşeye yığılıp sessiz sessiz ağlar:

"Carina dönmedi..."

15. Serkan Doğan: 1973 doğumlu, 19 yaşında, Açık öğrenim öğrencisi. Kardeşi Serdar ile birlikte Pir Sultan Abdal Derneği'nin kitap ve kaset standında görevliler. Kardeşi Serdar Doğan, Madımak olayından sonra önce ölüm teşhisi ile morga kaldırılıyor. 12 saat hiçbir mü-

dahale görmeden morgda kalıyor. Bir rastlantı sonucu morga giren bir doktorun Serdar'ın nabzını tutması ile yaşadığı anlaşılıyor. Hemen yoğun bakıma kaldırılıyor, 15 gün ölüme direniyor ve yaşama geri dönüyor. Serdar kardeşinin acısını yüreğine gömerek Pir Sultan Abdal Derneği'ndeki çalışmalarına bıraktığı yerden devam ediyor.

Serkan'ın cebinden çıkan bir kâğıt parçasında ölümüne bir kaç dakika kala şunları yazmış.

Yanıyorum

anam sakın arkamdan ağlamasın Ali'yim ben

Pir Sultan yoluna ölüyorum

başıma kızıl bağlama

arkamdan sakın ağlama

Serkan Doğan

16. Hasret Gültekin: 1971 Sivas'ın İmranlı Kazası, Han Köyü Doğumlu. 26 yaşında. Altı yaşında saz çalmaya başlamış. Ozan. Oğlu Hasret Sivas olayından üç ay sonra 13 Eylül 1993 günü dünyaya geldi. Birçok müzik albümü var.

Annesi Hacı Gültekin 8 Mayıs 1994 anneler gününde ziyaretine kır çiçekleriyle gelen Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri Miyase İlknur'a aradan 2 yıla yakın bir zaman geçmesine karşın ölümünden sonra ilk kez o gün Hasret'in odasını açar.

Hasret,

yeni bir Hasret'le yaşıyor şimdi.

Güle durmuş türküler,

Halaya durmuş oğullar gibi

Yaşam çiçekleniyor ezgilerde

Türküler, doğru söylüyor

Yaşamak güzel.

Av. Şenal Sarıhan

Sivas Katliamı 3. Baskı 2. Cilt Sayfa 202

17- Murat Gündüz: 1971 Ankara doğumlu, 22 yaşında. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümü üçüncü sınıf öğrencisi. Pir Sultan Abdal Derneği'nin Gençlik Komisyonu üyesi. Kardeşi Birsen Gündüz ile kültür merkezinde kurulan kitap standında görevliler. Son ana kadar kardeşi Birsen'in yanından ayrılmaz. Yangın başladıktan sonra ağabeyi Murat, Birsen'in elini bırakmaz. Son anda Kamber Çakır son bir gayretle Çiğdem ve Birsen'i bir boşluğa çeker.

Birsen o karanlıkta Murat ağabeyinin elini yitirir. Bir daha tutamamacasına...

18. Gülsün Karababa: Divriği 1971 doğumlu. 22 yaşında. Pir Sultan etkinliklerine Divriği Kültür Derneği kanadından katılan dört genç kızdan biri. Ressam. Baba Mehmet Karababa "kızım benden güzel çalardı sazı" diyor. Ablası Nilgün Karababa, Sivas'a elleriyle hazırlıyor, yolcu ediyor.

Giderken; "Sivas soğuk olur sıkı giyin" diyor. Sivas'ın yangın yeri olacağını, Sivas sıcakta yanacağını bilemeden...

Gülsüm,
Güle düşküdü,
Gülüşe düşküdü
Saza, şaire, söze
Sevgiye düşküdü...

Gülsüm
Gülmesin diye
Ve çizmesin diye gülü,
Gülü ateşe verdiler.

Av. Şenal Sarıhan

Sivas Katliamı 3. Baskı 2. Cilt Sayfa 204

19. Uğur Kaynar: 1956 Sivas - Zara doğumlu, iki eşli on çocuklu bir babanın altıncı çocuğu, 37 yaşında. Sanatçı, şair, yeniliklerin belgeselini hazırlıyor. 12 Eylül 1980 sonrası cezaevi koşullarında yerleşen kemik erimesi hastalığı nedeniyle sürekli tedavi altında. Ölüm sonrası üzerinden çıkanlar; Sivas ta eşine aldığı kilim desenli cüzdan, peçetelere yazdığı son şiirleri, Bafra sigarası, kibrit, mendil ve bir miktar para.

Ölümünden sonra üzerinden çıkan peçeteye yazdığı son şiiri:

Oysa
oldum olası
yerleşik yabancısıyken ben
bu ülkenin
ne de güzel yalnızdım

Öldüğümde
Doğduğum yere gidiyorum
Yıllarca süren bir hasret ve
Bilinmezliği
İşte böylesine yeniyorum
Uğur Kaynar

20. Asaf Koçak: 1959 Kırşehir doğumlu, 35 yaşında. Kırşehir Eğitim Enstitüsü mezunu. Kangal İlçesine bağlı Bektaş, Koçköprü köylerinde, 3 yıl Adıyaman'da öğretmenlik yaptı. Kendi ifadesi ile “İmamlarla, karakollarla, müdürlerle hep başı belada oldu. Öğrencilerini, dağ çiçeklerini, köy delikanlılarını sevdi.”

Karikatür Sanatçısı. Son sergisini yaşamını yitirmeden 50 gün önce 10 Mayıs 1993 günü Ankara'da açar. Serginin ismi “Yok Devenin Kuşu.” Asaf Koçak yakınlarına çok iyi çalamadığını söylediği mızıkasını katliamın son anına kadar çalarak, oteldekilere umut, sevgi dağıtır.

21. Koray Kaya: 1 Mayıs 1980 Ankara doğumlu, henüz 12 yaşında, Mimar Kemal Ortaokulu öğrencisi. En genç bağlama sanatçısı. Menekşe ve Koray'ın babaları İsmail Kaya semah ve saz hocası. Etkinlikte saz çalar. Sivas'a Pir Sultan Etkinliklerine ailecek katılırlar. Koray etkinlikler süresince babasının yanından ayrılmaz. 2 Temmuz günü Kamber Çakır, baba İsmail, Menekşe ve Koray Çakır arkadaşlarıyla Cumhuriyet Lokantası'nda yemek yerlerken otele saldırı haberi gelir. Kamber Çakır, İsmail Kaya'ya kültür merkezine gidip oradakileri toplamasını, kendisinin de çocuklar ile geleceğini söyler.

Menekşe ve Koray, Kamber amcası ile birlikte Madımak Oteline giderler. Madımak yangınından bir daha çıkamazlar.

Baba İsmail ve anne Hüsniye, 12 yaşındaki oğulları Koray'ı ancak 3 Temmuz günü Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi morgunda, kızları Menekşe'yi ise Sosyal Sigortalar Hastanesi morgunda son kez görür. O acıları görmeye nasıl dayandığı bilinmez gözlerle...

22. Menekşe Kaya: 1977 Ankara doğumlu, 15 yaşında. Koray Kaya'nın ablası. Pir Sultan Abdal Derneği semah grubu üyesi, saz çalıyor. Otele saldırının arttığı, otelin yanmaya başlamasından birkaç dakika önce o temmuz sıcaklığında yanındaki arkadaşı Birsen Gündüz'e sarılarak üşüdüğünü söyler. Birsen ağabeyi Murat'ın kazağını Menekşe'ye verir. Birkaç dakika sonra yanık kokusu gelmeye başlar. Kazağın sahibi Murat ve kazağın emanetçisi Menekşe yanmaktan kurtulamazlar.

23. Handan Metin: 1973 Divriği Doğumlu, 20 yaşında, ODTÜ Eğitim Fakültesi Biyoloji Bölümü öğrencisi. Divriği Kültür Derneği üyesi. Gülsüm Karababa ile kardeş çocukları. Handan ve Gülsüm'ün ortak hedefleri ünlü birer yazar olmak. Anne Sultan Metin acısını dağa, taş haykırıyor:

“Bizim hiç desteğimiz yoktur... Olsa zaten insan 8 saat yanar mı gündüz gözü. Keşke çocuklarımız yirmi dakika içinde ölselerdi. 8 saat devlet gelecek diye acı çekmeselerdi.”

24. Sait Metin: 1970 doğumlu, 23 yaşında. 1991 Çankırı Meslek Yüksek Okulu Mezunu. Hayatta en büyük isteği çok zengin bir kitaplığa sahip olmak. Bağlama sanatçısı, türkü söylüyor.

25. Huriye Özkan: 1971 doğumlu, 22 yaşında. Deneme Lisesi'nin dönem birincisi. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi mezunu. Babası Hikmet Özkan, Mustafa Kemal'e duyduğu sevgi ve saygı gereği Huriye üç günlük bebek iken Anıtkabir'e götürüyor. Bebeği Ata'nın huzurunda çimlerin üzerine bırakıyor.

26. Yeşim Özkan: 1973 doğumlu, 20 yaşında. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu mezunu. Pir Sultan Abdal Derneği tiyatro oyuncusu. (Huriye ve Yeşim kardeşler.)

Baba Hikmet Özkan'a yavrularının ölüm haberini aynı olayda yaşamını yitiren çocukların yakın arkadaşı İnci Türk'ün babası Mehmet Türk veriyor.

27. Ahmet Özyurt: 21 yaşında, Özyurt ailesi Sivas, Şarkışla, Höyük köyünden 1967 yılında Ankara'ya göç ederler. Pir Sultan Abdal Derneği semah ekibinden. Bilgisayar uzmanı. Sporun değişik dallarıyla ilgileniyor. Sivas'a giderken kendisinden bir yaş büyük ablası Nurdan ile vedalaşıyor;

“Belki görürsün, bir daha belki göremezsın” diyor.

Güneşin linç edildiği

Bir akşamüstü

Sen ışıklar saçarak

Yürüyorsun

Güneşi öldürenler

Seni göremediler

Av. Şenal Sarıhan

Sivas Katliamı 3. Baskı 2. Cilt Sayfa 211

28. Nurcan Şahin: Annesi 27 yıl Anadolu'da köy ebesi olarak görev yapan Fidan Şahin çocuk sahibi olabilmek için uzun süre tedavi görüyor, nihayet 3 Mart 1975'de ismini “can ışığı” anlamına gelen Nurcan koydukları kızları Dünyaya geliyor. Annesi yakınlarına Nurcan için: “Onu özel olarak sevmek için kendime doğurdum” diyor.

Nurcan 18 yaşında. Semah grubu üyesi. Üniversite sınav sonuçlarını bekliyor. Ölümünden sonra dersane arkadaşları bir bez afiş ile dosta düşmana duyuruyorlar. “Nurcan Şahin-Hacettepe Matematik. Sevgini yüreğimizde yaşatacağız.”

29. Özlem Şahin: 1975 Ankara Doğumlu, 17 yaşında. (Nurcan ile Özlem amca çocuklarıdır.) Semah grubu Pir Sultan Abdal Tiyatro Topluluğu üyesi. Özlem ve Nurcan Sivas'taki etkinliklerde hediyelik eşya ve kitap standında görev alıyorlar.

Nurcan ve Özlem İçin
Biz ikimiz, iki kardeş
Rüzgâr kanatlı atların terkinde
Bir şenliğin orta yerinde
Semah dönmekteyiz.

Can ışığıyız yaşamın
Ölüm haksız ölüm
Yokedebilir misin bizi?
Durmuş bir zamanın
Ateşböcekleriyiz...

Av. Şenal Sarıhan

Sivas Katliamı 3. Baskı 2. Cilt Sayfa 214

30. Asuman Sivri: 1977 Ankara doğumlu, 16 yaşında. Ankara Sokulu Lisesi 2. Sınıf Öğrencisi. Semah ekibinden, semah hocası. Ağabeyi Yalçın Sivri 2 Temmuz 1993 günü saat 15 sularında Madımak Otelini arıyor. Ekip sorumlusu Kamber Çakır'a kardeşinin takdir aldığını, sınıfını takdirle geçtiğini iletmesini söylüyor. Kamber Çakır otele o sırada saldırı olduğunu telefonda bildiriyor.

Asuman'ın evinden ayrılmadan önce son okuduğu kitabın son sayfasında kuru bir gül yaprağı çıkıyor.

31. Yasemin Sivri: 1974 Ankara doğumlu, 19 yaşında. Semah ekibinden. Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü 2. sınıf öğrencisi. (Asuman ve Yasemin kardeşirler) Yakınlarına Sivas'a Asım Bezirci ve Aziz Nesin ile tanışıp, tartışmak için gittiğini söylüyor. Aziz Nesin Yasemin'e "Yetmiş Yaşıma Merhaba" isimli kitabını bir yazıyla imzalıyor. Ölümüne birkaç saat kala: "Yasemin Sivri'ye mutlu yaşaması için."

32. Edibe Sulari: 40 yaşında, Davut Sulari Baba'nın en büyük evladı, Seyit Mahmut Hayrani'nin torunu. 1970'li yıllarda ailesi ile birlikte Avrupa'ya giderler. İsviçre'de Bassel şehrinde yaşamasına rağmen ülkemizdeki kültür etkinliklerini takip etmekte ve bazılarında katılmaktadır. Yakınlarının isteği üzerine kendi köyü olan Çayıralan'ın Bozağa köyüne defnedilmiştir.

33. İnci Türk: 1971 doğumlu, 22 yaşında. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi 1992 mezunu. Pir Sultan Abdal Tiyatrosu teknik kadrosunda görevli. Sağlık Bakanlığı'nın sınavlarını kazandığını Sivas'a gitmeden az önce öğreniyor. Baba Mehmet Türk kızı Sivas ellerinde iken kızının memuriyet evraklarını tamamlıyor. Hayallerinde Muammer Çiçek ile evlilik var.

Yaşamak istiyorum, ama kendimce,
Neden yaşama karşı, bu kadar acımasızlar,
Neden özgürlüğü böyle kısıtlıyorlar.

İnci Türk

34. Kenan Yılmaz: 21 yaşında. Madımak Oteli çalışanı.

35. Ahmet Öztürk: 1972 Ankara doğumlu, 21 yaşında. Madımak Oteli çalışanı.

Kenan Yılmaz ve Ahmet Öztürk için
Ortaktır halkın kaderi,
Sevdayı ve acıyı
Orta yerinden bölüp

Kardeşçe üleştiler
Bölüştüler ölümü
Türkü söyleyenlerle.

Av. Şenal Sarıhan

Sivas Katliamı 3. Baskı 2. Cilt Sayfa 206

Madımak olaylarında yaşamını yitirenlerden Ahmet Alan ve Hakan Türkgil göstericiler arasında bulunanlar olarak kayıtlarda yer alırlar. Ve eğer yaşasalardı haklarında dava açılacaktı.

Saldırı neticesi yaralananlar

Aziz Nesin, Lütfiye Aydın, Cafer Can Aydın, Aydoğan Yavaşlı, Melahat Yavaşlı, Kamber Çakır, Lütfi Kaleli, Serdar Doğan, Gülay Şahin, Makbule Çimen, Bülent Daylaşlı, Faruk Daylaşlı, Bedia Atmaca, Şadiye Tanış, İnci Şener, Nevzat Çiğdemli, Ünal Altunay, Ali Uygur, Hasan Yıldırım, A.Turan Onak, Mustafa Kaya, Erdal Koç, Rukiye Güler, Adem Şahin, Ercan Develi, Oktay Samur, Kadir Ardıç, Ahmet Bayram, Faruk Yalçın, H. İbrahim Darbiçer, Ahmet Yapar, Şaban Yılmaz, Selahattin Özaslan, Nurettin Darıka, Sabri Kangal, Birben Gündüz, Mustafa Göktekin, Turan Keser, Erkan Kılıç, Şükrü Gülmez, Bilal Kale, Ali Sertaş, Çiğdem Gülhan, Mecit Ünal, Hidayet Özden, Solmaz Yılmaz, Zülali Bilgin, Seyit İnat, Ersin Güren, Salim Cebenay.

Saldırıda yara almadan kurtulanlar

Arif Sağ, Yıldız Sağ, Murtaza Demir, Ali Çağan, Haydar Ünal, Yüksel Yıldırım, Ali Balkız, Ali Baştuğ, Ali Doğan, Ayben Kop, Ali Yüce, Ni-met Yüce, Celal Yıldız, Nurhan Metin, Cem Celesun, Zerrin Taşpınar, Mehtap Yücel, Hülya Kaderoğlu, Battal Pehlivan, Türkan Pehlivan, Neval Oğan, Tuncay Yılmaz, Demet Işık, Elif Dumanlı, Murat Kılıç, İclal Karakuş, Ertan Kartal, Ali Rıza Koçyiğit, Mustafa Türkan, Deniz Hunar, Ferhun Ateş, Cevat Geray, Gülşen Geray, Cahit Külebi, Olgun Şensoy, Hidayet Karakuş, Atilla Erdem, Şükrü Günbulut, Cengiz Gündoğdu, Burhan Günel, Öner Yağcı, Sami Karaören, Mehmet Özer, İ.Cem Erseven, Haldun Açıksözlü, Nuray Özkan, Cevat Üstün,

Murtaza Demir, İsmail Kaya, Musa Eroğlu, Zeki Büyüktanır, Ayşe Görocak, Hüseyin Gülkanat, Zeynep Yağcı.

Sivas katliamından sağ olarak kurtulanlardan Battal Pehlivan 5 Mart 1994 günü İstanbul'da bir panele konuşmacı olarak davet edilir. Konuşması sırasında Sivas olaylarını anlatırken fenalaşır, kalp krizi geçirir.

O an, o acıya tanık olan kalp, yaşanan acıları anlatmaya bir kez daha dayanamaz. Battal Pehlivan orada yaşamını yitirir.

Müdahil vekilleri

Av. Abdullah Ünal, Av. Ahmet Atak, Av. Ahmet Bozkurt Çağlar, Av. Ahmet Hüröğlu, Av. Ahmet Uçar, Av. Akın Yılmaz, Av. Akif Kurtuluş, Av. Ali Cafer Baş, Av. Ali Erçoban, Av. Ali Hikmet Anıllı, Av. Ali Kalan, Av. Ali Sarıgöl, Av. Ali Yüksel, Av. Asım Alptürk, Av. Asuman Karadağ, Av. Aydın Erdoğan, Av. Ayhan Sarıhan, Av. Aytül Kaplan, Av. Bahadır Tabir, Av. Baki Dalak, Av. Berdan Taber, Av. Bülent Ağabeyoğlu, Av. Cafer Toktaş, Av. Canan Coşkun, Av. Celal Taştan, Av. Celil Ezman, Av. Celal Kaykent, Av. Cemil Can, Av. Cevat Balta, Av. Cevat Tümer, Av. Cevriye Aydın, Av. Cihat Günal, Av. Dinçer Söğütlü, Av. Dursun Aslan, Av. Dursun Demirci, Av.

Dursun Ermiş, Av. Egemen Tomak, Av. Ekrem Feroğlu, Av. Emel Boyacıoğlu, Av. Erdal Merdol, Av. Erdoğan Kılıç, Av. Erdoğan Yağcı, Av. Erkan Yalçinkaya, Av. Erşen Sansal, Av. Fadime Salmanlı, Av. Fadime Uçar, Av. Faruk Sarıaslan, Av. Fazıl Güleken, Av. Fevzi Yılmaz, Av. Yüksel Arslan, Av. Güler Başpınar, Av. Gülizar Balcı, Av. Gülnur Altıok (Erol), Av. Gülten Ayana Avşar, Av. H. Haluk Ünsal, Av. H. Nadire Özkaya, Av. H. Rıza Çimen, Av. Hakkı Süha Okay, Av. Halil Avşar, Av. Hasan Basri Özbey, Av. Hasan Özilhan, Av. Hasan Seyfeli, Av. Hasan Tatar, Av. Hasan Ürel, Av. Hayriye Özdemir, Av. Hüseyin Çolak, Av. Hüseyin Ertuğrul, Av. Hüseyin Gökçearslan, Av. Hüseyin Koçak, Av. Hüseyin Yüksel Biçer Av. İbrahim Açı, Av. İlknur Kalan, Av. İmdat Balkoca, Av. İsmail Çevik, Av. İsmail Metin, Av. Kamil Tekin Sürek, Av. Kazım Bayraktar, Av. Kazım Genç, Av. Kemal Acar, Av. Kemal Akkurt, Av. Lale Yaşar, Av. Levent Gök, Av. Levent Kanat, Av. Levent Tüzel, Av. Mahmut Toy, Av. Mebrure Genç, Av. Mecit Engeci, Av. Mehdi Bektaş, Av. Mehmet Ay, Av. Mehmet Cengiz, Av. Mehmet Özsuca, Av. Mehtap Tarakçı, Av. Meryem Erdal, Av. Metin Bayyer, Av. Muharrem Uğurlu, Av. Munise Dayı, Av. Mustafa Balcı, Av. Naci Muslu, Av. Nail Gürman, Av. Nazım Ata, Av. Nezahat Gündoğmuş, Av. Nihat Toktay (Kitabımızın Kahramanlarındanır. Erdal Eren'in avukatıdır) Av. Nurten Çağlar, Av. Nusret Senem, Av. Necati Yılmaz, Av. Nedim Erkuş, Av. Nermin Hatipoğlu, Av. Nesrin Kılıçay, Av. Oğuz Kitapçı, Av. Olcay Çınar, Av. Olcay Mis, Av. Orhan İzzet Kök, Av. Osman Kaya, Av. Ömer Öneren, Av. Önder Sav, Av. Özcan Çine, Av. Rafet Yavaş, Av. Raif Çakır, Av. Rıza Pehlevi Şat, Av. Ruşen Gürdal, Av. Sebahattin Memiş, Av. Sait Kıran, Av. Sami Erdal, Av. Sami Kahraman, Av. Saniye Gül, Av. Sebahattin Şahin, Av. Sebahattin Şenoğlu, Av. Selahattin Emre, Av. Serol Karaduman, Av. Songül Akça, Av. Sultan Sarıgül, Av. Süleyman Ateş, Av. Süleyman Ülker, Av. Şakir Keçeli, Av. Şenal Sarıhan, Av. Şükrü Günel, Av. Tezcan Çakır, Av. Tuncay Alemdaroğlu, Av. Tülay B. Gögen, Av. Ulaş Zeren, Av. Ümit Öncül, Av. Ünal Dinç, Av. Vahit Özsoy, Av. Vedat Aytaç, Av. Veli Devecioğlu, Av. Veli Koluvaçık, Av. Yakup Ayhan, Av. Yıldız Köker, Av. Yusuf Alataş, Av. Zeki Tavşancıl, Av. Zuhul Çolak.

Yargılama süreci

17.08.2003 günü Türkiye Barolar Birliği yaptığı yazılı açıklama ile Sivas Olayları nedeniyle katliamda zarar görenler için her türlü hukuki yardım ve danışmanlığı yapmak üzere “Müdahil Avukatlar Komisyonu” kurulduğunu açıklar. “Müdahil Avukatlar Komisyonu” iki yüz elli avukatın yakın destek ve gayreti ile yaklaşık 28 yıl süren yargılamayı omuzlamıştır. Yargılamanın ilk aşamasında Türkiye Barolar Birliği’nin o dönem başkanı Av. Önder Sav müşteki ve müdahil vekili sıfatı ile yargılamada görev yapmıştır. Yukarıda isimleri belirtilen 151 müdahil vekili avukat, davada yargılamanın sonuna dek müdahil vekili sıfatıyla görevlerini yerine getirmişlerdir ve 28 yılı dolduran yargılamada görevlerini yerine getirmeye devam etmektedirler.

Türkiye Barolar Birliği, bir savunma ekibi hazırlayarak sözcüler oluşturur. Sözcülerin içinde Av. Önder Sav, Av. Erdal Merdol, Av. Mehdi Bektaş görev alırlar.

Polis kayıtlarına göre, eyleme katılan yaklaşık 15.000 eylemciden sadece 128 kişilik bir grup mahkemeye çıkartılmıştır.

“Sivas Davası” yargı tarihinde az rastlanan aşamalar geçirmiştir. Kamu güvenliği nedeniyle Ankara’ya nakledilen ve görevsizlik kararıyla mahkemeler arasında gidip gelen dava, dört kez yerel mahkemece, iki kez Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nca ve dört kez de Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nce karara bağlanır. Sivas olayları; yangın çıkartarak adam öldürmek fiilinden ibaret olmayıp, “Anayasa Düzeni İhlal” suçu niteliğindedir.

İlk aşamada olaya ilişkin üç ayrı dava açılır:

Birincisi, Sivas Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Sivas Ağır Ceza Mahkemesi’nde 22.07.1993 günü 78 sanık hakkında görevli memura görevinden dolayı cebir ve şiddetle hakaret, birlikte ölümlü tehdit, birlikte kamu malına toplu ızzar, birlikte basit ızzar, birlikte yanıcı parlayıcı madde ile ızzar, yangın çıkartarak 35 kişiyi aynı kasıtle öldürmek, 45 kişiyi yangın çıkartmak suretiyle öldürmeye tam kalkışma, bu son iki suça müzaheret ve muavenet ile iştirak, bu suçları işlemeye teşvik suçlaması ile açılan davadır.

İkinci dava Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcılığı tarafından Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun "Terör Örgütleri" başlıklı 7/1-2 ve Türk Ceza Kanunu (TCK) 40. maddesi gereğince cezalandırılması istemiyle 94 sanık hakkında açılmıştır.

Son olarak Sivas Asliye Ceza Mahkemesi'nde 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı davranış nedeniyle sanıklar hakkında kamu davaları açılır.

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 25.11.1993 tarih ve 1993/158 esas ve 1993/123 karar sayılı hükmünde muhtelif tarihlerde açılan dosyaların birleştirilmesine karar verir.

Türkiye Barolar Birliği'nin Sivas Olayları Davasının Ankara'ya nakli istemi.

Türkiye Barolar Birliği, davaların kamu güvenliği nedeniyle Ankara'ya naklinin sağlanması için gerekli girişimlerde bulunulmasını Adalet Bakanlığı'ndan talep eder. Adalet Bakanlığı'nın 17.08.1993 günü Yargıtay C. Başsavcılığı'na başvurusu ile başlayan ve birbirini izleyen hukuki prosedür sonunda Yargıtay 10. Ceza Dairesi 18.08.1993 ve 23.08.1993 günlü kararları ile kamu güvenliğinin bozulmaması ve yeni olaylara meydan verilmemesi için kamu davalarının CMUK 14/son maddesi gereğince Ankara Devlet Güvenlik, Ağır Ceza ve Asliye Ceza Mahkemelerine nakledilmelerine karar verir;

Davaların Ankara'ya naklinden sonra Ankara Ağır Ceza, Asliye Ceza ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri arasında hangi mahkemenin görevli olacağına, yargılamanın hangi mahkemede yapılacağına ilişkin "Olumsuz Görev Uyuşmazlığı" yaşanır.

Mahkemeler Arasında Görev Uyuşmazlığı Sorunu

Ankara 3. Ağır Ceza ile Ankara 19. Asliye Ceza Mahkemeleri davanın Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin görev alanına girdiğinden bahisle verdikleri görevsizlik kararlarına karşılık, Ankara 1 Numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesi de kendisini görevli saymamıştır. Ortaya çıkan olumsuz görev uyuşmazlığı Yargıtay 10. Ceza Dairesi tarafından çö-

zümleler. Yargıtay 10. Ceza Dairesi, delillerin bir bütün olarak tartışılması, suçun niteliğine ve olayın anlatılış biçimine göre davaların Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görülmesini karara bağlamıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemesi Kararında Sanıkların Haksız Tahrik Altında Suçu İşlediklerine İlişkin İndirime Gidilmesi ve Bazı Gazeteler Hakkında Suç Duyurusunda Bulunulması Kararı

Ankara 1 Numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesi 26.12.1994 gün ve 1993/106 ve 1994/194 Karar sayılı hükmünde Mahkeme Başkanı Muhammer Ünsoy, Üye Hakim Kd. Albay Çetin Güvener, Üye Emer Yılmaz Çamlıbel, Cumhuriyet Savcıları Ali İhsan Konuralp ve Dilaver Kahveci imzası bulunur.

Kararda, "17 sanığın, yakarak adam öldürmekten TCK'nın 450/6 maddesi gereğince idamla cezalandırılmalarına, bu fiili ikinci derecedeki iştirak ile işlediklerinden TCK'nın 65/3 maddesi gereğince bu cezalarının 20 yıl ağır hapis cezasına indirilmesine, "Aziz Nesin" in Salman Rüştü 'ye ait ve yurda girişi yasaklanmış olan Şeytan Ayetleri Kitabını Aydınlik Gazetesi'nde yayınladığı ve böylece tüm Müslüman halkı haksız şekilde tahrik ettiği" gerekçesiyle cezalarından TCK'nın 51/1 maddesi gereğince indirim yapılarak neticeden 15 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına;

9 sanığın yine TCK'nın 450/6 maddesi gereğince idam ile cezalandırılmalarına, eylemin faili bilinmeyen şekilde adam öldürmek olarak kabulü ile sanıkların cezalarının TCK 'nin 463. madde uyarınca 20 yıl ağır hapse indirilmesine, haksız tahrik hükmünün uygulanarak neticeden 15 yıl ağır hapsi ile cezalandırılmalarına;

60 sanığın, 2911 sayılı Toplantı ve gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı davranmaktan 3 yıl hapis cezası ile tecziyesine,37 kişinin beraatlerine..." karar verilir.

Ankara 1 Numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin kararının en çarpıcı tarafı sanıkların eylemlerinde haksız tahrik olduğu ve Türk Ceza Yasası 51. maddenin uygulanması gerektiğidir. Mahkeme sanıklara TCK 51. madde uygulanarak cezalarının indirilmesine ne-

den olarak konuya ilişkin Aydınlik, Günaydın, Meydan, Yeni Asya, Cumhuriyet, Milliyet gazetelerinin değişik tarihlerdeki yayınlarını gösterir. Sanıklar belirtilen gazetelerin yayınlarından tahrik olmuş, gazeteler sanıkları tahrik etmiştir. Sanıklar da Cumhuriyetin kurulduğu ilde Cumhuriyeti yıkmak ve yakmak için tahrik olmuşlardır. Bu nedenle cezaları indirilmiştir. Haksız tahrike ilişkin mahkeme kararı gerekçesinde:

“Bir kişinin İslam dinine inanıp inanmaması o kişinin kendi duygu ve düşünceleriyle ilgili bir husus olup bunun ifade edilmesi tahrik sebebi sayılmaz. Ancak yukarıda belirtildiği gibi Yazarı Salman Rüştü ve Şeytan Ayetleri isimli kitabın içeriğinde İslam’a inanan insanların tahrikine sebep olabilecek beyanların bulunması ve bunu Bakanlar Kurulu kararına rağmen yayınlama hususundaki ısrarı ve bu yöndeki basına yapılan açıklamalar ile nihayet başyazarı bulunduğu gazetede yayınlanması, sanıkların haksız şekilde tahrik edildiği kesin kanaatindeyiz” açıklamasına yer verilir.

Mahkemenin gerekçeli kararınının 8. maddesi ise tarihe geçecek bir ibret belgesi ve gerekçesidir.

“Olayın müştekisi olan Aziz Nesin’in Bakanlar Kurulu’nun 24.08.1989 gün ve 1989/14479 sayılı kararnamesinin Türkiye’ye sokulması ve dağıtılması yasaklanmış yazarı Salman Rüştü olan Şeytan Ayetleri isimli kitabı Türkiye’de bu yasağa rağmen Aydınlik Gazetesi’nde yayınladığı ve bu kitabın içeriği itibariyle Müslümanların Peygamberi ve eşlerine karşı tahrik ve tezyif edici ifadelerin bulunması sebebiyle tüm Müslüman halkı bu yayından dolayı aşağılayıcı ve küçük düşürücü ve beraleti teşkil edici yayınından dolayı TCK’nın 175 ve 159. maddeleri gereğince kanuni işlem yapılmak üzere Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcılığı’na suç duyurusunda bulunulmasına.”

Ankara 1 Numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesinin (DGM) kararı sanık vekilleri ve müdahil vekilleri ile DGM Başsavcılığı tarafından da suçun niteliğinin tayinindeki hata, bir kısım sanıklar hakkındaki beraat kararlarının isabetsizliği ve haksız tahrik hükümlerinin uygulanmasına yer olmadığına ilişkin hususlardan temyiz edilmiştir.

Müdahil vekillerinin itirazları sonucu Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin DGM'nin haksız tahrik indirimine ilişkin tarihi kararı

Temyiz itirazlarını görüşen, 25 sanığın beraat kararını onayan, 14 sanığın mahkumiyet kararlarını da beraat etmeleri gerektiği yönünden lehte bozan Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 30.09.1996 tarih ve 1996/688 E - 4716 K sayılı şu tarihi kararı verir:

“...Yine bu suçun işlenmesi için önceden oluşturulmuş silahlı olsun veya olmasın bir örgüt veya çete bulunmasında zorunluluk olmadığı gibi, olaydan önce Türkiye Cumhuriyeti Devleti ‘ne ve dayandığı temel ilkelere aykırı açıklamaları da kapsayan bildiriler dağıtılmış olması, olay sırasında sürekli olarak atılan sloganların başka olaylarda yasadışı örgüt elemanlarınca atılmış bulunan sloganlarla aynıyet göstermesi, bu örgütlerin el işaretlerinin yapılmış olması, bu eylemlerin aynı amaç ve strateji doğrultusunda ve bir organizasyon dâhilinde gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.”

Yargıtay 9. Ceza Dairesi bu kararı ile suçun Anayasa düzenini ihlal niteliğinde olduğuna, adam öldürmenin nitelikli biçimini hüküm altına alan TCK'nin 450/6 maddesinin ve haksız tahrik hükümlerinin uygulanmasını gerektiren herhangi bir durum bulunmadığına işaret ederek, son derece tehlikeli bir yorumu benimseyen mahkeme kararını esastan bozarak, 41 sanığın TCK'nin 146/l; Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırılıktan mahkum edilen 28 sanığın TCK'nin 146/3; beraat eden 1 sanığın TCK'nin 146/1 ve yine beraat eden 11 sanığın TCK'nin 146/3 maddesinden mahkum edilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Yargıtay 9. Ceza Dairesi bozma gerekçesi:

“Somut olayda 7-8 saatlik uzun bir zaman süreci içerisinde güvenlik görevlilerince yapılmış olan çeşitli uyarılara rağmen dağılmayarak Hükümet Konağı'nın önünde bulunan güvenlik görevlilerinin kurduğu barikatın da zorlanıp Devlet ve Hükümetin ilde temsilcisi olan Vali'ye “şerefsiz Vali” “Vali istifa” şeklinde yürüyüşler ve toplanmalar sırasında Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkelerine aykırı biçimde “şeriat gelecek zulüm bitecek”, “Cumhuriyeti burada kurduk, burada yıkacağız”, “yaşasın şeriat”, “kahrolsun laiklik”, “şeriat isteriz”, “dinsiz laikler”

Madimak'ta birlikte yananlar morgda da birlikte yatıyorlar

sloganlarının atılması, bir kısım işyeri, mesken ve araçların yakılması, “yak”, “yak” sloganları altında, güvenlik görevlilerinin kurduğu barikatın cebir kullanmak suretiyle aşılıp, Otel’in yakılması suretiyle 35 kişinin öldürülmüş ve çok sayıda kişi ve güvenlik görevlisinin yaralanmış bulunması ve nihayet Türk İnkılabının temel taşlarından birisi olan Sivas Kongresi’nin imzalandığı ve sonradan müzeye dönüştürülmüş bulunan bina ile önündeki Atatürk Heykeli’nin tahrip edilmiş olması, olayda kullanılan cebri, bir kısım icra hareketlerinin TCK nın 146. maddesinde belirtilen sonucu yaratmaya elverişliliğini ve AZİZ NESİN’in düşünce ve davranışları bahane edilmek suretiyle Anayasal düzenin en önemli ilkelerinden olan “Cumhuriyetçilik” ve “Laiklik” ilkelerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bulunduğunu tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır.”

“Somut olayda 146. maddenin 2. fıkrasında belirtilen suretler dışında önce veya işlendiği sırada, yasadışı yürüyüş ve toplantılarda bölümler halinde yer alıp Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkelerini devlet düzeninden kaldırmaya yönelik sloganlar atarak maddenin birinci fıkrasındaki amaç suçun işlenmesini kolaylaştırmak suretiyle fer’an katıldıkları anlaşılan kişiler hakkında, bu fıkra hükmünün uygulanması gerekir” açıklamasına dayandırmıştır.

Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nin Kararına karşı DGM’nin ilk Kararında direnmesi

Yargıtay bozma ilamına kısmen uyan Ankara 1 No’lu DGM, 28.11.1997 gün ve 1996/84 Esas ve 1997/199 sayılı kararında; 38 sanık hakkında TCK’nın 146/1; 29 sanık hakkında 146/3 maddesinden hüküm tesis etmiş, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na aykırılıktan cezalandırdığı 11 sanık hakkındaki ilk kararında ise direnmiştir; 14 kişi ise beraat etmiştir. Bu kararda Mahkeme Başkanlığını Mehmet Orhan Karadeniz yapmış, Üye Hak. Kd. Albay Erman Başol, Üye İsmail Tiryaki, Cumhuriyet Savcısı Hamza Keleş yer almışlardır. Üye Yargıç İsmail Tiryaki bir kısım sanıkların TCK 146/1 kapsamında suçun işlenmesini kolaylaştırmak suretiyle fer’an katılmaları dosya kapsamından anlaşılması nedeniyle bu sanıkların toplantı ve gösteri yürüyüşlerine muhalefet suçundan cezalandırılmalarına ilişkin karar muhalefet şerhi vermiştir.

Mahkemenin gerekçeli kararının içeriği

“Olayımızda 7-8 saatlik uzun bir zaman süreci içerisinde güvenlik görevlilerince yapılmış olan çeşitli uyarılara rağmen dağılmayarak Hükümet Konağı'nın önünde bulunan güvenlik görevlilerinin kurduğu barikatın da zorlanıp Devlet ve Hükümetin ilde temsilcisi olan Vali'ye “şerefsiz Vali” “Vali istifa” şeklinde yürüyüşler ve toplanmalar sırasında Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkelerine aykırı biçimde “şeriat gelecek zulüm bitecek”, “Cumhuriyeti burada kurduk, burada yıkacağız”, “yaşasın şeriat”, “kahrolsun laiklik”, “şeriat isteriz”, “dinsiz laikler” sloganlarının atılması, bir kısım işyeri, mesken ve araçların yakılması, “yak”, “yak” sloganları altında, güvenlik görevlilerinin kurduğu barikatın cebir kullanmak suretiyle aşılp, Otel'in yakılması suretiyle 35 kişinin öldürülmüş ve çok sayıda kişi ve güvenlik görevlisinin yaralanmış bulunması ve nihayet Türk İnkılabının temel taşlarından birisi olan Sivas Kongresi'nin imzalandığı ve sonradan müzeye dönüştürülmüş bulunan bina ile önündeki Atatürk Heykeli'nin tahrip edilmiş olması, olayda kullanılan cebri, bir kısım icra hareketlerinin

TCK'nin 146. maddesinde belirtilen sonucu yaratmaya elverişliliğini ve AZİZ NESİN'in düşünce ve davranışları bahane edilmek suretiyle Anayasal düzen'in en önemli ilkelerinden olan "Cumhuriyetçilik" ve "Laiklik" ilkelerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bulunduğunu tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır."

"Olayımızda 146. maddenin 2. fıkrasında belirtilen suretler dışında önce veya işlendiği sırada, yasadışı yürüyüş ve toplantılarda bölümler halinde yer alıp Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkelerini devlet düzeninden kaldırmaya yönelik sloganlar atarak maddenin birinci fıkrasındaki amaç suçun işlenmesini kolaylaştırmak suretiyle fer'an katıldıkları anlaşılan kişiler hakkında, bu fıkra hükmünün uygulanması gerekir"

Yukarıda yer alan gerekçeler önce Yargıtay 9. Ceza Dairesinin bozma kararında yer almış daha sonra 1 No'lu Devlet Güvenlik Mahkemesi, gerekçeli kararına Yargıtay 9. Ceza Dairesinin yukarıda sunulan gerekçesini hüküm kısmına aynen almıştır.

Gerekçeli kararın devamı

"Sanıklar son duruşma hariç diğer duruşmalarda mahkememizi hiç sayarak slogan atmışlar, kavga çıkarmışlar, mahkeme heyetine demir para çakmak ve kalem gibi nesnelere atmak suretiyle hakaret ve tehditte bulunmuşlardır. Madımak Otel'i ni yakmak suretiyle 35 kişiyi yakarak öldürmüşlerdir. Yanan kişilerin "BİZİ KURTARIN " çığlıklarına rağmen, bırakın kurtarmayı güvenlik kuvvetlerinin ve itfaiyenin yanan kişileri kurtarma teşebbüsüne bile engel olmuşlardır. Yanan kişilerin ölüm çığlıkları karşısında kolları bile kıpırdamamış, ölmelerini şeriat yanlısı slogan atarak zevkle izlemişlerdir"

DGM'nin Direnme Kararı Üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararı

Bu direnme kararını görüşen Yargıtay Ceza Genel Kurulu, Mahkeme'nin ısrar kararını yerinde bulmamış ve bu sanıkların TCK'nin 146/3 maddesinden mahkûmiyetleri gerektiği yönünden hükmü bozmuştur. (Yargıtay Ceza Genel Kurulu 1998/9-187 esas, 1998/272 karar) Yargıtay Ceza Genel kurulunun bu kararında TCK

146. maddenin unsurlarına ve Cumhuriyetin temel değerlerine ilişkin önemli saptamalar yapılmıştır.

“TCK’nin 146. maddesinde devletin ‘siyasal iktidar düzeni ve fonksiyonları’ aleyhine işlenen fiiller cezalandırılmaktadır. Hükümet düzeni, devlet kuvvetlerinin şekillenışı, devletin temel ideolojik yapısı, temel insan hakları, seçim sistemi gibi değerler ise devletin siyasal düzenini oluşturmaktadır.

TCK’nin 146. maddesine suçun konusu bu olduğuna göre bu kavramın içine Anayasa’nın 1. maddesindeki devlet ve hükümet şekline ilişkin “Cumhuriyet” ile 2. maddesindeki “Laiklik” ilkeleri de girmektedir.

Cumhuriyet egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil topluma ait bulunduğu bir devlet şeklini, laiklik ise genel anlamda devlet yönetiminin dini kurallara göre değil, toplumsal gereksinimlerinin akılcı ve bilimsel kurallara göre karşılandığı bir yönetim biçimini tanımlar.

...Somut olay, yukarıda değinilen yasal düzenlemeler, bilimsel görüş ve değerlendirmeler ışığında ele alınıp incelendiğinde, sanıkların, yasa dışı toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılmanın ötesinde, kültür şenliği için kente gelen kişilerin kaldığı otelin yakılarak otuz beş kişinin çıkan yangından, iki kişinin de ateşli silah yaralanmasından dolayı ölmeleri, çok sayıda kişinin yaralanması, bina, araç, heykel ve büstün tahripleriyle sonuçlanan ve mahkemece de TCK’nin 146. maddesinin 1. fıkrası kapsamında bulunduğu kabul edilen olayın başlangıcındaki, yasadışı toplantı ve gösteriye bölümler halinde katılarak, devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna, Cumhuriyet’in niteliklerine ve bu hükümlerin değiştirilmeyeceğine, değiştirilmesinin dahi teklif edilemeyeceğine ilişkin Anayasa’nın 1, 2 ve 4. maddelerine aykırı sloganlar atmak, güvenlik görevlilerinin uyarılarına rağmen dağılmayarak bu eylemlerini sürdürmek, kurulan barikatı aşarak Kültür Şenliği’ne katılmak için gelmiş kişileri taşlamak şeklindeki eylemleri olayın oluş ve olayın bütünü içindeki hazırlayıcı, davet edici, nitelikleri itibarıyla taşıdıkları illi değer de nazara alındığında. TCK’nin 146. maddesinin 1. fıkrasındaki Anayasal Düzen’i zorla değiştirmeye kalkışma suçuna aynı yasanın 65. maddesinde gösterilen şekil ve su-

ret dışında fer'i iştirak niteliğinde bulunan TCK'nın 146/3. madde ve fıkrasındaki suçu oluşturmaktadır.”

Ceza Genel Kurul Kararından Sonra Dosyanın 9. Ceza Dairesince Karara Bağlanması

Daha sonra bu dosyayı ele alan 9. Ceza Dairesi, 24.12.1998 tarih ve 1998/2722 Esas, 1998/3949 Karar sayılı bozma kararı ile TCK 146/3 maddesinden mahkûm olan 28 sanık ile beraat eden 14 sanık hakkındaki hükmü onamıştır. TCK'nin 146/1 maddesinden mahkûm olan sanıklardan 31 hakkındaki hükmü ise nüfus kayıtlarının, cilt numarasının ve mührün tam olarak okunamadığı gerekçesiyle, 7 sanık hakkındaki mahkûmiyet kararını da bu bozmaya bağlı olarak sanıklar arasında hukuki ve fiili irtibat bulunduğu için usulü zorunluluk gereği bozmuştur.

Kararın gerekçeli metni

“Anayasa'nın 2. maddesinde Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında laikliğin dini özgürlük, din ve devlet işlerinin ayrıldığı olmak üzere 2 yönü vardır. Vicdan özgürlüğünü de kapsayan dini özgürlük Anayasa'nın 24. maddesinin ilk fıkrasında, herkes vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir şeklinde ifade edilmiştir. Bu özgürlük herkesin dilediği dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı hususunu da içerir.

Laikliğin 2. önemli unsuru olan din devlet ayrılığı ise resmi bir devlet biriminin olmaması, devletin dini inançları ne olursa olsun kişilere eşit davranmasını, din kurumları ile devlet kurumlarının ayrılmış bulunmasını ifade eder. Laik bir devlet de devlet yönetimi dini kurallara göre değil, toplum gereksinmelerine akılcı ve bilimsel yönden değerlendirilmesine göre yürütülür. Laikliğin Türk İnkılabı açısından taşıdığı temel önem onun Anayasamızda özel olarak korunması sonucunu doğurmuştur. Nitekim Anayasa'nın 24. maddesinin son fıkrası, Devlet'i sosyal, ekonomik, siyasal veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasal veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlamak amacı ile hangi suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz hükmünü taşımaktadır.”

9. Ceza Dairesi 30.09.1996 Tarih ve 1996/688 E - 4716 K. Sayılı kararında yer alan bir gerekçeyi yeniden ve özellikle bu kararında da yineler.

“Somut olayda 7-8 saatlik uzun bir zaman süreci içerisinde güvenlik görevlilerince yapılmış olan çeşitli uyarılara rağmen dağılmayarak Hükümet Konağı'nın önünde bulunan güvenlik görevlilerinin kurduğu barikatın da zorlanıp Devlet ve Hükümetin ilde temsilcisi olan Vali'ye “şerefsiz Vali” “Vali istifa” şeklinde yürüyüşler ve toplanmalar sırasında Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkelerine aykırı biçimde “şeriat gelecek zulüm bitecek”, “Cumhuriyeti burada kurduk, burada yıkacağız”, “yaşasın şeriat”, “kahrolsun laiklik”, “şeriat isteriz”, “dinsiz laikler” sloganlarının atılması, bir kısım işyeri, mesken ve araçların yakılması, “yak”, “yak” sloganları altında, güvenlik görevlilerinin kurduğu barikatın cebir kullanmak suretiyle aşılıp, Otel'in yakılması suretiyle 35 kişinin öldürülmüş ve çok sayıda kişi ve güvenlik görevlisinin yaralanmış bulunması ve nihayet Türk İnkılabının temel taşlarından birisi olan Sivas Kongresi'nin imzalandığı ve sonradan müzeye dönüştürülmüş bulunan bina ile önündeki Atatürk Heykeli'nin tahrip edilmiş olması, olayda kullanılan cebri, bir kısım icra hareketlerinin TCK'nın 146. maddesinde belirtilen sonucu yaratmaya elverişliliğini ve AZİZ NESİN'in düşünce ve davranışları bahane edilmek suretiyle Anayasal düzen'in en önemli ilkelerinden olanı “Cumhuriyetçilik” ve “Laiklik” ilkelerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bulunduğunu tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır.”

Dosyanın yeniden DGM de görüşülmesi ve karara bağlanması

Ankara 1 No'lu D.G.M, 16.6.2000 gün ve 1999/5 E. 2000/87 Karar sayılı 3. kararı ile bozma ilamında değinilen usulü noksanları giderdikten sonra, 38 sanığın yine 146/1 maddesi ile mahkumiyetlerine ve tahrik veya başkaca bir nedenle herhangi bir indirim hükmünün uygulanmamasına karar vermiştir; bu sanıklardan dördü yaş küçüklüğü ve biri de akli maluliyet sebebiyle neticeden 20 ve 15 yıla mahkum edilmiştir. Mahkemenin bu kararında Mahkeme Başkanı Mehmet Orhan Karadeniz, Üye Süreyya Gönül, Üye İsmail Tiryaki, Cumhuriyet Savcısı Şemsettin Özcan yer almıştır.

Madımak Oteli alt katı yangından sonra

DGM Kararı üzerine Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin dosyayı incelemesi

Yargıtay 9. Ceza Dairesi 4.5.2001 gün ve 2000/3160 E. sayılı kararıyla, 3 sanık dışında bu mahkûmiyet kararının onanmasına karar vermiştir. Bu üç sanığın suçlarını sabit görmekte birlikte, kamuoyunda Pişmanlık Yasası olarak bilinen 3419 sayılı Yasadan yararlandırılmaları yönündeki talepleri hakkında bir karar verilmediğinden bahisle, hükmü bu yönden bozmuştur.

Bu bozmadan sonra yapılan yargılamada üç hükümlünün pişmanlık hükümlerinden yararlanmalarına gerek olmadığına karar verilmiş ve Ankara 1 No.lu DGM'nin 4.4.2002 gün ve 2001/83 E. Sayılı 4. kararı Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 26.9.2002 gün ve 2002/1700 E. sayılı ilamı ile onanmıştır.

Bazı hükümlüler, daha sonra yürürlüğe giren 4959 sayılı Toplum Kazandırma Kanunu'ndan yararlandırılmalarını talep etmişler ve bu istemleri yerinde görülerek tahliye olmuşlardır.

Diğer yandan olayda ölen ve ölümden kıl payı kurtulanlar adına İçişleri Bakanlığı aleyhine, ağır hizmet kusuru sebebiyle, Sivas İdare Mahkemesi'nde tam yargı davaları açılmıştır. Anılan mahkemenin 1994/617 ila 657 ve 803 ila 807 Esas numaralarına kayıtlı 46 dava sonunda İçişleri Bakanlığı davacılara tazminat ödemeye mahkûm edilmiş ve bu kararın kesinleşmesini takiben tahsil edilen tazminatlar müdahil vekillerince, hiç bir kesintiye tabi tutulmaksızın hak sahiplerine aynen ödenmiştir.

Yargılama aşamasında yakalanamayan kaçak sanıklar hakkında mahkeme ayırma kararı vermiştir. Kaçak sanıklar hakkında bu sanıkların yakalanmalarına kadar veya zamanaşımı doluncaya kadar yargılama devam edecektir.

Aranmakta Olan Sanıklar Hakkında Çarpıcı Bilgiler¹

Aranmakta olan ya da duruşmalar sırasında tahliye olup daha sonra haklarında yakalama kararı bulunan sanıklar ve hatta hükümlüler cezanın infazı için bir türlü yakalanamazlar.

Yargılanmakta iken tesadüfen yakalanan İhsan (soyadı) mahkemeye bir hukuk devletinde şaşkınlık yaratacak, kamu vicdanını yaralayacak bilgiler verir. İhsan duruşmada arandığı sırada 22.05.1997 tarihinde askere gittiğini, 27.07.1999 tarihinde Altınyayla Belediyesinde nikâhının kıyıldığını, evlendikten sonra çocuk sahibi olduğunu, çocuğunu nüfus kaydettirdiğini, 2000 yılında ehliyet aldığını, 2005 yılından itibaren İstanbul'da Avrasya Sanayinde sigortalı olarak çalıştığını belirtir.

Bir diğer sanık Yılmaz Bağ ise Sivas Kangal da düğün yaptığını belirtmiştir.

Sivas Davası'nın en önemli sanıklarından Cafer Erçakmak, firari olarak Fransa da ikamet etmekte olduğu müdahil vekilleri tarafından mahkemeye bildirilir. Ancak Erçakmak bir türlü mahkemeye getirilemez. Aradan 2 yıl geçtikten sonra basında sanığın öldüğü ve Si-

¹ Av. Senal Sarıhan, yargılama süresince müdahil vekili olarak diğer meslektaşlarıyla birlikte davayı takip etmiştir. Sarıhan'ın Ankara Barosu tarafından yayınlanmış 2 Cilt Madimak Yangını Sivas Katliamı Davası kitabı bulunmaktadır. Özellikle önceki bölümde belirtilen, aranmakta olan sanık ve hükümlüler ile ilgili bilgiler kendisinin bizzat bilgilendirmesi ile edinilmiştir.

vas mezarlığına gömüldüğü bilgisi gelir. Müdahil vekillerinin talebi üzerine kimlik tespiti açısından mezar açılır DNA örnekleri alınır. Adli Tıp'dan gelen raporda mezarda bulunan kişinin % 99 Erçakmak olduğu, ancak % 100 sonuç elde edebilmek için ek araştırma yapılması istenir.

Müdahil vekilleri kimlerin cezalarının infaz edildiği, kimlerin arandığı hususunda yaptıkları başvurulara bir yanıt alamazlar. Dönemin Adalet Bakanı Sadullah Ergin 15 kişinin kırmızı bültenle arandığını, bu kişilerin bir kısmının Almanya da bulduklarının tespit edildiğini, ancak Alman makamlarının bu kişileri iade etmediğini, diğerlerinin ise hangi ülkede yaşadıklarının bilinmediğini açıklar.

Yargılama sürecinde yaşananlar

Müdahil Vekillerinin Sanık Avukatı olarak yargılamada görev Alan Milletvekili Av. Şevket Kazan'a olan İtirazları

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesinde 1993/106 esas sayılı yargılamanın 22.10.1993 günlü duruşmasında müşteki, müdahil vekillerinden Av. Şenal Sarıhan ve arkadaşları mahkemeye 3 sayfalık bir dilekçe verirler. Dilekçede sanık vekili olarak yargılamada Adem Kuzu ve on dört sanığın vekili olarak bulunmak isteyen Av. Şevket Kazan'ın sanıklar vekili olarak yargılamada yer almasının 3069 sayılı Yasa ile Anayasa'nın 82 ve 83. maddeleri uyarınca yasal olmadığı, devlet aleyhine işlenen suçlarda milletvekilinin sanık vekili olarak yargılamada yer almasının olanaksız olduğu belirtilmiştir.

Mahkeme Av. Şevket Kazan'dan müşteki, müdahil vekillerinin sanık vekilliğine ilişkin itirazlarına karşı beyanlarını sorar.

Av. Şevket Kazan tutanağa geçen beyanında; "Avukatlık Kanunu'nun 11 ve 12. maddesinde milletvekillerinin hangi hallerde avukat olarak giremeyeceğinin ve benim ayrıca Anayasa'nın 80. maddesinde milletvekillerinin hangi hallerde avukatlıkla bağdaşmayacağı hususu dört madde halinde izah edilmiştir.

"...Ben burada müvekkillerimin suçlu olup olmadığını, fiil ve netice arasında isnadın tartışılmasına yardımcı olmak için hazırım, yoksa devlete karşı işlenen bir suça karşı burada hazır değilim" der.

Mahkeme bir süre duruşmaya ara verdikten sonra kararını açıklar:

“Terörle Mücadele Yasası’na aykırı olarak davranmak suçundan sanık Adem Kuzu ve 14 arkadaşı vekili olduğu anlaşılan Av. Şevket Kazan’ın aynı zamanda milletvekili bulunması ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 82, son maddesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ile bağdaşmayacağını belirten görev ve işlerden bir kısmının kanunla düzenleneceğinin amir bulunması, buna uygun olarak 3069 sayılı TBMM üyeliği ile bağdaşmayan işler hakkında kanunun 3. maddesinde Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarda vekil olmayacağı hükmünün mevcut olması, vekili olduğu sanıkların da işledikleri iddia edilen suçların bu nitelikte bulunduğu anlaşılacakla, sanıklar vekili olarak dava ve duruşmaya kabulü mahkememizce uygun görülmediğinden vekilliğinin kabulüne yer olmadığına oy birliğiyle karar verilip tefhimle açık duruşmaya devam edildi.”

Müdahil avukatının yargılama sırasında cübbesini çıkartarak sanıkların fotoğraflarını çekmesi

Olaya binlerce insan katılmasına rağmen katliamda aktif olarak yer alan bir kısım sanıklar yargı önüne çıkartılamamıştır. Müdahillerin avukatları duruşmalara getirilen sanıkları duruşmalara gelmeyen müdahil müvekkillerine göstermek teşhis ettirmek isterler. Olay sonrası katliama katılan sanıklar olay gecesi giydikleri giysilerini çöplere atmış, bir kısmı sakal bıyık bırakmış bir kısmı var olan sakallarını kesmiştir.

22. 10. 1993 günlü yargılamada müdahil avukatlardan birisi meslek giysisi olan avukatlık cübbesini çıkartarak avukatlık meslek kurallarını da zorlayarak ve sanıkların resimlerini çekmeye başlar. Sanık vekillerinden Av. Faik Işık bu duruma itiraz ederek, bu durumun engellenmesini ister. Mahkeme müdahil vekillerinden Av. Günay Nehir’e bu durumu sorar. Av. Nehir ellerinde video kaydı olduğunu sanık fotoğraflarının teşhis amacıyla karşılaştırmak istediklerini söyler.

Mahkeme tarafların rızası olmadan fotoğraf çekilemeyeceğini, şahsın basın mensubu da olmadığı göz önüne alınarak kendisine fotoğraf çekmemesi konusunda ihtarda bulunur ve fotoğraf çeken avukatı saldondan çıkartır.

Sanık ve müdahil avukatlarının mesleki nezaket içeren davranışları

03.01.1994 günlü yargılamada sanık Sami Ece, önceki ifadesini kabul etmediğini, olay sırasında evde olduğuna dair tanıkları olduğunu, bunları avukatına bildirdiğini bildirir. Bu sırada müdahil vekillerinden Av. Önder Sav, sanığın olaylar sırasında çekilmiş fotoğrafını mahkemeye sunar. Sanık olaylar sırasında çekilmiş fotoğraftaki okla işaretli kişinin kendisi olduğunu kabul eder.

Bu sırada sanık vekili; bu fotoğrafın müşteki vekillerince nereden alındığının ne şekilde elde edildiğinin sorulmasını mahkemeden ister.

Av. Önder Sav, usule aykırı bir sorudur. Dışarıda meslektaşına söyleyeceğim. Diyerek soruyu yanıtlar.

Yargılamayı izlemeye gelen yabancı hukukçu ve gazetecilere itiraz

06.01.1994 günlü yargılamaya Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden yazarlar, hukukçular, gazeteciler izleyici olarak katılırlar. Yargılama sırasında sanık Zaim Bayat mahkemeye ifadesi sırasında;

“Avrupadan bir yazar bozuntusunun gelip Türk mahkemesi, Türk hâkimleri, devam eden bir duruşma hakkında, yanlış karar veriyor, ben bu durumu hükümete ileticeğim, Türk Hükümetine baskı yapсын ve bu durumu düzeltsin ifadeleri terbiyesizliktir.” der.

Bu sırada üye Hâkim Albay Ertan Urunga, “Müşteki avukatlarından söz alıp konuşan Şakir Keçeli'nin bu yabancı yazarın kendileri tarafından davet edilmediğini, esasen kim olursa olsun duruşmaya girmeye hakkı olduğunu, kendilerinin mahkeme kuruluna karşı saygılı bulduklarını ve güvendiklerini söylemesi üzerine üye hâkimin bu güveninizi yabancı yazarlara da anlatın şeklinde söz söylediği görülmüştür.” (Mahkeme tutanaklarından)

Bir kısım sanıkların Pir Sultan Abdal ismine gösterdikleri itiraz ve nefret söylemleri

12.01.1994 günlü yargılamada mahkeme heyetinde Başkan Muammer Ünsoy ve Cumhuriyet Savcıları Nuh Mete Yüksel ve Dilaver Kahveci bulunmaktadır. Müşteki - tanık sıfatıyla Murtaza Demir mahkemeye olayı anlatmaya başlar;

“Ben Pir Sultan Abdal Dernekleri’nin Genel Başkanım. Aynı şekilde Pir Sultan Abdal Dernekleri’nin Sivas Şenlikleri’nin düzenleme komitesi başkanım”

Özellikle yargılamanın ilk aşamalarında sanıklar Pir Sultan ismini duyunca büyük tepki göstermektedirler. Yine salonda büyük bir uğultu olur. Cumhuriyet savcısı tarihe ibret ile geçecek bir talepte bulunur.

“Bu sırada C. Savcısı söz alarak: Müştekerin tahrik edici ve duruşma inzibatını bozucu mahiyette siyasi ve ideolojik konuşmayı yapmasına müsaade edilmemesi talep olunur dedi” (Mahkeme tutanaklarından)

Sanık ve müşteki vekilleri arasında yoğun bir tartışma yaşanır. Mahkeme bu konuda bir karar verir.

“GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

Müştekilerinin ifadelerinin alınması sırasında ifadelerinin mümkün mertebe kesilmemesine, şayet bu sözlerinin hakarete yönelmediği müddet ve müştekinin ifadesinin sonuna kadar dinlenmesine, şayet müştekinin beyanlarına gerek sanık vekillerinden gerek müşteki vekillerinden kesilmesi halinde avukatların bu şekilde müdahale ettikleri takdirde kendilerinin duruşma salonundan çıkarılacağına ihtar yapılmasına ve müştekinin söz konusunda derneğin genel başkanı olması konuşmalarına devam etmesine oy birliği ile ve burada sanık vekillerinin ve müşteki vekillerinin T.C Savcılığına sataşmaları halinde de varsa bir talepleri yazılı olarak Mahkememize ve C. Savcılığı’na bildirmelerine, gelişigüzel bir suçlamanın yapılmaması halinin taraf vekillerine ihtar edilmesine oy birliğiyle karar verildi.” (Mahkeme tutanaklarından)

Murtaza Demir yazılı olarak hazırladığı ifadesini okumaya devam eder. Bu sırada sanık avukatlarından büyük bir bölümünün salonu terk ettiği görülür.

Sanıkların yargılama sırasında katliamda ölenlerin yakınlarını ve bazı sanıkların ise yaralananları ve tanıkları PKK yandaşı gösterme çabaları

14.02.1994 günlü yargılamada, yargılamalar sırasında pek çok tek-

Yangından sonra Madimak Oteli

rarlanan bir olay yinelenir. Sanıklar müştekiler tarafından kendilerinin teşhis edilmeleri sırasında müştekilerin PKK'nın propagandasını yaptıklarını söylerler. Sanıklar PKK ile müştekileri özdeşleştirmeye çalışmakta, müşteki sandalyesine PKK'yı oturtmak istemektedirler. Sanıklar bu tür davranışlar ile aleyhlerine beyanda bulunan tanıkları ve suçtan zarar görenleri yıldırım ve baskı altında tutmak istemektedirler. Olay tutanaklara şöyle geçer:

“Sanığın talebiyle soruldu: PKK'nın bayrağını Türkiye'ye getiririz diye söyledi dediler.

Müşteki: Ben böyle bir şey söylemedim dedi.

Sanıklar: bu sözü söyledi. Biz duyduk dediler. Önden üç, dört tane bu sözü söylediğini belirttiler.”

Katliamdan sağ kurtulan müşteki Dr. Demet Işık'ın tarihe geçecek ifadesi

14.02.1994 günkü yargılama birçok müşteki ve müdahilin dinlendiği bir yargılamadır. Dinlenen tanıklardan birisi de Dr. Demet Işık'tır. Işık bir Hukuk Doktoru, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İş Hukuku Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Rüçhan Işık'ın eşidir. Yaşamında Danıştay üye yardımcılığı, Londra Büyükelçiliği Mali Müşavirliği İdari Yardımcılık, Çevre Müsteşarlığı 1. Hukuk Müşavirliği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Ankara Şube Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

İfadesine mahkemeyi selamlayarak başlar.

“Türkiye Cumhuriyeti'nin laik devlet temelinin güvencesi olan hukuk, ahlak ve bağımsız Türk Halkı adına hüküm veren sizleri; Türk Mahkemeleri'nin adaletini, Türk yargıç ve savcılarına olan güven ve saygılarımı yineleyerek selamlamak istiyorum.”

Dr. Demet Işık konuşmasına, birinci tekil şahıs “Ben” kipiyle başlayan cümlelerle kendisini tanıtarak devam eder;

“Ben mağdurum; çünkü ben Mustafa Kemal'in Anadolu hareketinin, Anadolu Halkı'nın tam bağımsızlığı, insan hak ve özgürlükleri, din

ve vicdan özgürlüğü için yapıldığına inanıyorum;bana bunun için saldırıldı.”

Mahkeme heyetinin, avukatların, müdahil ve müştekilerin ve hatta sanıkların nefeslerini bile tutarak dinlediği anlatımında yangın anını şöyle anlatır:

“Yangını gördüm. Hayır, yangını duydum. Yangının çıkardığı sesi, hiçbir efekt oluşturamaz. Kocaydım. Kendim için telaşlanmadım. Kocamışlar zor ölürlər. Genç adam çabuk ölür. Onlar ölmesin istiyordum.”

Sanıkların tanıklara, müdahillere ve müdahil vekillerine sözlü ve maddi saldırıda bulunmaları

Sanıklar yargılama aşamasında tanıklara, müdahillere ve müdahil vekillerine sözlü ve maddi saldırılarda bulunurlar. Çeşitli mahkemelerde yaşanan bu olaylara mahkeme yargıçları farklı yaklaşımlarda bulunur.

Sanıklar müdahil ve müdahil vekillerini komünist ve Rus yanlısı olmakla suçlarlar. 16.02.1994 günlü yargılamada, “Sanık devamla: Ben Türklüğümden ve itfaiyeciliğimden gurur duyuyorum. O zaman müşteki duymuyorsa vatandaşlıktan çıksın. Komünist Rusya’ya gitsin.

Bu sırada Av. Şenal Sarıhan söz alarak: Yukarıda sanık müşteki ve sözü söyledikten sonra bizim tarafa dönerek siz de komünist Rusya’ya gidin diye söyledi.”

Sanık vekillerinin tahliye talebinde bulunmaları ve Av. Mehdi Bektaş’ın tutanaklara geçen beyanı

18.02.1994 günlü yargılamada bir kısım sanıklar ve vekilleri tahliye talebinde bulunurlar. Onlarca insanın diri diri yakıldığı olayın üzerinde 1 yıl bile geçmemiş, deliller toplanmamış, sanık sorguları tanık beyanları dahi tamamlanamamıştır.

Bazı basın organlarında sanıkların tahliye olacakları haberleri çıkmaya başlamıştır. Suçtan zarar görenler, katledilenlerin yakınları panik halindedir.

Sanıkların ve vekillerinin tahliye istemlerinden sonra müdahil vekillerinden Av. Mehdi Bektaş tarihi bir açıklamada bulunur. Söz aralar mahkeme heyetine tutanaklara geçen şu konuşmayı yapar:

“Kamu tanıklarından 30 taneden 22’si dinlenmemiştir müşteki ve müdahiller de dinlenmemiştir dosyadaki delil mahiyetindeki tanıklar okunmamıştır Sivas’ta yaşanan bu olay herkesin gözü önünde olmuştur. Toplumda büyük bir infial uyandırmıştır. Bu olayın kökenini sadece Sivas’ta aramakta yanlıştır Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri laik anlayışına yönelik çağdaş anlayışa yönelik bu tür olaylar yapıla gelmiştir Menemen’de Kubilay’ı öldürenler tabanca kullanmamıştır top tüfek tabanca kullanmamışlardır ama bu anlayışların kullandıkları bir olay vardır toplumun belirli ise kesimlerini Cumhuriyet’in demin belirttiğim niteliğine dair eylemlerini kitlesel eylemlerini iradi anlamda kitlenin bu gücünü elverişli vasıta olarak kullanmaktadırlar bu bakımdan şu aşamada suçun vasfı konusunda bir değerlendirmeye girmek istemiyorum ama bir değerlendirme yaparken bu hususun gözünde tutulmasını istiyorum Sivas’ta 37 insan ölmüştür, 47 yakın insan ölümden kurtulmuştur 2 çocuğunu kocasını eşini yitiren kendisi ölümden kurtulan insanlar vardır bu insanların acılarına da saygı gösterilmelidir kaldı ki toplumsal davalar içinde ne çok belgeli tanıklı davalardan birisidir video kayıtları resimler vardır komutan açıklarını beyanları teşhisleri vardır müştekilerin beyanları ve teşhisleri vardır dünyam o gözlü önünde olmuştur tek tek değerlendirme yapmak istiyorum bu hususunda arkan olduğu görüşümdedir sırası görüşümdedir sırası geldiğinde açıklayacağım bu aşamada tahliye kararı verilmesini toplum açısından yerinde olmayacağını düşünüyorum” (İfadeler mahkeme tutanağından aynen alınmıştır. İmla ve ifade hataları, tutanaklardan aynen aktarılmasındandır.)

Sanıkların müdahil avukatlarına küfürlü saldırıları ve Üye Yargıç Albay Çetin Güvener’in müdahil avukatlarına karşı tavrı

24.03.1994 günlü yargılamada Pasaport Şube Müdürü Mustafa Uzun dinlenmektedir. Tanık mahkemeye huzurda bulunan sanıkların bazıalarını teşhis ettiğini söyler. Müdahil avukatlarından Av. Hüseyin Gökçeaslan, önceki celselerde sanıkların tümünün ayağa kaldırılarak

teşhislerin yapıldığını, sanıkların kalabalık olması nedeniyle teşhisin sanıkların ayağa kaldırılarak yapılmasını mahkemeden talep eder.

Bu istem üzerine sanıklar müdahil avukatlarına ; “Hayvanlar, köpekler” diye bağırlar. Müdahil avukatlarından Av. Şenal Sarıhan mahkemeye sanıkların avukatlara karşı tutumlarının kendilerini görevlerini yapamaz hale getirdiğini, bu durumun tutanağa geçerek hakaret edenler hakkında işlem yapılmasını talep eder. Mahkeme başkanı böyle bir hakareti duymadığını söyler.

Av. Sarıhan mahkeme heyetini duruşma güvenliğini sağlamanın görevleri olduğu yönünde uyarır.

Aynı günkü yargılamada sanıklar, müdahil avukatlarına her söz alışlarında “otur köpek, pezevenk, hayvanlar” biçiminde sözlü saldırılarını yinelerler.

Öğleden sonraki duruşmada sanık vekillerinden birisi dinlenmekte olan tanığa Sivas Kültür Merkezi’nin önünde “aydınlık” gazetesinin satılıp satılmadığını sorar. Mahkeme başkanı “Bunun olayımızla ne alakası var” diye sorar. Bunun üzerine sanık vekili;

“Sorularımızı istihza ile karşılamayın. Ben inandığım Peygamberin hanımlarına küfreden gazeteyi sattırmam” demiştir.

Avukatlık meslek etiği bakımından da çok çirkin olan bu davranış karşısında bir kısım sanıklar bu olaydan daha bir tahrik olarak müdahil avukatlarına sözlü saldırılarını çığlıklar atarak yinelerler.

Müdahil vekilleri Mahkeme Başkanı’na saldırıların aynı gün iki kez yinlendiğini, öncelikle avukat olarak onurlarına uygun çalışma koşullarının sağlanması, sanıklara uyarıda bulunulması, gerekirse duruşma salonundan çıkartılması, hakaretlerin tutanağa geçirilmesi istenir. Ve eklerler aksi halde savunma görevini yerine getiremeyeceklerini belirtirler.

Bu sırada üye yargıç Albay Çetin Güvener müdahil vekillerini kastederek;

“Disiplini sağlamak mahkeme başkanını ilgilendirir. Bunlar disiplini bahane ederek, disiplin diyerek bize sataşıyorlar. Gereğini yapalım, duruşmadan atalım.” der.

Müdahil vekilleri istemlerini yinelerler bu koşullarda savunma görevini yapamayacaklarını bir kez daha belirtirler.

Üye yargıç Albay Çetin Güvener:

“Kim tutuyor onları, çıkarlarsa çıksınlar” der.

Mahkeme adeta müdahil vekillerinin bulunmadığı bir yargılama istemektir.

Mahkemenin tutumunu değiştirmemesi üzerine müdahil vekilleri Av. Şenal Sarıhan ve 9 arkadaşı 24.03.1994 tarih, saat 16.25 itibariyle bir tutanak düzenleyerek duruşma salonunu terk ederler.

Müdahil vekillerinin salonu terk etmelerinden bir gün sonra 25.03.1994 günlü yargılamanın öğleden sonra yapılan duruşmasında müdahil vekilleri ortak dilekçe ile duruşma yargı Hâkim Albay Çetin Güvener’in reddini talep eden dilekçeyi verirler. Dilekçeyi müdahil vekillerinden Av. Şakir Kaleli ret gerekçelerini sözlü olarak yineleyerek mahkeme heyetine verir.

Mahkeme, müdahil vekillerinin Hâkim Albay Çetin Güvener’in reddine ilişkin istemlerin reddine dair karar verir.

“Duruşmadan atılan sözü sarf etmediği gibi hiçbir şekilde hâkimin tarafsızlığını bozucu, şüpheye düşürücü, kanaat ihzar edici davranışta bulunmadığı, bu tür davranışların heyete yapılmış sayılacağı kabul edildiğinden Üye Hakim Albay Çetin Güvener’in reddi hakim talebinin CMUK’un sebeplerden herhangi birinin bulunmadığı anlaşıldığından müdahil vekillerinin reddi hakim taleplerinin reddine.

25.03.1994 tarihinde reddi hakim talebinde bulunan avukatların yersiz bulunan iş bu red taleplerinden dolayı 330.000.- TL hafif para cezası ile tecziyelerine, bu para cezasının bu avukatlardan müştereken ve müteselsilen tahsiline, bu hususta müzekkere yazılmasına, oy birliğiyle karar verildi.”

Mahkemenin gizlilik kararı vermesi ve aleni yargılamaya uyulmaması üzerine müdahil vekillerinin duruşmaları boykot etmeleri

Mahkeme duruşmalarda gizlilik kararı alırken, “ammenin selameti açısından” ifadesi ile gizlilik kararının gerekçesini belirtir.

“Bundan böyle davanın ammenin selameti bakımından ve kamu güvenliği açısından duruşmaların gizli olarak yapılmasına...” “

Müdahil vekilleri yargılamanın temel prensiplerinden olan aleniyetin kaldırılarak gizlilik kararı verilmesine 22.04.1994 tarihli dilekçeleri ile itiraz ederler. 22.04.1994 tarihli dilekçeyi müdahil vekillerinden Av. Erdal Merdol verir. Av. Merdol, 25.04.1994 günlü yargılamada bir kez daha sözlü olarak beyanda bulunur. Dilekçede alıntı yaptıkları ünlü yazar Voltaire'nin yıllar önce yargılamaya ilişkin ifadeleri dilekçelerini özetler biçimdedir.

“Muhakeme usulündeki gizlilik, bombayı infilak ettirmek için yanan fitile çok benzer. Gizlilik, adalete düşmez. Saklanmak cürüme yakışır. François Marie Arouet - Voltaire”

Mahkeme Cumhuriyet Savcısı'ndan yargılamanın gizli yapılmasına ilişkin görüşünü sorar. Cumhuriyet Savcısı, kamu güvenliği açısından yargılamanın gizli yapılmasının devamı yönünde görüş belirtir.

“Gereği Düşünüldü:

Müdahil vekilleri daha önce verilen gizlilik kararının devamına itiraz etmiş iseler de 25.03.1994 günlü celsede verilen gizlilik kararına dayanak teşkil ettiren “Kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı” halin devam etmekte olmasına mabli iş bu gizlilik kararının kaldırılmasına ilişkin talebin reddine gizli duruşmaya ve devamına oy birliğiyle karar verildi. Tefhimle gizli duruşmaya devam olundu.”

22 numaralı 26.04.1994 günlü yargılamada müdahil vekillerinden Av. Erdal Merdol mahkeme heyetine, müdahil vekilleri olarak kısa bir dilekçeleri olduğunu söyler. 26.04.1994 günlü yaşananlar duruşma tutanağına şöyle geçer:

“Müdahil vekillerinden Av. Erdal Merdol söz alarak; Arkadaşlar tarafından hazırlanmış olduğumuz kısa bir dilekçemiz vardır. Okumak istiyoruz dedi. Bir sayfadan ibaretli dilekçelerinde gizlilik kararının kaldırılınca kadar duruşmaya katılmayacağımızı bildiriyoruz. Dilekçemizi ibraz ediyoruz dedi. İbraz etti dosyasına konuldu.

Müdahil vekilleri ve müşteki ve müdahiller salonu terk ettiler.

Gelen müştekiler avukatlarının dilekçelerine uygun olarak ifade vermeyeceklerini belirtmiş oldukları görüldü.

Müştekilerde duruşma salonunu terk ettiklerinden dosyadaki delillerin evvel emirde talimatların okunmasına geçildi.”

Müdahil vekillerinin mahkemeyi davadan çekilmeye davet etmeleri

Ankara Devlet Güvenlik Mahkeme Heyeti'nin 1993/106 esas sayılı dosyasındaki yargılama sırasında sanıkların müştekilere yaptıkları saldırılara duyarsız kalmaları müdahilleri ve vekillerini fazlasıyla rahatsız etmiştir. 27.07.1994 tarihli dilekçelerinde özellikle mahkeme kararına göndermede bulunarak;

Ara kararında; “esasen tutuklu olup, yakınları ile ancak duruşmalarda hasret gidermeleri mümkün olan sanıkların değil de bütün imkânlardan müstefit kılınan müdahil tarafın böyle bir karışıklığa meydan vermesi ifadesi calibi dikkat görülmüştür” denilmektedir.

Burada asıl dikkati çeken husus, sanıkları adeta vatan görevi yapanlar gibi, “yakınları ile hasret gideren” olayın mağdurları; diğer yandan eşini evladını, yakınlarını yakılarak kaybetmiş mağdur ve müştekileri ise “karışıklık yaratanlar” olarak değerlendiren heyetin tutumudur” denilmek suretiyle heyetin özellikle aleniyet ilkesine karşı yargılamanın gizliliğine ve müdahil vekillerine yapılan saldırılara kayıtsız kalması, yargılamada tarafsızlığı değerlendirilir.

Ve özetle;

“Bu güne kadar sabırla izlediğimiz sayısız usul yanlıgısı ve heyetin hukuka aykırı tutumu ve son ara kararı ile müdahil vekillerinin “kaos yaratan”, “yargılamayı karartan”, “medya ile işbirliği yapan”, “Adaleti geciktirenler” olarak gösteren anlayışı karşısında, heyetinizin davayı adil, objektif, tartışmasız sağlıklı bir sonuca ulaştıramayacağı kanısına vardığımızdan bu davadan çekilmeniz gerektiğine inanıyor ve talep ediyoruz. Saygılarımızla.

Müdahil vekilleri: Av. Önder Sav, Av. Şenal Sarıhan, Av. Erdal Merdol, Av. Şakir Keçeli”

Beş yıl aradan sonra gizlilik kararının kaldırılması

Aradan beş yıldan fazla bir süre geçer. Ankara 1. Devlet Güvenlik Mahkemesinde bozmadan sonra yargılama devam etmektedir. Bir kısım sanıklar vekili Av. Hüseyin Ayan mahkemeden yargılamada gizlilik kararı verilmesini talep eder. Bir kısım müdahiller vekili Av. Ali Sarıgül, gizlilik kararı için herhangi bir neden olmadığını belirtir. 20.08.1999 günü Ankara 1. Devlet Güvenlik Mahkemesi yargılamanın gizli yapılmasına ilişkin red kararını açıklar:

“Sanıklar vekili Av. Hüseyin Ayan’ın duruşmaların gizli yapılması talebi, şu aşamada herhangi bir gerek görülmediğinden reddine.”

Polislerin yargılama aşamasında sanıkların teşhisi ifadelerindeki çelişkiler

Yargılamada tarihe iz bırakacak en önemli olaylardan biri de yargılama aşamasında polislerin sanıkların kimliklerine ve sanıkların olaydaki etkinliklerine ilişkin ifadeleridir. Olaydan hemen sonra yakalanan sanıklar hakkında tanıklık yapan, sanıkların teşhisine ilişkin tutanaklarda imzaları bulunan olay yerindeki polislerin, yargılama aşamasında bu ifadelerinden sapma gösterdikleri, ilk tutanaklardaki ifadeleri ile çelişen ifadeler verdikleri gözlenmiştir. Birçok polisin teşhis tutanağında imzaları bulunmasına karşın, tutanaklardaki teşhis ve ifadeleri ile mahkemedeki ifadeleri çelişmektedir. Polisler aradan geçen zaman içerisinde özellikle sanıkların teşhisi ve olaydaki aktif rol almalarına ilişkin ifadelerini değiştirmişler, ilk ifadeleri ile çelişmişlerdir.

Polis memurlarının aşağıdaki ifadelerine yapılacak her türlü yorumu okuyanlara saygısızlık olarak görüyoruz. Tutanaklardan aynen aktardığımız ifadeleri tarihin şaşmaz yargısına, okurların yorumlarına ve değerlendirmelerine bırakıyoruz.

Zabıt Mümzisi S. Ç, Sivas Emniyet Müdürlüğü’nde görevli polis memuru. Mahkeme huzurunda 21.03.2004 öğleden sonraki ifadesinde;

“Ben Engin Duma’yı görmedim. Mehmet Demir’in de olaya karışıp karışmadığını bilmiyorum... Yazıcı dediğimiz arkadaşlar hazırlıyordu. İsmi yanlış yazmış, tekrar müdüriyette teşhis yaparken, ben aşı-

Murat Kılıç, Elif Dumanlı, Yüksel Yıldırım ve arkadaşları endişe içinde

ğda teşhis yaptığım bunlar değildir dedim. Yani Mehmet Demir ile Engin Duma hakkında benim teşhis yaptığım sanıklar bunlar değildir dedim. Bana arkadaşlar bunu ancak Savcılıkta düzeltmek gerekir dediler. Düzetmediler. Şimdi verdiğim ifadem doğrudur dedi. “

Zabıt Mümzisi E. G, Sivas Emniyet Müdürlüğü'nde görevli polis memuru. Mahkeme huzurunda 21.03.1994 öğleden sonraki ifadesinde;

“Ben hadise yerinde bir şahsı kafamda tuttum, bu şahsın oteli yakıp yakmadığını, otele girip girmediğini bilmiyorum, vebal altında kalamam. Yalnız olay yerinde idi. Bana daha önce teşhiste üç şahıs gösterdiler, bu şahsı tanımadığımı belirttim.”

Zabıt Mümzisi S. T, Sivas Emniyet Müdürlüğü'nde görevli polis memuru. Mahkeme huzurunda 21.03.1994 öğleden sonraki ifadesinde;

“...Ben Madımak Oteli'nin sağ tarafında kalan grubun önünde kaldım. Arkam dönük olduğu için yangını çıkaranları görmedim. Benim bulunduğum yer ile arabaların olduğu yer arasındaki 35-40 metre kadardı. Arkam otele dönük olduğu için elinde poşetle benzin getiren bidonla benzin şahısları görmedim.”

Zabıt Mümzisi Ş. Y, Sivas Emniyet Müdürlüğü'nde görevli Baş komiser Mahkeme huzurunda 21.03.1994 öğleden sonraki ifadesinde;

“... Hatta yangın söndürmeye gelen belediye itfaiye arabasına yangının söndürülmesine mani olmak için grup hepsi yere oturdu. Sırf araba gitmesin diye. Hatta öyle ki arabanın yangın söndürmeye giderken görsem de tanıyamayacağı bazı şahıslar arabanın kapısına asılmak suretiyle arabanın sol kapısını söktüler. Menteşesinden söktüler o kadar hırslı şahıslardı. Elinde kazma olan şahsı, arabayı ters çevirenleri gördüm, fakat tanımam mümkün değildir. “

Tanık R. T Sivas Emniyet Müdürlüğü'nde görevli Polis Memuru Mahkeme huzurunda 25.03.1994 ifadesinde;

“Ben bu sırada otelin giriş katı ve ikinci kat merdiven boşluğunda zeminin bir üstü kahvaltı salonu vardı. Oradan yukarı çıkanları önlemek amacıyla, daha doğrusu oteli yakanlar yavaş yavaş otelin içine girmeye başladılar, gazla gelemiyorlardı. Bir kişi, iki kişi ellerinde sünger veya buna benzer yani yanıcı maddeyi otelin içine atıp tekrar geri kaçıyorlardı. Bunlar atılınca yargın çıkmasın diye söndürülüyordu.”

Devamla, “Ben kimseyi teşhis etmedim. Ben yedi senedir Sivas'ta görev yapıyorum. Sivas halkı beni tanır, ben de onları tanırım. ... Sloganlarında hiç birisini hatırlamıyorum. Teşhis ettiğim her hangi kimse de yoktur. “

Tanık polislerin mahkemeden yol masraflarının ödenmesini talep etmeleri bu hususta ve mahkeme kararı

Olay sonrası Sivas Emniyet Müdürlüğünde sanıkların tespiti tutanak ile imzalanmıştır. Sonraki aşamalarda tutanaklarda imzaları bulunan emniyet görevlileri Cumhuriyet Savcılığında, Ağır Ceza Mahkemesinde ifade vermişlerdir.

Yargılamanın Afyon ilinde görülmesi sırasında mahkeme bu tanıkların huzurda yeniden dinlenmelerine karar verir. Olay günü Sivas Emniyet Müdürlüğünde görevli bazı polis memurları tanık olarak mahkemeye Sivas'tan gelmeleri nedeniyle masrafları olduğunu, bu masraflarının ödenmesini istemişlerdir.

Polis Memuru R. G. mahkeme huzurundaki 24.03.1994 günlü ifadesinde:

“Ben altı gündür buradayım daha öncede mahkemenize ifade vermek için geldiysem de veremediğim zaman olmadı, masraflarım oldu masraflarımın ödenmesini istiyorum.”

Aynı gün olaylarla ilgili bilgi verirken:

“Ben daha önce üç gün burada kaldım, üç günde şimdi burada kalmaktayım. Bu mağduriyetimin giderilmesini istiyorum. Ben Sivas’tan geldim”

Bazı tanıkların tutanaklara da geçen bu istemleri üzerine mahkeme 25.03.1994 tarihli ara kararının 9. numaralı bendinde bu hususta bir karar verir

“G. D;

9. Kamu tanığı olarak mahkememize gelen kamu tanıkları geliş durumlarına göre yani mahkememize gelip de dinlenmeleri hususu da göz önüne alınarak kaybettikleri masrafları karşılığı 500.000.-er lira iki sefer duruşmaya gelen kamu tanıklarına da yapmış oldukları masraflar göz önüne tutularak 1.000.000’er lira ücret takdirine ve bu hususta şimdilik suçüstü tahsisatından bilahare haksız çıkacak taraftan tahsil edilmek üzere sarf kararı yazılmasına.”

Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Murat Karayalçın’ın müdahale talebi

Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Başkanı Murat Karayalçın, avukatı Av. Şerif Felekoğlu vasıtasıyla suçtan zarar gördüğünden bahisle yargılamaya müdahil sıfatıyla katılma isteminde bulunur. SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın’ın bu istemi mahkemenin 29 numaralı ve 31.08.1994 günlü oturumunda reddedilir;

“Sosyal Demokratik halkçı Parti Genel Başkanı Murat Karayalçın vekili Av. Şerif Felekoğlu’nun bila tarihli davaya müdahil talebinde bulunmuşlar ise de suçtan doğrudan zarar gördüğü hususunda dosyada her hangi bir delil olmadığından bu husustaki talebinin reddine.”

Ankara DGM tarafından Aziz Nesin hakkında suç duyurusunda bulunulması

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 26.12.1994 tarihli 35. oturumunda gerekçeli kararını açıklar. Bu kararın en çarpıcı yanı yazar Aziz Nesin'in Sivas Katliamı öncesi tutum ve davranışları nedeniyle katliamcılarını tahrik ettiğine ve Aziz Nesin hakkında suç duyurusunda bulunulmasına karar verilmesidir. Kararın okunması ile sanıklar mahkeme heyetine, mahkeme salonunda bulunan basın mensuplarına saldırırlar. Bu saldırı 2 Temmuz 1993 günü Sivas'ta yaşananların duruşma salonundaki küçük bir tekrarıdır sanki...

Yaşananlar, zabıtlara aynen şöyle geçer:

“02.07.1993 günü Sivas'ta meydana gelen olayların mahkememizde bu gün kararın Saat: 15.00 da kararın açıklandığı ve karar açıklandıktan sonra mahkeme salonunda sanıkların karan protesto eder mahiyette “La ilahe ilallah” sloganları ile tekbir getirdikleri, üzerlerinde bulunan madeni para, çakmak, tırnak makası gibi ceplerinde buldukları ufak tefek cisimleri basın mensuplarına ve mahkeme heyetine attıkları, bunlardan bir tanesinin duruşma kürsüsüne düştüğü ve bir çakmağın buradan diğer çakmakların ve tırnak makaslarının da görevliler tarafından salonun sanıklarla basın mensupları arasında ve kürsü arasında bulunduğu ve sanıkların daha aşırı giderek heyetin bulunduğu giriş kapısının bitişiğinde olan kapıyı söktükleri ve sanıkların gerek mahkeme heyetini ve gerekse basın mensuplarını karardan sonra protesto eden şekilde saldırıda buldukları ve güvenlik görevlilerince sanıkları duruşma salonundan zorla çıkartıldıkları ve bu hususta heyetimizce, bu zabıt tutularak tanzim ve imza edilmiştir. 26.12.1994

Sanıklar dışarıda sloganlarına devam etmişlerdir.

Not: Başkan tarafından kürsüde elde edilen bir adet yeşil çakmak görevliler tarafından mahkemeye ibraz edilen üç adet naylon çakmak ve üç adet tırnak makası ve iki adet madeni para bir beş bin lire diğeri iki bin beşyüz lira dosyada delil olarak alınmıştır. 26.12.1994”

Bir kısım sanıkların mahkemeye pişmanlık dilekçesi vermesi, aynı avukatların yargılamada vekil sıfatıyla devamı sorunu

Sanıklardan Ali Kurt ve Mevlit Atalay 24.12.1999 günlü duruşmadan önce mahkemeye pişmanlık dilekçesi gönderirler.

Sanık vekillerinden bir kısmı pişmanlık dilekçesi veren sanıkların mahkemede ifadeleri alındıktan sonra diğer sanıklar ile aralarında menfaat çatışması yaşanabileceğinden sanıkların hangisi hakkında vekil olarak göreve devam edeceklerine bu ifadelerden sonra karar vereceklerini belirtirler.

Mahkeme itirafçı sanıklarla ilgili kararını, ara kararı olarak açıklar. Bu ara kararında tarihin yargılamakta olduğu Dreyfus Davası'ndan bu yana tarihin tekerrür ettiği benzer nitelikteki aşağıdaki kararı verir.

“İtirafçı olduklarını beyan eden sanıklar Ali Kurt ve Mevlüt Atalay’ın dilekçelerinde gizli duruşmada beyanda bulunacaklarını ifade ettikleri anlaşıldığından, sadece bu sanıkların ifadelerinin 17.01.2000 günü saat 3.30 da gizli oturumda alınmalarına. Cezaevinden duruşma günü hazır edilmelerine, müzekkere yazılmasına.(gizli oturuma tarafların ve avukatların alınmamasına)

Bu sebeple yargılamanın 21.01.2000 günü saat 13.30 a bırakılmasına karar verildi.”

Yargılamada bulunan sanık ve müdahiller için savunma hakkı vazgeçilemeyecek temel haklardandır. Avukatlık mesleği çağdaş hukuk devletlerinin tamamında yargının kurucu unsurlarından biri olarak kabul edilir. Yargılamada avukatın olmaması savcının, yargıcın olmaması ile eş anlamlıdır. Avukatın yargılamada yer almaması yargının kurucu unsurlarının eksik olduğu, temel haklardan savunma hakkının engellendiği anlamına gelir. Bu nedenle Avukatlık yasamız da aşağıdaki biçimde düzenlenmiştir.

“Avukatlık Yasası Madde 1: Avukatlık, kamu hizmeti ve serbest bir meslektir.

Avukat, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil eder.”

Sanıklar ve vekilleri

Yargılanan sanıkların eğitim profillerine bakıldığında 10 tanesinin üniversite mezunu ya da üniversite öğrencisi olduğu, 70 tanesinin lise ve ortaokul mezunu olduğu, 64 tanesinin ilkokul mezunu olduğu, okuma yazma bilmeyen ise sadece bir kişinin bulunduğu görülmüştür. Mevcut sanıkların 54 tanesi evlidir. Yine yargılanan sanıkların 4 tanesinin din adamı, imam ve müezzin olduğu, içlerinde ilkokul öğretmeni, memur, Sivas Belediyesi'nde zabıta ve Sivas Belediyesi'nde itfaiye eri, Sivas Belediyesi Meclis üyesi, Millî Gazete Muhabiri ile yayınevi sahibi bulunduğu saptanmıştır.

1. Sanık: Halil İbrahim Düzbiçer, 1964 D. Sivas Belediyesinde itfaiye eri olarak çalışır, lise mezunu, bekar, sabıkasız. Vekili: Av. Necati Ceylan, Av. Cüneyt Toraman, Av. Mehmet Ermiş, Mesut Toraman (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
2. Sanık: Ali Kurt, 1971 D. İnşaatçı, ortaokul mezunu, bekar. Vekili: Av. Hüsnü Tuna, Av. İsmet Bahadır, Av. Bedrettin İskender, Av. Hasan Pilavcı (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu) Av. İbrahim Hakkı Aşkar, Av. Mehmet Demir, Av. Halil Ürün, Av. Muammer Çakmak, Av. Ali Rıza Küçükilhan, Av. Burhanettin Çoban, Av. Mehmet Akalın, Av. Hatice Akalın, Av. Şerafet Kaçtaş, Av. Mustafa Özkal, Av. Mehmet Akbaba, Av. Mümtaz Akıncı, Av. Şerif Ahmet Aydın, Av. Orhan Sapcı, Av. Saadet Aydın (Afyon Barosu)
3. Sanık: Erkan Çetintaş: 1979 D. İlkokul mezunu. Vekili: Av. Şeref Dursun, Av. Şerafettin Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Kadir Hikmet Beyazıt (Kayseri Barosu)
4. Sanık: Durmuş Tufan, 1976 D. İlkokul mezunu. Vekili: Av. Hasan Pilavcı, Av. Bedrettin İskender, Av. Hüsnü Tuna, Av. Muhittin Kaygusuz, Av. Zaim Bilir (İstanbul Barosu), Av. İsmet Bahadır (Sivas Barosu)
5. Sanık: Halil Kütükde, 1965 D. Arı Sitesinde konfeksiyoncu, ilkokul terk, evli, sabıkasız. Vekili: Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu), Av. İsmail Uyan (Ankara Barosu)

6. Sanık: Hayrettin Gül: 1948 D. İlkokul mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. M. Ali Devocioğlu, Av. Mehmet Akıncı, Av. Faruk Gökkuş (İstanbul Barosu)
7. Sanık: Zafer Yelok, Vekili Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şemsettin Öztaş, Av. Bekir Kuzu (Sivas Barosu), Av. M. Halit Çelik, Av. S. Ahmet Yakup Aytaç, Av. Ali Aşlık, Av. Yunus Öztürk (İzmir Barosu)
8. Sanık: Ömer Faruk Gez, 1979 D. Eski hal arkasında Mega adı altında elektronikçilik yapar, lise mezunu, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
9. Sanık: Latif Karaca, 1945 D. PTT’de şef olarak çalışır, lise mezunu, evli, üç çocuklu Vekili: Av. Mustafa Akçay, Av. Mevlüt Uysal, Av. Sezai Çiçek, Av. Vahdettin Bay (İstanbul Barosu), Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
10. Sanık: Harun Gülbaş, 1971 D. Terminal Pastanesinde garson olarak çalışır. bekar, sabıkasız Vekili: Av. Bekir Kuzu, Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
11. Sanık: Bekir Çınar, 1973 D. İlkokul mezunu, sabıkasız. Vekili: Av. Hasan Şahin, Av. İrfan Öge, Av. Orhan Öge, Mehmet Cengiz (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
12. Sanık: Erol Sarıkaya, 1966 D. İnşaatlarda işçi olarak çalışır, evli, bir çocuklu, lise terk. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş, Av. Yavuz Kaçtan (Sivas Barosu), Av. Ali Cahil Polat, Av. Hasan Hüseyin Pulan, Av. İdris Turan Kızıldaş, Av. Haydar Cemal Kurt, Av. Hasan Hüseyin Pala (İstanbul Barosu)
13. Sanık: Mustafa Uğur Yaraş, 1961 D. Büfe işletir. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş, Av. Necmettin Öztürk (Sivas Barosu), Av. Halit Çelik, Av. Yakup Aytaç, Av. Ali Işık, Av. Yunus Öztürk (İzmir Barosu)

14. Sanık: Abdülkadir Arıdıncı, 1965 D. C. Üniversitesi Entem şirketinde temizlikçi olarak çalışır. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Sadi Çarsancaklı, Av. M. Salih Demir, Av. Ahmet Başyigit (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocaççı (Ankara Barosu)
15. Sanık: Ahmet Turan Kılıç, 1934 D. DDY'den emekli. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)²
16. Sanık: Faruk Belkavli, 1970 D. Ortaokul mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
17. Sanık: Harun Kavak, 1973 D. İlkokul mezunu. Vekili: Yüksel Köse, Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
18. Sanık: Ekrem Kurt, 1973 D. Sebzeçilik yapar, ilkokul mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. İ. Sadi Çarsancaklı, Av. M. Salih Demir, Av. Mehmet Başyigit (İstanbul Barosu)
19. Sanık: Harun Yıldız, 1973 D. Lise mezunu. Vekili: Av. Ramazan Taşpınar, Av. İsmail Aydos, Av. M. Ali Bulut, Av. Hulusi Özsoy, Av. Hüsamettin Demir, Av. Yusuf Akmaz, Av. Necati Tekgönül, Av. Celalettin Gürses (Ankara Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
20. Sanık: Murat Songur, 1967 D. Lise mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
21. Sanık: Ömer Demir, 1964 D. Defterlikte çalışır, lise mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. İ. Sadi Çarsancaklı, Av. M. Salih Demirci, Av. Ahmet Başyigit (İstanbul Barosu)

² 15 sıra numaralı sanık Ahmet Turan Kılıç, AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın kararıyla 31 Ocak 2020 tarihinde hastalık gerekçesiyle serbest bırakıldı.

22. Sanık: Muhsin Erbaş, 1964 D. Almanya'da çalışır, lise mezunu, evli, üç çocuklu Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Hayati Yazıcı, Av. Nevzat Er, Av. Hamza Akbulut, Av. Eminözkan (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocağcı (Ankara Barosu)
23. Sanık: Tufan Caymaz, Ekili: 1969 D. Tüdemsaş'da işçi, lise mezunu, sabıkasız. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Cengiz Güven, Av. Ali Abdullah, Av. Mustafa Muzaç, Av. Ekrem Bedir, Av. Haluk Can (Sakarya Barosu)
24. Sanık: Sedat Yıldırım, Vekili: Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu)
25. Sanık: Saadettin Yüksel, 1973 D. İşçi, Bekar, Sabıkasız, Okur Yazar. Vekili: Av. Yüksel Köse, Av. Bekir Kuzu, Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Mustafa Atılğan, Av. Sefa Coşkun, Av. Suat Altınsoy, Av. Feyzullah Kozak (Konya Barosu), Av. H. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocağcı (Ankara Barosu)
26. Sanık: Özyay Karatürk, 1971 D. Ortaokul mezunu, sabıkasız. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şemsettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Mehmet Turan (Giresun Barosu)
27. Sanık: Yusuf Ziya Eriş, 1948 D. Tütemsaş Fabrikasında işçi olarak çalışır. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Süleyman Boyalı, Av. Ahmet Özer, Av. Hasip Şenalp, Av. Tayrullah Küçükdağ, Av. Mustafa Özparlak, Av. Şakir Özmen, Av. Ali Can, Av. Mustafa Doğan (Konya Barosu)
28. Sanık: Metin Ceylan, 1972 D. Üniversite öğrencisi. Vekili: Av. Yüksel Köse, Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu) Av. Reşat Yazak, Av. Süleyman Çetin, Av. Refik Korkusuz, Av. M. Arif Koçer, Av. Nihat Osmanoğlu, Av. Hüseyin Kaya, Av. Hüseyin Sever (İstanbul Barosu)

29. Sanık: Gazi Tufan, 1971 D. Okuryazar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Ali Abdullah, Av. Mustafa Muzaç, Av. Ekrem, Bedir, Av. Haluk Can (Sakarya Barosu)
30. Sanık: Adem Kozu, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Hayati Yazıcı, Av. Nevzat Er Av. Hamza Akbulut, Av. M. Emin Özkan (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Yılmaz, Av. Cengiz Ocakçı, Av. İsmail Uyan (Ankara Barosu)
31. Sanık: Yalçın Kepenek, Vekili: Av. Yüksel Köse, Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
32. Sanık: Hayrettin Yeğın, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Yusuf Akmaz, Av. Necati Tekgönül, Av. İsmail Aydos, Av. İsmail Uyan (Ankara Barosu)
33. Sanık: Süleyman Toksun, 1970 D. Yavuz Sultan Selim Cami'si karşısında ayakkabı tamir dükkanı çalıştırır. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. İsmail Uyan (Ankara Barosu)
34. Sanık: Murat Çanaklıtaş, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
35. Sanık: Mevlüt Atalay, 1970 D. Lise mezunu, evli. Vekili: Av. Necati Can, Av. Ferhat Akkaya, Av. Kamil Özçelik, Av. Gazi Tanır (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
36. Sanık: Bülent Düvenci, 1961 D. Tütensaş'ta işçi. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
37. Sanık: Ahmet Oflaz, 1967 D. Lise mezunu, evli, sabıkasız. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocakçı (Ankara Barosu)

38. Sanık: Ali Temiz, Vekili, Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu)
39. Sanık: Temel Toy, 1975 D. Sivas Lisesi ikinci sınıf öğrencisi. Vekili: Av. Mustafa Atılgan, Av. Sefa Coşkun, Av. Osman Feyzullah Kozak, Av. Suat Altınsoy (Konya Barosu)
40. Sanık: Özer Çanaklıtaş, 1976 D. Lise öğrencisi. Vekili: Nezih Çelikağ (Sivas Barosu).
41. Sanık: Kenan Kale, 1970 D. İlkokul mezunu, sabıkasız, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Yusuf Akmaz, Av. Necati Tekgönül, Av. Celalettin Gürses, Av. İsmail Aydos (Ankara Barosu)
42. Sanık: Alim Özhan, 1963 D. Cumhuriyet Üniversitesi Hastanesinde teknisyen olarak çalışır, üniversite mezunu, evli. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Yasin Şanlı, Av. Hüsnü Yazgan, Av. Necip Kibar (İstanbul Barosu)
43. Sanık: Faruk Ceylan, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Reşat Yazak, Av. Süleyman Çetin, Av. Refik Korkusuz, Av. M. Arif Koçer, Av. Nihat Osmanoğlu, Av. Hüseyin Kaya (İzmir Barosu)
44. Sanık: Ethem Ceylan, 1971 D. DDY’de işçi olarak çalışır, lise mezunu, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Şemsettin Petek, Av. Zayd Aslan, Av. Mustafa Yılmaz, Av. Hüseyin Sever (İstanbul Barosu)
45. Sanık: Ali Teke, 1975 D. Osman Paşa Caddesinde kuaför olarak çalışır, ilkökul mezunu. Vekili: Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu)
46. Sanık: İbrahim Duran, 1973 D. Ortaokul mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ömer Köse, Av. Ramazan Taşpınar, Av. İsmail Aydos, Av. M. Ali Bulut, Av. Hulusi Özsoy, Av. Hüsamettin Demir, Av. Yusuf Akmaz, Av. Necati Tekgönül (Ankara Barosu), Av. Feyzullah Elgin, Av. M. Ali Öner, Av. Cihan Baykara, Av. Ramazan Taşpınar (Denizli Barosu), Av. Ali Kanlı (Mersin Barosu)

47. Sanık: Yusuf Şimşek, 1970 D. Okur yazar değil, bekar. Vekili: Av. Şemsettin Petek, Av. Zeyd Aslan, Av. Mustafa Yılmaz (İstanbul Barosu)
48. Sanık: Cafer Tayyar Soykök, 1954 D., Akabe Kitabevi sahibi, sanat okulu mezunu, evli, dört çocuklu. Vekili: Av. Şeref Dursun, Av. Nurettin Yaşar, Av. Hurşit Bıyık (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. İbrahim Hakkı Aşkar, Av. Mehmet Demir, Av. Halil Ürün, Av. Muammer Çakmak, Av. Ali Rıza Küçükilhan, Av. Burhanettin Çoban, Av. Mehmet Akalın, Av. Hatice-Şerafet Kaçtaş, Av. Mustafa Özkal, Av. Ahmet Akbaba, Av. Mümtaz Akıncı, Av. Şerif Ahmet Aydın. Av. Orhan Şapçı, Av. Saadet Şen (Afyon Barosu)
49. Sanık: Nevzat Aydın, 1974 D., bekar, lise mezunu, sabıkasız. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
50. Sanık: Çetin Asamaka, 1958 D., TCDD'de kaynakçı olarak çalışır, ilkokul mezunu, evli, iki çocuklu, sabıkasız. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Bülent Tüfekçi, Av. Ramazan Acar, Av. Fikret Karapekmez (Malatya Barosu)
51. Sanık: Süleyman Kurşun, 1976 D., TCDD'de işçi olarak çalışır, lise mezunu, bekar, sabıkasız. Vekili: Av. Muharrem Balcı, Av. Ferruh Aslan, Av. Vahdettin Bay (İstanbul Barosu).
52. Sanık: Metin Yokuş, 1975 D., boşa gezer, lise mezunu, sabıkasız, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
53. Sanık: Ahmet Kaşkaya, 1943 D. Emekli, sabıkasız, ilkokul mezunu, evli Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
54. Sanık: Emin Bozkurt, 1967 D., kaynakçılık yapar, bekar, sabıkasız, orta okul mezunu Vekili : Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker,

- Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ahmet Özer, Av. Habip Şenalp, Av. Hayrullah Küçükdağ, Av. Mustafa Özparlak, Av. Şakir Özen, Av. Ali Can, Av. Mustafa Doğan, Av. Süleyman Boyalı (Konya Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocağcı (Ankara Barosu), Av. Hasan Pilavcı, Av. İsmail Tuğrul, Av. Mehmet Cihan (İstanbul Barosu)
55. Sanık: Mustafa Dürer, Vekili: Av. Muharrem Balcı, Av. Ferruh Aslan, Av. Vahdettin Bay (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
56. Sanık: Ali Uluçay, 1959 D. Kale Camisi'nde imamlık yapar, evli, sabıkasız, lise mezunu Vekili: Av. Mustafa Akçay, Av. Mevlüt Uysal Av. Sezai Çiçek (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu).
57. Sanık: Murat Karataş, 1972 D. İnşaatçı çalışır, bekar, sabıkasız, orta okul mezunu Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Kamil Uğur Yaraş, Av. Tayfun Karali (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocağcı (Ankara Barosu)
58. Sanık: Haydar Şahinoğlu, 1970 D. Taç Bilardo Salonunda işçi, orta okul mezunu, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Haydar Kemal Kurt (İstanbul Barosu)
59. Sanık: Ahmet Onar, 1956 D. Üniversitede lokantada çalışır, orta okul mezunu, evli, üç çocuklu, sabıkasız. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. M. Ali Devocioğlu, Av. Mehmet Akıncı, Av. Faruk Gökkuş, (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocağcı (Ankara Barosu), Av. İbrahim Hakkı Yaşar, Av. Mehmet Demir, Av. Halil Ürün, Av. Ali Rıza Küçükilhan, Av. Burhanettin Çoban, Av. Mehmet Akalın, Av. Hatice Akalın, Av. Şerafet Kaçtaş, Av. Mustafa Özkal, Av. Mehmet Akbaba, Av. Mümtaz Akıncı, Av. Şerif Ahmet Aydın, Av. Orhan Şapçı, Av. Saadet Şen (Afyon Barosu)

60. Sanık: Kemal Onar, 1960 D. Kolonya bayiliği yapar, sanat okulu mezunu, evli, üç çocuklu, sabıkasız. Vekili: Av. Yasin Şanlı, Av. Hüsnü Yazgan, Av. Necip Kibar, Av. Baki Ateş (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocaççı (Ankara Barosu)
61. Sanık: Ahmet Hakan Arslan, 1972. Üniversite öğrencisi. Vekili: Av. Yasin Şanlı, Av. Hüsnü Yazgan, Av. Necip Kibar (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
62. Sanık: Zekeriya Tekin, 1966 D., TCDD'de çalışır, lise mezunu, sabıkasız, bekar. Vekili: Av. Nevzat Aydın, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. İsmail Aydos, Av. Yusuf Akmaz, Av. Necati Tekgönül, Av. Celalettin Gürses, Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocaççı (Ankara Barosu)
63. Sanık: O. Orhan. Demir, 1966 D. Manavlık yapar, ortaokul mezunu, evli, bir çocuklu. Vekili: Av. Necati Ceylan, Av. Cüneyt Toraman (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
64. Sanık: Ünal Berka, 1961 D. Pınar ticareti çalıştırır Vekili Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
65. Sanık: Osman Düzardıç, 1956 D. Doğramacılık yapar Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu).
66. Sanık: Kerim Küçükköse, 1961 D. Hayırseverler Camiinin imamlığını yapar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocaççı (Ankara Barosu)
67. Sanık: İlhami Çalışkan, 1965 D. Maden Tetkik Arama Müdürlüğü'nde aşçı olarak görev yapar. Vekili: Av. Hasan Şahin, Av. İrfan Öge, Av. Orhan Öge, Av. Mehmet Cengiz (İstanbul Barosu)

- 68: Sanık: Ahmet Turan Yalçınkaya, 1934 D. Anahtarıcı dükkanı çalıştırır. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
69. Sanık: Hüseyin Kaya, 1971 D. Sivas C. Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde temizlikçi olarak çalışır. Vekili: Av. Necati Can, Av. Ferhat Akaya, Av. Kamil Özçelik, Av. Gazi Tanır (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
70. Sanık: Mehmet Yılmaz, 1961 D. Paşa Camisi karşısında kuru yemiş dükkânı çalıştırır Vekili: Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ömer Vural Tümer (Afyon Barosu)
71. Sanık: Vahit Kaynar, 1975 D., dayanıklı tüketim malı dükkânı çalıştırır. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Kamil Uğur Yaralı, Av. Tayfun Karalı (İstanbul Barosu)
72. Sanık: Erol Yıldız, 1966 D. Su tesisatçısı olarak çalışır, evli, iki çocuklu, ilkokul mezunu. Vekili: Av. Mustafa Akçay, Av. Mevlüt Uysal, Av. Sezai Çiçek (İstanbul Barosu), Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
73. Sanık: Eren Ceylan, 1971 D. Ceylan Kunduranın sahibi, bekar, sabıkasız, lise mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Hayati Yazıcı, Av. Nevzat Er, Av. Hamza Akbulut, Av. Emin Özkan (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. Cengiz Ocaçcı (Ankara Barosu)
74. Sanık: Mehmet Demir, 1962 D. Hırsızlıktan sabıkalı, lise mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ömer Köse, Av. Ramazan Taşpınar, Av. İsmail Aydos, Av. M. Ali Bulut, Av. Hulusi Özsoy, Av. Hüsamettin Demir, Av. Yusuf Akmaz, Av. Necati Tekgönül, Av. Celalettin Gürses (Ankara Barosu)

Her 3 Temmuz'da "Sivas'ta ölenler Onurumuz" yürüyüşü

75. Sanık: Abdullah Malatya, 1956 D. Zirai Donatım Kurumu'nda Çalışır. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tefik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
76. Sanık: Ali Yılmaz, 1958 D. DDY'de işçi olarak çalışır, evli, ortaokul mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tefik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
77. Sanık: Kazım Yıldırım, Vekili: Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu)
78. Sanık: Engin Duma, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tefik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
79. Sanık: Adem Bayrak, 1971 D. Öğrenci Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tefik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
80. Sanık: Saadetin Temiz, 1963 D. İlkokul mezunu Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tefik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)

81. Sanık: Halis Duran, Vekili: Av. Necati Can, Av. Ferhat Akaya, Av. Kamil Özçelik, Av. Gazi Tanır (İstanbul Barosu).
82. Sanık: Mehmet Toraman, 1938, ilkokul mezunu, evli. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Şükrü Kapacık, Av. Kadir Hikmet Beyazıt (Kayseri Barosu)
83. Sanık: Zayim Bayat, 1947 D. Tuğba Anonim Şirketi'nin ortağı, ilkokul mezunu, evli. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
84. Sanık: Serhan Özgentürk, 1970 D. Köy-Tür Piliçleri satar, lise mezunu, evli. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
85. Sanık: Osman Kılıç, 1973 D. Ortaokul mezunu, bekar, sabıkasız. Vekili: Hasan Pilavcı, Av. İsmail Tuğrul, Av. Mehmet Cihan (Sivas Barosu)
- 86 Sanık: Osman Çıbıkçı, 1963 D. İnşaatçı çalışır, ilkokul mezunu Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu).
87. Sanık: İsmet Onar, 1959 D. İlkokul mezunu, evli Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
88. Sanık: Bülent Karayiğit, 1974 D. Lise mezunu, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ali Cahit Polat, Av. Kadir Kartal, Av. Faik Işık, Av. Fuat Sağıroğlu, Av. Mustafa Coşkun (İstanbul Barosu), Av. B. Ali Dönmez, Av. İsmail Uyan, Av. Cengiz Ocakçı (Ankara Barosu)
89. Sanık: Fatih Erden, 1974 D. Lise mezunu. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
90. Sanık: Ramazan Önder, 1973. Muhasebeci olarak çalışır, lise mezunu, bekar. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)

91. Sanık: Yıldırım Yüksel, 1969 D. Okur-yazar, evli. Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ali Cahit Polat, Av. Hasan Hüseyin Pulan, Av. İdris Turan Kızıldaş, Haydar Kemal Kurt (İstanbul Barosu), Av. İsmail Uyan (Ankara Barosu)
92. Sanık: Tekin Arıs, Vekili: Av. Muharrem Balcı, Av. Ferruh Aslan, Av. Vahdettin Bay (İstanbul Barosu)
93. Sanık: Cafer Erçakmak (Firari)
94. Sanık: Yunis Karataş, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
95. Sanık: Bünyamin Eliş, Vekili: Av. Hasan Şahin, Av. İrfan Öge, Av. Orhan Öge, Av. Mehmet Cengiz (İstanbul Barosu), Av. Şükrü Arpacık, Av. Kadir Hikmet Beyazıt (Kayseri Barosu) Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)
96. Sanık: Halit Karakaya, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Mustafa Yağmur, Av. Emin Atalay, Av. İbrahim Öztürk, (İstanbul Barosu)
97. Sanık: Özkan Doğan, Vekili: Av. Hasan Şahin, Av. İrfan Öge, Av. Orhan Öge, Av. Mehmet Cengiz (İstanbul Barosu)
98. Sanık: Faruk Sarıkaya, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Hayati Yazıcı, Av. Mehmet Er, Av. Hamza Akbulut (İstanbul Barosu)
99. Sanık: Muammer Özdemir, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Hüsnü Yazgan, Av. Veysel Özer (İstanbul Barosu)
100. Sanık: Turan Kaya, Vekili: Av. Necati Can, Av. Ferhat Akaya, Av. Kamil Özçelik, Av. Gazi Tanır (İstanbul Barosu), Av. Şerafettin Öztaş, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk, Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu)

101. Sanık: Yılmaz Ceylan, Vekili: Av. Nevzat Akay, Av. Mehmet Şeker, Av. Tevfik Öztürk Av. Şerafettin Öztaş (Sivas Barosu), Av. Ali Cahit Polat, Av. Kadir Kartal, Av. Faik Işık, Av. Fuat Sağıroğlu (İstanbul Barosu)
102. Sanık: Adem Ağbekaş, Vekili: Av. Bekir Kuzu (Sivas Barosu), Av. M. Ali Devecioğlu, Av. Mehmet Akıncı, Av. Faruk Gökkuş, Av. Hüsnü Yazgan, Av. Veysel Özer (İstanbul Barosu)
103. Sanık: Hasan Basri Koç, Vekili: Av. Yakup Özbek, Av. Eyüp Karagülle, Av. Ömer Zileli, Av. Mehmet Gökçek, Av. Ziya Cemaller (İstanbul Barosu), Av. Şükrü Arpacık, Av. Kadir Hikmet Beyazıt (Kayseri Barosu)
104. Sanık: Mehmet Ercan İlter, Vekili: Av. Mikail Özbek (Sivas Barosu)
105. Sanık: Ergün Kılıç, Vekili: Av. Bekir Kuzu (Sivas Barosu)
106. Sanık: Adnan Kebenç, Vekili: Av. Galip Ergün, Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu)
107. Sanık: Mustafa Saydam, Vekili: Av. Yavuz Kaçtan (Sivas Barosu)
108. Sanık: Cevdet Mazman
109. Sanık: Mehmet Şarkışla, Vekili: Av. Yavuz Kaçtan (Sivas Barosu).
110. Sanık: Mustafa Keskin, Vekili: Av. Yavuz Kaçtan (Sivas Barosu).
111. Sanık: Mustafa Arslan
112. Sanık: Necati Çay
113. Sanık: Hüseyin Zorlu, Vekili: Av. Yavuz Kaçtan (Sivas Barosu)
114. Sanık: Abdülkadir Kılıç
115. Sanık: Adem Yörük
116. Sanık: Erol Çelik, Vekili: Av. Yavuz Kaçtan
117. Sanık: Muhammed Nuh Kılıç, Vekili: Av. Yakup Özbek, Av. Eyüp Karagülle, Av. Ömer Zileli, Av. Mehmet Gökçek, Av. Ziya Cemaller (İstanbul Barosu)
118. Sanık: Bülent Güldü, Vekili: Av. Yüksel Köse (Sivas Barosu), Av. Ahmet Küçükdağ (Ankara Barosu)

119. Sanık: Vedat Yıldırım
 120. Sanık: Doğan Duman
 121. Sanık: Tuncel Kökten
 122. Sanık: İsmail Bıçakgil, Vekili: Av. İsmail Hasbek
 123. Sanık: Mehmet Karakaya
 124. Sanık: Rıza Özpenpe, Vekili: Av. Hasan Şahin, Av. İrfan Öge, Av. Orhan Öge, Av. Mehmet Cengiz (İstanbul Barosu)

Sivas katliamı davası devam ediyor

Duruşma Günü 18 Mart 2020

Basın Organları yakın zamanlara kadar aradan 28 yıl geçmesine karşın Sivas davası hükümlülerinin çeşitli yerlerde yakalandıklarına ilişkin haberler geçerler.

Firari hükümlülerden ikisi daha yakalanır. Hakkında kesinleşmiş 7,5 yıl hapis cezası bulunan Zekeriya Tekin ve ömür boyu hapis hükümlüsü İbrahim Şahin 2005 yılının Mart ayı başında, birbirini takip eden günlerde yakalanırlar. Her iki hükümlü de Sivas Katliamından sonra yakalanmış, sorguları yapılmış bir süre sonra serbest bırakılmışlardır.

Daha önce Arabistan da oldukları bildirilen Ali Temiz ve Sadettin Temiz yakalanmışlardır. Ali Temiz 11 yıl, Sadettin Temiz 6 yıl hapse mahkûm olmuşlardır.

4 Ağustos 2005 günü Sivas Davası'nın 117 numaralı sanıklarından Muhammet Nuh Kılıç ile ilgili Almanya'da özgürce yaşamakta olduğuna, hakkında bir arama kararı bulunmadığına ilişkin haberler gelir. Yüreklere bir kez daha yanar, kavrulur, mahvolur. Gazeteciler bu durumu basın toplantısında Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Ramazan Er'e sorarlar. Doğrudur, İnterpol veya difüzyon ile aranma için bir mahkeme kararı gerekmektedir. Muhammet Nuh Kılıç hakkında Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi giyabi tutuklama kararı vermiş, ancak İnterpol tarafından aranması konusunda bir karar vermemiştir. Bu konuda Cumhuriyet Savcılığı bir talepte bulunmamış, mahkemede İnterpol tarafından aranmaya ilişkin bir karar vermemiştir.

Müdahil vekilleri avukatlık tarihinde şerefle yer alacak vekillik görevlerini 28 yıldan bu yana kesintisiz, yılmadan, usanmadan yerine getirmektedirler. Yargılaması devam etmekte olan Murat Sonkur, Eren Ceylan ve Murat Karataş hakkında yargılama devam etmektedir.

Av. Şenal Sarıhan;

1948 doğumludur. 1966'da İzmir Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü ve 1974'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Hukuk Fakültesi öğrencisi iken 12 Mart'ta gözaltına alındı. 31 gün işkenceli sorguların ardından tutuklandı. TCK'nun 141/1. maddesini ihlal ettiği savı ile 20 yıl hapse mahkûm edildi. Üç yıl tutuklu kaldıktan sonra 1974 affından yararlanarak tahliye oldu.

Avukatlık mesleğini ağırlıklı olarak siyasi dava alanlarına yoğunlaşmıştır. Server Tanilli, Ahmet Telli, gibi aydınların davalarında, Muhammer Aksoy, Bahriye Üçok, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı'nın katledilişi ile ilgili davalarda savunmanlık yaptı, görev aldı. Pek çoğu 30 yıl süren bu davaların ısrarlı takipçisi oldu. Aynı dönemde İlhan Erdost Davası, Aydınlar Dilekçesi davalarına da savunman olarak katıldı.

Kendisinin “Siyasi dava avukatlığı sırat köprüsünde yürümek gibidir. Kimi zaman savunma, kimi zamanda sanık kürsüsünde yer alırsınız.” diye nitelediği siyasi dava avukatlığı onu sıkça savunmalarından ötürü sanık sandalyesine oturttu. Aynı şekilde savunma faaliyetleri nedeni ile haklarında dava açılan ve “ustalarım” dediği Halit Çelenk, Emin Değer, Veli Devocioğlu, Refik Ergun gibi isimlerin savunmaları nedeni ile yargılandıkları davalarda avukatlıklarını yaptı. 28 yıldan bu yana 2 Temmuz 1993 yılında Sivas'ta meydana gelen katliamda yaşamlarını yitiren aydınlarımızın yakınlarının avukatlığını halen yapmaya devam etmektedir.

12 Eylül'de eşi ile birlikte bir kez daha gözaltına alındı. TCK'nun 141 ve 142. maddelerine aykırı davrandığı savı ile yargılandı. Bu kez 36 gün tutuklu kaldı. Davası zaman aşımından düşürüldü.

Avukatlığı yanı sıra öğretmenliğini de sürdürdü. TÖS, TÖB-DER yönetim kademelerinde yer aldı. Avukatlığının ilk yıllarında 12 Ey-

lül 1980 döneminde kendiliğinden kapanmış olan Çağdaş Hukukçular Derneği'nin yeniden açılması çalışmalarını yürüterek, üç dönem genel başkan olarak görev yaptı. ÇHD Genel Başkanlığı sürecinde, alanında ilk olan Ceza İnfaz Hukuku ve Kadının İnsan Hakları projelerini gerçekleştirdi. 2001 yılında Medeni Yasa ve 2005 yılında Türk Ceza Yasası'nda kadınlar yararına yapılan yasal düzenlemelerin temeli bu çalışma ile atılmış oldu. Hukuk sistemimizin insan hakları ve kadının insan hakları temelinde gelişmesi mücadelesinde etkin görev aldı

TCK Kadın Platformu Ankara Başkanlığı'nı yürüttü. Ayrıca, 4320 - 6284 Sayılı Ailenin Korunması-Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Yasaları, Yeni Medeni ve Türk Ceza Yasalarının kadın hakları temelinde değiştirilmesi bu platformda katkı sunan kadın örgütlerinin eseri oldu.

Ankara Barosunda, çeşitli dönemlerde, İnsan Hakları Komisyonu ve Merkezi başkanlıkları yaptı. Disiplin ve Kadın Hakları kurullarında çalıştı. Türkiye Barolar Birliği Kadın Komisyonları Başkanlığı (TÜ-BAKKOM) görevleri yaptı. 2005-2006 yıllarında Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu'nda Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. İktidarın Kurula müdahalesi üzerine istifa ederek bu görevden ayrıldı.

İnsan hakları ve kadının insan hakları alanındaki çalışmaları nedeni ile uluslararası alanda 100 Kahraman Kadın (100 Heroines-1998), Robert Kennedy Vakfı İnsan Hakları (1997) ödülleri ve Türkiye'de İnsan Hakları ve Kadının İnsan Haklarına Katkıları nedeni ile çeşitli ödülleri bulunmaktadır.

Şenal Sarıhan yayınları

- Kafes, öykü, Dayanışma Yayınları Ank. 1985
- Efirli Günlüğü, öykü, Yazıt Yayınları, Ank. 1991
- Öğretmen-Öğrenci İlişkileri, Kartal Matbaası, Ank.1979
- Deprem ve Hukuk CKD Yay. Ank. 1998
- Sivas Katliamı Davası 1-2 Ankara Barosu Yay. 2002

- Yeni Medeni Yasa Kadınlara Neler Getirdi?, CKD Yay. Ank.1980
- Türk Ceza Yasası Kadınlara Neler Getiriyor? İÖİ Yay. Ank. 2005
- TÛBAKKOM (2001)
- Kadın ve Şiddet,
- Ceza İnfaz Hukuku
- Savaş Hukuku
- TMY ve Erdost Davası el kitapları

Öykü kitapları, “Cam Bardaklar Kırılısın” adı ile oyunlaştırılmıştır. Çeşitli konularda çok sayıda makalesi yayımlanmıştır. Son olarak “OHAL’de Ne Haldeyiz?” adlı kitabı yayımlanmıştır.

Sivas Davasında yargılama devam etmektedir.

Ve Tarih,

Utanarak,

Arlanarak,

Keşke yaşanmasaydı diyerek,

Sivas davası’nı yargılanmaya

Devam etmektedir.

Av. Şenal Sarıhan dan 28 yılı bulan yargılamada bir avukat olarak yaşadıklarını, kendisinde en çok iz bırakan olayı sorduk. Av. Sarıhan şu notu gönderdi;

“26.12.1994 günü yani Sivas davasında, ilk kararın verildiği gün. Karar, adeta sanıklar için bir ödüldü. Buna karşın, mahkeme heyetine ceplerindeki bozuk paraları fırlattılar. Bu şiir denemesi o tarihte, karar gününün acısıdır.”

Gökyüzünü boyamak

Yemişlerini silkeliyor Sivas
 Uzun bir yürüyüşün sonunda kargış
 Yangın, bungun dumanıyla
 Sarıyor Madımak'ı.
 Madımak, oy Madımak;
 Serkan'ı ben doğurdum,
 Dokuz ay beledim, 9 yıl okşadım,
 Kara gözlerini öperek,
 Bir gül ağacı gibi boylatıp,
 Halayların ortasına
 Yolladım kentimize.
 Polis, belediye başkanı, vali,
 Devlet ki ne devlet!
 Elinde çakmakla ve bir bidon gazla
 Sen, hangi ananın kavat oğlu,
 Karartıp gözlerini Suyu küstürdün?
 Yalazı avaz avaz
 Bebeğin yemiş tenine,
 Taşı, duvarı, alazı
 Kavura kavura
 Temmuz ikindisinde.

Yolun yorgunu olur mu?
 Yol yorgun.
 Çılgını susmuş patlayacak bir yürek,
 Suyun susuşunu bilir misin?
 Gülün yangını?
 Karanfil oylumunda yükselir

Barışın, sevginin yazı,
Yangın, karanfilin kızılından ırak,
Gelmiyor itfaiye arabaları, jandarmalar,
Çıldırılmış sokak, ölümün borusunu öttürerek,
Göge çıkıyor, çılgın irtica,
Kıvraniyor, dönüyor,
Dibe vuruyor, umut,
Yanıyor Madımak...

Gökyüzünü silin, durmayın,
Durmayın, silin, ölümü, korkuyu.
Telefon telleri sazımın telidir.
İsi deler, pası deler,
Örümceğini alt eder beyinlerinizin.
Vuralım bin telline
Sazlarımızın,
Sazımızın teli posta telleridir.
Üstüne kuşlar konmasın.
Ağır olmasın,
Sesimiz, ahımızdan önce ulaşsın yerine.
Pir Sultan ve tüm sevdalılar.
Vursunlar sazlarının tellerine.
Sazımız, dokunsun Ankara'nın yüreğine...
Karardı ortalık:
Sazımız,
Pir Sultan'ın bedeniyle bir, un ufak...
Elinde baltası ile aldatılmış halk,
Benim cahil halkım,
Cahil ve kandırılmış
Kubilay'dan Maraş'a,
Sonra Çorum'a
Bir daha, bir daha,

Yıllardır aldanan halkım,
 Seveyim mi seni, öleyim mi uğruna?
 Varmıyor sesiniz, varmıyor,
 Sağır olmuş Ankara.
 Işığın kör eden kim?
 Kulakları tıkayan.
 Sazımın sesine ulak yok.
 Yıllardır yok. Bugünden değil.
 Ne çare...
 Hoş geldin Karina,
 Burası Türkiye,
 Sevincin, erincin,
 Kardeşliğin,
 Halaya durmuş sevginin, birliğin kenti
 Sivas.
 Hoş geldin!
 Nesimi ile sevdalı, Aziz'le aziz,
 Menekşe ile Seher'le gül kokan,
 Erdal'la Metin'le büyüdü,
 Edibe ve Muhlis'le
 Akarsu serinliğine
 Sivas'ın,
 Türkülerin kentine, yoldaşça...
 Sivas ellerinde çalınan sazın,
 Bölük bölük bölünen yüreğin
 Aşkına tutulup geldin, hoş geldin...
 "Bu olmazdı, olmazdı" diyor, Yasemin,
 "Sivas is kokmaz, yangına durmazdı.
 Otel odasına pusu kurmazdı insanoğlu insan,
 İnsan yakmazdı.
 Hızır Paşa tarihe gömüldü sanırdık.

Konuğum, emanetim, canımın parçası,
Tut elimi, bırakma,
Kurtuluruz, genciz,
Aşarız yangını, yangıyı,
Onarılır bedenimiz.
Aslolan İnsan sığdı.”
“Genç adam çabuk ölür” diyor Demet,
Aldırma, yanar mıyız kendi sığımızda?
Perdeler, tahta pervazlar,
Trabzanlar yanıyor..
Çöp kovamız, süpürgemiz,
Bakır kovalar,
Korkma, dostlarlasın,
İşte savunma araçlarımız diyor
Uğur ve Asaf.
Kendilerini de aldatarak.
Hangi hain yalaz,
Gelir vurur taze tenlerinize?
Senin süttten ak,
Okyanus yalımlı bedenin...
Hangi yangın kıyabilir?
Karina,
Karina kardeşim..
Kardeşlerim...
Taş atana gül atar Asım,
İnsanı incitmeyi bilmez Behçet.

Önce arabalar, sonra perdeler,
Hain rüzgâr.
Basamak basamak
Kıvrılıyor duman,
Aziz boylu boyunca uzanıp,
Yatağın üstüne;

Korkusuz bekliyor.
 “Ölüm bulunduğunda,
 Korkak olmadığım görülsün”
 Diyor Lütfü’ye.
 Yanıyor Madımak,
 Belkıs, Serpil, Yeşim,
 Muammer, Murat
 Çocuk bedeniyle Koray.
 Nurcan, Özlem Asuman
 Birbirine sarılarak
 İs mi, duman mı, ateş mi
 Diye birbirine sorarak.
 Bilinç gidiyor.
 “Genç adam çabuk ölür” diyor
 Yaşlı Demet
 Bir yandan bir aydınlık arayarak.

Nefes olan yere koşuyor Polis Memet
 Koşun diyor bağırarak
 Kimi canlar,
 Bir camın ardındaki,
 Pusuyu unutarak,
 Ve her şeye rağmen
 Başka bir zalimin
 İnsafına sığınarak
 Geçiyor yaşamın güçlü kollarına,
 Ölenler, canlarımız,
 Huriye, Yeşim, Ahmet
 Bir nefes de size uzatsa ya hayat.
 Hayat irticadan yana mı?
 Kavgadan, nefretten?

Haberler okunuyor:

35 İnsan,

35 Can,

Kadın ve erkek, yaşlı ve genç;

Yanarak ve boğularak.

Yanıyorum.

İçimin yangısına mahkûm edip özümü,

Cezalandırıyorum kendimi,

Bütün suçlular adına...

Ben herkesten biriyim:

Susan, seyreden.

Görüyorum:

Tam karşımda,

Her daim;

Esmer bir fotoğraf şimdi Hollandalı,

Esmer bir öykü kardeşlik,

Su yanar mı?

Ateş Ağlar mı?

Ölümün, ölümümüz.

Bir dava dosyasının adı...

Eksik bırakılmış,

Tamamlanmamış Bir dava dosyası

1993 esasına kayıt edilip bırakılmış,

Cezalıyım;

Cezalıyız:

Mahkeme duvarını karaya boyuyor

Şimdi sanıklar,

Kara yürekleri, kara bir duvar oluyor,

Boyuyor, boyuyor, doymuyor,

Sonra ellerine, yüzlerine, giysilerine,
 Sonra yargıç kürsüsüne, daktilolara, zabıt münziine,
 Avukatlarına yöneliyor fırçaları...
 Kara, kara, karanlık...
 Karar okunuyor...
 Savcılar, yargıçlar, avukatlar,
 Bir dağı omuzlayıp,
 Ankara'nın orta yerinde
 Yüreğime indiriyor.
 Haykırıyor yüreğim,
 Aklım, direncim;
 Ak etmezsem yarını;
 Kara cübbem, karalara gelsin.
 Kara tükensin...
 Kara gün kararıp kalamaz ki,
 Böyle dönüyor tarihin tekerleği.
 Arıtmak için karalardan
 Önce gökyüzünü siliyorum.
 Alıp kırıyorum divitini resmi tarihin,
 Boyası bitiyor irticanın,
 Güneş kavuruyor boyalarını...

Kavganın ipeğinde halk,
 Kuşların gagasında ipek böcekleri,
 Sehergül, seher vakti uyandırıyor:
 Yasemin, sazının tellerinden,
 Karina bir kilise duvarının resminden
 Uzanıp, başlıyor ipek dokumaya.
 Gülsüm'ün gülünün alı,
 İnci'nin beyazı,
 Yeşim'in alazı

Serkan'ın halayı,
Sarıyor her yanı...
Hasret 'in oğlu doğuyor,
Hüsne'nin Menekşe'si.
Sivas, Sivas olanda,
Sivas bir yaz olanda
Acının yemişi baldan tatlı,
Umudun sesini duydunuz mu?
Ben duyuyorum:
İpek böcekleri,
Tüm ipeklerini işçilere bağışlamış,
Has ipeği dokuyor işçiler,
Nesimi'nin Sulari'nin parmaklarıyla...
Suları salıyor köylüler,
Pınar başlarından,
Ölüm çiçek açıyor;
Uğur oluyor, Serkan oluyor,
Muammer oluyor halk.
Pir'in sazında
Umut halaya duruyor.
Haydaa gökyüzü;
Seni güneşle boyayan biziz
Bitecek hasreti; barışın, sevginin, aşkın...

Sıra
Birgün
Mutlaka
Bizde...

Av. Şenal Sarıhan

SON SÖZ YERİNE

Yeni davalar ve yeni utançların sonraki süreçte,
sonsuzla değin yaşanmaması ve yargılanmaması ümit ve dileğiyle...

Av. Adil Giray Çelik

KAYNAKÇA

- Anıl, Yaşar Şahin; Sokrates Davası, Ara Yayıncılık, İst. 1990
- Asyalı, Asım; Talat Asal ile söyleşi, Yeni Asya Gazetesi 08.06.2003 tarihli nüsha
- Asal, Talat; Güneş Batmadı, “Müvekkilim Adnan Menderes ve Yassıada”, Selis Yayınları, İst. 2003
- Asal, Talat; Kalırsam Nasihatim Ölürsen Vasiyetimdir, Selis Kitaplar, İst. 2003
- Atay, Falih Rıfki; Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Sel Yayınları İst. 1955
- Atay, Falih Rıfki; Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, Sel Yayınları İst. 1955
- Aybars, Prof. Dr. Ergün; İstiklal Mahkemeleri, Milliyet Yayınları, İst. 1998
- Aydemir, Şevket Süreyya; Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi, 7. bas. İst. 2001
- Azak, Gürbüz; Ben Adnan Menderes, Zafer Yayınları, İst. 2000
- Balcıoğlu, Bozkurt, Kütükçü, Poyraz; 60. Ölüm Yıldönümünde Mahmut Esat Bozkurt'un Anısına Bozkurt - Lotus Davası, Nobel Yayın, Ank. 2003
- Behram, Nihat, Darağacında 3 Fidan, Everest Yayınları, 21. Bas, İst. 1997
- Platon; Sokrates'in Savunması, Çev. Niyazi Berkes, Cumhuriyet Gazetesi Dünya Klasikleri Dizisi, İst. 1998
- Cicero, Şair Archias Savunması, Kabalcı Yayınevi, İst. 1997
- Cicero, Çev. C. Cengiz Çevik, Aylak Adam Yay. İst. 2016
- Çiçeron; Plutark, Çev. Haydar Rıfat, Vakit Gazete Matbaa Kütüphanesi, İst. 1936
- Çalışlar, Oral; Portreler, Cumhuriyet Kitap Kulübü, 3. Bası 1999
- Çelenk, Halit; Deniz Gezmiş ve Arkadaşlarının Yargılanmalarına İlişkin Özel Notları (Adil Giray Çelik arşivi)
- Çelenk, Halit; Barış Savaşçıları (Anılar) Tekin Yayınları İst. 1996
- Çelenk, Halit; Beş Kapı Beş Kilit, (Anılar) Tekin Yayınları İst. 1996
- Çelenk, Halit; İdam Gecesi Anıları, Tekin Yayınları, 13. Bas. İst. 1998

- Çevik, Cengiz Ç, Çeviri. Devlet Üzerine Cicero, İthaki Yayınları İst. 2014
- Çölaşan, Emin; Tarihe Düşülen Notlar, Ümit Yayıncılık, 2. Bas. Ankara 2000
- Çokona, Ari, Yunanca Aslından Çeviren, Platon Sokrates'in Savunması, Türkiye İş Bankası Yayınları, 14. Bas. Ank. 2018
- Çulcu, Murat; İstiklal Mahkemesinde Gazeteciler Davası (2 cilt), Tarihsel Araştırmalar Dizisi, Kastaş Yayınları İst. 1993
- Demiriş, Bedia; Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius, Çev. Demiriş-Dürüşken; Bedia Demiriş, Çiğdem Dürüşken, Arkeoloji Sanat Yayınları, İst. 1998
- Durmuş, Enver; Yassıada'dan İmralı'ya. Boğaziçi Yayınları, İst. 1999
- Dürüşken, Çiğdem; Roma'da Rhetorica Eğitimi, Arkeoloji Sanat Yayınları, İst. 2001
- Edebiyatçılar Derneği; Yayına Hazırlayan Attila Aşut, Çalışma Grubu; Özcan Karabulut, Attila Aşut, Hidayet Karakuş, Öner Yağcı, Gökhan Cengizhan, 1. Bas. Ank. 1994
- Erk, H. Basri; Adalet Edebiyatı Antolojisi, Varol Matbaası, İst. 1950
- Feyzioğlu, Turhan; "Deniz; Bir İsyançının İzleri", Belge Yayınları, İst. 1991
- Halıcı, Şaduman; "Devrimci Bir Hukukçu, Mahmut Esat Bozkurt" Güncel Hukuk Dergisi, Aralık 2004
- Hayat Tarih Mecmuası; Mata Hari, Sayı 4, Mayıs 1964
- Hirsch, Ernst; "Anılarım Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi", Tubitak Yayınları, İst. 2000
- İyiler, Orhan; "Öldükleriyle Kalmadılar", May Yayınları 2. Bas. İst. 1978
- Kalay, H-Sılay, H; "Antik Devirde Gladyatörler", Arkeoloji ve Sanat Yayınları İst. 1991
- Kandemir; "İzmir Suikastı'nın İç Yüzü", Ekicigil Tarih Yayınları 4. Bas. İst 1955
- Kaleli, Lütfi; "Sivas Katliamı ve Şeriat", Alev Yayınları, 3. Bas. İst. 1995
- Kılıç, Ali; İstiklal Mahkemesi Hatıraları, Sel Yayınları, Haldun Sel ve Şeriki, İst. 1955
- Kızıl, Neşe; Hukuk ve Edebiyat, Legal Yayınları İstanbul 2015, (Türkiye Barolar Birliği Kütüphanesi)

- Kocatürk, Vasfi Mahir; Osmanlı Padişahları, Edebiyat Yayınevi, Ank. 1965
- Konuk, A. Kadir; Gökçe Fidan- Erdal Eren Evrensel Basım Yayım, İst. 1990
- Kutay, Cemal; Yazılmamış Tarihimiz, Cemal Kutay Külliyyatından Seçmeler, Milliyet Yayınları İst. 1999
- Masson, Rene, Mata Hari, Dünya Romanları Dizisi, İst. 1965
- Merdol, Bektaş, Sarıgül; Sivas Davası 4 cilt, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ank. 2004
- Meerepol, Michael-Robert; Rosenbergler, Çev. Şemsa Yeğın, Gözlem Yayınları, Ank. 1979
- Menzilcioğlu, Çiğdem; Cicero nun De Republica'sı Işığında İdeal Devlet Adamı, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, sayı 109-110 İst. 2002
- Nedim, Ahmet; Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926, İşaret Yayınları, İst. 1993
- Marcus Tullius Cicero; Philippicae Söylevleri, Çev. Gülak Öztürk, Öteki Yayınevi, Ank. 1998
- Öktem, Necdet; Fatih'in Yargılanması, Işık Matbaası İst. 2002
- Platon; Sokrates'in Savunması, Yunanca aslından Çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 19. Basım, İst. 2018
- Pamuk, Muhammed; Ölümün Soğuk Elçisi Cellat, Yeditepe Yayınevi, İst. 2003
- Ritz, Manfred; Firavun'dan Mata Hari'ye Entrikacılar ve Casuslar, Phoenix Yayınları İst. 2006
- Cicero; İhtiyarlık, Çev. Ayşe Sarıgül, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No:976, Ank. 1992
- Sarıgöllü, Ayşe; Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti, (Doçentlik Tezi. Ankara Üniversitesi ve Dil ve Tarih Coğrafya Yayınları No: 197. 1971)
- Sobel, Dava; Galileo'nun Kızı, Bilim, İnanç ve Sevgi Üzerine Bir İnceleme. Çev. B. Sina Şener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İst. 2000
- Sarıgül, Ayşe; İhtiyarlık, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ank 1992
- Sarıhan, Av. Şenal; Madımak Yangını, Sivas Katliamı Davası, Ankara Barosu Yayınları, 2 cilt, 2 ve 3. Baskı Ank. 2011

- Siyavuşgil, Sabri Esat; Platon, Philebos. Cumhuriyet Yayınları İst. 1998
- Titus Livius; Çev. Dr. Sebahat Şenbark, Roma Tarihi (4 cilt) Arkeoloji Sanat Yayınları, İst. 1992
- Taylor, C. C. W; Sokrates, Çev. Cemal Atila, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Bas. İst. 2002
- Telatar, Fafo; Pompeus'un Yetkisi Hakkında, Arkeoloji Sanat Yayınları, İst. 2003
- Tiryakioğlu, Samih; Dünya Tarihi'nde Büyük Siyasi Davalar, Varlık Yayınları, İst. 1963
- Tiftikçi, Ender - Mehmet; Atatürk ve Hukuk, Yargıtay Yayınları, Ank. 1999
- Topuz, Hıfzı; Taif'te Ölüm, Remzi Kitabevi, İst. 1999
- Verges, Jacques; Savunma Saldırıyor, Metis Yayınları, Birinci Basım İst. 1988
- Turgut, Hulusi; Kılıç Ali'nin Anıları, Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 5. Baskı İst. 2005
- Uzunçarşılı, Ord. Prof. İ.Hakkı; Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemeleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1967
- Yağcı, Öner; Nazi Kampları, Tarihin Döndüğü Anlar Dizisi, Papirüs Yayınları, İst. 2004
- Yağcı, Öner; Sivas'ı Unutmak, İleri Yayınları, İst. 2004
- Yıldırım, Ali; Ateşte Semaha Durmak, Yurt Kitap Yayın, 3. Bas. İst. 1996
- Zola, Emile; Dreyfus Olayı, Çev. Muammer Tuncer, Yalçın Yayınları, İst. 2002
- Willard, Marcel; Sosyalist Savunmalar, Çev. Şahin Say, Evrensel Basım Yayın, İst. 2000
- William, Bixby; Galileo ve Newton'un Evreni, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ank 2002
- Av. Talat Asal, Av. Halit Çelenk, Av. Şenal Sarihan ve Av. Nihat Toktay'ın yazılı ve sözlü bilgilendirmeleri.
- Türkiye Barolar Birliği Arşivi.
- Konulara ilişkin gazete arşivleri, mahkeme tutanakları.

